شائر تەۋپىق (مەمتىلى ئەپەندى)
(1936 — 1901 - يىللار)

بۇلاق

(ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنىڭ مەجمۇئەسى)
(ئومۇمى 11 - سان)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى
1984 - يىل ئۈرۈمچى

مۇندەرىجە

مەنتىقۇتتەيىر (داۋامى) ..... ئەلمىشىر ناۋايى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇرىھىم توختى 1
توت ئىمام تەزكىرىسى..... مولا نىياز خوتەنى
نەشرگە تەييارلىغۇچى: مەمتىمىن خۇدابەردى 68
دىۋان زوھورى .....
نەشرگە تەييارلىغۇچى: قۇربان بارات 107
«چىغاتاي ئەدەبىياتى»نىڭ شەكىللىنىشى توغرىسىدا قىسقىچە مۇلاھىزە..... ر. جارى 188
كىلاسسىك ئەدەبىياتىمىزنىڭ قەدىمىلىگى ۋە ئۇنىڭ چەت تىللارنىڭ تەسىرىگە
ئۇچراش جەريانى ..... ئەھمەت زىيائى 196
ئاق سىپىل قەدىمقى شەھەرنىڭ كېسەكلىرىدىكى يېزىقلار ھەققىدە دەسلەپكى
مۇلاھىزە..... سابىت ئەخمەت، قۇربان ۋەلى 205

خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدىن

غىرىپ ۋە سەنەم (خەلق داستانى) .....
نەشرگە تەييارلىغۇچى: باتۇر ئەرشىدىنۇۋ 212
ئادىل پادىشا (خەلق داستانى) .....
نەشرگە تەييارلىغۇچى: توختى ئابىخان 286
ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرىدىن .....
توپلىغۇچى: تىيىپجان ھادى 330

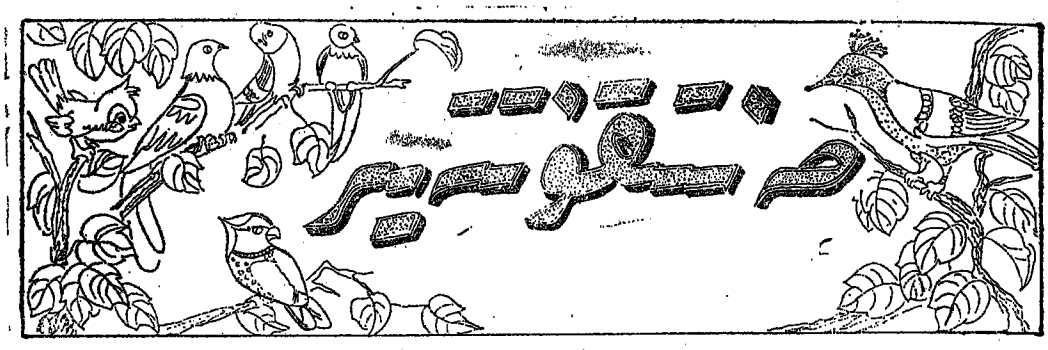

ئەلىشىر ناۋايى

ئەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇرىھىم توختى

(بېشى ئومۇمى 10 ـ ساندا)

هەر نە مەتاۋۇپ ئىرسە هاكىم سەن بولۇر،
قىلماسام تىغى جاپا بوينۇمغا ئۇر.
(سەن هوكۇم قىلغۇچى، نىمە قىل دىسەڭ قىلىمەن، قىلمايدىغان بولسام جاپانىڭ قىلىچى بىلەن بوينۇمغا ئۇرغىن).

شەيخ چۈن سوزنى بۇ يەرگە قىلدى بەند،
قىلدى شۇخ بارچە دەير ئەھلى پىسەند.
(شەيخنىڭ سوزى مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، بۇتخانىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ سوزىنى پىسەند قىلدى.)

دەير ئىچىن پىردەۋس ئائىن قىلدىلار،
كوپ تەكەللۇپ بىرلە تەزىين قىلدىلار.
(ئارقا ـ ئارقىدىن تەكەللۇپ كورستىپ، بۇتخانىنىڭ ئىچىنى جەننەتتەك زىننەتلىدى.)

تورىدە تەخت ئوردىلار گەردۇن ئاساس،
زىننەتۇ زىب ئاندا بىھەد قىياس.
(بۇتخانىنىڭ تورىدە ئاسمانغا ئوخشاش تەخت قۇرۇشتى، ئۇنى ھەددىدىن تاشقىرى زىننەتلەشتى.)

شۇخ تەرسا چىقتى ئاندا زەۋقناك،
شەيخ ئۇنى كورگەچ بولۇپ ھەردەم ھىلاك.

(تەرسا قىز كورگەن كىشىنى زۇقلاندۇرارلىق ھالدا سورۇنغا چىقتى، شەيخ ئۇنى كورۇش بىلەن ھەر نەپەستە بىر ئولۇشكە باشلىدى.)

شەيخنى كەلتۈردىلا مەمجەدۇ ئارا،
قىلغانى ئىمان روخسارىن قارا.
(ئىماننى ۋە يۈزىنى قارا قىلىش ئۈچۈن، شەيخنى بۇتپەرەسلەرنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كېلىشتى.)

بىر - بىرى ئۈزرە تۈكۈلدى دەير ئىلى،
خاھ ئىقامەت ئەھلى، خاھى سەير ئىلى.
(بۇتخانىدا دايىم بار ئادەملەر بولسۇن، ياكى تاماشاغا كەلگەنلەر بولسۇن، گۈررىدە توپلىشىپ كېلىپ ئۇنى كورۇشتى.)

بادە كۈپ - كۈپ ئاندا زاھىر قىلدىلار،
تۈقلە كوپ - كوپ داغى زاھىر قىلدىلار.
(كۈپ - كۈپتە ھاراق - شاراپلار ئېلىپ كېلىندى، تۈرلۈك مىۋە - چىۋە ۋە شىرىن نەرسىلەر تىزىپ قويۇلدى.)

سەۋت ناقۇس، ناۋايى ئەرغىنۇن،
شەيخ دىنى ماتەمغە تارتىپ ئۇن.
(شەيخنىڭ ئىماننىڭ ماتىمى ئۈچۈن بۇتخانىدىكى قوڭغۇراقلار ناله قىلىشقا باشلىدى.)

بولدى ساكىن ھەر تەرەپ بىردىن كىشىش،
كىم، بۇ نەۋۇ بولمايدۇ ئېردى ھەرگىز ئىش.
(بۇتخانىنىڭ راھىپلىرى بىردىن جىمجىت بولۇشۇپ قالدى، بۇتخانىدا مۇنداق ئەھۋال بولۇپ باقمىغان ئىدى.)

شۇئىلە كەلتۈرىدىلار ئاتەشگاھدىن،
مۇسھەپ ئىستەپ مۇرشىدى ئاگاھدىن.
(بۇتخانىنىڭ ئوتخانىلىرىدىن ئوت پارچىسى ئېلىپ كېلىشتى، شەيخنىن قۇرئان سوراشتى.)

چۈن مۇھەييا بولدى زونارۇ سەلپ،
قوپتى يۈز ئەفسۇن ئىلە ئول دىلفەرىپ.
(كىرىست ھەم بۇت تەييار قىلىندى، ئۇ كوكۈللەرنى ئوزىگە مەپتۇن قىلىدىغان قىز يۈز تۈرلۈك دىلرەبالىق بىلەن ئورنىدىن قوپتى.)

تەختىدىن تۇشتى تۇمەن مىڭ ناز ئىلە،
كەلدى شەيخ ئالدىغا يۈز ئەئزاز ئىلە.

(تەرسا قىز تۇمەن مىڭ ناز بىلەن تەختتىن چۈشۈپ، يۈز تۇرلۈك ئىززەت ـ ئىكرام بىلدۈرۈپ شەيخنىڭ ئالدىغا كەلدى.)

ئولتۇرۇپ كۈلكۈ بىلە جام ئەتتى تۈش،
كىم كورۇپ شەيخ ئەتتى تەرك ئەقىل ـ ھۇش.

(ئۇ، كۈلۈپ ئولتۇرۇپ مەي ئىچىشكە باشلىدى، شەيخ ئۇنى كورۇپ ئەقىل ـ ھۇشىنى يوقاتتى.)

بادەدىن ساقىغە يۈزلەنگەچ تەرەب،
يانە تولدۇردى قەدەھنى لەب ـ لەب.

(مەيدىن مەي قۇيغۇچىغا خوشاللىق يېتىپ، يەنە قەدەھنى لىـپـۇ ـ لىپ تولدۇرۇپ قۇيدى.)

دىدى ئىچلا جۇرئەتى ئۇلۇى جەناب،
جۇرئە قالسا بەلكى ئىرمەستۇر ھىساب.

(ئۇ، ئەي ئالى جاناب شەيخ، مەينى بىرلا سۈمۈرۈپ ئىچىك، قەدەھدە بىر يۇتۇم ھاراق قېپقالسا ھىساپقا ئالمايمەن، ـ دىدى.)

كام ناكام ئالدى شەيخى ئىشق باز،
مەي نىكىم تۇتمىش ئىدى ئول دىلناۋاز.

(ئۇ ئىشقباز شەيخ، دىلناۋازنىڭ تۇتقان ھارىغىنى ئىختىيارى ھالدا قولىغا ئالدى.)

ساچىب ئەشىك ئول مەينى نوش ئەيلەر چاغى،
يۇب ئىلىك ئىمان ئىسلامدىن داغى.

(ئۇ، مەينى ئىچەر چاغدا، كوزلىرىدىن ياش توكۈپ، ئىمان ئىسلامدىن قولىنى يۇيدى.)

چەكتى ئانداغكىم باشىدىن چىقتى دۇر،
مەي ئوتىغا بولدى كۈل بولدى نەبۇر.

(مەينى ئىچىپ شەيخنىڭ بېشىدىن تۇتۇن چىقتى، مەي ئوتىدا كويۇپ ۋۇجۇدى كۈل بولۇپ كەتتى.)

شەيخغە چۈن تۇتدىلار مەي نەچچە دەۋر،
ئىشق ئەيلەي باشلىدى باشىغا ھەۋر.

(شەيخقا بىر قانچە قېتىم مەي تۇتۇلدى، ئىشق بېشىنى ئايلاندۇرۇپ ئۇنى گۈمراھلىققا باشلىدى.)

بادەچۈن ھۇشنى ناكار ئەيلىدى،
مۇددائايى ۋەسىل ئىزھار ئەيلىدى.
(مەي ئۇنىڭ ھۇشنى يوقاتتى - دە، ئۇ ۋەسىل مۇددىئاسنى ئاشكارىلىدى.)

شۇخ تەرسا بوندوۋ سوز ئەتتى بايان،
كىم شارائىتدىن بىرى بولدى ئايان.
(تەرسا قىزى سوزلىدىكى، سوزىدىن بىر شەرت ئاشكارا بولدى.)

دىدى شەيخ ئەي شۇخ نە قالدى، دىگىل،
ھەرنە مەتلۇپ ئولسا سەندىن ئىستەگىل.
(شەيخ: ئەي شۇخ قىز، يەنە نىمە قالدى دىگىل، قانداق تەلىۋىڭ بولسا مەندىن تەلەپ قىل! — دىدى.)

دىدى، مەھۋەش كۇپرى ئىلى ئەشرافىغە،
بارچە ماھىر شۇۋە كۇپر ئەۋسافىغە:
(ئاي يۇزلۇك قىز، كۇپىر ئىلىنىڭ بارلىق ماھىر كاتتىلىرىغا مۇنداق دىدى:)

كۇپرنى ئىمانغا تەقدىم ئەتتىلار،
ئاڭا ئول مىللەتنى تەلىم ئەتتىلار.
(شەيخ كۇپرنى ئىمانىنىڭ ئالدىدا قويدى. قىز شەيخقە ئوز مىللىتىنىڭ دىنىنى ئۇگەتتى.)

خىرقەئى ئىرشاددىن ئۇريان بولۇپ،
كىمكى ئول ھالەت كورۇپ گىريان بولۇپ.
(شەيخ تەرىقەت "خىرقە"سىنى تاشلىۋەتتى، ئۇنىڭ بۇ ئەھۋالىنى كورگەنلەر ئۇنىڭغا ئىچىنىپ يىغلاشتى.)

بەردىلار مەي ھەۋزى ئىچرە غۇسلى پاك،
غۇت شوردى شەيخ ھەم بى ۋەھمناك.
(شەيخ مەي كۇلىگە چۇشۇپ يۇيۇنۇشقا، مەينى ھىچ ۋەھىمسىزلا شۇمۇرۇشكە كىرىشتى.)

كۇپر ئىلى خىلىۋەتلىرىن يەتكۇردىلار،
شەپىخىغە باشدىن - ئاياغ كەيدۇردىلار.
(كۇپر ئىلى ئەھلى ئوز كىيىملىرىنى ئەپكىلىپ شەيخقا كىيگۇزدى.)

بىلىگە مەھكەم تېڭىپ زۇننارىنى،
كاپىر ئەيلەپ سالىكى ئەتۋارىنى.
(بىلىگە زۇننار باغلاپ، كۇفىرچە قىلىقلارنى قوللىنىشقا باشلىدى.)

چەكدىلار بۇتخانىغا خارى دىژەم،
مەست قىلدى سەجدە بۇت ئالدا ھەم.
(شەيخ بۇتخانىغا ۋەيرانىلىق ۋە قايغۇ ـ ھەسرەتنىڭ تىكىنىنى تىكتى، ھاراق ئىچىپ مەست بولۇپ، بۇتنىڭ ئالدىدا سەجدە قىلدى.)

ھەم مولەممەۋ خىرقەنى كۇيدۇردىلار،
ھەم كالامۇللانى ئوتقا ئۇردىلار.
(شەيخلىقنىڭ پارقىراق كىيىملىرىنى ھەم قۇرئاننى ئوتقا تاشلىدى.)

ھەم بولۇپ جام دامادەم بىرلە مەست،
ھەم قىلىپ مەستانە ئوزىن بۇتپەرەست.
(ئارقا ـ ئارقىدىن ئىچكەن ھاراق بىلەن مەس بولۇپ، مەسلىك ھالەتتە ئوزىنى بۇتـ پەرەست قىلدى.)

ھەمە رەسۋالىق جاھاندا قالمىدى،
كىم ئانىڭ باشىغا گەردۇن سالمىدى.
(جاھاندا ئۇ قىلمىغان رەسۋالىق قالمىدى، ئۇنىڭ بېشىغا پەلەكدىن كەلمىگەن ئاپەتمۇ قالمىدى).

كەئبە پىرى مۇشكىلىن ھەل قىلدى ئىشىق،
دەير ئەتفالىغا مۇھزەل قىلدى ئىشىق.
(ئىشىق، كەئبەنىڭ پىرى بولغان بۇ شەيخنىڭ مۇشكۇللىرىنى ھەل قىلىپ، ئۇنى بۇتخا ـ نىدىكى ئۇششاق بالىلارغا مەسخىرە قىلىپ بەردى.)

ئوينابان دەير ئىچرە ئەتفالى پەرەڭ،
موقتارايىدىن بۇيلە مەست ـ مەلەڭ.
(دىن رەھبىرى بولغان بۇ شەيخ شۇنداق مەس ـ مەلەڭ يۇرەتتى، بۇتخانىدىكى پەرەڭ بالىلىرى ئۇنىڭ تاماشاسىنى كورەتتى.)

بىردەم ئوزنى بىلمەي ئول پۇرخەندە پەي،
ئوزىگە كەلگەچ تۇتالار ئىردى مەي.

(ئۇ مۇبارەك ۋۇجۇتلۇق شەيخ بىردەممۇ ئۇزىنى بىلەلمەيتتى، ھۇشىغا كەلگەن ھامان ئۇنىڭغا يەنە مەي سۇنۇلاتتى.)

مەست لايەئقۇل ئىدى ئول تۇن ۋە كۈن،
نە كۈنى مەلۇم بولۇر ئېردى نە تۇن.
(ئۇ كېچە - كۈندۈز ئەقلى - ھۇشىنى يوقاتقان بولۇپ، كۈندۈزنىمۇ، كېچىنىمۇ بىلەلمەيتتى.)

ئاقىبەت چۈن ئىشىق تۇغيان ئەيلىدى،
بىر سەھەر ھەر پەرياد ئەپغان ئەيلىدى.
(ئاقىۋەت ئىشىق تاشقىن ياساپ، بىر سەھەر ۋاقتىدا ئۇ پەريات قىلىپ ۋاقىراپ كەتتى.)

كىم ئايا كوڭلۇمگە سالغان ئىزتىراپ،
خانەتم مەئمۇرەسىن قىلغان خاراپ.
(كوڭلۇمگە ئارامسىزلىق سالغان، شەيخلىق خىرقە (كىيىم) لىرىمنىڭ تەنتەنىلىرىنى خاراپ قىلغان كىم؟)

ئىشىق چۈن بۇنياد بىداد ئەيلىگەن،
دىن ۋە ئىمانىمنى بەرباد ئەيلىگەن.
(ئىشىق زۇلۇمنىڭ ئاساسىنى قۇردى، دىنۇ ئىمانىمنى بەربات قىلىۋەتتى.)

كۈپر ئىلىنىڭ دىنى مۇنداغمۇ بولۇر؟
ئەھد قەۋل ئاينى مۇنداغمۇ بولۇر؟
(بۇلارنىڭ دىنى، ئەھدى ۋە رەسمى - يۇسۇنى مۇنداق ئىكەندە؟)

بۇيلە ئەل كامىن راۋا قىلماق كېرەك،
ۋەئدەغە مۇنداغ ۋاپا قىلماق كېرەك.
(ئەلنىڭ مەخسىدىنى مۇشۇنداغ راۋا قىلىش كېرەكمۇ؟ ۋەدىگە ۋاپا شۇنداق بولامدۇ؟)

ھەرنە كوڭلۇڭ ئىستىدى سوردۇڭ ماڭا،
يۈز تۇمەن بەرقى بالا ئۇردۇڭ ماڭا.
(ماڭا خالىغانىنى قىلدىڭ، بېشىمغا يۈز تۇمەن بالا چاقماقلىرىنى ياغدۇردۇڭ!)

قايسى كامىڭ ئېردىكىم يەتكۈرمادىم،
قايسى شەرتىڭنى بىجا كەلتۈرمادىم؟

(سېنىڭ قايسى بىر مەقسىدىڭنى يەتكۈزمىدىم، قايسى بىر شەرتىڭنى بىجا كەلتۈرمىدىم؟)

كىم ۋاپا ۋاقتى تاغاپىلدۇر ئىشىك،
ۋەسىل ئىشى ئىچىرە تاكاسۇلدۇر ئىشىك.
(ۋاپا قىلىش ۋاقتىدا بىلمەسكە سالىسەن، ۋەسىل سائەتلىرىدە ھورۇنلۇق قىلىسەن؛)

ھەم غەرىبۇ ھەم قەرى ھەم خەستىمەن،
كۆپر زەنجىرى بىلە ۋابەستەمەن.
(مەن كۆپرىنىڭ زەنجىرى بىلەن باغلانغان بىر غېرىپ، قېرى ھەم ئاجىز ئادەمىمەن.)

كىچە ـ كۈندۈز مەيخە تۇتمىش سەن مېنى،
ۋەدە قىلغاندىن ئۇنۇتمىش سەن مېنى.
(مېنى كېچە ـ كۈندۈز ھاراقتا زورلىدىڭ، قىلغان ۋەدەڭنى ئۇنتۇپ قالدىڭ!)

ئۇيلە دەئۇاغا بۇ نەۋئۇ ئىسباتتىن،
قورقماس سەن بۇ مۇناجات لاتدىن.
(بۇ ئىسپاتلارنىڭ دەۋاسىدىن، "لات" ناملىق بۇتنىڭ ئالدىدا مۇناجات قىلىپ يىغلاشـ لىرىمدىن قورقمامسەن؟)

شۇخ تەرسا دىدى ئۇرما تەئنە كوپ،
شەرتنى قىل ئەمدى ئىتمامىغا قوپ.
(تەرسا قىزى، كوپ تاپا ـ تەئنە قىلماي شەرتنى ئاخىرىغا يەتكۈزگىن، ئورنىڭدىن قوپ،ـ دىدى.)

بولدى تورت ئىش ۋەسلىنىڭ شۇكرانىسى،
ئىككى قالمىش ئىشقىنىڭ جەرىمانىسى.
(تورت ئىش ۋەسلىنىڭ شۇكرانىسى ئۈچۈن بولدى، قالمىش ئىككى ئىش ئىشقىنىڭ جەرىـ مانىسى بولىدۇ.)

بۇدۇر ئول جەرىمانە ئەي پەخرى ئىزام،
كىم بۇ دەير ئەتراپىدا بىر يىل تامام،
(ئەي ئاتىلارنىڭ پەخرلىگى، جەرىمانە شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، مۇشۇ بۇتخانا ئەتراپىدا تولۇق بىر يىل،)

خاتىرىڭنى سالمايىن ئىكراھىغە،
كىچە ئوت ياققايىسەن ئاتەشگاھىغە.

(هەر كۈنى كېچىسى يىركىنىشنى يادىڭغا ئالماي، بۇتخانا ئىشىگىگە ئوت قالايسەن.)

كۈندۈز ئوزىنى تۇتماغايسەن ناتاۋان،
كىم، توڭگۇز كۈتمەككە بولغايسەن راۋان.
(كۈندۈزلىرى بولسا توڭگۇزلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالسەن.)

تۇنغە تېكرۇ خوكبانلىق قىلغاسىن،
ئول جامائەتغە شۇبانلىق قىلغاسىن.
(كەچكىچە توڭگۇز باقسەن، ئۇلارغا چوپان بولسەن.)

يىل توگەنگەچ قىلغاسىن ئەزمى ۋىسال،
مەن مۇھەييا ئەيلەبان بەزمى ۋىسال.
(يىل ئاخىرلاشقاندا، ۋەسلىنى ئۇمىت قىلغايسەن، مەن ۋەسل بەزمىسىنىڭ تەييارلىغىنى كورىمەن.)

كۈپر ئايىنى بىلە سوز ئېتكاسىن،
ۋەسل ئىلە جانىڭنى مەسرۇر ئېتكاسىن.
(شۇ چاغدا سەن كۈپرىنىڭ قائىدە - تەرتىۋى بىلەن سوزلەيسەن، ۋەسل بىلەن كوڭلۇڭنى خۇرسەن قىلىسەن.)

گەر قويا ئالماس ئىسەڭ بۇ يولغا كام،
ئىشىق ئاينىدە بولساڭ ناتامام.
(ئەگەر بۇ يولغا قەدەم قويالمىساڭ، ئىشقىنىڭ قائىدە - يوسۇنلىرىدا مۇكەممەل بولمىساڭ،)

تەرك ئەيلەپ كۈپرى دىن قىلغىل قوبۇل،
دەيردىن كەت كەئبەغە قىلغىل نوزۇل.
(ئوزەڭ قوبۇل قىلغان كۈپىر دىنىنى تەرك ئېتىپ، بۇتخانىدىن چىقىپ كەئبەگە كەتكىن.)

نەچچە كۈن ئەيىش ئەتكانىڭنى مۇتتەسىل،
كىم مەي ئىچتىڭ مەن ساڭا قىلدىم بەھىل.
(بىر قانچە كۈن مەي ئىچتىڭ، ئەيىشى - ئىشرەت قىلدىڭ، ئۇ مېنىڭ ساڭا قىلغان سوغام بولسۇن.)

ئەسكى كويگەن خىرقەدىن داغى كەچ،
تار بوددىن تەكەللۇم قىلما ھىچ.

(ئاللىقاچان كويۇپ كۆل بولۇپ كەتكەن ئىشانلىق لباسلىرىڭنى، ھەتتا ئۇلارنىڭ بىر تال يىپىنىمۇ يەنە ئېغىزغا ئېلىپ يۇرمە.)

ئەيلەسەك دەئۋا باھاسىن داغى ئال،
يولدا خەرج ئەيلەرگە جومتاكىڭغا سال.
(ئەگەر دەۋايىڭ بولسا، پۇلۇڭنى بېرەي، يانچۇغۇڭغا سال ـ دە، يولدا خەجلەپ كەت!)

قىل گۇمان ھەرنەكى كوردۇڭ ـ كورمىدىڭ،
يا ھەۋەس دەيرىغە مەركەپ سۇرمىدىڭ.

(كورگەن ـ كورمىگەنلىرىڭنى خىيال دەپ بىل ياكى ئىشىق بۇتخانىسىغا "كىرمىدىم" دەپ ئويلا!)

شەيخ سالغاچ مەھۋەش ئەلپازىغا گۇش،
ئىشىق تۇغيان ئەيلەبان چەكتى خۇرۇش:
(گۇزەلنىڭ سوزلىرىنى ئاڭلاپ، شەيخنىڭ ئىشقى تاشقىن ياسىدى، ئۇ ئاۋازىنى قويۇپ بېرىپ ۋاقىراشقا باشلىدى:)

دىدى ئەي جانىمدا ئىشقىڭ شىددىتى،
خاتىرىم ئارامى كوڭلۇم قۇۋۋىتى.
(ئەي، ئىشقى جېنىمغا شىددەت سالغان، كوڭلۇمگە ئارام، يۇرىگىمگە قۇۋۋەت بەرگۈچى،)

ھەرنە كامىڭدۇر قۇلۇڭمەن ھۆكىم قىل،
قىلماسام قەتلىمدىن ئولدۇم سوز دىگىل.
(مەن بىر قۇلۇڭمەن، نىمە ھوكىمىڭ بولسا ئېيت، دەرھال ئورۇنلىمىسام ئولۇمگە بۇيىرۇغىن.)

لىك مەزكۇر ئەيلىمە ھىجران سوزىن،
ۋەسل نۇزىمەتكاھىدىن ھېرمان سوزىن.
(لېكىن ئايرىلىشنىڭ سوزىنى قىلما، مېنى ۋەسلىڭ خوشاللىغىدىن مەھرۇم قىلما.)

قويتى ۋە دىدى سۇرۇكنى كەلتۇرۇڭ،
قوينى چوپان جانىبىغە يەتكۇرۇڭ.
(شەيخ ئورنىدىن قوپۇپ، ۋاقىتنى بەلگىلە، قوينى پادىچىنىڭ يېنىغا كەلتۇر!)

هەم مەدەت ئەيلەپ مېنى گۈمراھقە،
لۇتىپ ئىتىب يول باشلاڭ ئاتەشگاھقە.
(مەن ئازغۇنغا مەدەت قىلىپ رەھىم ئەيلەپ، مېنى ئوتخانا تەرەپكە باشلاپ بار-
دىدى.)

قوينى ھەم چوپانغا ۋاسىل قىلدىلار،
سوڭغى كامىن داغى ھاسىل قىلدىلار.
(قوينى پادىچىغا يەتكۈزدى، ئۇنىڭ ئاخىرقى مەقسىدىمۇ ھاسىل بولدى.)

شەيخ كۈندۈز گەلەدىن ئاگاھ ئىدى،
كېچە مەنزىلگاھى ئاتەشگاھ ئىدى.
(شەيخ كۈندۈزى توڭگۇز باقتى، كېچىسى بۇتخانىنىڭ ئوتخانىسىدا تۇرۇپ ئوت
قالدى.)

كېچە تاڭ ئاتقۇنچە ئوت ياقماق ئىشى،
كۈپر ئويىنى رەۋشەن ئەتمەك ۋەرزىشى.
(ئۇنىڭ ئىشى كېچىچە ئوت يېقىپ، بۇتخانىنى يورۇتۇش بولدى.)

سۇبھى چىققاچ دەيردىن ناقۇس ئۇنى،
كىم بارۇر ئېردى قارا زۇلمەت تۇنى.
(تۇن قاراڭغۇسى كېتىپ، تاڭ يورۇغاندا، بۇتخانا قوڭغۇرىغى چېلىناتتى.)

دۇد ئىلە كۈلدىن چىقىب مەجنۇن مىسال،
كىم جۇنۇن گۈلخانىگە قىلغاي پايمال.
(شەيخ مەجنۇنغا ئوخشاش ئىس-تۇتۇن ۋە كۈلنىڭ ئارىسىدىن چىققاتتى، چۈنكى
مەجنۇنلۇق ئۇنى بۇتخانىنىڭ ئوتخانىسىغا تاشلاپ دەپسەندە قىلغان ئىدى.)

ئۇن چىكىب ناقۇس ئاھەڭگى بىلە،
كۈپر ئىلىنىڭ شۇۋەسى رەڭگى بىلە.
(ئۇ قوڭغۇراقنىڭ ئۇندەك ئۇن تارتىپ، كۈپىر ئەھلىنىڭ رەسىم-قائىدىسى بىلەن،)

كەلتۇرۇر ئېردى توڭگۇزلار ساڭى يۈز،
تىكرۇسىدە يۈزدىن ئارتۇقراق توڭگۇز.
(توڭگۇزلار تەرەپكە ماڭاتتى، ئالدىدا يۈزدىن ئارتۇق توڭگۇز بار ئىدى.)

ئول بۇ زۇلمەتكە گىرىپتارۇ ئەسىر،
قەۋم خەيلى كىم ئىدى پەرمان پەزىر.
(شەيخ بۇ زۇلمەتكە ئەسىرۇ گىرىپتار ئىدى، ئۇنىڭ قەۋمى ئۇنىڭغا بويسۇناتتى.)

قىلدىلار كوپ چارە ۋە تەدبىر ئاڭا،
بىر سەرىمۇ قىلمىدى تەسىر ئاڭا.
(ئۇلار تۈرغۇن چارە-تەدبىرلەرنى قىلسىمۇ شەيخقا قىلىجە تەسىر قىلمىدى.)

مۇخلەسىغە تاپمايىن ئىمكانغا يول،
تارقىدى مەجمۇئۇ يالغۇز قالدى ئول.
(ئۇلار شەيخنى قۇتقۇزۇپ ئېلىشقا ئىمكان تاپالماي، ئاخىرى ئۇنى يالغۇز تاشلاپ تارقاپ كېتىشتى.)

كەئبەدە موتاۋارى ئولدىلار بارى،
ھەر بىرى بارىپ ئويناتتىن بىر سارى.
(شەيخنىڭ مۇرتلىرى كەئبەگە بېرىپ بۇلۇڭ-پۇچقاققا يوشۇرۇنۇشتى، چۈنكى ئۇلار نومۇستىن ئولگۈدەك بولغان ئىدى.)

شەيخ غە بار ئېردى بىر فائىق مۇرىد،
ئىشىق جامىدىن ئۇرۇپ ھەل مىن مەزىد.
(شەيخنىڭ تاللانغان بىر مۇرىدى بار ئىدى، ئۇ، ئىشق قەدەھىنى سۇمۇرگەندە يەنە بارمۇ؟ — دەپ تۇراتتى.)

سالىكى قەتتۇ ئەيلەگەن كوپ مەرھەلە،
ھادى ئول ئەزم ئەيلەسە ھەر قاپىلە.
(ئۇ تەسەۋۋۇف يوللىرىدىن كوپ ئوتكەن بولۇپ، تەسەۋۋۇف سالىكلىرىنى ھەر قانداق ئەھۋالدا توغرا يولغا ئېلىپ چىقالايتتى.)

شەيخ ئەيلەر چاغدا گويا ئەزمى رۇم،
ئاڭا مەسكەن ئېرمىش ئوزگە مىرزو بۇم.
(شەيخ رۇمغا ماڭغاندا، ئۇ، باشقا بىر مەملىكەتكە بېرىپ تۇرۇپ قالغان ئىدى.)

چۈن سەپەردىن قايتىپ ئول پۇرخەندە پەي،
كەئبە ئەزمىغە ماراھىل قىلدى تەي.

(ئۇ ساتاده‌تىمەن مۇرىت سەپەردىن قايتىپ كەتىبەگە بارماقچى بولۇپ كەلدى.)

يولدىن ئوق كورگۇزدى ئەزمى خانقەھ،
شەيخ ئەتراپىدا ئىستەي دەپ يەنە.
(يولدىن كېلىپ توپ - توغرا خانقاھغا بېرىپ، شەيخ سەنئاننى ئىزلىدى.)

خانقەھ ئېردى خارابۇ سەرى يوق،
تورت يۇز ئەھلى ۋەرئىدىن بىرى يوق.
(خانقاھ خاراپ ۋە ئىگىسىز ئىدى، تەقۋادار تورت يۇز مۇرىتنىڭ بىرىمۇ يوق ئىدى.)

ياخشى تەپتىش ئەتتى چۈن ئوز ھالىنى،
دىدىلار بارى ئاڭا ئەھۋالىنى.
(ئۇ، ئەھۋالنى سۈرۈشتۈردى. ئۇ يەردىكىلەر ئەھۋالنى ئۇنىڭغا بايان قىلىپ بەردى.)

روم سارى شەيخنىڭ ئەزم ئىتكانىن،
باشىغا ئاندا نە ئىشلار تۈشكانىن.
(شەيخنىڭ رۇمغا كەتكەنلىگىنى، ئۇنىڭ بېشىغا نىمە ئىشلارنىڭ چۈشكەنلىگىنى سوزلەپ بېرىشتى.)

چۈن خەلىپە ئېردى شەيخ ئەسھابىغە،
كىمسەلەر تارقاتتى ئوز ئەھبابىغە.
(ئۇ، شەيخنىڭ مۇرىتلىرىغا خەلىپە ئىدى، ئۇ، ئوزىنىڭ دوستلىرىغا كىشى ئەۋەتتى.)

بارچەسىن جەم ئەيلىدى ھىممەت بىلە،
سوردى شەيخ ئەھۋالنى دىققەت بىلە.
(ئۇ مۇرىتلارنى ھىممەت بىلەن يىغىپ، شەيخنىڭ ئەھۋالنى دىققەت بىلەن سۈرۈشتۈردى.)

دىدىلار تۈش بىلە رۇم ئىرادىنى،
دەير ئىلە تەرسا قىزى بىدارىنى.
(مۇرىتلار ئۇنىڭغا شەيخنىڭ رۇمغا سەپەر قىلغانلىغىنى، بۇتخانىدىكى ئىشلار ۋە تەرسا قىزنىڭ زۇلۇملىرىنى سوزلەپ بېرىشتى.)

ئىشق ئىچىندە بى قارار ئولماغلىقىن،
ھالىدا بى ئىختىيار ئولماغلىقىن.
(ئۇنىڭ ئىشققا بېرىلىپ ئوزىنى تۇتۇپ ئالالىمىغانلىغىنى، ئىختىيارىنى قولدىن بېرىپ قويغانلىغىنى،)

باده ئىچمەك رىند مەست ئولماقنى ھەم،
تەرك ئىتىپ دىن بۇتپەرەست ئولماقنى ھەم.
(ھاراق ئىچىپ مەس بولۇپ يۇرگەنلىگىنى، دىننى تاشلاپ بۇتپەرەست بولۇپ كەتكەنلىگىنى.)

مەسكەن ئىتمەك داغى ئاتەشگاھنى،
ئوتغە ھەم سالماق "كالا مۇللاھ" نى.
(بۇتخانىنىڭ ئوچىغىنى ماكان قىلىپ، قۇرئاننىمۇ ئوتقا تاشلىغانلىغىنى.)

كىم نىچۇك زۇننارنى تارتىپ تۇرۇپ،
باغلىدى بىلىگە توت ئايلاندۇرۇپ.
(زۇننارنى بىلىگە توت قېتىم ئايلاندۇرۇپ باغلىغانلىغىنى.)

كىچە ئاتەشگاھ ئوتىن ھالا ياقار،
بولدى چۈن كۈندۈز تۈتگۈزلەرنى باقار.
(ھازىرمۇ ئۇنىڭ كېچىسى بۇتخانىدا ئوت قالاپ، كۈندۈزى توتگۈز بېقىۋاتقىنىنى ئېيتىشتى.)

دىدى ساھىب دەردۇ رىندى بى خەۋەر،
كى ھەمىيەتتە توتگۈزلەردىن بەتەر.
(ئۇ بۇ دەرتكە مۇپتالا بولۇپ، نومۇس-ھايانى ئۇنۇتقان، ئىنسانچىلىقتا توتگۈزلاردىنمۇ بەتتەر بولۇپ كەتكەن ئىدى.)

شەيخ كىم پىر ئېردى ۋە سىزلار مۇرىد،
بارچەغە ئىرشادىدىن بەھبۇد ئۇمىد.
(ئۇ شەيخ سىلەرنىڭ پىرىڭلار ئىدى، دىدى مۇرىت،—ئۇنىڭ يولباشچىلىغىدىن ھەممىڭلارغا ئۈمىت بار ئىدى.)

پەقىر ئارا شەرتى ئىرادەت كەلدى بۇ،
كىمنى قىلسا مۇرشىدى پورخەندەخۇ.
(دەرۋىشلىكتە پىرغا ئىتائەت قىلىشنىڭ شەرتى شۇ بولىدۇكى، كىم مۇبارەك خىسلەتلىك پىر بولغان بولسا،)

خەيل ئەسھابى تەشەببۇھ ئەيلەمەك،
تەكرىگە لېكىن تەۋەججۇھ ئەيلەمەك.
(مۇرىتلىرى ئۇنىڭ يولىنى تۇتۇشى، لېكىن تەكرىگە يۈزلىنىشى لازىم.)

گەر تەئەللۇق بولسا، گەر تەجرىد ئاڭا،
ھەرنە قىلسا ئەيلەمەك تەقلىد ئاڭا.
(مەيلى ئۇ دۇنيانىڭ ئىشلىرى بىلەن بولسۇن، مەيلى ئۇ دۇنيانى تەرك ئەيلەپ، تەڭرىگە يۈزلەنگەن بولسۇن، ئۇنىڭغا تەقلىت قىلىشلىرى لازىم.)

سىز ۋاپاسىزلەرغە پەقر ئەتۋارى ھەيپ،
ئەھلى تەقۋا خىرقە ۋە دەستارى ھەيپ.
(سىلەردەك ۋاپاسىزلارغا دەرۋىشلىك، تەقۋادارلىق جەندىسى ۋە سەللىلەر ئەيىپ ئەمەسمۇ!)

ئاپىيەت ۋاختى ئۇرۇپ لاپ ـ گىزاف،
تۇشتى چۈن ئىش ئۇزنى تۇتقايسىز ماتاف.
(خاتىرجەمچىلىكتە لاپ ئۇرۇپ يۈرۈپ، ئىش تۇغۇلغاندا ئۇزەڭلەرنى قاچۇرۇپسىلەر.)

شەيخىڭىزگە بى ۋاپالىق باشلابان،
قىبلەڭىزنى دەير ئىچىندە تاشلابان.
(شەيخكە ۋاپاسىزلىق قىلىپ، ئۇنى بۇتخانىغا تاشلاپ قويۇپسىلەر.)

تەڭرىدىن يوق ھەم ئېلىدىن يوق ئۇيات،
كىم بۇ ئىش تۇشكەندە قايتىپ بارچە پات.
(تەڭرىدىن ۋە ئەلدىن ئۇياتماپسىلەر، بۇ ئىش سادىر بولغاندىن كېيىن، ئاندىن دەرھال قايتىپ كەپسىلەر.)

كەلگەسىز ئول موقتاداڭىزنى قويۇپ،
خىزمەتىدىن بەلكى شەكلىدىن تويۇپ.
(ئۇ يولباشچىنى تاشلاپ قويۇپسىلەر، ئۇنىڭ ئۇزىدىنمۇ، خىزمىتىدىنمۇ زېرىككەن ئوخشايسىلەر.)

ئۇزىنى تۇتقايسىز سالاھ ئەندىش ھەم،
بىر ـ بىرىڭىزنى دىبان دەرۋىش ھەم.
(ئۇزەڭلەرنى سالاھىيەتلىك كىشىلەرمىز، دەپ بىلىپ، بىر ـ بىرىڭلارنى دەرۋىش دەپ ئاتايسىلەر.)

زۇھدۇ تەسبىھۇ رىداڭىزدىن ئۇيات،
كەپىش، دەستار، ئاساڭىزدىن ئۇيات.
(سوپىلىق تەسۋىلىرىڭلار، جەندەڭلار، مەسە ـ كەشىڭلار، سەللەڭلار ۋە ھاسىلىرىڭلار ئالدىدا

سىلەرگە ئۇيات ئەمەسمۇ!)

بولسا ئېردى شەيخغە سەگبانلىق ئىش،
قىلسا ئېردى بىر نىچە ئىت پەرۋەرىش.
(ئەگەر شەيخ ئىت باققۇچى بولۇپ، بىرقانچە ئىت باققان بولسا ئىدى،)

چەرىخدىن يەتكەندە بۇ ياڭلىغ جاپا،
كورمەگەيمۇ ئېردى ئىتلاردىن ۋاپا.
(پەلەكتىن بۇ خىل جاپا كەلگەندە، شۇ ئىتلاردىن ۋاپا كەلمەسمىدى!)

بەزى كېتسە، بەزى قالغايلار ئىدى،
ئوزنى ئەتراپىغە سالغايلار ئىدى.
(ئۇ ئىتلارنىڭ بەزىسى كېتىپ قالغاندىمۇ، يەنە بەزىسى يېنىدا قالغان بولاتتى.)

خەسىم بىرلەكىم تۇتۇشقاي ئېردىلار،
ماتىمغە كى ئۇلاشغاي ئېردىلار.
(ئۇنىڭ دۇشمىنى بىلەن ئېلىشىپ، ئۇنىڭ ئېغىر كۈنلىرىگە ئورتاق بولغان بولاتتى.)

ئادەمى بولسا ۋاپا ئاندىن يىراق،
ئىت ۋاپا بابىدا ئاندىن ياخشىراق.
(يىراق ئادەم ۋاپادىن يىراق بولۇپ، ۋاپا بابىدا ئىت ئادەمدىن ياخشىراقتۇر.)

سىزدە گەر بولسا ئىدى مەردانىلىق،
دەئۋايى ئىخلاس ئارا پەرزانىلىق.
(سىلەردە مەردانىلىق، ئىخلاسمەنلىك ۋە دانىشمەنلىك بولسا ئىدى،)

شەيخقە تۇشكەندە ئول ياڭلىغ بەلا،
كىم بىراۋ ئىشقىغە بولدى مۇبتالا.
(شەيخكە بۇ خىل بالا كەلگەندە، ئۇ بىراۋنىڭ ئىشقىغا مۇپتالا بولغاندا،)

ئول ئوزىگە ھەر جاپا قىلغان چاغى،
ۋاجىپ ئولدى قىلماق ئانى سىزداغى.
(ئۇ ئوزىنى ھەر خىل جاپالار بىلەن قىيناۋاتقاندا، سىلەرنىڭمۇ ئۇنىڭ يولىنى تۇتۇشۇڭلار زورۇر ئىدى.)

زاهىر ئەيلەپ بارچەئىزنى دەرتلىك،
كۆرگۈزۈپ پەقىر ئىچرە يۈز نامەردلىك.
(ھەممەئلار ئىشىق ئىشىدا ئۇزۇئلارنى دەرتىمەن كورسىتىپ، ئاجىزلىق ئىچىدە نامەردلىك قىلىپسىلەر.)

لاپ ئارا ئەر مەن دىگەن ئەرمۇ بولۇر،
كەلمەس ئىشنى ئىاكىدىن دەرمۇ بولۇر.
(لاپ ئۇرۇپ، ئوزىنى مەن ئەر دەيدىغانلار، قولىدىن كەلمەيدىغان ئىشنى قىلالايمەن، دەيدىغانلارمۇ بولىدۇ.)

ھەرنە كىم دەپ ئول سوزى جانلارغا قۇت،
سالىپ ئاغزىغا ئۇلار موھرى سۈكۈت.
(ئۇنىڭ سوزلىرى مۇرىتلەرنىڭ جىنىغا يېقىپ، ئۇلارنىڭ ئاغزىنى ئۇۋاقلاپ قويىدى.)

قىلدى چۈن بۇ نەۋئ ئۇلارغا سەرزەنىش،
دىدى ئولتۇرماق بىلە ئاچىلماس ئىش.
(ئۇ، ئۇلارغا بۇ خىل تاپا-تەنىلەرنى قىلىپ، مۇنداق ئولتۇرغان بىلەن ئىش پۈتمەيدۇ، دىدى.)

قوپتى ۋە قىلدى ئەزىمەت رۇمغە،
دىن ۋە ئىسلام، سوز مىرزۇ بومغە.
(ئۇلار ئورۇنلىرىدىن قوزغىلىپ، دىن ۋە ئىسلامنى كويىدۇرگۈچى مەملىكەت بولغان رۇمغا قاراپ يول ئېلىشتى.)

ئول جامائەت ھەم قىلىپ قولداشلىق،
كام ناكام ئەتدىلار يولداشلىق.
(ئۇ دەرۋىشلار ياراملىق مۇرىتقا قولداش بولۇپ، خالىسۇن-خالىمىسۇن، ئۇنىڭغا يولداش بولۇشتى.)

يەتدىلار قەتئ ئىتىپ يازى-يابان،
ئاندا باردىلاركى شەيخ خۇكبان.
(يىزا-سەھرالارنى بىسىپ ئوتۇپ، شەيخ توكگۈز بىقىۋاتقان يەرگە يېتىپ بېرىشتى.)

نى ئەسەر ئىسلام-ئىمان كىشىدىن،
نى نىشان ئەقىل ۋە سالاھ ئەندىش دىن.

(شەيخدە ئىسلام ئىمانىنىڭ ئەخلاقىدىن، ئەقىل ۋە سالاھىيەتتىن ئەسەرمۇ قالمىغان ئىدى.)

ئاشىق ۋە مەجنۇن دەمىدىن مەست ھەم،
دەرد بىخۇدلۇق بىلە ھەمدەست ھەم.
(ئۇ ئىشىق مەجنۇنلۇغىدىن مەس بولۇپ، بىخۇتلۇق بىلەن دوستلىشىپ قالغان ئىدى.)

تانۇماي ئول خەيىلدىن قايتاردى يۈز،
قىلدى ئول يانكى ئول خەيلى تونگۇز.
(ئۇ، مۇرىتلىرىنى تونۇماي ئۇلاردىن يۈز ئورۇپ، توڭگۇز پادىسى تەرەپكە قاراپ ماڭدى.)

سالىكى رەھ رەۋ بۇ ئىش كورگەچ يۇرۇب،
شەيخ ئۇچۇن كوڭلى بۇزۇلدى ئاھ ئۇرۇب.
(بۇ ئىشنى كورۇپ، تەرىقەتچى مۇرىتنىڭ كوڭلى بۇزۇلدى، ئۇ، شەيخ ئۇچۇن ئاھ ئۇردى.)

ئەشكى ھەسرەت توكتى كوپ رۇخسارىغا،
دىدى باقىب ئول جامائەت يارىغا.
(ئۇ كوزلىرىدىن ھەسرەت يېشىنى توكۇپ، يارانلىرىغا قاراپ مۇنداق دىدى:)

كىم خۇدا ھەمدۇ ساناسىن ئەيتىڭىز،
بۇ مەھەلدە تۇرماي ئەمدى قايتىڭىز.
(خۇداغا ھەمدۇ سانا ئېيتىپ، بۇ جايدا تۇرماي، ئەمدى قايتىپ كېتىڭلار.)

ئۇيلە شەيخ مۇرشىدى ساھىب كامال،
خەير، ئىشق ئاشۇبىدىن بولمىش زاۋال.
(كامالەت ئىگىسى بولغان شەيخمۇ ئىشقنىڭ قوزغىلىڭىدىن زاۋاللىققا يۈز تۇتۇپىتۇ، دىدى.)

يانىبان شەھر ئىچرە تابىب مەئبەدى،
دەھر زۇلم ئەتكەن ئولۇسقا مەخسىدى.
(پەلەكنىڭ بۇ خىل زۇلمىغا يولۇققان مۇرىت ئۇ جايدىن قايتىپ، شەھەر ئىچىدىن بىر ئىبادەتخانا تاپتى.)

تەڭرى دەرگاھىدا رىندى پاكباز،
كېچە ھەم كۈندۈز توكەر ئىبردى نىياز.
(ئۇ خۇدانىڭ ئۈيىدە كېچە-كۈندۈز ئىبادەت قىلىپ ئۆز ھاجىتىنى تىلەيتتى.)

ئىش ئاڭا قىلماق مۇناجاتۇ دۇئا،
ئەيلابان شەيخقە مۇخلىس مۇددەئا.
(ئۇ شەيخقە ئىخلاسمەن مۇرىت ئۇز پىرىنىڭ بۇ كۇپىر بالاسىدىن قۇتۇلىشى ئۈچۈن دۇئا ۋە مۇناجاتلار قىلاتتى.)

چۈن بۇ مەقسۇددىدە سادىق ئىردى ئول،
سىددىق ئەھلىغە مۇۋاپىق ئىردى ئول.
(ئۇ، بۇ مەقسىدىگە سادىق بولۇپ، بۇ سادىقلىق ساداقەت ئەھلىنىڭ خۇسۇسىيىتىگە مۇۋاپىق كېلەتتى.)

كوپ دۇئا قىلدى چۈ ئەيلەپ ئىزتىراپ،
تەكرى ھەم قىلدى دۇئاسىن مۇستاجاب.
(ئۇ ئىزتىراپ چىكىپ كوپ دۇئالار قىلدى، تەكرىمۇ ئاخىر ئۇنىڭ دۇئاسىنى قوبۇل قىلدى.)

بىر كىچە ئەشكى نىياز ئەيلەپ راۋان،
بولمىش ئىردى يىغلاماقدىن ناتاۋان.
(بىر كىچىسى ئۇ كوزلىرىدىن توختىماي ياش توكتى، كوپ يىغلىغانلىقتىن ھالسىزلاندى.)

سۇبھ بولغاچ زۇئىف دىن بى ھال ئىدى،
كوز يۇمۇپ ئاچقۇنچە ياپىلدى كوزى.
(تاڭ يوروغان چاغدا ئۇ ھالسىزلىقتىن كوز يۇمۇپ ئاچقىچە ۋاقىت ئىچىدە ئۇخلاپ قالدى.)

كوردىكىم پۇرخەندە نۇرى بولدى پاش،
نۇر ئاراسىدىن تولۇۋ ئەتتى قۇياش.
(مۇبارەك نۇر ئاشكارا بولۇپ، نۇرنىڭ ئارىسىدىن قۇياش تۇغۇلدى.)

نى قۇياشكىم، يۇز قۇياش ھەيران ئاڭا،
زەررەدەك مەھرىدە سەرگەردان ئاڭا.
(بۇ قۇياشقا يۇزلەپ قۇياش ھەيران بولۇپ، ئۇنىڭ زەررىچە مەھرى ئۈچۈن سەرگەردان بولاتتى.)

ئەنبىيا خەتمى رىسالەت خاتىمى،
سەييىدى ئالەم رەسۇل ھاشىمى.

(ئۇ قۇياش هەممە پەيغەمبەرلەرنىڭ ئاخىرى، ئالەمنىڭ خوجىسى هاشىم نەسلىدىن بولغان مۇهەممەت ئەلەيهىسسالام ئىدى.)

كىم كېلۇر ئېردى تەبەسسۇم ئەيلابان،
لەئلى پەرۋەر جان تەكەللۇم ئەيلەبان.
(ئۇ، تەبەسسۇم بىلەن ئايان بولدى، ئۇنىڭ لىۋىدىن جانبەخش سوزلەر چىقاتتى.)

چۈن بۇ نەۋئۇ بولدى ئايان ئول گەنجى راز،
يەرگە تۇشتى ناتاۋان ئەيلەپ نىياز.
(ئۇ، ئەسرار غەزنىسى نامايەن بولغاندا، مۇرىت ئاجىزلىق بىلەن ئوزىنى يەرگە ئاتتى.)

كى رىسالەت مۇلكىدە ساهىپ سەرىر،
لۇتف ئىلە ئوپتارەلەرغە دەستگىر.
(دىدىكى: ئەي پەيغەمبەر مەملىكىتى تەختىنىڭ ئىگىسى، ئاجىزلارغا رەهىم - شەپقەت قىلىپ قولداش بولغۇچى،)

هاجەت ئېرمەس هاجىتىم قاماق ئايان،
كىم، ئېرۇر رەۋشەن زەمىرىگغە ئايان.
(ماڭا هاجەت بايان قىلىش كەتمەيدۇ، سېنىڭ روشەن قەلبىگگە مېنىڭ هاجىتىم ئاشكارا.)

دىدى يۇز مىڭ لۇتپ ئىلە شاه رەسۇل،
كى ئېچىلدى باغدا ئۇمىدىگغە گۇل.
(بارلىق پەيغەمبەرلەرنىڭ شاهى بولمىش مۇهەممەت ئەلەيهىسسالام يۇز مىڭ شەپقەت بىلەن مۇرتقا دىدىكى: ئەي ئۇمىدىگنىڭ بېغىدا گۇل ئېچىلغان كىشى.)

سىدىق ئىلە تۇز نىيەتىگگە ئاپىرىن،
سەيئى ئالى هىممەتىگگە ئاپىرىن.
(سېنىڭ توغرا نىيىتىگگە، ئالى هىممەتلىرىگگە ۋە ئىجتىهاتىگغا ئاپىرىن.)

نەچە زاهىر ئەيلىدىڭ ئەجزۇ نىياز،
كىم تەرەههۇم بىرلە سەئىيى كار ساز.
(كوپ ئاجىزلىقلار بىلەن تىلەكلىرىگنى بايان قىلدىڭ، كوپ تەرەههۇم بىلەن تىرىشتىڭ.)

ئەيلىدى ئەجزۇ نىيازىگنى قۇبۇل،
نالە وە سوزۇ گۇدازىگنى قۇبۇل.

(یاراتقۇچى ئاجىزلىق بىلەن قىلغان دۇئالىرىڭنى، ناله - پەریادىڭ ۋە كويگەن دىلىڭدىن چىققان ئاھلىرىڭنى قوبۇل قىلدى.)

تەڭرى مەخپى ھىكمىتىن ئىزھاردا،
سەیر دەشتىدە سۇلۇك ئەتۋاردا.

(تەڭرى مەخپى ھىكمىتىنى ئاشكارا قىلىشتا، تەسەۋۋۇف یولىلىرىنى سەیر قىلىش ئادەتلىرىڭ چول - دەشتىدە.)

سالىك ئالدىدا قۇیۇبدۇر ۋاردات،
كىم ئۇزىن قۇتقارماي ئاندىن یوق نجات.

(تەسەۋۋۇف یولىنى كەزگۈچىلەرنىڭ ئالدىغا ۋەزىپىلەر قویۇلغان، كىمكى بۇ یولغا قەدەم قویىدىكەن، ئۇزىنى ئۇ ۋەزىپىلەردىن خالاس قىلالمایدۇ.)

شەیخىمزگە ۋاردى ئىردى قەۋى،
كورمەگەن ئانداغ بۇ یولدا رەھرەۋى.

(شەیخىمزنىڭ ۋەزىپىسى ناھایىتى ئىغىر ئىدى، تەسەۋۋۇف یولىنى كەزگۈچىلەر ئۇنىڭ بىشىغا كەلگەن ھالەتلەرنى كورمىگەن ئىدى.)

ھەق نجات ئەتتى كارامەت شاد بول،
شۇكرى ئەیلەپ قایغۇدىن ئازاد بول.

(خۇدا ساڭا رەھىم - شەپقەت قىلدى. بۇنىڭ ئۈچۈن خوشال بول، خۇدانىڭ شۇكرى قىلىپ ئەمدى قایغۇدىن ئازات بول.)

چۈن ساڭا یۇزلەندى كوب رەنجۇ تەئەپ،
ھەق بۇ لۇتپ ئەیلەرگە سەن بولدۇڭ سەبەب.

(ساڭا كوپ ئازاپ - ئۇقۇبەتلەر دۇچكەلدى. ھەقنىڭ شەیخىمگە رەھىم - شەپقەت قىلىشىغا سەن سەۋەبچى بولدۇڭ.)

شەرھ قىلدى چۈن رەسۇلۇللاھ بۇ راز،
شادلىق ئەشكىن توكۈب ساھىپ نىياز.

(رەسۇلۇللا بۇلارنى ئىزاھلىغاندا، مۇرىت خوشاللىغىدىن كوزلىرىدىن یاش توكتى.)

چەكتى ھۇى زایىل ئولدى ھۇش ئاڭا،
ئەجىزدىن بولدى خرەد مەدھۇش ئاڭا.

(ئۇ ئاھ ئۇرۇپ ھۇشىدىن كەتتى، ئاجىزلىقتىن گاراڭ بولۇپ قالدى.)

چۈن نەسىمى سۇبھ چەكتى مىشك ريز،
بولدى تۈن مىشكى ئوزە كاپۇرسىز.
(سۇبھىنىڭ مەيىن شاملى ئىپاردەك خۇش ھىد چاچتى. تۈن قاراڭغۇلۇغى يوقىلىپ، ئالەمنى ئاق نۇر قاپلىدى.)

ئاتۇۋاننىڭ كوڭلىگە يۇزلەندى ھۇش،
سەكرىبان قوپتى چۈشۈپ مەغزىغە جۇش.
(ئۇ بىچارە ھۇشىغا كەلدى، كوڭلىدە بىر جۇشقۇنلۇق پەيدا بولۇپ ئورنىدىن سەكـ رەپ قوپتى.)

چۈن خۇدا فەرزىن ئادا كورگۈزدى يۇز،
قوپتىيۇ قويدى خۇداۋەندىغە يۇز.
(خۇدانىڭ پەرىزىنى (نامازنى) ئادا قىلىپ ئورنىدىن قوپتى ۋە خۇدا تەرەپكە يۇز تۇتتى.)

سوردىلار ئەسھاب ئاگەھ بولدىلار،
بارى ئول رەھرەۋغە ھەمراھ بولدىلار.
(باشقا مۇرىتلارمۇ ئەھۋالدىن ۋاقىپ بولۇپ ئۇنىڭغا ھەمرا بولۇشتى.)

پۇيە ئەيلەردە ئىدى ئاشۇپتە ھال،
سەبزە ۋە سۇ ئوزرە ئاندا غكى شامال.
(ئۇلار رۇم تەرەپكە قاراپ گويا شامال يېشىل مايسىلارنىڭ ۋە سۇنىڭ ئۇستىدىن ئوتكەندەك تېز يۇرۇپ كېتىشتى.)

قەتئ ئەيلەب كى نەشىب كى فىراز،
ئول ماكانغا تىكرو شەيخ ئىشقباز.
(ئوي ـ دوڭلەرنى بېسىپ ئوتۇشۇپ، ئىشقباز شەيخ تۇرۇۋاتقان ماكانغا يېتىپ بېرىشتى.)

شەيىخغە ھەم دەفئ ئولۇپ گۇمراھلىغ،
يەتمىش ئېردى غەيبىدىن ئاگاھلىغ.
(شەيىخنىڭمۇ خانۇ ـ ۋەيرانچىلىغى كوتىرىلىپ، ئۇنىڭغا غايىپتىن ئاگاھلىق يېتىشكەن ئىدى.)

گۇلشەنى تەۋپىقدىن ئەسكەن نەسىم،
كوڭلىگە تەسىر ئىشىپ ئېردى ئەزىم.
(توغرا يول گۇلزارلىغىدىن سوققان شامال ئۇنىڭ قەلبىگە غايەت زور دەرىجىدە تەسىر قىلغان ئىدى.)

تاشلاپ ئېردى كىسۋەتنى كۆپپارنى،
ئۆزمىش ئېردى باغلىغان زۇننارنى.
(كۆپرلىق كىيىملىرىنى تاشلاپ، باغلىۋالغان زۇننارىنى ئۆزۈپ تاشلىغان ئىدى.)

ھەم خىجالەت ئەشكىن ئەيلەپ ئاشكار،
ھەم چىكىب ئاھۇ نادامەتتىن شەرار.
(ئۇ خىجالەتتىن يىغلايتتى، پۇشايمان ئاھىدىن ھەسرەت ئۇچقۇنلىرىنى چىقىراتتى.)

كۆپر سالغان تىيرە كوڭلىگە پۇتۇر،
يەتكۈزۈپ ئېردى ھىدايەت شەمئى نۇر.
(كۆپر قاراڭغۇلۇق ۋە نۇقسان سالغان كوڭلىگە ھىدايەت چىرىغى نۇر يەتكۈزگەن ئىدى.)

بۇيلە ھالەتتە يېتىشتى ئول گورۇھ،
كوڭلىگە يەتتى ئولەر يەتكەچ شۇكۇھ.
(ئۇ ئەنە شۇنداق ھالەتتە تۇرغاندا، مۇرىتلار يېتىپ كېلىشتى، ئۇلار يېتىپ كېلىش بىلەن شەيىخنىڭ كوڭلىگە ھەيۋەت چۈشتى.)

شەيخنە تەغىيىر ئولەر كورگەن زامان،
بولدىلار يۈز شۇكر ئەيلەپ شادمان.
(ئۇلارنى كورگەن زامان شەيىختە ئوزگىرىش يۈز بەردى، مۇرىتلار بۇ ھالەتنى كورۈپ، شۇكرى قىلىشىپ خوشال بولۇشتى.)

دىدىلار كى ئى مۇرشىدى ساھىپ ۋۇسۇل،
مۇژدەكىم بولدى مەدەتكارىڭ رەسۇل.
(ئۇلار: ئەي ۋەسىل ئىگىسى، ساڭا خۇشخەۋەر بولسۇنكى، پەيغەمبىرىمىز ئوزى ساڭا مەدەت قىلدى،ــ دىيىشتى.)

شەيخ چۈن ۋاقىپ ئىدى ئول ھالدىن،
سوزلىدى خەيلىغە ئول ئەھۋالدىن.
(شەيىخمۇ بۇنىڭدىن خەۋەردار ئىدى، ئۇ، مۇرىتلارغا ئەھۋالنى سوزلەپ بەردى.)

قۇچتى ئىستەپ رەھرەۋ پەرزانەنى،
يەكجىھەتلىك بابىدا مەردانەنى.
(سادىق مۇرىت شەيخ بىلەن قۇچاقلىشىپ كورۈشتى.)

دىدى: ئەي پۇرخەندە پەرزەندىم مېنىڭ،
رىشتەئى جانىمغا پەيۋەندىم مېنىڭ.
(شەيخ دىدىكى: ئەي سائادەتىمەن پەرزەندىم، ھاياتىمغا ئارا بولغۇچى جان رىشتەم،)

سىدىق ئارا ھالىڭنى تەغىيىر ئەتمىدىڭ،
يارلىغ بابىدا تەقسىر ئەتمىدىڭ.
(ساداقەت يولىدا ئايىنمىدىڭ، يارانلىق يولىدا كەملىك قىلمىدىڭ.)

ئوزنى نە تىل بىرلە ئەيلەي ئۇزرەخاھ،
كىم بۇ سىدىقنىڭ ئوزرىنى قولغاي ئىلاھ.
(ساڭا ئەمدى قانداق ئوزرىخالىق ئېيتىمەن؟ سېنىڭ بۇ ساداقىتىڭنى تەڭرى ئوزى قوللىغاي...)

ساچىب ئول ھەم شادمانلىق ياشىنى،
پىر ئاياغىدىن كوتەرمەي باشىنى.
(ئۇ مۇرىتمۇ پىرىنىڭ ئايىغىدىن بېشىنى كوتەرمەي، خوشاللىغىدىن كوز ياشلىرىنى توكۈپ يىغلىدى.)

بارچە ئەيلەپ ئىزتىرابۇ ئىزتىرار،
تاپقۇچە ئاشۇپتە خاتىرلار قارار.
(مۇرىتلار پەرىشان خاتىر بولۇپ، ئەسلىرىنى يىغىۋالغىچە خېلى پاراكەندە بولۇشتى.)

مۇتتەپىق باردى دىدى كى ئى مۇقتادا،
چۈن ئەسىپ ئەتتى بۇ دوۋلەتنى خۇدا.
(ھەممە بىرلىكتە: ئەي، يولباشچىمىز، بۇ دولەتنى بىزگە خۇدا ئەسىپ قىلدى،)

بۇ خەتەرلىك بومدىن كەتمەك كېرەك،
كەئبە ۋادىسىغا ئەزىم ئەتمەك كېرەك.
(بۇ خەتەرلىك جايدىن كېتىپ، كەئبەنىڭ يولىغا چۈشەيلى، دىيىشتى.)

شەيخ كەيدى خىرقە ئەيلەپ غۇسىل پاك،
بولدى ئەسھاپ بارى ئول دەم زەۋقناك.
(شەيخ پاكىز يۇيۇنۇپ تونىنى كىيدى، بارچە مۇرىتلارنىڭ ئۇنىڭغا زوقى كەلدى.)

سىدىق بىرلە ئەيلەبان ئەزمى ھەرەم،
بادىيە قەتئى غە ئۇردىلار قەدەم.
(توغرا نىيەت بىلەن ھەرەمنى كوزلەپ، چول - ۋادىلارغا قاراپ قەدەم ئالدى.)

شەيخ چۈن ئەزم ئەيلەبان بەتھا سىرى،
كەلدۇك ئەمدى مەھۇۇش تەرسا سىرى.
(شەيخ شۇنداق قىلىپ مەككىگە سەپەر قىلدى. ئەمدى ئاي يۇزلۇك تەرسا قىزنىڭ گېپىگە كېلەيلى:)

ناز ئۇيقۇسىدا ئېردى ئول پەرى،
كوردى تۇشكىم ئىندى مەھر خاۋەرى.
(ئۇ پەرى ناز ئۇيقۇسىدا يېتىپ، چۈشىدە قۇياشنىڭ زىمىنگە چۈشكەنلىگىنى كوردى.)

شۇخغە يەتكۇردى ئىيسادىن پىيام،
كى ئى ۋاپا بابىدا خام ۋە ناتامام.
(بۇ شوخ قىزغا ئەيسا ئەلەيھىسالامدىن خەۋەر بولدى: ئەي ۋاپادارلىق بابىدا پىشمىغان ۋە تولۇپ يەتمىگەن قىز!)

شەيخ سەنئان مۇرشىدى ئەھلى زامان،
كىم، سېنىڭ دەيرىڭغە بولدى مېھمان.
(زامان ئەھلىنىڭ مۇرشىدى بولمىش شەيخ سەنئان سېنىڭ بۇتخانامغا مېھمان بولۇپ كەلگەن ئىدى.)

مىزبانلىغىڭ تەرىقىن بىلمەدىڭ،
ئۇيلە مېھمانلارغا نە كىم قىلمەدىڭ.
(سەن ساھىبخانلىق يۇسۇنىنى بىلمىدىڭ، مېھمانغا نىمىلەرنى قىلماي قالمىدىڭ؟)

دەيرىڭ مېھمانلىغىن تەرك ئەتتى ئول،
مىزبانلىغغە ھەرەمگە كەتتى ئول.
(ئۇ بۇتخانىنىڭ مېھمانلىغىنى تاشلاپ، ھەرەمدە مېھمان بولۇش ئۈچۈن يۈرۈپ كەتتى.)

پات يېتىپ بولغىن مۇشەررەپ دىنىغە،
ئوزرە ئېيتىپ كىر ئانىڭ ئايىنىغە.
(سەن تېزدىن ئۇنىڭ قېشىغا يېتىشىپ بېرىپ، ئوزرە ئېيتىپ، ئۇنىڭ دىنىغا كىرگىن!)

ئۇيقۇدىن ئويغاندى چۈن تەرسا قىزى،
بولماق ئىستەپ شەيخ ئاياغىنىڭ ئىزى.
(تەرسا قىز ئۇيقۇدىن ئويغاندى، ئۇ شەيخنىڭ ئاياق ئىزى بولۇشنى خالاپ قالدى.)

كەلدى نى قىلغانلارى چۈن يادىغا،
ئۇشتى ئوتلار خاتىرى ناشادىغا.

(ئۇنىڭ ئۇزىنىڭ قىلىغان ـ ئەتكەنلىرى يادىغا چۈشۈۋىدى، پەرىشان كۆڭلىگە ئوت تۇتاشتى.)

ئاھ ئۇرۇپ قويتى ۋە قىلدى يولغە ئەزم،
كەئبە ئىھرامىغا ئەيلەپ ئۇزنى جەزم.
(ئۇ، ئاھ ئۇرۇپ ئورنىدىن قوپتى ۋە ھەرەمگە قاراپ ئاتلاندى.)

ئەشىك دىن ئەنجۇم توكۇپ گەردۇن كەبى،
يىغلابان لەيلىۋەشى مەجنۇن كەبى.
(پەلەك شۇ پەيتتە مەجنۇن لەيلى ئۈچۈن ئاھ ئۇرۇپ يىغلىغاندەك كوزلىرىدىن ياش توكۇپ يىغلاشقا باشلىدى.)

تىز بارۇر ئىردى بارغان سارى ئەل،
ئەيلەگەندەك تازە گۈل بەرگىنى يەل.
(يولغا چىققانلار تېز يۈرۈپ كەتكەن ئىدى، قىزمۇ ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن شامال ئۈچۈرغان گۈل بەرگىدەك ئۈچۈشقا باشلىدى.)

سالور ئىردى مىنى بى ھال ۋەش،
چەرخنىڭ قىلغانلىرىدىن گىنەكەش.
(قىز، پەلەكنىڭ قىلمىشلىرىدىن غەزەپلىنىپ، ھالسىزلىنىپ قەدەم تاشلايتتى.)

تا بەيابان ئىچرە ئاشتى شىددەتى،
غالىب ئولدى ۋەھىم، بىم ۋە غەيرەتى.
(بايا ۋان ئىچىرە ئۇنىڭ شىددىتى ئېشىپ، ئۇنىڭدا قورقۇنچ، ۋەھىمە ئۇستۈنلۈكنى ئىگەللىدى.)

زۇئىق ئاجىزلىق ئاڭا كورگۈزدى يۈز،
كىم، نىھايەتسىز ئىدى ۋارى ۋە تۈز.
(ئۇ پايانسىز ئوي ـ دوڭلەرنى بېسىپ ئوتتى، ئاخىر ماڭا ـ ماڭا چارچاپ قالدى.)

دىدى يارەب ئاجىز سەرگەشتەمەن،
كوز ۋە كوڭلۇم قانىغا ئاغۇشتەمەن.
(ئۇ دىدىكى: ئەي تەڭرى، مەن بىر ئاجىز بىچارىمەن، كوزۇمنىڭ ۋە يۈرىگىمنىڭ قېنىغا چومۇلگەنمەن.)

ئاجىزۇ بىچارەدۇرمەن رەھمى قىل،
بى كەس ئاۋارەدۇرمەن رەھمى قىل.
(مەندەك بىر ئاجىز بىچارىگە، ئىگە ـ چاقىسىز سەرگەردانغا رەھىم قىلغىن!)

گەرچە جۇز جۇرمى گۇناهىم يوق مېنىڭ،
سەندىن ئۇزگە ھەم پاناھىم يوق مېنىڭ.
(گۇناھىمدىن بولەك ھىچنەرسەم يوق، شۇنىڭدەك سەندىن بولەك پاناىىمۇ يوق.)

يالغۇزۇ بىكەسلىگىگە يىغلىدى،
چارەسىن بىلمەسلىگىگە يىغلىدى.
(ئۇ ئۇزىنىڭ يالغۇزلۇغىغا، چارىسىزلىگىگە يىغلاشقا باشلىدى.)

نازىنىنغە ئانچە شىددەت بەردى دەست،
كىم قىلىب زۇئۇق ئولدى تۇپراق ئۇزرە پەست.
(نازىنىن بېشىغا كەلگەن بۇ مۇشكۇلچىلىكتىن ئاجىزلىشىپ تۇپراققا يىقىلىپ چۇشتى.)

چۇن يىقىلدى ھۇش زايىل بولدى پاك،
ياتتى تۇپراق ئۇزرە خارۇ دەردناك.
(ئۇ يىقىلىپ ھۇشىدىن كېتىپ قالدى، دەرتلىك ھالەت بىلەن توپىدا خۇددى چاڭدەك قونۇپ يېتىپ قالدى.)

كەشىپ بولدى شەيخ ئالى جاھغە،
ھەم مۇرىدى رەھرەۋى ئاگاھغە.
(ئالى مەرتىۋىلىك شەيخقە ھەم ھىلىقى ھۇشيار مۇرىتقا قىزىنىڭ ئەھۋالى ئايان بولدى.)

بۇيلە ئىش كىم قويدى يۇز مەھۋۇش ساری،
قايسى مەھۋۇش، ئاجىز غەمكەش ساری.
(ئۇ ئاي يۇزلۇك قىزغا، نە ئاي يۇزلۇككىم، بەلكى ئۇ ئاجىز ناتىۋانغا بۇ خىل ئەھۋالنىڭ يۇزلەنگەنلىگىنى بىلىشتى.)

ياندى شەيخۇ رىند بەلا دەت ھەم،
ئول گوروۋ ئىچرە بەلەندۇ پەست ھەم.
(شەيخ ۋە ئۇنىڭ جامائىتىدىكى چوڭ ـ كىچىك ھەممىسى كەينىگە قايتىشتى.)

غاپىل ئەلنىڭ ھەر بىرىدە يۇز خىيال،
كىم نە ئېرىكىم يارەب ئول يانماققا ھال.
(كەينىگە قايتىشلىرىنىڭ سەۋەبىنى ئۇلار بىلمەيتتى، ئۇلارنىڭ ھەر بىرى ھەر خىل خىياللاردا بولاتتى.)

تاكى يەتتى شەيخ ئىلە ئول ئەھلى راز،
ئاندا كىم ياتمىش ئىدى ئول سەرۋۇناز.
(شەيخ ۋە ئۇنىڭ مۇرىتلىرى نازىنىن يىقىلىپ يېتىپ قالغان يەرگە يېتىپ كېلىشتى.)

گەرچە شەيخ ئول ئىشدە كوڭلىن سالمادى،
يىغلاماقنى لىك ئاسراي ئالمادى.
(شەيخ قىزنى كورۇش بىلەن ئانىچە كوڭۈل قويمىغاندەك كورۇندى - يۇ، ئەمما ئاخىر ئۇزىنى توختىتالماي يىغلاپ كەتتى.)

نازىنىن باشىن قويۇپ قوينىغا تىز،
يۇزگە بولدى كىرپىگىدىن ئەشك رىز.
(ئۇ نازىنىننىڭ بېشىنى دەرھال باغرىغا ئالدى، كوز ياشلىرى كىرپىكلىرىنى بويلاپ يۇزىگە ئېقىشقا باشلىدى.)

گەرچە گۇلبەرگ ئوزرە ساچىلدى گۇلاپ،
نەرگەس ئاچىلدى كى ئېردى مەست خاپ.
(گۇل بەرگىگە شەبنەم چۇشكەندەك، يۇزىگە شەيخنىڭ كوز ياشلىرى توكۇلگەندە، قىز ھۇشىغا كەلدى.)

شەيخ قوينىدا كورگەچ باشىنى،
توكتى رۇخسارىغا ھەسرەت ياشىنى.
(نازىنىن ئوز بېشىنىڭ شەيخنىڭ باغرىدا ياتقانلىغىنى كورۇپ، يۇزىگە ھەسرەت ياشلىرى توكۇشكە باشلىدى.)

زۇئىدىن ئاھەستە چىقتى نالەسى،
يۇز ئۇزە ساچىب جىگەر پەركالەسى.
(ئۇ ئاجىزلىغىدىن ئاستا نالە قىلاتتى، قان يىغلاپ كوز ياشلىرىنى ئاققۇزاتتى.)

دىدى ئەي تەقۋا شۇئارۇدىن پاناھ،
قايسى تىل بىرلە بولايىن ئوزرە خاھ.
(ئۇ، ئەي تەقۋادار كىشى، دىنىنىڭ پاناھى، ساڭا قانداق تىل بىلەن ئوزرىخالىق ئېيتسام بولار؟ — دىدى.)

تاش ئاتار تىغلى لەئىم شور بەخت،
سايە سالۇر باشىغە ئالى دەرەخت.
(چوڭ دەرەخ ئۇششاق بالىلار تاش ئېتىپ تۇرسىمۇ يەنىلا ئۇلارنىڭ بېشىغا سايە سالىدۇ.)

باش چىكىپ گۈلشەندە يۈزمىڭ نەۋكى خار،
گۈل ئاچىپ ھەرخاردىن ئەبرى باھار.
(گۈلشەندە يۈز مىڭلاپ تىكەنلەر باش كوتىرىدۇ، باھار يامغۇرى ھەر بىر تىكەندىن گۈل ئېچىلدۇرىدۇ.)

گەرچە جۇرمۇم ھەددى پايانىدىن پۈزۈن،
لۇتفى ئىھسانىڭ سېنىڭ ئاندىن بۇرۇن.
(مېنىڭ گۇناھىم ھەددى ـ ھىساپسىز بولسىمۇ، لېكىن سېنىڭ مەرھەمەت ۋە ياخشىلىقلىرىڭ مېنىڭ گۇناھلىرىمدىنمۇ كوپتۇر.)

بى ئەدەپلىكلارىكى قىلدىم بىلمىشام،
ئەفۋىڭ ئالدە سىيەھرۇ كەلمىشام.
(بىلمەي ئەدەپسىزلىك قىلىپتىمەن، يۈزۈمنى قارا قىلىپ سەندىن ئەپۇ سورايمەن.)

ھەر نەكىم قىلدىم يامان، قىلدىم يامان،
مەن يامان، كىشىم يامان، دىنىم يامان.
(مېنىڭ قىلغان ھەر خىل يامانلىقلىرىم ئۇزۇمنىڭ يامانلىغىدىن، ئادىتىم ۋە دىنىمنىڭ يامانلىغىدىن بولغان.)

دىگەي ئېردىم ھەزرەتدىغە ئانچە راز،
ئۇمىر ئوتەر تەئجىل، پۇرسەت ئەسرۇ ئاز.
(سەن ھەزرەتكە دەيدىغان نۇرغۇن گەپلىرىم بار ئىدى، لېكىن ئومرۇم ئالدىراۋاتىدۇ، پۇرسەت ئاز قالدى.)

زاھىر ئەتتى شۇخ ئىسلامنى ھەم،
ئىيسا روھۇللاھ ئەئلامنى ھەم.
(قىز ئوزىنىڭ ئىسلامنى قوبۇل قىلغانلىغىنى، ئەيسا روھۇللانىڭ ئۇنىڭغا بىلدۈرگەن بىشارەتلىرىنى بايان قىلدى.)

دىدى قىلدىم ھىزرە گۇپتارىمنى بەس،
ئەرز قىل ئىمان كى قالمىش بىر نەپەس.
(ئۇ يەنە، بەھۇدە گەپلىرىم ئايالاشتى، ئاخىرقى نەپەسلىرىم قالدى، ماڭا ئىمان ئۇگەتكىن! دىدى.)

شەيخ ئەشك ئەيلەپ راۋان رۇخسارىغە،
ئەرزى ئىمان ئەتتى تەرسا يارىغە.
(شەيخ كوز ياشلىرىنى توكۈپ، تەرسا يارىغا ئىمان ئۇگەتتى.)

ئاشنالىغ تاپقاچ ئىماندىن نىھان،
ئاھ ئۇرۇپ شەيخ ئالدىدا تاپشۇردى جان.
(مۇھەببەت ئىمان ئىچىدە يوشۇرۇن ئايان بولدى، نازىنىن بىر ئاھ ئۇردى ـ دە، شەيخ ـ نىڭ ئالدىدا جان ئۇزدى.)

سالدى دىن ئەھلى ئارا غەۋغا يەنە،
چەكتىلار پەرياد ۋاۋەيلا يەنە.
(بۇ ئىش دىن ئەھلىنى غۇلغۇلىغا سالدى، ئۇلار ھەسرەت چېكىپ پەريات كوتىرىشتى.)

كۇپر ئىلە دىن ئىچىرە پەھم ئولدى سەۋەپ،
بولئەجەب ئىش زاھىر ئولدى بولئەجەب.
(كۇپر بىلەن دىن ئوتتۇرىسىدا مۇشۇنداق ئاجايىپ ئىشلارنىڭ يۇز بېرىشىگە سەۋەپلەر تېپىلىپ تۇرىدۇ.)

ئىشق ئارا بۇ نەۋئ ئولۇب ئەئجوبە كوپ،
كوزگوزۇپ ئەنجوبەلىق مەنسۇبە كوپ.
(ئىشقى ـ مۇھەببەتتە بۇ خىل ئاجايىپ ئىشلار تولا ئۇچرايدۇ، ئۇخىل ئاجايىپ ئىش ـ لاردىن گويا شاخمات ھۇنىرى ھاسىل بولىدۇ.)

ئىشق بەھرىدۇركى يوق پايان ئاڭا،
ھەر ھۇبابى گۇنبەزۇ گەردان ئاڭا.
(ئىشق پايانسىز دېڭىزغا ئوخشايدۇ. ئۇ دېڭىزدا كورۇنگەن ھەر بىر كوپۈك ئاشىققا ئاسمان گۇمبىزىدەك كورۇنىدۇ.)

ئالەمدۇر ئىشق، لېكىن بەك ۋەسىئ،
تارۇمدۇر ئىشق، لىك ئەسرۇ رەپىئ.
(ئىشق ئالەمدۇر، لېكىن ئۇ بەكمۇ كەڭ، ئىشق ئاسماندۇر، لېكىن ئۇ بەكمۇ ئىگىز.)

چەرخىنى ئەيلەپ ساھاب ئاندا نەگۇن،
پەشە ئەيلەر ئاندا ئەنقانى زەبۇن.
(ئىشقتا پەلەكنى بۇلۇتلار توۋەنلەشتۈرۈپ، پاشا سۇمرۇغنى مەغلۇپ قىلىپ قويىدۇ.)

ئىشق ئوتىدىن يەتسە ناگەھ ھەر شەرەر،
يەتكۇرۇر ھەر يۇز بەرقدىن كوبرەك زەرەر.
(ئىشق ئوتىدىن ئورلەپ چىققان ھەرقانداق ئۇچقۇن يۇز چاقماقنىڭ ئوتىدىنمۇ كوپ ـ رەك زىيان يەتكۇزىدۇ.)

بەھرىدىن بىر قەترە ئەيلەپ بى ھىجاب،
دەھرىنى سەيلى بەلا بىرلە خاراپ.
(ئىشق دېگىزىنىڭ بىر تامچىسى بالايى - ئاپەت قىيانى بولۇپ، جاھاننى خاراپ قىلىدۇ.)

ئىشق تىغى قىلسا يۇز مىڭ قەتىل ئام،
نى قىساسۇ، نى دىيەت، نى ئىنتىقام.
(ئىشق قىلىچى يۇز مىڭ قېتىملاپ ئومۇمى قىرغىنچىلىق كەلتۈرگەندىمۇ، ئۇنىڭدا قىساس ۋە قان بەدىلى بولمايدۇ.)

ئىشقدىن كورگەن يۇز ئاپەت جانىغە،
چارە تۇتماق بولدى مىننەت جانىغە.
(ئىشقتىن جېنىغا يۇز ئاپەت كەلگەن كىشىنىڭمۇ ئۇز جېنىغا مىننەت قىلماقتىن باشقا ئامالى يوق.)

كوپ تەئەججۇپ ئىشقىنىڭ بوستانىدىن،
ئاب رەڭگى بى گۇناھلەر قانىدىن.
(ئىشقنىڭ بوستانى شۇنداق ئاجايىپكى، ئۇنىڭ سۇيى بىگۇناھلارنىڭ قېنىدىنمۇ رەڭلىك - رەڭ بولىدۇ.)

ئۇرسە بىر كىرپىك تۇمەن مىڭ جانغا نىش،
بىلكى بۇدۇر ھىندۇۋى قاتىلغە كىش.
(ئىشقتىن تاشلانغان بىر كىرپىك تۇمەنلىگەن جانغا خەنجەر سالىدۇ، بۇنى ھىندى قاتىلىنىڭ ئادىتى دەپ بىلىڭلار!)

زائىل ئەيلار نۇقتە ۋە زائىد مىسال،
يۇز تۇمەن كوز مەردۇمىن بىر تۇرفە ھال.
(كوزدىكى "ز" ھەرپىنىڭ چېكىتى چۈشۈپ قالسا، "كوز"، "كور" ئوقۇلغانغا ئوخشاش، مەشۇق يۇزىدىكى بىر تال خالمۇ يۇزلىگەن - تۇمەنلىگەن كوزلەرنىڭ قارىچۇغىسى يوق قىلىپ تاشلايدۇ.)

ئىشق مۇلكىدە گادا ۋە شاھ بىز،
دەير ئىچرە رەھبەر ۋە گومراھ بىز.
(بىز ئىشق ئىلىدە ھەم گاداي، ھەم شاھ، بۇتخانىدا ھەم يېتەكچى، ھەم يولدىن ئاز- غۇچى بىز.)

ئىشق ئارا دەردۇ بەلادىن ئوزگە يوق،
زۇلم، بىدادۇ جاپادىن ئوزگە يوق.
(ئىشقتا دەردۇ - بالادىن، زۇلۇم - جاپادىن باشقا نەرسە بولمايدۇ.)

شەيخنى ئانداغكى شەيدا ئەتتى ئىشق،
ئالەم ئەھلى ئىچرە رەسۋا ئەتتى ئىشق.
(ئىشق شەيخنىمۇ ئوزىگە شەيدا قىلىپ، ئۇنى خەلقى ئالەم ئىچىدە رەسۋا قىلدى.)

سوڭرە مەندەك سالىمدى غەۋغاسىنى،
كىمسە كوڭلى مۇلكىگە يەغماسىنى.
(ئىشق ھىچكىمنىڭ كوڭلىنى مېنىڭكىدەك تالان-تاراج قىلمىغان، ھىچكىمنىڭ بېشىغا مېنىڭكىدەك غەۋغالارنى سالمىغان.)

ھالىم ئاندىن كىمسەگە ئارتۇق ئەمەس،
ئارتۇق ئېرمەس ئولسە ھەم ئوكسۇك ئەمەس.
(مېنىڭ ھالىم ئۇنىڭ ھالىدىن ئارتۇق ئەمەس ئىدى، ئارتۇقمۇ ئەمەستى، كەمىمۇ ئەمەس ئىدى.)

كېل ناۋايى سوزنى ھالا خەتىم قىل،
ئىشق ئارا ئىزھار دەئۋا قاماغىل.
(ناۋايى، بولدى، سوزۇڭنى تۈگەتكىن، ئىشق توغرىسىدىكى دەۋالىرىڭنى سوزلىمە!)

بىر نىچە كۈن ئومردىن تاپسام ئامان،
شەرھى ئىشقىم يازغامىن بىر داستان.
(ئومرۇمدىن بىر مەزگىل ئامانچىلىق تاپسام، ئىشقىمنى شەرھىلەپ بىر داستان يازارمەن.)

ئاندا بىلگەي كىمگە كىم ئىنساپدۇر،
كىم سوزۇم مىنمۇ دۇرۇر يا لابدۇر.
(سوزۇم راستمۇ ياكى لاپمۇ، ئىنساۋى بارلار بىلىپ قالار.)

شەيخقە ئەلقىسسە چۈن يەتتى پاراغ،
دەير ئىشىدىن كەئبەغە ئەيلەب ياراغ.
(شۇنداق قىلىپ، شەيخ ئىشلىرىنى تۈگىتىپ، بۇتخانا ئىشلىرىدىن قول ئۈزۈپ كەئبەگە مېڭىشقا جابدۇندى.)

يارنى دەپن ئەتتى ئىشق ئايۋاندا،
دىن ۋە ئىمان ئەھلى گورۇستاندا.
(ئۇ، يارنى (تەرسا قىزنى) ئىشقنىڭ ئايۋانىغا، يەنى مۇسۇلمانلارنىڭ گورۇستانلىغىغا دەپنە قىلدى.)

كەئبەدىن ئانداغكى قىلدى ئەزم دەير،
دەيردىن ھەم كەئبەغە كورگۇزدى سەير.
(شەيخ كەئبىدىن بۇتخانىغا قانداق ماڭغان بولسا، بۇتخانىدىنمۇ كەئبىگە ھەم شۇنداق يۇرۇپ كەتتى.)

تەڭرىگە ئۇزرە ئېيتتى ئۇزرى مامازا،
تا ئۇنى ھەم يارىغا قوشتى قازا.
(كەچمىش ئىشلار توغرىسىدا خۇداغا توۋە قىلدى، كېيىن، ئۇنىڭغىمۇ قازا يېتىپ، ئاخىر يارىغا قېتىلدى.)

قۇشلار بىناۋالىققا قۇرۇلۇپ سىلىپ ھۇد ھۇد ئاتىغە تۇشكانى
(قۇشلارنىڭ پال سىلىشقانلىغى، پالنىڭ ھوپۇپنىڭ ئېتىغا چۈشكەنلىگى)

بول ئەجەپ سوزنى ئىشتكەچ ئول گورۇھ،
كەلدىلار بارچە ھاياتىدىن سوتۇھ.
(قۇشلار جامائەسى يۇقۇرقى سوزلەرنى ئاڭلاپ ئوز ھاياتلىرىدىن ۋەھىمە قىلىپ قالدى.)

ئىشق ئالدى قوللىرىدىن ئىختىيار،
شەۋق ئوتىدىن بارچە بولدى بىقارار.
(ئىشق قۇشلارنىڭ ئىختىيارىنى تارتىۋالدى، شەۋق ئوتىدىن ھەممىسى قارارىنى يوقاتتى.)

قەتئە ئىتەرلەر ئېردى يول ئانداغكى بەرق،
غەرپىدىن بىر تەير ئۇلارغا ئېردى شەرق.
(قۇشلار يوللاردىن چاقماقتەك ئۇچۇپ ئوتەتتى، ھەر بىر ئۇچۇشىدا غەرپتىن شەرققە يېتىپ باراتتى.)

بارچە ئوز سەيئى بىلە تەئجىل ئىتىپ،
ھەر نەپەس بىر خۇبلۇق ۋادى يىتىپ.
(ئۇلار ئۇچۇشلىرىدا غەيرەت قىلىپ، ھەر نەپەستە بىر گۈزەل ۋادىغا يېتىپ باراتتى.)

بولسا بەزى ئول قاتىق يولغا ھەرىپ،
بار ئىدى بەزى داغى زارۇ زەئىپ.
(ئۇلارنىڭ بەزىسى قاتتىق يولغا چىداپ ئۇچقان بولسا، بەزىسى ئاجىزلىق ۋە كۈچسىزلىق كورسىتەتتى.)

ئايرىلورلار ئىدى، قالورلار ئىدى،
ئوزنى ھەرمەنزىلدا سالورلار ئىدى.

(ئۇچۇپ كېتىۋېتىپ بەزىسى ئايرىلىپ قالاتتى، بەزىلىرى يولدا قېلىپ قېلىپ ھەرقا-
ياققا كېتەتتى.)

قەۋم ئاراسىدا گەر سەردار بولماغاي،
قەۋم ھالىدىن خەبەردار بولمىغاي.
(بىر قوۋمنىڭ ئارىسىدا ئەگەر يولباشچى بولمىسا، ئۇ قوۋمنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەر
ئېلىپ تۇرمىسا،)

قەۋمنىڭ ھالى پەرىشان ئولغۇسى،
بارچە ئۇز ھالىغا ھەيران بولغۇسى.
(ئۇ قوۋمنىڭ ھالى پەرىشان بولىدۇ، ھەممە ئۇز ئەھۋالىدا خاراپ بولىدۇ.)

قوينىكىم سۇ، ئوتقا باشقارماس شۇبان،
ئول سۇرۇكنى ئەيلەگىل زايە گۇمان.
(قويلارنى پادىچى ئوتلىتىپ، سۇغىرىپ تۇرمىسا، ئۇ پادىنى سەن ۋەيران بولدى، دەپ
ئويلاۋەرگىن.)

ھەر جامائەتنە كى يوقدۇر پىشۋا،
يولغا ئېرماسدۇر قەدەم قويماق راۋا.
(ھەرقانداغ جامائەتنىڭ پىشۋاسى بولمىسا، ئۇ جامائەتكە يولغا ئاتلىنىش راۋا
كەلمەيدۇ.)

چۈن يول ئېردى ھەم قاتىغ ۋە ھەم يىراق،
ئول جامائەت بارچە ئەيلەپ ئىتتىپاق.
(يول قاتتىق ھەم يىراق ئىدى، ئۇ جامائەت مەسلىھەت قىلىشتىكى،)

دىددىلار كىم بىزگە سەردارى كېرەك،
ئەقىل ئايىن ھۇش كىرداري كېرەك.
(بىزگە ئەقىللىق، ھۇشيار بىر سەردار لازىم بولدى.)

كىم بارى قۇشلارغە بولغاي ھاكىم ئول،
كىم ئېرۇر بىز بىر زەئىپ ۋەئىپ يول.
(يول قاتتىق، بىز ئاجىزمىز، ھەممىزگە بىر ھاكىم بولمىسا بولمايدىكەن.)

رەھبىرى يوق مۇشكىلىدىن ئاگاھى،
خەيلىغە ھەمراھ بەرھەم ھەمراھى.

(ئوز قوۋمنىڭ مۇشكۇل ئىشلىرىدىن خەۋەردار بولمىغان رەھبەر خەلققە ۋەيرانچىلىق كەلتۈرىدىغان ھەمرا بولىدۇ.)

سائىر قۇشلار لەئىم ئەشراف ھەم،
چەكتىلار بۇ ئىشنى ھەم ھۇد ھۇدغا رەقەم.
(قۇشلارنىڭ ھەممىسى ھوپۇپنى ئوزلىرىگە يولباشچى بولۇشقا تەۋسىيە قىلدى.)

چۈن ئاڭا بۇ ئىشدە ئۇردىلار سالا،
ئەيلىدى تەبئى ھوكۇمەتدىن ئىبا.
(ھەممىسى ئۇنىڭ يولباشچى بولۇشىنى ماقۇل كوردى، لېكىن ھوپۇپ ھوكۇمەت ئىشىدىن باش تارتتى.)

دىدىكىم خەيلىغە مەن يول باشقۇراي،
بىلگانىمچە قەۋمنى ئالىپ باراي.
(ئۇ، جامائەتكە مەن پەقەت يولباشلىغۇچى بولۇپ، قوۋمنى يېتەكلەپ باراي، دىدى.)

ئوزگە تەكلىپ ئەتسەڭىز مالا يەتاق،
بىم ئېرۇر تۇشكاي ئارامىزدا پىراق.
(باشقا تەكلىۋىڭلار بولسا، مەن قوبۇل قىلالمايمەن، چۈنكى ئۇ بىزنى بىر-بىرىمىزدىن جۇدا قىلىپ قويىدۇ.)

قىلمىدى ھۇد ھۇد چۇ بۇ ئىشنى قوبۇل،
ئوزگەلەر خود بار ئىدى جەمئى جوھۇل.
(ھوپۇپ باشلىقلىقنى قوبۇل قىلمىدى، ئۇندىن باشقىلار بولسا يول بىلمەيتتى.)

كوردىلەر كىم بارچە ئەبتەر بولدى ئىش،
قۇرئە سالماقغە مۇقەررەر بولدى ئىش.
(قۇشلار كوردىكى، ئىش چاتاق، ئۇلار بۇ ئىشنى پال سېلىپ ھەل قىلماقچى بولۇشتى.)

قۇرئە سالىپ بىر-بىرىنىڭ زاتىغا،
چۇشتى قۇرئە ئولدەم ھۇد ھۇد ئاتىغا.
(ھەممىسىنىڭ ئىسمىنى سېلىپ پال سېلىشتى، پال ھوپۇپنىڭ نامىغا چىقتى.)

ئاڭا ئۇزر ئەيتۇر پاسانە قالمىدى،
يوق دىماكلىككە باھانە قالمىدى.
(ھوپۇپكە ئۇزرە ئېيتىشقا، ياق دىيىشكە ئەمدى بانا قالمىدى.)

چۈن ئاڭا بار ئېردى باردىن بىلىك،
بەيئەتنگە بەردىلار بارچە ئىلىك.
(چۈنكى ئۇ ھەممىدىن بىلىملىك ئىدى، ھەممىسى ئۇنىڭغا قول بېرىشتى.)

پىشۋالىق ئەيلەگەچ ھۇد ھۇد قوبۇل،
بارچەسىغە مۇددەئا قىلدى ھوسۇل.
(ھوپۇپ پىشۋالىقنى قوبۇل قىلدى، ھەممىنىڭ مۇرادى ھاسىل بولدى.)

دىدىلار بىز تابىتۇ سەن پادىشا،
ئەيلەلى كامىڭ نەلەر بولغاي راۋا.
(قۇشلار، بىز پۇقرا، سەن پادىشا بولدۇڭ، سېنىڭ رايىڭ نىمە بولسا، بىز ئۇنى ئو-
رۇنلايمىز، دىيىشتى.)

سەن سۇپەھ سالار بىز پارچە سۇپەھ،
يولدا پەيرەۋ بىزنى قىلساڭ رۇبرەھ.
(دىيىشتىكى، سەن قوماندان، بىز بولساق ئەسكەرمىز. يولدا ساڭا ئەگىشىمىز، سەن
بىزنى باشلا!)

ۋادى باشىغە يېتىپ قۇشلارنى ھەيرەت زەبۇن ئېتىب
بىر قۇشنىڭ سۇئالى

(قۇشلارنىڭ بىر ۋادىغا يېتىپ بارغانلىغى، ھەيرانلىقتىن ئاجىزلاشقانلىرىدا
بىر قۇشنىڭ سوئال سورىغانلىغى)

چۈن ئۇلارغە ھۇد ھۇد ئولدى پىشۋا،
يولنى قەتئ ئەيلەرگە قىلدىلار ھاۋا.
(ئۇلارغا ھوپۇپ باشلىق بولدى، ئۇلار يولىلاردىن قاتتىق ئۇچۇپ ئوتۇشكە بەل
باغلاشتى.)

ئۇردىلار چۈنكىم نىچە كۈن بال-پەر،
يەتتىلار ۋادا باشىغە ئول ھەشەر.
(ئۇلار نەچچە كۈن ئۇچۇشۇپ، بىر ۋادىغا يېتىپ كېلىشتى.)

بى نىھايەت ۋادى بولدى پەدىد،
كىم كورۇنگەچ ئۇزدىلار جاندىن ئۇمىد.
(پايانسىز بىر ۋادا كورۇندى، قۇشلار ئۇ ۋادىنى كورۇپ جانلىرىدىن ئۇمىت ئۇزۇشتى.)

مېھنەت ئاندا ھەددۇ-غايەتدىن پۇزۇن،
ھىجىر سامىدەك نىھايەتتىن پۇزۇن.
(ئۇ ۋادىدا جاپا-مۇشەققەتلەر تولۇپ ياتاتتى، كورۇتۇشى ھىجران كېچىسىدىنمۇ ياماڭ-راق ئىدى.)

ئومر ئىلە جان ئاپىتى نەززارەسى،
قەتئ قىلماقدىن يوق ئوزگە چارەسى.
(ئۇ ۋادىغا بىر قاراشنىڭ ئوزى ھاياتقا ئاپەت ئېلىپ كېلەتتى، قاتتىق بەل باغ-لاپ ۋادىنى كېسىپ ئوتىمەكتىن باشقا چارە يوق ئىدى.)

جانلارىغا چۈشتى ھەۋلۇ ھەيبىتى،
كىم دىماكدىن كوبرەك ئېردى شىددىتى.
(قۇشلار قورقۇنچ ۋە ھەيرانلىق ئىچىدە قالدى، چۈنكى ۋادىنىڭ شىددىتى ئېيتقاندىنمۇ ئارتۇقراق ئىدى.)

ۋادى ئېردى خالايىق يەتمىگەن،
ۋۇسئەتىنى ھىچ قۇش قەتئ ئەتمىگەن.
(بۇ ۋادىغا ھىچ كىشىنىڭ ئايىغى يەتمىگەن، ئۇنىڭ ئۇستىدىن تېخى بىرەر قۇشمۇ ئۇ-چۇپ ئوتۇپ باقمىغان ئىدى.)

بارچەغە سۇستايدى بارچە پەر ۋە بال،
بىرقۇش ئول دەم قىلدى ھۇدھۇددىن سوئال.
(ھەممە قۇشلارنىڭ قانات-قۇيرۇقلىرى بوشىشىپ كەتتى، شۇ دەم بىر قۇش ھۇپۇپتىن سوئال سورىدى:)

كىم نىكىم خالى ئىكىن ئاباد يول،
پىكىر ئىتىپ مۇنداق جاۋابىن بەردى ئول.
(بۇ ۋادا ئاۋاتلىقتىن خالى ئىكەنغۇ؟ ھوپۇپ ئويلاپ كورۇپ ئۇنىڭغا مۇنداق دەپ جاۋاپ بەردى:)

كىم ئېرۇر خالى ئولۇس غەۋغاسىدىن،
شاھ، ئىززۇ جاھ، ئىستىغناسىدىن.
(ھە، بۇ ۋادا ئەلنىڭ غەۋغالىرىدىن، پادىشالارنىڭ سەلتەنىتى ۋە مەنسەپ چوڭچىلىق-لىرىدىن خالى ئىكەن.)

هىكايەت

خىلۇەتىدىن چىقتى بىركۈن بايازىد①،
كىم ئول ئېردى قايىل ھەل جىن مەزىد.
(بايەزىد بىر كۈنى مەخپى ھوجرىسىدىن چىقتى. ئۇ، بازاردا كونا نەرسىلەرنى كوتىرىپ يۈرۈپ، بۇ نەرسىلەرنى كىم مۇنچە پۇلغا ئالىدۇ؟ دەپ توۋلاپ يۈرۈپ ساتاتتى.)

كىچە ئاينىڭ تابىدىن روشەن ئىدى،
چەرخ ئەنجۇم دۇررىدىن گۈلشەن ئىدى.
(كىچە ئاينىڭ نۇرىدىن روشەن ئىدى. ئاسمان يۇلتۇز گوھەرلىرى بىلەن گۈلشەنگە ئوخشاپ قالغان ئىدى.)

بەھر ئەخزەردىن كاراكىپ تابناك،
ھەر بىرى رەخشەندەلىقدىن دەردناك.
(كوك دېڭىزىدا يۇلتۇزلار تاۋلىناتتى، ھەر بىر يۇلتۇز دەرتمەنلىك بىلەن پاقىرايتتى.)

تارتىبان ئەپلاك ئالى بارگاھ،
رىفئەتۇ ۋۇسئەت تۇزۇپ بۇ بارگاھ.
(ئاسمان گۈمبىزى ئالى بارگاھ بولۇپ كورۇنەتتى، ئىگىز ۋە كەڭ بارگاھ (ئوردا) ھاسىل بولغان ئىدى.)

ئەقل ئاجىز سەير ئىلە ئارامىدا،
ھۇش قاسىر ۋەئىلە ئەنرامىدا.
(ئاسمان جىسىملىرىنىڭ جىمجىت سەيلىسىدىن ئەقىل ئاجىز ئىدى، ئىنسانلىنىڭ ئىدىرىگى ئۇلارنى بىلىشتە كەملىك قىلاتتى.)

بۇيلە دەرگاھ ئىچرە پىرى باخەبەر،
كورمىدى مەخلۇق جىنسىدىن ئەسەر.
(ھەممىدىن خەۋەردار بۇ پىر، بۇ دەرگاھتا مەخلۇقات جىنسىدىن بىر ئەسەر كورمىدى.)

نىچە قىلدى سەيئ ئىلە جويەندەلىغ،
شەھرۇ تاغۇ دەشت ئارا پۇيەندەلىغ.
(ئۇ كوپ قېتىملاپ سەپەر قىلغان، شەھەرلەرنى ۋە تاغ ـ دەشتلەرنى كەزگەن.)

① بايازىد ـــ مەشھۇر بىر ئەۋلىيانىڭ ئىسمى.

كىمىسەدىن مۇتلەق نىشانى تاپمىدى،
ئۇزدىن ئۇزگە ناتۇۋانى تاپمىدى.
(ئۇ ئادەمزاتتىن بىر نىشان تاپالمىدى، ئۇزىدىن باشقا ھىچكىمنى كورمىدى.)

دىدى خالى نىدىن ئىركەن يا ئىلاھ،
دەرد ئىلە شەۋق ئەھلىدىن بۇ بارگاھ.
(ئۇ ئەي خۇدا، بۇ بارگاھ نىمىشقا مۇنداق ئىشق ۋە دەرت ئەھلىدىن خالى؟ — دىدى.)

بۇندا كوڭلىگە ھاتىف ئەيلىدى،
جاننى بۇ نەۋئ ۋاقىپ ئەيلىدى.
(شۇ چاغدا غايىپتىن ئاۋاز كېلىپ، ئۇنىڭ روھىنى مۇنداق دەپ خەۋەرلەندۇردى:)

كىم ئىرۇر بۇ، دەرگەھى ئىززۇ جالال،
ھەركىشى يول تاپماغى يوق ئىھتىمال.
(بۇ ھەممىدىن غالىپ ئۇلۇغ تەڭرىنىڭ دەرگاھى، بۇ دەرگاھتىن ھىچكىم يول تاپالمايدۇ.)

شەھ ھەركى ئىززىنىڭ پايانى يوق،
ھەرگادا مەھرەملىغى ئىمكانى يوق.
(شاھلارنىڭ ھوزۇرىدا ئىززەتنىڭ چېكى بولمايدۇ، ھەر بىر گادايدا شاھ بىلەن ئۇلۇ-پەت بولۇش ئىمكانىيىتى بولمايدۇ.)

ئومىرلەر جان چەكسەلەر ئەھلى تەلەب،
بىرى بۇ دەۋلەتكە يەتمەكدۇر ئەجەپ.
(ئومۇر بويى جان تىكىپ تەلەپ قىلغۇچىلارنىڭ بىرەرسى بۇ خىل شەۋكەتكە يېتىشىپ قالسا، ئۇ ئاجايىپ ئىش بولىدۇ.)

ۋادى سەئۇبەتىدىن قۇشلارنىڭ ھۇد ھۇددىن سوئالى
ھۇدھۇددىنىڭ ئۇلارغا جاۋابى

(ۋادىدىكى مۇشكىلچىلىكلەر توغرىسىدا قۇشلارنىڭ ھوپۇپتىن سوئال سورىشى، ھوپۇپنىڭ ئۇلارغا بەرگەن جاۋاۋى)

نوكتە بۇ ياڭلىغكى بولدى رەھ شۇناس،
راھرەۋ قۇشلارغا يۇزلەندى ھە راس.
(بۇ خىل سوزلەر بىلەن يول يۇرگۈچى قۇشلاردا قورقۇنچ يۇز بەردى.)

كىم نىھايەتسىز بالاغا تۇشتىلار،
غايىتى يوق ئىستىلاغا تۇشتىلار.

(ئۇلار تەگسىز بالاغا دۇچكەلدى، چەكسىز مۇپتالالىققا گىرىپتار بولدى.)

يول كورۇنۇر ئىردىيۇ پايانى يوق،
دەرد مۇفرىت ئىردىيۇ دەرمانى يوق.
(يول كورۇنەتتىيۇ، ئەمما چىكى يوق ئىدى، جاپا تەگسىز ئىدىيۇ، ئەمما ئۇنىڭغا ماغدۇر يوق ئىدى.)

رەنج ئوتى كوككە چىكە ئىردى ئەلەم،
ئەرشنى كويدۇرگۇدەك، كۇرسنى ھەم.
(مۇشەققەت يالقۇنى ئاسماندا بايراقتەك لەپىلدەيتتى، ئۇ ئەرشنىڭ تەختىنى كويدۇرگىدەك دەرىجىدە كۇچلۇك ئىدى.)

ئۇيلە سەكرىر ئىردى ئىستىغنا يىلى،
سىنغۇدەك بۇ گۇنبەزى خەزرائىلى.
(تەكەبىۋۇر بوران ئاسمان گۇمبىزىنى ئورۇپ تاشلىغىدەك دەرىجىدە سوقاتتى.)

بۇيلە يولنى ئول نىچە ئوفتادە قۇش،
جىسىم بىرلە جانلارى مىھنەتكە تۇش.
(جىسمى ۋە جانلىرى جاپايۇ-مىھنەتكە دۇچكەلگەن ئۇ بىچارە قۇشلار مۇنداق دەھشەتلىك يولنى قانداقمۇ بىسىپ ئوتەلىسۇن؟)

قەتئ قىلماق قايدا بولغاي ئىھتىمال،
كىم خىيالىن ئىتسەيۇ بولغاي ماھال.
(بۇ يولنى كىسىپ ئوتۇشنىڭ ئىھتىمالى يوق ئىدى، بىرەرسى خىيال قىلغان بىلەنمۇ ئۇنىڭغا ئىمكانىيەت يوق ئىدى-دە!)

جانلارى چۇن قالمىدى ئول بىم ئىلە،
جەمئ ئولۇب بارسى يۇز تەسلىم ئىلە.
(بۇ خىل قورقۇنچ بىلەن ئۇلارنىڭ تىنىدە جان قالمىدى. ئۇلار يىغلىشىپ ۋە باش قويۇشۇپ،)

كورگۇزۇپ ھۇدھۇدغا كوب ئەجزۇ نىياز،
دىدىلارىكى ئەي پىشۋايى دەرد راز.
(ھوپۇپكە ئۇزلىرىنىڭ ئاجىزلىقلىرىنى بىلدۇرۇشتى ۋە دىيىشتىكى، ئەي، دەرت ۋە سىرلىرىمىزگە پىشۋا بولغۇچى!)

چۇن سىنى بىزگە قىلدى پىشۋا،
ئەجزىمىزنى پەرز قىلماقدۇر ئادا.

(سەن بىزگە پىشۋا بولدۇڭ، ساڭا ئۇز ئاجىزلىغىمىزنى بىلدۇرۇش بىزنىڭ پەرزىمىز-دۇر.)

سەن چۇ بۇ يولدىن ئېرۇرسەن باخەبەر،
داغى بىز بىراھلارغا راھبەر.
(سېنىڭ بۇ يولدىن خەۋرىڭ بار، سەن بىزدەك يول بىلمەيدىغانلارغا يولباشچى بولدۇڭ.)

بىزگە مۇشكۇللار دۇرۇر بۇ غەم ئارا،
كىم ئېرۇر پەرز ئانى قىلماق ماجرا.
(بۇ غەم بىزگە مۇشكۇلچىلىك ئېلىپ كەلدى، بۇ مۇشكۇلنى ھەل قىلماق پەرز بولۇپ قالدى.)

ھەر بىرىمىز ساڭا ئەرز ئەتمەك سوزىن،
رەنج، مىھنەتتىن خالاس ئەتمەك ئۇزىن.
(ھەممىمىز جاپا-مۇشەققەتتىن ئۇزىمىزنى خالاس قىلماقلىق ئۈچۈن، دەيدىغان گەپىمىز بولسا ساڭا ئېيتىمىز.)

سەن بارىنىڭ مۇشكۇلىن ھەل ئەيلەمەك،
شەرھىدە سوزنى مۇپەسسەل ئەيلەمەك.
(سەن ھەممىزنىڭ مۇشكۇلنى ھەل قىلغىن، بىزگە تەپسىلى چۈشەندۈرگىن!)

نوكتە تەپسىلدە بولماق دۇرەفشان،
سوزنى سائىلغە قىلىپ زاھىر پەشان.
(مۇددىئانى بايان قىلىپ، سوزۈڭدىن گوھەر چاچقىن، سوئال سورىغۇچىلارغا ئېنىق جاۋاپ بەر.)

خاتىردىن شۇبھىنى دەفئ ئەيلەبان،
كوڭلىن مەجھۇلنى دەفئ ئەيلەبان.
(ئۇلارنىڭ كوڭلىدىكى شۇبھىنى كوتىرىپ، مۇجمەللىكلىرىنى يوق قىلغىن.)

جەمئ ئىتىب كوڭلىن بارى ئەشكالدىن،
قۇتقارىپ ھەرنەۋئ مۇشكۇل ھالدىن.
(كوڭۇللەرنى خاتىرجەم قىلىپ، ھەر خىل قىينىچىلىقلاردىن بىزنى قۇتقۇزغىن.)

تەپرىقە قالماي كوڭۇلدە قىل ئۇچى،
كىم كېرەك تورتىنچى يول قەتئ ئەتكۇچى.

(كۆڭلىمىزدە قىلچىلىكمۇ ئىختىلاپ قالمىسۇن، بىز بۇ توتىنچى يولنى كېسىپ ئوتۇشىمىز كېرەك.)

هەر نەپەس بىر مەئىمەن ئىچرە ئولتۇرۇپ،
خەيل كۆڭلىن هەر تەرەپتىن تىندۇرۇپ.
(هەر نەپەستە بىزنى تېچلاندۇرۇپ، كوپچىلىكنىڭ كۆڭلىنى خاتىرجەم قىلغىن.)

مۇشكۇلىن هەركىم ساڭا قىلسا خىتاپ،
هەللىدە هەم سەن ئاڭا ئەيتىپ جاۋاپ.
(كىمگى ساڭا ئوز مۇشكۇلى توغرىلىق ئېيتسا، سەن ئۇنىڭغا مۇشكۇلىنى هەل قىلىشنىڭ جاۋاۋىنى بەر!)

قالمىغاندىن سۇڭ كۆڭۇللەردە خەتەر،
هىچ خاتىردە خاۋاتىردىن ئەسەر.
(كۆڭۇللەردە قورقۇنچ، خىيالدا ئەندىشىدىن ئەسەر قالمىغاندىن كېيىن،)

جەمئ خاتىر بىرلە قىلماق يولغا ئەزىم،
بۇ ئۇلۇغ مەخسەدگە قىلماق ئوزنى جەزم.
(هەممەيلەن خاتىرجەملىك بىلەن يولغا ئاتلىنىپ، ئۇلۇغ مەقسەتكە قاراپ يۈزلىنىدۇ.)

يوقسە يول بىر ئىككى كۈنلىك ئىمەس،
بەل كىشى پايانىغا يىتۇك دىمەس.
(چۈنكى بۇ بىر-ئىككى كۈنلۈك يول ئەمەس، هىچكىممۇ ئۇنىڭ چېكىگە يەتتىم دەپ ئېيتالمايدۇ.)

بۇيلە يول قەتئىدە جەمئ ئولماي كۆڭۇل،
شۇبهە بىرلە بارماغى مۇشكۇل كۆڭۇل.
(مۇنداق يولنى كېسىپ ئوتۇشتە كۆڭۇل توختاتماي تۇرۇپ، شۇبهە بىلەن يولغا چىقىش توغرا كەلمەيدۇ.)

پىشۋاغا تۇشتى مەئقۇل ئول مىسال،
دىدى جەمئ ئولۇڭ بار ئەهلى سوئال.
(پىشۋاغا بۇ سوزلەر ماقۇل كەلدى، ئۇ، سوئال سورىغانلار يىغىلىڭلار! — دەپ ئېيتتى.)

ئىلتىماسىن خەيلىنىڭ ئەيلەپ قوبۇل،
بىر بىيىك مەنزىل تابىب قىلدى نۇزۇل.

(ئۇ جامائەتنىڭ ئىلتماسىنى قوبۇل قىلىپ، بىر ئىگىزلىككە كېلىپ قوندى.)

قوندىلار ئانىڭ بىلە خەيلى سۆپاھ،
تۆكتە سۇردى مۇرشىدى ئىرپان پاناھ.
(قۇشلار جامائىتىمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە قونۇشتى، قۇشلارنىڭ ئىلىملىك پاناھى بولغان هوپۇپ سوزگە كىرىشتى.)

دىدى سوزۇڭ كىمدە بولسا مۇشكۇلى،
بۇيلە سوز ئاراغا سالدى سايىلى.
(ئۇ جامائەتكە قاراپ، قېنى، كىمنىڭ مۇشكۇلچىلىگى بار؟ سوئالىڭلارنى قويۇڭلار! — دىدى.)

بىر قۇشنىڭ سوئالى

كىم ئايا بۇ خەيىلغە بولغان ئېزىز،
كىم سەتۇ، بىز پارچەمىز بىر جىنىس بىز.
(ئەي جامائەنىڭ قەدىردانى، — دىدى بىر قۇش، — سەن ۋە بىز بىر جىنىسمىز.)

تەڭ دۇرۇر چۈن پارچىمىزغە بالۇ پەر،
سەن نەدىن سەن باخەبەر بىز بىخەبەر.
(هەممىزنىڭ قانات-قۇيرۇغى ئوخشاشۇ، ئەمما سەن هەممىنى بىلىپسەن، بىز نىمىشقا بىلمەيمىز؟)

بۇ تاپاۋۇتنى ساراسەر شەرھ قىل،
كىم نەدىندۇر بىزگە رۇشەن ئەيلەگىل.
(بۇ پەرقنى بىزگە شەرھىلەپ بەرگىن، بۇنىڭ سەۋىۋىنى ئېنىق قىلىپ چۈشەندۈر!)

هۇد هۇدنىڭ جاۋابى
(هوپۇپنىڭ جاۋاۋى)

ئوترۇدا بولدى هۇدهۇدنىڭ سوزى،
كىم ماڭا چۈشمىش سۇلايماننىڭ كوزى.
(هوپۇپ جامائەتنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئېيتتىكى، ماڭا سۇلايمان پەيغەمبەرنىڭ نەزىرى چۈشكەن.)

هەق تالاكىم ئاڭا ئەيلەب نەزەر،
كىم رەسۇل ئەيلەب ئىدى هەم تاجۋەر.

(خۇدا سۇلايمانغا نەزەر قىلىپ، ئۇنى پەيغەمبەر ھەم پادىشا قىلغان.)

جىن، ئىنس ۋە ھۇش، تۇيۇر ئۇستىدە شاھ،
ئەيلەب ئىبردى ئانى لوتىپ ئەيلەپ ئىلاھ.
(خۇدا مەرھەمەت قىلىپ ئۇنى ئادەملەرگە، ئىنسۇ-جىنلارغا ۋە ئۇچار-قاناتلارغا پادىشا قىلغان.)

بۇيلە ساھىب دەۋلەت ۋە ساھىب سەرىر،
ئىلتىپاتىن تاپتى مەن يەكلىغ ھەقىر.
(مەن ئاجىزمۇ ئۇ دولەت ۋە تەخت ئىگىسىنىڭ ئىلتىپاتىغا مۇيەسسەر بولدۇم.)

ئاندىن ئولدى بۇ قەدەر ئىززەت ماڭا،
باش ئۇزە بۇ ئەپسەرى رىپئەت ماڭا.
(ئۇنىڭ نەزىرى تۇپەيلىدىن بۇ قەدەر ئىززەتلىك بولدۇم، بېشىمغا تاج كىيدىم.)

كىمگە كىم ئەيلەپ نەزەر ئەھلى ساپا،
ئول نەزەر تۇپراقنى ئەيلەر كىمىيا.
(كىمگە ئۇلۇغ كىشىلەرنىڭ نەزىرى چۈشسە، بۇ نەزەر تۇپراقنى ئالتۇن قىلىدۇ.)

شەيخ نەجمىددىن كۇبرا سوزى ۋە ئانىڭ ئىنتقا تۇشكەن كوزى
(شەيخ نەجمىدىن كۇبرانىڭ ھىكايىسى، ئۇنىڭ ئىنتقا نەزەر قىلغانلىغى)

شەيخ نەجمىدىن كۇبرا قۇتىب دەھر،
بىر نەزەردىن كىمگەكىم يەتكۇرسە بەھر.
(شەيخ نەجمىدىن كۇبرا زامانىسىنىڭ قۇتۇپ يۇلتۇزى ئىدى، ئۇ، كىمگە نەزەر قىلىپ بەھر يەتكۇزسە،)

يارۇبان تۇرى ۋىلايەتدىن كوزى،
ئوزلىكىدىن ئايرىلىۋر ئىبردى ئوزى.
(شۇ ئادەمنىڭ تۇرىدىن كوزى يورۇپ، ئاددى شەخسىيىتىدىن قول ئۇزەتتى.)

بۇ سۇپەتتە يەتدى ئول يەرگە ئىشى،
كىم ۋەلى بولدى كوزى چۈشكەن كىشى.
(بۇ خىل سۇپەتتە نەجمىدىن كۇبرانىڭ ئىشى شۇ دەرىجىگە يەتتىكى، ئۇنىڭ نەزىرى چۈشكەنلا كىشى ئەۋلىيالىققا يېتىشىدىغان بولدى.)

سەگگە ۋاقتى سالدى چۈن بىر كۈن نەزەر،
ئول نەزەردىن بولدى بىر ئىت بەھرەۋەر.
(بىر كۈنى ئۇنىڭ نەزىرى بىر ئىتقا چۈشتى، بۇ نەزەردىن ئىت بەھرىمەن بولدى.)

ئاشنالىقدىن يېتىشتى چاشنى،
تارتىپ ئىتلىك سىررەتىدىن باشنى.
(ئۇ ئىت مۇھەببەتتىن لەززەت تېپىپ، ئىتلىك قىلىقلىرىدىن باش تارتتى.)

يۈز قويۇپ شەيخ ئالدا قىلدى نىياز،
بارچە ئىتلار ئۈزرە بولدى سەرپەراز.
(ئۇ ئىت، شەيخنىڭ ئايىغىغا باش قويىدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ھەممە ئىتلار ئارىسىدا ئابرويلۇق بولدى.)

ھەر قايان شەھر ئىچرە قىلسا ئەردى مەيل،
ئىتلار ئېردى گىردىدە ئانداغكى خەيل.
(ئۇ شەھەر ئىچىدە نەگە بارسا، شۇ يەردە ئىتلار ئۇنى ئوراپ ئالاتتى.)

قاندا ئولتۇرسا ئىدى ئىتلارغا شاھ،
ھەلقە ئېردى گىردىدە خەيلى سۈباھ.
(ئۇ قەيەردە ئولتۇرسىمۇ ئىتلارغا شاھ ئىدى، ئۇنىڭ چۈرىسىدە ئىتلار ھالقا بولۇپ تۇرىشاتتى.)

چۈن قازادىن باشىغا يەتدى ئەجەل،
شەيخ ئىشكىدىن قازىبان بىر مەھەل.
(قازا يېتىپ، ئۇ ئىت ئاخىرى ئولدى، ئۇنىڭغا شەيخنىڭ ئىشىگى ئالدىدىن يەرلىك قېزىلدى.)

دەپن ئېتىب قەبرىن نەمۇدار ئەتدىلار،
قەبرىن ئىنساندەك پەدىدار ئەتدىلار.
(ئۇنى دەپىن قىلىپ قەۋرە تۇرغۇزۇشتى، ئۇنىڭ قەۋرىسى ئادەمنىڭ قەۋرىسىگە ئوخشاش ياسالدى.)

ئەيلەب ئىتلار ماتەمدە كوپ پىغان،
قەبرىنىڭ دەۋرىدە تۇتدىلار ماكان.
(ئۇنىڭ ماتەمىدە ئىتلار يىغا-زارە قىلىشىپ، قەۋرىسىنىڭ ئەتراپىنى ئۇزلىرىگە ماكان قىلىشتى.)

يۇز قۇيۇپ قەبرىغە ھالا ئەھلى راز،
كورگۇزۇرلار سىدىق يۇزىدىن نىياز.
(ھازىرقى كۈندىمۇ ئىشق ئەھلى ئۇ ئىتنىڭ قەۋرىگە بىرىپ ساداقەت يۇزىدىن ئىلتىجا قىلىشىدۇ.)

بۇ دەم ئول خارەزىمدە مەۋجۇت ئىرۇر،
كىشۋەرىكىم ھاكىمى بەھبۇد ئىرۇر.
(ئۇ قەۋرە ھازىر خارەزىمدە بولۇپ، مەملىكەتنىڭ ھوكۇمدارى ئۇ ئىتنىڭ قەۋرىسىنى ساقلاپ قالغان.)

بولماغاي ئالەمدە مۇندىن تۇرپە سوز،
كىم سائادەت ئەھلى ئىتكە سالسە كوز.
(سائادەتلىك كىشىلەر ئىتقا نەزەر قىلسا، دۇنيادا بۇنىڭدىن ئاجايىپراق ئىش بولمايدۇ.)

يەتكۇرۇپ ئىتغا نەتىجە ئول نەزەر،
زاتىغە سالۇر كىشىلىكدىن ئەپسەر.
(ئۇ نەزەر ئىتقا مەنپەئەت يەتكۇزۇپ، ئىت ۋۇجۇدىغا ئىنسانلىق ئالامەتلىرىنى سالىدۇ.)

ئىتغاكىم يەتكەي ۋەلىدىن تەربىيەت،
قۇشغا ھەم تاڭ يوق نەبىدىن تەربىيەت.
(ئىتقا ئەۋلىيادىن تەربىيەت يەتكەن ھالدا، قۇشقا پەيغەمبەردىن تەربىيەت يەتسە ھىچ ئەجەپ ئەمەستە!)

نى كىشىلىك كىم ئىنايەتتىن نىشان،
نە شەيئى، نۇرى ۋىلايەتتىن نىشان.
(بۇ ئىتقا ئىنسانلىقتىن يەتكەن ئەسەر ئەمەس، بەلكى تەڭرىنىڭ ئىلتىپاتى، ئەۋلىيالىق نۇرىدىن بىر نىشان ئىدى.)

قۇشغە ھەم بولسا پەيغەمبەر لەپزى تۇش،
نى ئەجەپ بولسا مۇتىئى بارچە قۇش.
(پەيغەمبەرنىڭ سوزى بىر قۇشقا روھى نەسۋە بولۇپ، باشقا پۇتۇن قۇشلار ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلسا، بۇ ئەجەپلىنەرلىك ئىش ئەمەس.)

سابىقەن ھەم قىسسە ئوتمىش بۇ قەبىل،
سىدقىغە ئەسھاب كەھف ئىتى دەلىل.
(مۇنداق قىسسىلەر بۇرۇنمۇ بولۇپ ئوتكەن، ئەسھاب كەھپنىڭ ئىتى توغرىسىدىكى ۋەقە بۇنىڭ دەلىلىدۇر.)

چۈن ئىنايەت ئەيلىسە ھەيبى مۇجىب،
ئىتغە ۋە قۇشغە نى تاڭ يەتسە نەسىپ.
(مەرھەمەتسىلىك تەڭرىنىڭ ئىلتىپاتى ئىتقا ۋە قۇشقا نىسىپ بولسا، بۇ ئەجەپسىلىنەرلىك ئەمەس.)

يەنە بىر قۇشنىڭ ھۇدھۇددىن سوئالى
(يەنە بىر قۇشنىڭ ھوپۇپتىن سورىغان سوئالى)

يەنە بىر سائىل دىدى تارتىپ نەپىر،
كې بارى قۇشلارغە سەرخىل ۋە ئەمىر.
(يەنە بىر قۇش پەرىيات چېكىپ ئېيتتىكى: ئەي ھەممە قۇشلارنىڭ باشلىغى ۋە سەر-كەردىسى!)

يول قاتتىغدۇر مەن زەئىفى ناتىۋان،
پەشە ئەنقاغا بولا ئالماس راۋان.
(يول قاتتىق، مەن ئاجىزمەن، پاشا سۈمرۇغ بىلەن بىللە ئۇچالمايدۇ.)

ھەر نەپەس بۇ يولدا يۈز مىھنەت دۇرۇر،
ھەر دەم ئاندا يۈز تۈمەن شىددەت تۇرۇر.
(بۇ يولدا ھەر نەپەستە يۈز خىل جاپالار، ھەر دەمدە تۈمەن مىڭ ئېغىرچىلىقلار ئۇچراپ تۇرىدۇ.)

ئەقەبەلەر ئاندا بەلىيەت تاغىدىن،
گەردلەر كوزگە ئەجەل توزاغىدىن.
(بۇ يولدا بالا تاغلىرى ئۇچرايدۇ، ئەجەلنىڭ چاڭ-توزاڭلىرى كوزگە ئۇرۇپ تۇرىدۇ.)

يەل ئوزۇقنى تاغ ئۈزە چۈن يەتكۈرۈپ،
تاشنى تۈپراق يەڭلىغ ساۋۇرۇپ.
(بورانلار ئوزۇق-تۈلۈكنى تاغلارغا ئاپىرىپ تاشلايدۇ، تاشلارنى تۈپراققا ئوخشاش سورۇۋېتىدۇ.)

شىرغە يەتمەس بۇ يول ئەزمىغە زور،
نى قىلا ئالغاي زەئىفى خەستە مور.
(شىرمۇ بۇ يولدا ئاجىزلىق قىلىدۇ، ئاجىز چومۇلە قانداق قىلسۇن؟)

ھۇدھۇدنىڭ جاۋابى
(ھوپۇپنىڭ جاۋاۋى)

دىدى ھۇدھۇدكى ئى زەئىفى مۇستەمەند،
ھىممەتىڭ پەستۇر ئۇزۇڭ دۇفى نەژەند.
(ئەي، ئاجىز ھاجەتمەن! ھىممىتىڭ پەس ۋە ئۇزۇڭمۇ پەس تەبىئەت ئىكەنسەن!)

تەن نىچەكىم بار ئىسە پەست دەژەم،
ھىممەت ئەر بولسا بىيىك ئاندىن نە غەم.
(ئادەمنىڭ تېنى كىچىك، بويى پەس بولسىمۇ، ئەمما ھىممىتى ئۇستۇن بولسا، ئۇنىڭغا نىمە غەم بولسۇن؟)

چۈنكى بۇ ئىش كەلدى بىشەك ئىشق ئىشى،
كىمكى ئاشىق ئېرمەس ئول ئېرمەس كىشى.
(چۈنكى بۇ شەكسىز ئىشقتۇر، ئىشقسىز كىشىنى ئادەم دىگىلى بولمايدۇ.)

ناتاۋانلىق ئاشىق ئەلگە پىشەدۇر،
بەلكى جان تەركى مادام ئەندىشەدۇر.
(بىچارىلىق ئاشىقلارنىڭ كەسپى، جاندىن كەچمەك ئۇلارنىڭ ئوي - پىكرى بولىدۇ.)

بارۇ يوقىدىن ئۇزنى پانى ئەيلەمەك،
يار ئىشقىن جاۋىدانى ئەيلەمەك.
(ئۇلار جاھاننىڭ بار - يوقىدىن ئۇزلىرىنى خالى تۇتىدۇ، يارنىڭ ئىشقىنى مەڭگۈ دەپ بىلىدۇ.)

ھەركىشىگە ئىشق ھىممەت بولسا يار،
سۇستى، تەن زۇئىپىگە نى ئىتبار.
(ھەركىشىگە ئىشق بىلەن ھىممەت يار بولسا، ئۇنىڭغا سۇستلۇق ۋە تەن زەئىپلىگىنىڭ نىمە كارايىتى بولسۇن.)

بار ئاڭا ئىشق ئىچرە جان بەرمەك مۇراد،
ئىشق قەيدىدىن دۇرۇر بارچە كۇشاد.
(ئۇنىڭ مەقسىدى ئىشق يولىدا جان بېرىش بولىدۇ، ئۇنىڭ پۈتۈن ئازاتلىقى ئىشققا مۇپتالالىقتۇر.)

ئىشق ئارا ئولمەك دۇرۇر مەقسۇد ئاڭا،
جانغا نوقسان ئولمەكىدىن سۇد ئاڭا.

(ئىشق بولىدا ئولۇش نۇنىڭ مەقسىدى، جېنىغا نۇقسان يەتكۈزۈش ئۇنىڭ ئۈچۈن پايدىلىق بولىدۇ.)

كىمكى كىم دۇنياغەدۇر ۋابەستەلىغ،
يەتسە ئول ئەندىشەدىن دىل خەستەلىغ.
(كىمكى مال - دۇنياغا باغلىنىپ، شۇ خىيال بىلەن دىلى يارا بولغان بولسا،)

كىمسەگە بۇ زۇئىپ مۇستەھسەن ئىمەس،
ئەھلى ئىشق ئول زۇئىپنى ئەھسەن دىمەس.
(بۇ خىل ئاجىزلىق ئۇ كىشىگە ياخشىلىق ئېلىپ كەلمەيدۇ، ئىشق ئەھلى ئۇنداق ئاجىزلىقنى ياخشى بولدى، دەپ قارىمايدۇ.)

ئىشقدىن ھەركىمگە زۇئىپى تاب ئېرۇر،
ئول مۇراد ئايىنىغا ئەسباپ ئېرۇر.
(ھەركىشىگە ئىشقتىن ئاجىزلىق يەتسە، ئۇ ئاجىزلىق مۇراتقا يېتىشىنىڭ سەۋەبچىسى بولۇپ قالىدۇ.)

ئىشقدىن چۈنكىم مۇراد ئولماق ئىمىش،
باردۇر ئولمەككە يىقىن زۇئىپ ئىچرە ئىش.
(ئىشقدىن بۇخىل مۇرات ھاسىل بولسا، كىشى ئولگىدەك دەرىجىدە ئاجىزلاشسا بولۇۋېرىدۇ.)

زۇئىپكىم جان تەركىگە بولغاي سەبەب،
بولسا ئاندىن ئىھتىيات ئەسرۇ ئەجەپ.
(ئاجىزلىق جاندىن كېچىشكە سەۋەپ بولسا، ئۇنىڭدىن ئىھتىيات قىلىش تولىمۇ غەلىتە ئىش بولىدۇ.)

ئىشق ئارا جان تەركى چۈن مەتلۇپ ئېرۇر،
ھەرنە ئانىڭ بائىسى مەرغۇب ئېرۇر.
(ئىشق يولىدا جاندىن كېچىش ئاشىق ئۈچۈن تەلەپ بولىدۇ، ھەرقانداق ئەھۋال ئۇنىڭ سەۋىۋى بولسا، ئۇ خىل سەۋەپنى قوبۇل قىلىش لازىم.)

زۇئىپنىڭ پايانى بولسا تەركى جان،
ئۇيلە ئولمەككە پىدا جانۇ جاھان.
(ئاجىزلىقنىڭ چېكى جاندىن كېچىش بولسا، مۇنداق ئولۇمگە جاننى پىدا قىلسا بولىدۇ.)

سەن جاھان مۇلكىدە مىڭ يىل بولدى تۇت،
دەرد ھەسرەت بىرلە ئاخىر بولدى تۇت.
(سەن بۇ دۇنيادا مىڭ يىل ئومۇر سۈرسەڭمۇ، ئومرىڭ بەربىر دەرت ـ ھەسرەت بىلەن ئاخىرلىشىدۇ.)

بولماس ئىرمىش سەن چۇ ئولمەكدىن يىراق،
بۇ تەلەبدە بارى ئولمەك ياخشىراق.
(ئولۇمدىن يىراق بولۇشقا بولمىغان ئىكەن، ئۇ ھالدا ئىشق يولىدا ئولگەن ياخشىراقتۇر.)

شەيخ ئەبۇسەئىد ئەبۇلخەير رەھمەتۇللاھ ئەلەيھى ھىكايىسى
(شەيخ ئەبۇسەئىد ئەبۇلخەيرنىڭ ھىكايىسى)

مەھمە شەيخى كىم بۇ يولنى قىلدى سەير،
يار ۋەسلىدىن نەسىبى بولدى خەير.
(مەھنە دىگەن جايىنىڭ شەيخى ئىشق يولىنى سەير قىلغان ئىدى، ئۇنىڭغا يار ۋىسالىدىن ياخشى نەسىۋە يەتتى.)

ئەۋۋەلدە ئىشقىنىڭ بەس زار ئىدى،
يۈز مەلىيەت تىمىدىن ئەفگار ئىدى.
(ئىشقىنىڭ دەسلىۋىدە ئۇ ئىنتايىن ئىنتىزار بولىدى، بالايۇ ئاپەت قىلىچىدىن يارىلاندى.)

زۇئىپ تاپمىش ئىردى ئىستىلا ئاڭا،
زۇئىپىدىن ئىش ئاھۇ ۋاۋەيلا ئاڭا.
(ئۇنىڭدا ئاجىزلىق ئۇستۈنلۈكنى ئىگەللىدى، ئاجىزلىقتىن ئۇ ھەمىشە "ئاھ ـ ۋاھ" دەپ پەريات چېكىشكە باشلىدى.)

ئىشق بەرقىدىن ئىدى جانىدا ئوت،
ئول شەرەردىن جىسىم ۋەيرانىدا ئوت.
(ئىشقىنىڭ چاقماقلىرى ئۇنىڭ جېنىغا ئوت تۇتاشتۇراتتى، ئۇ ئوتنىڭ ئۇچقۇنلىرى ۋەيرانە جىسمىنى ئورتەيتتى.)

تۇن ئاڭا ئۇيقۇ، كۇن ئارام يوق،
ئىشق ئەندۇھىدىن ئوزگە كام يوق.
(ئۇنىڭدا كېچىدە ئۇيقۇ، كۇندۇزدە ئارام يوق ئىدى، ئۇنىڭ ئىشق غېمىدىن باشقا مەقسىدىمۇ يوق ئىدى.)

كۇندۇز ئانىڭ زىكرى پىكرى يار بەس،
ھىجىردىن ئەۋلا - پىغانۇ زار بەس.
(كۇندۇزلىرى ئۇ يارىنىڭ پىكرى - يادى بىلەنلا بولاتتى، جۇدالىق پىغانىدىن ئەلاراق باشقا ئىشى يوق ئىدى.)

كىچە بولماس ئىردى شەھرۇ باغ ئارا،
ئوزنى تارتار ئىردى دەشتى تاغ ئارا.
(كىچىلىرى ئۇ شەھەر باغلىرىدا تۇرالمايتتى، تاغلارغا ۋە دەشتلەرگە چىقىپ كېتەتتى.)

ئول زاماندا بار ئىدى ۋەيرانەئى،
چۇغزى قەسرىدەك بۇزۇق كاشانەئى.
(ئۇ زاماندا بىر ۋەيرانە بولۇپ، ئۇ ھوقۇشنىڭ ئۇۋۇسىغا ئوخشاش بۇزۇق بىر ماكان ئىدى.)

ئاندا چاھى بار ئىدى بىھەد ئەمىق،
سۇيىدە شەخسى نەشات ئولغاي غەرق.
(ئۇ ماكاندا ناھايىتى چوڭقۇر بىر قۇدۇق بولۇپ، ئۇ قۇدۇقتا غەرق بولغان كىشى شاتلىق تاپاتتى.)

ئاسلىپ ئول چاھ ئىچىندە سەرنەگۇن،
ئىشق ئىستىلاسىدىن زارۇ زەبۇن.
(شەيخ ئۇ قۇدۇقنىڭ ئىچىدە ئوزىنى تەتۇر ئېسىپ، ئىشق ئىستىلاسىدىن زارلىناتتى.)

تاڭغە تېكرۇ ئىش ئاڭا ئاھۇ پىغان،
قەترە - قەترە كوزىدىن تامغۇنچە قان.
(ئۇ تاڭ ئاتقۇنچە ئاھ - پەريات چېكىپ، كوزلىرىدىن تامچە - تامچە قان ئاققۇزاتتى.)

ئولمەك ئىستەر ئىشق ئارا ئول تاپمايىن،
ئول تەماننادىن كوزىنى ياپمايىن.
(ئىشق يولىدا ئولۇم تىلەپ، تۇن بويى كوز يۇممايتتى.)

بۇ بەلىيەت جىسمىنى نال ئەيلەبان،
نالەسى جاننى بەرھال ئەيلەبان.
(بۇ بالالار جىسمىنى ئاجىزلىتىپ، نالە - پەريات ئۇنىڭ جېنىنى يامان ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويغان ئىدى.)

ھىجر ئارا ئەللەر بۇ يەڭلىغ چەكتى ھال،
تا يېتىشتى ئاغزىغە جامى ۋىسال.

(كىشىلەر ئىشقتا تاكى ۋىسال قەدەھىگە ئېرىشكەنگە قەدەر مانا مۇشۇنىداق جاپالارنى چەككەن.)

ئىشق ئارا بۇدۇر ئىزەنلەرنىڭ ئىشى،
ئولمايىن تاپماس بۇ دەۋلەتنى كىشى.

(مۇنداق بولماق ئىشقتا ئەركەكلەرنىڭ ئىشى بولۇپ، ئولمەي تۇرۇپ مۇنداق بايلىققا ئېرىشكىلى بولمايدۇ.)

يەنە بىر قۇشنىڭ سوئالى

دىدى بىر قۇش كىم قىلىب مەن كوپ گۇناھ،
بۇ ئۇياتتىن ئەسرۇ ھالىمدۇر تاباھ.

(يەنە بىر قۇش، مەن كوپ گۇنالارنى ئوتكۇزدۇم. ئىزا - ئۇياتتىن ھالىم يامان بولۇۋاتىدۇ، — دىدى.)

زايە ئەيلەىدۇر مېنى ئالۇدەلىغ،
قويمايىن ئول يولغا بۇ پەرسۇ دەلىغ.

(دىدىكى، مېنى بۇ گۇنالار زايا قىلدى، بۇ ۋەيرانچىلىق مېنىڭ ئىشق يولىغا مېڭىشىمغا يول قويمايۋاتىدۇ.)

چۈن نىجاسەتتىن چىبىندۇر لەۋس ناك،
ئاڭانى مىسبەتدۇر سىمۇرۇغ پاك.

(چۈنكى نىجاسەتلەردە بۇلىشىدۇ، ئۇ پاك ۋۇجۇدلۇق سىمۇرۇغقا قانداقمۇ تەڭ كېلەلىسۇن!)

پاك ۋەسلىغە كېرەكدۇر پاكلىغ،
يوقكى لەۋسى جۈرم ئارا بىباكلىغ.

(پاكلىقنىڭ ۋەسلىگە يېتىش ئۈچۈن پاك بولۇش كېرەك. گۇناھلار ۋە رەسۋالىقلار بىلەن ئۇ ۋەسلىگە يەتكىلى بولمايدۇ.)

ئول ئەرىغ، مەندە ئەرىغسىزلىق سۇپات،
ۋەسلىنى ئىستەرگە مەمىۇ دۇر ئۇيات.

(ۋەسىل پاك، مەن ناپاكدۇرمەن. ئۇنى ئىزلەي دىسەم ئىزا - ئۇيات مېنى توساپ تۇرۋاتىدۇ.)

ھۇدھۇدنىڭ جاۋابى

(ھوپۇپنىڭ جاۋاۋى)

دىدى ھۇدھۇدكىم ئېرۇرسەن مۇئتەرىق،
كىم ئىشىڭ بولمىش گۇناھىدىن مۇنھەرىق.
(ھوپۇپ مۇنداق دىدى: سەن گۇناھلىرىڭنى ئېتىراپ قىلدىڭ، ئەمدى ئۇ گۇناھلاردىن قول ئۈزسەڭلا بولىدۇ.)

دەھر ئارا ئېرمەس ئىقامەت مەنزىلى،
كىم كى بار ئاخىر ئۇلۇمدۇر ھاسىلى.
(دۇنيا كىشى ئۈچۈن مەنزىل بولالمايدۇ، ھەرقانداق كىشىنىڭ ئاقىۋىتى ئۇلۇم بولىدۇ.)

بۇ گۇناھ بىرلە گەر ئولمەك ئىستەسەڭ،
خەلق ئەھۋالىغا كۇلمەك ئىستەسەڭ.
(ئەگەر بۇ گۇناھلار بىلەن ئولۇشنى خالىساڭ، خەلقنىڭ ھالىغا كۇلسەڭ،)

بىل كى، بەس غافىل ۋە نادان بولغاسىن،
ئەھلى ئەقل ئالدە جاھل بولغاسىن.
(بىلگىنكى، بۇ غافىل ۋە نادانلىغىڭ، ئەقىل ئەھلى ئالدىدا جاھىللىق قىلغانلىغىڭ بولىدۇ.)

بۇ گۇناھ دىن ئايرىماق قىلساڭ ھەۋەس،
ئول داغى ئاسان ئېرۇر ئەي بولھەۋەس.
(بۇ گۇناھىدىن قۇتۇلاي دىسەڭ، ئۇنىڭ چارىسى ئاسان.)

تەۋبەدۇر ئانى ئىتماقغە ئىلاج،
زۇلمەت ئىسيان ئارا بۇدۇر سىراج.
(گۇناھنى يۇيۇشنىڭ چارىسى توۋە قىلىشتۇر، توۋە ــ گۇنا قاراڭغۇلىغىنىڭ چىرىغىدۇر.)

جۇرم لەۋسىدىن كىشى مەسۇم ئىمەس،
بۇيلە ئىسمەت كىمسەگە مەلۇم ئىمەس.
(گۇناھنىڭ بۇلغىشىدىن ھەچكىم خالى بولالمايدۇ، ئۇنىڭدىن ساقلىنىش يوللىرىمۇ ھەچ كىشىگە مەلۇم ئەمەس.)

ئادەم ئەۋلادىنى قىلمايدۇر ئىلاھ،
ئۇيلەكىم ئاندىن باش ئۇرمايدۇر گۇناھ.
(خۇدا ھەچقانداق ئادەم بالىسىنى گۇنا ئوتكۇزمەيدىغان قىلىپ ياراتقان ئەمەس، گۇنا سادىر قىلمايدىغان ئادەم يوق.)

بولمسا سەندىن گۇناھ ئەي بىخەبەر،
ئەفسۇى رەخمەت كىمگە بولغاي جىلۋەگەر.
(ئەگەر سېنىڭ گۇناھىڭ بولمىسا، خۇدانىڭ رەھمىتى كىمگە جىلۋە قىلىدۇ؟)

جۇرمىدىن ئۇلكىم يۇزى بولغاي سارىغ،
تەۋبە ئەيلەر ئول سەرىقلىقنى ئەرىغ.
(گۇناھىدىن كىشىنىڭ يۇزى سارغايغان بولسا، ئۇ سىرىقلىقنى توۋە يوق قىلالايدۇ.)

بەھرى رەھمەت مەۋجىنە كىرگەن زامان،
پاك ئولۇر سەن، مەن كېبى يۇز ناتاۋان.
(رەھمەت دېڭىزى ئورىكەشلىگەن چاغدا، سەندەك، مەندەك نۇرغۇن ئاجىزلارنىڭ گۇناھى يۇيۇلۇپ كېتىدۇ.)

ھەزرىتى ئادەم سەفىيۇللا ھىكايەتلىرى
(ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ ھىكايىلىرى)

خەيل ئىنسانىنىڭ ئاتاسى بولىبەشەر،
كىم ئانى خەلق ئەتتى ھەيبى دارگەر.
(خۇدا ھەممە ئىنسانلارنىڭ ئاتىسى ــ ئادەم ئەلەيھىسسالامنى يارىتتى.)

باشىغا قويدى ھىدايەت ئەفسەرىن،
تاجىغا تىكتى نەبۇۋەت گەۋھەرىن.
(ئۇنىڭغا پەيغەمبەرلىك يولىنىڭ تاجىنى كىيگۈزۈپ، تاجىغا پەيغەمبەرلىك گۆھىرىنى تاقىدى.)

قىلىدىلار تاپغاچ بۇ يەڭلىغ ئىززۇ جاھ،
تۇپراغىن خەيلى مالائىك سەجدەگاھ.
(بۇ خىل مەرتىۋىگە ئىگە بولغاچقا، ئۇنىڭ تۇپرىغى پەرىشتىلەرنىڭ سەجدىگاھى بولدى.)

ئەۋج گەردۇن خاكراھ ئولدى ئاڭا،
باغ جەننەت جىلۋەگاھ ئولدى ئاڭا.
(ئاسمان ـ پەلەك ئۇنىڭ ئايىاق ئاستىدا بولدى، جەننەت باغلىرى ئۇنىڭغا چىراي ئاچتى.)

بۇ سۇپەت ساپى ۋەشى ئالى ھەسەب،
كىم سەفى كەلدى ئاڭا ھەقدىن لەقەب.
(ئۇ بۇ خىل گۈزەل ۋە ئالى سۇپەتلەركە ئىگە بولدى، ئۇنىڭغا تەڭرىنىڭ دوستى، دىگەن نام بېرىلدى.)

چۈنكى تەقدىر ئەتتى ھەبىبى، زۇلجەلال،
جۇرم ئىسيان بىرلە بولدى تىيرەھال.
(كېيىن ئۇنىڭ تەلىيى تەتۇر كېلىپ، گۇنا قىلىپ قويۇپ، ئەھۋالى زۇلمەتلىك بولۇپ قالدى.)

ئانچە رىپئەت بىرلە ئول مەسجۇدلۇق،
كەتتى ۋە بولدى ئىشى مەردۇدلۇق.
(ئۇلۇغ مەرتىۋىسى قولدىن كېتىپ، ئۇزى جەننەتتىن قوغلاندى.)

ئۇستىگە دۇد جەندەسىن تىكۇردىلار،
رەۋزەئى جەنىنەتتىن ئانى سۇردىلار.
(ئۇستىگە "مەردۇد" (قوغلاندىلىق) جەندىسىنى كىيگۈزۈپ، ئۇنى جەننەتتىن ھەيدەپ چىقىرىشتى.)

يۇز قارالىقلار ئانى ئەيلەپ نەسىب،
تۇشتى ھىندۇستان ساۋادىغا غەريب.
(ئۇنىڭغا يۇزى قارىلىق خاس بولۇپ، ئۇزى ھىندۇستان زىمىنىغا غەريب بولۇپ چۈشتى.)

قەرىلەر ھىجرانىدا ئېردى ئەشىك رىز،
سالىپ ئاھۇ نالەسىدىن رۇستەخىز.
(ئۇ ئۇزۇن زامان جەننەت جۇدالىغىدا يىغلاپ يۇردى، ئۇنىڭ نالىسى جاھاندا قوزغىلاڭ پەيدا قىلدى.)

جانى ئورتەنگەن زامان ئانداغكى خەس،
تەۋبە ئىول ھالىغا بولدى چارە رەس.
(ئۇنىڭ جىنى چوگا - چاتقالدەك كويگەن چاغلاردا، ئۇنىڭ ئامالى توۋە بولغان ئىدى.)

باغى جەننەتدىن يانا ئېستى نەسىم،
بولدى يۇزمىڭ دەرد - مىھنەتتىن سەلىم.
(جەننەت باغلىرىدىن يەنە ئىللىق شامال سوقۇپ، ئۇ چەكسىز جاپا - مۇشەققەتتىن قۇتۇلدى.)

تەۋبە سىغ دەستگىر ئولدى قەبۇل،
ئەيلىدى قۇربەت ھەرىمدا نۇزۇل.
(خۇدا ئۇنىڭ توۋىسىنى قوبۇل قىلىپ، يەنە ئۇزىگە يېقىن يەردىن ئورۇن بەردى.)

ئانداغ ئەلگە يەتسە بۇ ئەندى كۇشاد،
سەن كىم ئولغايسەن زەئىفى مۇراد.
(گۇناكارلارغىمۇ ئاشۇنداق ئازاتلىق يېتىشىۋاتسا، سەن ئاجىز مۇراتسىز قالاتتىڭمۇ؟)

تەۋبە قىلغىل داغى بەھبۇدۇڭغا يەت،
يولغا ئەيلەپ ئەزم مەقسۇدىڭغا يەت.
(سەنمۇ توۋە قىلىپ، يولغا چىققىن - دە، مەقسەت - مۇرادىڭغا يەتكىن.)

يەنە بىر قۇشنىڭ سۇئالى

يەنە بىر سائىل دىدى كى ئى زىبۇ تاج،
مەندە ۋاقىئدۇر مۇلەۋۋەنلىك مىزاج.
(يەنە بىر قۇش ئېيتتىكى، ئەي گۈزەل تاجدار، مېنىڭ مىجەزىم بەكمۇ ئۆزگىرىشچان.)

ھەر سۇپەتتە كەلدى تەبئىم پارسا،
گاھ پاسىق مەن، زامانى پارسا.
(تەبئىتىم ھەر خىل، ھەر خىل سۇپەتلىرىم بار، بەزىدە پاسىق يۈرىمەن، بەزىدە تەقۋادار بولۇپ قالىمەن.)

گاھ مەتاۋبۇم خارابات ئەھلىدۇر،
گاھ مەرغۇبۇم مۇناجات ئەھلىدۇر.
(بەزىدە شاراپخورلار بىلەن بىللە يۈرىمەن، بەزىدە مۇناجات ئەھلىنى ياقتۇرۇپ قالىمەن.)

گەھ ھەرەم تەۋپىدە مەن يەزدان پەرەست،
دەير ئىچىدە گاھ بۇت ئالىدا بەست.
(گاھىدا كەئبەنى تاۋاپ قىلىپ خۇداغا ئىبادەت قىلىمەن، گاھىدا بۇتخانىدا بۇتقا چوقۇنىمەن.)

ئىستىقامەت يوقدۇر خىيالىمدا ھىچ،
بۇ جەھەتتىندۇر ئىچىمدە پىچ - پىچ.
(خىيالىمدا ئىستىقامەت يوق، شۇ سەۋەپتىن تولىمۇ تىت - تىت بولىمەن.)

بۇ مولەۋۋەنلىق مىزاجى شۇم بىلە،
بۇ، سۇپەتلىك ئادەتى مەزمۇم بىلە.
(مېنىڭ مۇشۇنداق ئۆزگىرىشچان شۇم مىجەزىم ۋە پەس ئادەتلىرىم بار.)

بۇيلە بولغايكىم كېرەك يەكرەڭگىلىك،
ئۆزنى تاپىماسىمەن سەھىھ ئاھەڭگىلىق.
(مىجەزىم مۇقىمراق بولسا ياخشى بولاتتى، پەقەت ئۆزەمنى تۇتالىماي كېتىۋاتىمەن.)

ھۇدھۇدنىڭ جاۋابى
(ھوپۇپنىڭ جاۋاۋى)

دىدى ھۇد ھۇد كىم بۇ مەئىنى شۇئار،
قىلمەقىقەت بارچەنىڭ زاتىدە بار.
(ھوپۇپ مۇنداق دىدى: بۇ خىل ھەقىقەت ھەممە ئادەمنىڭ ۋۇجۇدىدا ئۇچرايدۇ.)

كىم بارىغا ھەمنەپەسدۇر نەپسى روھ،
بەستەلىغ بىردىن تاپار بىردىن پۇتۇھ.
(ھەممە ئادەمدە نەپسى ۋە روھ بولىدۇ، نەپسىنىڭ گۇناھىنى روھ تۇزىتىدۇ.)

ئۇلدۇر ئېركىم سەلىب ئىتىپ نەپسانىيەت،
غالىپ ئەتكەي زاتىغا رۇھانىيەت.
(نەپسىنى يېڭىپ، روھنى غالىپ قىلالىغان ئادەم مەرت ئادەمدۇر.)

ھەر كىشىدە بۇ سۇپەت بىر زات ئېرۇر،
ئول كىشى پاكۇ - شەرەپ ئەۋقات ئېرۇر.
(ھەر كىشىدە بۇ خىل سۇپەت بولىدىكەن، ئۇ كىشى پاك ۋە ئۇلۇغ كىشى بولىدۇ.)

گەر مۇلەۋۋەن بولسا زاتى شىۋەسى،
سەن كەبى بولسا تەھەتتۇك مىۋەسى.
(ئەگەر ئەسلى زاتى رەڭسىز - رەڭ بولۇپ، ئۇزى ساڭا ئوخشاش بى ھايا، رەسۋا بولسا،)

بۇ مەرەز تاپمىش رىيازەتتىن ئىلاج،
كى كىشىگە مۇستەقىم ئولغاي مىزاج.
(مۇنداق تۇراقسىزلىقنىڭ ئىلاجى رىيازەت چېكىش بولىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇ خىل ئادەم تۇراقلىق مىجەزگە ئىگە بولىدۇ.)

نەپسىدىن بۇ كىمگە كىم بۇ بىم ئېرۇر،
چارە مۇرشىد ئالدىدا تەسلىم ئېرۇر.
(نەپسىنىڭ شۇملۇغى ئادەمگە بالايى - ئاپەت كەلتۈرىدۇ، ئۇنىڭدىن قوتۇلۇش ئۈچۈن، توغرا يول كورسەتكۈچىگە تەسلىم بولۇش كېرەك.)

بۇيلە ئىللەتلەرغە مۇرشىددۇر تەبىب،
كىم خالايىق پىر دەرلەر ئەي لەبىب.

(ئەي ئەقىل ئىگىسى، بۇ خىل كېسىلگە خالايىق "پىر" دەپ ئاتايدىغان توغرا يول كورسەتكۈچى داۋا قىلىشى كېرەك.)

تالىبى سالىككە بۇ ئىللەتلەر بولۇر،
نەپسى خەيلىدىن مەزەللەتلەر بولۇر.
(بۇ خىل مىجەز توغرا يول ئىزلەنگۈچىلەرگە نىسبەتەن بىر خىل ئىللەت بولىدۇ. نەپسىنىڭ زىيانكەشلىگى ئادەمنى خار ئورۇنغا چۈشۈرۈپ قويىدۇ.)

كىم ئاڭا پىئلى زامانىدۇر لەقەب،
مۇبتالا بولۇر ئاڭا ئەھلى تەلەب.
(تەلەپ ئەھلى يامان قىلىقلارغا مۇپتىلا بولۇپ قالسا،)

پىر ھەر بىرىگە قىلۇر نەۋئى داۋا،
كىم بارىب ئىللەت تاپار تالىب شىپا.
(ئۇلارغا پىر داۋا قىلىدۇ، گۇنا ئىللىتى بۇ داۋا بىلەن شىپالىق تاپىدۇ.)

ئول مەرەزلەردىن بۇ داغى بىرىدۇر،
كىم رىيازەتلەر ئانىڭ تەدبىرىدۇر.
(بۇ ھەر خىل كېسەللەرنىڭ پەقەت بىر تۈرلۈگى، ئۇنىڭ چارىسى رىيازەت چېكىشتۇر.)

سەن داغى بۇ ئىشگە ئانى چاغلىساڭ،
بىر قاتىغلىققا بىلىگنى باغلىساڭ.
(سەنمۇ بۇ خىل يولنى قوللىنىپ، قاتتىق جاپا - مۇشۇققەت تارتىشقا بەل باغلىساڭ بولىدۇ.)

ئۇيلەدۇر ئۇمىدكىم بۇ لۇتپ خاس،
ئەگەر تەھەتتۇكدىن سېنى قىلسا خالاس.
(شۇندىلا خاس مەرھەمەت سېنى مۇنداق گۇنادىن قۇتۇلدۇرالايدۇ، دەپ ئۇمىت قىلىمىز.)

بۇ تەئەبلەردىن تەرەبناك ئولغاسىن،
ھەق يولىدا رەھرەۋى پاك ئولغاسىن.
(ئاندىن مۇشكۈلچىلىكلەردىن خالاس بولۇپ، ھەق يولىدا بىر پاك يولاۋچى بولا - لايسەن.)

هىكايەت ئەبۇ تۇراپ نەخشەبى
(ئەبۇ تۇراپ نەخشەبىنىڭ هىكايىسى)

زۇمرەئى تەھقىق ساپى مەشرەبى،
ۋاسىلى ھەق بۇ تۇرابى نەخشەبى.
(ئەبۇ تۇراب نەخشەبى پاك ۋۇجۇتلۇق ئادەم بولۇپ، ئۇ تەڭرى ھەقىقىتىگە يېتىش-
كەن كىشى ئىدى.)

بىر مۇرىدى ھالىغا سالىب نەزەر،
زىبۇ زىننەتدىن تاپار ئىردى ئەسەر.
(زىبۇ - زىننەتكە بېرىلگەن بىر مۇريدىنىڭ ھالىغا ئۇنىڭ كوزى چۈشتى.)

خىرقەسىدە ۋەسلەلەر ئىردى ئەرىغ،
رەنگىلەر ئىردى قىزىل، ياشىل، سەرىغ.
(ئۇ مۇريدنىڭ جەندىسى پاكىز بولۇپ، قىزىل، يېشىل ۋە سېرىق قۇراقلاردىن تىكىل-
گەن ئىدى.)

مەيل كوپ نەفسىغە رە ئىنالىق ساڭا،
كىسۋەتى پەقر ئىچرە زىبالىق ساڭا.
(ئۇنىڭ نەپسى گۈزەللىككە كوپ مايىل ئىدى، ئۇ دەرۋىشلىك كىيىمى بىلەن ئوزىنى
ياساپ يۈرۈشنى خالايىتتى.)

كوپ رىيازەتلەر بۇيۇردى پىر ئاڭا،
ئول تەكەللۇپ تاپمىدى تەغىير ئاڭا.
(پىرى ئۇنىڭغا كوپ رىيازەت چېكىشنى بۇيرۇدى، لېكىن ئۇ رىيازەتلەرمۇ ئۇنىڭ بۇ
قىلىغىنى ئوزگەرتەلمىدى.)

كوردىكىم زۇئۇق ئولماس ئىردى بۇ سۇپەت،
مۇرشىدى كامىل بۇيۇردى ئاقىبەت.
(پىرى ئۇنىڭغا رىيازەتلەرنىڭ كار قىلمىغانلىغىنى كورۇپ، ئاخىرى مۇنداق بىر ئىشنى
بۇيرۇدى،)

ھەر كۇن ئوز نەپسى ئىلە رەزم ئەيلەمەك،
داغى دارۇسسۇلھىغا ئەزم ئەيلەمەك.
(يەنى، ئۇنىڭ ھەر كۇنى ئوز نەپسى بىلەن جەڭ قىلىپ، نەپسىگە سۇلھى - مادار
قىلىشىغا قارشى تۇرۇشى ئۇچۇن،)

بىر سۇۋەتكە قوينىڭ ئىچ ئالاتىنى،
سالىبان ئەھشاۋۇ قازۇ راتىنى.
(بىر سۇۋەتكە قوينىڭ ئىچ - قارنىنى — ئۇچەي ۋە قېرىنلىرىنى سالدۇرۇپ،)

باش ئۇزە ئانى قۇيۇپ مەھكەم تۇتۇپ،
مەھنەتۇ رەنجىدىن ئانىڭ قان يۇتۇپ.
(ئۇنى بېشىنىڭ ئۇستىدە قىرىپ توشۇپ يۇرۇشكە سالدى، بۇ جاپادىن ئۇ مۇرىت قان يۇتۇشقا باشلىدى.)

قەترىلەر ھەرىيان تامىب دەستارىدىن،
ئانى ئوتكەرگاي نەسەپ بازارىدىن.
(ئۇ سەللىسىدىن ژىن تامچىلاپ تۇرغان ھالدا، قووۇم - قېرىنداشلىرى بار بازاردىن ئوتۇشكە مەجبۇر بولدى.)

نەپسىغە ئانىڭ يىتىپ مۇنداغ مۇراد،
نەچچە بۇ ئىشدىن چۇ تاپتى ئىمتىداد.
(بۇ ئىشتىن ئۇنىڭ نەپسى سۇنۇپ، ئۇ ئاخىر مۇرادىغا يەتتى.)

خىرقەسىدە قالمىدى زىبالىغى،
باشىدىن چىقتى بارى رەئنالىغى.
(تونىنىڭ گۇزەللىگى يوقاپ، ياسانچۇقلۇق ئۇنىڭ كاللىسىدىن كوتىرىلدى.)

بۇ مەشەققەت قىلدى چۇن نەپسىن ھىلاك،
مۇرشىدى كامىل بۇيۇردى غوسلى پاك.
(بۇ خىل رىيازەت ئۇنىڭ نەپسىنى ھالاك قىلدى. كامىل پىر ئۇنى يۇيۇنۇشقا بۇيرۇدى.)

ئول مەرەزدىن بۇيلە قۇتقاردى ئانى،
ئول خەتەردىن بۇيلە ئوتكەردى ئانى.
(پىر ئۇنى ئۇ خىل ئىللەت ۋە خەتەردىن مانا مۇشۇنداق يول بىلەن قۇتقۇزدى.)

تا ماقامى بولدى ئايۋانى ۋۇسۇل،
ھەرنە مەتلۇبىغا يۇز قۇيدى ھوسۇل.
(ئۇ ۋىسال سارىيىغا يېتىشتى، ئۇنىڭ تەلەپلىرى ھۇۋە بەردى.)

سەن داغى نەپسىڭنە قوي بىر نەۋۇ رەنج،
تا نەسىبىڭ بولغاي ئانىڭ مۇزدى گەنج.

(سەھنىۋە نەپسىگە رىيازەتنى يۇكلە، نەسۋەك ھەقىقەت غەزىسى بولىدۇ.)

يوق ئىسە ئۇزۇكنى زايە بولدى تۇت،
بۇ مۇلەۋۋەن دەۋزەخىدە ئولدى تۇت.
(ئۇنداق قىلمىساك زايا بولىسەن - دە، ئوزگىرۇچان مىجەزنىك دوزىغىدا ئولىسەن.)

يەنە بىر قۇشنىك ھوپۇپتىن سوئالى

دىدى بىر سائىلكى ئى پۇرخەندە خۇ،
نەپسى زالىمدۇر ماڭا بەھەد ئەدۇ.
(يەنە بىر قۇش ئىپىتتىكى، ئەي مۇبارەك خىسلەتلىك زات، زالىم نەپسىم ماڭا غايەت دۇشمەنلىك قىلۋاتىدۇ.)

ھەرنە ئەمىر ئىپتىسە قىلۇر زاھىر خىلاف،
ئىتكابىدىن توتار ئوزنى مائاف.
(خۇدا ماڭا نىمىنى بۇيرۇغان بولسا، ئۇ ئۇنىڭغا قارشىلىق كورسىتىدۇ. ئۇنىك ئىتكابىدىن ئوزىنى يىراق توتىدۇ.)

بولسا يولدا ئۇيلە دۇشمەن ئول ماڭا،
تەي نەچۇك بولغاي بۇ قاتتىق يول ماڭا.
(ئۇ ماڭا يولدا دۇشمەنلىك قىلسا، بۇ قاتتىق يولنى قانداقمۇ بىسىپ توگىتەرمەن؟)

ھۇد ھۇدنىك جاۋابى
(ھوپۇپنىك جاۋاۋى)

دىدى ھۇدھۇدكى ئى زەبۇنى ھىرس كىش،
نەپسى زۇلمى ئەيلەگەن كوڭلىنى نىش.
(ھوپۇپ مۇنداق دىدى: نەپسىنىك زۇلمى كوڭلىنى جاراھەتلەندۇرگەن مال - دۇنيا-غا ھىرىسمەن!)

نەپسىنىك مەھكۇمى بولغاي تۇن - كۇن،
ئوزگە بۇ ھەنگامەنى قىلغاي ئۇزۇن.
(كىچە - كۇندۇز نەپسىنىك قۇلى بولساك، سىنىك بۇ ھىكايەك ئۇزۇراپ كىتىدۇ.)

نەپسىگە ئەمىر ئىپتىسە بولغاي زىردەست،
ئوز بۇيۇكلىك قىلسا، قىلغاي ئوزنى پەست.

(سەن نەپسىگە بۇيرۇق قىلساڭ، ئۇ سېنىڭ قول ئاستىدا بولىدۇ، نەپسى سەندىن ئۇستۈن بولۇۋالسا، سېنى قول ئاستىغا ئالىدۇ.)

تۇرمىغاي ئول ئەمىر قىلماي بىر نەپەس،
ھاسىل ئەيلەپ ھەرنى ئول ئەتكەن ھەۋەس.
(نەپسى ساڭا بۇيرۇق چۈشۈرمەي بىر نەپەسمۇ تۇرالمايدۇ، نىمىنى ھەۋەس قىلسا، شۇنىڭغا ئېرىشمىگىچە توختىمايدۇ.)

ئۇمر ئۇنىڭ پەرمانى بىرلە سەرپ ئىتىپ،
ئول تەمەننا ئەيلەگەن ساڭى كىتىپ.
(ئومرۇڭنى ئۇنىڭ پەرمانلىرىغىلا سەرپ قىلساڭ، ئۇ نىمىنى ئارزۇ قىلسا، شۇ ياققا ماڭساڭ.)

بىر ئىشەكدەك باشىڭە ئەفسار ئۇرۇپ،
نەپسىنى ئوز ئارقاڭ ئۇزرە مىندۇرۇپ.
(ئىشەككە ئوخشاش بېشىڭغا نۇختا سالدۇرۇپ، ئۇنى دۇمبەڭگە مىندۇرۇپ يۇرىسەن.)

ئول قايان سۇرسە سۇرۇپ كام ئول تەرەپ،
قايدا تورسە تاپىب ئارام ئول تەرەپ.
(ئۇ قاياققا ھەيدىسە، شۇ ياققا يۇرۇپ، قەيەردە توختىسا، شۇ يەردە ئارام ئالىسەن.)

تىغىل ئىكەندە خود ئۇنىڭ زارى ئىدىڭ،
لەھۋ ئىلە غەپلەت گىرىپتارى ئىدىڭ.
(سەن بالا چېغىڭدىمۇ ئۇنىڭغا ئىنتىزار ئىدىڭ، ئويۇن ـ كۇلكىنىڭ غەپلىتىگە گىرىپتار بولغان ئىدىڭ.)

چۈن يىگىت بولدۇڭ ھەم ئاندىن تاپمادىڭ،
لەھزەئى ئوز ھالىڭە ئايلانمادىڭ.
(يىگىت بولۇپمۇ يەنە ئۇنىڭدىن ئوزۇڭنى تارتماي كەلدىڭ.)

قېرىغاندا خۇد يىيىشتى دۇرتىشىڭ،
پىسق ئىسياندا تامام ئولدى ئىشىڭ.
(ئەمدى قېرىدىڭ، ئىنجۇ ـ مەرۋايىتتەك چىشلىرىڭ توكۇلدى، ئومرۇڭمۇ گۇنا بىلەن تامام بولاي دەۋاتىدۇ.)

ئومرۇڭ ئوتتى غەپلەت ۋە ئىسيان بىلە،
يەتدى ئولمەك مىڭ تۇمەن ئارمان بىلە.

(ئومرۇك بىخۇتلۇق ۋە گۈنا بىلەن ئوتتى، سىنى چەكسىز ئارماندا قالدۇرۇپ ئولۇم پەيتىمۇ يېقىنلىشۋاتىدۇ.)

تەگرى ئەمرىن ئومر ئوتۇپ ياد ئەتمەدىك،
شۇڭا جۇز ئىزلال - ئىفسار ئەتمەدىك.
(ئومرۇك ئوتتىيۇ، خۇدانى يات ئەتمىدىك، بۇزۇقچىلىق ۋە ئازغۇنلۇقتىن قول تارتمىدىك.)

دەھر ئارا يوق سەن كېبى زاتى ئەجەپ،
ئۇمر ئۇتۇپ ئوتكەزگەن ئەھۋالى ئەجەپ.
(دۇنيادا ساڭا ئوخشاش ئومرىنى ئەجەپلىمەرلىك ئەھۋالدا ئوتكۈزگەن يەنە باشقا ئادەم يوق.)

تا تىرىك ئىردىك بۇ ئىردى غەپلەتىك،
بۇيلە ئولسەك كور نە ئولغاي ھالەتىك.
(تىرىك چىغىڭدا ئەھۋالىڭ شۇ، ئولگەندىن كېيىن سىمىمو بۇلارسەن!)

ھىكايەت

پادىشاھى مەست ئىدى بى باك ھەم،
زالىمۇ غارەتگە رۇ سەپپاك ھەم.
(دائىم مەس يۇرىدىغان، ھاياسىز، زالىم، بۇلاڭچى ۋە قانخور بىر پادىشا بار ئىدى.)

نەپسى زالىم ھەرىنگە مەئمۇر ئىتىپ،
قىلماغىدا ئول ئوزىن مەئزۇر ئىتىپ
(زالىم نەپسى نىمىگە باشلىسا، ئۇ شۇنى قىلاتتى.)

بىر كۈن ئەيلار ئىردى جاىى ئەيشى نۇش،
كوردىكىم بارۇرلار ئىككى جەندەيۇش.
(بىر كۈنى شاراپ ئىچىپ ئولتۇرۇپ، جەندە كىيگەن ئىككى كىشىنىڭ ئوتۇپ كېتىپ بارغانلىغىنى كوردى.)

بىر - بىرىگە ئىككىسى يارۇ رەپىق،
ھەمدەمو ھەمرازۇ غەمخارۇ شەپىق.
(ئۇ ئىككىسى بىر - بىرىگە دوست، يولداش، سىرداش، غەمخور ۋە شەپقەتلىك ئىدى.)

شەھ تىلەپ قىلدى بىرسىدىن سوئال،
ئول بىرىنىڭ ھالىدىن سۇردى ماقال.
(پادىشا ئۇلارنى چاقىرىپ، بىرسىدىن يەنە بىرسىنىڭ ئەھۋالىنى سوردى.)

كىم، بۇ كىم كەلدى سېنىڭ ھەم كىسۋەتىڭ،
زاھىر ئەت كىم ئاڭا ئىدۇر نىسبەتىڭ؟
(سەن بىلەن ئوخشاش چاپان كىيگەن كىم بۇ؟ ھەم سېنىڭ ئۇنىڭ بىلەن قانداق مۇناسىۋىتىڭ بار؟)

دىدى نىسبەت ئىككىمىزدە يارلىق،
ھەمدەمۇ ھەم مەشرەبۇ ھەمكارلىق.
(ئۇ: ئىككىمىزنىڭ دوستلۇق، ھەمكارلىق ۋە ھەمدەملىك مۇناسىۋىتىمىز بار، ــ دىدى.)

مەست غاپىل ئەيدى ئى ساھىپ تەرق،
ئەيت كىم مەن ياخشىراق يا ئول ھەبىب؟
(مەس پادىشا يەنە ئۇنىڭدىن: ئەي دەرۋىش، ساڭا نىسبەتەن مەن ياخشىراقمۇ ياكى دوستۇڭ ياخشىراقمۇ؟ دەپ سوردى.)

دىدىكىم، ئانچە ماڭا بولمىش ئايان،
ئىككىڭىزنىڭ ھالىنى ئەيلەي بايان.
(ئۇ مەن ھەر ئىككىڭلارنىڭ ئەھۋالىنى بىلگىنىمچە بايان قىلىپ باقاي، دەپ ئېيتتى.)

چۈنكى بولدۇڭ ئىككىسىدىن بى خەبەر،
سەن ئۇزۇڭ ھۇكىم ئەيلەگىل ئەي تاجۋەر.
(سەن ئۆزەڭ ھوكۇم قىلىپ باققىنا، سەن تاج كىيگەن پادىشا، ئىككىمىزنىڭ ئەھۋالىدىن بىخەۋەرسەن.)

سەن ئەگەرچە بىر ئۇلۇسقا شاھ سەن،
تەڭرى يولىدا ئەۋۋەلى گۇمراھ سەن.
(سەن گەرچە بىر ئەلنىڭ پادىشاھى بولساڭمۇ، تەڭرىنىڭ يولىدىن ئالدى بىلەن ئېزىپسەن.)

ھەرنە ھەق دەپدۇر خىلاپىدۇر ئىشىڭ،
كىچە ـ كۈندۈز بۇ بولدى ۋەرزىشىڭ.
(تەڭرى نىمىنى بۇيرۇغان بولسا، سەن شۇنىڭغا خىلاپلىق قىلدىڭ، بۇ سېنىڭ كىچە-كۈندۈزلۈك ئادىتىڭ بولدى.)

ئول ئەگەرچە بولسا دەرۋىشۇ گادا،
تەڭرىنىڭ ئەمرىنى خوپ ئەيلەر ئادا.
(مېنىڭ دوستۇم گەرچە گاداي ۋە دەرۋىش بولسىمۇ، ئەمما تەڭرىنىڭ ئەمرىنى ئۇبدان بىجا كەلتۈرىدۇ.)

ھەق يولىدا تاشقىرى قويماس قەدەم،
بەلكى ھەق ئەمرىدىن ئورماس ئۇزگە دەم.
(ئۇ خۇدانىڭ يولىدىن چەتكە چىقمايدۇ، خۇدانىڭ ئەمرىدىن ئۇزگىچە ئىش تۇتۇ-مايدۇ.)

سەن شەھ ئەمما نەپسىگە زارۇ ھەقىر،
ئول گاداۋۇ نەپسىنى ئەيلەپ ئەسىر.
(سەن شاھسەنۇ، ئەمما نەپسىنىڭ ئالدىدا ئاجىزسەن، ئۇ گاداي بولسىمۇ نەپسىنى ئۇزىگە ئەسىر قىلالىغان.)

تا تىرىگ سىز ئىككىڭىزگە ھال بۇ،
ئول گادا، سەن شاھىغە مەنۋال بۇ.
(ئۇ گاداي، سەن شاھ بولساڭمۇ، ھاياتلىقتا ئەھۋالىڭلار مانا مۇشۇنداق بولۇپ ئوتۇ-ۋاتىدۇ.)

ئولسەڭىز خۇد شاھ ئولدۇر، سەن گادا،
كىم سەن ئېرىدىڭ مەست ئول ئەھلى ھۇدا.
(ئولگەندە ئۇ شاھ بولىدۇ، سەن گاداي بولىسەن، چۈنكى سەن ھاياتتىن مەس ئوتتۇڭۇ، ئۇ توغرا يولدا ماڭدى.)

تۇكتەنى بۇ نەۋۇ سۇرگەچ پىر راھ،
سەسكىنىپ ئول ئۇيقۇدىن ئويغاندى شاھ.
(توغرا يولنىڭ پىرى بولغان ئۇ ئادەم گەپنى بۇ تەرىقىدە قويغاندىن كېيىن، پادىشا ئۇيقۇدىن سەسكىنىپ ئويغاندى.)

مەست ئىدى، ئاڭا يەتتىيۇ ھۇشيارلىغ،
ئۇيقۇغا قويدى تۇر بىدارلىغ.
(ئۇ مەسلىكتىن ھۇشىغا كەلدى، تۇرانە ھۇشيارلىق بىلەن ئۇيقۇغا چەك قويدى.)

شاھلىق زەربەيتىدىن يۇزلەندى ئار،
تاشلاپ ئانى، جەندە قىلدى ئىختىيار.

(شاهانه كالۋاتۇن تونلىرىدىن نومۇس قىلدى، ئۇنى تاشلاپ جەندە كىيىشنى ئەختىيار قىلدى.)

كوڭلىگە ھەقدىن يىتىب ئاگاھلىغ،
بىلدىكىم دەرۋىشلىكتۇر شاھلىغ.
(شاھنىڭ كوڭلىگە خۇدادىن ھۇشيارلىق يەتتى، ئۇ دەرۋىشلىكنى پادىشالىق ئىكەن، دەپ بىلدى.)

يەنە بىر سايىلنىڭ ھۇدھۇددىن سوئالى
(يەنە بىر قۇشنىڭ ھوپۇپتىن سوئالى)

دىدى بىر سايىل ئىبلىسى لەئىن،
قەستىم ئەيلەر زاھىر ئەيلەپ قەستىكىن.
(يەنە بىر قۇش دىدىكى: لەنىتى شەيتان ھەمىشە ماڭا دۇشمەنلىك ۋە قەست قىلدۇ.)

ئۇز ھۇزۇرۇمغا مېنى قويماس دەمى،
كەلتۇرۇر كوڭلۇمگە ھەردەم ئالەمى.
(مېنى بىردەممۇ تىنچ قويمايدۇ، ھەر نەپەستە كوڭلۇمگە پۇتۇن ئالەمنى ئەكىلىپ تۇرىدۇ.)

باشىمە ھەر لەھزە سالۇر بىر خىيال،
كىم ئىمەس ئاندىن قۇتۇلماق ئىھتىمال.
(ھەر دەقىقىدە بېشىمغا بىر خىيال سالىدۇ، ئۇ خىيالدىن زادىلا قۇتۇلالمايمەن.)

چۈنكى يوق ئاندىن قۇتۇلماغلىق ماڭا،
چارەدۇر مەئمۇر بولماغلىق ماڭا.
(قۇتۇلغىلى بولمىغاندىن كېيىن، ئۇ خىياللارغا بويسۇنماي ئىلاجىم يوق.)

ئۇيلە مۇپرىت مەن ئانىڭ ۋەسۋاسىدىن،
كىم، زەبۇندۇر ئەقل، ئۇنىڭ ئىھساسىدىن.
(مەن دائىم ئۇنىڭ ۋەسۋەسىسى بىلەن يۇرىمەن، ئۇنىڭ قۇترىتىشلىرى ئەقلىمنى ئاجىز قىلىپ قويۇۋاتىدۇ.)

ھۇدھۇدنىڭ جاۋابى
(ھوپۇپنىڭ جاۋاۋى)

دىدى ھۇدھۇد: تاكى نەپسىگدۇر قەرىن،
ئاڭا بار ئىبلىس شاگىردى كەمىن.

(هوپۇپ دىدىكى: نەپسىنىڭ ساڭا يېقىن بولسا، ئىبلىسنىڭ شاگىرتى ئۇنىڭغا ياردەم بېرىشكە تەييارلا تۇرىدۇ.)

نەپسى ئانچە كوڭلىڭگە سالۇر غۇرۇر،
يەتكۈرۈر ئانچە زەمىرىڭگە پۇتۇر.
(نەپسى دىلىڭغا مەغرۇرلۇقنى سېلىپ، توغرا نىيەتلىرىڭگە نۇقسان يەتكۈزىدۇ.)

كىم، ئانى شەيتان كورۇپ ھەيران قالۇر،
ۋادى ھەيرەتتە سەرگەردان قالۇر.
(ئۇنى شەيتان كورۇپ ھەيران قالىدۇ ۋە ھەيرانلىق ۋادىسىدا سەرگەردان بولىدۇ.)

قايسى ئىشتىن كىم يىتەر نەپسىڭگە كام،
تاپار ئاندىن كامىنى شەيتان مۇدام.
(نەپسىڭنىڭ خاھىشى قايسى ئىشتىن ئورۇنلانسا، شەيتان شۇ ئىشتىن مەقسىدىگە يېتىدۇ.)

نەپسى ھوكمى بىرلە كىم، قىلساڭ ھەر ئىش،
ئىزخايۇر ئول كامىدىن شەيتانغا تىش.
(سەن ھەرقانداق ئىشنى نەپسىنىڭ بۇيرۇغى بىلەن قىلساڭ، شەيتان خوشال بولۇپ ھىجىيىدۇ.)

دىمەكىم شەيتانغا بولمىش مەن دەلىل،
ئول سېنىڭ نەپسىڭنى ئەيلەبدۇر ۋەكىل.
(سەن، مەن شەيتاننىڭ قىلمىشىغا ئىسپات بولۇپ يۇرۇۋاتىمەن، دىمە. ئۇ سېنىڭ نەپسىڭنى ئوزىڭگە ۋەكىل قىلىۋالغان.)

ھەرنە ئول قىلماق كېرەك، نەپسىڭ قىلۇر،
ھەرنىكىم شەيتانغا داخىلدۇر زەرۇر.
(شەيتان قىلماقچى بولغان ھەممە ئىشنى سېنىڭ نەپسىڭ قىلىدۇ، سېنىڭ ئۇ ئىشلىرىڭغا شەيتان ھاجەتلىك بولىدۇ.)

نەپسىڭ ئانداغ ھەققى مۇلك ئەتمىش ئانى،
كىم ئېرۇر دۇرج ئاندا يۇز شەيتان پەنى.
(نەپسىڭ سېنىڭ ئىختىيارىڭنى ئوزىنىڭ قىلىۋالغان، شۇڭا نەپسىدە يۇز شەيتاننىڭ ھىلە-مىكرى بولىدۇ.)

نەپسىڭ ئانچە كورگۈزۈر تەلىبىنى،
كىم قىلۇر شەرمەندە يۈز ئىبلىسنى.
(نەپسىڭ شۇنداق ھىلە ـ مىكىرلەرنى كورسىتىدۇكى، ئۇ ھىلە ـ مىكىرلەر ئالدىدا يۈز ئىبلىسمۇ ئوسال ئورۇنغا چۈشۈپ قالىدۇ.)

سەنكى يار ئولدۇڭ بۇ يەڭلىغ نەپسى ئىلە،
نى ئۈچۈن شەيتاندىن ئىپتكايسەن گىلە.
(نەپسىڭگە مۇنچىۋالا دوست ئىكەنسەنۋ، يەنە نىمىشقا شەيتاندىن قىيدايسەن؟)

(داۋامى بار)

مولا نىياز خوتەنى

نەشرگە تەييارلىغۇچى: مەمتىمىن خۇدابەردى

نەشرگە تەييارلىغۇچىدىن:

18 -ئەسرنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا خوتەنده ئوتكەن ئۇيغۇر شائىرى مولا نىياز ئوزدىنىڭ ئولمەس ئەمگىگى — «توت ئىمام تەزكىرىسى» ناملىق تارىخى داستانى بىلەن شۇ دەۋر ئەدەبىياتىنىڭ شوھرەتلىك مۇنبىرىدىن ئوزىگە مۇناسىپ ئورۇن ئالدۇ. شائىرنىڭ ھاياتى ۋە ئىجادى پائالىيىتى توغرىلىق بۇ داستاندا خېلىلا ئېنىق مەلۇمات بار.

شائىر ئوزى توغرىلىق مۇنداق دەپ يازىدۇ:

ئوزۇر تەقسىر سىزگە ئەي ئاقىل،
مەن ئېرۇرمەن كەمىنەئى غافىل.
ئېردى ياشىم كىچىك، ئوزۇم نادان،
ئەيب نۇقسانىم باردۇر چەندان.
ئىشى كىچىكلەرگە دۇر خەتا قىلماق،
ئانى چوڭلار ئىشى ئەتا قىلماق.
يوق ئىدى قابىلىيەتىم ئانچە،
مۇنچە سوزلەرنى نەزىم قىلغۇنچە.
ئانا مۇلك خوتەن ئاتا تاغى،
توت ئىماملارىم نىيازى مەن داغى.
تۇفراغىم ئۇشبۇ ئاستانەدىندۇر،
نەسەبىم ئۇشبۇ ئاشيانەدىندۇر.

مەنزىلىم ھەم بۇ مەشھەد پاكى،
تەكىيەگاھىم بۇ ئاستان خاكى.
ھەشت پۇشتۇم بۇ يەردە ئوتكەن ئىكەن
مۇندا مەقسەدلارىغە يەتكەن ئىكەن.
قىرىق ياشىغە ئاتام يېتىپ ئەمدى،
يوق ئىكەن ئەمما ھىچ فەرزەندى.
بىر كۈنى رەۋزەگە كېلىبدۇرلار،
تۈنەب ئاندا تەلەب قىلىبدۇرلار.
بۇدلۇق يېتىبان نە بۇ دۇمغە،
پات يېقىن كەلمىشەم ۋوجۇدۇمغە.
ئاقىبەت بىر كۈنى تۇغۇلمىشمەن،
بىر نەھىق ھەم زەئىق ئوغۇلمىشمەن.
شۇكر ئېتىب تەربىيەت قىلىبدۇرلار،
روز - شەب مەرھەمەت قىلىبدۇرلار.
قويۇب ئېركەن ئاتىمنى مۇللا نىياز،
مېنى قىلمىش ئىماملارىمغە نىياز.
بەردى مەكتەبكە تورت ياشىمدا،
ئاتام ئېردى ھەمشە قاشىمدا.
مېنى دەپ كۈندە داخىلى مەكتەب،
ئۇرگەتۇرگە ماڭا ئىلىم - ئەدەب.
ياشىم ئالتە - يەتتەگە يەتمىش،
بىۋەفا دۇنيادىن ئاتام كەتمىش.
باشىغە تۇشمىش بۇ دەرد، غەم تاغى،
كوڭلۇمە بۇ يىتىمچىلىك داغى.
يوق ئاتام ھەرقايان باقۇر ئېردىم،
روز - شەب يىغلابان ئوقۇر ئېردىم.
پات فۇرسەت سەۋادىم ئاچىلمىش،
باب گەنجى مۇرادىم ئاچىلمىش.
لىك بۇ سوز كوڭۇلغە يەتكەچ پات،
نەزىم ئەيلەب قىلۇر ئىدىم ئەبيات.
تولا ئەبيات ئەيلەگەچ زاھىر،
ماڭا ئات قويدى چوڭ - كىچىك شائىر.
تا بۇ دەم كەمنە شىكەستەئى لال،
كوڭلۇمە ئېردى بىر ئەجىب خەيال.
بىر ئىشى مەندىن ئاشكار ئولسا،
ئەھلى ئالەمگە يادگار ئولسا.

كۆنده باشمدا يۇز خەيال ئېردى،
لىك بۇ ئىش ماڭا مەھال ئېردى.
بۇ تەڤەككۇر بىلە قاتىب باشىم،
يەتتى ئاخىر يىگىرمەگە ياشىم.
.....
.....

شائىر بۇ داستاننى 20 ياشقا كىرگەن چاغدا يازغانلىغىنى ئېيتىدۇ. ئۇ داستاننىڭ پۈتكەن ۋاقتى توغرىلىق توختىلىپ:

ئېردى تارىخ ئۇچ يۇز توقسان،
ئونى زۇلھەججەدە شەھىد ئولغان.
يەنە تارىخ بولمىش ئېردى غەرىب،
نەشردىن تاپتى نەزمغە تەرتىپ.
ئاي ھەمەل ئېردى، يىلى ھەمدۇنە،
ھەم تەمام ئولدى روز ئازىنە.

دەپ يازىدۇ. "غەرىب" سوزىنى ئەبجەد ھىساۋى بىلەن چىقارساق، ھىجرى 1211 - يىلى (مىلادى 1791 - يىلى) بولىدۇ. دىمەك، داستان شۇ يىلى (مايمۇن يىلى) كونا 3 - ئايدا بىر پەيشەنبە كۈنى يېزىلىپ تامام بولغان. داستان شائىرنىڭ 20 يېشىدا يېزىلغانلىغىنى ھىساپقا ئالساق، شائىر ئۇزى ھىجرى 1191 - يىلى (مىلادى 1771 - يىلى) تۇغۇلغان بولىدۇ. داستان 2080 مىسرا بولۇپ، ئاروز ۋەزنىنىڭ مەسنەۋى شەكلىدە يېزىلغان.

داستان مەزمۇنىن ئۇچ قىسمىغا بولۇنىدۇ: بىرىنچى قىسمى — ھەمدۇ سانا، ئىككىنچى قىسمى — داستاننىڭ ئاساسىي ۋەقەلىگى — ئۇيغۇرلاردا ئىسلامىيەت بىلەن بۇددىزىم ئوتتۇرىسىدا بولغان كۈرەشلەر، ئۈچىنچى قىسمى — شائىرنىڭ ئۇزىنىڭ يۇرتى، ھاياتى ۋە ئەدەبىي پائالىيىتى توغرىسىدىكى بايانلار.

داستاندا ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا تارىخىنىڭ دەۋر بولىگۈچ ئەھمىيەتكە ئىگە بولغان مۇھىم بىر دەۋرى بەدىئى يول بىلەن ئومۇملاشتۇرۇپ بايان قىلىپ بېرىلگەن.

تارىختا مەلۇمكى، ھىجرى 46 - يىلى (مىلادى 666 - يىلى) ئەرەپلەر ئەرەپ يېرىم ئارىلىدىن چىقىپ شەرقتە يۇرۇش قىلىدۇ. ئەرەپ ئەمىرلىرىدىن رابىئە بىننى ھارىس ئۇرانىنى بىسۇۋىلىپ، كېيىن قاچقان ئىران شاھىنى قوغلاپ ئوتتۇرا ئاسىياغا كېلىدۇ. ئۇ بۇ يۇرۇشىدە ئىلگىر - ئاخىر بولۇپ، سەمەرقەنت، بۇخارا، تاشكەنت، پەرغانىلارنى بىر - ۋىلىپ، بۇ جايلاردا ئىسلام دىنىنى كەڭ تارقىتىدۇ. مىلادى 739 - يىللىرىغا كەلگەندە، غەربىي تۈركىستاندا ئىسلام دىنى ئاساسەن ئۇزلىشىپ بولىدۇ. ئەرەپلەرنىڭ كوزى قەشقەرىيەگە چۈشۈشكە باشلايدۇ.

ئۇيغۇرلار زىمىنىغا تۇنجى قېتىم كوز تىككەن ئەرەپ مەدىنىلىك ئوبولناسىر سامانى

دىگەن كىشى بولۇپ، ئۇ، ئىسلام دىنىنى بۇ يەردە ئۇرۇش يولى بىلەن ئەمەس، بەلكى باشقا ئەپلىك بىر يول بىلەن تارقىتىشنىڭ كويىغا چۈشىدۇ. ئۇ بىر تۈركۈم سودا كارۋانلىرىنى ئېلىپ قەشقەرىيىگە قاراپ يولغا چىقىدۇ ۋە ئالدى بىلەن ئاتۇشقا كېلىپ چۈشىدۇ.

بۇ ۋاقىت ھىجرى 332 - يىلى (مىلادى 942 - يىلى) بولۇپ، قەشقەرىيىدە قاراخانىلاردىن بارۇن بۇغراخان پادىشا ئىدى. بارۇن بۇغراخان ھىجرى 338 - يىلى (مىلادى 948 - يىلى) ۋاپات بولۇپ، ئۇنىڭ يەتتە ياشلىق ئوغلى سۇلتان سۇتۇق بۇغراخان تاغىسى ھارۇن بۇغراخاننىڭ قولىدا قالىدۇ.

سۇلتان سۇتۇق بۇغراخان 12 ياشقا كىرگەن يىلى (ھىجرى 343 - يىلى — مىلادى 952 - يىلى) ئوبۇلناسىر سامانى ئۇنىڭ بىلەن تونۇشۇپ، ئۇنى ئوز تەسىرىگە ئېلىپ، ئىمان ئېيىتقۇزۇپ مۇسۇلمان قىلىدۇ. ئوبۇلناسىر سامانى سۇلتان سۇتۇق بۇغراخاننى ھارۇن بوغراخانغا قارشى قويىدۇ. سولتان سۇتۇق بۇغراخان ئوردا ئىچىدە ئوزىنىڭ تەسىرىنى بارا - بارا كېڭەيتىپ، ئىسلام ئېتىقادىنى قوبۇل قىلىشنى قەتئى رەت قىلغان تاغىسى ھارۇن بۇغراخاننى قەتلى قىلىدۇ ۋە ئوزى پادىشالىق تەختىدە ئولتۇرۇپ، قەشقەرىيىدە ئىسلام دىنىنى پادىشالىق پەرمان يولى بىلەن جارى قىلىدۇ.

ھىجرى 389 - يىلىغا (مىلادى 999 - يىلى) كەلگەندە، غەربى تۇركىستاندا، تاشكەنت، پەرغانە تەرەپلەردە ئىسلام دىنىغا قارشى كوتىرىلىشلەر بولىدۇ. بۇ ۋاقىتتا، سۇلتان سۇتۇق بۇغراخاننىڭ ئوغۇللىرى — ھەسەن بۇغراخان، ئارسلانخان، يۇسۇپ قىدىرخانلار غەربى تۇركىستاندىكى قارشىلىقلارنى باستۇرۇش ئۈچۈن، ئوزلىرى لەشكەر باشلاپ ئۇياققا ئاتلىنىپ، قەشقەرىيىگە خوجا بىغەم ئوبۇلقاسىم قەشقىرى دىگەن كىشىنى سەردار قىلىپ تەينىلەپ قالدۇرىدۇ.

بۇ چاغلاردا، يەكەن، خوتەن تەرەپتىكى ئۇيغۇرلار تېخى بۇددا دىنىغا ئېتىقات قىلاتتى. ئۇلارنىڭ خانلىرى ئاكا - ئۇكا جۇقتە رەشىد، نوكتە رەشىد دىگەن كىشىلەر بولۇپ، ئۇلار بۇددا ئېتىقادىدا ناھايىتى قاتتىق تۇرغان ئىدى. ئۇلار سۇلتان سۇتۇق بۇغراخاننىڭ ئوغۇللىرىنىڭ غەربى تۇركىستانغا يۇرۇش قىلغان پەيتىدىن پايدىلىنىپ، يەكەن، خوتەنلەردىن قەشقەرگە ئەسكەر تارتىپ كېلىپ، قەشقەرىيە خەلقىنى ئىسلام ئېتىقادىدىن بۇددا ئېتىقادىغا قايتۇرىدۇ.

جۇقتە رەشىد ۋە نوكتە رەشىدلەرنىڭ قەشقەرىيىدە بۇددىزىمنى قايتا يولغا قويغانلىغى توغرىسىدىكى خەۋەر ھەسەن بۇغراخان، ئارسلانخان، يۇسۇپ قىدىرخانلارنى قاتتىق غەزەپلەندۇرىدۇ. ھەسەن بۇغراخان ئىنىسى يۇسۇپ قىدىرخاننى 40 مىڭ ئەسكەر بىلەن قەشقەرىيىگە يولغا سالىدۇ. يۇسۇپ قىدىرخان قوشۇننى باشلاپ مەدايىن دىگەن يەرگە كەلگەندە، ئۇ يەردە دىنىي پائالىيەتتە بولۇۋاتقان توت ئەرەپ ئىمامىنى ئوزى بىلەن بىللە قەشقەرىيىگە ئېلىپ كېتىدۇ.

بۇ توت ئىمام ئەرەپ ئولىمالىرىدىن نەسىرىددىن، مەئىيددىن، زوھورىددىن، قەۋىددىن دىگەن زاتلار بولۇپ، ئوز دەۋرىدە مەركىزىي ئاسىيادا ئىسلام ئېتىقادىنى يېيىشتا دىنى ۋە ھەربى جەھەتتىن زور كوچ كورسەتكەن ئەمىرلەر ئىدى. يۇسۇپ قىدىرخان ئۇلارنى ئوز قوشۇنىغا يانداشتا، ئۇلارنىڭ بۇ جەھەتتىكى نوپوزى ۋە تەسىرىدىن پايدىلىنىشنى ئويلىغان.

يۇسۇپ قىدىرخان قەشقەرىيىگە يېتىپ كەلگەندە، ئۇنىڭ ئۇستۇن ئەسكىرى كۆچى ۋە دەبدەبىسىدىن قورققان جۇقتە رەشىد، نوكتە رەشىدلەر قەشقەرنى ئۇرۇشسىزلا تاشلاپ بېرىپ، خوتەنگە قاراپ قاچىدۇ. يۇسۇپ قىدىرخان قەشقەرنى يەنە يېڭىۋاشتىن ئىسلامغا كىرگۈزىدۇ.

ئۇنىڭدىن كېيىن، يۇسۇپ قىدىرخان يەكەن، خوتەنلەرگە قاراپ ھەربى يۇرۇش باشلايدۇ. ئۇ يەكەننى ئېلىپ، يەكەندىكى ئۇيغۇرلارنى ئىسلامغا كىرگۈزىدۇ، ئاندىن خوتەنگە قاراپ يولغا چىقىدۇ.

خوتەن ئۇيغۇرلىرى جۇقتە رەشىد ۋە نوكتە رەشىدلەرنىڭ يېتەكچىلىگىدە، بۇددا ئېتىقادىدا قاتتىق تۇرۇپ، يۇسۇپ قىدىرخانغا قەتئى قارشىلىق كورسىتىدۇ. قانلىق ئۇرۇشلار بولىدۇ. ھەر ئىككى تەرەپتىن نۇرغۇن ئادەم چىقىم بولىدۇ. بۇ ئۇرۇش خوتەن زىمىنىدا 40 يىلغا قەدەر سوزۇلىدۇ. ئاخىرى، ئىسلام ئېتىقادىدىكى ئۇيغۇرلار قوشۇنى غالىپ كېلىپ، خوتەندە ئىسلام دىنى ئومۇمىيۇزلۇك جارى قىلىندۇ. بۇ ۋاقىت ھىجرى 430 - يىلغا (مىلادى 1050 - يىل) توغرا كېلىدۇ.

شۇندىن باشلاپ، ئۇيغۇرلاردا ئەرەپ مەدەنىيىتىنى ھەر تەرەپلىمە ئۇگىنىش باشلانغان ئىسلامىيەت دەۋرى ئېچىلىدۇ.

شائىر مولا نىياز خوتەنى ئوز داستانىدا مانا مۇشۇ تارىخىي ۋەقەلەرنى ھىكايە قىلىدۇ. ئۇ يۇسۇپ قىدىرخانىڭ ھەربى ھەركەتلىرىگە قاتناشقان ئەرەپ ئولۇمالىرىنى ھورمەتلەش يۇزىسىدىن داستانغا «توت ئىمام تەزكىرىسى» دەپ نام بەرگەن. شائىر ئەلۋەتتە، بۇ ۋەقەلەرنى يورۇتۇشتا، ئوزى ئىسلامىيەت مۇھىتىدا ئوسۇپ چىققان شائىر بولۇغاچقا، ئىسلامىيەتنى ئۇلۇغلاش مەيدانىدا تۇرغان.

بىر شائىرنىڭ ياشىغان دەۋرى بىلەن قىسقىچە تونۇشۇپ چىقساق، ئۇنىڭ نىمە ئۈچۈن يۇقۇرقى ۋەقەلەرنى داستان قىلىپ يېزىپ چىقماقچى بولۇپ قالغانلىغىنىڭ سەۋەۋى رۇشەن بولۇپ قالىدۇ.

شائىرنىڭ ياشىغان ۋە ئىجات قىلغان دەۋرى ئۇيغۇر تارىخىنىڭ ئەڭ قاراڭغۇ يىللىرىغا توغرا كېلىدۇ. يەكەن خانلىغىنىڭ ئاسىيسى، چوڭ تەپرىقچى ھىدايىتىللا ئاپپاق خوجا كۆچەپ يولغا قويغان ئىشانچىلىق يولى ۋە سوفىزىم مەزھىبى يەكەن خانلىغىنى ئاق تاغلىقلار ۋە قارا تاغلىقلار دەپ ئاتالغان قارىمۇ - قارشى ئىككى چوڭ دىنىي گۇرۇھقا بولۇپ تاشلىغان ئىدى. بۇ دىنىي گۇرۇھلار ئوتتۇرىسىدا بولۇپ ئوتكەن سوقۇشلاردا ئاق تاغلىقلار گۇرۇھى مەغلۇپ بولۇپ، ھىدايىتىللا ئاپپاق خوجا جۇڭغار خانلىغىغا قېچىپ بارىدۇ. ئۇ جۇڭغار خانى قۇنتەيجىنىڭ پاناسىغا ئىگە بولۇپ، ئۇنىڭ 4 - ئوغلى غالداننىڭ قوشۇنلىرىنى يەكەنگە باشلاپ بېرىپ ھەم تىبەت 5 - دالاي لاما قوشۇنلىرىغا يولىنىپ، 1677 - يىلى سەئۇدىيە دولىتىنىڭ ئاخىرقى ۋەكىلى مۇھەممەت ئىمىن خان قولىدىن ھاكىمىيەتنى تارتىۋالىدۇ. ئەمىلىيەتتە بولسا، ھاكىمىيەتنى جۇڭغارلارغا (ئۇيىرات موڭغۇللىرىغا) ئېلىپ بېرىدۇ. غالدان 1697 - يىلى ئولىدۇ، ئۇنىڭ ئاكىسى زەڭگىنىڭ ئوغلى سۇانا رابدان 1700 - يىلى يەتتە شەھەرنى يەنە بىر قېتىم دەپسەندە قىلىدۇ. ئۇندىن كېيىن ئاپپاق خوجا ئەۋلادلىرىنىڭ ئۇرۇشلىرى باشلىنىدۇ.

شائىر ياشىغان ۋە ئىجات قىلغان دەۋرنىڭ ئالدى ـ كەينىدە بولۇپ ئوتكەن بۇ تارىخىي قالايمىقانچىلىقلار، 170 يىلدىن كوپرەك ھوكۇم سۈرگەن يەكەن خانلىغىنىڭ ۋەيران قىلىنىشى، ھىدايىتىللا ئاپپاق خوجىنىڭ مىللەتنى قارىمۇ ـ قارشى گۇرۇھلارغا بولۇپ تاشلاپ، ئۇنىڭ تارىخىي تەغدىرىنى جۇڭغارلارنىڭ ھوكۇمرانلىغى ئاستىغا چۈشۈرۈپ قويۇشى ھەمدە بۇلارنىڭ ھەممىسىگە سەۋەبچى بولغان، ئەسلى ئىسلام ئەقىدىلىرى بىلەن ھىچ ئىدىئولوگىيىلىك باغلىنىشى بولمىغان ئۇنىڭ نەپرەتلىك تەپرىقچى مەزھىبى شائىر مولا نىيازدا ئوتكۇر نارازىلىق قوزغىغان. شائىر 80 نەچچە يىل داۋام قىلغان پاراكەندىچىلىكلەر ۋە ئۇرۇشلارنىڭ دەردىنى تارتقان خەلققە ئىچىنغان، ئۇ، ئىسلامىيەت يېڭى باشلانغان دەۋرنى ئەسلەش، سېغىنىش ۋە ئۇلۇغلاش ئارقىلىق، ۋاستىلىق يوسۇندا ئوزىنىڭ ئىشانچىلىقىغا ۋە سوفىزىم مەزھىبىگە بولغان نارازىلىغىنى ئىپادىلىگەن، خەلق كوپچىلىگىگە ھىداشلىق قىلغان.

بۇ مەندىن ئېيتقاندا، شائىرنىڭ داستانى ئەينى دەۋردە خەلقنىڭ ئومۇمى روھى كەيپىياتىغا ۋەكىللىك قىلىپ، مۇئەييەن ئىلغارلىق ئەھمىيىتىگە ئىگە بولغان. ئىسلامىيەت مۇھىتىنىڭ شائىرى بولغان مولا نىيازدىن ئەلۋەتتە ئۇنىڭدىن ئارتۇقراغىنى تەلەپ قىلىپ بولمايدۇ. ئۇنىڭ بۇ داستانى ئۇيغۇر ئىدىئولوگىيە تارىخى ۋە ئەدەبىيات تارىخىدىن ئو ـ زىگە مۇناسىپ ئورۇن ئېلىشقا تېگىشلىك.

مەن داستاننى خوتەنلىك خەتىتات توختى ئاخۇنۇم دىگەن كىشى ھىجرى 1340 ـ يىلى (مىلادى 1920 ـ يىلى) كوچۇرۇپ قالدۇرغان قولىيازما نۇسخىسىغا ئاساسەن نەشـ رگە تەييارلىدىم، باشقا يەنە ئىككى خىل نۇسخىدىنمۇ پايدىلاندىم.

ھەمد پەرۋەردىگار كەۋن مەكان،
قۇدرەتىدىن ياراتتى ئىككى جەھان.
مەلەكو ئىنىس، جىن، ھەيۋانات،
كەرەمى خوانى بىرلە تاپتى ھەيات.
قەترە سۈدىن ياراتتى گەۋھەرى پاك،
بى سۈتۈن تۇرغۇزۇب توقۇز ئەفلاك.
ھەم موتەببەق تەنابسىز غەبرا،
كوك ئېرۇر ھەمدىك ئىچرە ھەد گويا.
لۇتفىدىن كىمنى سەرەفراز ئەتكەي،
كىمدۇرۇر ئاڭا ئېتراز ئەتكەي.
ئىبتىداسىغە ئىبتىدا يوقتۇر،
ئىنتىھاسىغە ئىنتىھا يوقتۇر.
شاھدۇر شاھلار شەھەنشاھى،
ئاشكارا نەھاندىن ئاگاھى.
ئوزىدۇر خالىق، بارچەمىز مەخلۇق،
يەنە ئاندىن بولەك خۇدايى يوق.
تەڭرى بىچۇن ـ بىچە گۇنەدۇر،
يەنە بىشەبەھ، بىنە مۇنەدۇر.
ھىچ نىمەرسە ئاڭا مىسال ئولماس،
ئولدۇرۇر لەمىيەزەل، زەۋال ئولماس.
ئىش ئاڭا مەخفىلارنى كورمەگلىك،
يوق ئاڭا ئولمەكو تىرىلمەگلىك.
ئاڭا ھاجەت يوق كوز بىلە باقماق،
لازىم ئېرمەس ئىشىتمەكىگە قۇلاق.
تۇرفە رەززاق، ئىگەم نەسىبە بىرۇر،
بولسا گەر تاش ئىچىدە خەستە مور.
بارچە ھالىدىن ئول ئېرۇر ئاگاھ،
ئەھەدۇن لائىلاھە ئىللەللاھ.
ئەمرىدىن غەير سوزلەلمەس تىل،
جەھد قىلسا ئەگەرچە ئاي ۋە يىل.
تىلنى ھەمدىگغە گۇك ۋە لال ئەتمە،
ئۇشبۇ ئىشنى ماڭا مەھال ئەتمە.
بولسام ھەر نىچە شەخس بەدكارى،
تىلنى ھەمدىگغە ئەيلەگىل جارى.

بولماسه سەندىن تىلغه زەررە مەدەد،
ھەمد ئەيتماق ئېرۇر ئاڭا نەھەد.
ھەمد ئەيتماقدە بارچە شەرمەندە،
مەن كەبى بارمۇ رۇي سياھ بەندە.
باردۇرۇر ئالەم ئىچرە ھەر زىجان،
ئۇنىسىم فىسىق، مۇنىسىم ئىسيان.
سورەتىم ئىنىس، سرەتىم ھەيۋان،
قىلمىش ئۇز بىلگەنىچە ھەمد بايان.
شەيئىدۇرمەنكى، سورەتىم ئادەم،
يۇرمەمىش جۇرمسز بىردەم.
بىلمەدىم توبە - توبە يۇز ھەسرەت،
قىلمادىم ئومرۇم ئىچرە بىر تائەت.
لىك شامۇ سەھەر مەنى گۇمراھ،
جان دىل بىرلە دەرمەن يائاللاھ.
ۋەرزىشىم نەفس، كۇششىم تۇغيان،
كوب ئىشەنجىم ئۇزۇڭ يارەھمان.
يارەھما كوتەر بۇ غەفلەتدىن،
رەھم ئېتىپ، ساقلا بارچە ئىللەتدىن.
يا مەلىك سال كوڭۇلگە مەھرىڭنى،
قىل بۇ قۇلغە ھەرام قەھرىڭنى.
تەلبە كوڭلۇم چۇ شەمئ سەر فانوس،
قىل مۇنەۋۋەر سەن ئانى يا قۇددۇس.
بەرگىل ئوتلۇغ كوڭۇلگە فەيزۇ فۇتۇھ،
جارى قىلغىل دىمەك يا سۇببۇھ.
يا سەلام ئەيلەمەك ئۇچۇن تائەت،
ئەيلە سەھەت بەدەننى ھەر سائەت.
يا ئەزىز سەندىن ئېلگە فەيز سۇرۇر،
دىن دۇنيايىم ئەيلەگىل مەئمۇر.
بارچە زۇلمەتدىن ئاسرا يا جەببار،
مۇتەكەببىرسەن، ئوزگەلەر ساڭا خار.
ھافىز ئول بارچەنىڭ ھىمايەتىدۇر،
بەندەگە ھەم ئوز ئىنايەتىدۇر.
ئەيلە ئىقبالىم، ئەيلە يا رافىئ،
ئانى قىلدۇر نە ئىش ئېرۇر نافىئ.
يا سەمئ بەندەنىڭ نە ھاجاتى،
ساڭا رۇشەن - نەھان مۇناجاتى.

يا بەسىر مەخفى جۇرم يا تائەت،
ئول كورەر كوڭۇلدىن كىچەر سائەت.
كىم مەقامىنى ئەدل قىلدى رەفئ،
ئاڭا شاھ، گەداۋۇ بولدى مۇتئ.
يا لەتىف لۇتف، ئېتىنا سەندىن،
ئەيلەمەك ئەجز ئىلە دۇئا مەندىن.
يا خەبىر دىلغە بەر سەلاھىيەت،
ياخشى ئىش،ئەقل-ھۇش، تۇزۇك نىيەت.
يا ھەكىم بارچەدىن مۇلايىمسەن،
بەندەگە مەھربان خۇدايىمسەن.
يا كەبىر كىمگە بەرسە ئەقل تەمىز
خار بولسا نە تاڭ، نە قىلسا ئەزىز.
يا ھەبىب جۇرم جىسىم ھەمسايە،
ئانى سالغىن يىراقغە مىڭ پايە.
يا جەلىل كىمگە بەرسە ئەززز، شەرەف،
بولغاي ئىككى جەھان ئېلگە خەلەف.
يا كەرىم، ھەر كىشىكى قىلسا كەرەم،
ئاڭا بۇتخانەدۇر بەجايى ھەرەم.
لۇتف ئىدى كىمنى دوست تۇتسا رەقىب،
نىلەگەي ئېل يەمان كوزىدە باقىپ.
يا مۇجىب بەندەنىڭ نە ھاجاتى،
ساڭا شاھ، گەدا مۇناجاتى.
سەن رەۋا ئەيلە ھاجەتىم يا ھەق،
دەرگەھىڭدە ئىشى ئوتمەگەي ناھەق.
ئول ۋەكىل ئولسا بەندەسىگە ئەگەر،
ئىنىس - جىندىن يېتەر ئاڭا نە زەرەر.
كىمگە قىلسا قەۋى سۇفەتدە زوھۇر،
بارچەنى ئەيلەگەي ئاڭا ھەقھۇر.
بىرگە قىلدى ۋەلى سۇفەتدە نەزەر،
ئاندىن جەمئ خەلق قىلدى ھەزەر.
خەير - شەر ئوزىدىن، سىفات ھەمىد،
رەھمەتىدىن ئۇلۇغ - كىچىكدە ئۇمىد.
تىلنى يا مۇبدى مۇرغ گويا قىل،
لۇتف ئىلە مۇردە دىلنى ئەھيا قىل.
ئېرسە توقسان توقۇز سۇفەت بىرلە،

مىڭ تۇمەن لۇتىق مەرھەمەت بىرلە.
بەندىگە رەڭ ـ بەرەڭ ئىنايەتى بار،
سۇفەتنىڭ قاچان نىھايەتى بار.
جىسىم، جان فەھم، ھۇش، ئەقل، تەمىز،
دەست، پاي، چەشم، گوش، تىل ۋە ئاغىز.
پەنە قاشۇ قاپاق، بۇرۇن بىلە تىش،
ھەر بىرىگە يەراغلادى بىر ئىش.
مۇنچە ئەئزانى بەند ئېتىب خالىق،
قىلدى بىر ئىشنى ھەر بىرىن لايىق.
بىر ـ بىرىنىڭ ئىشىن قىلالمايدۇ،
بىر ـ بىرىنىڭ ئىشىن بىلەلمەيدۇ.
بولسا بۇ ئوزۇۋەلەر ئارا بىرى كەم،
ئول كىشىنىڭ باشىدا غۇسسەئى غەم.
مالىكۇل مۇلك پادىشا ئولدۇر،
چوڭ ـ كىچىك ھەممىگە پەناھ ئولدۇر.
ئاسمانۇ زەمىن ئانىڭ مۇلكى،
ھەم مەكان ـ مەكىن ئانىڭ مۇلكى.
بولسا مۇنداغ تۇمەن جەھان ۋەيران،
يوقتۇر مۇلكىگە زەررەئى نۇقسان.
قىلسا يۇزمىڭ جەھان ئەگەر سادىر،
قۇدرەتىدىن ئەجەب ئىمەس قادىر.
بارچە مۇشكۇل ئېرۇر ئاڭا ئاسان،
دەرگەھىدە شەھ، گەدا يەكسان.

قايسى بىر قۇدرەتىن بايان ئىتەيىن،
قايسى بىر نىئمەتىن ئەيان ئىتەيىن.
قايسى مىھرى ۋەفالارىن ئەيتاي،
قايسى لۇتىق ئەتالارىن ئەيتاي.
بىر تىلىم بار، تۇمەن تىلىم بولسا،
ھەر بىرى يۇز تۇمەن تىلىم بولسا.
ئومىر ئىچىدە دىسەم يىتەلمەسمەن،
مىڭدە بىرنى تەمام ئىتەلمەسمەن.
.....
.....
ئەيلەگەچ كىبىر، تۇتماغاچ فەرمان،
بولدى ئىبلىس، ئاتاندى ئول شەيتان.
قىلدى ئادەمنى خاكدىن پەيدا،
بىرنى قىلدى بىرسىگە شەيدا.
.....
.....

شائىر كىتاپ تۇزۇشىنىڭ قەدىمىي ئەنـ ـ ئەنىسى بويىچە ھەمد ـ سەنادىن كېيىن مۇھەممەد پەيغەمبەرنىڭ سۇپەتلىرى ئۇستىدە توختىلىدۇ، ئاندىن چاھارياراڭلارنى مەدھىـ ـ يىلەيدۇ. شۇندىن كېيىن، توت ئىمامنىڭ نام ـ نەسەبلىرىنى بايان قىلىدۇ.

ھەزرەت ئىمام ئەسىرىددىن، ھەزرەت ئىمام مەئىددىن، ھەزرەت ئىمام زوھۇرىددىن، ھەزرەت ئىمام قەۋمىددىنلارنىڭ نام ـ نەسەبلىرى

بىل ئىمام ھەسەن ئىبن ئەلى،
زەينۇل ئابىدىن ھوسەين ئوغلى.
ھەزرەت ئابىددىنغە ئول قادىر،
بەردى فەرزەند مۇھەممىدى باقىر.
بەردى باقىر ئىمامغە ھەم خالىق،
بىر ئوغۇل نام جەئفەرى سادىق.
بۇ ئىمام ئوغلى مۇسا كازىم،
تاپتىلار بىر ئوغۇل بۇ شەھبازىم.

ئەلى مۇسا رىزائىمام ئاڭا ئات،
تەربىيەت ئەيلەبان ئاڭا پات ـ پات.
ھەق تائالا ئاڭا ئوغۇل بەردى،
ئاتى مۇھەممەد تەقى ئىمام ئېردى.
بىر ئوغۇل بەردى ھەق بۇلارغە تەقى،
ئاتى مۇھەممەد ئېرۇر ئىمام نەقى.
ھەم ئىمام ئەسكەرى بۇلارغە پۇسەر،
مۇڭا قاسىم ئىمام جان ـ جىگەر.

ئىبن قاسىم دۇرۇر ئىمام ئەپتىھ،
بۇ ئىمام ئوغلى تورت ئىمام زەبىھ.
ھەممە ئەۋلادى مۇستەفادۇرلار،
بارچە ئىنسانغە رەھنمادۇرلار.
پادىشاھا، مەدەد ئېرۇر سەندىن،
سوزلەمەكلىك نەھەد ئېرۇر مەندىن.

مۇستەفا ھورمەتىدىن ئى بارا،
بارچە مۇشكۇل ئىشىمغە بەر يارا.
ھەممە مۇشكۇللىرىمنى ئاسان ئەت،
ئىشق، فەيز، فۇتۇھ ئىھسان ئەت.
بولماسام ئىشقىڭە ئەگەر لايىق،
سەدقە قىلغىل، ئەتا بولاي سادىق.

ھەزرەت ئىماملارىم ماۋەرائۇننەھرىدىن ھەزرەت يۇسۇف قادىرخان غازىنى كاشغەرغە ئەۋزەمىنگە ئەلچى قىلىپ ئىبەرگەنلارى، بۇلار قىرىق مىڭ لەشكەر بىلە كاشغەرغە كېلىپ مەسلەھەت قىلغانلارى ۋە كاشغەر خەلقىغە ئىمان دەلالەت قىلغانى

دىدى مۇنداغ مۇسەننىفى دەفتەر،
شاھلاردىن بېرىپ بۇ نەۋئ خەبەر.
تورت ئىماملارىم ئېرىدىلار مەدايىن ئارا،
ھازىر ئېرىدىلار تەمام ئۇمەرا.
ئولتۇرۇب تەخت ئوزرە شاھانە،
گاھى شاھانە گاھى سىپاھانە.
مەسلەھەت قىلدىلار بۇ تورت ئىمام،
بۇ مەھەلدە زەئىف ئىمىش ئىسلام.
دىن ئۇچۇن جەڭگە كار-زار ئەتسەك،
كۇفر ئەھلىنى خار-زار ئەتسەك.
كەربەلا جەڭلارىنى ئەيلەب ياد،
بۇ تەكەللۇمنى ئەيلەگەچ بۇنياد.
ھەزرەتى يۇسۇف غازى قادىرخان،
پەھلىۋان يىگانەئى دەۋران.
قىلىبان بۇ سەئى ئەبۇدىيەت،
دىدى: ئەي پادىشاھ خۇش نىيەت.
كاشغەر دىپ دىيار بار ئېرمىش،
ھەمە خەلقى ئانىڭ كۇفار ئېرمىش.
مۇسۇلمانلارغا پىشۋادۇرلار،
پادىشا جاھانھى پەناھدۇرلار.
ھەزرەتىڭنىڭ زەماندا تۇسرەت
تاپمايىن، تاپماس ئېردى دىن قۇۋۋەت.
بولسا رۇخسەت فەقىرغە، ئاتلانسام،
ئازغان ئېلنى يولغە باشقارسام.
ھەق تائالا ئىنايەت ئەتسە ئەگەر،

ئەيلەگۇم كۇفر ئېلنى زىرۇ زەبەر.
بۇ تەكەللۇمنى ئاڭلاغاچ ئول شاھ،
دىدىلار: ئەي سىپاھ بول ئاگاھ،
ھەركىشى بىزگە يار-ياۋەردۇر،
ئالى ھىممەت ئۇلۇغ دىلاۋەردۇر.
قىلدى بۇ ئېر ئەجەب ئەزىم سەفەر،
جەمئ ئېتىب بەرسۇن موڭا كوب لەشكەر.
ھەر مۇبارىزكى ئاڭلاغاچ بۇ سەدا،
دىدىلار جانىمىز يولۇڭدا فىدا.
جەمئ ئۇلۇب قىرق دىلاۋەرلەر،
كاشغەر جانىبىغە قىلدى سەفەر.
قەتئ ئېتىب بىر نەچچە مەنازىللار،
تەي قىلىب مەنزىلى مەراھىللار.
كەلدىلەر كاشغەر دىيارىغە،
تۇشتىلەر قەلئەنىڭ كەنارىغە.
تىكەبان خىمەلەر سەراپەردە،
مەسلەھەت قىلدىلار ئو شۇل يەردە.
ھەزرەتى يۇسۇف غازى قادىرخان،
قىلدىلار كاشغەرغە نامە رەۋان.
نامەنىڭ ئەۋۋەلى بەنام خۇدا،
ئافەرىنندەئى زەمىن-سەما.
بەئدى نەئت رەسۇل ئالى جاھ،
سەرۋەرى ئەنبىيا، ھەبىب ئىلاھ.
تورت يارىغە بەئد ئەزىن ئەلقاب،
ھەر بىرى ئافتاب ئالەم تاب.

قىلدىلار تورت ئىمام چۈن فەرمان،
كاشغەر خەلقى ئەيتىشۇن ئىمان.
سەن بۇ ئىشغە بارىب دەلالەت قىل،
بولماسا، جەڭنى بىنەھايەت قىل.
كاشغەر خەلقى بولغاسىن ئاگاھ،
ئەيتغىل: لائىلاھەئىللەللاھ.
مۇستەفانى پەيغەمبەرى ھەق بىل،
تورت يارنى يار بەرھەق بىل.
قىلساڭ ئانداغ خۇدا رىزا بولغاي،
رازى مەجمۇئ ئەنبىيا بولغاي.
بولامىز بىزمۇ بارچە بەھىل،
بولماغايسىزلار ئاخىرەتدە خىجىل.
قىلماساڭلار بۇ سوزلەرىمنى قەبۇل،
بىل ئوزۇڭگە ئوزۇڭ زۇلم جەھۇل.
جەڭ قىلىب قانلارىڭ ئاقىزغايمەن،
ساي تاشىدەك باشىڭنى تىزغايمەن.
مۇلكۇڭىزلارنى ئەيلەبان ۋەيران،
بارچەڭىزلارنى قىلغامەن ھەيران.
ئۇشبۇ مەزمۇندا يازدۇرۇب نامە،
بىرگە بەردى تەمام ئىبتىب خامە.
نامەنى ئالدى، قوپتى، بولدى رەۋان،
قەلئەگە كىردى خۇررەم، خەندان.
جەمئ كافرلار ئولتۇرۇب ئىردى،
نامەنى كەلتۇرۇب ئوقۇب بەردى.
ئىشتىب نامەنى بولۇب دىلگىر،
مەسلەھەت ئەيلەدى بۇلار بىر بىر.
بولدى بۇ ئىشدا بارچەسى ھەيران،
ئاقىبەت دىدى ئەيتالى ئىمان.
بولسا لېكىن پەيغەمبەر ئەۋلادى،
كۇفردىن بىزنى قىلسا ئازادى.
بىز ئۇلارنىڭ جەمالىنى كورسەك،
دۇلدۇلىنىڭ ئىزىدىن ئويرۇلسەك.
بىز ئاڭا ئەيلەسەك فىدا جانلار،
ئوقۇساق دەرگەھىدە ئىمانلار.
بولدى خوشۇەقت قاسىدى ئىسلام،
شەھ جەنابىغە قۇشدەك ئەتتى خرام.
ئالدى چۈن شەھ جەنابىغە ئوزىنى،
قىلدى شەھ تۇتىدەك ئادا سوزىنى.
ھەزرەت يۇسۇف غازى قادىرخان،
مۇنى ئاڭلاب، بولۇب بەسى خەندان.
رەھبەرى مۇئمىن سەرۋەرى غازى
قىلدى مۇنداغ تەكەللۇم ئاغازى:
كاشغەر خەلقى دىب يۇرۇب بۇ رەڭ،
خوب ئىمەس بىزگە ئەيلەمەكلىك جەڭ.
ئىبەرەي شاھلارغە بىر نامە،
ئاڭلاسۇنلار بۇ نەۋئ ھەنگامە.

**ھەزرەت يۇسۇف قادىرخان غازى كاشغەر خەلقىنىڭ ئەرزىنى ئىماملارىمغە نامە يۇ-
تۇب ئىبەرگەچ يۇز قىرق مىڭ كىشى بىلەن ئىماملارىم ئەندىجان تاغىغە
كىلىب تۇشكەنلەرىنىڭ بايانى**

دىدى مۇنشىنى ھازىر ئەت مۇندا،
نامە يازغاي بۇ نەۋئ مەزمۇندا:
ئەي نەبۇۋەت سىپەھرىنىڭ ماھى،
ئەي ۋىلايەت سەرىرىنىڭ شاھى.
نەزەرىڭ تۇشسە دەشت ئولۇر گۇلشەن،
سۇفەتىڭدۇر قوياش كەبى روشەن.
ئەمر قىلدىڭ، بۇيان قەدەم چەكتىم،
نەچە كۇن مىھنەتۇ ئەلەم چەكتىم.
شۇكرى لىللاھ ئىشىم بولماغاي زايە،
دىن بولۇر بۇ دىيار ئارا شايە.
مۇنشى چۈن نامەنى تەمام ئەتتى،
ئالدى قاسىد، قوپۇب خىرام ئەتتى.
روز - شەب يولدا پۇيەلار ئۇردى،
ئوزىنى شاھلارغە يەتكۇردى.
ئىش ئۇلارغە ئىدى شىكار ئەتمەك،
ۋەھشىلەر باغرىنى فىگار ئەتمەك.

نامەنى كەلتۈردى قاسىدى غازى،
ئىمە قاسىد، مىسال شەھبازى.
نامەنى بەردى، قىلدى شاھنە سەلام،
ئالدىلار خەتنى قوللارىغە ئىمام.
بولدى مەزمۇنىدىن ئوقۇب ئاگاھ،
بۇ سۇفەت ئەمرى قىلدىلار ئول شاھ:
كاشغەر خەلقى دىنگە زار ئىرمىش،
لىك بىزلارغە ئىنتىزار ئىرمىش.
بىز بارۇرمىزكى ئەزىبرايى غەزات،
بىزگە مىراس رەزمگاھى غەزات.
كىمكى ئول جەڭنى ئىختىيار ئەتكەي،
ھەق ئۈچۈن جاننى نىسار ئەتكەي.
ھەركىشى بۇ سوزۇمنى قىلسا قەبۇل،
ئاڭا قىلغاي مەدەد خۇدا ۋە رەسۇل.
ئاڭلاغاچ ھەركىمەرسە ئۇشبۇ مەقال،
دىدى ئەي پادىشاھ فەررۇخ فال.
بولسا مىڭ جان ساڭا فىدا بولغاي،
ھەرنە ئەمر ئەيلەسەڭ رەۋا بولغاي.
سىغىنىب بارچە ھەق تەبارەككە،
يۇردىلار رەۋزەئى مۇبارەككە.
رەۋزەنى قىلدىلار زىيارەتلار،
بارچە ئىل تاپتىلار بىشارەتلار.
كاشغەر فەتھ بولغۇدەك بۇ مەھەل،
ئىچەدۇر بارچە ئاندا شارابى ئەجەل.
رەۋزەنى نەچچە قاتلا ئايلاندى،
توۋۋف ئىتىب بارچە ئارقىغە يانىدى.
تۇرفە خۇشھال ئولۇب بۇ تورت ئىمام،
يۇردىلار كاشغەرغە بىزەۋۋق تەمام.
نەچچە كۈن يول يۇرۇب تەمام سىپاھ،
ئەندىجان تاغىغە كىلىب ناگاھ.
بارگاھلارنى ئاندا تىكتىلار،
ھەممە لەشكەر بۇ يەرگە تۇشتىلار.
باقتىلار سەر ھىساب لەشكەرگە،
بىر نوخۇد سالدى ئون دىلاۋەرگە.
باقتىلار تارتىب، كەلتۈرۈب مىزان،
چىقتى بىر چارەك، قالدىلار ھەيران.

يۇز قىرق مىڭ كىشى ئىكەن سانى،
ھەر بىرسى گويا تەھمەتەن سانى.
دىدى شەھ مۇنچە ئىل كىلىبدۇرلار،
بىزنى دىب مۇنچە ئەمگەكلىنىبدۇرلار.
بەزى ئىل ئوز مەيلى بىرلە كەلگەندۇر،
بەزەسى قورقۇنچى بىرلە كەلگەندۇر.
كىمكى كوڭلىدا يانماق ئولسا ھەۋەس،
ئانى ئەمگەلتىمەك بىزگە خوب ئىرمەس.
يانغۇسى بارىكشى، بۇگۈن يانسۇن،
بارغۇسى بار خەلايىق ئاتلانسۇن.
ھەركىشى ئاڭلاغاچ بۇ نەۋئ سورۇش،
جەمئ بولدى چىكىب فىغان خۇرۇش.
تاشلادى يەرگە يىغلابان ئوزىنى،
سۇرتىبان شەھ ئاياغىغە كوزىنى.
دىدى ئەي پادىشاھ بۇزرۇكۋار،
جانىمىز ئالدىڭىزدا بولسۇن نىسار.
لازىم ئولسا ئەدۇۋغە ئاتماق تاش،
تاشنىڭ ئورنىدا ئاتقاسەن بۇ باش.
تا تىرىكدۇرمىز، بىللە يۇرگەيمىز،
ئارزۇمىز: ئالدىڭىزدا ئولگەيمىز.
ھەزرەتىڭ پادىشا، بىز بەندە،
قاندا شەھ بولسا، قول كىرەك ئاندە.
جان بىرۇرمىز ۋەلىك يانماسمىز،
بارمايىن ئارزۇمىزغە قانماسمىز.
جەمئ بولساق ئەگەر قىيامەتكە،
باباڭىز ئولتۇرۇر شەفائەتكە.
ئاندا شەرمەندە بولغۇچە ھەممىز،
بارىبان ئالدىڭىزدا جان بىرەمىز.
يىغلابان زار - زار، ئۇرغاچ ئاھ،
بولدى مەلۇم ئىتىقادى سىپاھ.
شاھ لەشكەردىن ئاڭلاغاچ بۇ خۇرۇش،
سىنەلەرگە مۇھەببەت ئۇردى جۇش.
باشلارىنى يالاڭ قىلىب ئول شەھ،
يۇزىنى ئەيلەب بىجانىبى قىبلە.
قول كوتەردى دۇئاغە تورت ئىمام،
يىغلاب، ئامىن! دەر ئىردىلار بەتەمام.
دىگەچ "ئاللاھ ئەكبەر!" ئول شاھى،

كوردىلار بارچە ئەرش بىلە ماھى،
بولدىلار ئەۋلىيا زەبەردەستى،
ھەمە يادى خۇدا بىلە مەستى.
ئەي ئىگىزلارنى قىلغۇچى پەستى،
بارنى يوق، يوقنى قىلغۇچى ھەستى.
زىكرىگە جارى قىل زەبانىمنى،
شۇكرىگە قارى قىل لىسانىمنى.
سالمە كوڭلۇمگە غەير يادىنى،
بەر بۇ ئاجىز قۇلۇڭ مۇرادىنى.
كوڭلۇمە ئىلم ئىشق توشقارغىل،
بەر ئەمەل، راست يولغە باشقارغىل.
جان بىرۇر چاغدا دۇشمەنىم شەيتان،
ئەيلەسە قەسد غارەتى ئىمان.

گوردە قويسا ھەزىن تەنىمنى بۇ ھال،
قىلسا مەندىن فەردشتە بۇ سۇئال.
ھەشردە بەرگىل ئوڭ قولۇمغە پىتىك،
قىل تەرازۇدە يازۇقۇمنى يىنىك.
رەھم ئىتىب يا رەھىم، يا رەھمان،
بەر ئاسىغە جەننەت ئىچرە مەكان.
ئانى ئاشىقلارىگغە ھەمدەست ئەت،
دايىما يادى ئىشقىگە مەست ئەت.
مەغفىرەت قىل گۇناھىم، ئەي غەففار،
قىل بۇ قۇلنى مۇشەررەفى دىدار.
رۇشد ۋە تەۋفىق بەر نىيازىغە،
قىل كەرەم ئۇشبۇ شەرمسازىغە.

ھەزرەت ئىماملارىم يۇز قىرق مىڭ ئەۋلىيا بىلەن لەشكەركەشلىك قىلىب كاشغەر شەھرىنى قورشاب چۇشكەنلەرى، كاشغەر خەلقى پىشباز چىقىپ، بۇ (بىر يۇز) قىرق مىڭ ئەۋلىيانىڭ قەدەم ھۇمايون بەركاتىدىن ئىسلامغە مۇشەررەف بولغانى، ھەزرەت يۇسۇف قادىرخان غازىنىڭ كاشغەرغە پادىشا بولغانى

دىدىلار راۋى بۇ رىۋايەتنى،
مۇنداق، ئەلقىسسە، بۇ ھىكايەتنى.
ھەزرەت يۇسۇف غازى قادىرخان،
ئول كۇنى شەھغە قىلدى نامە رەۋان.
تاكى بۇ ۋەقت ئىنتىزار ئىردى،
شاھلار مەقدەمىنە زار ئىردى.
بىر جەۋانىدىن ئولدى گەرد پەدىد،
گەرد ئارا توغ ـ ئەلەم ئىردى سەفىد.
تورت مىڭ ئەرنىڭ نىشانەسى ئىردى،
نۇركانى پىشانەسى ئىردى.
شەھسۇۋارى چىقىپ يىتىب كەلدى،
بارچە ئالەمنى تىترەتىب كەلدى.
باد پايى ئىراقلارنى مىنىب،
ھەممە شاھانە جاملارنى كىيىب.
باشلارىغە قويۇب مورەسىسۇ تاج،
كۇفر ئىلىگە جەھاننى ئەيلەب راج.
ھەم مۇرەسىسۇ جەرانەلار باغلاب،

يالغۇزىن فەتھ قىلغالى چاغلاب.
شىردەك كورگۇزۇب شجائەتلەر،
دەم ئۇرۇب ئوزلارىگە ئايەتلەر.
ئوقۇب ئەبىيات، ئەيتىشىب مەئنى،
نامە بۇ شەھسۇۋارغە يەئنى.
ھەزرەت سۇلتان شاھ قاسىم ئۇش،
يەر ۋە كوككە سالىب سەدا ۋە خەروش.
ھەزرەت يۇسۇف غازى قادىرخان،
ئالدىغە پىشباز بولدى رەۋان.
ھەم كەنارە ئالىب كورۇشتىلار،
ھال ـ ئەھۋال سوراشتىلار.
دىدى ئەي شەھزادەئى ئىسلام،
ئىردىگىز قايدا، قاندا قالدى تورت ئىمام؟
دىدىلار شەھزادە باھۇشى،
ھەزرەت شاھ قاسىمى ئۇشى.
ئەندىجان تاغى ئوزرە كەلدىلەر،
مىنى ئوزدىن بۇرۇن ئىبەردىلەر.

ئەمرى قىلدىلار: ئىلگىرى بارغىل،
يۇسۇفى غازىغە خەبەر بەرگىل.
ئاڭلابان بۇ خەبەرنى شاد ئولدى،
دىدى مۇشكۇل ئىشىم كۇشاد ئولدى.
ھەزرەت يۇسۇف غازى قادىرخان،
بولدى بىسيار خۇررەمۇ خەندان.
تەكلىق ئەيلەب بۇ مىھمانلارنى،
مەسكەن ئەتتى ئاڭا ماكانلارنى.
مۇسۇلمانلار سويۇندى يەكبارە،
چالدىلار شادىيانە نەققارە.
بارچە ئىرىدى ئىمام ئۇچۇن شەيدا،
يەنە بىر گەرد بولدى چۇن پەيدا.
يەر ـ كوك تىترەبان ھەراسىدىن،
تۇغلا بىلكوردى تۇغ ئاراسىدىن.
يەنە ھەم تورت ئاق ئەلەم كوردى،
تورت مىڭ ئەرنىڭ نىشانەسى ئىردى.
بولدىلار بارچە ئىل خەبەردارى،
كىم ئىكىن دىب سپاھ سەردارى.
شاھ مەنسۇر ھەزرەت ئۇشى،
ھەزرەت خوجە ئەھمەدى ئۇشى.
يەنە خوجە سەئىد، خوجە ئەزىز،
ئۇشىلار يەتتى باد يەڭلىغ تىز.
بۇ ھەمە توپچاق، ئىراق سۇۋار،
ھۇشىدىن كەتتى كورگەچ ئۇنى كۇففار.
كىيەنىدۇر سەلاھ شاھانە،
گاھ شاھانە، گاھ سپاھانە.
قىلىبان تىغلار ھەمايىلۇار،
مەرد ـ مەردانەلىك قىلىب ئىزھار.
جىلۇەلەر بەردۇرۇب ئەلەملەرىگە،
لەئل، زەر چاشتۇرۇب قەدەملەرىگە.
پىشباز ئالدىغا كورۇشتى بارىب،
سوردىلار: كەلدىڭىز يەنە ھارىب.
شۇكرى للىلاھ دىبان بۇلار بەتەمام،
شاھلاردىن دىدى دۇئا ۋە سەلام.
تىكىبان تۇشتىلار بۇلار خىمە،
بولدى كۇفر ئەھلى كوب سەراسىمە.

روزنىڭ لاچىنى قىلىب پەرۋاز،
زاغ شەب نەۋھە ئەيلەدى ئاغاز.
بولدى خۇرشىد مۇھىت ئىچرە نەھان،
ھىند يەڭلىغ قاراڭغۇ بولدى جەھان.
قالغاچ زۇلمەت ئىچرە ئىسكەندەر،
بولدى چۇن سۇبھ خىزرىسى رەھبەر.
روشەن ئەتمەك ئۇچۇن جەھاننى قوياش،
جانىبى شەرقدىن چىقاردى باش.
مىھر چىقتى جەھاننى يورۇتتى،
لەشكەرى ھىند ئوز يولىن تۇتتى.
ۋەقت، ئەلقىسسە، چاشتگاھ ئىردى،
ئەندىجان ساردىن يەنە گەردى.
يەنە توققۇز ئەلەم ئەيان ئولدى،
مىڭ كىشگە بىرى نىشان ئولدى.
ھەممە زەربەفت جاملارنى كىيىب،
زىن زەر ئارغۇماق ئىراق مىسىب.
ئوقيايى قىلىچ ئۇمۇد سۇپەر،
مىلتىق، نەيزە، بىرىكتىب خەنجەر.
شىردەك ھەر بىرى شجائەتلىك،
ھەممە پەھلۇان ھەيبەتلىك.
كوك تومۇر بىرلە قورشىنىب جىسىم،
يەئنى بۇ شەھزادەلەر بۇ ئىسىم:
ھەزرەت سۇلتان سەنجەرى كاسان،
ھەزرەت سۇلتان ھەيدەرى كاسان.
ھەزرەت سۇلتان خوجە ئىسمائىل،
ئىردىلار كوب مۇبارىز قابىل.
خوجە يۇسۇف خۇنىرىز زەمان،
خوجە يەئقۇب مىسال بەبرى بايان.
ئالى ھىممەت دەلىر خوجە ھەسەن،
ھەر ئىشىغە ئولۇس قىلۇر ئەھسەن.
ھەزرەت خوجە سۇلەيمانى،
بۇ ھەمە پەھلۇان كاسانى.
گەھى ھۇشىيار ئىدى، گەھى مەست،
ھىممەتىدىن توققۇز فەلەك ئىدى پەست.
ھەزرەت يۇسۇف غازى قادىرخان،
يۇردى ئالدىغە خۇررەمۇ خەندان.

كوب نەۋازىش قىلىب بىر بىرىگە،
تۇشتىلار خىمە تىكتۇرۇپ يېرىگە.
كاشغەر خەلقى قالدىلار ھەيران،
كوزلەرىگە قاراڭغۇ بولدى جەھان.
ئەيش ـ ئىشرەتكە مۇبتىلا بولدى،
ئولتۇرۇپ كۇن، جەھان قارا بولدى.
چەشىم زۇلمەتدە مېھر بولغاچ گۇم،
ئالدى ئوزنى لەشكەرى ئەنجۇم.
سۇبىھ ئاڭلاپ يەقاسىنى يىرتىپ،
سارغىرىب، قىزارىب، يۇزىن چىرتىب.
بۇ ئەلاماتنى قوياشغە قىلدى خەبەر،
قالغاچ ئوق قاچتى لەشكەرى ئەختەر.
چىقتى كۇن كەتتى خەيلى زۇلمانى،
قىلدى ئالەم يۇزىنى نۇرانى.
چاشتگاھ بولۇپ ئىدى بارى،
يەنە بىر گەرد بولدى ئىزھارى.
قىلدى لەشكەر ئۇلارغە نەززارە،
ئەلەم ئېردى ئون ئىككى پەركارە.
ھەر ئەلەم ئىككى مىڭ كىشىگە نىشان،
تىترەبان ھەيبەتىدىن ئىككى جەھان.
ئارغۇماق ئىراق ئەسىلارى،
تۇگەمەس دىسە قانچە ۋەسفلارى.
كوك تىمۇردىن كىيىب تامام لىباس،
سالىبان مۇددەئىغە بىم، ھەراس.
ھەربەلەر ئۇستۇۋار ئىتىب ئوزىگە،
قىلسا تەئرىف سىغماغاي سوزىگە.
سەرۋەرى سۇلتان ئوبۇل مۇزەففەردۇر،
يەنە سۇلتان ئوبۇل غەزەنفەردۇر.
ھەزرەت سۇلتان قاسىم خارەزمى،
ھەزرەت سۇلتان ئەئزەم خارەزمى.
خوجە كوچەك ۋە خوجەئى شەھباز،
ھەر بىرى شاھلارغەدۇر دەمساز.
بۇ ھەممە پەھلىۋان خارەزمى،
رەزمىدۇر بۇ دەلىرلەر بەزمى.
قارار ئېردى، سىپاھ ھەرسارى،
بولدى گەرد يەنە نەمۇدارى.

سەرۋەرى ھەزرەت جەلالىدىن،
ھەزرەت سۇلتان شەيخ سەئىددىن.
بەئىدازان ھەزرەت زىيائۇددىن،
مەرد ئالى گەھى ئەلائۇددىن.
دۇررى نايا خوجە شەمسىددىن،
خوجە سۇلتان ھەسەن زىيائۇددىن.
خوجە مەھمۇد مەھەممىدى تاھىر،
خوجە يەھيا، خوجە ئومەر ناسىر،
خوجە مەنسۇر، خوجە ئابدىلكەرىم،
خوجە ئابدۇل غۇفۇر، ئابدۇررەھىم.
بۇ ھەممە پەھلىۋان بەغدادى،
كەلدى چالىب نەققارەئى شادى.
ئوك ۋە سول چاپىشىب مۇبارىزلار،
كىيىبان جامىھاي قىرمىزلار.
يەر ۋە كوك تىترەب ئات سەداسىدىن،
نەۋجۇۋان مەردلار ھەراسىدىن.
بەگلەرىنىڭ باشىدا زەررىن تاج،
پۇيە بىرلە شەمالدىن ئالىب باج.
كوردىلار ئانى يۇسۇفى غازى،
يۇردىلار ئالدىغە بۇ شەھبازى.
قىلدى تەئزىم غازى قادىرخان،
سوردىلار ئەھۋال ھەزرەت سۇلتان.
دىدى قاي تەرەپكە بىز تۇشەمىز،
بىزگە ئوز جايىمىزنى كورسەتكىز.
تىكتۇرۇپ تۇشتىلەر بۇلار خىمە،
بولدى كۇفر ئەھلى كوب سەراسىمە.
مەسلەت قىلدى ئەيتمايىن ئىمان،
قۇتقارالماسمىز مۇنچە ئېلدىن جان.
يا كېلىب بولمادى ۋە يا بولدى،
ئەمما لەشكەرگە كاشغەر تولدى.
نەيزەگە ـ نەيزە چاقىشۇر ئېردى،
تىغقە ـ تىغلار چاپىشۇر ئېردى.
ناگېھان قامچى قولدىن يەرگە تۇشەر
پەھلىۋانىغە ۋەيا ئىگەرگە تۇشەر.
كۇفر ئەھلىغە ئۇشبۇ ئېردى جەدەل
بولدى كۇندۇز يەنە كېچەگە بەدەل

كۇن چىقىپ ۋەقت چاشتگاه ئېردى،
ئېل كۆزىگە كورۇندى بىر گەردى.
گەرد ئارا بولدى توغ - ئەلەم ئىزهار،
ئەلەم ئېردى يىگىرمە بەش پەرگار.
هەر ئەلەم ئىككى مىڭ كىشگە نىشان،
تىترەبان هەيبەتىدىن ئىككى جەهان.
بادپايى ئىراقلارنى مىنىب،
هەممە شاهانە جاملارنى كىيىب.
باشلارىغە قويۇپ مۇرەسسەئ تاج،
كۇفر ئېلىگە جەهاننى ئەيلەب راج.
هەربىرى هىممەت ئىچرە مىسىل ئەسەد،
مۇددەئىلار كورۇپ يەر ئېردى هەسەد.
بىرىكتىب رەڭ - بەرەڭ جەلاجىللار،
تىغلارنى قىلىب هەمايىللار.
شوخ شەهزادە هاي شەهبازى،
كورسەتىب شەھ قاشىدا جانبازى.
ئارەزى ئاي، قامەتى شەمشاد،
كىينىب غەرق ئاهەنىن پولاد.
قويۇبان باشىغە تاج شاهانە،
بەلگە باغلابىدۇر كەمەند كىيانە.
بىرىكتىب چەبراست خەنجەرلەر،
ئالىبان قولىغە مىسىر شەمشەرلەر.
يەتتە مىڭ شەهزادە ئۇڭ قولىدا،
قىرق مىڭ مىرزا يەنە سول قولىدا.
هەزرەت يۇسۇف غازى قادىرخان،
كوردىلار كەلدى پادىشاهى جەهان.
قاتىغ ئۇن بىرلە دىدىلار ئول شاه،
كاشغەر خەلقى بولغاسىن ئاگاه.
يەتتە شاهىن شەهى جەهانگىرلار،
يۇرگىل ئالدىغە بارچە كافىرلار.
هەم ئامان تابغىل ئەيتىبان ئىمان،
دىدى شەھ قاشىغە بولدى راۋان.
ۋەقتى ئول شاهلارغە يەتتى يىقىن،
تاشلادى يىغلاب ئۇزىنى ئاتدىن.
يەر ئوپۇپ شاهلارغە قىلدى سەلام،
هال - ئەهۋال سوردى تورت ئىمام.
شۇكرى لىللاه دىدى، ئىسەن تۇردۇم،
هەر نىچۇكدۇر جەمالىڭىز كوردۇم.

ئۇزىنى شەهلەرغە قىلدى پەرۋانە،
قىلدى شەھ ئىلتىفات شاهانە.
كاشغەر خەلقى كەلدىلەر ئۇچاغ،
بىرىكتىبدۇر بويۇنلارىغە سەداغ.
پىشكەشلەر بىلەنىهايە ئالىب،
قىلدى تەئزىم شاهلارغە كىلىب.
بەرمەدىلەر سەلاملارىغە جەۋاب،
سوردىلار يۇسۇف غازىغە قاراب.
ئۇشبۇ ئېل مۇسۇلمانمۇ، كافىرمۇ،
دىن دىيارى ئارا مۇسافىرمۇ؟
دىدىلار يۇسۇف غازى قادىرخان،
كەلتۇرۇرگە كىلىب دۇرۇر ئىمان.
دىدى ئۇزمەيلى بىرلە كەلمىشمۇ،
ياكى قورقۇنجى بىرلە كەلمىشمۇ؟
سوردى ئېلدىن ئايا نىچۇك سىزلار،
مۇڭلۇغ ئېردۇك دىيىشتىلەر بىزلار.
ئۇشبۇ سوزنى ئىمام ئىشىتىلەر،
ئاتلاردىدىن تەمام تۇشتىلەر.
ئەرز قىلغاچ بۇ خەلقغە ئىمان،
سىدق دىل بىرلە بولدى مۇسۇلمان.
قول كوتەردى دۇئاغە تورت ئىمام،
خەلق ئامىن دەر ئىدى بەتەمام.
كۇفردىن قالمادى كوڭۇلدا ئەسەر،
ئۇز ۋۇجۇدىدىن بارچە تاپتى خەبەر.
شاهلار قىلدىلار مۇبارەكباد،
كاشغەر خەلقى بولدى خۇررەم شاد.
قەلئەگە تەكلىف ئەتتى ئول فۇرسەت،
بارچە ئۇز مەيلىچە قىلىب ئىززەت.
يۇسۇف غازى خان پادىشاه بولدى،
كاشغەر خەلقىغە پەناه بولدى.
كاشغەر خەلقى قىلدىلار خىزمەت،
قويدى جانىغە يۇز تۇمەن مىننەت.
تۇردىلار كاشغەردە نەچچە مەهەل،
شاهلار مەقدەمىغە شاد بۇ ئەل.
ساقىيا، كەل كوڭۇلنى ئاباد ئەت،
فەيز جامى بىلە مىنى شاد ئەت.
بۇلبۇلى مەست ئولۇب، قىلىب پەرۋاز
ئەيلەيىن ئۇزگە داستان ئاغاز.

هەزرەت ئىماملارىم كاشغەردىن يارگەندىگە كەلگەنلارى، يارگەند خەلقى ئالدىلارىغە چىقىپ دىن ئىسلامغە مۇشەررەف بولغانى

هۇشمەند بول بۇ قىسسەدىن ئاگاه،
يەنە ئەيلەب ۋەسىيەتى چەندان،
كاشغەر ئىچرە شاهلار ناگاه.
يارگەند تەرەفكە بولدى رەۋان.
مۇددەتى تۇتتىلار مەقام ئاندا،
بۇ دىيار ئىچرە نەچچە يۇز مەردى،
گەردلەر بىرلە تورت ئىمام ئاندا.
يەرنى كولاب مەقام ئىتىب ئىبردى.
هەزرەت يۇسۇف غازى قادىرخان،
توهپە، پىشكەش بىلەن چىقىپ بەتەمام،
بولدىلار بۇ دىيارىغە سۇلتان.
چىقىبان شاهلارغە قىلدى سەلام.
قىلدىلار ئاڭا كوب نەسىهەتلەر،
چۇن ئاڭا ئەرز قىلدى ئىمانى،
يەنە هەم بۇ سۇفەت ۋەسىيەتلەر.
سىدق دىل بىرلە بولدى مۇسۇلمانى.
ئەدل بىرلە جەهاننى قىل ئاباد،
شەه دۇئا قىلدىلاركى ئۇشبۇ ۋەتەن،
هەم يەتىم، بىۋەلەرنى قىلغىل شاد.
بولسا دىپ پايتەخت مۇلكى خوتەن.
مۇئتەبەر تۇت شەرىئەت غەررا،
ئىل بىلە خەيرباد ئىتىب ئاندىن،
شەرئى تىغنى ساقلاغىل بۇررا.
يۇردى شەه بەجانىبى ماچىن.
نۇش قىلساق ئەجەل شەرابىنى بىز،
ئۇچرادى شەهنە نەچچە پارە كىشى،
جىسمىمىز تۇزدە قالماسۇن هەرگىز.
بەئز ئەركەك ۋە بەئز تىشى.
قىلىڭىز ۋەقفى يەر، سۇ، شەمئ، قازان،
ئۇقۇدى بەئزىسى ئاڭا ئىمان،
ئەيلەڭىز داشمىزنى ئاۋىزان.
بەئزىسى قاچتى، قالدى ئانىڭ گۇمان.
شەيخ قويغىل، دۇئادا ياد ئەتسۇن،
بۇ مەسەل گۇمادا گۇمان قالدى،
روه - ئەرۋاهىمىزنى شاد ئەتسۇن.
چىقىمادى مەۋجى بەتەمام قالدى.

هەزرەت ئىمامى مۇهەممەدى شاكىر پادىشاهىم هەممە لەشكەرلەرنىڭ پىشرەۋلەرى ئىبردىلار، خوتەن يولىدا جۇقتە رەشىد، نوكتە رەشىدنىڭ قاراۋۇللارى بىرلە جەڭ قىلىب دەرەجەئى شاهادەت تاپقانلارى

ئول ئىمامى مۇهەممەدى شاكىر،
ئىككى كافىر خوتەنگە شاه ئىبردى،
سەرۋەرى شەهىد ئىبرۇر بۇ دەلىر.
خوتەن ئەهلى ئاڭا سىپاه ئىبردى.
تۇرفە مەردانە شەهسۇۋارى ئىدى،
بىرسىنى دەر ئىدى جۇقتە رەشىد،
گەردلەر ئىچرە نامدارى ئىدى.
يەنە بىرىنىڭ ئاتى نوكتە رەشىد.
سەرۋەدەك قەدلارى، يۇزلارى ماه،
نەچچە كافىرنى ئول قاراۋۇلغە،
كورسە ناگاه ئولۇس چىكەر ئىدى ئاه.
قويۇب ئىبردى بۇلار ئوتەر يولغە.
تەهمەتەن ئىبردىلار شىجائەتدە،
ئۇشبۇ بەش يۇز جەهەننەمى نادان،
ئىبردى ئاراستە زىيافەتدە.
ئىبردى بىر قۇم ئاراسىدا پىنهان.
شاهدىن ئىلگەرى يۇرۇر ئىبردى،
ناگىهان يەتتىلەر ئو شۇل رەهبەر،
ئەڭرى يادى بىلە بارۇر ئىبردى.
ئۇشبۇ ئىشدىن ئاڭا يوق ئىبردى خەبەر.

چىقتى ئالدىغە كۇفر ئەھلى تەمام،
ئەيلەدى جەڭ لەشكەرى ئىسلام.
كەلدى شاكىر ئىمامغە توقنۇش،
ئاقىبەت قىلدى مەرگ شەربەتى نۇش.
بۇ ئەلاماتلارنى كوردى سپاھ،
زار يىغلاب تەمامى چەكتى ئاھ.
كۇفر ئەھلىن ئاراغە ئالدىلار،
ئولتۇرۇپ ماجراغە سالدىلار.
ھەرتەرەفى قانى جۇدەك ئاقتى،
باشى ساينىڭ تاشىدەك ياتتى.
شەفەق ئالۇد قىلدى يەرنى قانى،
بەند بولدى بارىب تومۇغقە جانى.
ئاشكار ئەيلەگەچ قىيامەتلەر،
قالمادى ھىچ بەد دىيانەتلەر.
بارچە كافىرلار تومۇغ ساری باردى،
بىر پەلىد ئوز جانىنى قۇتقاردى.
دەرمەھەل شەھرىگە كىلىب كافىر،
قاراۋۇل ئولگەنىن قىلىب تەقرىر.
بىر نەچە پەھلىۋان كەلدىلەر،
قاراۋۇللار باشىنى ئالدىلار.
كوردۇم بۇ ئىشنى، يۇردۇم قاچماقغە،
كەلگەن ئىرمىشلار ئىسلام ئاچماقغە.
كەلدى جۇقتە رەشىدغە، قىلدى خەبەر،
ھۇشىدىن قالمادى بۇ سەگدە ئەسەر.
كىشى چاپتۇزدى ھەر جەۋانىبغا،
بولدى يارۇق ھەمان قاراڭغۇ ئاڭا.
قەلئەنى قىلدۇرۇب بۇ سەگ مەھكەم،
جەڭنى قىلماقغە بولدى مۇستەھكەم.
تۇشتى ئول شاھلارغە بۇ قىسسە،
كىلۇر ئىردىلار يولدا ئەلقىسسە.
مۇددەتى راھلار تەي ئەتتىلەر،
ئاقىبەت قۇم رەباتغە يەتتىلەر.
كوردىلەر شاكىر ئىمامنى ئاندا،
يەر يۇزىنى بويابدۇرۇر قاندا.
قاندىن ئاچىلدۇرۇپ گۇلى - گۇلزار،
جانىن ئەتمىش خۇدا يولدا نىسار.

پاك جىسىم نەھان غۇبار ئىچرە،
گۇل مەسەللىك مەكانى خار ئىچرە.
لەئىللار ئۇشبۇ لالەدەك قاندىن،
رەڭ ئالىبدۇر تۇرۇب بەدەخشاندىن.
لالەلار تاغ ئارا قىلىب ناله،
قان ياشىن مىسلى ئەيلەمىش ژاله.
باغ ئارا گۇل ئەمەس ئۇزە شەننەم،
باغ ئارا يىغلامىش قىزىل گۇل ھەم.
شادلىق بولسا گۇلغە ئاچىلماق،
ئەندەلىبلارغە ئىش نەۋا قىلماق.
ناگىھان گۇلنى كورسە ئول غەمكىن،
ئەشك توكمەك ئانىڭ ئىشى غەمدىن.
قانغە ئويرۇلسە ئەندەلىب ئەشكى،
زاغنىڭ كەلگۇسى ئاڭا رەشكى.
گۇلنى كورسە بۇ نەۋۇ مەھزۇنراق،
بولغاي ئانىڭ فىغانى ئەفزۇنراق.
زاغ رەشكىدىن ئەندەلىبغە نەغەم،
رەشكىدىن ئەشك بولماس ئانىڭ كەم.
ھەجرىدىن باغرىن ئەيلەگەي يازە،
دەردى جىسمىن ئەيلەمىش پارە.
دەھر باغىدا ھەر گۇل ئاچىلادۇر،
ئاقىبەت يەر يۇزىگە ساچىلادۇر.
نە تىكەن باقى قالغۇسى، نە گۇل،
قالغۇسىدۇر نە زاغ ۋە نە بۇلبۇل.
ئاقىبەت مەرگ سەرسەرى يەتمەك،
گۇل جەبىنلار ئىشى توزۇب كەتمەك.
بۇلبۇلى بولسا گۇلدىن ئايرىلماق،
ساغەرى بولسا مۇلدىن ئايرىلماق.
بولسا گۇللەر، ياندا خارى بار،
شادلىق مەيدە بار خۇمارى بار.
نەچچە خۇشاۋۇق، ياندا غەم بىللە،
كۇندۇزى بولسا كىچچە ھەم بىللە.
بار تىرىكلىك، ياندا ئولمەكلىك،
بىر - بىرىدىن بولۇرمۇ بولمەكلىك.
ھەر بىرىدىن تو ئامان بىر - بىرىگە،
ئەمما بارغاي تەمام ئوز يىرىگە.

مەي ئەجەل جامىدىن تۇتار ساقى،
قالماغاي ھەچىرى ئانىڭ باقى.
ئول ۋەفا باغىنىڭ گۈلى ئېردى،
گۈللەر ئانىڭكى بۇلبۇلى ئېردى.
تۇندبادى ئەجەل خەزان ئەتمىش،
گۈل يۈزىن قان ئارا نىھان ئەتمىش.
كوردىلەر چۈن بۇ ھالنى ئول شاھ،
تەئزىيەت تۇتتىلەر تەمام سپاھ.
لالەنى كوردىلەر بولۇب ژالە،
ئەيلەدىلەر تۇمەن - تۇمەن نالە.
ئول زەمان چىقتى جىسىمدىن جانى،
سۇد قىلغايمۇ ئاھ - ئەفغانى.
پارە ئەيلەب يۇرەكنى ئۇرسا بەدەر،
شەمە يوقتۇر ئولۇككە ھىچ خەبەر.
دەفن ئەيلەب ئىمام شاكىرنى،
ئوقۇدىلار دۇئا ۋە تەكبىرنى.
دىدەدىن ئاقىزىب يۇزىگە سۇلار،
شەھرى ماچىنغە ئەزم قىلدى بۇلار.
شەھ ئاخىر شەھەرگە يەتتىلەر،
قەلئە ئالدىدا مەسكەن ئەتتىلەر.
بولدى جۇقتە رەشىد پەلىد ھەيران،
ئوزگە كافىرلار بولدى سەرگەردان.
بار ئىدى بۇ شەھەردە بىر ساھىر،
دوزەخلىق نىشانەسى زاھىر.
كەلدى جۇقتە رەشىدنىڭ قاشىغە،
سىلدى، بىر غەم توشۇبدۇر باشىغە.
دىدى ئەي شەھ نەدۇر بۇ غەم سەندىن،
مەن ئىلاج ئەيلەي، بولماغىل غەمكىن.
دىدى مەن كوڭلۇڭىزنى توق قىلايىن،
قەلئەنى سىھرى بىرلە يوق قىلايىن.
قىلدى ساھىرغە ۋەئدەلەر چەندان،
بولدى كافىرلار خۇررەمۇ خەندان.
شاھلار ئەمما قىلدى چۈن فەرمان،
ئەلچى كىرسۇن شەھەرگە ئەي ياران.
دەخل قىلمايلى بولسا مۇسۇلمان،
قىلالى جەڭنى ئەيتماسا ئىمان.

بىر كىشىنى شەھەرگە بۇيۇردىلار،
سەن ئەيتغاسەن بۇ كەلگەنلار.
ماۋەرائۇننەھرىدىن كېلىبدۇرلار،
دىن ئۇچۇن مۇنچە ئەمگەلىبدۇرلار.
يۇز قىرىق مىڭ دىلاۋەر بار ئانىڭ،
ئىسلام ئاچماقلىق ئىختىيار ئانىڭ.
مۇسۇلمان بول، خۇداغە تائەت قىل،
شاھلارغە ھەم ئىتائەت قىل.
گەر قوبۇل قىلماساڭ بۇ سوزلەرنى،
ئۇردىڭىزلار تومۇغقە ئوزلەرنى.
يەتمەسەڭ بۇ گوھەر باھاسىغە،
باقماساڭ ئىشىنىڭ ئىنتىھاسىغە،
كەتكەنىڭ - كەتكەن سەن جەھەننەمگە،
قالغانىڭ - قالغان سەن تۇمەن غەمگە.
چىقماي ئالدىغە بەد دىيانەتلەر،
قىلدى شەھ سۇفەت سىياسەتلەر.
شاھدىن ئاڭلابان بۇ نەۋئ كەلام،
قوپتى ئەلچى شەھەرگە قىلدى خىرام.
ئەلچى شەھنىڭ سوزىنى چۈن بىر - بىر،
قىلدى جۇقتە رەشىدغە تەقرىر.
بولدى يارۇق جەھان قاراڭغۇ ئاڭا،
سوزلەمەس ئېردى بۇ ئاڭا، ئۇ مۇڭا.
سالدى باشىن توبەن تەفەككۇرغە،
توكتى ياشىن، قالىب تەھەييۇرغە.
فىكىر - ئەندىشەلەر قىلۇر ئېردى،
جادۇ ئانىڭ قاشىغە تىز كىردى.
ئەمما جۇقتە رەشىد، نوكتە رەشىد،
زار - زار يىغلابان بۇ ئىككى پەلىد.
ھال - ئەھۋالنى بەيان ئەتتى،
ئەلچىنىڭ سوزىنى ئەيان ئەتتى.
بۇ لەئىننىڭ ئاتى ئىدى شەمئان،
قىرق شاگىردى ھەر بىرى شەيتان.
جەمئ بولدى ھەمە بۇ جادۇ قاشىغە،
بىر ياشىل ئوردا تىكتى باشىغە.
ئورداغە جەمئ ئولدى قىرق بىر جادۇ،
كىچە - كۇندۇز قىلۇر ئىدى جادۇ.

مەسلەھەت قىلدى ماچىنلار بىر - بىر،
ئاقىبەت قىلدى بۇ سۇفەت تەدبىر.
دىدى بىز مۇسۇلمانمۇ بولماسمىز،
كۇفردىن ئولمەگۈنچە يانماسمىز.
ئاغزىغە يۈز تومەن كەلۇخ - سەفال،
ئەلچىگە دەر ئىدى بۇ نەۋۇ مەقال.
ئەلچى ئاڭلاپ بۇ سوزنى، ئاتلاندى،
شاھلارنىڭ جانىبىغە ياندى.
بۇسە قىلدىلار شەھ جەنابىنى،
دىدى ماچىنلار جەۋابىنى.
شەھلەر ئەمىر ئەتتى تەبەل جەڭ ئۇردى،
پەھلىۋانلارمو سەف تۇزۇپ تۇردى.
يۈز قىرىق تورت مىھتەر ئىبردىلار،
جاروب يەمەنى سەر ئىبردىلار.
ئەبر مەيدان يۈزىنى ئەيلەدى نەم،
باد فەرراشلىقە قويدى قەدەم.
جەڭنى قىلماقغە ئىبردىلار شەيدا،
دىدەدىن قەلئە بولدى نا پەيدا.
بارچە ئوز جايلارىدا تۇتتى مەقام،
ھەم تەۋەججۇھ قىلۇر ئىدىلەر ئىمام.
قەلئە بولدى يەنە نەموداری،
مىنىدىلار ئەسىب تىز رەفتارى.
مەردلار ھەر تەرەف قىلىب جەۋلان،
تاشلاب ئەفلاكغە ئۇمۇد گەران.
غارقىراب تۇشسە گۇرزە شاباشلاپ،
چەپ قولىدا تۇتۇپ، يەنە تاشلاب.
رەڭ - بەرەڭ لەئەب كورسەتىب بازى،
ۋەرزىش ئەيلەب قىلۇرغە جانبازى.
ئىبردى ئەزپەي شەھەرگە ئات سالماق،
ھەمىلە قىلماق، قەلئەنى ئالماق.
كوردىلەر قەلئە ناپەدىد ئولدى،
كەچ بولۇپ يارۇدى، پەدىد ئولدى.
بولدىلار شاد لەشكەرى ئىسلام،
يەنە ئاتلاندى مەردلەر بەتەمام.
ئات سالۇر چاغدا قەلئە بولدى نىھان،
ئىبردىلار بۇ ئىشغە مەردلەر ھەيران.

قىلدى لەشكەر نالەئى زارى،
يەنە بولدى شەھەر نەمۇدارى.
شاد ئولۇب، ئاتلانىب تەمام لەشكەر،
قىلماق ئەزپەي شەھەرنى زىر - زەبەر.
بولدى كوزدىن شەھەر يەنە پىنھان،
ئۇشبۇ يەڭلىغ ئىش ئىبردى نەچچە زەمان.
تۇردىلەر بۇ دىيار ئارا بۇ تەرىق،
قىرق يىل، بەزى راۋىدا كۇن قىرق.
قىرق كۇن ئىبردى شاھ خەلقىغە،
قىرق يىل ئىبردى كۇفر ئەھلىغە.
كۇفر ئەھلىغە تومۇغ مىسال شەھەر،
سائەتى قىرق يىلدىن ئىبردى بەتەر.
بىخەبەر ئىبردى دىن ئىسلامدىن،
كۇنى بىر يىلدىن كورۇنمەكى ئاندىن.
ھەددى بولغايمۇ جادۇ قىلماقغە،
بار سەبەب قەلئە غايىب ئولماقغە.
غايىب ئولغايمۇ جادۇ قىلغانغە،
سالغانى ئوزىنى ئوزى زىندانغە.
كورمەگەن چاغدا شىرنى تۇلكى،
ئاڭا ئوز ئالدىغە ئويۇن - كۇلكى.
ناگىھان يەتسە باشى ئوزرە ئەسەد،
ئاڭا ئانىڭ كورۇنمەكى نەھەد.
جايى ئانىڭ قاراڭغۇ بولسا ئىچى،
خىيلى ئانىڭ مىسال بولسا قىچى،
كوڭلى ئوز مەيلىچە قارا بولسا،
قارالىق بىرلە ئول فەنا بولسا،
خالىقون كۇللۇ شەيئى كەۋن - مەكان،
رەھمەتى ئەبرىدىن چىكىب باران.
ئىبرسە ئول ھەزرەت ئىمام زەمان،
ئاشكار ئەتكۇچى دۇررى ئىمان.
شەھرى ماچىن ئارا تەمام سىپاھ،
مۇددەتى مۇنداغ ئولدى پابەر جاھ.
كۇفر ئەھلىغە سەخت بولدى قەبەل،
بىر كىچە قاچتى، ئەزم قىلدى جەبەل.
ئول كۇنى بولمادى شەھەر غايىب،
بولدى ئاتلارغە مەردلەر راكىب.

پەھلىۋانلار شەھەرگە بولدى قەرىب،
بەرگەن ئوخشايدۇر كۇفر ئەھلى فەرىب.
ئاز كىشى قىلادۇر شەھەردە غەروۋ،
بۇ مەھەل ئۇچرادى بۇلارغە بىروۋ.
سوردىلار بار شەھەردە نە ۋاقىئ،
قىل بەيان، ئاڭا بولالى سامىئ.
دىدى جۇقتە رەشىد، نوكتە رەشىد،
بىھەيا دوزەخى لەئىن، پەلىد.
جادۇغە جادۇ قىلدۇرۇب ئىردى،
ئاڭا كوزىدىن شەھەر نىھان ئىردى.
قەلئە غايىب ئىدى ئاڭا مۇنچە،
قاچتى ئوز لەشكەرى بىلە بۇ كىچە.
قالمادى بۇ شەھەردە ساھىرلار،
قاچتى تاغ تەرەفگە كافىرلار.
بۇ سەبەبدىن شەھەر ئىمەس پىنھان،
مەن كەبى خەستەلەرمۇ بار چەندان.
مەنى ئازاد ئىتىڭ تەرەھھۇم ئىتىب،
كەلتۇرەي ئىلنى مەن تەكەللۇم ئىتىب.
ھەر يامانلىقكى بولسا مەن تاشلاي،
بارچەنى شەھ جانىبغە باشلاي.
ئۇناماي ھەيدەب ئالدىلار ئانى،
شەھ جانىبغە كەلتۇرۇب ئانى.
شاھغە ئەيلەدى كىلىب كورۇنۇش،
سەلتەنەت ھەيبەتىدىن ئىدى سەھۇش.
شەھ ئاڭا دىدىلار ئەيت ئىمان،
ئوقۇبان بولا قويدى مۇسۇلمان.
دىدىلەر بار شەھەردە نەچچە كىشى،
بىللە قاچتى ئەيتغىل قانچە كىشى؟
دىدى ئون ئىككى مىڭ كىشى دايىم،
خىزمەتىدە تۇرار ئىدى قايىم.
كىچە - كۇندۇز ئاڭا مۇلازىم ئىدى،
بىللە قاچماقلىغدا ئازىم ئىدى.
قالىب ئىردۇك شەھەر ئارا بىزلار،
تولادۇر بىزگە ئوخشاش ئاجىزلار.
دىدىلار مۇسۇلمان بولۇرمۇ ئۇلەر؟
دىدى يوقتۇر ماڭا بۇ ئىشتە خەبەر.

قالغانىنىڭ چوڭى ئىرۇر ئەلھال،
بىر مۇبارىز ئاتى ئىرۇر خەلخال.
قەلئە سەرداری ئىردى تۇرفە ھەرىب،
بۇ مەھەلدە ئىرۇر ۋەلىك زەئىب.
كىشىلەر بار ئاڭا ئىرۇر تابىئ،
قىلۇر ئىكىن ئايا نەچۇك ۋاقىئ.
بۇ كىشى قىلدى چۇن سوزىنى تەمام،
بۇ سۇفەت ئەمر ئەيلەدىلەر ئىمام:
كىرسۇن ئەۋۋەل شەھەر ئىچىگە رەسۇل،
ئەلچىنىڭ سوزىنى قىلۇرمۇ قوبۇل.
قەلئە ئەھلىنىڭ سوزلارىگە باقىب،
بولالى جەڭ قىلغالى راغىب.
بار ئىدى لەشكەر ئىچرە بىر مەردى،
ئاتى قەيتۇس مەغرەبى ئىردى.
ئىردى ھىممەتدە گويا ئۇ رۇستەم،
قىلماغان قامەتىنى ھىچكىم خەم.
ئاڭلابان ساچراب ئورنىدىن قوپتى،
پەسكە تۇشتى، داغى يەر ئۇپتى.
دىدى يا پادىشاھ شاھى ئەجەم،
ماڭا ئەمر ئەت، چىكەي شەھەرگە قەدەم.
مۇسۇلمان بولسا بىللە چىقايىن،
بولماسا كۇفر ئىلنى يىقايىن.
جەڭ قىلىب قانلارىن قىلۇرمەن جۇي،
باشىن ئول كوك ئارا قىلۇرمەن گۇي.
رۇخسەت ئالدى، كامران ئولدى.
بىر كىشى باشلادى رەۋان ئولدى.
كىردى خەلخالىنىڭكى قاشىغە،
ئەزرائىل يەتتى مىسلى باشىغە.
بارچە ئەزاسى تىترەدى ئانىڭ،
ھەر تەرەف خەيل پىترەدى ئانىڭ.
كەتتى خەلخالىنىڭ باشىدىن ھۇش،
ھەممەدىن بەلكى بولدىلار بىھۇش.
تاپتى ھۇش ئوز تەبرى كەلامىدىن،
ئەندەك ئويغاندى بىم خابىدىن.
سوردى قەيتوستىن سۇئالى ئول،
ئاڭا بەردى بۇ رەڭ جەۋابى ئول.

كەلمىشەم شاھلار جانىبىدىن،
بولغىل ئاگاھ سوز جەۋابىدىن.
بول مۇسۇلمان، خۇداغە تائەت قىل،
ھەق تەئالانى بىل، ئىبادەت قىل.
بولماسا بۇ سوزۇم ئەگەر مەئقۇل،
قىلماساڭ بۇ نەسىھەتىمنى قوبۇل،
ئات ئاياغىدا مۇلكىڭىز قالغاي،
ئەھلى ئەۋلادىڭىز ئەسىر ئولغاي.
دىگەچ ئانداق ئو شۇل ھەربىر زەمان،
بولدى خەلخالغە قاراڭغۇ جەھان.
كوردى چۇنكم قاراڭغۇ ئالەمنى،
دىدى خەلخال تۇت بۇ ئادەمنى.
تۇتقالى قەسد ئېتىب نەچچە ئەدلەھ،
ھەر تەرەفتىن قىلۇر ئىدى ھەملە.
كوركى قەيتوس مەغرەبى يانە،
ئاڭلادىلار بۇ نەۋئ ئەفسانە.
تارتىبان نەئرھاي جەرراجەر،
قولغە ئالدى غىلافىدىن خەنجەر.
ئۇردى بىر خەنجەر ئولدى يەتتە كىشى،
ھەر ئۇرۇندا بۇ ئېردى ئانىڭ ئىشى.
چىنلار ئېردى مىش، بۇلار ئىدى شىر،
يەنە ئالدى غىلافىدىن شەمشىر.
بولدى غەيرەتدە مەست - مەستانە،
ئېردى ھىممەتدە مىسلى دىۋانە.
ئۇردى كۇفر ئەھلىغە يەنە ئۇزىنى،
قانغە ئاغۇشتە قىلدى يەر - يۇزىنى.
ساچراغان قان جۇيدەڭ ئاقتى،
باشى سايىنىڭ تاشدەڭ ياتتى.
قىلۇر ئېردى يەنە بۇ نەۋئ سەدا،
يۇز جانم بولسا شاھلارغە فىدا.
قىلدى ماچىنلارنى زىرو زەبەر،
گويا شاھلارغە بەردى خەبەر.
دىدى قەيتوس مەغرەبى ئاندا،
قەلئەنى غايىب ئەيلەمىش قاندا.
ئۇشبۇ سوز شاھ سەمئىغە يەتتى،
شاھ لەشكەرگە ئانداغ ئەمر ئەتتى.

بەر خەبەر شاھ قاسىم ئوشىغە،
يار بىرىلسۇن ئانىڭ ئۇرۇشىغە.
ئاڭلاب، ئاتلاندى شاھ قاسىم ئوش،
نەئرە تارتىب چىكىب فىغان، خەروش.
ئات يۇگۇرتۇب شەھەرگە يۇزلەندى،
يارۇەرى بىرىڭ يەتتە يۇز ئېردى.
كوردىلەر قەلئەنى ئەجەب مەھكەم،
بەلكى دەرۋازە تۇرفە مۇستەھكەم.
يەتكەچ ئوق، ئۇردىلار سىپلىغە ئۇمۇد،
تولدى توققۇز فەلەككە گەرد ئىلە دۇد.
چاپتى دەرۋازەلارنى مەردانلار،
سالدى ماچىنلارغە ئەفغانلار.
پەھلىۋان بار ئىدى شاھ يەمەنى،
ئېردى قەيتوس مەغرەبىغە ئىنى.
ئاڭلىغاچ ئول بۇرادەرى ئىشىنى،
قىلدى ھەمراھ يەتتە يۇز كىشىنى.
كەلدى ئول پەھلىۋان ئۇرۇب نەئرە،
پارە ئەيلەب، سىپىلنى ئاچتى رەھ.
ئەيلەدى جەڭ بىنەھايەتلەر،
ئاشكار ئەيلەگەچ قىيامەتلەر.
يوق ئوغۇلنىڭ ئاتاسىدىن خەبەرى،
تاپمايىن قىز ئاناسىدىن ئەسەرى.
ئاقتى دەريا بولۇب مەگەر قانلار،
كەتتى دوزەخقە بىئەدەد جانلار.
قىلدىلار كۇفر ئېلىنى زىرو زەبەر،
گويا كىم ئولۇككە تولدى شەھەر.
ماچىنلار ئەلئامان دىبان بارى،
قىلدى ئەفغان نالەئى زارى.
پەھلىۋانلار بىربىب بۇ ئېلگە ئەمان،
شاھلار دەرگەھىغە بولدى رەۋان.
بولدىلار چۇن مۇقەررەبى دەرگاھ،
ئەيلەدىلەر ئادا تەھىيەت شاھ.
دىدى پادىشا قاسىمى ئوشى،
بىزدىن ئولدى شەھىد نەچچە كىشى.
دىدىلار ئىككى يۇز يىگىرمە غەرىب،
بولدىلار كەربەلا ئېلىگە قەرىب.

بەش يۈز ئاتمىش جەھەننەمى جاھىل،
ئولدى، بولدى تومۇغ ئارا داخىل.
ساغداقىن بوينىغە ئاسىب خەلخال،
قەلئە خەلقى بىلە چىقىب بۇ ھال.
كوب خىجالەتدە ئوزرلەر باشلاب،
كوڭلىدىن بار ئەداۋەتىن تاشلاب،
شاھ ئاياغىغە تۇشتىلار بەتەمام،
مۇسۇلمان بول دىدى بۇلەرغە ئىمام.
شاھلار ئەرز قىلدىلار ئىمان،
سىدق دىل بىلە بولدى مۇسۇلمان.
بولدى ماچىنغە پادىشا خەلخال،
ياندى خەلقى بىلە بولۇب خۇشھال.
تاڭلاسى توھفە، پىشكەش راستلاب،
چىقتى قالغان ئىپلىنى ھەم باشلاب.
دىدى ئەي پادىشاھ نىك سىفات،
كەنتىمىز بار ئاتلارى ئۇجات.
زاھىرەن دىنغە قىلۇر ئىقرار،
لىك كوڭلىدا كوب ئەداۋەت بار.
دىدىلار ئانداغ ئولسا ئەھلى ئۇجات،
تاپماغايلار ئىككى جەھاندا نەجات.
بارھا لۇتىق قىل ماڭا جاي،
يەتكەي ئىككى جەھاندا ئاراي.
كوڭلۇمە تۇشكەي زەررە پەيز، فوتۇھ،
نەشئەسىدىن ھايات تاپسۇن روھ.
گۇلشەنى نەزم ئارا قىلاي پەرۋاز،
ئەيلەيىن ئوزگە داستان ئاغاز.
دىدىلار راۋى بۇ رىۋايەتنى،
مۇنداغ، ئەلقىسسە، بۇ ھىكايەتنى.
قاچتى جۇقتە رەشىد، نوكتە رەشىد،
بەردى شاھلارغە قەلئە خەلقى نەۋىد.
ئاڭلابان بۇ خەبەرنى شاھەنشاھ،
دىدىلار يۇرۇڭىز تەمام سپاھ.
كۇفر ئەھلىنى ئانچە قوغلايلى،
ئانى ھەر يەردە تاپساق ئوڭلايلى.
شاھ ئاياغىغە تۇشتىلار بەتامام،
كوھسار تەرەفغە قىلدى خىرام.

ئالىبان قوللارىغە بىر تاشنى،
تاشلاشىب بىر - بىرىگە ئول تاشنى.
ئوينا شىب كىبلۇر ئىدى ناگەھ،
تۇشتى تاش قوللارىدىن ئول يەرگە.
ئاتى ھالا «سەقايە» ئول يەرنىڭ،
تۇشتى ئاتدىن بىرسى لەشكەرنىڭ.
قەسد قىلدى ئالىب بىزوگە بۇ ئەر،
دىدىلار قويغۇسىن ئەزىز بۇ يەر.
قالدى ئول يەردە يەرگە توشكەن سەك،
يۇردىلار يەنە بىر نەچچە فەرسەك.
ئۇچرادى شاھلارغە بىر كافىر،
يوتەلەبدۇركى ناقەئى لاغىر.
ئوزى مانەندە نە ئىش ئانى،
تۇۋاتى تازە ئوزگە جىسىم يەغىر.
.....
.....
راستلانىب ئاندا، مۇندا قالغان تۇك،
ئاڭا چۇن تاغدىن ئاغىرراق يۇك.
ئۇستىخان بار، ئانىڭدا جان، تىرە،
ئاڭا ئانى كوتەرمەك ئىپردى كەرە.
قوپسا ياتماقغە بىمەجال ئىپردى،
ياتسا قوپماق ئاڭا مەھال ئىپردى.
بىر قەدەم ئالسا يوتكەگۇنچە قەدەم،
بولۇر ئىپردى تۇمەن ۋوجۇدى ئەدەم.
ھەر قەدەم يەردە دەر ئىدى يۈز بوھ،
بەلكى ئوز ھالىغە قىلۇر ئىدى نوھ.
ھالى مۇنداغ ئىدى ئانىڭ بارى،
يەنە بۇنابكار خۇنخارى.
ئاڭا يوكلەبدۇرۇر نەچچە جارۇق،
جارۇقى كوھنە، تىرەسى ئارۇق.
شاھلار سوردىلار سۇئال ئاندىن،
قەلئە خەلقى سۇنى ئىچەر قاندىن.
دىدى دەريا بىلەن كىرەدۇر سۇ،
نەقبە قىلغان ئىچىدە بار مىس نو.
ئىزدىبان تاپسا سۇنىڭ ئاغزىنى،
بىرك بىر كىتسە نونىڭ ئاغزىنى.

ئاسان ئولغاي بۇ قەلئەنى ئالماق،
بولماسا شەھەر تاشىدىن يانماق.
بىلدىلار بۇ پەلىد ئېرۇر جاسۇس،
باشىنى كەسكەلى قىلىب نامۇس.
ھەر كىشى ئالدى تاش ئاڭا سالدى،
تىۋە بىرلە تاش ئاستىدا قالدى.
ئوتسە ھالا بۇ يول بىلە قېرى، ياش،
شەرتدۇر تاشلاماق بۇ سەگ ئوزە تاش.
ئوتۇب ئاندىن بۇ شاھ ئالەمگىر،
يۇردىلار، بولدى بىر قارا زاھىر.
دىدى ئەي سۇلتان شاھ قاسىم ئوش،
سىز بارىب توختاتىڭ، بۇلار دىدى خوش.
بۇ مۇبارىز قەپاسىدىن يەتتى،
چىنلار بىرلە سەخت جەڭ ئەتتى.
ئاقىبەت چىنلار قارار ئەيلەب،
بەلكى قاچماقنى ئىختىيار ئەيلەپ.
چىنلار بىر چەقىنغە چىقتىلار،
شاھلار بىر ئاقىنغە چىقتىلار.
دىدى لەشكەرگە شاھ يارانلار،
ئەيشكە چىقتۇق ئەي مۇسۇلمانلار.
تۇرفە شاد ئولدى لەشكەرى ئىسلام،
ھەر تەرەفدىن قىلىشتى گۇفت ـ كەلام.
لالەزارىگە ئوترادۇر دەريا،
جانۋەرلەر لەبىدە نەغمە سەرا.
سەبزەلەر ھەر تەرەفدە ئال ـ ياشىل،
سەردەرەختكە مىۋەلەر ھەر خىل.
گۇللەر ئاچىلمىش ئاندا رەنگا ـ رەڭ،
ئىككى ئەترافى بار يارىم فەرسەڭ.
ھەممە دەريا لەبىگە تۇشتىلار،
تەشنە بولغان كىشى سۇ ئىچتىلار.
ھەزرەت شاھ كىميا تەئسىر،
.....
ھەر قاچان بەھرىغە باقار ئېردى،
شاھ ئولۇب سۇ سۇزۇڭ ئاقار ئېردى.
دىدىلار چىنلار ئىزدىن باقالى،
پەلكى تۇشكەن مەكاننى تاپالى.

ھەر تەرەف بۇ سپاھ چاپتىلار،
ئاقىبەت چىلارنى تاپتىلار.
بىر شەھەر تاش بىلەن بەنا قىلمىش،
ئوزگە ئول قەلئەنى پەناھ قىلمىش.
تىكتۇرۇب ئاندا خىمە بارگاھلار،
قەلئە تاشىغە تۇشتىلار شاھلار.
قىلدىلار يەنە ئاندا جەنگى ـ جەدەل،
كۇندۇزدىن قىلدىلار كىچەگە بەدەل.
يەنە كىردى شەھەرگە بۇ سەگلەر،
جاھىل بەد سەرىشت بەدرەگلەر.
تۇشتى ئول يەرگە لەشكەرى ئىسلام،
مەشۋەرەت قىلىشتىلار بەتەمام.
ھەر كىشى قىلدى بىر بولەك تەدبىر،
دىدى يا پادىشاھى ئالەمگىر.
نەچچە مۇددەت بۇ يەردە بولغايمىز،
نە يوسۇنلۇق شەھەرنى ئالغايمىز.
ئاقىبەت ئىدى بەرمەسەڭ سۇنى،
ئاسان ئالغالى بولغۇسى مۇنى.
بۇ مەھەل بىر كىمەرسە ئاتلاندى،
قەلئەنىڭ چورەسىنى ئايلاندى.
كەلدى بىر كىشى ئالدىغە ئۇچراب،
ھەيدەپ ئالدى ئىككى قولىن باغلاب.
شاھلار جانىبىغە يۇردى ئالىب،
كورۇنۇش قىلدى شاھلارغە كېلىب.
شاھلار سوردىلار سۇئال ئاندىن،
قەلئە خەلقى سۇنى ئىچەر قاندىن.
دىدى دەريا بىلە كىرەدۇر سۇ،
نەقبە قىلغان ئىچىدە بارمىش نو.
ئىزدىبان تاپسا سۇنىڭ ئاغزىنى،
بىرك بىركىتسە ئۇنىڭ ئاغزىنى.
دىدى جاسۇس قىلسالار مۇنداق،
ئاسان ئولغاي بۇ قەلئەنى ئالماق.
شاھلار بىر كوسەينى ئالدىلار،
ئانى دەريا لەبىگە سالدىلار.
كوكلەب ئولدىم چىچەكلەدى بۇ شەجەر،
مىۋەسى پىشتى ئالما ئېردى مەگەر.

بۇ مەھەلدە ئانىڭ ئاتى غەزىمەت،
يىسە ھەم بىرەدۇر ئەجەب لەززەت.
بۇ كەرامەت مىۋەدىن ئالدى،
بىر ئىتەك مىۋە دەرياغە سالدى.
مىۋە سۇ يۈزىدە ئاقىب يۈردى،
نوننىڭ ئاغزىدە چورۇلۇپ تۇردى.
چورۇلۇپ، چورۇلۇپ تۇرۇپ يەتتى،
نوننىڭ ئاغزىنى تاپتى، بىركىتتى.
قىلماغاچ جەڭ ھېرىب نەچچە مەھەل،
كۇفر ئەھلىغە بولدى سەخت قەبەل.
قاچتى بىر كۇن يەنە بۇ كافرلەر،
ئەھلى ئىسلامغە يوق ئىردى خەبەر.

شاھلار سوردىلار دىماغىمغە،
بۇيى خۇش كېلەدۇر مەشامىمغە.
بۇيى غەير ئىمەس، بۇرادەر ئىسى،
كىم ئىكەن تاپالى بۇ بۇي ئىگەسى.
ئۇشبۇ بۇينىڭ بويىچە يۈردىلەر،
مەھدى ئىمام مەنزىلىگە كەلدىلەر.
ھەزرەت مەھدى ئىمام زەمان ئاخىر،
ھازىر ئولدىلار قىلمايىن تەئخىر.
بىر - بىرىگە قىلىب نەۋازىشلار،
قىلدىلار بىر - بىرىن سىتايىشلار.
بىر - بىرىن كورۇشۇب بۇ تورت ئىمام،
تۇتتىلار ئاندا ئاشقانە مەقام.

قوبۇرغە بۇلاقنىڭ خۇش ھاۋالىقىنىڭ بايانى

نە ئەجايىب مەقام ئىكەندۇك ئول،
ھەممە ئەتراف گۇل بىلە بۇلبۇل.
فەيز دەرياسى ھەر مەھەل جارى،
جارىدۇر ئانچە بەھر ئىزھارى.
قىش بىلە يازغە فەرق يوق ئاندا،
يەنە ئانداغ مەقام خۇش قاندا.
ئىشتۇر رەڭ - بەرەڭ سەدانى قۇلاق،
ئاب زەمزەم سۇفەت يانىدا بۇلاق.
ئاب زەمزەم دىسە ئاقىب تۇرادۇر،
كورگەن ئىل داڭ بولۇپ باقىب تۇرادۇر.
ئاب ھەيۋان ئوشىل مىكىن ئايا،
چىقتى كەۋسەر سۇيىدىن ئول گويا.
ئىچسە بىر ئولگۇچە بىرۇر لەززەت،
سۇچە يوق ئانىڭ ئالدىدا شەربەت.
شەربەتى بولسا ھەمدە قەند شەكەر،
كورسە بۇ سۇنى شەربەتنى توكەر.
زاغى شەھ تۇتىدىن ئىرۇر گويا،
تۇتى ئالدىدا زاغدۇر گويا.
زاغى ئاغزىدا ئىسىم ھەق جارى،
ھەق دىمەكلىكدە سوفىدۇر قارى.

سوفىلار بارسا ئاندا ھەر قاندىن،
ھەق دىمەكلىكنى ئورگەنۇر ئاندىن.
كەبكلەر سىنەسىگە قويغالى داغ،
كەبك يەڭلىغ خىرام ئىتەر ھەر زاغ.
تۇتىلاردەك مىسال دەفتارى،
شوخلاردەك لەتىف گۇفتارى.
نەچچە مىڭ يىل سىفاتىن ئەتسە بەيان،
بولماغاي مىڭدىن بىرسى ئەيان.
ھەممە ئەترافىدۇر گۇل - گۇلشەن،
بەس ئىمام ئاندا تۇتتىلار مەسكەن.
لال ئولۇب كى فراق شىددەتىدىن،
شاد ئولۇب كى ۋىسالى دولەتىدىن.
گاھ قىلمىشلارىنى ياد ئەيلەب،
گاھ ئولگەن كوڭۇلنى شاد ئەيلەب.
مۇنداغ ئىردى بۇلارغە مۇڭداشماق،
يىقىن ئولدىكى، ئەمدى ئاجراشماق.
ئەلۋىداۋ - ئەلۋىداۋ دىيىشتىلار،
بىر - بىرىدىن جۇدا بولۇشتىلار.
شاھلار خوبلاشىب، رەۋان ئولدى،
مەھدى ئاخىر زەمان نىھان ئولدى.

ھەزرەت ئىمامىلارىم قوبۇرغە بۇلاقدىن يانىپ ھەزرەت ئىمام جەئفەرى تەيران پادىشاھىمغە مۇلاقات بولۇپ ئۇلارنىڭ ئەرۋاھلارى بىشارەت تاپقانلارى

بارۇر ئىبردىلار ئەيلەبان تەئكىد،
كەلدى شاھلار دىماغىغە بىر يىد.
نافەئى مۇشكدىن ئىدى خۇشبۇي،
بەلكى ئاندىن ھەم ئىبردى بۇ خۇشبۇي.
شاھلار يۇردىلار بولۇپ ھەيران،
تاپتىلار جايى جەئفەرى تەيران.
ئەيلەدىلەر تەۋەججۇھ زارى،
بولدى ھازىر ئۇلارنىڭ ئەرۋاھى.
شاھلار سوردىلار نىشانە نەسەب،
مۇندا ياتماقلارىغە نىمە سەبەب.
قىلدى مۇنداغ ئىمام گۇفتارى،
موستەفانىڭ ئىدىم ئەلەمدارى.
بولۇپ ئىبردىم شەھىد جەڭ ئوھۇد،
زەرب ئۇرۇپ ئىبردى بىر نەچچە مەردۇد.
كەستى بىركافر ئەۋۋەل ئوڭ بىلەكىم،
تۇتتى مەھكەم ئەلەمنى چەپ ئىلىگىم.
بۇ مەھەل بىرلەئىن بەدمەستى،
تىغ ئىلە چەپ قولۇمنى ھەم كەستى.
ۋەقتى ئىككى قولۇمنى كەستۇردۇم،
ئوقراكىمگە ئەلەمنى قىستۇردۇم.
كەستى ئاندىن باشىمنى بىركافىر،
ھەق ئەتا ئەيلەدى ماڭا شەھپەر.
ئول زامان مەن ھەۋانى تەير ئەتتىم،
قولغە ئالىب باشىمنى سەير ئەتتىم.
جاي قىلدىم ئوزۇمگە ئۇشبۇ مەكان،
بۇ سەبەبدىن دىدى مىنى تەيران.
مۇندا ياتماقلىقىمغە بائىس ئول،
بىر كۇنى دىب ئىدى ھەدىس رەسۇل.
دىب ئىدىلار مىنىڭكى نەسلىمدىن،
فاش ئىبتەر كاشغەر دىيارىدا دىن.
مەنمۇ نىيەت قىلىب ئىدىم بارى،
بىرەيىن دىب ئۇلارغە مەن يارى.
بۇ سەبەبدىن بۇ يەردە جاي ئەتتىم،
شۇكرى للىلا مۇرادىمە يەتتىم.
قىلدىڭىزلار ئەجەب ئۇلۇغ ھىممەت،
ھەق تەئالا ئەتا قىلۇر رەھمەت.
بارچەڭىزلارغە تەڭرى يار دۇرۇر،
مەنزىلىڭلار ئۇشبۇ دىيار دۇرۇر.
مەنمۇ سىزلار ئۇچۇن بولاي تالىب،
دىدىلار، بولدىلار ئۇلەر غايىب.
ئەشك بىرلەن بۇ يەرنى ئەيلەدى نەم،
قىلدى شاھلار نىشانە تۇغ ـ ئەلەم.
خەتمە قۇرئان، دۇئانى قىلدىلار،
بارچە مەنزىللارىغە يانىدىلار.
شاھلار مەقدەمىغە بولغاچ شاد،
قىلدى لەشكەر كىبلىب مۇبارەك باد.
ساقىيا، بۇ كوڭۇلنى ئاباد ئەت،
فەيز جامى بىلە مىنى شاد ئەت.
بولايىن ئانچە مەست لايەئقۇل،
سوز گۇلۇستاندا بولاي بۇلبۇل.
بىھىجاب بولۇبان فىغان ئىتەيىن،
غۇنچە يەڭلىغ يۇرەكنى قان ئىتەيىن.
بۇ سۇخەن دەشتنى تەي ئەتكەنلەر،
مەقسەدى گولشەنگە يەتكەنلەر،
ئۇشبۇ مەكتۇبنىڭ سۇخەن سازى،
قىلدى بۇ نەۋۋە قىسسە ئاغازى:
شاھلار قاشلارىغە كەلدى سپاھ،
دىدى ھەزرەتلارى كىبتىب ناگاھ،
چىنلار قورغاندىن ھەرباره،
كىبلۇر ئىبردى سەدايى نەققاره.
نەۋجۇۋانلار بارىب ئىدى بىر كۇن،
كەلمەدى كۇفر ئەھلىدىن ھىچ ئۇن.
ئاقىبەت قەلئەگە كىرىب باقتۇق،
تەبل ئاۋازى بار، زىجان يوق.
بارچەمىز سەر ـ بەسەر بولۇب ھەيران،
پۇيە ئۇردۇق شەھەر ئارا ھەريان.

بىر قوتور مەست تىۋە تىزلابدۇر،
تەبلىنى دۇمبەسىگە باغلابدۇر.
تەبل بازىغە تىۋە ئۇرغاچ دۇم،
چىققان ئىسىركەن سەداسى دۇم ـ باك ـ دۇم.
ئاڭلابان ئۇشبۇ سوزنى شاھ جەھان،
ئەيلەددىلەر بۇ نەۋۋە ھوكم رەۋان:
ئاتلانىڭلار تەمام گەردانلار،
تەڭرى ھەققىدە بىرەلى جانلار.
يۇردىلار كۇفر ئەھلى قەفاسىدىن،
ئاڭلا سوزلار جەھان ۋەفاسىدىن.
ھەزرەت شەھزادەئى مەنسۇر،
بارۇر ئىبردى بەيادى رەببى غەفۇر.
بارچە لەشكەردىن ئىبردى لىك بۇرۇن،
ئاڭا جەك قىلماق ئىبردى مىسل ئويۇن.
بىخەبەر بارۇر ئىبردىلار ئۇزىدىن،
يەردىن ئۇزگە نىھان ئىدى كوزىدىن.
نەۋجۇۋان ئىبردى تۇرفە مەرددەلىر،
سۇدا گويا نەھەك، قۇرۇغ ئۇزەشىر.
ناگىھان بىر نەچچە پەلىد، لەئىن،
بىر جەۋانىدا قىلمىش ئىبردى كەمىن.
چىققتى بوقتاماسىدىن سەگلەر،
بىخەبەرلىكدە ئەيلەدى جەڭلەر.
ئاخر ئول پەھلىۋان شەھزادە،
بولدى جەننەت ئىشىغە ئامادە.
دەھر دونلۇقنى ئاشكار ئەتتى،
ئەمما شەھزادە جان نىسار ئەتتى.
بىۋەفا دەھردىن كوڭۇل ئۇزدى،
ھورلەر بىرلە ئەنجۇمەن تۇزدى.
ئارقادىن سۇلتان شاھ قاسىم ئوش
يەتتى، بۇ ئىشنى كوردى، كەتتى ھۇش.
ئالىملار باشلارىن قويانلاردىغە،
قوللارىن سالىب بويانلاردىغە.
يەقاھ چاك ئەيلەبان قىلىب فەرياد،
بۇ سۇفەت نەۋھە ئەيلەدى بۇنياد.
ئەي شەھىدىم، غەرىبىم ۋە زارىم،
نەۋ بەھارىم، رەفىق، غەمخارىم،

ئۇنىسىم، مۇنىسىم، قەرىندىشىم،
بولسۇن باشىڭ فىداسى بۇ باشىم.
جانىڭە جان فىدا قىلاي ئاخىر،
ئەمدى ئوزرۇڭ نىيەت قىلاي ئاخىر.
مەنمۇ سەندىن بەتەر غەرىبدۇرمەن،
ئەمدى سەنسىز يالغۇز قالىبدۇرمەن.
ياۋەرىم، فۇرقەتىڭ ئىمەس يالغۇز،
كىچە يەڭلىغ ئىبرۇر ماڭا كۇندۇز.
ساڭا جەننەتدە ھەق جەزا بەرسۇن،
ماڭا ھەم سەبر ئىلە رىزا بەرسۇن.
دىب بۇ يەڭلىغ فىغان، نالە قىلىب،
كوز ياشىنى مىسال ژالە قىلىب.
ئەمما سوك ئىچرە ناتەۋان ئولدى،
كۇفر ئىلى كەينىدىن رەۋان بولدى.
يەتتى بىر قىر ئۇچىغە ئول سۇلتان،
ئاندا پىنھان ئىدى نەچە نادان.
ھەملە قىلدى چىقىب بىيەكبارە،
جەڭگە كىردى بۇ ئەر ئۇرۇب نەئرە.
گويا ھەشر ئاشكار ئولدى،
چىنلار قانى جويدار ئولدى.
زەرب شەمشەر بىلە كەسكەن باش،
تاغلار دامەنىدە ياتقان تاش.
چىنلارنىڭكى نىمجان جىسمى،
قىلۇر ئىبردى فىغانلار ھەرقىسمى.
بولدى جەك قويغە بورى چاپقاندەك،
يا قومۇشلۇقغە ئوت تۇتاشقاندەك.
ئاقىبەت سۇلتان شاھ قاسىم ئوش،
قىلدىلار شەربەتى شەھادەت نۇش.
گۇل يۇزى مىسلى زەئفران ئولدى،
غۇنچە ئاچىلمايىن خەزان ئولدى.
سەرۇ ئەر ـ ئەر ئىدى يىقىلدى دەرىغ،
جىسمىدىن رەڭگى ئوچتى، بولدى سارىغ.
ئەي فەلەك ۋاژگون كەجرەفتار،
بىۋەفايى ئەجۇزەئى غەددار،
كىمگە قىلدىڭ ۋەفاسەن ئەي دەۋران،
ساڭا بەرگەن كوڭۇل ئىبرۇر نادان.

ئەي سىتەمگەر جەھان فەنادۇرسەن،
تۇرفە مەككار بىۋەفادۇرسەن.
پەرۋەرىش ئەيلەبان ئۇزۇڭ ئىباگە،
ئومرنى بىرەسەن يەنە يەلگە.
تەن ئارا ئاسرابان ئەزىز جانىن،
ئاقىبەت توكەسەن ئانىڭ قانىن.
يەتتىلار بۇ مەھەلدە تورت ئىمام،
كوردىلەر ئۇشبۇ ھالنى بەتەمام.
شاھلار ئەمما "سولىيا" غە يەتتى،
شاھ مەنسۇرنى ئاندا دەفن ئەتتى.
خەتمە قۇرئان دۇئا قىلىب ئازىم،
كوردىلەر پەھلىۋان شاھ قاسىم.
جىسىمدىن جان قۇشى ھەۋا قىلمىش،
قەفەسى تەننى بىنەۋا قىلمىش.
تەندە جان بولماسا نەدۇر ھالى،
بىر مۇزەھەپ قەفەس ئىبرۇرخالى.
پەھلىۋانلار فىغان زار ئەيلەب،
ئەشكى ھەسرەتنى جۇيبار ئەيلەب.
ھەممە ئەفسۇس ئىلە دەرىغ يىدىلار.
ئانى شول يەردە دەفن ئەيلەدىلار.
شاھلار دىدىلار بۇ نەۋئ كەلام،
بىزگە ھەم بولغاي ئۇشبۇ يەردە مەقام.
غەرق قان كورەنۇر بۇ يەر بىزگە،
دىدىلار، تۇشتىلار ئوشۇل تۇزگە.
ئەيلەدىلەر تەۋەججۇھى بىسىيار،
بولدى ئەندەك بىشارەتى ئىزھار.
جەزىم قىلدىلار ئىش يىقىن يەتمىش،
بىلدىلار ئومرى مەۋسىمى كەتمىش.
مەشغۇل ئولدى نەمازغە تورت ئىمام،
قويتىلار ئاشغە لەشكەرى ئىسلام.
شاھ نەمازىدىن بولغىچە فارىغ،
سەف تۇزۇپ تۇردى چىنلارمۇ ئەرىغ.
پىشمادى ئاش بولمادى تەييار،
پەھلىۋانلارمۇ تۇزدى سەف ناچار.
ئول كۇنى سەخت جەڭ قىلدىلار.
كۇفر ئەھلىنى تەڭ قىلدىلار.

كۇفر ئىلى تولاسى ھەلاك بولدى،
بەئزىسى ھەم زەخمناك بولدى.
كوب ئىدى بۇ پەلىد بەددىنلار،
تولا بولدى شەھىد مۇئمىنلار.
ئاقىبەت تەبىل باز گەشتىنى چالىب،
تۇشتىلار ھەر ئىكى سپاھ يانىب.
ئۇماچ ئەتكەن ئىكەن بۇ گۇمراھلار،
ئۇماچى ساغوماس دىدى شاھلار.
بولدى پەيدا بۇ ئاخشامى ئىكى سەگ،
غاجاشۇر ئىبردى ئاندا ـ مۇندا سوگەك.
ۋەقتى ئول بارگاھغە يەتتى ياۋۇق،
بىر ئىمام ئالدى قولغە يا بىلە ئوق.
ئوقنى ئەزپەي بۇ سەككە ئاتقايلار،
دوزاخلارغە ئانى قاتقايلار.
يەنە بىر شاھ دىدىلار زىنھار،
ئۇشبۇ سەگلەرگە بەرمەگىز ئازار.
سەگىۋ ھەم بولسا ئالسۇن ئارامى،
قويىدىلار يانلارىدا ئوقيانى.
ئىبردى جاسۇس، سەگ ئىمەس ئىبردى،
ئەمما سەگدىنمۇ كەم ئىمەس ئىبردى.
كىچەسى ئۇشبۇ ئىككى بەدمەستى،
ئوقيالارنىڭ چەللەسىن كەستى.
ھەم قىلىچلارنى يەملەدى ئىككى شۇم،
تىقتى مىلتىلار ئىچىگە قۇم.
ئوڭ تەرەفتىن ئۇزەنگۇنى كەستى،
مۇغتەنىم بىلدى ۋەقتىنى، كەتتى.
ئىبرسە تاڭ ئاتتى، ئوقدى ئەزان،
تۇردى لەشكەر نەمازغە بۇ زەمان.
يۇز يەتمىش سەف ئىبردى مۇئمىنلەر،
كەلدى بۇ چاغدا جەمئ بەد دىنلەر.
خوجە ئابدۇللا ئىبردى ئەللامە،
پىش ئىمام باشلارىدا ئەممامە.
كەلمەدى خاتەرىغە ھىچ سورە،
ئوقودىلاركى سورەئى بەقەرە.
جارى بولدى زەبانىغە ناگاھ،
سوگغى رەكەئەتدە سورەئى تاھا.

بولغىچە بۇ نامازدىن قارىغ،
مۇسۇلمانلار شەھىد بولدى دەرىغ.
بەردىلەر ۋەقتى ئوڭ تەرەفكە سەلام،
كوردى ئۇچ سەف كىشى قالىبدۇر ئىمام.
سول تەرەفكە سەلامنى بەردىلار،
بىر يىرىم سەف كىشىنى كوردىلار.
دەرغەزەپ بولدى شاھلار بىسىار،
دىدى دۇلدۇلنى ئەيلەگىل تەييار.
چىقماغۇنچە بۇگۇن ئوزەنگۇغە قان،
بەرمەگەيمەن بۇ چىنلارغە ئامان.
ۋەقتى دۇلدۇلغە شاھ يەتتى ياۋۇق،
كوردىلار ئاتنىڭ ئوڭ ئوزەنگۇسى يوق،
تىغلار يەملىك، يادا يوق چەللە،
دىدىلار ئاتلا نوردا يازەبھە.
ئول كۇنى ئاسمان فەرەشتەلارى،
قىلدى نەززارە بارچە ھور - پەرى.
تىترەدى بەلكى ئاسمان - زەمىن،
نالە ئەيلەر ئىدى ماكان - مەكىن.
بولدى جەڭ ئۇتغە سۇ ئالىشقاندەك،
نىستانلىققە ئوت تۇتاشقاندەك.
ياكى تاپقان كەبى ئىگىن يالاڭغاچ،
ياكى چاپقان كەبى تەئامغە ئاچ.
يا كالا، قويغە بورى چاپقاندەك،
تامۇرادلار غەزىنە تاپقاندەك.
باد فەرراشلىق بەيان ئەتتى،
ئەبر سەققالىق بەيان ئەتتى.
ئاقتى دەريا بولۇپ مەگەر قانلار،
كەتتى دوزەققە بىئەدەد جانلار.
كۇشتەدىن پۇشتەلەر قوپاردىلار،
پەھلىۋانلار قانىنى ئالدىلار.
چىنلارنى چۇنان چاپار ئىردى،
قان ئۇزەنگۇ بىلەن ئاقار ئىردى.
گەھى ھۇشيار ئىدى بۇلەر، گەھى مەست،
ئاقىبەت كۇفر ئەھلى تاپتى شىكەست.
چىنلار قاچتى، تۇتتى بىر ۋادى،
قوغلادى پەھلىۋان بەغدادى.

ھەرزەت شەيخ مىر جەلالىددىن،
نۇر زاھىر ئىدى جەمالىددىن.
ئىردىلار ئەۋلىيايى پۇر قۇۋۋەت،
پەھلىۋانلار ئىچىدە پۇر ھىممەت.
جەڭ قىلۇر كۇنلەردە ئەگەر رۇستەم،
فىل جەنابىدا پەشەدىن ئىدى كەم.
يەتسە ناگاھ ئەجەل سە مۇمى سەتىز،
پەشە ئالدىدا فىل بولۇر ئاجىز.
قوغلابان كۇفر ئىلىنى كەتتىلەر،
ناگىھان بىر چۇقۇرغە يەتتىلەر.
بار ئىدى ئاندا نەچچە يۇز قارە،
ھەملە قىلدى چىقىپ بىيەكبارە.
تۇتتى ساقى ئەجەل بۇلارغە تەرەف،
قىلدىلار جامىغە جانىنى سەرف.
ئىچتىلار جۇرئە مەي مەست ئولدى،
جىسمى تۇفراقغە پەست - پەست ئولدى.
ئولا شىب بىر نەچە لەئىن، پەلىد،
قىلدى سۇلتانىنى ھەم بۇ يەردە شەھىد.
قوغلابان كۇفر ئىلىنى قالغان ئەل،
مەرد - مەردانە قىلدى جەڭگى جىدەل.
شاھلار ئەممە ئوقۇماقغە نەماز،
ئەيلەدىلەر تەھارەت ئاغاز.
بىر كوسەينى ئالىب قولىغە ئىمام،
سالدى ئول يەرگە كوكلەدى بەتەمام.
توبى يەڭلىغ دەرەخت ئىرۇر ھالا،
ئەسىل فەرئى ئانىڭ ئىرۇر بالا.
كىمكى ئىشى قىلسا، بىدئەت گۇستاخ،
ئاڭا ھاجەت تىلەب بىرۇر بىر شاخ.
بارچە ھاجەتكە ئول دەۋا بولدى،
تولا ئىل ھاجەتى رەۋا بولدى.
تۇردى شاھلار نەمازغە ئاندا،
چىنلار ياتمىش ئىردى پىنھاندا.
شاھلارنى كورۇب نەماز ئىچرە،
ئەيلەدى زەبھ سەجدەگاھ ئىچرە.
كۇن تۇتۇلدى، قاراڭغۇ بولدى جەھان،
يەر - كوك ئەيلەدى خۇرۇش، فىغان.

ۋەھشىلەر ئەيلەبان فىغان، خۇرۇش،
يىغلاماقدىن بولۇر ئىدى بىھۇش.
ئاھ، ئەفغان چېكىب مەلائىكلەر،
ئوقۇدى كوللۇ شەيئى ھالىكلەر،
بارچە شاھلارنىڭ ئېردىلار تاجى،
ئېردى شاھلار ئۇلارغە مۇھتاجى.
ئېردى ئالەم ھەدىقە ئارا گۇل،
گۇللەر ئىشكىدە ئېردى كەمتەر قۇل.
شاھلار ھەر بىرى ئىدى غۇنچە،
قويىمادىلار ئانى ئاچىلغۇنچە.
سەرسەرى مەرگ ئىلە خەزان ئەتتى،
بەرگى شاخى بىلە نىھان ئەتتى.
كىمگە قىلدىڭ ۋەفا سەن ئەي دەۋران،
ساڭا بەرگەن كوڭۈل ئېرۇر نادان.
دەھىرنىڭ ھوسۇلى فۇسۇن فىرىب،
ئىلىنى قەيد ئەيلەبان فەرىب بىرىب.
بىرنى ئەيلەب جەمالىغە مەغرۇر،
بىرنى دەھر مالىغە مەغرۇر.
بىرگە ئەھسان ئېتىپ زەن، فەرزەند،
سالىب ئانىڭ مۇھەببەتى بىلە بەند.
بىرنى شاھلىققە پايمال ئەيلەب،
بىرنى زەر ھەسرەتىدە لال ئەيلەب.
بىرى نامۇراد، ھەمىشە يۇزىمىڭ غەم،
بىرى زەردار ئېمەس ئاڭا ھەمدەم.
بىرسىگە ئەتا قىلىب گەنجى،
ئاڭا ئاخىر سالىب ئولۇم رەنجى.
تاپتى ھەرسوز بۇ سەفھەدە مەزكور،
ھەممەسى فانى، باقى ئېرمەستۇر.
دەھر فانى، ھوسۇلى ھەم فانى،
قالماغاي باقى ھىچ زىجانى.
ئېرسە جۇقتە رەشىد، نوكتەرەشد
ھەزرەت شاھلارنى قىلدى شەھد،
تۇغچىغە قەسد قىلدى كافرلار،
بەرمەدى توغنى ھىچ كىشىگە بۇ ئېر.
تۇغچىنىڭ ئىككى ئېلگىنى كەستى،
تۇغنى مەھكەم تىزغە ئول قىستى.

تىزنى كەستى، قىستى بوينىغە،
يەنە بىر تىغ چاپتى بوينىغە.
غايىب ئولدى ھەۋاغە توغ ئورلەب،
كوكدىن ئاۋاز كەلدى، يەر تىترەب.
چىنلار چىن تەرەفكە بولدى رەۋان،
ئۇچ كېچە، كۈندۈز ئولدى تىيرە جەھان.
بولدى ئاندىن كېيىن جەھان روشەن،
قالىب ئېردى ھايات قىرق بىر تەن.
باشقە تۇفراق ساچىب، بولۇپ سەھۇش،
كوككە يەتكۈردى فىغان، خەرۇش.
چىداماي شاھلار فىراقىغە،
يۇزىنى سۇرتۇپ ئىمام ئاياقىغە.
دەر ئىدى زار - زار يىغلاب كاش،
بەرگەي ئېردۇك بىز سەندىن ئىلگىرى باش.
ھەر جەفا كەلسە ئىلگىرى كورسەك،
كورمەس ئېردۇك بۇ ھالنى ئولسەك.
ئاھ، غەرىبچىلىق، يىتىمچىلىك، ئاھ،
ھەزرەتىڭدىن بولەك يوق ئېردى پەناھ.
بۇ غەرىبلىقدا نىچۇك ئەتكەيمىز،
باش ئالىب نەتەرەفكە كەتكەيمىز.
بۇ سۇفەت نەۋۇھ ئەيلەگەچ ئاغاز،
كەلدى ناگاھ قۇلاقىغە ئاۋاز.
ئەمدى غايىپ بولۇپ يۇرۇڭلار دىپ،
لىك بىزلارنى جۇرۇڭلار دىپ.
قىرىق كىشى بولدى دىدەدىن غايىپ،
بىر كىشى قالدى، بولماي غايىب.
دىدى يىغلاپ ئايا شەھەنشاھىم،
نىلەيىن يوق مىنىڭكى ھەمراھىم.
بۇ دىيار ئىچرە مەن غىرىبدۇرمەن،
فۇرقەتىڭ بىرلە سارغىرىبدۇرمەن.
خىزىر ئېردى بۇ كىمسەنىڭ ئىسمى،
قىلۇر ئېردى فىغان ھەر قىسمى.
شاھلاردىن بىشارەتى بولدى،
ئاڭا مۇنداق ئىشارەتى بولدى.
سەن بىزنىڭ خەبەرچىمىز بولغىل،
يۇسۇفى غازىغە خەبەر بەرگىل.

بۇ بىشارەتنى تاپتى چۈن ئولدەم،
كاشغەر جانىبىغە قويدى قەدەم.
ئاھ ـ ئەفغان بىلەن بارۇر ئېردى،
يۇسۇفى غازىغە خەبەر بەردى.
ھەزرەت يۇسۇف غازى قادىرخان،
قىلدى ئاڭلاب تۇمەن ـ تۇمەن ئەفغان.
ئاتلانىب ئول تەرەفكە يۇردىلەر،
كېلىبان شاھلارنى كوردىلەر.
كەربەلا دەشتى لالەزار ئولمىش،
گويا كى بىر يېڭى باھار ئولمىش.
باشلارى جىسمىدىن جۇدا ئاندا،
تەنلارى غەرق ئېرۇر قىزىل قاندا.
بولدىلار سۇلتان ئانچە بىتاقەت،
ھۇشىدىن كەتتى بىرنەچچە سائەت.
نەچچە مۇددەتتە كەلدى ھۇشىغە،
يەر ۋە كوك تىترەدى خەرۇشىغە.
قىلدى نەززارە ئاچىبان كوزىنى،
قۇرۇتۇبدۇر ئولۇك زەمىن يۇزىنى.
ھەممە دەريايى قان ئارا غەرقى،
كافرو مۇسۇلمانغە يوق فەرقى.
باشىنى سەجدەگە قويۇب سۇلتان،
دىدىلار يارەھىم، يارەھمان.
مەخفىلار ھەزرەتىگە ئەياندۇر،
ماڭا مۇشكۇل، ئوزۇڭگە ئاساندۇر.
مۇسۇلمان قايسى، قايسىدۇر كافىر،
ھىچ بىرىنى قىلالمىدىم زاھىر.
چۈن مۇناجاتنى تەمام ئەتتى،
تاغلاردىن ھەر تەرەفكە سەل كەتتى.
ئاسماندىن يەنە ياغىن ياغدى،
كۇفر ئەھلىن يۇز توبەن قىلىب سالدى.
چولگە كۇفر ئەھلىنىڭ باشى ئاقتى،
بارچە مۇئىمىنلار قىبلەغە باقتى.
مۇسۇلمانلارنى فەرق قىلدىلار،
بۇ شەھىدلەرنى دەفن قىلدىلار.
ساندۇق چاپتۇرۇب جەسەدلارىگە،
قويدى شاھلارنى ھەم لەھەدلارىگە.

ۋەقف ـ ئەۋقافلار قىلىپ تەئىين،
تۇغ ـ ئەلەم باغلابان، بىرىب تەزىين.
كەلتۇرۇب قويدىلار چىراغ، قازان،
ئەيلەدىلار بۇلارنى ئاۋىزان.
كاشغەردىن قۇمۇلغە نەچچە شەھەر،
ئاشلىقۇ چارپاي لەئىل ئىلە زەر.
نەزر قىلدى زەكات دىيىكنى،
تورت ئىماملارىمغە ئۇشبۇ ھەرىكنى.
قىرق ئويلۇكنى ئەيلەبان دارخان،
ياندىلار يۇسۇف غازى قادىرخان.
كېلىبان يىلدا قايناتىب داشنى،
يىغلابان كوزىدىن ئاقىزىب ياشنى.
ھەركىشىنىڭكى ھاجەتى بولسا،
شاھلارنىڭ مەزارىغە كەلسە،
رەۋزە باشىغە جۇغلاشىب ھەركۇن،
ئىككى ـ ئۇچ كۇن يىغلاشىب ھەركۇن،
سىدق ئىلە ئەرز قىلسا دادىنى،
داشىغە نەزر قىلسا مالىنى،
بولسا ھەر ھاجەتى رەۋا بولغاي،
بىشەك ئول دەردىگە دەۋا بولغاي.
كىمكى ئالتە ـ يەتتە كۇن ياتادۇر،
بولسا ھەر مەقسەدى ئانى تاپادۇر.
بەئزى مۇئىمىن تەۋاب قىلالىمايدۇر،
يول يىراق توشەسىز كېلەلمەيدۇر.
ياكى بىر فىتنەئى زەمانەسى بار،
ياكى بىر ئوزرەئى بەھانەسى بار.
سىدق ئىخلاس ئىلە نىياز ئەتكەي،
تورت ئىمام ئانى سەرەفراز ئەتكەي.
بولسا ئانىڭ نەقسىم مەقسۇدى،
يەتكۇرۇر مەقسىدىغە مەئبۇدى.
تورت ئىماملارىم ياتىپ بۇ ۋادىغە،
شول زەمان يېتەدۇر مۇرادىغە.
دەھردىن ھەر بەلا ئاڭا يەتسە،
ياكى بىر زالىمنى ئەزاب ئەتسە،
ياكى ئانىڭ مالىنى دۇز ئالسا،
ياكى بىر غەم رەنجىغە قالسا،

يا ئۇرۇب دۇشمەنى ئاڭا نىشى،
بولسا ھەر قىسمى ۋەھمى ئەندىشى.
ئۇشبۇ تەزكىرەنى تاپىپ ئوقۇغاي،
دۇشمەنلىك كى جانىغە توقىغاي.
ئۇشبۇ تەزكىرە بولسا ھەرقاندا،
بەركەتى نازىل بولغۇسى ئاندا.
ئۇشبۇ تەزكىرەنى ئوقۇب قىرى ياش،
يىغلاسا، چىقسا كوزلاردىن ياش،
سىدق ئىخلاس ئىلە دۇئا قىلادۇر،
تورت ئىماملاردىم ھاجەتىن رەۋا قىلادۇر،
تاپادۇر ھەرمۇرادىنى بىشەك،
مەقسەدىگە يىتەركى، يوق ھىچ شەك.
جەمئ بولغاندا ئىل قىيامەتكە،
ئول سەزاۋار ئولۇر شەفائەتكە.
كىمكى شاھلارغە ئىشتىقاد ئەتسە،
غافىل ئولماي، دۇئادا ياد ئەتسە،
ئۇشبۇ دۇنيادا بەركەت تاپقاي،
ئىززەت، جاھ، مەنزىلەت تاپقاي.
سوداگەر بولسا يۇردى سوداسى،
پاتماس ئالەمگە مال دۇنياسى.
بۇ كىتابەتنى ئوقۇغان دىھقان،
بەركەت تاپغاي بىرىگە مىك دان.
مالدار ئولسا پۇر بولۇر مالى،
قىلغۇسىدۇر تەرەققى ئەھۋالى.
نامۇراد بولسا، ئول غەنى بولغاي،
سىم - زەردىن خەزىنەلەر تولغاي.
ھەر كىشىكىم ئوقۇب دۇئا قىلسا،
تورت ئىماملارغە ئىلتىجا قىلسا.
دەرمەھەل مەقسەدىغە ئول يىتەدۇر،
مەئرىفەت توشەسىن مىنىپ چاپادۇر.
مۇندا ئەيلەب ئاڭا ئىنايەتلەر،
تاڭلا قىلغاي ئاڭا شەفائەتلەر.
روز مەھشەردە قىيامەت ئولغۇسىدۇر،
بارچە ئىلگە نەدامەت ئولغۇسىدۇر.
كەلگۇسى ئافتاب نەيزە بويى،
قىلغۇسى كۇن ئوك يۇزىنى قويى.

ئاسمانۇ زەمىن بولۇر چوغدەك،
تىيرە تۇفراق قىزىل بولۇر قوغدەك.
بىلمەس ئول كۇن ئىرەنلەر ئىرلىكنى،
ئۇنۇتۇر بارچە زەنلە زەنلىكنى.
يوق ئوغۇلنىك ئىشى ئاتاسى بىلە،
قىزلار تونۇشماغاي ئاناسى بىلە.
بارچە ئىل ھەسرەتو نادامەت ئىلە،
قالغاي ئەندىشەئى قىيامەت ئىلە.
ئاندا ھازىر مۇزارىئو مازى،
ھەق تاڭلا ئوزى بولۇر قازى.
بەندەلەر ئاندا ئاجىزۇ ھەيران،
ھەركىم ئوز ھالىغە بولۇر گىريان.
تۇشكۇسى ئادەم ئوغلىغە مىك غەم،
ھىچكىمە يوق ئاندا بىر ھەمدەم.
يازۇقنىڭكى ۋەھمە ئەندىشى،
بىر بولەك ھەشرەنىك تەشۋىشى.
ھىچ شەك يوق ئەسكىرى ئىنسان،
بولغۇسىدۇر غىرىب سەرگەردان.
قىلغۇسىدۇر رەسۇل ئەلەيھى سەلام،
ئەرشىنىك سايەسىدە جاي، مەقام.
تەبرەگەي ئەرش - كۇرسى لەۋھ، قەلەم،
كوتەرىب باشلارىدا نۇر ئەلەم.
يىغلىب ئاندا خىش ئەفرادى،
جەمئ ئولۇرلەر سەييىد ئەۋلادى.
قول ئاچىب ئىلتىفات رەھمەتكە،
رەھبەر ئولغاي بۇ ئاسى ئىممەتكە.
باشقا - باشقا شەفائەت ئەتكەيلەر،
باشلابان جەننەت ئىچرە كەتكەيلەر.
بولسا كىم خانىدان ھەۋادارى،
تورت ئىماملاردىم بولۇر ئانىك يارى.
ئاندا بولغاندا تەشنەلىكدە خەراب،
ھەۋز كەۋسەر بىلە قىلۇر سىراب.
تاپماغان چاغدا ئىل پەناھىنى،
ھەق تاڭلا ئوتەر گۇناھىنى.
بارچە يازۇقلارنى ئەفۇ ئەتكەي،
مەنزىل ئىچرە جاي كورسەتكەي.

ئۇشبۇ تەزكىرەنى ئوقۇغۇچىلار،
مەن گۇناھكار بەندە ئەي خالىق،
ھەم شەرىئەت يولىن تۇتقۇچىلار،
قىلمادىم ھىچ تائەتى لايىق.
ئول كۇنى كورمەگەي ئازاب - ئەلەم،
بەنى ئادەم ئىچىرە ھىچ بەندە،
يەتمەگەي ئاڭا ھىچ زۇلۇم - ستەم.
يوقتۇر ماڭا ئوخشا شەرمەندە.
شۇھىدالار بولۇپ ئاڭا يار،
يا ئىلاھى بىھەق ئالى رەسۇل،
يەتمەگەي ئىنشاتاللا ھىچ ئازار.
قىل نىيازىنى قۇللۇغۇڭغە قوبۇل.

شائىر مولا نىياز خوتەنىنىڭ ئۇشبۇ كىتابنى نەزىم قىلغانىنىڭ بەيانى

ئوزۇ تەقسىر سىزگە ئەي ئاقىل،
مىنى قىلمىش ئىماملارىمغە نىياز.
مەن ئىبرۇرمەن كەمىنەئى غافىل.
بەردى مەكتەبكە تورت ياشىمدا،
ئىبردى ياشىم كىچىك، ئوزۇم نادان،
ئاتام ئىبردى ھەمىشە قاشىمدا.
ئەيب ئۇقسانىم باردۇر چەندان.
مىنى دەب كۇندە داخىلى مەكتەب،
ئىش كىچىكلەرگەدۇر خەتا قىلماق،
ئورگەتۇرگە ماڭا ئىلىم - ئەدەب.
ئانى چوڭلار ئىشى ئەتا قىلماق.
ياشىم ئالتە - يەتتىگە يەتمىش،
يوق ئىدى قابىلىيەتىم ئانچە،
بىۋەفا دۇنيادىن ئاتام كەتمىش.
مۇنچە سوزلارنى نەزم قىلغۇنچە.
باشىغە تۇشمىش بۇ دەرد، غەم تاغى،
ئانامۇلك خوتەن ئاتا تاغى،
كوڭلۇمە بۇ يىتىمچىلىك داغى.
تورت ئىماملارىم نىيازى مەن داغى.
يوق ئاتام ھەرقايان باقۇر ئىبردىم،
تۇفراغىم ئۇشبۇ ئاستاندىندۇر،
روز - شەب يىغلابان ئوقۇر ئىبردىم.
نەسەبىم ئۇشبۇ ئاشيانەدىندۇر.
پات فۇرسەت سەۋادىم ئاچىلمىش،
مەنزىلىم ھەم بۇ مەشھەد پاكى،
باب گەنجى مۇرادىم ئاچىلمىش.
تەكياگاھىم بۇ ئاستان خاكى.
لىك بۇ سوز كوڭۇلغە يەتكەچ پات،
ھەشت پۇشتۇم بۇيەردە ئوتكەن ئىكەن،
نەزىم ئەيلەب قىلۇر ئىدىم ئەبيات.
مۇندا مەقسەدلارىغە يەتكەن ئىكەن.
تولا ئەبيات ئەيلەگەچ زاھىر،
قىرق ياشىغە ئاتام يىتىپ ئەمدى،
ماڭا ئات قويدى چوڭ - كىچىك شائىر.
يوق ئىكەن ئەمما ھىچ فەرزەندى.
تا بۇدەم كەمىنە شىكەستەئى لال،
بىر كۇنى رەۋزەگە كىلىبدۇرلار،
كوڭلۇمە ئىبردى بىر ئەجىب خەيال.
تۇنەب ئاندا تەلەب قىلىبدۇرلار.
بىر ئىشى مەندىن ئاشكار ئولسا،
بۇدلۇق يىتىبان نەبۇدۇمغە،
ئەھلى ئالەمگە يادىگار ئولسا،
پات يىقىن كەلمىشەم ۋۇجۇدۇمغە.
كۇندە باشىمدا يۇز خەيال ئىبردى،
ئاقىبەت بىر كۇنى تۇغۇلمىشمەن،
لىك بۇ ئىش ماڭا مەھەل ئىبردى.
بىر نەھىق ھەم زەئىق ئوغۇلمىشمەن.
بۇ تەفەككۇر بىلە قاتىب باشىم،
شۇكر ئىتىپ تەربىيەت قىلىبدۇرلەر،
يەتتى ئاخىر يىگىرمەگە ياشىم.
رۇز - شەب مەرھەمەت قىلىبدۇرلار.
كەلدى ئاخىر بۇ ئىش خەيالىمغە،
قويۇب ئىبركەن ئاتىمنى مۇللا نىياز،
ساغىنىپ ھەييۇ زۇلجەلالىمغە.

ئاقىبەت رەۋزە ساری ئەزم ئەتتىم،
تورت ئىماملارىم جانىمغە يەتتىم.
نەچچە كۈن ئاندا ئېستىخارە قىلىپ،
ئاھ، ئەفغان، نالە، زارە قىلىپ.
تەلەبىم بۇ ئىدىكى شام - سەھەر،
نەزىم تارىغە باغلاسام بۇ گوھەر.
كېچە - كۈندۈز ماڭا بۇ ئېردى جەدەل،
كورمىشىم تۈشدە بىر رەفىئ جەبەل.
مۇر يەڭلىغ ئاڭا قەدەم قويدۇم،
كوھ غەمنى باشىمغە ھەم قويدۇم.
كەلدى بىر سەييىدى ھەمىد سىفات،
دىدى غەمدە كەچۈرمەگىل ئەۋقات.
تۇتتى ئىلكىمنى دەستىگىر ئولدى،
مۇر تاغ ئۈزرە چىقتى شىر ئولدى.
شاد ئولدۇم يۈز ئانچە غەم چەكتىم،
ئويغانىب ئاھ دەمبەدەم چەكتىم.
ھەق تەئالا زەبانىمە يارى،
بەردى تىل بولدى نەزمىغە جارى.
شاھلار ياربەردى، جەزم ئەتتىم،
قوۋۋەتىمنىڭ بارىچە نەزم ئەتتىم.
نەچە كوب بولسا ئەيىب نۇقسانى،
ئەفو ئېتىڭ، ئەيب كورمەيىن ئانى.
ئەمما نەيلەي بۇ چەرخ كەجرەفتار،
كىمكى تەبئ ئەھلى بولسا ئەيلەدى خار.
شوئرالارغە يوق خەرىدارى،
كەساد ئولمىش بۇ لەئل بازارى.
نەزم، ئەشئارنى خاھلامايدۇر ئېل،
گەنج ۋەيرانەنى تونۇمايدۇر ئېل.
بۇ سەبەبدىن بەسى مەلال ئېردىم،
ئۈز - ئۈزۈم بىرلە پايمال ئېردىم.
گاھ ئوششاق ئارا موقامىم ئىدى،
خەمسە بىرلە نەۋايى كامىم ئىدى.
مىنى قىلغان مۇنچە سۇخەندانى،
مىر ئەلىشىرنىڭ نەمەكدانى.
تۈزى يوق بولسا نەچچە تاتلىغ تاش،
ياخشى ئاندىن قۇم ئۈزرە قاتتىغ تاش.

ئۈزنى ئول شاھغە تەئەللۇق ئىتىب،
يۈز تۇمەن ئۈزر ئىلە تەئەللۇق ئېتىب.
ئاستانە بوشلۇغىدا ياتمىش ئىدىم،
دەرد، غەم بالچىقىغە پاتمىش ئىدىم.
ھالىم ئەيتۇرغە ھىچ كىشىم يوق ئىدى،
ئالەم ئەھلى بىلە ئىشىم يوق ئىدى.
نە ئاتا، نە ئانا، زەنو فەرزەند،
نە قېرىنداش، نە ياۋەرو دىابەند.
دەشت غۇربەت ئارا ئىدىم مەجنۇن،
ئەشىك ھەسرەت ئارا ئىدىم جەيھۇن.
بۇ سۇفەت زار، ناتەۋان ئېردىم،
ئۈز - ئۈزۈم بىرلە پايمال ئېردىم.
دەھر ئېلىدىن كۈلفەتىم بار ئىدى،
ئۈز - ئۈزۈم بىرلە ئۈلفەتىم بار ئىدى.
بىرنەچە ئەيلەدىم خىيالاتى،
فانىدۇر دەھرنىڭ ھوسۇلاتى.
ئومر كورسە كىشىكى لوقماندەك،
دولەتى بولسا گەر سولەيماندەك.
بولسا رۇستەم ئەگەر نەدىمى ئانىڭ،
بولسا ھورى - پەرى ھەرىمى ئانىڭ،
گاھى يەر بولسا جايى، گاھ فەلەك،
خىزمەتىن ئەيلەسە جەمئى مەلەك.
كوڭلى گەر مىھرىدىن ئېرۇر سافى،
سىخماسا سەفھەلەرگە ئەۋ سافى.
ئاقىبەت بىر كۈنى ئەجەل يەتكەي،
ھىچ بىرسىگە باقمايىن كەتكەي.
باقغالى بولماغاي ئىلاجى ھەم،
سۇد قىلماس بۇ تەخت تاجى ھەم.
بىر نەفەس تۇرمايىن بەدەر كەتكەي،
سائىلى دەھردىن بەتەر كەتكەي.
قىلسا بىر ياخشى ئىش جەھاندا كىشى،
باقى قالغاي ئانىڭ بۇ ياخشى ئىشى.
مەسەلەن مەدرەسە ۋەيا لەنگەر،
مەسجىدۇ كول بىنا قىلۇر ھەر ئەر.
فانى بولسا ئەگەر ئوشۇل فانى،
ئەمما بولماس ئانىڭ ئاتى فانى.

ياخشى ئات بىرله ياد ئەيلەرلەر،
روھ ـ ئەرۋاھىن شاد ئەيلەرلەر.
ئانى قىلماقغه مەنده يوق مەقدۇر،
ھىچ ئىش مەندىن باقى قالمابدۇر.
مۇددەتى باقى سوز گۈلۈستانى،
ئۇشبۇ ھەم ئاقىبەت بولۇر فانى.
ياد تۇتغىل كوڭۈلده ئەي ياران،
ئايەتى "كوللۇمەن ئەلەيھافان".
ياد ئىتەرلەر دەپ فانى بولغۇنچە،
سوزلەدىم نەزم ئاڭا بىرمۇنچە.
ئەيب بولسا سوزۇمده يا خەتده،
ياد ئىتىڭلار دۇئادا ئەلبەتته.

ئىردى تاريخ ئۇچ يۇز توقسان،
ئونى زۇلھەججەده شەھىد بولغان.
يەنە تاريخ بولمىش ئىردى غەريب،
نەشردىن تاپتى نەزمغه تەرتىب.
ئاي ھەمەل ئىردى، يىلى ھەمدۇنە،
ھەم تەمام ئولدى روز ئازمنە.
پۇتۇلۇب نەزم بولدى بۇ تاغدا،
گاھ ئىماملاردا، گاھ سايباغدا.
بەئدازان بۇ كىتابنى قىلدى تەمام،
توختى ئاخون ئوزى خەتىب ۋە ئىمام.
بىر مىڭ ئۇچ يۇز ئىردى تاريخقه،
يادگار قويدىلار ھەممە خەلققه.

لۇغەت

ئ

ئافەرىنەنده — ياراتقۇچى
ئافەرىسەندەئى زەمىن — يەر ۋە ئاسماننى ياراتقۇچى
ئامادە — تەييار بولماق، تەييارلانماق
ئاۋىزان — ئىپسىلىپ تۇرماق
ئاھەن — تومۇر
ئەزپەي — ئارقىدىن
ئەمگەكلەىمەك — جاپا تارتماق
ئەمگەلتىمەك — جاپاغا سالماق
ئەسەد — شىر
ئەفراد — كىشىلەر
ئەۋساف — بىراۋنىڭ ياخشى سۇپەتلىرى، ماختاشقا لايىق ئارتۇقچىلىغى، تەئرىپى
ئەۋقات — ۋاقىتنىڭ كوپلۇگى، ئوتۇپ تۇرغان ۋاقىت
ئالەمتاب — ئالەمنى يۇرۇتۇپ تۇرىدىغان
ئالى جاھ — يۇقۇرى مەرتىۋىلىك
ئەمردىن غەير — بۇيرۇغىدىن تاشقىرى
ھەفتىم — ئاچقۇچى

ئەبۇدىيەت	ـ قۇللۇق
ئالەمگىر	ـ جاھاننى بويسۇندۇرغۇچى
ئېتىنا	ـ غەمخورلۇق
ئوھود	ـ تاغنىڭ ئىسمى
ئىراقى	ـ نەسىللىك چاپقۇر ئات

ب

باز گەشت	ـ قايتىش، قايتىپ كېتىش
بالا	ـ ئىگىز
بەنام خۇدا	ـ خۇدانىڭ نامى بىلەن
بى سۇتۇن	ـ تۇۋرۇكسىز
بەبر	ـ يولۋاس
سىيەكبارە	ـ بىر دىنلا، پۈتۈنلەي
بۇسەئى ئەبۇدىيەت	ـ يەر ئوپۇش، قۇللۇقنى بەجا كەلتۈرۈش
بىلانىھايە	ـ چەكسىز
بېچۇن - بېمەگۇنە	ـ سوزسىز، ئېتىراز قىلىپ بولمايدىغان
بەدەل	ـ ئوزگەرتىش، ئالماشتۇرۇش، ئورنىغا قويۇش
بىشەبەھ	ـ گۇمانسىز، شەكسىز

پ

پايەرجاھ	ـ جايدا دەسسەپ تۇرۇش، بىر جايدا تۇرۇپ قېلىش

ت

توۋۇف	ـ تاۋاپ قىلىش، ئايلىنىپ زىيارەت قىلىش
تەمىز	ـ ئەقىل، ئىدراك، پەم - پاراسەت
تەئكىد	ـ قاتتىق تاپىلاش، كۇچەش
تەزىين	ـ زىننەتلەش، بىزەش
توئامان	ـ قوشكېزەك
توئاما	ـ بىرلىكتە

تەھمەتۇن — «شەھنامە» دىكى رۇستەمنىڭ لەقەمى
توپچاق — چاپقۇر، يۇگرۇك ئات

ج

جو — ھاۋا، ئېرىق
جەررا - جەر — ياڭراق
جاروپ — سۇپۇرگە
جەلاجىل — كولدۇرما، قوڭغۇراق

چ

چەللە — ئوقيانىڭ يىپى
چۇ شەمۇ — چىراققا ئوخشاش

ھ

ھەست — بار، بار بولۇش
ھومايون — مۇبارەك، بۇيۇك پادىشالارغا خاس
ھەمايىلۇار — بوينىغا ھەربى جابدۇق ئاسقان
ھەدىقە — باغچا، باغ
ھالىك — ھالاك قىلغۇچى

خ

خەستە مۇر — توكۇر چۇمۇلە
خەبىر — ھەممىدىن خەۋەردار بولغۇچى، بىلگۈچى
خاب — ئۇيقۇ
خەير - شەر — ياخشى - يامانلىق

د

دەست — قول
دوز — ئوغرى
دۇم — قۇيرۇق

ر

راكىب — مىنگۈچى، ئاتلىق، ئۇلاغلىق
راغىب — رىغبەتلەنگۈچى، قىزىققۇچى، خالىغۇچى،

تەشنا بولغۇچى

رۇشىد — ئوسۇش، يېتىلىش

ز

زىجان — جان ئىگىسى، جاندار

زەربەخت — كىمخاپ، تەتىللا

زۇلمانى — جەۋرى - زۇلۇم بىلەن

زەبىھ — قۇربانلىق، قۇربان قىلىش

س

سۇببۇھ — ئەك ماختالغۇچى خۇدا

سەرھىساب — ياخشى خەۋەر تېپىش، پۇختا، ئىنچىكىلەپ ئىش كورۇش

سەرا پەردە — چېدىر - بارگاھ

سۇنۇ — ياردىتىش، بارلىققا كەلتۈرۈش. ياساش

سىرەت — خۇلق - مىجەز، ئۇچىكى دۇنيا

سەر — باش

ساھىر — سېھىرگەر

ستايىش — ماختاش، مەدھىيىلەش

سەقالىق — سۇ يەتكۈزۈش

ش

شايەۋ — تارقىلىش، يېيىش، داڭقى چىقىش

شايەۋ قىلماق — يايماق، تارقاتماق

شەھپەر — قۇيرۇقلۇق يۇلتۇز

شۇئەرا — شائىرلار

شەخس بەدكار — يامان قىلىقلىق ئادەم

ك

كەۋن — بار بولۇش، مەۋجۇت بولۇش، بارلىققا كەلتۈرۈش

كىيا — خوجا، ئىگە

كەردە — يىرگىنىشلىك

كەمىن — پىستىرما، بوكتۇرمە
كۆشتەدىن پۇشتە قوپارماق — ئولۇكتىن تاغ ياسماق

گ

گۆك — تىلسىز، گاچا
گۆل چەبىن — گۆل يۇزلۈك، گۆزەل
گەران — ئىغىر، ئاساسلىق، موتىۋەر، مۇھىم
گەردان — ئايلىنىپ تۇرىدىغان

ف

فەرسەك — تەخمىنەن 7 - 8 كىلومېتىر ئۇزۇنلۇقتىكى مۇساپە
فەررۇخ — مۇبارەك، ياخشى
فەررۇخ فال — خەيرىلىك پال
فەرۇ — شاخ
فەرراش — ھويلا سۈپۈرىدىغان خىزمەتكار
فەرداشلىق — سۇ سېپىپ سۈپۈرىدىغان خىزمەت
فۇسۇن — ھىلىگەرلىك، جادىگەرلىك، سېھرى كۈچ
فىرىب — ئالداش، يولدىن ئازدۇرۇش

ق

قەۋى — كۈچلۈك، قۇۋۋەتلىك
قەتتە — ئۇزۇش، كېسىش، قىسقارتىش
قەفا — ئارقا، كەينى
قۇددۇس — ئۇلۇغ
يا قۇددۇس! — ئەي ئۇلۇغ پەرۋەردىگار

ل

لاغەر — ئورۇق (ئات - توگە)
لەم يەزەل — ئەبەدى، ئولمەس
لىسان — تىل

م

مۇتىئ — بويسۇنغۇچى، ئىتائەت قىلغۇچى
مۇجىب — زەرۇر، نەتىجە، سەۋەپ، بانا

مەقھۇر — قەھرى ـ غەزەپكە ئۇچرىغان، يېڭىلگەن، بويسۇنغان
مۇبدى — ياراتقۇچى
مۇسەننىف — كىتاپ تۈزگۈچى، ئاپتور
مالىكول مۇلك — جاھاننىڭ ئىگىسى
مۇرەسسەئ — ئورنىتىلغان، قادالغان، بېكىتىلگەن
ماچىن — خوتەن
مىش — قوي
مەشام — دىماغ
موزەھەب — ئالتۇن ھەل بېرىلگەن
موغتەنىم — پۇرسەتتىن پايدىلانغۇچى، پۇرسەت كەلدى دەپ بىلگۈچى
موزارىئ ـ مازى — ئوتۇپ كەتكەن ۋە كېلىدىغان
موقەررەب — ئەڭ يېقىن، سىرداش
موتەببەق — قات ـ قات

ن

نىك — ياخشى
نەقبە — يەر ئاستىدىن كولانغان (ئېرىق)
نەۋت — خوشخەۋەر
نافەئى مۇشك — ساپ مۇشك، ئىسىل ئىپار
نابكار — رەزىل، يارىماس
نەۋھە — يىغا
نەبۇۋەت — پەيغەمبەرلىك
نافىئ — پايدا يەتكۈزگۈچى، پايدىلىق

غ

غەبرا — يەر، زىمىن
غەرىۋ — ھۇررا ئاۋازى، چۇقان

ي

يىد — ھىد، پۇراق

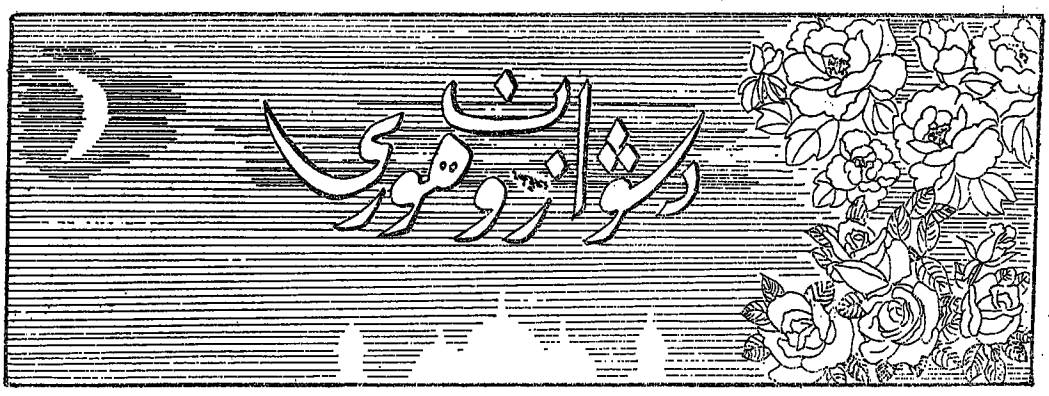

نەشرگە تەييارلىغۇچى: قۇربان بارات

نەشرگە تەييارلىغۇچىدىن:

مانجۇ ھاكىمىيىتى 18 - ئەسىرنىڭ 50 - ۋە 60 - يىللىرىدا، ئۇستۇن ئەسكىردىكى كۈچ ۋە رەھىمسىز ئامىۋى قىرغىن ۋاستىلىرى بىلەن جۇڭغار خانلىغىنى يوق قىلغان ۋە يەتتە شەھەرنى ئىشغال قىلغاندىن كېيىن، ئۇزىنىڭ سىياسى ھوكۇمرانلىغى ۋە مەمۇرىيىتىنى شىنجاڭدا ھە دىگەندە مۇستەھكەم تەرزدە ئورنىتىپ كېتەلمىدى. ئۇيغۇر خەلقى مانجۇ قوشۇنلىرىنى تەكرار قارشىلىق سوقۇشلىرى ۋە ئومۇمى قوزغىلاڭلار بىلەن كۈتۈۋالدى.

بۇ خىل ئەھۋالدا، مانجۇ خاندانلىغى ئىككى مىڭ يىلدىن كوپرەك ۋاقىتتىن بۇيانقى خاندانلىقلار تارىخىدا توپلانغان ۋە تەكرار سىناقلاردىن ئوتكەن سىياسى باشقۇرۇش ۋاستىلىرىنى بۇ يېڭى مۇھىتقا تەتبىق قىلىپ، بولۇپ پارچىلاش، تەبەقە ۋە مەھەللىي زىددىيەتلەردىن پايدىلىنىش، ئىچكى نىزاھلار قوزغاپ بىرىنى بىرىگە بەنت قىلىپ قويۇش، فېئودال يۇقۇرى قاتلام كىشىلىرىنى ۋە نوپۇزلۇق دىنىي زاتلارنى سېتىۋېلىش، ئەمەل - مەنسەپ بىلەن بويسۇنۇشقا قىزىقتۇرۇش قاتارلىق ئۇسۇللارنى قوللىنىپ، ئۇز ھاكىمىيىتىنى مۇستەھكەملەشكە تىرىشتى. ئالدى بىلەن تەسلىم بولغان ۋە ئۇلارنىڭ باسقۇنچىلىق ئۇرۇشىغا ياردەم بەرگەن يەرلىك فېئودالىلارغا ۋاڭلىق ئىمتىيازى بەردى. قۇمۇلدا، لۇكچۇن - تۇرپانلاردا ۋە كۇچاردا بەرپا قىلىنغان ۋاڭلىق ئىمتىيازى مانا مۇشۇ دەۋرنىڭ تارىخىي مەھسۇلى بولۇپ ھىساپلىنىدۇ. ئۇندىن تاشقىرى، ئۇزى ئارقىلىق ئۇزىنى باشقۇرۇش سىياسىتىنى يولغا قويۇپ، جايلارنىڭ يەرلىك مۇلكى ئەمەلدارلىرىنى ساتقىن فېئودال ئاقسۆڭەكلەردىن ۋە ئېتىقات تۈپەيلى خەلقنى ناھايىتى زور دەرىجىدە ئالداش كۈچىگە ئىگە بولغان تەسىرلىك روھانىلاردىن تەينىلىدى. مانجۇلار سىياسى، ھەربى، ئىقتىسادىي چوڭ ھوقۇقلارنى ئۇز قوللىرىدا چىڭ تۇتقاندىن تاشقىرى، باشقا مەھەللىي ھاكىمىيەت ئىشلىرىنى

هەم پارچە - پۇرات هوقۇقلارنى ئۇلارغا ئوتكۈزۈپ بەردى. بۇنىڭ بىلەن، مانچۇ قوشۇنلىرىنىڭ تومۇر تاپىنى ئاستىدا، ئۇلارغا سادىق بولغان، ئۇلارنىڭ قانلىق نەيزىلىرى ۋە زەمبىرەكلىرىنى ئارقا تىرەك قىلغان بىر يەرلىك ئەمەلدارلار تائىپىسى بارلىققا كەلدى.

شۇنداق قىلىپ، ئەينى زاماندا ۋە ئۇندىن كېيىنكى دەۋرلەردە، يەرلىك مۇلكى ئەمەلدارلارنى فېئودال بەگلەر ۋە ساتقىن روھانىلاردىن، جۈملىدىن ۋاڭ ئەۋلادلىرىدىن تەيىنلەش ياكى ئۇلارنىڭ بىر قىسمىنى باشقا مۇسۇلمان مىللەتلەردىن بولغان سادىق ئەمەلدارلارنى يوتكەپ كېلىش ھىساۋىغا تولۇقلاش ئادەتكە ئايلانغان ۋە بۇ ئادەت بەزى دەۋرلەردە مانچۇ ھاكىمىيىتى ئۈچۈن مۇئەييەن دەرىجىدە ئۇنۇم بەرگەن ئىدى.

بۇ ئەمەلدارلارنىڭ مۇتلەق كوپچىلىگى خەلق ئاسىيلىرىدىن بولۇپ، ئىنتايىن ئاڭسىز ۋە رەزىل كىشىلەر ئىدى. ئۇلارنىڭ مانچۇ دائىرىلىرىنىڭ كەڭ ئەمگەكچى خەلق ئۈستىدىن دەھشەتلىك مىللى زۇلۇم ۋە سىنىپىي زۇلۇم يۈرگۈزۈشىدە ئوينىغان رولى ئاز بولغان ئەمەس. ئۇز خەلقىنىڭ مىللىي مەنپەئەتلىرىنى سېتىش ھىساۋىغا ئەمەل ۋە بايلىق ئىزلىگەن بۇ قولچۇماقلار ئەينى ھالدا فېئودال ئەكسىيەتچى خاندانلىقنىڭ ئۇيغۇر خەلقىنى روھى جەھەتتىن كاردىن چىقىرىش، بولۇش - پارچىلاش، ئۇلارنى دىنىي خۇراپاتلىق ۋە جاھالەت ئىچىدە داۋاملىق ئاڭسىز ھالەتتە قالدۇرۇش ئۈچۈن قوللانغان بىر قاتار ئىستىراتىگىيىلىك تەدبىرلىرىنىڭ ئىجراسىغا ئاكتىپ يارىدەم بەرگەن، ئۇلارنىڭ ئۇيغۇر خەلقى 18 - ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىدىن باشلاپ ئارقا - ئارقىدىن دۇچكەلگەن بىر قاتار تارىخىي پاجىئەلەردە باش تارتىپ بولمايدىغان جىنايى جاۋابكارلىقى بار ئەلۋەتتە.

لېكىن، ئۇلارنىڭ ئىچىدە، ناھايىتى ئاز ساندا بولسىمۇ، مانچۇ ھاكىمىيىتىنىڭ ئۇزلىرىگە بولغان ئىشەنچى ۋە بەرگەن ئىمتىيازلىرىدىن پايدىلىنىپ، خاندانلىق بەلگىلىگەن ھوقۇق چېگرىلىرى دائىرىسىدە، ئۇز خەلقى ئۈچۈن، ياكى ئۇ، ياكى بۇ ساھەدە، ياكى ئۇ، ياكى بۇ ئىشتا ئاڭلىق يوسۇندا بەزى ياخشى ئىشلارنى قىلغان شەخسلەرمۇ بولغان. تارىخىي ماتىريالىزىم بىزنى تارىخىي ۋەقەلەر ۋە تارىخىي شەخسلەرگە نىسبەتەن دىالىكتىك يوسۇندا قاراشقا، ئۇلارغا تۇرلۇك تارىخىي چەكلىمىلىكلەر ۋە ئىمكانىيەتلەرنى ھىساپقا ئېلىپ تۇرۇپ باھا بېرىشكە، ئۇلارنىڭ ياخشى تەرەپلىرىنى ۋە يامان تەرەپلىرىنىمۇ كورۇشكە ئۇگىتىدۇ.

شائىر زوھورى — زوھورىددىن ھاكىم بەگ مانا شۇخىل ئەمەلدارلار خىلىغا كىرىدۇ. ئۇ، تۇرپاندىكى ۋاڭ ئەۋلادلىرىدىن بولۇپ، 19 - ئەسىرنىڭ 30 - ۋە 40 - يىللىرىدا قەشقەردە ھاكىم بەگ بولۇپ تۇرغان، مانچۇ خاندانلىغىنىڭ تەيىنلىشى بىلەن قەشقەرنىڭ يەرلىك ھاكىمىيەت ھوقۇقىنى يۈرگۈزگەن.

يولداش ھاجى ئەخمەت «زوھورىددىن ھاكىم بەگ دەۋرىدە قەشقەر رايونىدىكى مەدەنىي ھايات ۋە ئەدەبىيات» ناملىق ئىلمىي ماقالىسىدا بۇ ئادەمنىڭ تەشەببۇسكارلىغى ۋە سەۋەۋى تۈپەيلى، 19 - ئەسىرنىڭ 30 - يىللىرىدا ئۇيغۇر يازما ئەدەبىياتىدا يېڭى يۈكسىلىش دەۋرى بارلىققا كەلگەنلىگى توغرىسىدا تەپسىلى توختالدى (بۇ ماقالا «بۇلاق» مەجمۇئەسىنىڭ 1982 - يىل 1 - ساندا ئېلان قىلىنغان). يولداش ھاجى ئەخمەتنىڭ يېزىشىچە، زوھورىددىن ھاكىم بەگ ئىسلام - مەرىپەتنى سۈيىدىغان ۋە ئىسلام ئەھلىگە ئېتىۋار بېرىدىغان كىشى بولغان.

ئۇ، ئىلىم - پەن بىلەن شۇغۇللانغۇچى ئىقتىدارلىق كىشىلەرگە ماددى ۋە مەنىۋى جەھەتتىن يارىدەم بەرگەن، ئۇلارنى ئىلمىي ئىجادىيەت ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىشقا رىغبەتلەندۈرگەن، ۋە ئۇلارغا ئىمكانىيەت تۇغدۇرۇپ بەرگەن. ئۇ ئابدۇرېھىم نىزارى، ئىمىر ھۇسىين سەبۇرى، تۇردى نازىم (غېرىبى)، نورۇزاخۇن كاتىپ (زىيائى) قاتارلىق ئوز دەۋرىنىڭ ئاتاقلىق يازغۇچى - شائىرلىرىنى، ئىلىم - پەننىڭ ھەرقايسى ساھەلىرىدىكى موتىۋەر ئالىملارنى ۋە ئۇستا سازەندىلەرنى ئەتراپىغا توپلاپ، ئۇلارغا ئوز مەھكىمىسىدە خىزمەت ۋە ئىمتىياز بەرگەن.

ئەلىشىر ناۋايىدىن كېيىن، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا يېڭى يۇكسەك پەللە ياراتقان يىرىك ئۇيغۇر شائىرى ئابدۇرېھىم نىزارى ئوز ئىجادىيىتىنىڭ ئەڭ گۈللەنگەن دەۋرىنى زوھورىددىن ھاكىم بەگنىڭ ئوردىسىدا ئوتكۈزگەن. ئۇ 1837 - 1838 - يىللىرى زوھورىددىن ھاكىم بەگنىڭ تەشەببۇسى بىلەن 48 مىڭ مىسرالىق داستانلار سېكىلىنى يېزىپ چىققان. بۇ داستانلار سېكىلى 18 داستاننى ئوز ئىچىگە ئالىدۇ. شائىر 1839 - يىلى «دوررىلناجات» («نىجاتلىق ئۇنچىلىرى») ناملىق ئەسىرىنى يازغان. يولداش ھاجى ئەخمەت شائىرنىڭ بۇ ئەسەرنىمۇ زوھورىددىن ھاكىم بەگنىڭ تەشەببۇسى بىلەن يازغانلىغىنى ئېيتىدۇ.

زوھورىددىن ھاكىم بەگ كەمبەغەلچىلىكتە قالغان شائىر ئىمىر ھوسىين سەبۇرىنى ئىقتىسادىي جەھەتتىن قوللاپ قۇۋۋەتلەيدۇ، ئۇنىڭغا ھەرەمباغ يېزىسىدىن يەر ئاجرىتىپ بېرىدۇ. سەبۇرى زوھورىددىن ھاكىم بەگنىڭ مەسلىھىتى بىلەن ئوزىنىڭ «ماقالات» ناملىق يىرىك ئەسىرىنى يېزىپ چىقىدۇ. ئۇ يەنە زوھورىددىن ھاكىم بەگنىڭ تەشەببۇسى بىلەن 1840 - يىلى «ناۋايىنىڭ ئادالەتپەرۋەرلىگى توغرىسىدا» ناملىق ئەسىرىنى يازغان.

19 - ئەسىردىكى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ يەنە بىر مەشھۇر ۋەكىلى بولغان تۇردى نازىم (غېرىبى) «كىتابى غېرىپ» ناملىق ئەسىرىنى زوھورىددىن ھاكىم بەگنىڭ تەۋسىيىسى بىلەن يېزىپ چىققان. يولداش ھاجى ئەخمەت ئوز ماقالىسىدا، شائىر زۇلمەتلىك جەمىيەت تۈزۈلىمىسىنى ئوزگەرتىش ئارزۇسىدا يۈرگەندە، ئۇنى زوھورىددىن ھاكىم بەگنىڭ چاقىرتىپ، ئۇنىڭغا ھۇنەرۋەن كاسىپلارنىڭ ئەھۋالى توغرىسىدا بىر ئامىباپ ئەسەر يېزىپ چىقىشنى تەۋسىيە قىلغانلىغىنى يازغان. شائىرمۇ ئەسىردە كىتاپنى "ئەمىرنىڭ ھوكمى" بىلەن يازغانلىغىنى ئېيتىدۇ. شائىرنىڭ بۇ ئەسىردە، يولداش ھاجى ئەخمەت توختالغان نۇقتىلاردىن تاشقىرى، يەنە ئالاھىدە دىققەت قىلىشقا ئەرزىيدىغان بىر تەرەپ بار. ئۇ بولسىمۇ، بۇ ئەسەردە تىپىك ئۇتۇپىك (خىيالى) سوتسىيالىزىم ئىدىيىلىرىنىڭ ئەكىس ئەتتۈرۈلگەنلىگىدۇر. شائىر ئوز ئەسىردە كىشى كىشىنى ئەزمەيدىغان، زۇلۇم ۋە ئادالەتسىزلىك بولمىغان، بارلىق ئەمگەكچىلەر تەڭ باراۋەر بولغان، ئەمگەك ۋە ئەمگەكچىلەر قەدىرلەنگەن ئەقلىغا مۇۋاپىق بىر جەمىيەت تۈزۈلمىسىنى ئارزۇ قىلىدۇ. بۇ دەل ئۇتۇپىك سوتسىيالىزىم ئىدىيىلىرىنىڭ — تېخى خىيال ۋە ئارزۇ تەرىقىسىدىكى ئىدىيىلەرنىڭ دەل ئوزى بولۇپ، بۇ ھال، بۇ ئىدىيىلەرنىڭ يالغۇز ياۋروپا مىللەتلىرىدىلا بارلىققا كەلگەن بولماستىن، بەلكى شەرق خەلقلىرىدىمۇ ئەينى ھالدا، ھىچقانداق ئوزئارا باغلىنىشسىز، تەبىئى، ئىستىخىيىلىك يوسۇندا بارلىققا كەلگەنلىگىنى كورسىتىدۇ.

ئىسلامىيەتتىن كېيىنكى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا ئالاھىدە ھادىسە بولغان چاغاتاي ئارىلاشما

تىلى ۋە چاغاتاي يازما ئەدەبىياتى 19 - ئەسىردە ئۇز تەرەققىياتىنىڭ 3 - دەۋرىگە كىرىپ، ئابدۇرىھىم نىزارى، ئىمىر ھوسەين سەبورى، تۇردى نازىم (غىرىبى)، مۇھەممەت سادىق قەشقىرى، نورۇزاخۇن كاتىپ (زىيائى) قاتارلىقلارنىڭ ئەمگەكلىرى نەتىجىسىدە يۇقۇرى دول - قۇنغا كوتىرىلدى ۋە مول مەھسۇلاتلار بەردى. بۇ دەۋر ئەدەبىياتىدا دۇنياۋى رىيالىستىك تىپىلارغا بۇرۇلۇش، ئۇز دەۋرىنىڭ ئىجتىمائى مەسىلىلىرىنى يورۇتۇش، خەلق قوشاقلىرى ئامىللىرى ۋە ئۇيغۇر جانلىق تىلىدىن كەڭرەك پايدىلىنىشقا ئۇتۇش — خاراكتىرلىق خۇسۇسىيەت بولغان ئىدى. ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تارىخىنىڭ بۇ بىر تەشكىلى قىسمىنى يارىتىشتا زوھورىددىن ھاكىم بەگنىڭ تەشكىلاتچىلىق رولىنىڭ ۋە قوللاپ - قۇۋۋەتلىشىنىڭ مۇھىم ئامىللاردىن بىرى بولغانلىغىنى كورۇپ ئوتتۇق. بۇ، مانجۇ خاندانلىغى ئولتۇرغۇزغان بۇ يەرلىك ئەمەلدارنىڭ ئۇز خەلقى مەرىپىتى ئۇچۇن قىلغان بىر ياخشى ئىشى، بەلكى ئۇنىڭ تارىخىي توھپىسى بولۇپ ھىساپلىنىدۇ. مانا مۇشۇ مەندىن ئېيتقاندا، بۇ ھاكىم بەگنىڭ نامى تارىخ بىتىدە ساقلىنىپ قالغان.

زوھورىددىن ھاكىم بەگ ئۇز خەلقىنىڭ مەدەنىيەت - مەرىپەت ئىشلىرىغا نىمە ئۇچۇن مۇنچىۋالا كويۇندى؟ ئۇز دەۋرىنىڭ مەشھۇر ئەدىپلىرىنى نىمە ئۇچۇن مۇنچە زور قىزغىنلىق بىلەن قوللاپ - قۇۋۋەتلىدى؟ بۇ مەسىلە تېخى بىزنىڭ تەتقىقاتىمىزدا ھازىرغىچە يورۇ- تۇلماي كەلگەن ئىدى. ئۇنىڭ ئۇزىنىڭ شىئىر دىۋانىنىڭ پايقىلىشى بىزگە بۇ مەسىلىنى خىللا دەرىجىدە روشەنلەشتۇرۇپ بەردى. دىۋاندىكى شىئىرلىرىغا قارىغاندا، ئۇ ئۇزىمۇ ئۇز دەۋرىنىڭ يېتۇك شائىرلىرىدىن بىرى بولغان ئىكەن.

دىۋان «دىۋان زوھورى» نامى بىلەن 50 - يىللاردىن تارتىپ ئاپتونوم رايونلۇق مۇزىيىدا ساقلىنىپ كەلگەن. تېخى قولىيازما ھالەتتىكى بۇ دىۋان 68 بەت بولۇپ، دىۋاننىڭ ئۇزۇنلۇغى 22 cm، توغرىسى 13 cm، ساقلىنىش نومۇرى — 42. دىۋاندا كوچۇرگۇچى كاتىپ ۋە كوچۇرۇلگەن ۋاقىت ئىلاۋە قىلىنمىغان.

دىۋاننىڭ سەۋىبىسىدىن قاراپ، زوھورىددىن ھاكىم بەگ — شائىر زوھورىنىڭ ئۇز زامانىسىغا كورە يۇقۇرى مەلۇماتلىق، ئەتراپلىق، مول بىلىمگە ئىگە، مۇئەييەن دەرىجىدىكى ئەدەبىيات ئىستىداتىغا ئىگە بولغان مەرىپەتلىك كىشى بولغانلىغىغا ھوكۇم قىلغىلى بولىدۇ. دىۋاندىكى غەزەللەرنىڭ تىلىدىن قارىغاندا، ئاپتور ئەرەپ، پارس تىللىرىنى ئوبدان بىلىسە كېرەك.

دىۋان پۇتۇنلەي غەزەل شەكلىدىكى شىئىرلاردىن تەشكىل تاپقان. ئەنئەنىۋى ئادەت بويىچە، غەزەلنىڭ ئاخىرىدا شائىر ئۇز تەخەللۇسىنى ياكى ئۇز ئىسمىنى ئاتاپ خىتاپ قىل- دىغان جايدا، ئاپتور ئۇز تەخەللۇسى "زوھورى" نى كوپرەك ئىشلەتكەندىن تاشقىرى، يەنە ئۇز ئىسمى "زوھورىددىن" نىمۇ قوللانغان. بەزى غەزەللەردە ئۇزىگە "شاھ"، "شاھا" دەپ خىتاپ قىلغان. بۇ ئۇنىڭ ئۇزىنىڭ جەمىيەتتىكى مەرتىۋىسىنى تەكىتلەش ئۇچۇن بولغان بولسا كېرەك. ئۇندىن تاشقىرى، زوھورىددىن ھاكىم بەگ ئۇز غەزەللىرىدە كوپ قېتىملاپ ئۇزىنىڭ گەرچە "شاھ"، "تاج ئىگىسى" بولسىمۇ، يەنىلا "پەقىرلىق" نى خىالايدىغانلىغىنى بىلدۇرىدۇ. ئۇنىڭ غەزەللىرىدە ئۇيغۇر جانلىق تىلىنىڭ قەشقەر - تۇرپان دىئالىكتىغا مەنسۇپ بولغان مەھەللىي سوزلەر (مەسىلەن، ئايلىدا (ئالدىدا)، دام (ماختىنىش)، ئۇز (چىرايلىق)....

قاتارلىقلار) مۇ كوپ ئۇچرايدۇ.
شائىر "ھەدىس" رادىفلىق غەزىلىدە:

زاھىدا دام ئۇرماغىل مەن كوفىردىن تاپتىم راۋاج،
كوفىر ئەھلىگە خوش ئىرمەس ئەيلەسە مۇئمىن ھەدىس.

.....
.....

كوفىردىن دىن سوزلادىم، مەن كوفىردىن بىزار ئىدىم،
خەيل كوففار ئايلىدا ۋە ئەيلادىم خۇدبىن ھەدىس.

دەپ يازسا، "مۇنىس" رادىفلىق غەزىلىدە:

گاداي ئىشقى مەنۇ ئوردا ئەھلىغە ھەمراھ،
كى تەقۋى تەرك ئىتەيىن گەر سافا ئىرۇر مۇنىس.

دەپ يازىدۇ.

بۇ بايانلار دىۋاننىڭ دەل شۇ زوھورىددىن ھاكىم بەگنىڭ ئىجادىي مىۋىسى ئىكەنلىگىگە، "زوھورى" نىڭ ئۇنىڭ شائىرلىق تەخەللۇسى بولغانلىغىغا بىزدە شۇبھە قالدۇرمايدۇ.

بىز زوھورىنىڭ دىۋاندا چاغاتاي شېئىرىيىتىگە خاراكتىرلىق بولغان ئەنئەنىۋى ئىشقىي-مۇھەببەت تېمىسىغا دۇچكېلىمىز. شائىرنىڭ دىداكتىك خاراكتىردىكى غەزەللىرى ئىنتايىن ئاز. ئۇنىڭ دىۋاننىڭ مۇتلەق كوپ قىسمى گۈزەل يارنى سۈرەتلەش، يار ۋىسالىغا ئىنتىلىش، سويگۈ ئارزۇسى، جۇدالىق قايغۇسى، رەقىپلەرگە غەزەپلىنىش، قېيىداش، رەنجىش، ۋاپاسىز يارغا بولغان تاپا - تەنىلەر، ئۇمىت، ئۇمىتسىزلىك، ئومۇردىن پۇشمان قىلىش، ئەجەل ئەندىشىسى، توۋە - ئىستىغپار قاتارلىق مۇرەككەپ تۈيغۇلار ۋە ئىچكى كەچۈرمىلەرنى گۈزەللەشتۈرگەن لىرىك غەزەللەردىن ئىبارەت. شائىر چاغاتاي شېئىرىيىتىنىڭ پۈتۈن تاريخىغا ئومۇمى بولغان تېمىلاردا ئۇزىنىڭ شېئىرىي ئىپادىلەش ئىستىداتىنى نامايىش قىلىدۇ. بۇ لىرىك غەزەللەردە شائىرنىڭ ئۇزىگە تەۋە بولغان نەرسىلەر — پىكىرلەر، بەدىئى ئىپادىلەش ۋاستىلىرى، ئوخشىتىشلار، سۈپەتلەشلەر ۋە يېڭى قافىيىلەر تۈزۈلمىسى قاتارلىقلارمۇ ئاز ئەمەس.

لېكىن شۇنىمۇ كورۇش كېرەككى، بۇ لىرىك غەزەللەردە چاغاتاي شېئىرىيىتىنىڭ ئومۇمى ئاجىزلىغى بولغان نەرسىلەر — تېما، مەزمۇن، پىكىر ۋە بەدىئى ئىپادىلەش ۋاستىلىرىنىڭ تەكرارلىغىمۇ خېلىلا كوپ. بۇ، ئىجادىلىق نۇقتىسىدىن قارىغاندا، شائىرنىڭ ئۇزىگە تەۋە بولمىغان تەركىپ بولۇپ ھىساپلىنىدۇ. شائىر ئۇزىدىن ئىلگىرى ئوتكەن شېئىرىيەت ۋەكىللىرىنىڭ بۇ تېمىلاردا يازغانلىرىنى ئۇزلەشتۈرگەن ۋە ئۇز ئۇسۇلى بىلەن تەكرارلاپ بەرگەن خالاس. بىز بۇ ئاجىزلىقنى چاغاتاي شېئىرىيىتىنىڭ باشقا چوڭ - كىچىك ۋەكىللىرىدىمۇ ئوخشاشىغان دەرىجىدە ئۇچرىتىمىز.

مىنىڭچە، چاغاتاي شىبىرىيىتىدە مۇنداق ئىككى چوڭ تاريخىي ئىللەت يۈز بەرگەن:

1) ئۇيغۇر شىبىرىيىتىنىڭ ئىسلامىيەتتىن بۇرۇنقى قەدىمقى مىللى شەكىللىرى ۋە ۋەزىنلىرى چەتكە قېقىلغان. شىبىرىيەت بۇ شەكىللەر ۋە ۋەزىنلەر ئاساسىدا، ئۇز ئانا تىلىمىز بايلىغى زىمىنىدا تەرەققى قىلىشىنىڭ ئورنىغا، تامامەن باشقا يولغا كىرىپ، ئەرەپ ۋە پارس مىللەتلىرىنىڭ ئەنئەنىۋى شىبىر شەكىللىرى ۋە ۋەزىنلىرىنى قوبۇل قىلغان. شىبىرىيەت تىلىمۇ ھەرخىل دەرىجىدە شالغۇتلاشتۇرۇلغان بولۇپ، ئەرەپ، پارس ۋە ئۇيغۇر ئىبارىلىرى ئارىلاشمىسىدىن ئىبارەت بولغان ئالاھىدە بىر خىل شىبىرىيەت تىلى قېلىپلاشتۇرۇلغان. بۇ تىل ئىسلامىيەت شارائىتىدىكى ئۇيغۇر يازما ئەدەبىياتى تىلى بولۇپ شەكىللىنىپ، بارا - بارا ھۆكۈمران ئورۇنغا ئوتكەن. بۇ تىلنىڭ ئۇيغۇر جانلىق تىلى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ئانچە زىچ ئەمەس، كەڭ خەلق كوپچىلىگى ئۇنى ئوقۇپ چۈشىنەلمەيدۇ. بۇگۈنكى كۈندىمۇ توغرا "تىرانسكرىپسىيە" قىلماي تۇرۇپ ۋە قوشۇمچە لۇغەتسىز ئۇنى تولۇق ئوقۇپ چۈشىنىش مۇمكىن ئەمەس. بۇ، ئۇيغۇر يازما ئەدەبىياتىدا، ئىسلامىيەت شارائىتىدا يۈز بەرگەن چالا ئاسىملاتسىيەلىك ھادىسە بولۇپ، ھەرقايسى دەۋرلەردە ئوتكەن ئەدىپلەر ئۇز ئانا تىلىغا نىسبەتەن ھەر خىل دەرىجىدە مىللى ئىنكارچىلىق پوزىتسىيىسىدە بولغان ياكى ئومۇمى ئادەتكە بويسۇنۇشقا مەجبۇر بولۇشقان.

2) ئەرەپ، پارس مىللەتلىرى شىبىرىيىتىنىڭ ئەنئەنىۋى شەكىل ۋە ۋەزىنلىرىنى ئومۇمەۋزىلۇك قوللىنىش نەتىجىسىدە، ئۇيغۇر شىبىرىيىتىدە قېلىپبازلىق، ناتۇرالىزىملىق، قاتىماللىق ھادىسىسى كېلىپ چىققان. بۇ ھادىسىلەر بۇ خىل شەكىل ۋە ۋەزىنلەرنىڭ ئەسلى ئۇزىدە بولغان ئىللەتلەر ۋە ئاجىزلىقلار بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، ئەرەپ ۋە پارس مىللەتلىرىدە ئوتتۇرا ئەسىرلەردە كەڭ قوللىنىلغان بۇ شەكىل ۋە ۋەزىنلەر ئۇيغۇر يازما ئەدەبىياتىغا ئوزىدىكى بۇ ئىللەتلەرنى ۋە زور دەرىجىدىكى چەكلىمىلىكلىگىنىمۇ بىللە ئېلىپ كىرگەن. قاتتىق قېلىپلاشقان شەكىل ۋە ۋەزىنلەر دائىرىسىدە، قېلىپلاشقان شالغۇت شىبىرىي ئىبارىلەر، قېلىپلاشقان قاپىيە ۋە رادىفلىق قاپىيىلەرنىڭ ئىنتايىن تار ئىمكانىيىتىدە، شائىرلار ئۈچۈن ئوزلىرىگە خاس بولغان ئىجادىلىقنى تولۇق نامايەن قىلماق، يېڭى - يېڭى شىبىرىي پىكىرلەرنى ئوبرازلىق ۋە ھىسسىياتلىق قىلىپ ئىپادە قىلماق تولۇق مۇمكىن بولمىغان. بۇنىڭ بىلەن، يۇقۇرىدا توختىلىپ ئوتكىنىمىزدەك، بۇرۇنقىلارنىڭ يازغانلىرىنى كېيىنكىلەر، ئۇنىڭكىنى بۇ تەكرارلايدىغان، ئوزلەشتۇرۇپ قايتا بايان قىلىپ بېرىدىغان تەقلىتچىلىك ۋە قېلىپبازلىق ئەۋج ئالغان. شائىر زوھورىنىڭ دىۋانىدىكى ئۇنىڭ ئوزىگە تەۋە بولمىغان تەركىبنى مانا شۇ سەۋەبلەر كەلتۇرۇپ چىقارغان ئەلۋەتتە. بىز چاغاتاي شىبىرىيىتىنى تەتقىق قىلغىنىمىزدا، ئۇنىڭ زامانىسىغا يارىشا ئىلغارلىق بولغان تەرەپلىرىنىمۇ، جۈملىدىن يۇقۇرقى ئىللەتلىرىنىمۇ كورۇشىمىز شاكىلىنى تاشلاپ مېغىزىنى قوبۇل قىلىشىمىز لازىم.

شۇڭلاشقا، زامانىۋى ۋە مىللى تەرەققىيات ئېھتىياجىدىن، قېرىنداش تۇركى خەلقلەردىن تۇركىلەر مۇشۇ ئەسىرنىڭ 10 - 20 - يىللىردا، تاتارلار 20 - 30 - يىللىردا، ئوزبېكلەر 30 - 40 - يىللاردا شىبىرىيەتتە ئەنئەنىۋى ئەرەپ - پارس شەكىللىرى ۋە ۋەزىنلىرىدىن قول ئۇزۇپ، قەدىمقى تۇركى مىللى ۋەزىنلەر زىمىنىدا، ئوزلىرىنىڭ ئىستىمالدىكى جانلىق تىلى ئاساسىدا يېڭى شىبىرىيەت يارىتىش يولىغا ئوتتى، بۇ خىل ئىنقىلابىي بۇرۇلۇش

ئۇلاردا يېپ - يېڭى ئىجادىي شېرىيەتنى ۋە بۇ شېرىيەتنىڭ كوپلىگەن مۇنەۋۋەر ۋەكىللىرىنى بارلىققا كەلتۈردى. بۇ شائىرلار ۋە ئۇلار ياراتقان يېڭى شېرىيەت مىۋىلىرى بىلەن كەڭ ئۇيغۇر كىتابخانىلىرى ئوبدان تونۇشدۇ.

ئۇيغۇرلاردا شېرىيەتكە بۇ خىل ئىنقىلاۋى ئىنتىلىشنى ئومەر مۇھەممىدى، نۇر ئىسرائىلى، لۇتپۇللا مۇتەللىپ قاتارلىق شائىرلار ئېلىپ كىردى. بۇ خىل يېڭى، مىللى شېرىيەت شۇندىن باشلاپ ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا زور كۆچ بىلەن راۋاجلاندى ۋە ھەرقايسى دەۋرلەردە ئوزىنىڭ زور ئىجادىي كۆچىگە ۋە بەدىئى تالانتقا ئىگە بولغان يېڭى - يېڭى بوغۇنلىرىنى بارلىققا كەلتۈردى.

لېكىن، ئۇيغۇر شېرىيىتىدە، ئەنئەنىۋى ئەرەپ - پارس شېئىرىي شەكىللىرى ۋە ۋەزىن سېستېمىلىرى 20 - ئەسىرنىڭ 80 - يىللىرى بولغان بۇگۈنكى كۈنىدىمۇ خېلىلا كەڭ تۈردە ساقلىنىپ كېلىمەكتە ۋە داۋام قىلماقتا. بۇ خىل شەكىل ۋە ۋەزىنلەر ئوزلىرىدىكى تار ئىمكانىيەتلىرى، قېلىپبازلىق، ناتۇرالىزىملىق، تەقلىدچىلىك ئىللەتلىرى بىلەن زىددىيەتلىك ۋە قۇرۇق بىرخىللىقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىپ، شېئىرىيىتىمىزنىڭ سەۋىيىسىنى يېڭى، زامانىۋى پەللىگە كوتىرىشكە توسقۇن بولۇۋاتىدۇ. بۇ شەكىل ۋە ۋەزىنلەر خەلقىمىزنىڭ ئېڭىدا ۋە ئادەتتىدە ساقلىنىپ كېلىۋاتقان ئوتتۇرا ئەسىرلەردىن قالغان ھەممە كونا نەرسىلەردەك زامانىۋى روھى مەدەنىيەت يارىتىشنىڭ غالىپ قەدەملىرىگە ئازدۇر - كوپتۇر پۇتلىكاشاك بولۇۋاتىدۇ. بىز ۋەتەن، مۇھەببەت، ئەمگەك، پارتىيە، ئارمىيە ۋە ھەر خىل بايرامىلار تېمىلىرىدا، ياشلىق، ئىلىم - پەن، ئاتىنىڭ بالىغا، كونا جەڭچىنىڭ يېڭى جەڭچىگە نەسىھىتى دىگەندەك دىداكتىك تېمىلاردا كوپلەپ يېزىلغان غەزەللەر، مۇخەممەسلەر، مۇسەددەسلەر، مۇستەزات، مۇختەمىلات، مەسنەۋىلەر ۋە رۇباىلارنىڭ بىر - بىرىدىن بولغان ئىجادىي ئوزگىچىلىكلىرىنى ئانچە كوپ كورەلمەيمىز. قۇرۇق سىياسى ئىبارىلەر ۋە ئاددىي سوزلەرنىڭ تەكرار تىزىلمىسىدىن ئىبارەت بولغان بۇ شېئىرلار كىشىلەرنى بارغانسېرى بىزار قىلماقتا. چۈنكى 50 - يىللاردا پارتىيە ھەققىدە يېزىلغان بىر قۇرۇق مۇخەممەسنى ئوز ۋاقتىدا ئوقۇغان كىتابخانىنىڭ ئۇنىڭ 80 - يىللاردىكى باشقا كوچۇرۇلمىلىرىنى يەنە ئوقۇشنى خالىمايدىغانلىغىغا ئەجەپلەنمىسەكمۇ بولىدۇ. بۇ خىل غەلىتە ھادىسىنىڭ بۇگۈنگە قەدەر داۋاملىشىشىنىڭ سەۋەپلىرىنى خەلقىمىزنىڭ ئومۇمى ئىجتىمائى تەرەققىيات سەۋىيىسىدىن، بۇگۈنگە قەدەر خەلقىنىڭ ئېڭىدا يەنىلا قويۇق ساقلىنىپ كېلىۋاتقان خۇراپاتلىق ۋە جاھالەتچىلىكتىن ۋە بىزنىڭ بىر مۇنچە شائىرلىرىمىزنىڭ دىندىي مەكتەپلەردە باغلانغان ئەقىدىلەردىن قول ئۈزەلمەيۋاتقانلىغى، ئەكسىچە ئوز ئادەتلىرىنى ۋە خاھىشلىرىنى ياشلار ئارىسىدا داۋاملىق يىلتىز يايغۇزۇشقا ئۇرۇنۇۋاتقانلىغىدىن ئىزلەش كېرەك. تارىخىي ئەمەلىيەت ئىسپاتلىدىكى، بۇ خىل كونا شەكىل ۋە ۋەزىنلەر بىلەن شېئىرىيەتنە يىراقتا بارغىلى بولمايدۇ. يېڭى، يۇكسەك ئىجادىي پەللە يارىتىشتىن سوز ئېچىش تېخىمۇ مۇمكىن ئەمەس. شۇڭلاشقا، بىز چاغاتاي شېئىرىيىتىنى تەتقىق قىلغىنىمىزدا، ئۇنىڭغا قارا - قويۇق ئومۇمى يۇزلۈك ۋارىسلىق قىلىشتىن ساقلىنىپ، ئۇنىڭ ئوز دەۋرىدە ئىلغار بولغان، ئۇتۇقلۇق بولغان تەرەپلىرىنىمۇ، جۈملىدىن يۇقۇرقىدەك ناچار ۋە پاسسىپ بولغان تەرەپلىرىنىمۇ تولۇق مولچەرلىشىمىز لازىم. بۇ خىل پوزىتسىيە يېڭى شېئىرىيىتىمىزنى راۋاجلاندۇرۇشقا، ياشلارنى شېئىرىيەت ئىجادىيىتىنىڭ ساغلام

ۋە داغدام يولنغا يېتەكلەشكە نسبەتەن پايدىلىق بولدۇ.

شائىر زوھورى — زوھورىددىن ھاكىم بەگ ئوز زامانىسىنىڭ مەرىپەتلىك كىشىسى بولغىنى ھالدا، 19 - ئەسىرنىڭ 30 - يىللىرىدا چاغاتاي يازما ئەدەبىياتىنىڭ يېڭى يۈكسىلىشىگە سەۋەپچى بولغان. ئۇنىڭ ئوزىنىڭ دىۋانىنىڭ پايقىلىشى ئۇنىڭغا ئوزى قوللاپ - قۇۋۋەتلىگەن، شارائىت ۋە ئىمكانىيەت تۇغدۇرۇپ بەرگەن شائىرلار ۋە ئەدىپلەر قاتارىدىن ئوزىگە يارىشا مۇۋاپىق ئورۇن بېرىدۇ. ئۇ ئوزىنىڭ يۇقۇرقى خەلىققە پايدىلىق بولغان ياخشى ئىشلىرى ۋە ئوزىنىڭ شائىرلىغى سەۋەبىدىنلا ئۇيغۇر مەدەنىيەت تارىخىدىن مۇۋاپىق ئورۇن ئېلىشقا مۇناسىپ. لېكىن مانجۇ دائىرىلىرىنىڭ قورچاق ئەمەلدارى بولغىنى ھالدا، ئۇ خەلق ۋە تارىخ ئاللىقاچان ئۇنىتۇپ كەتكەن بىر شەخس بولۇپ، 19 - ئەسىرنىڭ 40 - يىللىرىدا قەشقەردە مانجۇ ھاكىمىيىتىگە قارشى كوتىرىلگەن خەلق قوزغىلىڭى مانجۇ ھاكىمىيىتىنىڭ باشقا سادىق يارەمچىلىرى قاتارىدا ئۇنىمۇ ئاياپ قويمىغان، ئۇ پەرغانىگە قېچىشقا مەجبۇر بولغان. ئۇنىڭ پەرغانىگە قېچىپ بارغاندىن كېيىنكى شەخسى تەقدىرىنىڭ قانداق بولغانلىغى ھازىرچە بىزگە نامەلۇم.

مەن، بىزدە يېڭىدىن باشلىنىۋاتقان چاغاتاي ئەدەبىياتى تەتقىقاتىغا پايدىلىق بولار دىگەن مەقسەت بىلەن، بىر ئەدەبىيات ھادىسىسى سۈپىتىدە ئاتلاپ ئوتۇپ كېتىشكە بولمايدىغان بۇ تارىخىي شەخسنىڭ دىۋانىنى يۇقۇرقى قوليازمىسىغا ئاساسەن نەشرگە تەييارلاپ، ئىجتىمائى پەن خادىملىرى ۋە كەڭ كىتابخانىلارغا سۈنۈشنى مۇۋاپىق كوردۇم. دىۋاننى تىرانسىپىكسىيە قىلىشىمدا ۋە بايان قىلىپ ئوتكەن تەھلىلى پىكىرلىرىمدە خاتالىقلار بولسا، ئالاقىدار كەسىداشلارنىڭ كورسىتىپ بېرىشلىرىنى ئۈمىت قىلىمەن.

بەسىردۇر كىم سالىبسەن ھەر كىشى باشىغە بىر سەۋدا،
بۇ سەۋدالار بىلە كەۋنەين بازارىدا يۇز غەۋغا.

كىرىپ بىر ئەين ئىككى لام ئاراسىغە بولۇپ جانىبەخش،
تۇشۇپ خالى قوياشىڭ ئۇزرە بولدى مىڭ ئەدەد پەيدا.

قويۇپ بىر خەستەنى بارى ئامانەتكە ئەمىن ئەيلەب،
زولومەد ۋە جوھۇلەن دەب ئەيتىبسەن ئىشق ئارا شەيدا.

ئەجەپ جەھلىكى باردۇر قىرىق ئىشكىلىك نۇرى زۇلمەتدىن،
بارىن فەتھ ئەيلىمەي بولماس لەۋەننى ئىلمىدە دانا.

ئامانەت ھەمزەسىنى جانىم ئىچرە ئاسرادىم ئانداغ،
داغى مىننەت ساڭا بولغاي تانۇغلۇق جۇملەئى ئەشيا.

قالىبدۇر شامۇ ھىجرانىڭدا مەھزۇن ئەھلى مەغرىب كىم،
كورەي دەب ئاي يۇزۇڭنى ئاينە تۇتمىش سىكەندەرسا.

ئەگەر سۇلتان ئوزىن پىنهان ئىتۇرگە كوهنه بىر ژەندە،
گەدانىڭ دەلقى ئىچرە شاهنى بىلگەيمۇ كىم ئايا.

جاهان ئىچرە هەمىشه بارچەلەرگە يارى هەمراهدۇر،
ئەۋامىنناس ئارا ئول يار پىنهان، غەمزەسى پەيدا.

زۇهۇرى زاتىگە ئانداغ كى بولغاي مۇشتەغىل هەردەم،
يوق ئەيلەب ئوزلۇكىدىن قالماغاي ئەۋساف هەم ئەسما.

× ×

شۇئائى ئاپتابىگدىن نەسىب ئەت زەررەئى جانا،
تاتۇر ۋەهدەت مەيىدىن قەترە يا رەزاق ۋەرزوقنا.

فىراق ئەندۇهىدىن كەلمەس تىلىم تەقرىر ئەيلەرگە،
نىهان دەردى زەمىرىمغە ئىرۇرسەن ۋاقىفۇ دانا.

قارا زۇلفۇڭ خىيالى بىرلە قالدىم مەن قارا تۇنلەر،
تاپالماي ۋەھ يولۇمنى بولدى زىكرىم رەىبى ئەھدىنا.

تاپاي مەنسۇر يەگلىغ كافرى ئىشقىڭ ئارا نۇسرەت،
ئۇراي دار ئوزرە فەرياد "ئەنەلهەق" گاهۇ ئۇنسۇرنا.

بىرىپ ئانچە جۇلاسىن ئول جالالىدىن رۇمغە،
تاپىپ ئىززۇ شەرەپ ئاشقلار ئىچرە بولدى مەۋلانا.

نى دەرمەن تاپمايىن بىر سوز سىنىڭ ۋەسفىگى ئەيلەرگە،
لەبىڭ لەئلۇ، قەدىڭ زىبا، كوزۇڭ شوخۇ ئوزۇڭ رەئنا.

ئىلاها، بۇ زوهورى كوگلىگە سالغىل زۇهۇرىگنى،
جۇدا قىل ئوزلۇكىدىن جانىغا جەننەت ئولغاي ئىستىسنا.

× ×

هەمدىگگە يوقتۇر هەد ماڭا، زىكرىم دۇرلا ئۇهسى سەنا،
ۋەسفىگنى قاي تىل بىرلە دەي يوق مەندە لايىق تىل ساڭا.

ئاسىيۇ جافى بەندە مەن ئەفۇ كەرەم دەرياسى سەن،
مەھزۇن قۇلۇڭ ئەۋرادىدۇر ھەردەم زەلەمنا رەببىنا.

خەيرۇلبەشەر مىراسىدىن ۋارىسنى مەھرۇم ئەيلىمە،
گەنجىنەۋ ئەسرار ئىدى ئادەم ئاتا بىرلە ئانا.

ئول ئوتنى ئىشقىڭدىن ھۇرۇپ، تىل سىرنى مەخپىنى قويۇپ،
مىھنەت سۇيىدىن يۇغۇرۇپ خاك ئوزرە تۇتتۇڭ ئىنزىۋا.

ئوتۇ ھاۋاۋۇ سۇ بىلە تۇپراغىغە بەردىڭ راۋاج،
گەنجىڭغە مەخزەن ئەيلابان مىئمار ھوسنۇڭدىن يانا.

كەلگەچ نەسىمى سۇبھىدەم تىز ئولدى ئىشقىڭنىڭ ئوتى،
كويىمەم كۇلۇمنى ساۋرۇپ قىلغىل بۇ كۇي ئىچرە فانا.

ھەركىمكى ھىجرىڭ زەھرىدىن بولسا مەزاقى تەلخە كام،
تىرياك ۋەسلىڭ بولماسا لوقمان ئاڭا تاپماس دوراء

ھۇببۇلۇەتەننى ياد ئىتىب جانىم قۇشى فەرياد ئىتۇر،
زىندان غىمى ئىچرە كورۇپ تەندە ئەلەم، جاندا ئەنا.

ھەرنىچە سوز ۋەسلىڭدىن ئول ئەيتۇر ھەممە ھەزيان ئىبرۇر،
ئاجىز زوھورى ھالىنى كور ئىشق ئارا تەگمىش ھەۋاء

× ×

ئەي كىلىبسەن گەۋھەرى يەكتا بىنى ئادەم ئارا،
ھەر دۇرى يوقتۇر سەدەف ئىچرە سىنىڭدەك يەم ئارا.

ئىشق ھىجرى مەۋجىدىن بولمىش مۇقاتىر قەترەلەر،
قەترەئى يوقتۇر سىنىڭدەك دىجلەئى قەلزۇم ئارا.

ئافىرىنىش گۇلشىنىنىڭ بۇلبۇلى خوشخۇانى سەن،
بوستانى ئىلمىڭە مالەم تەكون تەلىم ئارا.

پەيرەۋلىغىدىن فەلەكدە مەسكەن ئەتتى ئول مەسىھ،
بولدى مىئراجى ئانىڭ بۇ لەمىيەكۇن تەئلىم ئارا.

ئول تەماننادىن ئىشكىگە سۇراي دەب يۇز قوياش،
چەرخ ئەۋجىدىن تۇشەر غەم شامىغە ئالەم ئارا.

نى قارا بولمىش ئەجەپ گەر بىلسەم ئول يەلدا تۇنى،
فۇرقىتىگدىندۇر قارا قىلمىش ئىكىن ماتەم ئارا.

ئىسمىك ئەھمەددۇر مۇھەببەتدىن نىشانى كورگۇزۇب،
كەلدى ھاسىم ئوزرە ئانداغ يوق نىشان ئالەم ئارا.

شەھ كىلىبسەن جۇملەئى شەھلارغە پەيغەمبەرگە ھەم،
جان ئىبرورسەن، ئوزگىلەر تەن خاتا كەبى خاتەم ئارا.

سىدق ئەھلى شەفقىتىگدىن بولدى يارى باسەفا،
جەھل ئەھلىدۇر ۋۇجۇدىگدىن ھەمىشە غەم ئارا.

ساپ ئىتەي كوڭلۇم يۇزۇك ئەكسىنى سالغايسەنمۇ دەب،
ئۇيلەكىم ئانداغ قوياش ئەكسى تۇشەر زەمزەم ئارا.

ئىتلارىگدىن ئىلتىماس ئەيلەر زوھورى كاشكى،
قاتقاي ئول ئوز خەيلى ئىچرە زۇمرەئى مەھرەم ئارا.

× ×

جان گۇلشىندە زولفلارىك ئەنبەر سارا،
كوڭلۇم يۇزىدە بولدى يۇزۇك ئەكسى دىلارا.

روخسارىك زۇلفۇك مىنى ئاشىقتە ئىتىبدۇر،
بۇلبۇل كەبى ھەر شامۇ سەھەر لەيل نىھارا.

گىسۇۋە يۇزۇك كوڭلۇم ئارا تۇتتى مۇقامى،
گويياكى قىلىب رەي بىلە ھىندى مادارا.

تا بولغاي شام ئەھلىگە بۇ سۇبھ ۋىسالىك،
غەم شامىدادۇر ئەھلى سەمەرقەندى بۇخارا.

بۇ دار ئارا گەر جىلۋە قىلور بولماسا ھوسنۇك،
نە ئىشكە ئەيتۇر رەزەم سىكەندەر بىلە دارا.

مەجنۇن كەبى دىۋانە ئىتىبدۇر ھەمە ئەلنى،
تا بولغالى لەيلى سفەتىم بۇ چۈمەن ئارا.

نازلىق بەدەنىڭ ئىچرە بىغىر تاش كورۈبمەن،
كورگەنمۇ كىشى شىشەئى سەھبا ئارا خارا؟

ئول يەردەكى جانىم قۇشى پەرۋازلار ئەتسە،
ئۇچماقتا مەلەك ھور قاقور جۈملە نەققارا.

شىرىن لىبى گەر چەكسە ساڭا قۇددۇس كالامىن،
سوز سىرىدا فەرھاد ئەيلەر خسراۋغە نى يارا.

گەر يەتسە قۇلاقىغە بۇ ئوشاق مۇقامى،
رەققاس بارىب چەرخ ئۇرۇر چەرخ ئۇزە زوھرا.

ۋامىقدىن ئاشۇر كورسە ئۇزارىڭنى زوھورى،
ھوسنۇڭ گۈلىگە ئەرز قىلۇر باغ ئارا ئوزرا.

× ×

نەقشىبەند ئاتى جامالىڭ پىرتوىى جانىم ئارا،
تەفسىرگە تۇشتى قارا زۇلفۇڭ دىنى ئىمانىم ئارا.

مەجلىس ئەھلى نەقلى گۈلدىن باغ ئارا دىلشاد ئولۇر،
نەقلى گۈل بىلدىم كۇزۇمدىن ئاقسا ياش قانىم ئارا.

تاغۇ دەريا ئاجىز ئولغاي يۇك ماڭا بولمىش نەسىب،
مۇنچەمۇ ئافەت بولۇر بۇ جىسمۇ ۋەيرانىم ئارا.

ھىجرىڭ ئەيلەر جەمئ خىدلارنى ۋىسالىڭ زىتكۇسى،
سۇ بىلە ئوت جەمئ بولدى ئاھۇ ئەفغانىم ئارا.

ۋەھ كى قاشىڭ يادىدىن بۇرار جىسمىم يادىدىن،
غەم سىپاھىدىن قىلىچلار بولدى قالقانىم ئارا.

تابى يوقتۇر بۇ يۇزۇمنىڭ ئاي يۇزۇڭگە باققالى،
تاب زۇلفۇڭ چىرماشىبدۇر ئىشقى پىچانىم ئارا.

نىچە غەم تەككەنسىرى ئاشىقغە سەندىن شادلىق،
كورمەگەننى كورسەتىب مەن ئاشىق ئولغانىم ئارا.

مىڭ جانىم بولسا فىدا بولسۇن جانىمنىڭ جانىغە،
كىرسە جانانىم لەتافەتدىن بۇ ئايۋانىم ئارا.

ناله ۋە فەرياد ئىتىب بۇلبۇل كەبى دەيدۇر زوهور،
كورمامىشمەن سەن كەبى بىر گۇلنى بوستانىم ئارا.

× ×

جان گۇلشىندە قەددىڭ ئەرئەرمۇ ئىكىن ئايا،
قەددىڭ ئۇزە روخسارىڭ ئەھمەرمۇ ئىكىن ئايا.

هوسنۇڭ ئارا ئول لەئلىڭ ياقۇتمۇ ئىكىن ئايا،
بىر شوئله ئارا گويا ئەخكەرمۇ ئىكىن ئايا.

كوڭلۇڭ ئارا لەئلىڭنىڭ پەرتۇسمۇ ئىكىن ئايا،
ئىشقىڭ ئوتىدىن قويغان مەجمەرمۇ ئىكىن ئايا.

سەۋدايى قىلور زۇلفۇڭ بويى هەمە ئالەمنى،
يا مىشىك خوتەن يا هەم ئەنبەرمۇ ئىكىن ئايا.

ئول ئىككى قۇلاقىڭدا دۇردانەمۇ ئىكىن ئا ياخۇد،
هەر جانىبىدە ئاينىڭ ئەختەرمۇ ئىكىن ئايا.

يا كوڭلۇم ئارا تۇشكەن كوز بىلە مژىڭ ئەكسى،
يا نەيزەمۇ سانجار يا خەنجەرمۇ ئىكىن ئايا.

نى غەمزەلەر ئەيلەرسەن هەر دەمدە كوزۇڭ يۇملاب،
سانجۇرغە ماڭا توشلاب نەشتەرمۇ ئىكىن ئايا.

ئوشاق مۇقامىدا دۇر داۋالغۇسدۇر مەتلۇب،
هىجرىدا ئاقىزغان ياش دۇرلەرمۇ ئىكىن ئايا.

ئەل دەيدۇ زوهورىنى لاف ئۇردى مۇهەببەتدىن،
بۇ لاف ساڭا جانا باۋەرمۇ ئىكىن ئايا.

× ×

جا بىكىم ئاتلانوردا كوب بولماسۇن دەب غۇبار ئاڭا،
ئەشك توكۇب بولۇر كوزۇم يولىدا ئىنتىزار ئاڭا.

زار بولۇب چەمەندە مەن مۇنتەزىر ئول جامالىغە،
گۇل يۇزى سارى كوز تىكىب كىرفىگىم ئولدى خار ئاڭا.

نازۇ كەرەشمەسىن كوزۇڭ زۇلفىدە ھەم شەكەنجىلار،
ھەلقەئى روھغە سالىب ئەيلادى بىزنى زار ئاڭا.

ھىجرىدە سىندۇرۇپ كوڭىل ئەيلادى مەۋياي ۋەسل،
سىنغانىدىن ئۇلاغ ئىتىب ئەتتى ئوزىن سۇۋار ئاڭا.

قىلسە شەكفتە سايىبىن بولغاسى شەق دىماغلار،
چەزب ئول مەشامدىن سۇنبۇلى دۇر باھار ئاڭا.

كىرسە بۇ باغلار ئارا جۇست ئىتىب سەمەندىنى،
بولسە تۇۋاقى ئارالارى ئىككى كوزۇم نىسار ئاڭا.

كەچسە زوھورى باشىدىن يارى ئۇچۇن نە ئىيىبكىم،
جان جاھاننى فىدا قىلسە يۇز ئىفتىخار ئاڭا.

× ×

ئەيلەسەم مەن كوزلارىمنى ئول تەمەننادىن قۇرۇق،
تۇشمادىڭ سەن بۇ قۇدۇقغە يۇسفى كەنئان بولۇپ.

بۇ زوھورى ئىيىد روخسارىڭ ئۇچۇن ئوشاقىڭگە،
نەزرە جان ئەتكەي ئۇلارغە ھەم ساڭا قۇربان بولۇپ.

× ×

ساقىيا ئەيلە مىنى بىر ماھ ئۇچۇن بادە پەرەست،
ئەيت ماڭا غىلىنى ھەم پاي جۇتۇنۇ ھىمەست.

ۋەئزە ئەيلەمە تەكلىف مېنى دىن سارىغە،
كىمكى بۇ كۈن تەۋبە ئۇشاتقان كۈنى بولمىشمەن مەست.

مېنى كورمەك بىلە تۇتما بىرون ئەي زاھىد يەخ،
ئەيلادى مەست مېنى تۇتتى بىرون جامى ئەلەست.

زەخم كوب كەلدەيۇ يارىم قاشىدىن پەيۋەستە،
زەخمىنىك دەردىگە دەرمان دىدى ماھى ھەۋەست.

مېنى مەيخانە ئارا ساقى مۇترىب قىلمىش،
ئىتىبان بادە پەرەست ساغەر بىرلە باپەرەست.

كىلىب ئول شوخ پەرى دىلبىرى جابوك ئايا،
شەيخلار بەزمىنى بەرھەم ئىتىبان بەردى شىكەست.

كىرمەگىل شەيخ رىيايى يولىغە ھىچ زوھورى،
ئەتكۈسى پىر مۇغان سېنى بىر جام ئىلە مەست.

× ×

جان ئارا سىرو نىھالىمدۇر قەدى زىبا يىگىت،
ئوت سالىب كوڭلۇمگە كىردى ئول خەلىل ئاسا يىگىت.

گۈلشەنى ھوسىنگە كىرسەم گۈللەرىدىن بۇي ئىلىب،
مەست ئەيلەب قاچتى مەندىن ئول كوزى شەھلا يىگىت.

ھىجرىدا ۋامىق كەبى ھەر نىچە زار ئولسام ئاڭا،
غۇنچەدەك كوزدىن نىقابىن ئالمادى ئوزرا يىگىت.

كىم مېنى دىۋانەگە ئەيلاب پەرىۋەش جىلۋەلەر،
ھەر زامان كوڭلۇم ئالۇر ئول كوزدە ناپىدا يىگىت.

نەفسونۇ دەم ئەيدى كىم ھۇددى بۇ جىسمىم ئارا،
نە ئەجەب يۇكلارىنى ئول مەلەك سىما يىگىت.

ئۇچ گۈرۇھ لەشكەر ئوتەر ھەر كۈندە ئول ئەفسۇنىدىن،
كوزلارى جەللادۋەشدۇر لەئلى جان ئەفزا يىگىت.

مەن ئۇزۇم تۇفراق ئىتىپ ياتسام يولدا كىم بولۇپ،
سەركەش ئېتىنى سەكرىتىپ ئوتكەيمۇ رەپەيما يىگىت.

تۇن - كۇن ھىجىردا زار ئولسام كوزۇمدىن قان توكۇپ،
ھىچ باقمايدۇر مېنىڭ ھالىمغا بىپەرۋا يىگىت.

ئاھو ئەفغان ئەيلەسەم مىڭ ھەر سۇبھىدەم بىدار ئولۇپ،
ئەي زوھورى نىگە رەھم ئەتمەس ساڭا مىرزا يىگىت؟

× ×

مېنى بىچارەنى بىخانۇمان ئەت،
ئوزۇڭ ئىشقىدا رەسۋايى زامان ئەت.

جىگەر قانىدىن ئەيلەر جۇيىبارى،
ئوقۇڭ جانىم ئارا سەرۋى راۋان ئەت.

نىشانە ئەيلادىم سىينەم ئوقۇڭغە،
ئاڭا پەيۋەستە قاشىڭدىن كامان ئەت.

تىلەر جانىم قۇشى ئەيلەرنى پەرۋاز،
ئانىڭ پەرۋازىنى بىرلا ماكان ئەت.

نىسار ئەيلەي ساڭا جانۇ - جاھانىم،
قوبۇل ئەيلەب بۇلارنى قەسدى جان ئەت.

مېنى مەست ئەيلە تاكىم سۇبھى مەھشەر،
كوزۇڭ پىرتوسىدىن ئەشكى نىشان ئەت.

زوھورى بولماسا يادىڭدا بىر دەم،
قىيا باققانىدىن ئىلكىڭنى قان ئەت.

× ×

مەزھىرىدىن تاشقە يوقتۇر زاھىر ئولغان بىر سىفات،
بولماغاي ئانىڭ سىفاتى مەزھىرى يوق ھىچ زات.

ئىشق بەھرى مەۋج ئۇرۇپ ئەبرى مۇقاتىر ئەيلەدى،
ئول سەبەبدىن كوزگە پىنهان مەزهەر ئولدى كائىنات.

بىز قالىب غەفلەتدە ۋە لېكىن شاهادەت كەلتۇرۇپ،
هۇشيار ئەهلىدە فەرياد ئۇرغۇسىدۇر مۇمكىنات.

خەتتات جان بەخشى يازىپ بۇ دەهرىدە بىر نۇكتەئى،
بەل سامادىن تا سەمەككە ئىنسى جان تافتى هايات.

هوسىنى ياشۇردى گويا بىزنى سىردان ئىتىب،
ئەكسىنى سالدى كوڭۇلگە ئەتتى مىر ئاتى سفات.

بۇ قارا كوڭلۇمدە گۇيا ئوقلارى كىم گويىيا،
خەت يازۇرغە فۇرقىتىدىندۇر قەلەم بىرلە دۇۋات.

كوزنى سىيا ئەيلەب قارا يازسام ئانىڭ سارىغە خەت،
يىتكۇرۇر بولغاي سابا ئاهىم يىلىن قىلسام قانات.

هەر زامان جانىم نىسار ئەتسەم ئول ئەيلەر نازلەر،
كاشكى جانىمنى ئەيلەر هىجرىدىن بەرسە نىجات.

يارنىڭ دەردى زوهورىنىڭ مەزاقىغە بىرور،
لەززەتى كىم بەرمەگەي شەهدى شەكەر بىرلە نەبات.

× ×

ئىلاها ئىشق شەهرىنى ئامان ئەت،
هەمە ئاشقلارىڭنى نوكتە دان ئەت.

ئىتىب كوڭلۇمنى خالى ماسۇادىن،
بىرىب جاروب ئاڭا ئاندا ماكان ئەت.

مېنى ئەيلەب گادا كويىڭدا هەردەم،
هەببىڭنىڭ هەدىسىدىن نىشان ئەت.

ئىتىب ئىسيان تولا يۇز پارە قىلدىم،
سىۋادىلۇجهە رەمزىدىن ئايان ئەت.

هەببىك هورمىتىدىن ئەفۇ ئەيلەب،
ماڭا رەھم ئەت، سىفاتىڭدىن بايان ئەت.

قەيۇ كىم بولسا رەھمەتكە سازاۋەر،
زوھورىنى ئاڭا سەن ھەم ئېنان ئەت.

× ×

ئەي كوڭۇل يار ئوزگىلەر بەزمىدا بولدى پاي بەستە،
قان ياشىڭ توك بىز ئىككۇگە زوئق ھىجران بەردى بەست.

ۋەسىل بەزمىدە سۇرۇەدى چەكتى مۇترىب زارەكىم،
لەئلىگە ئول يىتى بولدۇم ھىجىر تۇفراغىدا پەست.

نىچە كوز تۇتسام كوزىنىڭ تۇفراغىن كۇھل ئەتكەلى،
خاكى پاي ئەتمەدى كوز مەنزىرى ئىچرە نەشەست.

تافماغاي ھەرگىز جاھاندا ئىستىسا بىر ئاقىلى،
مەن كەبى ئاشىقتە ئۇ ئول ياردەك بى باك مەست.

مەستلىكتىن ئوزگە يوقتۇر چارە ئەمدى ساقىيا،
مىژدەئى دەير ئەھلىغە يىتكورگىل ئولدۇم مەي پەرەست.

غەرق ئولاي مەي بەھرى ئىچرە قالماغاي مەندىن نىشان،
كۇفك يەڭلىغ زاھىدا تاكى بولاي دەستار بەست.

ئەي زوھورى مەزھىرى گەر يارلىغ ئەتسە ساڭا،
سەنئىتىڭ بىرلە بىرورسەن خەيلى ئابدىغە شىكەست.

× ×

نى قارا مۇڭدۇر باشىمغە قىلدى جەۋر ئىزھار دوست،
ئەي كوڭۇل غەم دوستى بولغىل تۇتماغىل زىنھار دوست.

كۇنلارى خەلق ئىچىرە ھەر كىچە زار ئولسام نىتاڭ،
ۋەھكى دايىم يەتكۇرۇرمەن زارىغە ئازار دوست.

ئىستىسەم گۈل ۋەسلى باغدىن مېنى ھىجىر ئەتتى خار،
خار قىلماقۇ بۇ بائىسە گۈل ئىمىشدۇر خار دوست.

ھەر كىچە نالەمدىن ئول ئەغيارلارغە ئۇيقۇ يوق،
دەرناك ئولدۇم داغى كىم بولمادى بىدار دوست.

كۈلسە دۇشمەن ئەيىپ ئەمەس بەزم ئىچرە بولسام پاي كوب،
نىم بىسمىل قۇش كەبى چەرخ ئەيلەسەم بىسيار دوست.

مەزھىرى قىل دوستاۋق تۇت قويلارىم يوقتۇر غەمى،
بولسە ئالەم دۇشمنى ھەر كىمگە سەندەك يار دوست.

ئەي زوھورى چەرخنىڭ مېھرىگە مەھرەم ئولماغىل،
ھىچ كىمگە بولمامىش ئول دۇشمنى غەددار دوست.

× ×

جانىمدا سەرۋىدەك ئەتسە ئىقامەت ئول قامەت،
كوڭۈللەر ئىچرە سالۇركىم قىيامەت ئول قامەت.

جانىڭنى سەن تولا بىلمە نىسار ئىتىب مەغرۇر،
كى زۇلۇم ئىتوردىن ئولمىش بەندامەت ئول قامەت.

جاھانغە سالدى ئەجەب فىتنە ئول كوزى فەتتان،
بۇ فىتنەدىن ئوزى بولغان سالامەت ئول قامەت.

كورۇرگە ھەدىنى يوقتۇر خىيال ئۇنىڭ ھەددى،
نە كوز يىتۇر، نە كوڭۈل بىى نىھايات ئول قامەت.

زوھورى قامىتىنى ئىستەسەڭ جافاكەش بول،
جافادا تافغان ئىمىش ئىستىقامەت ئول قامەت.

× ×

جىلۋە قىلغاچ يەنە ئول قاتىل بى باك يىگىت،
ئالدى جان بىرلە كوڭۈل مۇلكىنى جالاك يىگىت.

جان نسارىدىن كوڭۈل ئەيلەب بۇ كوڭۈل كوردى هامان،
نى ئەجەپ زالىمى قاتىل، نى هەۋەسناك يىگىت.

ئەقىل پىرىغە خەلەل بەردى خارابات ئەهلى،
بەزم ئارا بولغاي ئول ساهىبى ئىدراك يىگىت.

پاك دامەنلە ئانىڭ ۋەسلىنى بەس قىلدى هەۋەس،
پاكلەر مەئىنىدىن تۇتتى ئوزىنى پاك يىگىت.

ياقا چاك ئوزى بى باك بىلىدە زۇننار،
چاك ئەيلەرگە كوڭۈلنى ياقاسىن چاك يىگىت.

شۇكرىلەر قىل داغى كىم دەرد ـ ئەلەم يەتسە ساڭا،
ئول كوڭۈل غەملەرىدىن تۇرفە تەرەفناك يىگىت.

ئەي زوهورى يىگىتىم شەرهىنى ئەيتىب تۇگىمەس،
تا قىيامەتدۇر ئەنىڭ زۇلفى ئەرەفناك يىگىت.

× ×

ئول كوزى جاللادى ئاسقاچ تورفە ساداغ قىلىچ،
تىيرى باران غەمىدا قالمادى جاندىن هەدىس.

جان دەرىغ ئولماس ئەگەر جانان ئاڭا مۇهتاجدۇر،
تەركىنى ئەيلەرمۇ رەئىيىەت بولسا سۇلتاندىن هەدىس.

سوزلايىن مەن تا تىرىك قالۇ ماقالۇ ئىشقىدىن،
ۋەكى ئول بەنگى گادا ئەتكەن كەبى ناندىن هەدىس.

تىلىبەلەر بەزمى ئارا ئاقىل ئەجەپ بىگانەدۇر،
ئاقىلى بىگانەدىن سورمە ناداندىن هەدىس.

ئەي زوهورى جىسمۇ جانىڭ ئاسراغىل جانان ئۇچۇن،
كىردى جانىڭ بۇ تىنىڭگە بولدى جاناندىن هەدىس.

× ×

مىنىڭ مەست ئولماغىمغە ئول كوزى مىكۇن ئىرۇر بائىس،
گىرىفتارا ئولماغىمغە لەبلەرى ئەفسۇن ئىرۇر بائىس.

ئەمەستۇر ئەيب گەرچە باشىمغە ياغدۇرسا تاش ئەفلاك،
ئەنىڭدەك تىغلى تاش ئاتقالى مەجنۇن ئېرۇر بائىس.

مېنىڭ فالىمدۇر ئانداغ ئاخىرى غەمىم كەلسە تاڭ يوقكىم،
دىبان ھوببۇلۇۋەتەن كەلمەككە بۇ مەھزۇن ئېرۇر بائىس.

جاھاندا رىغبىتىم يوقدۇر ئىچگۈرگەيكىم مەيى مەخرۇج،
شاراب شوخ ئىچۈرگە ساقىيى مەۋزۇن ئېرۇر بائىس.

نە ئىشكى بەزىم ئارا مۇترىبنى جەمئ ئەيلەبدۇر ئول يارىم،
يامان كوڭلۇم ئالۇرغە چۈنكى ياخشى ئۇن ئېرۇر بائىس.

ئىتاڭ گەر مىڭ - تۇمەن ئەفسانە قىلسام يار ھىجرىدا،
پەرىنىڭ بەندىغە خەلق ئىچرە ھەم ئەفسۇن ئېرۇر بائىس.

زوھورى ۋە رەقىبىڭ شەرھىنى ئەيتىب تۇگەنمەس كىم،
مېنى ھىجران ئارا قويماقغە بۇ مەلئۇن ئېرۇر بائىس.

× ×

جان قۇلاقىغە يىتىشتى لەئلىدىن شىرىن ھەدىس،
ئاڭلاغان ئېرمەس قۇلاقلار بۇ يوسۇن تەھسىن ھەدىس.

ساقىيا تۇتقىل مەيى ئىشرەتنى مۇترىب ساز قىل،
بەزمەمىزدە بولماغاي بىر لەھزەئى غەمكىن ھەدىس.

ھافىزا بىر دەم غەزەل خۇان داغى بولغاي كامال،
قالماغاي بىزدە خالايىقۇ ئەۋايىقدىن ھەدىس.

زاھىدا دام ئورماغىل مەن كوفردىن تافتىم راۋاج،
كوفر ئەھلىگە خوش ئېرمەس ئەيلەسە مۇئمىن ھەدىس.

كىم قۇيۇن بادى باھارىدىن بۇرۇن تۇفراقنى —
قوزغاغانىدەك ۋائىزاسىن ئەيلەمە رەڭگىن ھەدىس.

كوفردىن دىن سوزلادىم مەن كوفردىن بىزار ئىدىم،
خەيل كۇففار ئايلىدا ۋەھ ئەيلادىم خۇدبىن ھەدىس.

ئەي زوهورى نىچە سوز تافساڭ ئىبەر مەزهەر ساری،
هەر زامان ئەيلەر بۇ نەزمەڭنى ئەجەپ تەهسىن هەدىس.

× ×

شەۋق ئوتى كوڭلۇمدە ئانداق ئەيلەر ئەخكەر بىرلە بەهس،
لالەگۇن مەي تابىدىن رۇخسارى ئۇز بىرلە بەهس.

جان بىرۇر نوقەتى ئالۇر جان كوزلارىن جاللاد ئىتىب،
ئۇيلەكىم جالـلاد لەئلى روهپەرۋەر بىرلە بەهس.

ئىشق ياسىدىن يۇرەككە تەككەن ئوقنىڭ سۇرەتى،
هىجرىنىڭ يەلدا تۇندە ئەيلەر ئەختەر بىرلە بەهس.

قان توكۇلدى باشىمە مەئشۇق هىجرانىدا كىم،
ئەيلەر ئانىڭ دەفئىغە مژگانى نەشتەر بىرلە بەهس.

پىرتەۋى چۇشسە جامالىڭ كوڭلىدىن كوزگۇسگە،
رەهسمالىق ئەيلەر ۋەقتى بىدار ئەنۋار بىرلە بەهس.

هىجر شامى ئەيلادى يەلدا تۇنى بىرلە جەدەل،
ئەيلەمىش فۇرقەت كۇنى هەم زورى مەهشەر بىرلە بەهس.

باغ ئارا هەر سەرۋىدىن ئول قەد نەمۇدار ئەيلەدى،
ئەيلەر ئول فىردەۋس ئىچىدە قەدى ئەرئەر بىرلە بەهس.

بۇلبۇلۇ تۇتى تالاشۇر لەئل شەكەر خايى نى،
ئەيلەگەندەك سەئىتى هەردەمدە مەزهەر بىرلە بەهس.

ئەي زوهورى قالدى جانىڭ قاش ئىلە كىرفىك ئارا،
قەتلىڭگە هەردەم قىلۇر ۋە يوسف خەنجەر بىرلە بەهس.

× ×

ئىلا ئەيلەرسەن جاهان ئەهلىغە هەر سىرىڭنى فاش،
كىم كى يار ئولسا ساڭا ئول يارنىڭ هەم يارى بار.

مەيگە ئوخشاتقان قىرىب ئامىزىدىن ئىچمەگىل،
ئىچسە بىر كۈن تىلىمىراتگاچ ئۇچ كۈنى بىمارى بار.

كى خەۋەر تاپساڭ ھەقىقەت مەيلىرىدىن شەممىئى،
زۇھە تەقۋا تەرك ئىتىب مەيخانە خەيلى سارى بار.

مەينى نەقد ئالماقغە سەندە ھىچ ۋەجھى بولماسا،
رەھىن ئەيلە بۇ زوھورىنىڭ ھامان دەستارى بار.

× ×

مېنى ھىجران ئارا تاشلار ئىدىنكىم باغرى تاشىمدۇر،
بۇ غەمىم شامى ئارا سەركەشتە قىلغان ئول قوياشىمدۇر.

باشىمغە ياغدى ھىجران تۇنلارى يۇزمىڭ بالا تاشى،
سەرىشكىم تاشقە ئاقسە قان بولۇپ قان ئىچكى ياشىمدۇر.

ئەگەر كورسەڭ كى شوخۇم زۇلفى چەۋگاندا ئىكى كۇيى،
بىرى غەم تاشىدۇر قاتقان بىرى سەرگەشتە تاشىمدۇر.

نىياز ئەتسەم كى جانىم ناز ئىتەر يۇز ئانچە جانانىم،
ئول ئالماسلىغغە قويماسلىغ ئارادا جان تالاشىمدۇر.

دىمەڭ ئول يارنى تاشلاب سېنى بىگانەلىغ ئەيلەر،
تۇفولىيەتدە قىلغان پەرۋەرىش ھەم ئەزەر داشىمدۇر.

ۋەلى بىر باغبان باغدا سويگەن سۇ ئىدىم ھەمجۇيە
خازان ھىجىر ئارا سارغارتقان ئولكىم باغداشىمدۇر.

جاھان خەلقىغە فاش ئەتكەن نىھان زەمىرىم يارنى،
بۇ دەم ئول ئوتلۇق ئاھۇ، يۇزدە رەڭگىم، كوزدە ياشىمدۇر.

كوبۇب ئىتلار مېنى مەنىڭ ئەيلەيۇر چاق ئىشق دەشتىدە،
ئىدا كەلدى خەلل يوق كىم مېنىڭ مىسكىن قاياشىمدۇر.

خىيال ئەيلەب كوڭلدە كورمىشام مىھراب ئارا شوخى،
دىدى يارىم كى كورگىل بۇ زوھورى كوزۇ قاشىمدۇر.

× ×

قەترەئى سۇدىن ئىكى دەريا ئەجەب جارى بولۇر،
بۇ ئىكى دەريا ئارا دۇررى گوهەر بارى بولۇر.

هىجرىك ئەندۇهىدىن هەردەم سەرەشكىم قانىدىن،
يۇز سارىغ بولغانچە ئىكى رۇخدە گۇلنارى بولۇر.

زۇلف مشكىندۇر مۇهەببەت رىشتەسى ئىشق ئەهلىنىك،
گەردىنىدە تەۋق ئىلە بىلىدە زۇننارى بولۇر.

بارچە ئىل ئىستەر داۋا، ئاشقلار ئىستەر دەردنى،
ۋەكى ئوشاق ئەهلىگە هەمدەرد دىلدارى بولۇر.

دەردسىزلەرگە ئىچۇرسە ئابىهايۋاندىن ئاياغ،
بىر كىسەكدۇركىم ئانىك قايدىن خىبىرداری بولۇر.

دەردلىكلەرنىك داۋاسى يارىنىك روخسارىدۇر،
مات ئالورغە دەردسىزلەر شاه روخسارى بولۇر.

ئول قوياشىم كىم زوهورى باردۇر ئەنىك چامانەغە،
ۋەسلىدە يۇز تۇردۇر هىجرىدە مىك نارى بولۇر.

× ×

ئاي يۇزىدىن تۇتسا كوز قاشىدا ئىكى ياسى بار،
ئاتسا دىب كوكسۇم نىشانە قىلسام ئىستىخناسى بار.

ئىككى يا تارتىب بىر ئوق ئاتماق ئەجەب دىشۋار ئەمەس،
يار ئىتىب ئاسان بىر ئوق هەر يەردە جان ئاراسى بار.

بەسى كى قۇچقاچ قىچقىرىشقاندەك ئىلان ئەفسۇنىدىن،
جان قۇشىن ئەفسۇن ئىتەرگە ئىكى ئەژدەرهاسى بار.

زۇلفى دامۇ خالى دانە گۇل يۇزىن سەييياد ئۇچۇن،
گۇلشىنى جان ئىچرە قۇشلار هەرتەرەف غەۋغاسى بار.

جان قۇتۇلماس ئېرمىش ئول شوخ ستەمكار ئىلكىدىن،
ئورغالى جانلارنى ھەر ئاي بابىندە بىر داسى بار.

جاھاننى كورمەك جۇملەئى ئالەم ئارا دەستۇر ئەمەس،
نىگە پىنھان ئولماسۇن ئول جان ئارا مائۇاسى بار.

يول ئىتۇرمىش كارۋانلار ئاي قاراڭغۇ كىچەسى،
ئاي يۇزىنىڭ خەتتۇ خالى زۇلفىدىن ئىخفاسى بار.

ئىشق ئەتىغە مىنماگۇنچە يۇكنى قەتئ ئەتمەك ماھال،
نى ئۇچۇنكىم يولى ئوزرە خارى ھەم خاراسى بار.

ياردىن بۇ جۇملە ئالەمدە زوھورى بولماسا،
نىدىن ئانگە بىلمەگەن شەھبازلار سوداسى بار.

× ×

نىچە مۇددەتكى مەندىن ئول يارىم مۇسافىردۇر،
نىچە غايىب ئىسە كوزدىن ۋەلى كوڭلۇمدە ھازىردۇر.

نىتاڭ مەجنۇن سۇپەت كويىدا پىرتەۋى ساڑى باش قويسام،
كى لەيلىم ئارەزى خۇرشىدىغە ئىشباھ مازاھىردۇر.

ئۇتۇرمەن كوز ھەمىشە سۇبھى ۋەسل ئۇمىد بورجىدىن،
تولۇۋ ئەتمەس قويماشىم مەشرىقىدىن نىگە سابىردۇر.

بۇ شام ھىجرىدا ھەمرازىم ئولدى دەردى مۇنىس غەم،
جۇدالىغ شىدىتىن شەرھ ئەيلەسەم بۇ ئومىر قاھىردۇر.

ھىلالىمنى مىنىڭ بەردى مۇنەۋۋەر ئەيلەگىل يارەب،
نىچۇككىم مەھرى ھەر شامۇ سابا كويىڭدا سائىردۇر.

فىراقىڭ ئوتىدا كويىدى ھەمە خادىم خەلىل ئاسا،
تاغى مەنسۇر يەڭلىغ بولۇب سورولسە فاخىردۇر.

پايان ئەيلەب تۇگەنمەس بىر كەمىنە خادىمى ۋەسفىن،
ئەبۇلمەنسۇر شەجائىدىن نەبى شەرئىدە ماھىردۇر.

ئىلاھا شاھ يۇسۇپكە ئادالەت تەختىنى بەرگىل،
ئانىڭدەك كىم شەھى مىرى تىمور ئالەمدە نادىردۇر.

نىسىب ئەتكىل ۋىسال ئەيىامىدا بىر كاسەئى ئىشرەت،
زوھورى دەردى ھىجرىدىن بەسى ئازوردە خاتىردۇر.

× ×

مىنى ھەيرەتكە سالغاچ قويدى فورقەت تاغىدا دىلبەر،
ئوزى ئەيش تەرەب باغ ئىچرە ئەيلەر يار فەرەخ دەۋرە.

مىنى كاكول يەڭلىغ زار ئىتىب تاغ-تىڭىزلاردە،
ئوزى زەينەب كەبى باغ ئىچرە سايراب سەرۋ سىمەنبەر.

نى تاڭ جانىم قۇشى فەرياد قىلسا بۇ قەفەس ئىچرە،
تاتۇرمىش چاشنى جان تۇتىسىغە لەئىلدىن شەكەر.

ياماں كوڭلۇمنى ئالغاچ كەتتى ئالماي خەستە جانىمنى،
تەرەھھۇم ئەتمادى مەن خەستەگە ئول لەئلى ئەفسۇنگەر.

جۇدالىق شىددىتىدىن تۇتسا غەم تاغى كوڭللەرگە،
يارۇر فەرھادۇەش تىل نىشەسىدىن ئول پەرى پەيكەر.

نىچۇك كى ياش توكۇرمەن ئاي يۇزى كوڭلۇمگە كىرگەن چاغ،
تۇلوۋ ئەتكەن كەبى ھەريان قەمەر ئەتراپىدىن ئەختەر.

زوھورى ئىشقىڭ ئەركامىل ئەمەسدۇر مەزھەرى سادىق،
نىدىن ئاشق بولۇر كورگەچ زوھورىڭنى ساڭا مەزھەر.

× ×

ھوسىن باغىدا ئاچىلغان بىر گۇلى رەئنامۇسىز،
گۇنبەزى سىنادا يا ماھ جاھان سىمامۇسىز؟

كورمايىن بولدى كوزۇم ئەئما بولۇب ھەيران خىرەدە
ئالەم كۇبرا كوكىدە مىھىر تۇر ئەقزامۇسىز؟

كورمادىم سىزدەك لاتافەت باغ ئىچرە بىر گۈلى،
جان ئارا بىر سەرۋە ئوزرە لالەئى ھەمراھمۇسىز؟

ھوسىن باغى ئىچرە سىزدەك گۈلى ھەم سەرۋى ناز،
سەرۋى ئوزرە نەرگەسمۇسىز، يا كوزلارى شەھلامۇسىز؟

بارچەنى مەجنۇن ئىتىب ھەم مۇنچە جەزب ئەتمەك ندۇر،
چۇستۇ چابۇك، سەگگى دىل، شەكەر دە ھەن لەب يامۇسىز؟

ئىشق كامىل بولسا بىلمەس ئاشق مەشۇقنى،
باغ ئارا يا گۈلمۇسىز، يا بۇلبۇلى شەيدامۇسىز؟

تافمادىم ئىستەب كى ھەردەم مەسجد مەيخانەدە،
ئاندا ئىرمەس، مۇندا ئىرمەس كوزدە ناپىدامۇسىز؟

تافمادىم ئالەمنى ئىستەب ئىستەيىن يوقلۇق ئارا،
يا جاھان ئارامۇسىز، يا ھەم پەرى سىمامۇسىز؟

بۇ زوھورى يارىنىك زۇلفى پەرىشانىغا دەر،
يۇز قويۇبسىز مەن كەبى ھەرسارى بىر سەۋدامۇسىز؟

× ×

سەبزەپۇش ئەيلەب ھەمە ئالەمنى زىبا قەددىگىز،
فەيزى ئام ئەيلەرنى كىم گويا ھۇۋەيدا قەددىگىز.

غۇنچە كورگۇزگەچ بۇرۇن فەتىلماي گۈلۇستاننى كۇشادە
گۈل تەمەننا سى بىلە بۇلبۇلنى شەيدا قىلدىگىز.

گاھ يىتۇرگەچ نەسىمى سۇبھىدەم ھەر توكمەگە،
رەگمۇ-رەك گۈللەرنى ئاچىب بۇي پەيدا قىلدىگىز.

سالغانى ئالەمگە ئىشقى مۇھەببەت تۇخمىنى،
بىرنى ساقى بىرنى مەجنۇن بىرنى لەيلا قىلدىگىز.

ئىشق ناتەئىيننى بىر سۇرەتگە كەلتۇرگەچ نىھان،
ئاشق مەئشۇق ئىيتىب سىرلارىنى ئىقرا قىلدىگىز.

مۇنچەلەرنى كورگەزىب ئوزنى ياشۇرماقلىغ ئىدۇر،
ئوزگەلەرنى كورماسۇن دىب جاندا مەۋا قىلدىڭىز.

كىشۋەر ۋەسىل ئىچرە ھەردەم كۇنىتو-كەنزەن سىرىنى،
مۇنتەھى خەيلىگە زاھىر، بىزگە ئىخفا قىلدىڭىز.

يار قەدرىنى بىلمەگەندە بىلدۇرۇب ئەمدى ئىدىن،
ھىجىر ئارا تاشلاب مېنى ئالەمدە رەسۋا قىلدىڭىز.

ئۇشبۇ مەسمۇئ بولغاچ يارىم ئەيتۇر ئەي زوھۇر،
قورقىپ ھىجرىمدىن ئىدىن ۋەسلىم تەمەننا قىلدىڭىز.

× ×

بولسا كېرەك يار ئەگەر ئوزنى گادا ئەيلەڭىز،
ئوزگەدىن ئوزگە ئۇمىد ئوزگە جۇلا ئەيلەڭىز.

قاشى قورۇلغان ھامان قەۋسى قوزەھدىن نىشان،
ئاتقالى ئەيلەب نىشان جاننى فىدا ئەيلەڭىز.

گەر قادالسا جاننغە كىرفىك ئوقنى قاتار،
رىشمە مەرھەم دىبان جاننغە داۋا ئەيلەڭىز.

كىم كى تاقىبدۇر فانا جامىنى ئىچكەچ باقا،
جان بىلە رەھنما باشنى قويى ئەيلەڭىز.

بارچەدىن ئوتمەك ھامان ۋەسىل بولۇر بى گۇمان،
ۋەسلىنى تاپغان زامان ئوزنى جۇدا ئەيلەڭىز.

ئىشق بەلىياتىدىن ھەر نەكى ھادىس بولۇر،
قاچسا بار ئەھىل بارىنى بارى ماڭا ئەيلەڭىز.

نەزىم ئىيتايىن دىب شامۇ سەھەر لاف ئۇرۇر،
مەزھىرى ۋەقىت بىلە نە ياخشى دۇئا ئەيلەڭىز.

.....

①.....

① بۇ غەزەل قولياۋمىدا ئايقلاشمىغان ياكى نۇسخا كوچۇرگەن خەتتات سەھۋەن تاشلاپ كەتكەن.

× ×

نەدىن مۇنداق ۋافاسىزلىق قىلۇرسىز،
جەنۇب ئەيلەپ يەنە كوزدىن سالۇرسىز.

ۋىسال ئىستەپ فىدا جانىمنى قىلسام،
يۇز ئىستىغنا بىلە سوزلەر قاتۇرسىز.

نىيازۇ ئەجىز ئىلە جانانغە دەرمەن،
بېرىپ جانىمغا جان، يا جان ئالۇرسىز.

هارارەتدىن ئاچاي سىينەمنى هەردەم،
كى نىچە ئىشق ياسىدىن ئاتۇرسىز.

كى هىجران دەشتىدە بىر سارى قىلماي،
داغى يۇز جورەنى مىئاد ئىتۇرسىز.

ۋىسال ئەييامى يوقتۇر كورماسام مەن،
نىگە كورساتىپ تاشلاپ كىتۇرسىز؟

ۋافادىن ئىستەسە ئەندەك زوهورى،
نەدىن مۇنىدىن ۋافاسىزلىق قىلۇرسىز؟

× ×

ئەۋ باهار ئەييامىدا مەن خەستە قالدىم يارىسىز،
بۇلبۇلدەك كىم خازانى هىجردە گۇلى گۇلزارىسىز.

بولدى هەر باغ ئىچرە مەريان گۇللارى جانىمغا ئوت،
ۋەھ جەھەننەمدۇر ماڭا ئول سەرۋى گۇل روخسارىسىز.

جان چىقور هالەتغە يەتتى ساقىيا مەي شەۋقىدىن،
ئابىهايۇاندىن تامىزىك قەترەئى مىقدارىسىز.

تافمادىم بىر دەم خۇمار ئولماي مەيى ساغەرنى كىم،
كىم داۋا تافغاي ۋىسال ئىستەب كى دەردۇ يارىسىز.

زەھرى ھىجران تاتمايىن كىم تافقۇسى تىرياك ۋەسىل،
قايىسى گۈلشەندە كورۇبدۇر كىم گۈلنى خارىسىز؟

ئۇستۇار ئىرمەس جاھان رەئناسىدىن ئۇزگىل ئۇمىد،
مەرھەمى يوق نىيىشسىز كىم ئىشرەتى ئازارىسىز.

ۋەسىل ئارا يارىمغە زۇلفنى بوينۇمغە دىب ئەردى خىرەد،
كىم كىرۇر بۇتخانەگە سەندەك يەنە زۇنناريسىز.

يىغلابان يارىمغە ئەھۋالىمنى ئەئلام ئەيلەسەم،
خەندە ئەيلەر دەر زوھورى خۇشما بىر دىلدارىسىز.

× ×

ئەجدىھا كامىدا بولغاچ لەئلدەك پەيمانەمىز،
مىھنەت ئوتى بىلە يارۇغ بولدى بۇ مەيخانەمىز.

ئۇچتى ئەشكىم دانەسىنى سۇ كورۇب شەھبازلار،
ۋەكى تالىئ يوقىدىن سۇغا ئەقىب دۇردانەمىز.

ئوتقا تۇشتى ئۇيناي - ئۇيناي تەبل يەڭلىغ بۇ كوڭۇل،
ئىشق ئوتىدىن بولدى گويا جىسمى ئاتەش‌خانەمىز.

بولغالى دىۋانە كوڭلۇم جىسمى زەنجىرىغە بەند،
بەند ئازاد ئولۇب ھۇشياردۇر دىۋانەمىز.

جان فىدا ئىستەب ۋىسالىدىن تەمەئ تۇتسام ماڭا،
ھىجىر ئوتى سالدى چىلىمدەك باشىمە جانانەمىز.

كويدۇرۇب كوزنە كورۇنمەي بەزم ئارا ئول شەمئ ھۇسىن،
نى قارا كۇنلەرنى يارۇتتى كويۇب پەرۋانەمىز.

ۋەسلىگە يەتكەندە شۇكىر ئەيتسام ئىدۇر ھىجران غەمى،
ئوكسۇك ئولغاندەك مەگەر ۋەسلىدە بۇ شۇكرانەمىز.

ئىستەسەم بىگانە بول مەنسىز دىدى،
ئۇزىدە يوقتۇر ئاشنامىز ئۇزئارا بىگانەمىز.

ئەي زوھورى ۋەسلىغە يەتكەندە ھەركۇن شۇكرە قىل،
ئەل قۇلاقىغە يىتىشمەسدىن بۇرۇن ئەفسانەمىز.

× ×

ئىشق ئوتى تۇشكەچكە بۇ كوڭلۇمنى قىلدى شوئلە خىز،
ئەيلادى غەم شامىدا ئاھىم يىلى بۇ ئوتنى تىز.

ئىشق كويدۇرسە ھەريان سەرسەرى، ساۋۇرسا جىسمىم كۇلۇم،
بولماغاي ئىشق ئەھلىغە مۇنداغ نەسىم مىشك بىز.

كوزلاسام مەن ۋەسل باغىنىڭ باھارىدىن نەسىم،
تېگدى ئومرۇم شاخىغە بادى خازان بەرگى رىيىز.

ھەر خۇمارى مەندە ئىستەر بادەئى ئىشرەت ۋەلى،
ئىشرىتىمنىڭ ساغەرىن غەم تاشى ئەتمىش رىز-رىز.

فىكىر قىلماق يوق ھەببا دەردىمە بولماس داۋا،
ئاقسا ياشىم دوررى يۇز سارغارسا ئالتۇندىن ئەزىز.

تافمادى ئىستەب ھەمە ئالەمدە بۇ جانىم قۇشى،
ھوسنى باغىدا ئاچىلغان نارى لەئلدەك مەۋىز.

ئىشق ئارا مىرزا زوھورىددىن تافىبدۇر لەززەتى،
تافماغاي ئانداقكى مەجنۇن تاكى روزى رۇستەخىز.

× ×

ماڭا ساغىنماكىم ئول دىلرەبا ئېرۇر مۇنىس،
ۋەلى فىراقىدا يۇزمىڭ بالا ئېرۇر مۇنىس.

ۋافالار ئىستەمەگىل چۇنكى ئول قارا كوزدۇر،
ئاڭا ھەمىشە ئىككى بىۋاپا ئېرۇر مۇنىس.

ئەجەب ئەمەسكى گادالارنى يولدا ئىت تافسا،
گادالىق ئەڭلىدە بىر مەھلىقا ئېرۇر مۇنىس.

يىتۇرمە لەئلىغە دىب يولنى كورمە ئاسانكىم،
قاۋۇرغە ياندا ئىكى ئەژدەرھا ئېرۇر مۇنىس.

گاداي ئىشقى مەتۇ دەرد ئەھلىغە ھەمراھ،
كى تەقۋا تەرك ئىتەيىن گەر سافا ئېرۇر مۇنىس.

مېنى تەرىقىڭە تەكلىق قىلما ئەي زاھىد،
نىدىن زىمىندا يۇزمىڭ رىيا ئېرۇر مۇنىس.

كىتىبدۇر سەنئەت ناۋايىنى تافماي،
زوھورى يىغلاسا ساڭا ناۋا ئېرۇر مۇنىس.

× ×

تىيرە شام ھىجرىدا دۇركىم ئىنتىھا پەيدا ئەمەس،
تىيرەلىك ئاھىم ئىسىدىن بۇ ترامىش يەلدا ئەمەس.

زەئفران يەڭلىغ ياشىم ئوزرە يۇزۇمدۇر لالەرەڭ،
ئىكى رەڭلىك باغ ئاراسىدا گۇلى رەئنا ئەمەس.

ئىشق ناتەئىن ئارا مەئشۇق ئاشق ھەم ئوزى،
بار ئەيلادى فاش ئەيلەگەن مەجنۇن ۋە يا لەيلا ئەمەس.

نازىنىم يۇز كورۇرگە ئىكى ئائىنە ئىتىب،
جىلۋە قىلمىش يانىيا زۇننار ئىستىخنا ئەمەس.

يارىنىڭ پىرتەۋسىدىن كىم گۇلگە تۇشكەچ شەممەئى،
نىچە بۇلبۇل چەرخ ئۇرۇر مەندەك كى بىر سەۋدا ئەمەس.

كىمكى مەجنۇن دەپ مېنى ئەيلەر مەسخۇر ساق ئولۇپ،
فەھم ئولۇر يارى پەرى پەيكەر مەلەك سىما ئەمەس.

ئاتىماس ئەيلەب ناۋايىدىن زوھورى تۇتماسام،
مۇنبۇلىن لەيلى ئاچىبدۇر يەل ئەبىرئاسا ئەمەس.

× ×

چەرخدۇر جامى نىگۇنلۇك ئاندا مەي دەركار ئەمەس،
كىم كى ئىشرەت ئىستەر ۋاقىغى ئەسرار ئەمەس.

مەرد جاھىل دولەت دۇنيا ئۈچۈن مەغرۇر ئىمىش،
تەبىل يەڭلىغ كورسە شەتسوق دەر سىمىز بىمار ئەمەس.

بۇ جاھاندۇر بارچەنىڭ كوڭلىن ئالۇر قىلماس ۋافا،
غەم يىگىل غەمخارە ئۈچۈن دۇنيا ساڭا غەمخار ئەمەس.

يوقتۇ شاخى مۇەدار ئىمىن بالالار تاشىدىن،
سەرۋىدەك ئازاد ئولۇر نەخلىكى مۇەدار ئەمەس.

يول تولا تارۇ قاراڭغۇدا راھزەن ئەيلەب كەمىن،
يولچى سىز ئول يولغە كىرمەكلىككە ئىمكان بار ئەمەس.

ياخشى ئۇسكىل باغبان كەسسە ئۇلايدۇ قىپچەدەك،
بۇ كىسلىمەكدىن ئۇلانماقدۇر غەرەز ئازار ئەمەس.

ھەركشى بولسا زوھوردەك تەھى سەتۇ، مەندىن يىراق،
سورىتى بى يارى بولسا سىرىتى ئەغيار ئەمەس.

× ×

دوۋلتى، كىم يارىسىزدۇر مەھنىتىغە ئەرزىمەس،
كىم تىرىكلىك يارىدۇر ئۇ فورقىتىغە ئەرزىمەس.

ئەۋ باھار ئەييامىدا باغ ئىچرە گۈللەر ئاچىلۇر،
كىم خازان بادى ساچۇرنىڭ ھەسرىتىغە ئەرزىمەس.

گەر بولۇب قارون كەبى ئالەمدە ئىشرەت ئەيلاسەڭ،
بارچەدىن ئايرۇر ئەجەلنىڭ شىددىتىغە ئەرزىمەس.

بەزىم ئارا گەر بادەئى ئىشرەت ئىچىب قىلساڭ تەرەب،
نىچە كۇن بولغان خۇمارى نەكبەتىغە ئەرزىمەس.

تەرك ئىتىب ئىكى جاھان ئوز جۇملە يارىڭدىن ئۇمىد،
گەر فانا دەيرىغە كىم بىر ئوزلىتىغە ئەرزىمەس.

زاهىدا كىم تەلبە دەبدۇر دەب مىنى كوب قىلما گەب،
نىچە ساق ئولساڭ جۇنۇنۇم ھالىتىغە ئەرزىمەس.

جەھد ئەيلەب تىز ناۋايىدىن تۇت ئۇمىد،
گۇلشىنى ئەخبار خارى مەھنىتىغە ئەرزىمەس.

.....
.....

× ×

ياشىمدۇر زەئفىران ئوزرە ساچىلغان لالەلەر ئەرمەس،
يورەك قانىم تۇرۇر ھىجرىدا توككەن لالەلەر ئەرمەس.

كىرىبدۇر ھوسن ھەرگاھىغە ئىستىغا بىلە يارىم،
زىمىستاندا قەمەرنى قورشاغان ئول ھالەلەر ئەرمەس.

سەمەندى ناز ئوزرە ئۇل كافىرىم باشىدا تىنترەتكەن،
شىھىد ئەتكانلارىن جان رىشتىسىدۇر ھالەلەر ئەرمەس.

لەبى لەئلىغە يەتكەندە بۇ تەشناكىم شىمىب لەئلىن،
مۇكەررەر سۇيماكىدىن رەشھەئى بەتخانەلەر ئەرمەس.

مەگەر قازى ۋە مۇفتى مەنىڭ ئىتۇر ئول ھالىتىڭنى كىم،
بىرى غۇلۇ بىرى شەيتاندۇر ئول دەللالەلەر ئەرمەس.

كورۇرسەن دەيىر ئارا مۇغبەچەلاردىن كىم تىلەب جان،
بالاكەشلەرغە دەيىر پىرودۇرۇر ئول بالالەر ئەرمەس.

ئىناغاي ئەي زوھورى زاھىدۇ ئابدۇكى قان يىغلار،
توكەر قانىڭغە رەمزىدۇر جىگەر پەركالەلەر ئەرمەس.

× ×

يارىم خىيالى ئەگەر قىلسا جىلۋەئى تاۋۇس،
ماڭا ئوشۇل كۇن ئىرۇر ئوڭچە رەۋزەئى فىردەۋس.

باشىم قويۇپ قەدىمىغە يولىدا جان بەرسەم،
بۇ بەختىم ھەسرەتىدە كەتكەي ئومرى كەيكاۋۇس.

كىرىكى دەيىرگە مۇغبىچەدىن ئەلىب مىژدە،
ھىمىشە ئىشق جۇنۇن نەۋبىتىگە ئۇرغۇم كۇس.

خىيالىم نەۋبىتىگە ئەيلا ھاياكىم كوڭۇل خاشاك،
ھەققاكى دەفئىغە پىرى مۇغانىم ئەتتى كىنوس.

رەم ئەتتى مۇددەتى شەھبازىم ئەل مالامىتىدىن،
كى ۋەسىل رەمزەسىدىن ئوزنى ئەيلەمە مەئيۇس.

نىچەكى ھىجىر بەلىيياتىدىن زەئىق ئولساك،
تۇتاي كوڭۇلدە نىھان ئەمدى جان قىلسا جىلۇۋۇس.

بۇ كۇن بۇ يولنى قويۇپ كىرمە خانىقاھلارغە،
كى تاڭلا زىكىرىك ئولۇر يۇز دەرىغ، مىك ئەفسۇس.

جۇنۇنلۇغۇم ئارا ھۇشيارلاردىن ئەتتىم ئار،
نىدىن كى دەيىر فانا ئىچرە تىنىك ئىرۇر نامۇس.

زوھورى ھالىتىدىن قەيس شەممەئى بىلگەچ،
جۇنۇن نۇش ئەتتى ئوزىن دەشت ئارا قىلىپ سالۇس.

× ×

نازىنىنىم كىم پەرىۋەش خەلق ئارا پەيدا ئەمەس،
جىلۋەسىدىن بى خەبەردۇركىم كى بىپەرۋا ئەمەس.

گەر فانا دەيىرىگە جون كوڭلۇك خەرىدار بولماسۇن،
بىل نىھان تۇت فەھىم ئەقىل ئول دەيىر ئارا دانا ئەمەس.

بۇ جاھان تەركىنى تۇتۇب يار ئىستەگىل يوقلۇق ئارا،
تۇتما كوز جەننەت ساڭى يارىم گۇلى رەئنا ئەمەس.

ساڭى تۇت كوڭلۇك كورۇرسەن باغ ئارا بىر دەستە گۇل،
يا گۇلى فىردەۋىس ئەمەس يا جەننەتۇلمەئۋا ئەمەس.

ساق ئىتەي كوڭلۇم يۇزى ئەكسىنى سالغان سەنمۇ دەپ،
ئوزگە كوزگۇ راست ئىتۇزگە مەن سكەندەرسا ئەمەس.

يەرۇ كوك ئىستەپ كويۇڭدا سەرگەردان ئىرۇر،
ئاي يۇزۇڭنى كورگىلى مەندەك جاھان پەيما ئەمەس.

بۇ زوھورى نىچە كىم دىۋانەلىك قىلسا زوھور،
كورگەن ئەلدىن بارمۇ بىر ئالەمدە بىر سەۋدا ئەمەس.

× ×

نى ئۇچۇن يارىم مېنى سىرىدىغە مەھرەم ئەيلامەس،
ھىجرىدا قان يۇتتۇرۇب ۋەسلىدا خۇرەم ئەيلامەس.

ئەيلايىن ئىستەب ۋافا كويىدا سەرۋەردان ئەمەس،
بىۋافالىغ كوزگەزىب ھەركىز (ئۇنى) كەم ئەيلامەس.

ھوسىن شاھى دەرگاھىدا نىچە شەيئەلىللا دىسەم،
ئول كەرەمدىن مۇستەھىق سايىلنى بىغەم ئەيلامەس.

يارغە جانىم فىدا ئەيلەردە ئانداق چوست مەن،
بەزلە ئىچرە مەن كەبى خەلق ئىچرە ھاتەم ئەيلامەس.

ھىجر تىغى بىرلە باغرىم چۇنكى دايىم رىشدۇر،
بىر نەزەر ئەيلەب تەرەھھىم بىرلە مەرھەم ئەيلامەس.

ئىشۋەكىم يارىمنى ئەيلەب نە پەرى، ھور مەلەك،
شىۋەئى كىم ئول قاۋۇر فەرزەندى ئادەم ئەيلامەس.

تىرگۇزۇر لەئلى زوھورى بولسا يۇز يىلغى ئۇلۇك،
چەشمەئى خىزرى دەمى ئىيسا ۋە مەريەم ئەيلامەس.

× ×

ھەر تەرەف يۇز ئۇزگەلى ئەي مەنسىزىم مەنسىز ئەمەس،
قاي سارى سەير ئەيلەسەم مەسكەنسىزىم مەنسىز ئەمەس.

باغ گۈلشەن تەركىن ئەيلەب سەير قىلسام دەشت ئارا،
گۈل يۈزى يادىدا كوڭلۇم باغى گۈلشەنسىز ئەمەس.

تەرك ئىتىب دۇنيانى تەرك ئەيلەي قەلەندەر تەركىنى،
ئوقغە ئوترۇ تۇرسا بولۇر ئولكى جەۋشەنسىز ئەمەس.

ئىشق دەردى ۋە بالا سەرداری كەلسە فەقر ئىلى،
جان تەن ئەيلەر فاناگەر جانسىز، تەنسىز ئەمەس.

ئىشق فەقرىدانىدا قىلسا مۇنادى ھەر كىشى،
بىلمەگەي ئارىننىك ئەسرارى مەنۇ سەنسىز ئەمەس.

ئوزگەگە سالدىك نەزەر مەن رەشكىدىن كويدۇم تامام،
نىچەكىم سەن مەنسىز ئولساك ئانچە مەن سەنسىز ئەمەس.

تەلبەلەردەك كۇيىكۇ بىھۇدەكۇلوق تەرك ئىتىب،
ئەي زوھورى سەن ئەنىك بىرلەن بول ئول سەنسىز ئەمەس.

× ×

ۋافاسىز باغرى تاشىمغا مىنىك ئاھىم ئەسەر قىلماس،
كوزۇم تەلمۇرسە يولىدا تەرەھھىمدىن نەزەر قىلماس.

فىراقىدا يۇرەكىم يۇتۇپ دەرد ئەيلەدى خافىقان،
نىچە قانىم ساچۇر ھىجرىدا ئول دىلبەر زەرەر قىلماس.

كىيىب گۈلگۈن ئىگىن بەدنام ئىتىبدۇر ئوزنى قاتىلۇەش،
قاۋۇر يۇز خەلقىنى گۈلگۈن ۋەلى خۇن جىگەر قىلماس.

باشىم تىغى ئاستىدا قويۇب يۇز ئىلتىجا قىلسام،
قۇبۇلىمنى بۇ يۇزدىن بىر قىلۇر يارىم ئەگەر قىلماس.

جۇنۇن كورگەچ مىنى بۇ ئىشق دەشتىدە پەرىزادىم،
نى جىلۇە قىلمىش ئانداق نى پەرى ھور بەشەر قىلماس.

گاھى يارىم كىلۇر خىلۇەت تۇتۇب ھەم جان ئىنساندىن،
نى جانىم نە قىلۇر ۋاقىق نە كوڭلۇمگە خەبەر قىلماس.

ئەگەر يارىم زوھورىنى نىچە ھىجران ئارا تاشلار،
ئوز ئىشكىنىدە سەرگەردان قىلۋز چۈن دەربەدەر قىلماس.

× ×

جا بىكىم قەتىل ئەيلەمەكنى ئەمدى ئايىن ئەيلەمىش،
تىز ئەيلەرگە قىلچىن زەھەرگۈن قىيىن ئەيلەمىش.

ئىلكىنى گۈلرەك ئىتىبدۇر خىلئەتىن ئەيلەپ قىزىل،
ئول ھىنا ئىرمەس مىنىك قانىمغە رەڭگىن ئەيلەمىش.

خىيالىنى جانىم قۇشىغە دانە، زۇلفىنى دام ئىتىب،
ئىشق ئەھلىنى بەند ئەتكەلى يايىنى چىن - چىن ئەيلەمىش.

ساقىيا كىم بادە مىشكىننى كەلتۇر بەزىم ئارا،
زۇلفى يافقاچ ئارەزىن كوڭلۇمنى غەمكىن ئەيلەمىش.

زۇلفى خالى ئارەزى پىرتەۋسى تۇشكەچ دىن ئارا،
بىرنى گەبرو، بىرنى تەرسا، بىرنى مۇئمىن ئەيلەمىش.

كوڭلۇم ئىچرە ھەرنە سىرىم ئەلگە فاش ئولسا نىپتاك،
ئول پەرىزادىم مىنىك سىنەمنى ئابكىن ئەيلەمىش.

نەزمەم ئىچرە سەنئىتىم يوق دەب زوھورى غەم يىمە،
مەزھىرىدىن كورگەچ ئول نەزمەگنى تەھسىن ئەيلەمىش.

× ×

سەرۋى ئازاد لالە ئىكى ياندا ئىلان چىرماشمىش،
قاشىدا يامۇ قىلىچ ئىكى ئاڭا يانداشمىش.

بەئزىلەر ئاشىق ئولۇر غۇنچە دەھانىنى كورۇب،
لالەسى يادى بىلە كوزلارى قان باغلاشمىش.

دىمەگىل باغ ئارا نەرگەس ئوزە تۇشمىش شەبنەم،
سەرۋى قەد نەركەسنىك ھەسرىتىدىن يىغلاشمىش.

جان بېرۇر لەئل لىبى خىجلىەتىدىن ئابى ھايات،
زۇلمەت ئىچرە نىھان ئەيسا فەلەكدىن ئاشمىش.

بەئزى گۇل بۇسى بىلە، بەئزى مۇھەببەت مەندىن،
مەست دىۋانە زوھورى بۇ جاھاندىن قاچمىش.

نى جاھاندۇر كىم ئەنىك بىرلە بار ئەل قىلدى ماۋاش،
دەمبەدەم ھەربىرىگە قىلدى ۋاقاسىزلىقنى فاش.

× ×

تەركى جا ئەتكەچ گادالىق ئەيلە ھەر مەيخانەدە،
فەقر، كۇيىدا گاداغە شاھلىقدىن ئار ئىمىش.

ئەي زوھورى ھىجر ئارا مەستانىلىقنى كوتاھ قىل،
ساق بارماقلىغ ئەنىك ساری بەسى دىشۋار ئىمىش.

× ×

ئەي دەرىغا! ئومۇرلار غەفلەتدە ئوتتى يازۇ قىش،
يازۇقۇم كوبدۇر ۋە لېكىن قىلمادىم بىر ياخشى ئىش.

كىرمادىم دەيرى فاناغە ئىستىبان كەھفى باقا،
نە بولۇب ئىت تافمادىم كەھىف ئەھلى ساری پەرۋەرىش.

نە ئىتىب ئىلىم ئەھلى بىرلە بىر نەفەس دەمسازلىغ،
جەھىل ئىلىگە بىر نەفەس تەرك ئەتمادىم بارىش - كېلىش.

قىلمادىم ئانداغ بىر ئىشكىم تافقۇم ئاندىن ئافىيەت،
ئالەم فانى ئىشىدىن تافمادىم بىردەم تىنىش.

ئوق كەبى پورران ئوتەر ئومرۇمنى بىلدىم گۇئىيا،
يا كەبى قەددىم ئىگىلگەندە ئاسا بولمىش كىرىش.

جۇن تۇگەتتىم جەرخ ئىتىب ئومۇر ئەزىزىم نەقدىنى،
ھىرىس، ئارزۇ، جورىم ئىسياندىن تولا بولدى كىرىش.

رەھمىتىڭ دەرياسى بى ھەددۇ ناھايەت يارەھىم،
مۇستەھىق ئەفۇيىڭغە مەندەك ھىچ ئاسى كىلمەمىش.

قاق تاغىدىن ئاغىر بولسا گۇناھىم يا كەرىم،
ئەفۇيىڭز دەرياسىغە خەس يەڭلىغ ئاسان ئوتكىرىش.

بولما ئاتۇمىد ئەي زوھورى كۇفردۇر يەڭلىغ نا ئۇمىدلىغ،
جان بىلە لاتەقنەتۇ مىن رەھمەتىللانى ئىرىش.

× ×

ئەي تىيرى بارانى غەمنىڭ كوڭلۇمنى پۇرخۇن ئەيلەمىش،
ياشىمنى بەھرەيىن ئەيلەگەچ رەڭگىنى گۇلگۇن ئەيلەمىش.

بولمىش ئەزەلدە قىسمىتىم زەھرى فىراقىڭدىن نەسىب،
ئىچكەچ كوڭۇلدە جۇش ئۇرۇب دەردىڭنى ئەفسۇن ئەيلەمىش.

كەلدى نەشاتىم دەردىدىن مەجنۇن فانا تۇفراغىغە،
غەم يامغۇرىنى ياغىزىب جىسمىمنى مەجنۇن ئەيلەمىش.

ھۇببۇلۇەتەن دىب كوڭلۇمە دەرد ئەلەم كەلسە نىتاڭ،
غەم لەشكىرى سەردارىغا سىينەمنى مەئمۇن ئەيلەمىش.

ئىشقىڭ مىنى بىچارەنى ھىجرىڭدا سەرگەردان قىلىب،
ۋەسلىڭ تەمەننا سى بىلە جانىمنى مەرھۇن ئەيلەمىش.

بۇ دەردى مىھنەت نى بەسى كوردۇم بالايى ئىشق ئارا،
بىر - بىردىن ئارتۇق دەمبەدەم كوڭلۇمنى مەھزۇن ئەيلەمىش.

بۇ تىلبە كوڭلۇمدۇر زەنەخدانىڭدا ھەبىس ئولغان كەبى،
ئانداقكى ھەزىيان فەرتىدىن مىسردا زۇننۇن ئەيلەمىش.

كوڭلۇم قۇشى فەرياد ئىتۇر زۇلفۇڭنى كورگەچ ناگىھان،
بىر ئەژدىھاسى گوئىيا مورىغە ئەفسۇن ئەيلەمىش.

تاڭ يوق زوھورىنىڭ كوزىنى ئەشۇەسى مەست ئەيلەسە،
بۇ ئىشق ھەسرەتىدە يۇز مەندەكنى مەجنۇن ئەيلەمىش.

× ×

هوشۇم يوق كوڭلۇم جۇنۇن سەھراسدا چالاك ئىمىش،
ھەمد لىللاھ ماسۇەللاھدىن خىيالىم پاك ئىمىش.

تىلىبە كوڭلۇمنىڭ جۇنۇنلۇق ئىچرە ئانچە لافى بار،
ئىشق دىۋانىدا مەجنۇن تەبل بى ئىدراك ئىمىش.

مۇغ كەبى جۇش ئەيلەسەم دەير سۇبھى يوقتۇر ئەجەپ،
كوڭلۇمە تۇشكەن ئەنىك روخسارى ئاتەشناك ئىمىش.

ناسىھا قىلدىك نەسىھەتىكىم جۇنۇنۇم بولدى كوب،
مەن بەسى ئاجىز پەرىزادىم ئەجەب بى باك ئىمىش.

مەھۇەشىم ئىشقىدا كەزدىم ھىجىر سەھراسىن تولا،
دىمەڭىز سەرگەشتە قىلغان ئەنجىمى ئەفلاك ئىمىش.

بىر ئوتىكىم چۇشتى كوڭلۇم ئىچرە ھەدۇ سانى يوق،
بۇ توققۇز ئەفلاك ئەنىك ئايلىدا بىر خاشاك ئىمىش.

ساقىيا قىلساڭ تەرەھىم زەھر ئىلە بىر كاسا تۇت،
بۇ داۋاسىز دەردىمە زەھەر ئىچمىكىم تىرياك ئىمىش.

شايەد ئەتكەي مەھرەم ئول ئۇمىدچىدىن بىر كۇن تولۇڭ،
دەب ھىمىشە سۇبھى يەڭلىغ كوكرەگىم يۇز چاك ئىمىش.

يارسىز بىردەم زوھورى جاندىن كەچسە نىتاك،
كىمكى جان ئوينار باشىنىك مەسكەنى فەتراك ئىمىش.

× ×

تافمادىم جانىم بىرىب ۋە دەردى ھىجراندىن خالاس،
بولمادى كوڭلۇم داغى زۇلفى پەرىشاندىن خالاس.

جانۇ تەن ئازۇردە بولدى ھىجر دەردىدىن تولا،
جاندىن ھىجراندىن خالاس ئەت، يا مىنى جاندىن خالاس.

بەھر غەم غەرق ئەيلەسە بار دەيىر پىرى ئايلىغە،
نوھسىز بولماق بەسى مۇشكۇل بۇ تۇفاندىن خالاس.

تىلبە باشىمغا فەلەك غەم تاشى ياغدۇرسا نىتاك،
ھىچ دىۋانە بولۇرمۇ سەنگىباراندىن خالاس.

غەبغەبىك چاھىدا گەر قالسا زوھورى غەم يىمە،
ۋە قاچان بولمىش جۇنۇن ئەھلى يۇز زىنداندىن خالاس.

× ×

مەي مىنى قىلدى خۇمارۇ مۇبتالالىقدىن خالاس،
كەيفى بىخۇد ئەيلەگەچ ھەم خۇد نامالىقدىن خالاس.

ھەمدىللاھ قاچتى مەندىن مەست كورگەچ زۇھد ئىلى،
بولماس ئىردىم جەھد ئىتىب كوب ئاشىنالىقدىن خالاس.

تاكى مەسجىد تەرك ئىتىب مەيخانە سارى بارغالى،
شۇكرىكىم تافتىم رىيايى پارسالىقدىن خالاس.

دەيىر پەرى ئىلكىدىن تارتماس كىشى كىم جۇرئەتى،
ئولماغاي ئۇزلۇك بىلە فەقىر فانالىقدىن خالاس.

ساقىيا بەرمۇژدە، قالدىم ۋەھ خۇمارى ھىجر ئارا،
قىلغاسەن بىر جۇرئە بىرلە بۇ ئارالىقدىن خالاس.

مەزھەرى گەر دەيىر ئارا تۇتساق ئىكولەن بىر ھاۋا،
بولغايىز نەفسى ھاۋا رويۇ رىيالىقدىن خالاس.

مەي ناۋايى بىرلە جامىدىن زوھورى تۇت ئۇمىد،
قىلغۇسى بىر جام بىلە بى ناۋالىقدىن خالاس.

× ×

ئىشق مىنى ئەيلادى نەك ۋە ھايادىن خالاس،
تىلبەراتىپ خەلق ئارا تىلبە گادادىن خالاس.

ئىشق ئارا خامۇدۇر ئەتسە كشى نامۇ نەك،
كىم تىلەسە ھىجىر ئارا رەنجى ئەنادىن خالاس.

ئاشىق ئىسەك كوب جافا چەككىل جافا تۇت كوز جافا،
گەرچە قارا كوزلۇگۇك بولسا ۋافادىن خالاس.

ئىشقكى بى رەڭدۇر، رەڭپەزىر ئولماغىل،
فەقىر لىباسنى كىي ئاقۇ قارادىن بول خالاس.

ئىشق مەرەزىغە گەر قىلسا فەلاتۇن ئىلاج،
مىڭدا بىرى بولماغاي ئەسرۇ داۋادىن خالاس.

زۇھد ئەھلىدىن قاچان تائىتى بولغاي قوبۇل،
كوڭىل ئەنىك بولماسا ئۇجبۇ رىيادىن خالاس.

تافتى زوھورى ناۋايىدىن ئىتىب ئىلتىماس،
ئىشق يولىغە كىرىب نەفسى ھاۋادىن خالاس.

× ×

ئەي سابا ھالىمنى قىل سەرۋى خارامانىمغە ئەرز،
ھىجىر ئارا جان چەككەنىمنى ئەيلە جانانىمغە ئەرز.

زۇلفىنىك ھەر تارى ئىمانىمنى بەرباد ئەيلىگەن،
كېتىسەدىن پەرۋاسى يوق ئول نامۇسۇلمانىمغە ئەرز.

كەتتى جانىم ۋەئدەئى ۋەسلىغە يەتمەي ئەي سابا،
قىلغاسىن تافساك ئول ئەھدى يالغانىمغا ئەرز.

ھەر كېچە بىدار ئولۇب ھىجىردا زار ئەتكەنلارىن،
ئەيلەسەك نىتاك مىنىك بى‌باك جانانىمغە ئەرز.

ئەرز قىلساك قىل سابا گەر قىلماساك يوقدۇر غەمىم،
ھاجەت ئىرمەس كاشىفى، ئەسرار پىنھانىمغە ئەرز.

ئاشكارا ۋە نىھان ھەر نەۋئ تىل بىرلە دىگۇم،
نىچە مۇك كەلسە باشىمغە ئول سۇخەندانىمغە ئەرز.

جانۇ دىل يەنىلاب زوھورى ھالىنى ئەتتى بايان،
رەھىم ئىتىب قىلغىل سابا ئول لەئلى خەندانىمغە ئەرز.

× ×

ئىستەمەك ۋەسلىگدىن ئول لەئلى شەككەر بارىگغە ئەرز،
سۇبھىلار كوز تۇتماغىمدىن مىھرى روخسارىمغە ئەرز.

ئاينە رەۋزەن قىلىبدۇر مىنى ئويۇم دىۋارىغە،
كورگەمىن دىب چەھرە ئەكسىدىن نە مۇدارىگغە ئەرز.

ياخشى - ياخشى خۇي بىلە ئالدىك چۇ كوڭلۇم كىشۋەرىن،
مىنى يامان كوڭلۇم بىرۇرگە ياخشى كىردارىگغە ئەرز.

ئەي، كوڭىل غىمىم ئاھىغە پاتساك تاغى مەندەك شۇكرى قىل،
كەلدى بۇ يارى بالادىن جىسمى ئەفكارىگغە ئەرز.

يوق ئەجەب گەر چەھرەئى زەردىم ياشۇرسا كاسەنى،
دەھىر ئارا يوقتۇر ماڭا خەبەر دەرد ئازادىگغە ئەرز.

ھەركىشى بىر ئىشدە ئوز مەتلۇبىغا مايىل بولۇر،
بۇ زوھورى خەستەگە بۇ فىلجۇملە دىدارىگغە ئەرز.

× ×

بولدى جانىمغە ۋىسالىگدىن خەبەر ئاسار فەيىز،
تافتى كوڭلۇمىنىك ئوتى يادىك بىلە ئەنۋار فەيىز.

مىژدەئى كەلگەچ بۇ شام غەمدە ۋەسلىك سۇبھىدىن،
تافتى مەھزۇن خاتىرىم بۇ مىژدەدىن ئىزھار فەيىز.

فەيزىلەر يەتسە ساڭا سەنسىز ماڭا مەقسۇد ئەمەس،
گەرچە ئەيتۇر زوھرا ئىلى ھەردەم ماڭا ئەسرار فەيىز.

ئەيلاسە رەھىم ئىبتىلاسىدە ماڭا فەييىاز رەھىم،
نىچە ناقايىل ئىسەم كىم قىلغۇسى ئىنكار فەيىز.

گەر خازان هىجىر ئارا تۇتسام باهاردىن ئۇسىد،
يۇز گۇل ئاچىلسا نىتاك يىتكۇرسە گۇل روخسار فەيىز.

گۇڭگى لال ۋەسلىدە گەر ئىستەسەك تافماق ئۇتۇھ،
گەر سوزىدىن يەتمەسە يەتكەي ئوزىدىن بارى فەيىز.

ئەي زوهورى دەيىر پىرىدىن نەسىھەت ئاڭلاغىل،
يىتكورۇر ھەردەم ساڭا ئول شەكەر بار فەيىز.

× ×

بۇ تەرۇرا ئوتكۇنچە ياساي مەن ئوتكۇنچە قىل كوپ ئىھتىيات،
ئوتكەرۇر ھەردەم ياڭى مىھماننى بۇ ئەسكى رابات.

تەبىل يەڭلىغ گۇنبەز ئەيلەب قۇم بىلەن تۇفراقدىن،
بارمۇدۇر، ئاندا ساباتى ئەتكەلى ئەيشى نەشات.

مەستلەردەك زوق جامىدىن ئىچىب قىلما سەرۇر،
يۇز غەمى ئەندۇ ئىرورىكىم قىلسا تۇشدە ئىنبىسات.

دەم غەنىمەتتۇر بۇ كۇن بىردەمنى زايە ئەيلەمە،
ھەردەمىك بىر كۇي فەقىر ئەھلىگە قىل ئىختىلات.

مات بولدى بۇ فەلەك شەترەنجىدە شاھۇ گادا،
دانىشى يۇز سىنچەنى كوب ئوتكۇرۇبدۇر بۇ بىسات.

ماسۇاللاھنىك باقاسى يوقتۇرۇر مەندىن ئىپشىب،
ئىستەگىل بىر پىر كاملى يەتمەسەك تۇت ئىرتىبات.

يىلۇ ئاي فىسق ئىچرە بولدۇك ئەمدى يانغىل ئەي زوهور،
ئەيلەگىل لاتەقنەتو رەھمەتىللاھ دىن نەشات.

× ×

تابى يوقتۇر تىيرە كوڭلىنىك جامالىك مىھرىغە،
بولدى سۇبھىم شامۇ زۇلفۇك بىرلە قىلغاچ ئىختىلات.

فۇرقەت ئىچىرە سەبىرسىز يەتمەك ۋىسالىڭغا ماھال،
كىم بارۇر ئۇچماقنى دەۋزەخدىن يانا كەچكەي سىرات.

فەقىر رەختى بىرلە غەم تورىنى بەرباد ئىتۇر،
تاج زەرنى قوي باشىڭدىن تافماق ئولساڭ بۇ بىسات.

قۇرب ئولۇر تەرك ئەيلاسە ئەينى ئى قۇرب ئەي كوڭىل،
بۇ جاھان رەئناسىدىن كىم قىلماس ئولسا ئىختىلات.

دەم غەنىمەتتۇر زوھورى شۇكرى قىل ھەر ھالىغە،
ئوتكەرىب كوب سەنچەلەرنى قالغۇسى ئەسكى رابات.

× ×

ۋەززۇھا تەفسىرىن ئەتكەن ئارەزىڭ گەردىدە خەت،
خەت ئوزە تۇشكەن مۇمەيىمىز خال مىسكىنىڭنىڭ نۇقت.

ئەنبەرىن زۇلفۇڭ ساۋادىدىن تۇشۇبدۇر ئايەتى،
ئىشق ئىلى مىئراجىغە ۋاللەيىل ئىزا يەغشا فەقەت.

قامىتىڭ مەسكەن تۇتۇب ساكىن بولۇبدۇر خار ئارا،
ئاڭلامىش بۇ رەمزىنى خەيرۇلئومۇر فىلۋەسەت.

خەتتى خالىڭدىن مۇنەۋۋەردۇر كوزۇمنىڭ مەردەمى،
رۇشەن ئەيلەر كوزنى ئارى بولسا ياخشى ھۇسىن خەت.

راستدۇر زىبا نىھالىڭ جىلۋە قىلسا باغ ئارا،
سەرۋنگە ئازادىلىغ نىسبەت ئىبرۇر ئەسرۇ غەلەت.

يەتسە گەر سەندىن ماڭا پەيغام نامە يوق ئەجەب،
كوز ياشىم بولسا راۋان مەندىن بۇرۇن ئانداقكى شەت.

ئوينايي ئالماس ئەي زوھورى ئىشقى ئارا ھىراۋۇل ئىتەك،
ئەيلەمەس پەردازىدەك شەھباز ئۇچۇب سۇ ئىچرە بەت.

× ×

ئاڭلادىم يار لىبىدىن ھەمە شىرىن ئەلفاز،
شىرىن ئەلفازىدا يوق ئىبرۇر بۇ تەھسىن ئەلفاز.

ئاتەشىن لەئلى ئۇزە خەتتى خوشى سەبزەرەڭ،
تۇتى يەڭلىغ ئەيتارەم ۋەسفىدا رەڭگىن ئەلفاز.

ئىشق پىرى بۇ كېچە ئەيدى ماڭا بىر سىررى:
"ھىچ ئاشىق ئىشتىبدۇرمۇ بۇ ئايىن ئەلفاز".

بۇ نەۋا بەستەلىك ھەسرەتنى غەفلەت دەب،
سالىبان بوينۇمغا قول ئەيلادى چەندان ئەلفاز.

شاھ ئىستەر سىنى تەبلىنى قاقىب ئەي شاھىن،
ساڭا نە ئەردى بۇ دەيىر ئاندە دىبان چىن ئەلفاز.

× ×

ئەيلەدىڭ غەم تىيىر بارانى بىلە كوكسۇم شىكافى،
رەھىم ئىتىب مىژگان ئوقۇڭغە ئەيلاساڭ نىتى غىلافى.

جۇستى چابۇك قاراب ئاندا ئېرۇر ئىكى كوزۇڭ،
كوز يۇمۇب ئاچقۇنچە ئەيلەر زاھىر ئول ئىكى مەسافى.

كوز ياشىم دوررى يەڭلىغ زاھىر ئولماستىن نىدىن،
تۇشىمگەيمۇ سۇغا يۇز ئەكسى قاچان كىم بولسا سافى.

تاغ ئىگىلسە يوق ئەجەب دەردىم يۇكىدىن گەر مىنىڭ،
كور ئىگىلگەننىڭ نىچۇكدۇر ئىشقىنىڭ ئاستىدا قافى.

ئاشىق ئولدۇم دىب كېرۇر ئوتغە ئەيتىب بارچە رىيا،
كەرماشىن ئىشق ئوتىن تۇتمىش كېرەك ئانى ماڭافى.

كىمكى ئاشىق ئولسا دوزاخ ئوتىدىن نى باك بار،
ئىشق ئوتى نابۇد ئىتەر دوزاخ ئوتىن يوقتۇر خىلافى.

ئەي زوھورى كەچمەيىن جاندىن دام ئورما ئىشقىدىن،
ۋەرنە دام ئۇرساڭ رىيائى زاھىدكەبى دۇر بارچە لافى.

× ×

كەچتى ئومرۇم فىسق بىرلە نامۇسۇلماتلىقدا ھەيف،
ئوتتى زايە ۋەقت غەفلەت بىرلە نادانلىقدا ھەيف.

ئەكسەر ئومرۇم ئوتۇب نەپسى ھاۋاۋۇ ھىرىس ئىلە،
قالغانى سەرف ئولدى ئەندۇھ پۇشايمانلىقدا ھەيف.

نەپسىمە تارتىب شامالى رىيازەت بەرمايىن،
ئوتكەرىمەن دۇشمىنى كوللىنى ئاسانلىقدا ھەيف.

ھەيف‌دۇركىم بۇ جاھان لەززاتىدىن ئۇزمەي كوڭۇل،
كەتسە جانىم نەخەبەر بۇ نەۋئۇ ھەيرانلىقدا ھەيف.

ھەرسارى قويدۇم يۇزۇمنى، كوزۇمنى، كوڭلۇمنى ھەيف،
ۋە ئەزىز ئومرۇم ئوتۇبدۇز بۇ پەرىشانلىقدا ھەيف.

سىز ئىتىب ھولۇ قۇرۇقنى ئەيلادىم نەپسىمنى سىر،
ھەسرەتا ياۋەيلىتا قالدىم بۇ ھەيرانلىقدا ھەيف.

بازگەشت ئەيلاب زوھورى تۇت ناۋايىدىن ئۇمىد،
ئوتكەرىب سەن دەر - بەدەر ئومرۇڭنى بۇھتانلىقدا ھەيف.

× ×

ساڭا مەقسۇد ئىچرە چەۋگان بولسا مەيدان ئوينىماق،
قىش كۇنى تافماي ھىنا ئىلكىڭنى رەڭگىن ئوينىماق.

چىن قىلىب زۇلفۇڭنى رۇخسارىڭنى پىنھان ئەيلادىڭ،
چىن ئىلى يەڭلىغ مۇدۇر بۇ رەسىم قىلغان ئوينىماق.

قان - ياشىم تۇتتى كوزۇمنىڭ مەردۇمى نىڭ نۇرىنى،
ئوپناغىل بى باك مەندىن بولسا پىنھان ئوينىماق.

ئوينايي - ئوينايي نىمە كۇن دىنىمنى تاراج ئەيلەدىڭ،
بۇ بولۇبدۇرمۇ ساڭا ئەي نامۇسۇلمان ئوينىماق.

بولدى خۇن ئەندۇھ مىھنەت ئوتىغە كوكسۇم ھەدەف،
ئاقتارىب ئال نىچە لازىم بولسا پەيكان ئوينىماق.

ۋەئدە ۋەسىل ئەيلادىڭ ئوينىاب زوھورىغە نىچە،
مۇنچەمۇ يالغان بولۇر ئەي ئەھدى يالغان ئوينىماق.

× ×

مېنى هىجىر ئىبتىلاسىغە سازا قىلدى فىراق،
كويدۇرۇپ هەم روزىگارىمنى قارا قىلدى فىراق.

ۋەسىل ئارا بىر ئەيىش ئىشرەت ئەيلەمەك قىلسام هەۋەس،
هىجىر دەردى مەهنىتىغە مۇبتالا قىلدى فىراق.

جانۇ كوڭلۇم يىغلاشۇر ئەيتىب بىرى بىرىگە هال،
خەستە جىسمىمنى مېنىڭ ماتەم سارا قىلدى فىراق.

ئانسىزىن يۇز قەتلى قويدى جىسمىمە داغ ئوزرە داغ،
ۋە ماڭا بۇ سەئب هالەتنى راۋا قىلدى فىراق.

بىر قەدەم قويماق خىيال ئەتسەم ئاڭا ئىستەب ۋىسال،
ئىنتىهاسىز جەۋرىدۇركىم ئىبتىدا قىلدى فىراق.

ۋەسىل تۇشىدىن ئىتىبدۇر ئوزگەلەرنى بەهرىمەند،
هىجىر تىشىدىن مېنى بەسى خۇار قىلدى فىراق.

يارسىز هەركۇندە ئولمەكدۇر زوهورى جانىغە،
نەخوش ئولكىم بىر ئولۇم بىرلە داۋا قىلدى فىراق.

× ×

ساڭا مەقسۇد ماڭا ئىشقىڭدا زار مۇبتالا قىلماق،
ماڭا هەم ئارزۇ جان جاهانىمنى فىدا قىلماق.

كىچە ـ كۇندۇز تىلەرمەن بىر كورۇپ يادىڭدا ئولمەكنى،
نە لازىم غەيرى دىگەرىڭنى ماڭا شامۇ سابا قىلماق.

يۇرۇپ ئالەمنى كەزدىم تافمادىم ۋە دىلىستانىمنى،
كۇڭلىنىڭ نالەسى بۇدۇر تافىب يار ئىلتىجا قىلماق.

ئەجەب مۇشكۇل دۇرۇر بۇ يۇز قارا ئەرزىن بايان ئەتمەك،
ساڭا ئاسان دۇرۇر يۇز هاجىتىم بولسا راۋا قىلماق.

زەھى دەريايى ئەفۇيىك ئاقتۇر يۇز مىڭ گۇنالارنى،
ئانى بىلگەچ ماڭا ئەيىش بولدى ھەردەم يۇز قارا قىلماق.

مۇيەسسەر بولسا مەخفى سىنىڭ يادىڭدا بولماقلىغ،
كىرەكمەس دەم ئۇرۇب ئۇشاق تەرزىدا ناۋا قىلماق.

ئىلاھا، بۇ زوھۇرىنى يىراق تۇت زۇھد تەقۋادىن،
كىشىكىم زۇھد ئىتەر ئاندىن يىراق بولماس رىيا قىلماق.

× ×

گەر قىرى ئەيلاسە ياشلار ئارا بەزم ئارالىق،
بولماغاي ئاندا يىگىتلەر كانشات ئەفزالىق.

تىغلىدۇر كوڭلى ئۇلۇس ئىچرە ساقالۇ ساچ بىرە
كەلسە ئەتفال ساقالىغە زەھى رەسۋالىق.

كىم يىگىتلىك چاغىدۇر خىزمەت، تائەت ۋەقتى،
قىرىغە يانماقۇ تايماق ھەمە ناپەرۋالىق.

ياراشۇر ياشلىغدا نىچۇك ئىشلار ئەتسە،
خوش ئەمەستۇر قىرىغە قىلسا قەدەھ پەيمالىق.

كىم خۇدا يادىدا بولماي قىرىبان بادە ئىچەر،
ياخشى بۇ نەۋئۇ مۇسۇلمانلىقدىن تەرسالىق.

ئەۋۋىلى ئۇمر جاھالەت بىلە ئوتتى ئاخىر،
تەڭرى يادى بىلە ئوتسە بۇ زەھى دانالىق.

سارغارىب تۇشتى زوھورى تىشىك ئەمدى خوشتۇر،
ئەيلەسەڭ تەرك ھەۋەس، ئەيلەمەسەڭ بەرنالىق.

× ×

قەدىڭدەك باغ ئارا سەرۋى راۋان يوق،
رەخىڭدەك گۇلشەن ئىچرە زەئفران يوق.

لىبىڭدەك ھىچ يوقتۇر لەئلى سراب،
كوزۇڭدەك شوخ ئاشوب جاھان يوق.

قاشىڭدەك يوق جاھاندا قادىر ئەنداز،
ئاتارغە بىر مېنىڭدەك ناتىۋان يوق.

ئەھەد غەيرىڭنى بارۇ يوق دىمەككە،
ئانىڭ رەمزىن بىلۇرگە نوكتەدان يوق.

نە ئىمكاندۇر كىشى باغ ئىچرە كىرمەك،
ئاڭا يول كورساتۇرگە باغبان يوق.

مېنىڭ سايراماغىم گۇلرۇخ ئۇچۇندۇر،
قىلۇرمۇ ناله بۇلبۇل گۇلىستان يوق.

ھەمە ياخشى خۇيۇڭنى ھەرف ئىتۇرگە،
جاھان ئىچرە مېنىڭدەك بىر يامان يوق.

بولۇبمەن خەلق ئىچىدە ئانچە بەدنام،
مېنىڭ (دەك) يانا رەسۋايى زامان يوق.

ئىلاھا، كوڭىلدۇركىم بەسى پەرىشان،
ماڭا ئەي رەھىم قىل بىر دىلىستان يوق.

× ×

قاشىمدا تا مېنىڭ لەيلى كەبى بىر گۇلفدارىم يوق،
ئانىڭ ھىجرىدا مەجنۇندەك ئىشىم جۇز ئاھۇ يارىم يوق.

خازان ھىجر ئارا سارغارمىشام يافراغدەك كىم،
نە يەڭلىغ غۇنچەدەك خەندان بولۇرمەن نەۋ باھارىم يوق.

يۇرۇرمەن گۇلرۇخۇم شىخىدا بۇلبۇلدەك ئىتىپ فەرياد،
ئەجەپ بىچارەلىكدۇركىم مېنىڭ بىر لالەزارىم يوق.

ئىچەكىم جەۋر چەكتىم كورمادىم يارىمدا بىر ئىنسانى،
ئىچۇڭ ئەيلەي ئانىڭسىز لەھزەئى سەبرى قارارىم يوق.

بۇلار تۇرفه يۇز مىڭ يارۇ هەم يارىمچه بولماسلار،
قىغانكىم يارىسىزدۇرمەن تامام ئومرى يارىم يوق.

كىشىكىم يار ۋەسلىدىن ماڭا بىر مژده بەرسه،
ساچارغه باشىدىن ياشىدىن بولەك لايىق نىسارىم يوق.

ئىلىب سىنغان سافال ئىلكىمگه مەيخانەگه كىرسەم،
ماڭا مەي جامىدىن ئارتۇقتۇر ئاندىن نەڭگى ئارىم يوق.

تەرەههۇم ئەيلەسەڭ هالىم كورۇب ئەي ساقى گۇلرۇخ،
مېنى مەست ئەزەل قىل سەندىن ئۇزگه غەمگۇسارىم يوق.

مېنى مەزهەر كەبى بۇ يولدا مەهكەم ئەيلەسەڭ يارەب،
زوهۇرىدەك بۇ يولدا جان بىرىب هەرگىز يانارىم يوق.

× ×

غۇنچه يەڭلىغ ئاچىلۇرغه ۋەقتى نورۇزى كىرەك،
ساچقالى باده خازان مەندەك سىيارۇ كىرەك.

سەنسىزىن بولدى مېنىڭ يۇز پاره كوڭلۇم هەر تەرەف،
جەمىئ ئىتۇرگه پارەنى بىر تىيره دىلدوزى كىرەك.

كوب مېنىڭ دەردىم ئىلاجىم يوق مەگەرچه داغىدىن،
ياغقالى باغرىمغه ئوت ئاه جىگەر سوزى كىرەك.

كىرمەك ئىستەرمەن مەي ئىچمەك بىرله ئىشرەتخانەگه،
بىزگەكۇ مۇترىب بىله بىر مەجلىس ئەفروزى كىرەك.

يوقدۇرۇر فانى جاهاندا مۇندىن بولەك ئەيشى خوش،
ئەيتار ئىرسەڭ ئانى ئاه دەرد ئىله سوزى كىرەك.

ئىشق دەرسىنى پىركامىلدىن ئالۇرلەر ئەهلى دەرد،
ئورگەتۇرگه ئانى هەم بىر دانىش ئاموزى كىرەك.

ياخشى كوردۇڭ يامان يول ئىستەسەڭ كەلگىل زوهور،
هەر تەرەفگه بارغالى مەندەك قىل ئوزى كىرەك.

× ×

قىيا باقىب جان ئالور كوزلارى قاراغا باقىك،
بۇدۇر هايات ئەبەد لەئىل جان فازغا باقىك.

روخى زۇلفىدىن ئىستەب نىشانە كوز تۇتسام،
دىدى گۇۋاھ ئاڭا تەقسىر ۋەززۇھاغە باقىك.

بۇ ئىككى كوزنى يۇمۇب ئىككى ئالەم ئىشلاردىدىن،
ۋىسال ئارا كوز ئاچىب قۇرى مۇستافاغە باقىك.

فىراق تۇنلەرى سىينەمنى چاك ئاھ ئەتتى،
ئاڭا ئىنانماسڭىز سۇبھىدەم ساباغا باقىك.

ئانىك قوياشىغە كىم تاب كەلتۇرە ئالغاي،
قولىدا ئوق سەنانە ۋە قاشى ياغا باقىك.

بۇ غەمزە ئوقلارى تەككەن تىنىم ياراسى ئۇنىك،
هىسابىن ئىستەسەڭىز كوكدەگى ساهاغا باقىك.

نە جىلۋەلەر ئىتەدۇر قىلىبەگە پەرى يەڭلىغ،
لىبى فۇسۇن كوزى سىهرە مەهلىقاغە باقىك.

جانىم بىرىب جان ئالاي دىب لىبى سارى باقسام،
قالاشۇر ئانى ئىككى ياندا ئەژدىهاغا باقىك.

نە ئىشۋەلەر بىلە ئالدى زوهورى كوڭلىنى،
سەمەند ناز ئوزە چابۇك بالاغا باقىك.

× ×

كىم ۋىسال ئىستەر فانايى كۇيى مۇقام ئەتمىش كىرەك،
گۇل ئۇمىدى بار ئىسە خارىغا رام ئەتمىش كىرەك.

گەر ۋۇجۇدۇڭدىن ساڭا بىر تارمۇ بار خوش ئىمەس،
دىن، دۇنيا بارچەسىن تەرك تامام ئەتمىش كىرەك.

ئەسلى مەقسەد بۇ ئىمەس گاھ يار ئىلە، گاھ يارسىز،
بى ۋۇجۇدۇ بى ئەدەم ۋەسىل مۇدام ئەتمىش كېرەك.

دامنى پىنھان ئېتۇر قۇش كوزىدىن سەييادلار،
دانەلەر كوزدىن ساچىب يوقلۇقدا دام ئەتمىش كېرەك.

قوي بۇ دام دانەلەرنى ۋەللاھۇ خەيرۇلما كىرىن،
بارۇ يوق ھەقغە سالىب ئەيشنى بىكار ئەتمىش كېرەك.

ئەي زوھورى يار ۋەسلى بار ئىمىش تەقدىر ئىلە،
تەرك سەئىي ئەيلەب تەۋەككۇلنى ئىمام ئەتمىش كېرەك.

× ×

پەردەدار ئولدى نىگارىم غە فەلەك يەتمىش كېرەك،
بۇ فەلەك سەقفىن ئىشب مەقسۇدىغە يەتمىش كېرەك.

بۇ فەلەكدىن يۇققارى باردۇر تۇمەن تۇرلۇك فەلەك،
ھەر فەلەككە يەتسە تەمكىن ئەيلەمەي ئوتمىش كېرەك.

بۇ فەلەك مىئراجىغە چىقىب ئوزلۇك بىلە،
لا جەرەم بىر پەيزەۋى يوللارنى كورسەتمىش كېرەك.

سەئىي كۇششىغە قويۇپ بەزىلەر بۇ يولنى،
بەزىلەر ئىيتۇر تەۋەككۇلنى ئىمام ئەتمىش كېرەك.

ئىشق پىرىنىك كوڭىل تىفلىغە تەئلىمى بۇدۇر،
مەكتەبى زابۇدە خامۇشلۇقنى ئۇرگەتمىش كېرەك.

ئەي زوھورى تەبىل سەن قىل ئەبجەدى ئىشق ئىختىيار،
ۋەرنە مەھرۇم ئەببۇجەد مىراسدىن كەتمىش كېرەك.

× ×

مەن قالىب ھەجرىدا قان يۇتتۇم كىتىب يارىم مېنىك،
ھىچ باقماي ئىنتىزار ئەتتى دىل ئازارىم مېنىك.

هىجىر نابىمدىن جۇدا قىلغان فەلەكنىڭ جەۋرىدىن،
هىچ يەرگە يەتمادى ئەفغان ئىلە زارىم مېنىڭ.

تاڭ يوق ئەر چىقسام جاهان خەلقى ئىچىدىن ئايرىلىب،
بەيتۇلئەهزان ئىچرە تاشلاب كەتسە غەمخۇۋارىم مېنىڭ.

يا ئىلاها، ئىشق ئوتى كويدۇردى جانىمنى ئەجەب،
ۋەسلىگە يىتكۇرگىل ئەي سەن سەن يوق، بارىم مېنىڭ.

هەر كىچە پەرۋاز ئىتۇر كوڭلۇم قۇشى ۋەسلىڭ تىلەب،
بۇ غەرەزدىندۇر ساڭا هەر كىچە بىدارىم مېنىڭ.

مەن زوهورىدەك ئانىڭ هىجرىدا زار ئولسام نىتاڭ،
بۇلبۇلى ئاشۇفتە يەڭلىغ كەتسە گۇلزارىم مېنىڭ.

× ×

لەئلىگۇن مەي تابىدىن گۇلرەڭ رۇخسارىن كورۇڭ،
لەئلى گەردىدە بىتىلگەن خەت زەنگارىم كورۇڭ.

قابى قەۋسەين ئىتتىهادى يەڭلىغ ئول كوز ئۇستىدە،
ئاتقالى پەيۋەستە ئوق يادىن نەمۇدارىم كورۇڭ.

ئىلاها كوڭلۇمنى فىرىب ئەيلەب كوزىنىڭ ئىشۋەسى،
جان قۇشنى ئۇرگەتۇر لەئىل شەكەر بارىم كورۇڭ.

دەيىر ئارا مۇغبەچەلەرنىڭ ئول كوزى كافىر ئۇچۇن،
گەردىنىدە تەۋق ئىلە بىلىدە زۇنناريىن كورۇڭ.

ئول گادايىكىم كىرۇر مەيخاناغە ئىستەب مۇدام،
فەقىر ئەڭىدە ۋەلى شەهلىق خىرىدارىن كورۇڭ.

هىجىر ئوتىنىڭ شىددىتىدىن ۋەسل ئوتى لەززەت بىرۇر،
ۋەسل قەدرى بىلىسەڭىز هىجرىنىڭ ئازارىن كورۇڭ.

ئەي زوهورى ئومۇر دۇررى نىڭ باقاسىنى كورسەڭىز،
سۇدا يامغۇر نوقتەسىنىڭ دەۋرى پەركارىن كورۇڭ.

× ×

خالى مىشكىك نسارى نوقتەئى جانىم مېنىك،
سەرۋىدەك قەددىك فداسى جىسمى ۋەيرانىم مېنىك.

جىسىم ئارا كوكسۇمدە جان جانىم ئارا تۇتقان ۋەتەن،
نە كوڭۈلنى نە جىسىم جان مەھزە جانانىم مېنىك.

سەبزە خەتتىڭدىن تافۇر جان خېزىر يەڭلىغ چاشنى،
لەئىل سىيرابىك بولۇبدۇر ئەلجە ئابىھايۋانىم مېنىك.

خالۇ خەتتۇ ئارەزۇ زۇلفۇ رۇخۇ قامەت ئىلە،
كوڭلۇم ئالغان مەسنەدى ھوسىن ئوزرە سۇلتانىم مېنىك.

ئول ھىلال ئېرمەس كورۇنگەن كوكدە ھەر ئاي باشدا،
قاشىدىن قىلغان ئىشارەت ماھى تابانىم مېنىك.

رەئد ئەمەس گەردۇندا ئوتلار جا قىلىپ بەرگەن سادا،
سوز ئاھىمدىن ئۇلاشقان كوكتە ئەفغانىم مېنىك.

مەن زوھورى مازاھىرىمدىن ئوزگەگە سالسام نەزەر،
ئىككى دۇنيا ئەي يارانلار بوينۇمە قانىم مېنىك.

× ×

گەلسە گەر دەيرى فانا ئىچرە سېنىك ئىشلارىك ئوك،
مەسجىدۇ مەدرىس تەرك ئەيلاگايسىن ئاندىن ئوك.

كىرىبان دەيىر مۇغان ئىچرە مۇباھات ئىلە،
دىسە گەر مۇغبەچە كەلگىل ساڭا بارمۇ مۇندا بۇلۇك.

فەقىر گەنجىدە كويۇك نانغە قانائەت قىلا كور،
ئول ھۇمادەككى قانائەت بىلەدۇر خىرمنى چوك.

ئىشىق دەشتىدە ئىسىغ بىرلە سوغدىن غەم يىمە،
شىفقارىب مەينى سۇمۇركى قىزىغ ئولغىل گەر توك.

نىچە ناقابىل ئىسەك ئىلگەرى قويغاچ قەدىمىك،
يار قابىل ئىتەيىن تۇتقىن ئەگەر يەتسە قولۇڭ.

بىلىب بولماس كىشىنى زاھىدا ئولۇر يا فاسىق،
نامى مەئلۇم ئەمەس سول قولىدىن يا ئوڭ.

ئەزمدە پەيرولىق ئىلە ناۋايىنى زوھور،
سەير ئولۇر ياخشى لاچىننى ئىرىشىپ بارسە قوڭ.

× ×

خاتىرىمنى قۇرقىتىڭدىن بەسكى غەمناك ئەيلادىڭ،
ھىجىر ئوتىغە قۇرۇق جىسمىمنى خاشاك ئەيلادىڭ.

ئارەزىڭ مېھرىنى كوز تۇتسام بۇ غەمنىڭ شامىدا،
ئىشق تىغىڭ بىرلە كوكسۇم ساباەك چاك ئەيلادىڭ.

بۇ غەلەت ئەمەس دىسەم ئىككى كوزۇڭنى فىتنە جۇۋ،
خەستە ۋە پەرمۇژدە غەمزەڭنى چالاك ئەيلادىڭ.

ھىجىر تىغىدىن يارا بولغان يۇرەكنىڭ زەخمىغە،
ناۋەكىڭ ھەردەم ئىتىب زەھرىڭنى تىرياك ئەيلادىڭ.

ئەيشى ـ ئىشرەت باغىدا ئەتتىڭ رەقىبلارىڭنى كۇل،
مىھنەت ئوتىدا ھەببىڭنى تەرەبناك ئەيلادىڭ.

جۇملە ئالەم خەلقى ئوتىدىن قاچسا ئاسىي ئىستەر ئوت،
ئوتۇ سۇدىن ئاشقىڭنى تۇرفە بى باك ئەيلادىڭ.

ئەي مۇغەننى مەجلىس ئەھلىنى چۇبى ئىدراك ئىتىب،
دەيىر ئارا، ئوشاق ئارا سازىڭ ئالىب بەرگ ئەيلادىڭ.

يارىغە ھەردەم زوھورى دەيىر يۇزىن كورسەتمەيىن،
مازاھىر يەڭلىغ كوزۇمنى نىگە نەمناك ئەيلادىڭ.

× ×

قارا ھىجران تۇندە ئىشقىدۇر بىر شوئلەلىق مەنقەل،
كورۇنۇپ ئىشق ئاسان بارچەدىن دۇر ئەمەس مۇشكۇل.

بالالىق ئىشىق دەشتىن سەيىر ئىتەرنى ئارزۇ قىلساڭ،
تاقىب بىر كاسەنى دەير ئىچرە ئىچمەك قەرىزدۇر ئەۋۋەل.

كىشىكىم ئەقىل دانىشىدىن دەم ئۇرسا ئول ئىبرۇر مەدھۇش،
ئەلىيەبىب دەيىر مۇغاندا كىم كى لايەئقىل ئىبرۇر ئەھقەل.

ساڭا ئوق قاشىدىن ئاتسا يارۇغ كوكسۇڭنى تۇت،
كوڭىل كوزگۇسىگە مەھبۇبنىڭ دەردى ئىبرۇر سەيقەل.

ئىبرۇر مەقسۇدۇڭ ئول پەرىنى ئوزگە بىلما دىب،
ۋەگەر شىركەت ئەھلىدىن ئىبرۇرسەن يا كوزۇڭ ئەھۋەل.

ماڭا كوب ئەيلامە بۇ ئىشىق رەمزىن ئەي زوھورىددىن،
ئانىڭدەك مەست مەن دەي ھىچ كىم بۇ مۇشكۇل ئىبرمەس ھەل.

× ×

مىنى ھىجىر ئىبتىلاسى قىلدى غەمخۇۋارىم ساڭى مايىل،
كوڭىل كوزگۇسىنىڭ زەنگىنى ياد ئەيلادى زايىل.

كىم ئول ئاشىق بولۇر بىلگەن بىلەن ئىشىق سەئىبنى،
بىلۇرمۇ ھىچ دەريا ھالىتىن ساكىن ساھىل.

ھەمە ئەل ئاتىنى دەر، ئىشىق مەن دەرمەن بالاسى جان،
بۇ سوز رەمزىنى تاپقايمۇ كىشىكىم بولسا ئول ئاقىل.

بالاكەش بار ھىجىردا ئەمەن يالغۇزدۇرمەن ئەي دوست،
يامانۇ ياخشى، فۇسساق زاھىد بارچەسى شامىل.

بولۇر ئەقلىڭ بىلە ھۇشۇڭ بۇ ھەسرەت دەشتىدە ئاجىز،
كىرىب پىر مۇغاندا بولماق ئەۋۋەل مەست لايەئقۇل.

ئە ھۇشدۇر پەرى ئايلىدا بىھۇش بولماقلىغ،
بۇ ھەسرەتدە قويۇپ دانىشنى ئەمما بولماغىل غافىل.

مۇھەببەتدىن دام ئۇرما ئەي زوھورى پىر كامىلسىز،
بولا ئالغان ئەمەس بۇ ئىشقىغە توقۇز فەلەك ھامىل.

× ×

لاتافەت باغىدا يوقتۇر يۇزۇڭدەك بىر ئاچىلغان گۈل،
ئانىڭ شەۋقىدا فەرياد ئەتكەلى يوق مەن كەبى بۇلبۇل.

ئاچىلغان يوق جاھانغە رەۋزىدا ئاغزىڭ كەبى غۇنچە،
گۈل گۈلشىندە ئۇنگەن يوق يەنە ساچىڭ كەبى سۇنبۇل.

ئادالەت باغىدا پۇتكەن ئەمەس قەددىڭ كەبى ئەرئەر،
لىبىڭ شەۋقىدا ئاسىلغان ئاڭا ئەژدەر كەبى كامۇل.

سەخا دەرياسىدا چىقماس تىشىڭدەك ھىچ دۇرىناب،
ئاڭا يوق مۇستەھىق مەندەك جاھاندا مۇفلىسى بى فۇل.

كوزۇڭ كەيفىيەتىدىن مەستدۇر ئالەمدە ئاشقىلار،
يەنە مەست ئولغالى دايىم ئىچۇرگە ھاجەت ئىرمەس مۇل.

مالاھەت كانى ھۇسىن ئىقلىمىدە يوق سەن كەبى بىر شاھ،
سىنىڭ كويۇڭدا يوق مەندەك يەنە بىر ئىخلاسلىق قۇل.

شەھى ئالى نەسەب يۇسۇف زوھوررىددىن ئاڭا مەخلەس،
بەد مىن جەددى ھۇمايون، بەخت كەلدى مەۋلىدى قامىل.

× ×

ئايا ساقى كىتۇرگىل يار بەزمىدىن پىياله مەي،
ئاچىلغان مەجلىس ئەھلى مەستلىكتىن بارچەسى گۈل - گۈل.

نەدۇر تۇرماقلىغ ئىچمەي بىردەمى مەيى ئوشاق شامىدا،
ساراھىدىن چىقۇر ئاۋازا ئىچ دىب دەمبەدەم قۇلقۇل.

ھۇغەننى نەغمەچەك ئوشاق تەرزىدا ناۋا ئەيلەي،
ئانىڭ شەۋقىدا فەرياد ئەيلەبان باغ ئىچرە ھەر بۇلبۇل.

مىنى مەھزۇننى ئەي مەترەب تەرەبناك ئەيلاساڭ نىتەي،
نە بولغايكىم مۇرادىن تافسا سەندىن بىر مىلىڭدەك قۇل.

مېنى بىچارەنى ئىشقىدا كويدۇردى پەرى پەيكەر،
قاشى يا، كىرفىگى ناۋۇك، ھىدى سۇنبۇل، ئۇزۇن كاكۇل.

ئىلاھا، بارسىن تەركىنى بەرگىل بۇ پەرىشانغە،
قىلىب مەجنۇۋ خاتىر غەيىر زىكرىنى كوڭىلدىن يۇل.

شەھى ساھىبقىران يۇسۇف ئانىك بىر خاك پايىنى،
زوھورى سۇرىياك ئەركوزگە ساڭا فىردەۋىسدۇر قامۇل.

× ×

ئەي كوڭىل يار ئوزگەنى ياراتتى سەن دىۋانە بول،
سەن ھەم ئۇزنى ئوزگە ئەيلەب خەلقىدىن بىگانە بول.

گەر تەمەننا ئەيلەسەك لەئلۇەشىڭىنىك ۋەسلىنى،
ھىجىر دەشتىنى كىزىب مەجنۇن كەبى ئەفسانە بول.

گۇلرۇخىنىك يادىدا بۇلبۇل كەبى فەرياد ئىتىب،
چورۇلۇب شەمئ جامالى گەردىدە پەرۋانە بول.

ئەلىبان مەيخانىلەردە ئىلكىڭگە سۇنغان سافال،
شوخ شەك مۇغبەچەلەرنىك ئىشقىدا مەستانە بول.

گۇل تىكەنسىز بولماغى مۇمكىن ئەمەس ئەي ساددە دىل،
گۇل تەمەننا سىدا بولساك خار ئىلە پىنھانە بول.

گەر تىلەرسەن ئول بۇتى زىبا ۋىسالىن دولتى،
تەركى دىنۇ مىللەتۇ ئەيلەب ساكىن بۇتخانە بول.

يارى زۇلفۇ خالىنىك ئۇمىدىدە بولساك زوھور،
دەردۇ غەمنىك داىمدا مىھنەت قۇشىغە دانە بول.

× ×

جامالىك يادى بىرلە ئىچساك ئەگەرچە يارىدۇر قاتىل،
ھاياتىم نۇشىدىن ئومرۇمدە ئانداغ تافمۇغۇم ھاسىل.

ئەگەر يادىڭ تۇشەر كۆڭلۈمگە باردۇر مەزھىرى مۇتلەق،
سىغۇرمۇ ئول كۆڭۈلگە جۈملەئى ئەئيان ئىبرۇر باتىل.

سىنىڭ دەردىڭ داۋاسى بىرلە خوشتۇر بارچەلار لېكىن،
ماڭا زەخمى تىغىڭ بىرلە بولماقلىغ ساڭا مايىل.

مىنىڭ ئۇمىدىم ئۇلدۇر ئىشقىسزلار سوھبەتىدىن كىم،
كىتىب ئول فەردلىق ۋەيرانە سارى بولغامىن شامىل.

بۇ خەستە ۋە جامالىڭ شەمئىغە پەرۋانەۋار ئولدى،
بىرىب شۇئلە ئاڭا ئىشقىڭ ئوتىغە ئەيلەگىل داخىل.

جامالى لالەزارىڭغا ئىتەي كۆڭلۈمنى مەن كوزگۈ،
توشۇب ئەكسى ئاڭا ئەتكەي تەئەللۇق زەڭگىنى زايىل.

زوھورىددىن ئامانەتنى ئالۇر چاغدىن بۇرۇنراقكىم،
ئىلاھا ئەيلەگىل بار ئامانەتكە ئانى ھامىل.

× ×

يا قاشىڭ مىھرابى يا، يا يېڭى چىققان ھىلال،
ئارەزىڭ گۈلدۇرمۇ ياخورشىد يا بەدرى كامال.

كوز تىكىب قەددىم خەم ئولدى كىلمادىڭ قاشىمغە كىم،
ئارزۇ قىلسام كورەي دىب بارغالى يوقتۇر ماجال.

غۇنچە ئاغزىڭ ھەسرىتىدىن قان توكۈلدى كوڭلۈمە،
فىكىر ئىشىب تافماي بىلىڭنى بولدى بۇ جىسمىم خىيال.

ئاللا، ئاللاكىم ئىلىنماي يەتكۈسى مەقسۇدىغە،
دامۇ دانە جان قۇشىغە زۇلفى مىشكىن خەتتۇ خال.

مەست بولماق مەي ئىچىب ئوزلۇك بىلە مۇمكىن ئەمەس،
ساقىشى گۈلچەھرىدىن لۇتف ئولماسا ئىچمەك ماھال.

مەستتۇر مەيگۇن كوزۇڭنىڭ ئەكسىدىن خەلقى جاھان،
مەن ئۇلارغە شەۋقىدىن ئەتتىم ئوزۇمنى پايمال.

ئەي زوهورى يولچى سىز مەيخانەگە كەلتۇرمە يۇز،
راهبەر ئەيلەب ئىزىنى كوزۇڭگە قىل ئىكتىھال.

× ×

جامى مەيسىز يىتماگى لەئىل شەھىنشاغە ماھال،
تۇرفەدۇركىم قىلمەسەل تۇفراغىدىن ئۇشبۇ خىيال.

جام ئەگەر مەيدىن پۇرئولسا ئايغە مونكىرئىسەم نىتاڭ،
چۇن يارىم بولىغاچ نامايانىدۇر لىبى مەسەل ھىلال.

يار چابۇك سەيىر ۋەسلىغە نىچۇك يىتكۇڭدۇرۇر،
شەمسۇۋار ئايلىدا تاش بولماغۇنچە پايىمال.

كەسسەڭ ئەر فەرھادەك مىھنەت ئارا غەم تاغىنى،
جەزىب ئەگەر شىرىن دە يوق يەتمەككە يوق سەندە ماجال.

كوز تىكىب ئەردىم يۇزۇڭگە ھەرسابا ئەيلەب دۇئا،
يۇز يۇلۇمنى ھەر تەرەفدىن باغلادى ئول خەت خال.

سايىۋەش بولغىل زوھورىددىن تافۇرسەن مەقسەدىڭ،
تا ئەبەد بولماس ئانىڭ خۇر ھۇسنىغە زاۋال.

× ×

گەرەھ - گەرەھ ئىدى غەمدىن يازىلمادى كوڭلۇم،
باھار بولدى ۋە گۇل كامىلى قىلمادى كوڭلۇم.

لىبى فىراقىدە ۋە قان توكۇلدى كوڭلۇمگە،
ئاچىلدى غۇنچە ۋە لىبكىن ئاچىلمادى كوڭلۇم.

ھەمىشە مەست ئىدىم كوزلارى كەيفىدا ئانداغ،
باھارۇ كەلگەن - كەتكەنىنى بىلمادى كوڭلۇم.

تافاي دىب ئاغزى نىشانىن ئەتتى كوڭلۇم ھەم،
كى غۇنچەلەر ئىستەب تافىلمادى كوڭلۇم.

كوزۇمده جىلۋەلەر ئەتتى بۇ دەھر رەئناسى،
ئاتىڭ ئىزىچە ئانى كوزگە ئىلمادى كوڭلۇم.

فىراق دەشتىدە ھەيران زار تىلبە ئىدىم،
كى گۈل چاغىدا زامانە ئاچىلمادى كوڭلۇم.

ئىككى جاھاننى تەمەننا قىلىب ئىبىل كوڭلى،
ئۇلارغە شۈكرىكى بارى قاتىلمادى كوڭلۇم.

ناۋايى مەخزەنىدىن ئىستىبان دەرد نەزمىدىن،
ئەگەرچە تاپمادى نادان ياڭىلمادى كوڭلۇم.

زوھورى نەزمىڭنى ئانداغ سىلىغدادى مەزھەر،
كى ئانچە بولدى سىلىغۇ تايىلمادى كوڭلۇم.

× ×

دەم - بەدەم كوڭلۇم تىلەر يارىم بىلە كام ئەيلەسەم،
گىم تەكەللۇم ئەيلەسەم كەيفىدىن چېھرىمنى گۈلفام ئەيلەسەم.

رەم ئىتىب كەلمەس ئولۇس غەۋغاسىدىن شەھبازدەك،
كىچەلەر بىدار ئولۇب ئەمدى ئانى رام ئەيلەسەم.

تۈتى يەڭلىغ سوزلاتىب ئۈز نەقىشنى كوڭلۇم ئارا،
كورساتىب ئۈز ئەكسىنى ئاينىدە دام ئەيلەسەم.

ئومرلەر دۇنيا ئىشىدە بولدى زايەۋ ۋاي كىم،
پەردەئى غەفلەتنى يىرتىب شامنى بام ئەيلەسەم.

نەچچە مۇددەتدۇركى ئىلىنىڭ كارى بارى ئەتتى دال،
ئەمدى ھەق يولىدا بۇ جىسمىمنى چۈن لام ئەيلىسەم.

كوزلارىڭ كەيفىيەتىدىن ئىلتىماس ئەيلەر زوھور،
مەستلىك ئاغاز ئىتىب ھۇش بىرلە ئەنجام ئەيلەسەم.

× ×

سۇبھى ۋەسلىم ياد ئىتىب شامىمنى ئەنۋار ئەيلەدىم،
چاك ئىتىب كوكسۇمنى رەۋزەندىن نەمۇدار ئەيلەدىم.

جان دىلنى مەزھەر ئىتىب كىم جامالىڭ پەرتەۋى،
كاشكى تۇشكەيمۇ دىب جىسمىمنى ئەفگار ئەيلەدىم.

يازغالى بۇ سەفھەئى غەمگە فىراقىڭ شەرھىنى،
كوز قاراسىن ھەل قىلىب كىلكىم نىگۇنسار ئەيلەدىم.

ئىشىق سەھراسىدا كوڭلۇم قۇشلارى پەرۋاز ئىتۇر،
قولداغاي سەن دىب مۇھەببەت رىشتەسىن تار ئەيلەدىم.

گۇل تىكەنسىز بولماغى مۇمكىن ئەمەس ئەي گۇلئۇزار،
گۇل يۇزۇڭگە كوز تىكىب كىرفىكلارىم خار ئەيلەدىم.

شادىمان كورگەچ سىنى مەھزۇن كوڭۇل ئازارىدىن،
خەستە جانىمغە سىنىڭ دەردىڭنى غەمخۇار ئەيلەدىم.

دولىتى ۋەسلىڭ تەمەننا سىدا مەن ھەر سۇبھى شام،
كوزلارىمنى ئۇخلاتىب كوڭلۇمنى بىدار ئەيلەدىم.

ئول لىبى لەئىل ئىشتىياقى ھەسرىتىدىن قان يۇتۇب،
ئاقىزىب قان ياش ئىلە ئالەمنى گۇلزار ئەيلەدىم.

تابسىز بولسا قىلىچىڭ دەفئىگە دىب ئەي زوھور،
كوز ياشىمدىن سۇ بىرىب قانىمنى دەركار ئەيلەدىم.

× ×

ئۇتۇب ئومىد لەئلىڭ چاشنى مەن روزدار ئىردىم،
جامالىڭ شەمئىدىن سوزلەب ئوزۇم پەرۋانەۋار ئىردىم.

يۇزۇڭ گۇلنارىدىن ئىتىب ئوزۇم يەتمەي مەگەر كوڭلۇم،
توكۇب قان ياش ئىلە يادىڭدا ھەردەم گۇلئۇزار ئىردىم.

ئىچىمگە باتمايىن سىرىڭ قامۇشدەك نالەلەر ئەيلەب،
سىرىغ يۇز سەفھە ئەيلەب قان - ياشىمدىن خەت يازار ئىردىم.

يىتىب لەئلىڭغە كويىمەم جاشنى ۋەقتى تەكەللۇمدە،
ئانى دىب شەربەتى يەھىيەلئىزام ئاغزىم ئاچار ئىردىم.

ئاچىپ ئاغزىمنى مەن ئەيد ئولدى بۇ لەئلىگغە يەتمەكدىن،
بولەكلەر بولدى قۇربان ھەسرىتىدىن مەن تېتار ئېردىم.

كوروب مەن بىر كۇنى ئىچرە ئەيد فىترە بىرلە ئۇزھانى،
ئەجەبدۇر بۇ ھىلالىك بىلايىن كورمەي قارار ئېردىم.

مېنى سەن بۇ زوھوردەك لىبىگدىن كامىران ئەتمە،
كورەي دىب ئاي يۇزۇگنى ھەركىچە بى قارار ئېردىم.

× ×

يازغالى نامەئى شەۋقىمنى شەكەر بار تىلىم،
تىلىنى ئىككى قىلىب ئەيلەدى تەكرار قەلەم.

ساقلاغان جان بىرلە كوگلۇمدە نىھان سىرىمنى،
فاش قىلدى ھەممەگە ساھىب ئەسرار تىلىم.

گاھ ۋەسلىك خەبەرىن يازدى گېھى ھىجرىگدىن،
تىل ئۇرۇب يۇز قارالىق ئەيلەدى ئەسرار قەلەم.

يازغالى دەردى فىراقىگنى جاھان سەفھەسە،
چاك ئىشىب كوكسىنى سەير ئەيلەدى بىسيار قەلەم.

كوگلىنى قىلدى قارا ھەم ماڭا كەلگەندە دۇۋات،
تىلىنى قىلدى ئۇزۇن ھەم بۇ نىگۇنسار قەلەم.

ۋەسلى خەلۋەت گەھىدە پەيك گە ھاجەت يوقدۇر،
بولماغاي ئاشق، مەشۇق دەركار قەلەم.

ئانىيەتنى تىلاساك ئەيلە قامۇشلۇقنى زوھور،
تىلىدىن باشى يارىلدى قارا مىنقار قەلەم.

× ×

ساقىئى گۇلرۇخ ئەگەر لوتىف ئىلە تۇتسا ماڭا جام،
تا قىيامەتكە ساقايغۇم يوق ئولۇب مەستى مۇدام.

ئارىزى پەرتەۋى گەر تۇشسە بۇ كوڭلۇمگە مۇدام،
ئايىنە شوئلەسىدەك ئەتسە مېنى بى ئارام.

گولرۇخۇم لەئلى لىبى ھەسرىتىدىن ھەر كىچەدە،
مۇرغەئى ئىسھاق دەك بولۇرەم بى ئارام.

مېنى بىر كاسە بىلە مۇغبەچەئى بادە پەرەست،
ئەيلادىۋ پۇختە جۇنۇن ئەمدى ئىشىم بولماس خام.

تافمادىم دەيىردە بۇرنا يۇرۇگەن يوللارنى،
يارسىز بولغان ئۇچۇن بولدى ئىشىم ناپەر جام.

ئىشق يولىدا كىرەكمەس ماڭا نەڭگۇ نامۇس،
ھەممىنى تەرك ئىتىبان خەلق ئارا بولدۇم بەدنام.

زاھىدۇ ئالىمۇ ئابىد ھەمەسى ھىچ ئەقم،
ئىشقىسىزلارنىڭ ئىشىدۇر نە سەرۋى، نە ئەنجام.

بۇ بايازۇ ئولسا ئادا تەڭرىغە ئەس ھەمىد ئەيلەب،
كاسەئى مەي تۇتۇبان مەزھەرىغە ئەيلا سالام.

مەستتۇر ئىشق ئىلى بىرسى بىر ئىشدىن،
ئىشق ئەھلىگە قاتىلمادى زوھورى ناكام.

× ×

مۇندا نى بار ئىردى يارىمدىن خەبەردار ئولماسام،
گەر خەبەردار ئولماسام ياخشى ئىدى يار ئولماسام.

كىمگە سالۇر ئىدى بۇ ئىشقى مۇھەببەت ئوتىنى،
كويگەلى گەر مەن سەمەندەردەك سازاۋار ئولماسام.

ئەي مەھى كەنئان قاچان بولغاي ئىدى قىممەت باھار،
بىر كالا بەيىق بىلە گەر مەن خەيىردار ئولماسام.

تىب ئۇلۇمىيۇ - ئەتىبباغە قايدا بولغاي ئىتىبار،
ئىشق زاتىلجەنبىدىن مەن خەستە بىمار ئولماسام.

گۈل يۈزۈڭنىڭ شوھرىتى ئارتۇرمىدى ئوشاق ئارا،
بۇلبۇلى ئاشىقتەدەك گەز مەن ساڭا زار ئولماسام.

ساكىنى بۇتخانە بولماقدىن ماڭا ئولدۇر غەرەز،
ئول سەنەم كورسەتمەگەي يۈز، ئەھمل زۇننار ئولماسام.

ئىشق، ئاشقلىق قاچان شايەڭ بولۇر ئىردى مەگەر،
سەن كوڭۈلنى ئالماساڭ مەن ھەم تەلەبكار ئولماسام.

ئىلتماس ئەيلەب زوھورىددىن قوفۇب ھەر سۇبھىدە،
دۇشمىنىڭگە يار ئولۇب يارىڭغە ئەغيار ئولماسام.

× ×

ئولۇككە جان كىگۈرۈر بولساڭ ئەي مەسىھا دەم،
ماڭا كىگۈركى دەمىڭسىز ئىمان ئولۇكدىن كەم.

سىنىڭسىز ئانچە كورۇب مەن بالا ۋە مىھنەتنى،
مىڭدا بىرىنى ھەم كورمامىش بەنى ئادەم.

سىپاس، شۇكر نىھايەتسىز ئۇشبۇ ھالىمغە،
سەنا يولىدا بولدى ماڭا قۇت دەرد ئەلەم.

يۇرەكدە غەمزەڭ ئوقى باردۇر بى ھەد،
ئاڭا تەبەسسۇم ئىلە يا قىشىڭ ئىچرۇر مەرھەم.

باھار بولدى ماڭا يارسىز ساق قىشدەك،
نىشات ئەيد ئىلە نوروز گويا ماتەم.

كىرەيكى دەيىر موغانغا بارىنى تەرك ئەيلەب،
ۋافا قىلىدۇرمۇ بىر ھىچكىمگە بۇ ئالەم.

مۇبەسسەر ئولسا ئاياقچى قولىدىن ئىچسە ئاياق،
سۇمۇرسە ئانى بۇ جاھاندىن زوھورى يا يىمە غەم.

× ×

مەيخانە كەنجى بولدى كويۇڭدا خانىقاھىم،
پىر مۇغان دۇئاسى ئەۋراد سۇبھىگاھىم.

باشىمغه خىشت ياستۇق بولدى تىكەن تۇشەگىم،
ئىتلارىڭ ئاستانى ھەر كىچە تەكىيگاھىم.

فەقىر ئولماغىمدۇر ئەۋلا دەيىر ئىچرە شاھلىقدىن،
باغلاب بىلىمنى مەھكەم تەۋپىق بەرسە شاھىم.

دۇنيا يۇزىدە ھەركىم ئۇز يارى بىرلە خوشتۇر،
يوقتۇر ماڭا ئۇزىدىن ئۇزگە بولۇر پاناھىم.

يۇزىڭ فىغانلار ئەتسەم ئىچۇن ئىشتىمەس ئول ماھ،
ھەركىچە يەتتى يۇز يول توققۇز فەلەككە ئاھىم.

سەنسىز ماڭا بۇدۇر ھال ھەركىچە قىلماق ئەفغان،
كىيۇان بىلە سۇرەييا باردۇر ئىككى گۇۋاھىم.

بولغىل زوھورى خەستە فەقىر شىكەستە بەستە،
شايد كورۇب بۇ ھالىڭ رەھىم ئەيلەگەي ئىلاھىم.

× ×

كۇچىل ئالغان بىر نەزەردە كوزى جادۇ دىلبىرىم،
ئاغزى غۇنچە، تىشلارى دۇر، قەددى دىلجۇ دىلبىرىم.

ناز ئوتى ئۇستۇندە سادىق بىلىدە ئىككى سەنان،
غەمزە ئوقىن يالاغان پەيۋەستە ئەبرۇ دىلبىرىم.

جان ئالۇرىنى بىلىب يارىمنى بەدخوي دەيدۇ ئەل،
جان نىسار ئەيلەب دىگۇم جەننەتدە خوشخۇ دىلبىرىم.

يۇز قارالىق ئەيلادىم ھەركىچە يوللارنى كىزىب،
ئاھ كىم كەلمەس قاشىمغە زۇلفى شەبرۇ دىلبىرىم.

ئىگە فەرياد ئۇرماغايمەن كىچەلەر ئىتدەك ئولاب،
ئوتسە باقماس سەيىر ئىتىب گۇلشەنگە مەھرو دىلبىرىم.

كوزى قارالاردىن ۋافا كوز تۇتىما دەبدۇرلار بىلىڭ،
دوستىنى كىم رام ئەيلادى ئول كوزى ئاھۇ دىلبىرىم.

دەر مۇغەننىدىن زوھورى ئىستەسەم سوز بەھرىدە،
يوقتۇرۇر مەزھەر كەبى غاۋۋاسۇ خوشگۇ دىلىبرىم.

× ×

بىناگا كەلدى كۇلبەمگە كوزى جادۇ لىبى ئەفسۇن،
تەكەللۇم ئەيلەگەچ كوڭلۇم ئالىب ئەتتى مىنى مەغبۇن.

كورۇب دىۋانەۋەش بولدۇم باقارغە تاقىتىم يوقتۇر،
كوزۇمدىن غايىب ئولغاچ بولدى بىتاقەتلىگىم ئەفزۇن.

بەسى ئەۋلادۇر ئاندىن خاكپايىن تۇتىيا قىلماق،
ماڭا بولسا سىكەندەر تاجى بىرلە تەختى ئەفرىدۇن.

ماڭا قىسمەت بولۇبدۇر مەھنەتى غەم ئولزاماندىن كىم،
قىلىبدۇر تۇفراغىمنى يارىنىڭ دەردى بىرلە مەئجۇن.

لىبىنىڭ يادىدا غەم تاغى ئولدى لالەزار جۇملە،
فىراقىڭ دەشتىدە ئاققان ئۇچۇن ئىككى كوزۇمدىن چۇن.

تاڭ ئەمەستۇر ئەگەر ياردىم كوزۇمدە تۇتماسا مەسكەن،
راۋاندۇر دايىما ئىككى كوزۇمدىن رود ئىلە جەيخۇن.

زوھورى قىلسا گەر سەندە ئانىڭ مەيگۇن كوزى ئەكسى،
بولۇب مەزھەر ئاڭا مىرزا زوھورىددىن دەك ئەت قانۇن.

× ×

ھىجىردە ھەرگىز تۇگەنمەس ماھ سالى بار ئىكەن،
بولسا ھەم بۇنيادىغە بىر كۇن زاۋالى بار ئىكەن.

ئاي يىل فۇرقىتىدە بولساڭ توكمە قاشىڭغە،
ھىجىردا گەر يىللار ئوتسە بىر ۋىسالى بار ئىكەن.

گۇفتىگۇ ئەيلەرگە مەندەك يوق دىسەم ھەر سۇبھى شام،
يار بىرلە بارچەنىڭ ھەم قىيلۇ قالى بار ئىكەن.

ئىشق ئەھلىنى كويىدا ھەيران سەرگەردان قىلىب،
كىچە ـ كۈندۈز يىغلاتۇردا بىر خىيالى بار ئىكەن.

يار زۇلفى تابىدىن مىسكىن كۆڭىللەر تابى يوق،
بىخۇدۇ مەست ئەيلەرگە ئۇشبۇ خالى بار ئىكەن.

ھەم باھارۇ ھەم خازان ھەم ھىجىر ئوتى ھەم ئەزب ۋەسىل،
ئورتاماسى بۇ ئىككى جاھان بۇ ئىتىدالى بار ئىكەن.

كۆڭىل ئالدى ماسۇاللاھ بارچەنى ئەيلەب غىربىب،
نە ئۇچۇنكىم جۇملە ۋە ئەكسى جامالى بار ئىكەن.

ماسۇاللاھدا زوھورى سەيرى قىلغاچ بىلدىكىم،
قاي بىرىگە قابىل ئولسا ئىتتىسالى بار ئىكەن.

× ×

ئەي قاشىڭ ناچىر ئىتىب بەيرەم ھىلالى رۇئىيەتىن،
مىھر روخسارىڭ ئوشاتتى بەدرى ئەنۋەر بىكەۋكەتىن.

ۋەسىل باغىدىن مەگەر ئەستى نەسىمى سۇبھىدەم،
ئىشق خىيالىدىن ئىتىب نابۇد ھىجران كۇربىتىن.

مۇژدەئى قەددىڭدىن ئىلتىب باغ ئارا بادى سەھەر،
ھەسرىتىدىن ھەرسارى خەم قىلدى سەرۋى قامەتىن.

تۇشكەلى گۇلشەنگە مەيگۇن ئارەزىڭنىڭ پىرتەۋى،
زاھىر ئەتتى باغ ئارا لالە نەسرىن خىجلەتىن.

ئاڭلاغاچ جانىم قۇشى ھۇببۇلۇەتەندىن نوكتەئى،
جۇش ئۇرۇب ھىجران بالاسىن قىلدى ئەفزۇن غۇربىتىن.

تاڭ ئەمەس بولسا زوھۇرىنىڭ يۇرەك باغرى كاباب،
شەۋق ئوتى تۇشكەچ ئىچىمگە قىلدى كوبراك ھىر قىپتىن.

× ×

ساقىيا جامىمنى ساق ئەيلەمەي ئەنۋارىدىن،
ئەيلەگىل كۆڭلۇمنى خالى جۇملەئى ئەغيارىدىن.

مەست ئەيلەب هوشۇم ئال قىلغىل خۇماردىن خالاس،
هەم خۇمار ئۇزلۇكدىن ئەيت هەم پەردەئى پىنداردىن.

هىجرىك ئەندۇهىدىن بولدى كوزۇم يىغلاب بەسىر،
كاشكى بولغاي ئىدى بىنا كوزۇم دىداردىن.

گەر باهار ئوتكەچ تولا سارغارتسا يافراغلار نىتاك،
سارغارىب يۇز غەم بىلە جۇدا غەمخۇاردىن.

ۋەسىل قەدىن بىلمەگەنگە هىجىر ئوتى باداش ئىمىش،
بولما نەۋمىد ئەي زوهورى بورنا سويگەن ياردىن.

× ×

كەلمەدى بىر مژدە ئول سەرۋى گۇل رۇخسارىدىن،
زار بۇلبۇلدەك جۇدا قالدىم كوڭىل گۇلزارىدىن.

تەشنەدۇر جانىم قۇشى بۇ هىجرەتا بوستانىدا،
تاتمايىن بىر قەترەئى ئول شەككەر بارىدىن.

ۋەسىل غەيبنى سوراب تافتىم فىراقى ئوتىنى،
سەرۋىدۇەشتىمدەك ماڭا بۇ چەرخ كەژرەفتارىدىن.

ساقىيا بىر جام ئىلە مەست ئەيلە ئانداغ كىم مىنىك،
قالماغاي نامۇسىنىك باشىمدا پىنداردىن.

ئەيىب ئەمەس سەرگەشتە بولسام دەشت ئارا مەجنۇن كەبى،
نىچۇك ئۇزگەيمىز كوڭىلنى لەيلى يەڭلىغ ياردىن.

يۇزىنىك هەيرانىنى زۇلفى ئەسىر ئەتسە نىتاك،
بۇت پەرەست فارىغ ئەمەس بۇت ئىشقىدا زۇننارىدىن.

گۇلرۇخۇك ئىشقىدا بولساك ئاشقى سابىت قەدەم،
نوقتە يەڭلىغ ئەي زوهورى چىقماغىل بىر كاردىن.

× ×

نىدىن تاشلاب كەتتىك ئەي نەۋجۇۋان،
سىنىڭسىز يىل ئولدى ماڭا بىر زامان.

كى قىلدىم جاھان بىزلە جانىم فىدا،
سەن ئېردىك كوزۇم نۇرى جىسمىدا جان.

كىچىب خانىماندىن دىمىش مەن سېنى،
كىشى بولماغاي مۇنچە بى خانىمان.

بەسى ھىجرىك ئىلكىدە چەكتىم جافا،
دىسەم شەممەئى ئاندىن بولۇر داستان.

يامان كوڭلۇم ئىچرە تۇتۇب سەن ئورۇن،
ئەگەرچە كوزۇمدىن ئېرورسەن نىھان.

ۋىسالىك نىچە كىم نىسىب ئولماسا،
ئوزۇڭ يادىدا قىل مېنى جاۋدان.

يۇرەي ئانچە ۋەسلىك ھۇماسىن سوراب،
سىزىب ئەت توگەب قالغۇچە ئۇستىخۋان.

باشىم بارسا بۇ كويدىن يانماغۇم،
ئەگەر مەنئ ئىتەر بولسا خەلقى جاھان.

زوھورى يىمە ئىككى دۇنيا غەمىن،
بۇرادەر ساڭا كەلدى ساھىبقىران.

× ×

سېنى بىر كورماگۇم ئارتۇق تۇرۇر جان جاھانىمدىن،
لىبىڭدىن تازە جان ئەيلەب تويۇب مەن خەستە جانىمدىن.

بۇ ۋەيران ئىچرە قالدىم يارسىز ھەيران سەرگەردان،
نىچۇك ئۇمىد ئۇزەي كورمەي زامانە مېھرىبانىمدىن.

ئايا ساقى كەلتۇر مەي بىردەم مەست ئولماغۇم خوشتۇر،
ئوزۇمدىن بى خەبەر بولماغلىغ ياخشى ـ يامانىمدىن.

قىلىبدۇر ئوقلارىك زەخمى يامان جىسمىمنى رەۋزەندەك،
نىدىن كىرمەس جامالىك مېھرى جىسمى ناتۋانىمدىن.

بارىب بۇ يولغه تافماي مەقسىدىم كوڭلۇم پەرىشاندۇر،
بولۇرمەن جەمئ دىل ئالسام خەبەر ئول دىلىستانىمدىن.

نىتاك بۇلبۇل سۇپەت ئوشاق تەرزىدا ناۋا قىلسام،
مەشامىغا نەسىمى يەتسە بىردەم گۇلۇستانىمدىن.

.....
.....

لۇغەت

بەسىر — سىرلىق ئىش
كەۋنەين — ئىككى ئالەم
كىرىپ بىر ئەين ئىككى لام ئاراسىغا — "لەئىل" سوزى نەزەردە تۇتۇلىدۇ، مەھبۇبىنىڭ قىزىل لۇبنى دىمەكچى.
بارى ئامانەت — ئامانەت يۇكى
لەدۇننى ئىلمى — تەڭرى ئاتا قىلغان ئىلىم
زولومەد — زالىملىق
جوھولەن — نادانلىق
تانۇغلۇق — گۇۋالىق
شامى ھىجران — جۇدالىق كېچىسى
دەلق — دەرۋىشلەرنىڭ قوراق جەندىسى
ئاۋامىننىاس — خالايىق، خەلق
مۇشتەغىل — مەشغۇل بولغۇچى
ئەۋساف — سۇپەتلەر
ئەسما — ئىسىملار
شۇئائى — نۇرى، شولىسى
تاتۇر — تارتقۇزغىل، ئىچۇرگىل
ۋەرزوقنا — رىزىق - ئوزۇق قىلماق
تەقدىر — سوزلىمەك، بايان قىلماق
نىھان — مەخپى، يوشۇرۇن
زەمىر — قەلب، كوڭۇل
ۋاقىف دانا — بىلگۇچى
رەببى ئەھدىنا — تەڭرىم، ماڭا توغرا يول كورسەتكىن

ئۇنسۇرنا — مەدەت بەرگىل
جۇلاسىن — چاقناپ تۇرغان نۇرىنى
ئۇزلۇكسىز — مەنمەنلىكتىن
ئەۋرادى — ئىسى - يادى، ئوقۇيدىغىنى
زەلەمنا رەببەنا — تەكۈرىم، بىز ئوزىمىزگە زۇلۇم قىلدۇق
خەيرولبەشەر — ئىنسانلارنىڭ ياخشىسى
گەنجىنەئى ئەسرار — سىرلارنىڭ غەزىنىسى
هوزۇپ — دەم سىلىپ
ئىنزىۋا — غىرىپ بولۇپ يۇرمەك، جەمىيەتتىن ئايرىلماق
مەخزەن — غەزىنە
مىئمار — بىناكار
نەسىم — خۇشپۇراق شامال
مەزاق — ئىغىزغا تېتىش
تەلىخكام — ئاغزى ئاچچىق
تىرياك — زەھەرنى ياندۇرغۇچى دورا
هۇبۇلۇۋەتەن — ۋەتەننى سويۇش
ئەنا — جەۋرى - مۇشەققەت، ئازاپ
هەزيان — قالايمىقان سوزلەش
گەۋهەرى يەكتا — يىگانە گوهەر
بىنى ئادەم — ئادەم ئەۋلادى
يەم — دېڭىز
مۇقاتىر — تامچىلار، قەترىلەر
دىجلە — ئىراقنىڭ باغدات شەھىردىن ئېقىپ ئوتىدىغان دەريا
قەلزۇم — مەككىگە يېقىن، دېڭىز بويىدىكى بىر دەريا
ئافىرىنىش — كائىنات، ئالەم
بوستانى ئىلمىگە — ئىلمنىڭ بوستانىغا
مالەم تەكۇن — بولمىدى، يارىتىلمىدى
پەيرىۋلىغ — ئەگىشىش
لەم يەكۇن — بولماسلىق، يارىتىلماسلىق
تەمەننا — ئۇمىت، ئارزۇ
چەرخ ئەۋجى — پەلەكنىڭ دەۋر قىلىشى
غەم شامى — قايغۇ كېچىسى
هامىم — قۇرتان سۇرىلىرىدە ئۇزۇك هەرپ بىلەن كەلگەن بىر ئايەت
خاتەم — ئۇزۇكنىڭ كوزى
زەمزەم — مەككىدىكى مەشھۇر زەمزەم قۇدۇغى
خەيل — گۇرۇھ، كىشىلەر

زۇمرە — ئەۋلات، گورۇھ
لەيل نىھار — كىچە ـ كۈندۈز
رەي — ھىندىستان پادىشالىرىدىن، بىرى
دارا — ئىران شاھلىرىدىن بىرى
شىشەئى سەھبا — ئەينەك قەدەھ
خارا — قاتتىق تاش
ئۇجماق — جەننەت
قۇددۇس كالام — تەگرى سوزى
يارا — باراۋەرلىك، تاقابىل تۇرۇش
زوھرا — بەخت يۇلتۇزى
ئۇزار — مەگىز، يۈز، جامال
نەقلى گۈل — گۈل ھەققىدە ھىكايە
تاب — تاقەت، چىداش
تاب زۇلفۇك — چىچىكنىك يالتىرىشى
ئەرئەر — قارغاي
ئەھمەر — قىزىلگۈل
ئەخكەر — چوغ
پەرتەۋسى — شولىسى
مەجمەر — بوي
مىژە — كىرپىك
تۇشلاب — قارىتىپ
باۋەر — ئىشىنىش
چابىك — چاپتۇر، چاپسان
شەق — يىرىلىش
جۇست — تىز، ئىلدام
سەمەند — يۇرۇشلۇك ئات
پەيۋەستە — ئارقىمۇ ـ ئارقا
بادە پەرەست — مەيخور
پىرى مۇغان — بۇتخانىنىك شەيخى
خىلىل ئاسا — ئىبراھىم خەلىلۇللاغا ئوخشاش
مەلەك سىما — پەرىشتىگە ئوخشاش
جۇيبار — ئىرىق ـ ئوستەك
پەيۋەشتە قاش — قوشۇما قاش
لا ماكان — ماكانسىز، سەرگەردان
نىسار — چىچىش، سورۇۋىتىش، پىدا قىلىش
مەۋج — دولقۇن

مۇمكىنات	— ئالەمدە مەۋجۇت مەخلۇقاتلار
بەل	— بەلكى
سەمەك	— بېلىق
سىردان	— ئىچكى سىرلارنى بىلگۈچى
مىر ئات	— ئەينەك
ھەددىس	— سوز
ئىنان	— تىزگىن، چۇلۇۋۇر
كوھىل	— سۈرمە
بى باك	— ھاياسىز، نومۇسسىز
خەيلى ئابىت	— تائەت ـ ئىبادەت قىلغۇچىلار گۇرۇھى
شىكەست	— زەربە، مەغلۇبىيەت
نىتاك	— ئەيىپ ئەمەس
خار	— تىكەن
خار دوست	— تىكەننى دوست تۇتقۇچى
پاي كوپ	— دەسسىلىش، تىپىلىش
نىم سىمىل قۇش	— چالا بوغۇزلانغان قۇش
غەددار	— ھىلىگەر، ئالدامچى
ئىقامەت	— تۇرۇش
فەتتان	— پىتنىخور
خەلەل	— نۇقسان يەتكۈزمەك، دەخلى يەتكۈزمەك
پاك دامەن	— ساغلام كىشى
مەئمەن	— ئورۇن، جاي
شەرھ	— بايان قىلماق، چۈشەندۈرمەك
قالۇ ـ ماقال	— گەپ ـ سوز
تىفللەر	— كىچىك بالىلار
مەيى مەخرۇج	— مەشۇقنىڭ ۋىسالىدىن مەھرۇم قالدۇرىدىغان مەي
تەھسىن	— ياخشى
رۇخسارى ئۇز	— چىرايلىق يۈز
نوقەتى	— مېڭى، خالى
يەلدا تۇنى	— قاراڭغۇ كىچە
زور مەھشەر	— قىيامەت كۈنىنىڭ دەھشىتى
لەئل شەكەر خايى	— تاتلىق لېۋى
فىرىب ئامىز	— ھىلە ـ مىكىر ئىشلەتمەك
شەممە	— ئازغىنا
رەھن	— گۈرە
تۇفۇلىيەت	— بالىنىڭ بوۋاقلىق چىغى

رۇخ — يۇز
گۈلنار — ئانار چىچىگى
تەۋق — بويۇنچۇق، بويۇنتۇرۇق
چامانە — قاپاقتىن ياسالغان قەدەھ
ئىستىغنا — ناز، ئوزىنى بى ھاجەت كورسىتىش
داس — ئوغاق
ئىففا — يوشۇرۇش
ماھال — مۇمكىن ئەمەس
خارا — تىك تاش
ئىشباھ — ئوخشاش
سابىر — سەۋرلىك
سائىر — سەيىر قىلغۇچى، ئايلانغۇچى
فاخىر — پەخىرلەنگۈچى
نادىر — تېپىلماس، كەمدىن - كەم تېپىلىدىغان
ئازۇردە خاتىر — كوڭلى ئازار يىگەن
چاشنى — لەززەتى، تەمى
تۇلوۋ — قۇياش، ئاي، يۇلتۇزلارنىڭ چىقىشى
ئەئما — كور، قارغۇ
خىرەد — ئەقىل
لالە ھەمرا — قىزىل لالەگۈل
تۇخمى — ئۇرۇغى
مۇنتەھى — كامالەتكە يەتكەن كىشىلەر
زاھىر — ئاشكارا
قەۋىسى قۇزەھ — ھەسەن - ھۇسەن
مئاد — ئادەت
ئەندەك — ئازغىنا
ئۇستۇۋار — مۇستەھكەم
شەھباز — قارچىغا
تەدل — دۇمباق، ناغرا
سەرسەر — شۇڭىرغان، چاقماقلىق بوران
مىشك بىز — ئىپار ھىدى
بادى خازانى بەرگى رىز — گۈللەرنى ۋە يوپۇرماقلارنى توكىدىغان كۈز شامىلى
رىز - رىز — پارچە - پارچە
ھەببا — ئەي مەشۇق
مەۋىز — مىۋە
روزى رۇستەخىز — قىيامەت كۈنى

مۇنس — مۇڭداش، ئۇلپەت
ربيا — ساختا، يالغان، ئالدامچىلىق
زىمىندا — مەزمۇندا
تەمەسخور — مەسخىرە قىلماق
ئەبىر — ئەنبەر
راھزەن — قاراقچى
تەھى — قۇرۇق، پاك
تەرەپ — خوشاللىق، ئىشرەت
نەكبەت — جاپا، پالاكەت
فانا دەيرى — ئۇزلۇكنى يوقىتىش بۇتخانىسى
ئۇزلەت — كىشىلەردىن ئۇزۇلۇپ تەنھا بولۇۋېلىش
خەرگاھ — چېدىر، بارگاھ
ھالە — ئاي تولغاندا ئەتراپىدا كورۇنىدىغان يۇمۇلاق دائىرە
موكەررەر — تەكرار
رەۋزە — باغ
فىردەۋىس — جەننەت
مۇژدە — مۇكاپات، ئىش ھەققى
كوس — ناغرا، دۇمباق
كېنوس — سۇپۇرۇپ سۇ چېچىش
رەمزە — ئىشارەت
سالۇس — ھەييار
جاھان پەيما — جاھاننى كەزگۈچى
بەزل — سېخىلىق، قولى ئوچۇقلۇق
جەۋشەن — پولات زەنجىرلىك كىيىم
قاتىلىۋەش — قاتىلغا ئوخشاش
خىلئەت — كىيىم
دەربەدەر — ئىشكىمۇ ـ ئىشك يۇرۇش
قىن — قىلىچنىڭ غىلاۋى
ھىنا — خىنا
دام — تۇزاق
يايىنىچىن-چىن — ئوق ـ ياسىنى ھالقا ـ ھالقا قىلماق
غۇنچە دەھان — ئاغزى غۇنچىدەك
كوتە — قىسقا
يازۇق — گۇنا
ئافىيەت — تىنچ ـ ئامانلىق
مۇستەھىق — ھەقلىق

مەرھون	— گورە قويۇلغان نەرسە
لاتەقنە تۇمىن رەھمىتە تىللاھ	— تەڭرىنىڭ رەھمىتىدىن ئۇمىدىڭلارنى ئۇزمەڭلار
زۇننۇن	— قەدىمقى مىسىردا ئوتكەن بىر ئۇلۇغ ئالىم
مۇر	— چۇمۇلە
ئىشۋە	— مەشۇقنىڭ نازى
مۇغ	— بۇتىپەرەس
ئاتەشناك	— ئوتلۇق
ناسىھ	— نەسىھەت قىلغۇچى
ئەنجۇم	— يۇلتۇز
فەتراك	— غانجۇغا
سەنگى باران	— تاش ياغدۇرماق (چالما كىسەك قىلماق)
خودنامالىق	— مەنمەنلىك، ئۆزىنى كورسىتىش
جۇرئە	— ئىچىش، يۇتۇش
نەڭ	— نومۇس، ھايا
كاشىفى ئەسرار	— مەخپى سىرلارنى ئاچقۇچى
كىشۋەر	— مەملىكەت
چەھرە زەرد	— سېرىق چىراي
فەيياز	— پەيزى بەخش ئەتكۇچى
گۇڭگى لال	— گاچا
ئەسكى رابات	— كونا لەڭگەر (كونا دۇنيا)
ئىنبىسات	— كوڭۇل ئازادىلىگى، خوشاللىق
كۇي	— مەھەللە، كوچا
ئىختىلات	— ئارىلاشماق، بىرگە بولماق
تاج زەر	— ئالتۇن تاج
قۇرب	— يېقىنلىق
ۋەللەيل ئىزا يەغشا	— قۇرئان ئايىتىدىن ئېلىنغان سوز — قەسەمىيات قىلىمەنكى، تۇن قاراڭغۇسى چۇشسە، دىگەن بولىدۇ.
كوزمەردۇمى	— كوز قارىچۇغى
پەيغام نامە	— خەۋەرنامە
شەت	— دېڭىز
ھىراۋۇل	— ھەربى قوشۇننىڭ ئالدىن چارلىغۇچى ئەترىدى
بەت	— ئودەك
ئەلفاز	— سوزلەر
ۋابەستەلىك	— باغلىنىش
چىن ئەلفاز	— راست سوز
شىكاف	— يېرىق، توشۇك

ماتاق — ئەپۇ قىلىش
هەيق — ئەپسۇس، دەرىغ
چىن قىلىپ زۇلغۇنى — چېچىكنى بۇدۇرە قىلىپ
هەدەف — نىشانە
سەئىب — قاتتىق، ئېغىر
بادە — شاراپ، هاراق
تەرسا — خىرىستىيان
بەرنالىق — ياشلىق، گۈزەللىك
قادىر ئەنداز — ئوقچى، مەرگەن
هەرف ئەتمەك — گەپ ئەتمەك، سوز تارقاتماق
نىسار — خۇشخەۋەر، مۇكاپات چاچقۇسى
سىيە روي — قارا يۈز
دانىش ئامۇز — ئۇستاز، مۇئەللىم
سىنان — نەيزە
ساها — يۇلتۇز
پەيرەۋى — يولباشلىغۇچى
مەكتەبى زانۇ — باللىق دەۋردىكى مەكتەپ
ئەر — ئەگەر
بەيتۇلئەهزان — غەم - قايغۇ ئويى
مۇدام — شاراپ
مەهز — ساپ، خالىس
مەسنەد — تەخت
رەئىد — بۇلۇتتىن ۋە هاۋادىن كەلگەن گۈكرىدىگەن ئاۋاز
بەرگ — يوپۇرماق، مۇزىكا ئولتۇرۇشلىرىدا ئاڭلىغۇچىلارنى خوشال قىلماق — كۈلدۈرمەك

هەنقەل — ئىسرىقدان
مەدهۇش — هۇشسىز، ئەقلسىز
سەيقەل — تومۇرنىڭ دېتىنى ئالدىغان ئەسۋاپ
ئەهۋەل — كوزى ئەلەس ئادەم
ساكىنى ساهىل — دەريا ۋە دېڭىز قىرغىغىدا تۇرغۇچى
فۇسساق — پاسىقلار، يامان ئىشلارنى قىلغۇچىلار
لايەئقۇل — ئەقىلسىز، هۇشسىز
هامىل — كوتەرگۈچى
مۇفلىس — يوقسۇل، كەمبەغەل
مۇل — مەي، شاراپ
مەخلەس — 1) تەخەللۇس، 2) خىيال، ئوي - پىكىر

قامىل — هازىرقى ئۇيغۇر تىلى تەلەپپۇزىدا: قۇمۇل
قۇلقۇل — مەينىك قۇيۇلغان چاغدىكى بۇلدۇقلىغان ئاۋازى
گەردىدە — چورىسىدە
زەك — دات، كىر، ناپاكلىق
خۇرشىد — قۇياش
بەدرى كامال — تولۇن ئاي
ئىكتىھال — كوزگە سۇرمە قىلىش
خۇر — قۇياش
گەرەھ — چىگىك، تۇگۇن
رەم — قېچىش
رام — ئىتائەت قىلىش، بويسۇنتۇش، كونتۇش
رەۋزەن — تۇڭلۇك
ئەتتى دال — قەددىم دال (د) ھەرپىدەك ئېگىلدى
لام — "ل" ھەرپىدەك
ئەفگار — مەجرۇھ، ئاجىز
كىلىك — قەلەم
ئەيد فىترە — روزا ھېيىت
ئۇزھا — قۇربان ھېيىت
مىنقار — قۇشنىك تۇمشۇغى، قەلەمنىك ئۇچى
مۇرغەئى ئىسھاق — ھوقۇش
ئەقىم — تۇغماس (نەتىجىسىز ئادەملەر)
كالا بەيىق — بىر ئورام يىپ
زاتىلجەنب — جىگەر كېسىلى
تىب ئولومى — تىببى ئىلىم
كەيۋان — ئاسماننى نەزەردە تۇتىدۇ
سۇرەييا — ھۇكەر يۇلتۇزى
مەغبۇن — زىيانغا ئۇچرىغۇچى، ئالدانغۇچى
ئەۋلا — ئەۋزەل، ياخشى
جەيھۇن — ئامۇ دەريا
بەسىر — كوز، كوزنىك كورۇشى
باداش — جازا
جاۋىدان — مەڭگۇ
مەشام — دىماغ، پۇراش ئىقتىدارى
مەۋلىدى — تۇغۇلغان يېرى

«چىغاتاي ئەدەبىياتى» نىڭ شەكىللىنىشى توغرىسىدا قىسقىچە مۇلاھىزە

ر . جارى

«چىغاتاي ئەدەبىياتى» ــ خاقانىيە (قاراخانىلار) دەۋرىدىكى ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ داۋامى بولۇپ، بۇ نام 13 ـ ئەسىردىن تارتىپ 20 ـ ئەسىرنىڭ باشلىرىغىچە بولغان سەككىز ئەسىر مابەينىدە مەيدانغا كەلگەن ئۇيغۇر يازما ئەدەبىياتىنىڭ ئومۇمى ئاتىلىشى. «چىغاتاي ئەدەبىياتى» دەۋرى ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتى تارىخىدا ئىنتايىن مۇھىم بىر دەۋر بولدى. بۇ دەۋردە ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا غايەت زور ئىلگىرىلەش ۋە مىسلىسز زور تەرەققىياتلار بارلىققا كەلدى.

مەن تۇۋەندە «چىغاتاي ئەدەبىياتى» نىڭ شەكىللىنىشىگە سەۋەپ بولغان تارىخىي شەرت ـ شارائىت ۋە ئاساسىي ئامىللار ئۈستىدە، شۇنىڭدەك «چىغاتاي ئەدەبىياتى» دىگەن ئاتالغۇنىڭ قانداق كېلىپ چىققانلىغى ھەققىدە بەزىبىر مۇلاھىزىلىرىمنى قىسقىچە ئوتتۇرىغا قويۇپ ئوتىمەن.

1

مەلۇمكى، ئۇيغۇر خەلقى تۈركى خەلقلەر ئىچىدە ئەڭ قەدىمىي خەلق، ئۇ مىلادىدىن خېلى بۇرۇنلا مۇكەممەل يېزىقى بولغان مەدەنىيەتلىك بىر خەلق بولغان. ئۇلارنىڭ ئەدەبىي تىلى ــ ئىسلام مەرىپىتىنىڭ تەسىرى تارقىلىشتىن ئىلگىرى يېشىلگەن نوپۇزلۇق يېزىق تىلى بولغان. بولۇپمۇ 9 ـ ئەسىرنىڭ باشلىرىدىن 13 ـ ئەسىرگىچە ھوكۇم سۈرگەن قاراخانىلار سۇلالىسى دەۋرىدە ئۇيغۇر مەدەنىيىتى ۋە ئەدەبىياتى ئىنتايىن گۈللەنگەن بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئەدەبىي ترادىتسىيىلىرى باشقا تۈركى خەلقلەرگە نەمۇنە بولغان ئىدى. ئاشۇ گۈللىنىش، تەرەققىيات نەتىجىسىدە، پەن ـ مەدەنىيەت ساھەسىدە تۈرغۇنلىغان ئۇلۇغ ئالىملار ۋە بۇيۇك مۇتەپەككۇر شائىرلار يېتىشىپ چىقتى ھەمدە ئالەمشۇمۇل ئەدەبىي يادىكارلىقلار بارلىققا كەلدى.

بۇ دەۋردە ئىككى خىل ئەھۋالغا دۇچ كېلىمىز. بىرىنچىدىن، ئىسلامىيەتنىڭ تەسىرى بىلەن ئەرەپ تىلى "ئىلىم تىلى" دەپ ئابروي قازانغاچقا، بىرمۇنچىلىغان ئۇيغۇر ئالىملىرى ۋە ئەدىپلىرى ئۆز ئەسەرلىرىنى ئەرەپ تىلى بىلەن يېزىپ، ئىلىم ـ مەرىپەتتە ئۈستۈن ئورۇندا تۇرىدىغانلىغىنى كورسەتتى. چۈنكى، "ئەرەپ تىلى بىلەن سوزلەش ئەۋزەل" دەيدىغان دىنىي ئەقىدە مۇسۇلمان خەلقلەر ئارىسىغا كەڭ تارالغان ئىدى. ھەتتا بۇ ئەقىدە كېيىنكى دەۋرلەرگىچە داۋام قىلىپ كەلدى. ئىككىنچىدىن، ئۇيغۇر تىلىدا، يەنى ئانا تىلىدا ئەسەر يازغۇچى بۇيۇك ئالىملار ۋە شائىرلار ئۆز تىلىدا ئالەمشۇمۇل نادىر ئەسەرلەرنى يارىتىپ، ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىنىڭ نوپۇز ـ ئېتىۋارىنى يۇقۇرى كوتەردى. مەھمۇت قەشقىرى، يۇسۇپ خاس

هاجىپ ۋە باشقىلارنىڭ ئولمەس مىراسلىرى بۇ جەھەتتە جاھان مەدەنىيىتى غەزىنىسىگە قو- شۇلغان زور توھپە بولدى.

تارىخ مەنبەلىرىگە ئاساسلانغاندا، بۇددا دىنىغا ئېتىقات قىلىدىغان قۇجۇدا ئۇيغۇرلارنىڭ ئەدەبىيات، تارىخ، پەلسەپىگە ئائىت كىتابلىرى بەك كوپ ئىدى. بۇ يەرگە ساياھەتكە كەلگەن خەنزۇ ساياھەتچىسى ۋاڭ يەندىمۇ بۇ يەردىكى باي ئەدەبىياتنى كورۇپ ھەيران قالغان. ئۇ مۇنداق دىگەن: "بالىلارنى ئوقۇتۇش ئۈچۈن دولەت غەزىنىسى ھىساۋىغا مۇئەللىملەر بار. دەرس تۈركچە (ئۇيغۇرچە) ئوقۇلىدۇ. ئۇيغۇرلار شېىر يېزىشقا بەك ھەۋەسكار خەلق. ئۇز يېزىغىنى يازما ئەدەبىيات ئۈچۈن ئىشلىتىپلا قالماي، بەلكى دۇنياۋى ھاجەتلەر ئۈچۈن- مۇ ئىشلىتىدۇ. ئۇيغۇر راھىپلىرىنىڭ قولىدا ئۇيغۇرچە يېزىلغان كىتابلار بەك كوپ".① يەنە شۇ مەنبەگە قارىغاندا، خەنزۇ تارىخچىلىرى ئۇيغۇرچە تارىخ كىتابلىرىدىن مەنبە سۈپە- تىدە پايدىلانغان.

ئىران تارىخچىسى رەشىددىن ئۇز ئەسىرىنى يازغاندا ئۇيغۇرلارنىڭ تارىخ كىتابلىرىدىن پايدىلانغان. ئۇيغۇرلاردا بەك باي كۈتۈپخانىلار بولغان. ئەمما بۇددا دىنىغا ئائىت كىتاپ- لار كوپ تېپىلغان بولسىمۇ، ئىسلام دىنىدىكى ئۇيغۇرلار ھەم تۇققۇز ئوغۇز ئالىملىرى تەرىپى- دىن يېزىلغان دىنىي ۋە ئەدەبىي ئەسەرلەردىن بار- يوقى بىر نەچچە كىتابلا ساقلىنىپ قال- غان. بۇلارنىڭ ئىچىدە «ئالتۇن يارۇغ» (10 - ئەسىر). «قۇتاتقۇبىلىك» (11 - ئەسىر)، «تۈركى تىللار دىۋانى» (11 - ئەسىر) قاتارلىق ئەسەرلەر ئەڭ زور ۋە ئەڭ مەشھۇر ئەسەرلەر ئىدى.

قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ كېيىنكى دەۋرلىرىدە بىر قاتار سىياسى، ئىجتىمائى ۋەقەلەر يۈز بەرگەنلىگى نەتىجىسىدە ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە ئۇيغۇر ئەدەبي تىلىدا ئۇزگىرىش ۋە تەرەققىياتلار بارلىققا كېلىشكە باشلىدى. بۇ ھال «چىغاتاي ئەدەبىياتى» نىڭ شە- كىللىنىشىدە تۈرتكىلىك رول ئوينىدى.

ئەسلىدە قاراخانىلار سۇلالىسىدا "تۈرك" دىگەن ئومۇمى ئاتالغۇ بىلەن بىرلىككە كەل- گەن ھەرخىل قەبىلىۋى تەركىپ مەۋجۇت ئىدى. ئەمما بۇ دولەتتە ئۇيغۇرلار بىلەن قارلۇق- لار مەركىزىي ئورۇندا تۇراتتى. بۇلاردىن تاشقىرى بۇ دولەتنىڭ چېگرىسى ئىچىدە ياشايدى- غان ئوغۇز- قىپچاقلار ئاساسىي ئاھالىلەردىن ئىدى.

11 - ئەسىردە، ئوغۇزلار غەربكە قاراپ سىلجىپ سىر دەريا غىچە يېراقلاپ كەتتى. يەنە شۇ چاغنىڭ ئۇزىدە قىپچاقلارمۇ سىر دەريا ۋادىسىغا قاراپ كوچۇپ، ئولتۇراقلىشىشقا باشلىدى.

مانا شۇ تارىخىي ۋەقەلەر ئارقىسىدا، قەدىمىي ئۇيغۇر يېزىغى ۋە تىل- ئەدەبىياتى تەخمىنەن 11 - ئەسىردىن باشلاپ ھازىرقى شىنجاڭ چېگرىسى دائىرىسىدىن چىقىپ، غەرپ- كە تارىلىشقا باشلىدى.

كېيىنكى دەۋرلەردە بىر قاتار مەشھۇر ئەسەرلەر— «ئەتەبەتۇل- ھەقايىق» (12 - ئەسىر)، ئەھ- مەت يەسەۋىنىڭ «ھىكمەتلەردىۋانى» (12 - ئەسىر)، «ئوغۇزنامە» (12 -، 13 - ئەسىر) قاتار- لىق ئەسەرلەر بارلىققا كەلدى. بۇ ئەسەرلەرنىڭ تىلى ۋە ئۇسلۇبىدىن قارىغاندا، ئۇيغۇر

① «تۈرك — تاتار تارىخى» قازان. 1914 - يىل

ئەدەبىياتى تارىخىدا قاراخانىلار دەۋرىدىكى ئەدەبىياتتىن «چىغاتاي ئەدەبىياتى» نىڭ شەكىللىنىشىگە قەدەر بىر ئوتكۈنچى دەۋر داۋام قىلغانلىغى ئېنىق.

2

چىڭگىز ئىستىلاسىدىن كېيىن قەدىمقى ئۇيغۇر تىل-ئەدەبىياتى تارىخىدا كەسكىن بۇرۇلۇش دەۋرى باشلىنىپ، ئۇيغۇر تىلى ۋە ئەدەبىياتى قايتىدىن جانلىنىشقا يۈز تۇتتى. موڭغۇل هوكۇمدارلىرى ئىدارىسىدىكى كەڭ تۈپراقتا ئۇيغۇر يېزىغى ۋە تىل-ئەدەبىياتى يەنىمۇ كەڭ تارىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولدى. موڭغۇللار هوكۇمرانلىغىنىڭ دەسلەپكى دەۋرىدىن باشلاپلا ئۇيغۇرلار دولەت ئورگانلىرىدا كاتىپ سۈپىتىدە ئىشلىتىلدى، ئۇيغۇر يېزىغى موڭغۇلچە ۋە تۈركچە هوكۇمەت ئالاقە هوججەتلىرىدە قوللىنىلدى. ئۇيغۇر تىلى موڭغۇل تىلى بىلەن بىر قاتاردا دولەت تىلى سۈپىتىدە قوبۇل قىلىندى. بۇ هال ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلى ۋە ئۇيغۇر يېزىغىنىڭ غەربىي ئىران ۋە ئىراق زېمىنلىرىغىچە يېيىلىشىغا تۈرتكە بولدى. 14-ئەسىرنىڭ دەسلەپكى يېرىمىدا ئىراندا هوكۇم سۈرگەن ئىنجۇ سۇلالىسىنىڭ هوكۇمدارى ئەبۇ ئىسهاقنىڭ باش قوماندانى ئەمىر ئاي تومۇرگە بېغىشلانغان بىر توپلامغا «ئەتەبەتول-هەقايىق» دىن ئايرىم پارچىلار ۋە بىر تۈركۈم تۈركچە (ئۇيغۇرچە) شېئىرلار كىرگۈزۈلگەن. بۇ هال شۇ دەۋردە تۈرك (ئۇيغۇر) ئەمىرلىرىنىڭ قوللاپ-قۇۋۋەتلىشى ئاستىدا ئىراندا ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققى قىلغانلىغىنى ۋە ئۇيغۇر تىلىدىكى ئەسەرلەرنىڭ لەززەت بىلەن ئوقۇلغانلىغىنى ئوچۇق كۆرسىتىدۇ.

ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلى ۋە ئەدەبىياتىنىڭ نوپۇز-تەسىرى تاكى 14-، 15-ئەسىرگىچە ئوسۇپ بارغان بولۇپ، يالغۇز تومۇرلەر دەۋرىدىكى چىغاتاي دولەتلىرىدىلا ئەمەس، بەلكى قارا قوۋۇنلۇقلار، ئاق قوۋۇنلۇقلار ۋە سەپەۋىلەر دەپ ئاتالغان تۈركمەن سۇلالىلىرىنىڭ مەھكىمە هوججەتلىرىدە بولۇپمۇ هوكۇمدارلارنىڭ يارلىقلىرىدا ئوزىنى كۆرسىتىشكە باشلىغان.

موڭغۇللار ئىستىلاسىدىن كېيىن، قاراخانىلار دەۋرىدىكى ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىي تىلىغا شۇ تىل تارالغان كەڭ رايونلاردىكى هەرخىل يەرلىك لەهجىلەر قوشۇلۇشقا باشلىدى، ئوغۇز، قىپچاق تىل ئېلىمىنتلىرى تېخىمۇ كوپلەپ ئارىلاشتى، شۇنىڭدەك ئەرەپچە-پارسچە سوز-ئىبارىلەر كوپەيدى. شۇنداق قىلىپ، قەدىمقى ئۇيغۇر تىل-ئەدەبىياتى ئوزگىچە بىر ماهىيەت ۋە ئالاهىدىلىككە ئىگە بولدى. بۇ تەرەققىيات هازىرقى شىنجاڭ، ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە ئىران زېمىنلىرىدە، خارەزىمدە، ئۇندىن كېيىن ئالتۇن ئوردىدا مەيدانغا كەلدى. بۇ ئەھۋال «چىغاتاي ئەدەبىياتى» نىڭ شەكىللىنىشىدە زور رول ئوينىدى. ئۇيغۇر تىل-ئەدەبىياتى تارىخىدىكى بۇ تەرەققىيات 13-ئەسىردە باشلانغان بولۇپ، بۇ ۋاقىتنى «چىغاتاي ئەدەبىياتى» نىڭ باشلىنىش دەۋرى دىسەك بولىدۇ.

13-، 14-ئەسىرلەردە، چىڭگىز ئوغۇللىرى هوكۇمدارلىغىدىكى هەرقايسى خانلىقلارنىڭ مەدىنى مەركەزلىرىدە، جۈملىدىن ئالتۇن ئوردا خانلىغىنىڭ مەركىزىدە باي دۇنىياۋى (دىنىي تۇس ئالمىغان) ئەدەبىيات مەيدانغا كېلىشكە باشلىدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە شائىر ئەلىنىڭ «قىسسەئى يۇسۇف»، خارەزىمنىڭ «مۇهەببەتنامە»، قۇتبنىڭ «خسراۋ ۋە شىرىن»، سەي

فى سەرايىنىڭ «گۈلىستان» نامىلىق ئەسەرلىرى بار. شۇنىڭدەك 14 - ئەسىردە، «قىسسەسۇل ئەنبىيا»، «تەزكىرەئى ئەۋلىيا»، «بەختىيارنامە»، «مىئراجنامە» قاتارلىق ئەسەرلەر مەيدانغا كەلدى. بۇ ئۇچ ئەسەر ھىراتتا ئۇيغۇر يېزىقى بىلەن يېزىلغان. يۇقۇرىدا تىلغا ئېلىنغان ئەسەرلەرنىڭ ھەممىسى «چىغاتاي ئەدەبىياتى» نىڭ باشلانغۇچ دەۋرىنىڭ مەھسۇلىدۇر.

14 - ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدىن تارتىپ 15 - ئەسىرنىڭ دەسلەپكى يېرىمىغىچە بولغان مەزگىل ئىچىدە «چىغاتاي ئەدەبىياتى» يەنىمۇ يۇقۇرى تەرەققىياتقا ئېرىشىپ، مول دۇنياۋى ئەسەرلەر مەيدانغا كېلىشكە باشلىدى. بۇلارنىڭ ئالدىنقى ۋەكىللىرى: سەككاكى، لۇتفى، ئاتايى، يۈسۈف ئەمىرى، ھەيدەر، خارەزمى، سەئىد ئەھمەت مىرزا، گادائى، يەقىنى ۋە باشقىلاردۇر. بۇلارنىڭ ئىچىدە لۇتفى، ئاتايى، سەككاكى ئەسەرلىرى مۇھىم ئورۇننى تۇتىدۇ. بۇ شائىرلار ناۋايىدىن بۇرۇن ئۇز ئانا تىلىدا ئەسەر يېزىپ، «چىغاتاي تىلى» ۋە «چىغاتاي ئەدەبىياتى» نىڭ روناق تېپىشىغا زور ھەسسە قوشقان مەشھۇر نامايەندىلەردۇر. بۇلارنىڭ ئەسەرلىرىدە ئەرەپچە - پارسچە سوزلەر كوپ بولسىمۇ، لېكىن قەدىمقى ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىنىڭ ئەنئەنىلىرى ۋە جانلىق خەلق تىلى زور سالماقنى ئىگەللەيدۇ. ئەلىشىر ناۋايى بۇ ئۇچ شائىرنى ئۇز دەۋرىنىڭ پەۋقۇلئاددە ئوتكۇر شائىرلىرى دەپ تىلغا ئالغان ئىدى.

ناۋايىدىن ئالدىنراق تۇركى مۇئەللىپلەر ئىچىدە ئەرەپچە - پارسچە يېزىش خاھىشى بەك كۈچەيگەن ئىدى. بۇ توغرىسىدا ئەلىشىر ناۋايى ئۇزىنىڭ «مەجالىسۇن نەفايىس» دىگەن مەشھۇر ئەسىرىدە ئۇزىدىن بۇرۇنقى زامانداشلىرىدىن توقسان كىشىنىڭ نامىنى زىكرى قىلىپ، بۇلارنىڭ ئىچىدىن پەقەت ئون ئالتە كىشىنى "تۇركى گۈي" يەنى تۇركى تىلىدا (ئۇز ئانا تىلىدا) ئەسەر يازغۇچى شائىرلار دەپ ئاتىغان ئىدى. بۇلار ھەھرىمى قەلەندەر، تارخانى، دەرۋىش نازىكى، يەقىنى، ئاتايى مۇقىمى، كەمائى، لۇتفى، سەككاكى، جامى سۇھرۇدى، بىلال، مىرسەئىت قوبۇلى، مۇھەممەت ئەلى، غەرىبىي، مىرزابەك ۋە سەئىد ھەسەن ئەردەشىرلەردۇر. بۇلار ياشاپ ئىجات قىلغان دەۋر «چىغاتاي ئەدەبىياتى» كىلاسسىك دەۋرىنىڭ باشلانغۇچ مەزگىلى بولۇپ ھىساپلىنىدۇ.

15 - ئەسىرنىڭ ئىككىنچى يېرىمىدا ئەلىشىر ناۋايى بىلەن باشلانغان دەۋر «چىغاتاي ئەدەبىياتى» ئەڭ گۈللەنگەن كىلاسسىك دەۋر بولىدى. ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر شائىر ئەلىشىر ناۋايىنىڭ ئەسەرلىرى «چىغاتاي ئەدەبىياتى» نىڭ يۈكسەك چوققىسى ھىساپلىنىدۇ.

ناۋايى دەۋرىگىچە ئۇز ئانا تىلىدا ئەسەر يازغۇچى شائىرلار كوپىيىپ، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ناھايىتى مەشھۇر بولغان بولسىمۇ، ئۇلار ئەدەبىياتتا ئۇز ئانا تىلىنىڭ پايدىسى ھىساۋىغا ھەل قىلغۇچ بۇرۇلۇش بارلىققا كەلتۈرەلمىگەن ئىدى. بۇ توغرىلىق ناۋايى «مەجالىسۇن نەفايىس» دا مۇنداق دىگەن: "... يۇقۇرىدا زىكرى قىلىنغان شائىرلار ئىچىدە يالغۇز لۇتفىنى ھىساپقا ئالمىغاندا پارس شائىرلىرى بىلەن تەڭ تۇرالىغۇدەك بىرەرتىسى بوق ئىدى". دەرۋەقە، ناۋايى ۋە ئۇنىڭ ئەسىرداشلىرى ئىش كورگەن دەۋردە پارس ئەدەبىياتى ئۇستۇن ئورۇندا تۇراتتى. چۈنكى پارس كىلاسسىك شېئىرىيىتىنىڭ مۇھىم ژانىر شەكىللىرى (رۇبائى، غەزەل، قەسىدە، مەسنەۋى، قىتئە قاتارلىقلار) 10 - ئەسىرنىڭ بىرىنچى يېرىمىدىن باشلاپلا رەسمى شەكىللەنگەن ئىدى. 10 - ئەسىرنىڭ ئىككىنچى يېرىمىدىن تارتىپ ئېپىك شېئىرىي ئەسەرلەر، چوڭ ھەجىمدىكى داستانلار بارلىققا كېلىشكە باشلىغان. بولۇپمۇ پارىس كىلاس-

سىك ئەدەبىياتىنىڭ بۇيۇك نامايەندىلىرى — رۇداكى، فىردەۋسى، ئەتتار، ناسىر خىسراۋ، ئومەر ھەييام، سەئدى شىرازى، ھافىز شىرازى، جامىل خۇجەندى، ئابدۇراخمان جامى قاتارلىق شائىرلارنىڭ ئەسەرلىرى يالغۇز پارس ئەللىرىدىلا ئەمەس، بەلكى ئوتتۇرا ئاسىيادىمۇ غايەت زور شوھرەت قازانغان ئىدى. ئەلىشىر ناۋايىي مۇشۇنداق نوپۇز تەسىرى ئىنتايىن كۈچلۈك، باي پارس ئەدەبىياتىنىڭ ئالدىدا ئوز ئانا تىلى ئۈچۈن ۋە ئوز خەلقى ئەدەبىياتىنىڭ گۈللىنىشى ئۈچۈن كۈرەش قىلغان ئۇلۇغ بايراقدارىدۇر. ناۋايى پارس تىلىنىڭ ئەدەبىياتتا ھامان ھوكۈمران ئورۇندا تۇرۇۋاتقانلىغىنى كورۇپ، ئوزىنىڭ «مۇھاكىمەتۇل لۇغەتەيىن» ناملىق مەشھۇر ئەسىرىنى يېزىپ چىقتى ۋە بۇ ئەسەردە تۈرك (چىغاتاي) تىلىنىڭ ئەدەبىي تىل بولۇشقا پۇتۇنلەي مۇناسىپ ئىكەنلىگىنى ۋە شۇنداق بولۇش زورۇرلۇگىنى، بەزى جەھەتلەردە پارس تىلىدىن قېلىشمايدىغانلىغىنى، ھەتتا لۇغەت بايلىغى ۋە گىراماتىك شەكىللىرىنىڭ پۇختا، سىلىق، ئىخچامىلىغى جەھەتتە پارس تىلىنى بېسىپ چۈشىدىغانلىغىنى ئوز زامانداشلىرىغا ئۇقتۇرۇپ ئوتتى. دەرۋەقە ناۋايى ئوزىمۇ ئۇيغۇر («چىغاتاي») تىلىدا ئالەمشۇمۇل ئەسەرلىرىنى يورۇققا چىقىرىپ، «مۇھاكىمەتۇل لۇغەتەيىن» دە ئوتتۇرىغا قويغان پىكىرلىرىنى ئەمەلىيەتتە ئىسپات قىلدى.

16 - ئەسىردىن 20 - ئەسىرگىچە بولغان جەريان «چىغاتاي ئەدەبىياتى» كىلاسسىك دەۋرىنىڭ داۋامىدۇر. بۇ دەۋردە ئوتكەن ئۇيغۇر شائىرلىرى — خىرقىتى، زەلىلى، نوبىتى، گۈمنام، قەلەندەر، نىزارى، مولا بىلال ۋە باشقىلار يۇقۇرىدا ئېيتىپ ئوتۇلگەن كىلاسسىكلىرىمىزنى، بولۇپمۇ ئۇلۇغ دانىشمەن شائىر ئەلىشىر ناۋايىنى ئوزلىرىنىڭ پىر - ئۇستازى دەپ بىلىپ، ئۇلارنىڭ ئەدەبي ئەنئەنىلىرىگە تولۇق ۋارىسلىق قىلدى ۋە تىل جەھەتتە ئالغا ئىلگىرىلەپ، يەرلىك لەھجىلەرنى تەرەققى قىلدۇرۇپ، ئوز ئەسەرلىرىنى تېخىمۇ چۈشىنىشلىك، يېنىك ئۇسلۇپ بىلەن ئىجات قىلىپ، «چىغاتاي ئەدەبىياتى»نى داۋاملاشتۇرۇپ كەلدى.

3

«چىغاتاي تىلى»، «چىغاتاي ئەدەبىياتى» دىگەن ناملار بىرلا ۋاقىتتا قوللىنىلىشقا باشلىغان بولۇپ، بۇ ناملار مەلۇم تارىخي شارائىتتا ئۇيغۇر ئەدەبي تىلى ۋە ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتىغا قويۇلۇپ قالغان سۈنئى ئاتالغۇلاردۇر. "چىغاتاي" سوزى چىڭگىزخاننىڭ ئىككىنچى ئوغلى چىغاتاينىڭ ئىسمىدىن ئېلىنغان. مەلۇمكى، چىڭگىزخان ئوز ھاياتىنىڭ ئاخىرلىرىدا موڭغۇل ئىمپېرىيىسىنى ئوغۇللىرىغا بولۇپ بەرگەن چاغدا، چىغاتاينىڭ ئىدارە قىلىشىغا خارەزىم، ماۋەرائۇننەھر، يەتتە سۇ (ئىلى ۋادىسى)، بەلخ، بەدەخشان، قەشقەرىيە، جۇڭغاريە قاتارلىق كەڭ زىمىن تەككەن بولۇپ، بۇ تېرىتورىيىدە فېئودال دولەت — چىغاتاي ئولۇسى قۇرۇلغان ئىدى. چىغاتاي ئوزى يەتتە سۈدا تۇرغان. ئۇ 1242 - يىلى ئولىدى. "چىغاتاي ئولۇسى" كېيىنرەك "ماۋەرائۇننەھر" ۋە "موڭغۇلىستان" دەپ ئىككىگە بولۇنگەن بولسىمۇ، تۇغلۇق تومۇر تەرىپىدىن يېڭىۋاشتىن بىرلەشتۈرۈلگەن (1360 - يىلى). تۇغلۇق تومۇرنىڭ ئولۇمىدىن (1366 - يىل) بىر نەچچە يىل كېيىن، چىغاتاي ئولۇسى ئاقساق تومۇرنىڭ ھاكىمىيىتى ئاستىغا ئوتكەن.

14 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا ماۋەرا ئۇننەھرنىڭ ھوكۇمرانلىغى چىغاتاينىڭ نەۋرىسى دۇۋاخان (تۇۋاخان) نىڭ قولىغا ئوتكەن چاغدا، "چىغاتاي" سوزى ئەڭ باشلاپ موڭغۇل خانلىرى ھوكۇم سۈرگەن دولەتنىڭ نامىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن رەسمى رەۋىشتە "چاغاتاي دولىتى" دەپ يۈرگۈزۈلۈشكە باشلىغان. ئۇندىن كېيىن تۈرك (ئۇيغۇر) ئەدىبىي تىلى ۋە ئەدەبىياتى ئەڭ ئاۋال ئاشۇ دولەت تەرىتوريىسىدە ئىنتايىن راۋاج تاپقانلىقتىن چىغاتاي تىلى ۋە چىغاتاي ئەدەبىياتى دەپ نام ئالغان. لېكىن دۇۋاخان زامانىسىدىن بىر ئەسىر بۇرۇنلا چىڭگىز ئىمپېرىيىسى زىمىنىدە مەيدانغا كەلگەن ئەدەبىي ئەسەرلەرمۇ تىل، شەكىل ۋە مەزمۇن جەھەتتە بەزى ئوخشاشلىققا ئىگە بولغانلىقتىن چىغاتاي ئەدەبىياتى دائىرىسىگە كىرگۈزۈلگەن.

4

«چىغاتاي ئەدەبىياتى» نىڭ خاقانىيە دەۋرىدىكى ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن پەرقلىنىدىغان ئاساسىي بەلگىلەر ۋە ئۇزىگە خاس ئالاھىدىلىكلىرى توۋەندىكى بىرنەچچە جەھەتتە ئىپادىلىنىدۇ:

1 - يېزىق جەھەتتە. مەلۇمكى، تۈركى خەلقلەر ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلغاندىن كېيىن ئەرەپ يېزىغىنى ئىشلىتىشكە باشلاپ، ئۇيغۇر تىلىدا خېلى كوپ مەھسۇلاتلارنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرگەن بولسىمۇ، لېكىن خاقانىيە دەۋرىدە مەيدانغا كەلگەن نۇرغۇن ئەدەبىي يادىكارلىقلار قەدىمقى ئۇيغۇر يېزىغىدا يېزىلغان. ئۇيغۇر يېزىغى ھەتتا 12 - ئەسىردىن باشلاپ غەربىي ئىران ۋە ئىراق زىمىنلىرىغىچە كېڭەيگەن ئىدى. موڭغۇللار ئىستىلاسىدىن كېيىن، «بەختىيار-نامە» (1432 - يىل)، «تەزكىرەئى ئەۋلىيا» (1436 - يىل)، «مىئراجنامە» (1427 - يىل) قاتارلىق ئايرىم ساندىكى ئەدەبىي ئەسەرلەر ئۇيغۇر يېزىغى بىلەن مەيدانغا كەلگەندىن تاشقىرى، «چىغاتاي ئەدەبىياتى» مەھسۇللىرى ئاساسەن ئەرەپ يېزىغى بىلەن يېزىلىپ كەلدى، ئۇيغۇر يېزىغى ئىستىمالدىن قالدى. بۇ يېزىق جەھەتتىكى پەرق.

2 - تىل جەھەتتە. خاقانىيە دەۋرىدىكى ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى دىيەرلىك ساپ ئۇيغۇر تىلىدا (قەدىمقى ئۇيغۇر تىلىدا) يېزىلغان بولسا، «چىغاتاي ئەدەبىياتى» ئاشۇ قەدىمقى ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلى ئاساسىدا شەكىللەنگەن "چىغاتاي تىلى" بىلەن يېزىلىپ كەلدى. بىز يۇقۇرىدا "چىغاتاي تىلى"نىڭ قانداق شەكىللەنگەنلىگى توغرىسىدا توختىلىپ ئوتكەن ئىدۇق. دىمەك، «چىغاتاي ئەدەبىياتى»نىڭ دەسلەپكى دەۋرىدىن تارتىپ، 20 - ئەسىرنىڭ باشلىرىغىچە مەيدانغا كەلگەن يازما ئەسەرلەرنىڭ تىلىنى تەكشۈرگەندە، بۇ تىلنىڭ لۇغەت فوندى تۈرلۈك يەرلىك لەھجىلەر ۋە جانلىق تىل ئېلېمىنتلىرىنىڭ قوشۇلۇشى، شۇنىڭدەك ئەرەپچە - پارسچە سوزلەرنىڭ كوپلەپ كىرىشى ھىساۋىغا مىسلىسز بېيىپ، گىراماتىك شەكىللەر جەھەتتىن بىر مۇنچە تەرەققىياتقا ئېرىشكەنلىگىنى كورىمىز.

3. مەزمۇن ۋە تېما جەھەتتە. خاقانىيە دەۋرىدىكى ئەدەبىياتتا دىنىي تۈستىكى ئەسەرلەر، دىداكتىك، ۋەز - نەسىھەت خاراكتېرىدىكى ئەسەرلەر كوپرەك ئىدى. «چىغاتاي ئەدەبىياتى

بىياتى» دەۋردە ئېپىك ۋە لىرىك ئەسەرلەر كوپلەپ مەيدانغا كېلىشكە باشلىدى. جۇملىدىن رىيال تۇرمۇشنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان، ئىزچىل ۋەقەلىككە ئىگە ئەسەرلەر ۋە تەرجىمە ئەسەرلەر سالماقلىق ئورۇننى ئىگەللەشكە باشلىدى.

14 - 15 - ئەسەرلەردە شېئىرىيەت خەلقلەرنىڭ مەنىۋى تەلىۋىنى قاندۇرۇشنىڭ ئاساسىي ۋاستىسى بولۇپ قالغان ئىدى. خان، پادىشا ئوردا ئەمەلدارلىرىدىن تارتىپ تاكى ھۈنەرۋەنلەرگىچە ناھايىتى كەڭ ئاھالە قاتلاملىرى شېئىرىيەتكە قىزىقاتتى. لېكىن شېئىر يېزىش ئۇچۇن مەلۇم سەۋىيە، بىلىم ۋە مۇۋاپىق ماتېرىيال زورۇر بولغانلىقتىن، ھەممە كىشىلەرنىڭ شېئىر يېزىش بىلەن شۇغۇللىنىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئۇ چاغلاردا بىلىم ئېلىش جەمىيەتنىڭ ئايرىم تەبىقىلىرىگىلا نىسىپ بولغاچقا، يازما شېئىرىيەت دىخانلار ئاممىسىغا باپ ئەمەس ئىدى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى راۋاجلانغان ئىدى. ئەمما خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى ئەزەلدىن نۇرغۇنلىغان شائىرلارنىڭ دىققىتىنى ئوزىگە جەلپ قىلغانلىغى ھەممىگە مەلۇم. 16 - ئەسىردە خەلق داستانچىلىغى ئىنتايىن راۋاجلانغان بولۇپ، يازما ئەدەبىياتقا ئۇنۇملۇك تەسىر كورسەتتى ۋە ئۇنىڭ خەلقچىللىغىنى تەمىن ئەتكەن بىر ئامىل بولدى. بولۇپمۇ خەلق قوشاقچىلىرى توقۇغان قوشاقلاردا ئەزگۇچىلەر، مۇلۇكدارلار ۋە مۇشتۇمزورلارغا قارشى كۇرەش ئېلىپ بارغان خەلق قەھرىمانلىرىنىڭ باتۇرلۇقلىرى مۇھەببەت بىلەن كۇيلەندى.

4 - ژانىر، شەكىل جەھەتتە. «چىغاتاي ئەدەبىياتى» دەۋردە ئىلگىرى ئانچە كوپ كورۇلمىگەن شېئىرىيەتنىڭ مۇھىم ژانىر، شەكىللىرى پەيدا بولۇشقا باشلىدى. بۇ ھال «چىغاتاي ئەدەبىياتى»نىڭ شەكىللىنىشىدە ئالاھىدە رول ئوينىغانلىقتىن، ئۇنى يەنە بىر قېتىم قەيت قىلىپ ئوتۇش ئورۇنلۇق بولىدۇ.

شېئىرىيەتنىڭ غەزەل شەكلى بۇ دەۋردە ئەڭ كوپ تارالغان ئاساسىي ژانىرلاردىن بىرسى بولۇپ، غەزەل يېزىش كىلاسسىك ئەدەبىياتىمىزدا ئەنئەنىۋى تۇسكە ئايلانغان ئىدى. بۇ ئەنئەنە ھىلىمۇ داۋام قىلىپ كەلمەكتە. ئۇندىن قالسا، قەسىدە ژانىرىمۇ بىرقەدەر كەڭ تارالغان. ئۇ چاغلاردا، كونا ئەنئەنە بويىچە ئوردا شائىرلىرى ھامان مەۋجۇت بولۇپ، خان - پادىشالارنىڭ، ئۇلارنىڭ يېقىن كىشىلىرىنىڭ ھەمدە سەركەردىلىرىنىڭ "پىداكارلىقلىرىنى"، "باتۇرلۇقلىرىنى"، ھەربى يۇرۇشلىرىنى ۋە بەزمە - مەشرەپلىرىنى مەدھىيىلىشەتتى.

رۇبائى ژانىرىمۇ كەڭ تارالغان بولۇپ، كىلاسسىكلىرىمىزنىڭ ئاساسى كوپچىلىگى بۇ ژانىردا ئوز ماھارىتىنى كورسەتكەن. شېئىرىيەتنىڭ بۇ ژانىرى «چىغاتاي ئەدەبىياتى»غا ھوسۇن كىرگۇزۇپ كەلدى.

ئۇندىن تاشقىرى، جەمىيەتنىڭ مەدەنىيەتلىك قاتلاملىرى ئارىسىدا مۇۋەششەھ، مۇئەممە، (شېئىرىي تېپىشماق)، تۇيۇغ (مۇھىتمىلات)، تارىخ (شېئىر مىسرالىرىدىن يىل ھىساۋى چىقىرىش) خېلى ئەرەققى قىلغان. تارىخ دىگىنىمىز بۇ يەردە شېئىرىيەتنىڭ بىر شەكلى بولۇپ، بۇنىڭدا ئەرەپ ئېلىپبەسى بويىچە مەلۇم مىسرالاردىكى ھەرپلەر يىغىندىسىنى ئەبجەد ھىساۋى بىلەن جەملەپ تارىخ (يىل ھىساۋى) چىقىرىش. كىلاسسىك شائىرلىرىمىزنىڭ كوپچىلىگى بۇ شەكىلدە بىلەن شۇغۇللانغان.

يەنە «چىغاتاي ئەدەبىياتى» دەۋردە شېئىرىيەتتە مەسنەۋى، مۇرەببەئ، مۇخەممەس، مۇسەددەس، تەرجىئىبەند، ساقىنامە ۋاھاكازالار تەرەققى قىلغان.

ناۋايى دەۋردە ۋە ئۇندىن كېيىنكى دەۋرلەردە ئىپىك رومانتىك داستان كورۇنەرلىك ئورۇننى ئىگەللىدى. «خەمسە»-بەش داستان يېزىشنى 12-ئەسىردە ئوتكەن ئۇلۇغ ئەزەر-بەيجان شائىرى نىزامى گەنجىۋى باشلاپ بەرگەن ئىدى (بۇ ئەسەر پارس تىلىدا يېزىلغان) ئۇنىڭدىن كېيىن 13-، 14-ئەسىردە ئوتكەن ھىندى-پارس شائىرى خۇسراۋ دىھلىۋىي، پارس شائىرى ئابدۇراخمان جامى (15-ئەسىر) قاتارلىق شائىرلار «خەمسە» يېزىپ داڭ چىقارغان ئىدى. لېكىن ئۇز زامانىسىدا يەنە نۇرغۇنلىغان شائىرلار «خەمسە» يازغان بولسىمۇ، ھوددىسىدىن چىقالمىغان. شۇڭا ئەلىشىر ناۋايى: "ئىمىس ئاسان بۇ مەيدان ئىچىرە تۇرماق، نىزامى پەنجەسىغە پەنجە ئۇرماق" دەپ بىكار ئېيتمىغان. ئەمما ئەلىشىر ناۋايى ئۇز ئانا تىلىدا مەشھۇر "خەمسە" داستانىنى ناھايىتى زور ماھارەت بىلەن يارىتىپ، پارس ئەدەبىياتى ئالدىدا تۇرۇك (چىغاتاي) ئەدەبىياتىنىڭ شان-شوھرىتىنى يەنىمۇ ئۇلغايتتى.

19-ئەسىردە مەشھۇر شائىرىمىز ئابدۇرەھىم نىزارى بۇ ئەنئەنىگە ۋارىسلىق قىلىپ، چوڭ-كىچىك ئون سەككىز داستانىنى ئۇز ئىچىگە ئالغان يىرىك ئەسىرىنى ئۇزىگە خاس ئۇسلۇپ بىلەن يېزىپ چىقىپ، داستانچىلىقتا ھورمەتلىك ئورۇنغا ئىگە بولدى.

«چىغاتاي ئەدەبىياتى» فوندىدا گۇل ۋە بۇلبۇل تېمىسىنى ئاساس قىلغان لېرىك داستانلارمۇ كوپ، تارىخىي تېمىنى ئاساس قىلغان جەڭنامە تىپىدىكى داستانلار ۋە باشقا ھەر خىل تېمىدىكى داستانلارمۇ ئۇچرايدۇ.

«چىغاتاي ئەدەبىياتى» دەۋردە شەھرىيەتتە ئاساسەن ئارۇز ۋەزنى قوللىنىلىپ، بۇ ۋەزىننىڭ ھەر خىل تۈرلىرى ناھايىتى كەڭ تارقالدى. بولۇپمۇ ئەلىشىر ناۋايى 19 بەھرىنىڭ دىيەرلىك ھەممىسىدە شېئىر ئىجات قىلغان. 19 بەھرىنىڭ ئىچىدە ئەڭ كەڭ تارقالغانلىرى: بەھرى مۇتەقارىب، بەھرى ۋاۋقىر، رەمەل، ھەزەج ۋە رەجەزدۇر.

ئاخىرىدا شۇنى قەيت قىلىپ ئوتۇش زورۇركى، كېيىنكى بىر نەچچە ئەسىر داۋامىدا تۇرلۇك سەۋەبلەر تۈپەيلى مەتبەچىلىك ۋە كىتابچىلىق ئىشلىرى تەرەققى تاپمىغانلىقتىن، تۇرغۇن ئەدەبىي ۋە شائىرلىرىمىزنىڭ ئەسەرلىرى قولىيازما ھالىتىدە خەلق قولىدا ساقلىنىپ، كەڭ تارىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولالمىدى. يەنە بىرتەرەپتىن فېئودالىزىم جەمىيىتى شارائىتىدا مەكتەپ-مەدرىسىلەردە دوگماتىك بىر ئېقىم ئۇزۇن ۋاقىت ھوكۇم سۈرگەچكە، ئەرەپ-پارس تىلىنى ئەۋزەل كوردىغان تار بىر دائىرە ئالدىدا مىللى ئەدەبىياتىمىز باشى كوتىرەلمىدى، نەتىجىدە ئەدەبىياتىمىز گويا تۇرغۇن ھالەتكە چۈشۈپ قالغاندەك بىر ۋەزىيەت شەكىللىنىپ قالدى. شۇڭا بەزى چەتئەل تەتقىقاتچىلىرى «چىغاتاي ئەدەبىياتى» نىڭ يېقىنقى دەۋرلىرىنى ئانچە چۈشىنەلمەي كەلدى.

پەقەت ئازاتلىقتىن كېيىنلا پارتىيىمىزنىڭ مىللى سىياسىتىنىڭ تۈرى ئاستىدا قولىيازمىلار ئارقا-ئارقىدىن تېپىلىپ، بىر مۇنچە ئەدەبىي-شائىرلىرىمىزنىڭ نادىر ئەسەرلىرى يورۇققا چىقتى. بىراق لەنىتى "4 كىشىلىك گۇرۇھ" ۋاقتىدا مەدەنىي يادىكارلىقلىرىمىز، جۈملىدىن ئەدەبىي مىراسلىرىمىز جىددى خەۋپ ئاستىدا قالغان ئىدى. "4 كىشىلىك گۇرۇھ" تارمار قىلىنغاندىن كېيىن، بولۇپمۇ 3-ئومۇمى يىغىندىن كېيىن پارتىيە ۋە ھوكۇمىتىمىز ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيىتىنى، تارىخى ۋە تىل-ئەدەبىياتىغا دائىر ماتىريالارنى قىدىرىپ يورۇققا چىقىرىش جەھەتتە زور غەمخورلۇق كورسىتىپ، تەتقىقاتچىلىق ئىشلىرىمىزغا ئوڭۇشلۇق شەرت-

كلاسسك ئەدەبىياتىمىزنىڭ قەدىمىيلىگى ۋە ئۇنىڭ چەت تىللارنىڭ تەسىرىگە ئۇچراش جەريانى

ئەھمەت زىيائى

بىزنىڭ ئەدەبىياتىمىز ئۇزاق تارىخقا ئىگە بولۇپ، ئۇنىڭ قەدىمىيلىگى قولىمىزدا بولغان ماتىرىياللارغا ئاساسلانغاندا، مىلادىدىن ئىلگىرىكى 6 - ئەسىرگە بېرىپ تاقىلىدۇ. مەسىلەن:

ئالىپ ئەرتۇڭا ئولدىمۇ،
ئەسىز ئاژۇن قالدىمۇ،
ئوزلەك ئوچىن ئالدىمۇ،
ئەمدى يۇرەك يىرتىلۇر.

يەشمىسى: ئالىپ ئەرتۇڭا ئولدىمۇ، بۇاپا دۇنيا قالدىمۇ، پەلەك ئوچىنى ئالدىمۇ، ئەمدى يۇرەكلەر پارە - پارە بولماقتا.

ئوزلەك قامۇغ كەۋرەدى،
ئەردەم ئەرىغ سەۋرەدى،
يۇنچىغ ياۋۇز تەۋرەدى،
ئەردەم بەگى جەرتىلۇر.

(زامان زەئىپلەندى، پەزىلەت ئازايدى، يامان ئادەملەر باش كوتەردى. (ئالىپ ئەرتۇڭا) ئولگەنلىگى ئۇچۇن شۇنداق بولدى.)

شارائىت تۇغدۇرۇپ بەردى. نەتىجىدە قىسقىغىنە 3 - 4 يىل ئىچىدە بۇ ساھەدە نۇرغۇن ئۇنۇملۇك ئىشلار قىلىندى.

«چىغاتاي ئەدەبىياتى» تەتقىقاتى تېخى ئەمدىلەتىن قولغا ئېلىندى. بۇ ساھەدە كوپ ئىشلارنى قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. شۇڭا تەتقىقاتچىلىرىمىزنىڭ بۇ ساھەدە زور ئىلمىي ئەمگەك بىلەن مەيدانغا چىقىشى كۇتۇلمەكتە.

مەن يۇقۇرىدا «چىغاتاي ئەدەبىياتى» ھەققىدە قىسقىچە ئوز مۇلاھىزلىرىمنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ئوتتۇم. سەۋدىيەم چەكلىك بولغاچقا، پىكىرلىرىمدە خاتالىق - كەمچىلىكلەر بولۇشى مۇمكىن. كەڭ كىتابخانلار ۋە ئالاقىدار خادىملارنىڭ تۇزىتىش بېرىشىنى سەمىمى قارشى ئالىمەن.

يۇقۇرىدىكى شەھەرلاردا تىلغا ئېلىنغان ئالىپ ئەرتۇئا يەنى ئافراسياپ ئىران كىيانى سۇلالىسىنىڭ شاھلىرىدىن كەيكاۋۇس كەيخىسراۋ بىلەن زامانداش بولۇپ، ئۇز مەملىكىتى — تۇرانىنى قوغداش ئۈچۈن دەريايى ئومۇد بويىدا بولغان سوقۇشلارنىڭ بىرىدە ئولگەن. كەيكاۋۇسنىڭ ئەرەپچە ئىسمى نەمرۇد. ئۇ ئىبراھىم پەيغەمبەر قەۋمى ئىدى. ئىبراھىم پەيغەمبەر ئەيسا پەيغەمبەردىن 582 يىل ئىلگىرى ئوتكەن. مۇشۇ ھىساپتا بۇ مەرسىيەنىڭ يېزىلغانلىغانلىغىغا 2600 يىل بولغان بولىدۇ، بۇ مەرسىيە ۋەزىن، قافىيە، ئۇسلۇپ يېقىدىن مۇكەممەل. بۇ مەرسىيىنى ياراتقان ئەدىبىيات شۇ دەرىجىگە يېتىپ كەلگىچە ئەلۋەتتە نۇرغۇن ئەسىرلىك مۇساپىنى بېسىپ ئوتكەن.

مۇنۇ پارچىمۇ بىزنىڭ بۇ قارىشىمىزنى دەللىلەپ بېرىدۇ:

ئۇۋىدىق باشى قازلايۇ،
ساغىراق تۇلۇ كوزلەيۇ،
ساقىنچ قۇزى كىزلەيۇ،
تۇن - كۇن بىلە سەۋنەلىم.

يەشمىسى: ئۇۋىدىقنىڭ بېشى خۇددى غاز بويىنىدەك تىك تۇرماقتا. قەدەھلەر خۇددى كوز چانىغىدەك مەيگە تولغان. قايغۇ - ھەسرەتنى چوروۋۇتىپ، كېچە - كۇندۇز كوڭۈل ئاچايلى.

گۇزەل ئوخشىتىشلارغا ئىگە مۇنداق ئىشرەت شەھەرلىرىنىڭ يارىتىلىشىنى ئەلۋەتتە تاسادىپى دىگىلى بولمايدۇ. كىشىنى ئېچىندۇرىدىغىنى شۇكى، يىراق ئوتمۇشتىكى مۇنداق مەرسىيە، مەدھىيە ۋە مۇھەببەت، ئىشرەت تېمىلىرىغا دائىر شەھەر شەكىللىرىنىڭ پەقەت بىر قانچە كۇپلېتلىرىلا ساقلىنىپ قالغان.

ئەمدى ئاساسىي ماۋزۇغا كېلەيلى: بىزنىڭ ئەدەبىياتىمىز ئۇزۇن زامانلارغىچە يات تىللار تەسىرىگە ئۇچىراستىن، ئۇز تىل بايلىغى بىلەن جاھاندا شوھرەت تۇغىنى كوتىرىپ تۇرغان ئىدى. ھەتتا ئىسلامىيەتتەك مەنىۋى قۇدرەتكە ئىگە بىر دىن يېتىپ كېلىپ سىياسى ھوكۇمرانلىققا ئېرىشكەن ۋە ئۇز ئېتىقاتچىلىرىنىڭ روھىي دۇنياسىنى ئىلاھى كۇچ بىلەن ئىگەللەپ تۇرغاندىن كېيىنمۇ، يازما ئەدەبىياتىمىز يەنە كوپ زامانلارغىچە ئۇز تارىخىنى ۋە ساپلىغىنى ساقلاپ كەلگەن. بۇيۇك ئەدىپ ۋە ئېتىخارىمىز يۇسۇپ خاس ھاجىپ 11 - ئەسىردە يازغان «قۇتاتقۇ بىلىگ» بۇنىڭ گەۋدىلىك بىر ئۇلگىسىدۇر. يۇسۇپ خاس ھاجىپ 13290 مىسرالىق «قۇتاتقۇ بىلىگ» ئەسىرىنى يازغاندا، 68 مىڭ سوز ئىشلەتكەن بولۇپ، ئۇ ئەرەپ، پارىس تىللىرىنى مۇكەممەل بىلگەن تۇرۇقلۇق، بۇ ئەسىردە بۇ تىللاردىن پەقەت 400 گە يېقىنلا ئىبارە ئالغان.

لېكىن ھەممىلا ئىجاتكارلار «قۇتاتقۇ بىلىگ» نىڭ يولى بىلەن ماڭغان ئەمەس. ئۇلار يا ئىجادىيەتنىڭ بۇ ئەھمىيىتىنى چۈشەنمىگەن، ياكى ئۇزە قارىغان. ئۇلار چەت تىللارنىڭ تەسىرىگە بېرىلىشكە باشلىغان. ھەتتا فارابىدەك ئەڭ زور پەيلاسوپمۇ 119 پارچە ئەسىرىنىڭ بارلىغىنى دىگۇدەك ئەرەپ تىلى بىلەن يازغان. ئىسلامىيەتنىڭ تەسىرى بىلەن يازما ئەدەبىياتىمىز تىل ساپلىغىدىن چەتنىگەن. نۇرغۇن ئالىملار، ئەدىپلەر ۋە شائىرلار ئۇز ئەسەر-

لىرىنى تامامەن چەت تىلدا يېزىشقا باشلىغان. بۇنىڭ ئاساسىي سەۋەبلىرىنى توۋەندىكى ئامىل-
لاردىن ئىزلەش مۇمكىن: ئىسلام دىنى ئەرەبستان يېرىم ئارىلىدىن تارالغان. بۇ دىننىڭ
ئاساسى قۇرئان بولۇپ، ھەر بىر مۇسۇلماننىڭ ئۇنى بىلىشى شەرت ئىدى، قۇرئان ئەرەپ تى-
لىدا بولغانلىقتىن، تەبىئى ھالدا ئەرەپ تىلىنى بىلىش ئىستىگى كېلىپ چىقتى. ئۇنىڭ ئۈستى-
گە، ھوكۇمەت مۇسۇلمان، خەلق مۇسۇلمان، ئالىملار مۇسۇلمان بولۇپ، بارا-بارا مۇسۇلمانلار-
نىڭ ئىلمىي ئەرەپ تىلىنى بىلىش دەرىجىسى بىلەن ئولچىنىدىغان، يازغۇچىلارنىڭ ئىقتىدارى
ئەرەپ تىلىدا يېزىش بىلەن ئولچىنىدىغان بولۇپ كەتتى.

شۇنىڭ بىلەن چەت تىلنىڭ قەددى كوتىرىلىپ، ئۇز تىلىمىزنىڭ ئېتىۋارى چۈشتى.
ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۇز دەۋرىنىڭ ئالىملىرى ئەرەپ ئەدەبىياتىنىڭ كلاسسىك ئەسەرلىرىنى ماۋا-
رىپ ساھەسىگە، ئېلىپ كىرىپ دەرس قىلىپ ئوتكەنلىكتىن، ئەرەپ تىلى بىزنىڭ ئەدەبىياتى-
مىزغا مىسلىسز كۈچاۋۇك تەسىر كورسەتتى.

ئۇنىڭغا قوشۇمچە پارىس تىلىمۇ كېلىپ يانداشتى. پارىس تىلى دىنى تىل بولمىسىمۇ، لې-
كىن ئىسلام دىنى پارىس تىلىدا سوزلىشىدىغان ئىران، خوراسان (ئافغانستان)، تاجىكىستان
قاتارلىق ئەللەردە بىزدىن خېلى بۇرۇن تارقالغان. بۇ جايلاردا ئەرەپ تىلىنى ئوزلەشتۈرگەن
نۇرغۇن ئالىملار يېتىشكەن بولۇپ، بۇ ئالىملارنىڭ تۇرلۇك يوللار ۋە مەقسەتلەر بىلەن تۈركى
تىل سېستىمىسىدا سوزلىشىدىغان ئەللەر ئارىسىغا، جۈملىدىن بىزنىڭ ئارىمىزغا يېتىپ كېلىپ
تىرىشىشلىرى ئارقىسىدا بۇ تىلنىڭ تەسىرىدۇ بىزدە كۈچىيىشكە باشلىغان.

پارىس ئەللىرىدە يېتىشكەن ئالىملار، قۇرئان، ھەدىس ۋە باشقا ئەرەبى كىتابلارنى پارىس
تىلىغا تەرجىمە قىلىپ ئېلىپ كېلىپ، مەدرىسلەردە ئالىم سۈپىتىدە دەرسكۈيلۈق قىلىپ، دەرىس-
لەرنى پارىس تىلى بىلەن ئۈگىتىشتى. مەكتەپلەردە، بالىلارغا خەت تونۇتقاندىن كېيىنلا، ناۋا-
يىنىڭ شېئىرلىرىدىن ئازغىنا ئۈگەتكەندىن باشقا، خوجا ھاپىزشىرازىنىڭ دىۋانىنى يادلى-
تىدىغان بولدى. بالىلار باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ "ئوتتۇرا مەكتەپ" ئورنىدا بولغان
مەدرىسلەرگە چىققاندىن كېيىن، ئەدەبىيات دەرسلىگى سۈپىتىدە مۇسلەھىدىن سەئدى شىرازى-
نىڭ «گۈلىستان»، «بوستان» ناملىق ئەسەرلىرىنى ئوقۇدى. شۇنداق قىلىپ پارىس تىلىمۇ ھۇجۇم-
غا ئوتتى. ئۇنىڭدىن باشقا، پارىس ئەللىرىدە ئىسلامنىڭ راۋاجى بىزدىن ئىلگىرى بولغانلىقتىن،
ئىلىم تەلەپ قىلىۋۇچىلار ئۇزلۇكسىز رەۋىشتە پارىس ئەللىرىگە ئېقىپ چىقىپ ئىلىم ھاسىل قىلىپ
قايتىشاتتى. يەنە بىر جەھەتتىن، ئەڭ قەدىمقى زامانلاردىن تارتىپ يەنى ئىسلامىيەتتىن بۇرۇن-
قى دەۋرلەردىلا، تۈركى خەلقلەر بىلەن پارىسلار قويۇق مۇناسىۋەتتە بولۇپ كەلگەن ۋە ئۇز-
ئارا مەدەنىيەت ئالماشتۇرغان بولۇپ، بۇ ھال تۈركى تىل ئىچىگە پارىسچە ئىبارىلەرنىڭ سى-
ڭىپ كىرىشىدەك تارىخىي مۇقەررەرلىكنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. پارىسلارنىڭ تۈركلىشىشى ۋە
تۈركلەرنىڭ پارىسلىشىشى جەريانىدا ئىتنىك تارىخى ئوزگىرىشلەر يۈز بەردى. بۇ خىل تارىخىي-
ئىجتىمائى مۇناسىۋەت ئىسلامىيەتتىن كېيىن تېخىمۇ قويۇق تۈس ئېلىپ، ماۋارىپ ئەرەپ،
پارىس تىلىنىڭ زور تەسىرى ئاستىغا چۈشۈپ قالدى. بۇ ئەھۋال يازما ئەدەبىياتنى كونا ساپ
ئىزدىن چىقىرىپ تاشلىدى. ئالىملار، شائىرلار ئەرەپ، پارىس تىلىدا يېزىشنى ياخشى كورۈشۈپ،
ئۇز تىلىمىزدا يېزىشنى بىلىمسىزلىكنىڭ بەلگىسى دەپ ھىس قىلىشتى. بۇخارادا ئوقۇپ كەل-
گەنلەر "دامۇللام"، ھىندىستاندا ئوقۇپ كەلگەنلەر "مەۋلىۋى"، قەشقەردە ئوقۇغانلار "مەخسۇم،

خەلپىتىم"، تۈركى كىتاپلارنى بىلىدىغانلار" مۇللام"، دىگەن نام بىلەن ئاتىلىدىغان بولدى.
1- 2 -، نامدىكىلەر گەرچە بىلىمدە توۋەن بولسىمۇ، خەلق نەزىرىدە ئۇستۇن سانالدى. تۈركى تىلـ
لارنىلا بىلگەن مۇللىلار گويا ھىساپتا يوق ھالدا توۋەندە قالدى.

يۇقۇرىدا ئېيتىلغانلاردىن باشقا، ھاكىمىيەتنىڭ دىن قولىدا بولغانلىغى، خەلق ھاياتـ
ىنىڭ تەقدىرى ئۇنىڭ بىلەن قاتتىق مۇناسىۋەتلىك بولغانلىغىمۇ ئاز تەسىر كورسەتمىدى. چۈنـ
كى، ئىسلام دىنىنىڭ ھاكىمىيەت تۈزۈمىدە: خەلىپە (شاھ)، قازى (سوت)، مۇپتى (پروكورور)،
خاتىپ (ۋەز ئوقۇغۇچى) ۋە ئىمام (پىشىۋا) لار خەلق ھاياتىنىڭ مەسئۇللىرى ئىدى. قازىلارنىڭ
ھوقۇقى ئىنتايىن زور بولۇپ، ئۇلار ھەتتا شاھ ئۈستىدىنمۇ ھوكۇم چىقىرالايتتى، كىشىلەر-
نى ئولۇمگە ھوكۇم قىلاتتى، ئائىلىۋى ئىشلارنىڭ ئاچقۇچى (نىكا ئاجرىتىش قاتارلىقلارمۇ) قا-
زىنىڭ قولىدا ئىدى.

قازى باشلىق دىنىي ئەرباپلارنىڭ ھەممىسى ئەرەپ-پارىس تىللىرىنى بىلگۈچىلەردىن
ساپلىناتتى.

ماددى، مەنىۋى ھوقۇقنى ئوزىگە مەركەزلەشتۈرگەن بۇ زور كۈچ جەمىيەتنىڭ تىل
سىستىمىسىدا ئوز تەسىرىنى كورسەتمەي قالمىدى. بولۇپمۇ ئىلىم ئەھلىلىرى مۇشۇ تەسىرگە
قاتتىق يولۇقۇپ كېتىشتى. ئىلىم تەلەپ قىلغۇچى شاگىرتلارمۇ ئۇلارنى پىشىۋا دەپ بىلىپ،
ئۇلارغا ئەگىشىشتى. شۇنىڭ بىلەن، ئەرەپ، پارىس تىللىرىنىڭ بىر قاتلام مۇخلىسلىرى مەي-
دانغا كەلدى.

بۇ يەردە يەنە شۇ نەرسىنى تەھلىل قىلىش لازىمكى، نىمە ئۈچۈندۇر بىزدە ئىسلامىيەت
شارائىتىدا ئوز تىلىمىزنى ساقلاپ قېلىش ئىستىگى بارغانسېرى ئاجىزلاپ، غۇرۇر كېمىيـ
گەن. ھالبۇكى، ئاتا-بوۋىلىرىمىز ئوز تىلىمىزنى ساقلاشنىڭ بۇيۇك ئەھمىيىتىنى چۈشەنگەن ۋە
بۇ ساھەدە مەكگۇ شان-شەرەپلىك خىزمەتلەر قىلىشقان ئىدى.

ئۇلۇغ تىل توتۇغۇچىمىز ئۇيغۇر ئالىمى مەھمۇت قەشقىرى «تۈركى تىللار دىۋانى»نى
يازدى. ئۇ مۇنداق دىگەن ئىدى: "ئىننە لىسانىتتۈركى يۇبارى بىلىسانىلئەرەبى كىتەبارى فەرەـ
سەي روھانىن" (تۈرك تىلى ئەرەپ تىلى بىلەن بەيگىدە بىرىنچىلىكنى تالاشقان ئىككى ئاتـ
تەك تەك يۇگۇرەيدۇ). مەھمۇت قەشقىرىنىڭ بۇ باھاسى تىلىمىزنىڭ قانچىلىك باي ۋە مۇـ
كەممەل تىللىغىنى كورسىتىشكە يېتەرلىك.

شۇنىڭدەك پەيلاسوپ شائىرىمىز يۇسۇپ خاس ھاجىپمۇ تىلىمىزنىڭ قۇدرىتىنى كورسـ
تىشتە، ساپلىغىنى ساقلاشتا بىزگە ۋە پۈتۈن ئىلىم دۇنياسىغا بەك زور قىممەتلىك مىراس
قالدۇرۇپ كەتتى. ئۇ بىزگە تۈركى سوزنىڭ ئۇركۈيدىغان ياۋا كىيىككە ئوخشايدىغانلىغىنى،
ئۇنى سىلاپ-سىپاپ، چىڭ تۇتۇش لازىملىغىنى، شۇنداق قىلغاندا ئۇنىڭدىن ئىپار ھىدلىرى
چىچىلىدىغانلىغىنى ئۇقتۇرۇپ، «قۇتاتقۇ بىلىگ» تە مۇنداق يازغان ئىدى:

6617 كىيىك تاغى كوردۇم بۇ تۈركچە سوزۈگ،
ئانى ئاقرو تۇتتۇم يا قوردۇم ئارا.

(بۇ تۈركچە سوزنى ياۋا كىيىكتەك كوردۇم، ئۇنى ئاستا تۇتۇپ ئوزەمگە ئۇگەتتىم).

6618 سقادىم سەۋىتتىم كوڭۈل بەردى تەرك،
تاقىما بەلىگلەر بىرەردە يىراۋ.

(ئۇنى سىلىدىم، ماڭا تېز كونۇكتى، يەنىلا بەزى-بەزىدە ھۇركۇپ تۇرۇۋاتىدۇ قورقۇۋاتىدۇ).

6619 سۇتۇپ تۇتىمىشچە ئەدەردىم سوزۇگ،
كەلۇ بېردى ئوترۇ ئىپارى بۇراۋ.

(بۇنى قولۇمغا كىرگۈزۈشكە تىرىشتىم، سوزنى ئايىرىدىم، بۇ تۇركى سوز ئوزىنىڭ خۇش پۇراقلىرىنى چېچىشقا باشلىدى.)

دىمەك، مۇنداق 1000 يىل ئىلگىرى ئۇلۇغ شائىر ۋە پەيلاسوپ تىلنى چىك تۇتىمىسا بولمايدىغانلىغىنى چۈشىنىپ، بىرگە ئەنە شۇنداق مىسرالارنى قالدۇرغان.

ئەپسۇسكى، بۇيۇك دانىشمەنلىرىمىزنىڭ بۇيۇك خىزمەتلىرى بارغانسېرى يوقىلىشقا قارا يۈز تۇتتى.

سەككاكىدەك چوڭ ئالىم ئوزىنىڭ قىممەتلىك ئەسىرى — «مۇفتاھولئولۇم» (ئىلىملەر ئاچقۇچى) نى ئوز تىلىدا يازماي، ئەرەپ تىلىدا يازدى. لۇتفىدەك كۇچلۇك شائىرمۇ ئىجادىيىتىنى پېرىسنى پارس تىلىدا يازدى.

يازما ئەدەبىياتىمىز ئەدەبىياتىنىڭ تۈپ قورالى بولغان تىلدىن مۇشۇنداق چەتنەپ كېتىپ بارغان بىر زاماندا، ناۋايى ئوز ئانا تىلىدا يېزىشنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، بۇيۇك - بۇيۇك ئەسەرلەر ئوز ئانا تىلى بىلەن يېزىپ، ناھايىتى زور ئالقىشقا سازاۋەر بولۇپ، توھپە ياراتقان يازما ئەدەبىياتىمىزنىڭ يېڭى دەۋرىنى ئاچقان ئىدى.

ئەدەبىياتىمىزنىڭ بۇ ئىككى چەت تىل تەسىرىگە قانداق ئۇچرىغانلىغىنى شۇنىڭدىن بىلىش مۇمكىنكى، ناۋايىدەك ئالى ھوكۇمەت ئەربابى ۋە ئالىم شۇنچە سىياسى كۇچكە ئىگە بولۇپ تۇرۇپمۇ ئانا تىلىنى كەمسىتىش تەرەپدارلىرىنىڭ ئىستەھزا (زاڭلىق) لىرىغا دۇچار كەلدى.

پارس شەھىرىنىڭ ئۇستۇناۋۇك تەرەپدارى بولغان شائىر سۇھەيلى بىر ئېشەككە توقۇپ، ھىرات شەھىرىنىڭ كوچىلىرىدا "پالانى ئەلىشىر" (ئەلىشىرنىڭ توقۇمى) دەپ جار سېلىپ ناۋايىنى مەسخىرە قىلغان ئىدى.

ئەگەر ناۋايى ئانا تىلىدا ئىجات قىلىش چاقىرىغىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، تۇركى تىل پارس تىلىدىن ئەۋزەللىگىنى ئىسپاتلايدىغان «مۇھاكىمەتۇل لۇغەتەيىن» ("ئىككى تىلنى ھاكىمە")نى يازمىغان بولسا ۋە ئوز تىلىمىزدا ھەممىنى قايىل قىلىدىغان زور ئەسەرلەر راتىمغان بولسا، بىز كېيىنكى كۇنلەردىمۇ زەللىلى، نىزارىۋ، نوبىتى، خىرقىتىلارغا ئوخشاش ئانا تىلىدا ئىجات قىلىشنى باشلىغان شائىرلارنى بەلكى ئۇچراتمىغان بولاتتۇق.

گەرچە ناۋايى بۇ بىر ئۇلۇغ يولنى كورسىتىپ ئۇلگە ياراتقان بولسىمۇ، لېكىن مىق چىرمىشىپ كەتكەن تەسىر بىردىنلا يوقالمىدى. چۈنكى، 7 - 8 يۈز يىل داۋام قى

بۇ ئۇسلۇپنى بۇزۇش تەسەۋۋۇر قىلغاندەك ئوڭاي ئەمەس ئىكەن. مەسىلەن، ناۋايىنى ئالايلى! ئۇ ئانا تىلىمىزدىكى ئىجادىيەتنىڭ بۇيۇك جارچىسى ۋە ناھايىتى زور توھپە يارىتقۇچىسى، شۇنداق بولۇپ تۇرۇقلۇق، «چاھار دىۋان» نىڭ بىرىنچى مەتلىئىنى مۇنداق باشلايدۇ:

ئەشرەقەت مىن ئەكسى شەمسى كەئىسى ئەنۋارولھودا،
يار ئەكسىن مەيدە كور دەپ جامدىن چىقتى سادا.

بىرىنچى مىسرادا 7 سوز بولۇپ بارلىغى ئەرەپچە. ئىككىنچىسىدە 8 سوز بولۇپ، 4 ى پارىسچە، بىرى ئەرەپچە، قالغان 3 ى ئۇيغۇرچە.①

زەللىلى:

باھاردۇر ئى زەللىلى بارھا توغرايى دىۋانىڭ،
گۇلىستانى سۇخەندۇر سەر - سەرى يەلدىن خازان بولماس.

12 سوزدىن قۇرۇلغان بۇ بەيىتتا 4 سوز ئەرەپچە، 5 سوز پارىسچە، 6 سوز ئۇز تىلىمىزدىن بولغان.②

دىمەك، يازما ئەدەبىياتتا ئانا تىل بىلەن ئىجات قىلىشنىڭ ئارتۇقچىلىغى ناۋايى تەرىپىدىن كورسىتىلگەندىن كېيىنمۇ، بۇ كۇچلۇك تەسىر 20 - ئەسىردىمۇ ئالىم دەپ ئاتالغان كىشىلىرىمىز ئېگىدىن يوقالمىدى. 19 - ئەسىرنىڭ ئاياقلىرىدا قاغىلىقتا ياشىغان ئۇيغۇر شائىرى ھوسەيىن تەجەللى «بەرق تەجەللى سەبەق مۇجەللى» ناملىق دىۋاننى ئەرەپ — پارىس تىلىدا يازدى.

ئىلغار ئالىملىرىمىزدىن ئابدىقادىر داموللام ئەدەبىيات دەرسلىگى قىلىشنى مەقسەت

① ئەرەپچىدىن:
1 - ئەشرەقەت — يورىدى
2 - مىن — دىن
3 - ئەكس — نەرسىدە باشقا نەرسىنىڭ كورۇنۇشى
4 - شەمسى — قۇياش 5 - ئەنۋار — يورۇغلۇقلار
6 - كەئىس — قەدەھ، پىيالە 7 - ھودا — ھىدايەت

پارىسچىدىن:
1 - يار — جۇپ
2 - مەي — ھاراق
3 - جام — قەدەھ
4 - سادا — ئاۋاز

② ئەرەپچىدىن:
1 - زەللىلى — خارلانغان
2 - توغرا — بولۇمىدىكى سەرلەۋھە
3 - دىۋان — يىغىندا، توپلام
4 - سەر - سەر — بوران

پارىسچىدىن:
1 - باھار — ئەتىياز
2 - بارھا — مەررەلەر
3 - گۇلىستان — گۇللۇك
4 - سۇخەن — سوز
5 - خازان — كۇز پەسلى

قىلغان «مىفتاھولئەدەپ» (ئەدەپ ئاچقۇچى) ناملىق ئەسەرنى ئەرەپ كىلاسسىكلىرىنىڭ قەسىدىلىرىدىن قۇرۇپ چىققىتى. سابىت داموللام 20 - ئەسىر بېشىدا يازغان «جاۋاھىرۇل ئېتقان» (ئىشىنىش جەۋھەرلىرى) دىگەن شېئىرىي ئەسىرنى ئەرەپ تىلى بىلەن يازدى.

بۇنىڭدىن باشقا ئاپرىل ئوزگىرىشىگىچە ھەممە ئالىملىرىمىزنىڭ بىر بىرىگە يېزىشىدىغان خەتلىرى، ئېيتقان مەرسىيەلىرى، بىنالارغا يازىدىغان تارىخىي مىراسلىرى، غەزەل - چاخچاق - لىرى پۈتۈنلەي ئەرەپ، پارىس تىلى بىلەن بولدى.

ئەرەپ - پارىس تىلى تەسىرىنىڭ يوقىلىپ كېتىلىمىسلىگىدىكى يەنە بىر سەۋەپ شۇكى، ئەدەبىيات ئىجاتچىلىرى ئاساسەن ئوز زامانىسىنىڭ بىلىملىكلىرى بولۇپ، بۇ بىلىملەرنى ئۇلار ئەرەپ، پارىس تىللىرى ئارقىلىق ئوزلەشتۈرگەن ئىدى. بۇلارنىڭ ئالدىدا ئوز تىلى بىلەن قوشۇلۇپ، ئوچ زور ئۇنچە - مارجان غەزىنىسى تۇراتتى. ئۇلارنىڭ پىكىر قۇشلىرى ئىلھام ھاۋاسىغا ئورلەپ قانات قېقىپ ئۇچقان چاغلىرىدا، ئۇلارنىڭ قەلەملىرى بۇ غەزىنىلەر- دىكى ئۇنچە - مارجان، ياقۇتلاردىن خالىغانلىرىنى ئېلىپ سوز يىغىندىسىغا تىزالايتتى. بۇنداق سوز تىزمىلىرى 3 خىل ئۇنچىدىن قۇرۇلغانلىغى ئۇچۇن، گويا تېخىمۇ گۇزەل ۋە رەڭدار تۇيۇلاتتى. بۇنداق سوز ئىگىلىرىنىڭ كوڭلىنى ئوتوپ ئالغان مۇشۇ تۇيغۇ تا ھازىرغىچە بىر تەرەپ بولغىنى يوق. (بۇ ھەقتىكى مىساللار ئۇستىدە ھازىرچە توختالمايمىز).

دىمەك، يازما ئەدەبىياتىمىز «قۇتاتقۇ بىلىگ» دىن كېيىن ئوزىنىڭ تىل ساپلىغىنى يۇقۇرىدا ئېيتىلغان سەۋەپلەر بىلەن يوقىتىپ قويدى. ئەڭ ئاددى نەرسىلەردىمۇ ئەرەپ، پارىس تىللىرى قوللىنىلدى.

مەسىلەن:

قەلەم، دۇۋەت، كىتاپ، خەت، دەپتەر، شېئىر، مىسرا، بېيت، قەسىدە، مۇرەببە، مۇخەم- مەس، مۇسەددەس، فەساھەت، بەلاغەت، بەدىئى، ۋەزىن، قافىيە، مەنە دىگەن سوزلەرنىڭ ھەممىسى ئەرەپچە. غەزەل، ساز، دۇتتار، سېتار، راۋاپ، داپ، نەققارە، نەي، زەخىمەك، كامالەك، خەرەك، پەردە، بۇلار — پارىسچە.

بۇنداق ئارىلاشقان سوزلەرنى ئېيتىپ تۇگىتىش قىيىن. تىلىمىزنىڭ چەت تىل تە- سىرىگە مۇشۇنداق ئاسان بېرىلىپ كېتىشى تارىخىي جەھەتتىكى، جۇغراپىيىۋى جەھەتتىكى ۋە ئىتنىك جەھەتتىكى ئۇزاق بىر جەريان بىلەن مۇناسىۋەتلىك مەسىلىدۇر. چۇنكى، ئەرەپ، پارىس ئەللىرى تۇرك سىستىمىسىدىكى ئەللەر بىلەن ئارىلاشقىنىدەك، تۇرك تىل سىستىمىسى- دىكىلەرمۇ ئەرەپ، پارىس ئەللىرى بىلەن تارىختا شۇنداق ئارىلاشقان. لېكىن نىمە ئۇچۇن بىز ئۇلارنىڭ تىلىنى شۇنچە ئاسان قوبۇل قىلىپ كەتتۇق؟ بۇ، ئالاھىدە ئىلمىي تەھلىل ۋە پەلسەپىۋى تەپەككۇر تەلەپ قىلىدىغان تىرەن مەسىلىلەرنىڭ بىرى.

بىر تىلغا چەت تىلنىڭ سىڭىپ كىرىشى ئادەتتە كورۇلۇپ تۇرىدىغان ئەھۋال. لېكىن، ئەدەبىياتتا شۇ تىلنى قانداق ئىشلىتىش مەسىلىسى بەدىئى ماھارەتكە تەئەللۇق بىر پەزىلەت- تۇر. چۇنكى، بەدىئى تىلنىڭ خەلق تىلىغا، ئاممىۋى تىلغا يېقىن بۇلۇشى مىللى ئەدەبىياتـ- نىڭ ئەڭ مۇھىم ئالاھىدىلىكلىرىدىن بىرىدۇر. ئەھۋال شۇنداق ئىكەن، قانداق قىلىش كېرەك؟ مەلۇمكى، تىلنى بۇزىدىغانمۇ قەلەم ئىگىسى، تۇزەيدىغانمۇ قەلەم ئىگىسى. بۇ ھەقىقەتنى ئىلىم ئەرباپلىرىنىڭ يازغان خېتى، قىلىشقان سوزلىرى بىلەن ئوقۇمىغان ئاددى خەلق، يېزا ۋە

تاغلاردىكى چارۋىچىلارنىڭ سوزلىرى ئوتتۇرىسىدىكى پەرق تولۇق ئىسپاتلايدۇ. قەلەم ئىگەلىرىنىڭ ئۆي قۇشلىرى، پىكرى ھاۋا بوشلۇغىدا قانات قېقىپ ئۇچۇشقا كىرىشكەندە ئۇلار ئوز تىلىنى ئۇنتۇپ قېلىپ، باشقا تىللارنىڭ سوز خىرمانلىرىدىن دانلايدىغان بولسا، ئوز تىلىنىڭ گۈزەللىگىگە كوز يۇمۇپ، باشقا تىللارنى چىرايلىق دەپ تونۇيدىغان بولسا، ئوزىدىكى سوزلەردىن كورە باشقا تىلدىكى سوزلەر ئۇنىڭغا جاراڭلىقراق سېزىلىدىغان بولسا، ياكى چەت تىل تېرمىنلىرىنى ئىشلىتىشنى ئوزىنىڭ "ئالىم" لىغىنىڭ ئىپادىسى قىلىپ كورسىتىش كېسىلىگە ئۇچراپ قالىدىغان بولسا، بۇنداق ئەھۋال ئەدىبي ئىجادىيەتتە كەڭ خەلق ئاممىسىدىن ئايرىلىپ قېلىشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ ۋە تىلىمىزنىڭ كەلگۈسىنى غۇۋالاشتۇرۇپ قويىدۇ. بىز ھازىر كىلاسسىك ئەدىبىياتىمىزنى تەتقىق قىلىش ئىشنى باشلاۋاتىمىز، بىرقانچە كىلاسسىك ئەسەرلەر مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىندى، بۇندىن كېيىن يەنە نەشر قىلىنىدۇ. كورۈپ تۇرۇۋېتىمىزكى، بۇ كىلاسسىك ئەسەرلەرنىڭ مۇتلەق كوپچىلىگى ئەرەپ، پارىس تىلىنىڭ ئارىلاشمىسىدىن قۇرۇلۇپ چىققان. ئۇلارنىڭ ئىچىگە چىرايلىق سوزلەر قاچىلانغان. بىز كىلاسسىك ئەدىبىياتنى تەتقىق قىلىپ ئۇگەنگەندە، شۇ گۈزەل سوزلەر ئاستىدا يوشۇرۇنغان تىرەن مەنىلەرنى ئوز تىلىمىز بىلەن كورسىتىپ بېرىش ئۇستىلىغىنى ئۇگىنىشىمىز لازىم، بىزنى ھەرگىز چەت تىللارنىڭ گۈزەللىگى ئوزىگە تارتىپ كەتمەسلىگى كېرەك. چۈنكى بىزگە چىرايلىق تۇيۇلغان شۇ سوزلەردىن گۈزەلرەك سوزلەر بىزنىڭ ئوز تىلىمىزدىمۇ بار.

مەسىلەن:

مۇھەببەت	ئورنىغا	سويگۈ
ھوسىن ـ جامال	ئورنىغا	ئوز، چىرايلىق، كوركەم چىراي
بادى سابا	ئورنىغا	تاڭ شامىلى
تەبەسسۇم	ئورنىغا	كۈلۈمسىرەش
مۇجەسسەم	ئورنىغا	گەۋدىلىك
پەرۋاز	ئورنىغا	ئۇچۇش، ئورلەش

دىمەك، ھازىر بىز كورۈپ تۇرۇۋاتقان كىلاسسىك ئەدىبىياتىمىزدا قوللىنىلغان ئەرەپ، پارىس سوزلىرى ئورنىدا ئوز ۋاقتىدا ئوز تىلىمىزدا گۈزەل سوزلەر بار ئىدى. 13290 مىسرالىق «قۇتاتقۇ بىلىگ»نى تىزىپ چىقىشتا يۇسۇپ خاس ھاجىپنىڭ 68 مىڭ سوز ئىشلىتىپ، بۇنىڭغا ئاران 400چە چەت سوزنى قوشقانلىغى تىلىمىزنىڭ بايلىغىنى، چەت سوزگە مۇھتاج ئەمەسلىگىنى كورسىتىدىغان بىر دەلىلدۇر. بىز يۇسۇپ خاس ھاجىپنىڭ بۇ مىسرالىرىغا قاراپ باقايلى:

توغاردىن ئىسە كەلدى ئوڭدون يىلى،
جاھان ئىتكوگە ئاچتى ئوشتىماخ يولى.

ھازىرقى ئەدىبي تىلدا:

شەرقتىن باھار شامىلى ئىسىپ كەلدى، جاھان زىننەتلىنىش ئۈچۈن جەننەت يولىنى ئاچتى، دىيىلىشى مۇمكىن. مۇشۇنداق دىيىلسە، ئوز تىلىمىزدىكى توغار، ئوڭدون، ئىتكو، ئۇشتىماخ

سوزلىرى ئورنىغا شەرق، باھار، زىننەت، جەننەت دىگەن چەت سوزلەر ئورناشقان بولىدۇ.

ئونىن ئوتتى كەكلىك، كولەر قاتغورا،
قىزىل ئاغزى قانتەك، قاشى قاپقارا.

(كەكلىك كۆلۈپ قاقىلداپ ئۇناۋۇك سايرىماقتا، ئاغزى قاندەك قىزىل، قاشلىرى قاپقارا.) ئويلىنىدىغان بولساق، بۇيۇك ئەدىپ يۇسۇپ خاس ھاجىپنىڭ مىسرالىرى ئەرەپ-پارس تىلى ئارىلاش تۇزۇلگەن مىسرالاردىن گۇزەلرەك چىققان.

بىز بۇ يەردە ھازىر ئىشلىتىلۋاتقان ئەرەپ-پارس سوزلىرىنى قەتئى چىقىرىۋېتىش كېرەك، دىمەكچى ئەمەسمىز. چۈنكى، بىزدە ئىشلىتىلۋاتقان ھەم توتۇش بولغان سوزلەر تىل سوستاۋىمىزنىڭ بايلىغى بولۇپ، ئۇلارنى چىقىرىپ تاشلاپ، ئورنىغا ئارىغىپلىشىپ كەتكەن ئوز سوزلىرىمىزنى ئىشلىتىش ياخشى چارە ئەمەس ئەلۋەتتە. دەيدىغىنىمىز، ئوز تىلىمىز تۇرغان يەردە چەت تىلنى زورلاپ ئىشلەتمەسلىكنى ئالغا سۈرۈشتىن ئىبارەت. كىلاسسىك ئەدىبىياتنى تەتقىق قىلغاندا، ئۇنىڭغا تەنقىدىي كوز بىلەن قاراپ، ئۇنىڭ ياخشى تەرەپلىرىنى ئېلىپ، پايدىسىز تەرەپلىرىنى قالدۇرۇش بۇ — كىلاسسىك ئەدىبىياتتىن پايدىلىنىشتىكى توپ نىشان.

مۇشۇ نىشانغا قاراپ ئالغا بېسىش، تىل ساپلىغىنى ساقلاش ئۈچۈن تىرىشىش — خەلقنى يورۇتۇشنى مەقسەت قىلغان ئىلىم ئىگىلىرىنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان بۇرچىدۇر.

پارچە

سۇپ-سۇزۇك ئاققان بۇلاقنى ئۈزە چاغلاپ قالدۇرۇپ —
كەتكۈچى، ئۇسسۇزلىغىنى نەدە ئالغاي قاندۇرۇپ؟

ئىزدىمە چەتتىن قاچاڭغا سەن خوشاللىق شەربىتىن،
ئىچ تىلىڭنىڭ تەملىك، تاتلىق سۈيىنى تولدۇرۇپ.

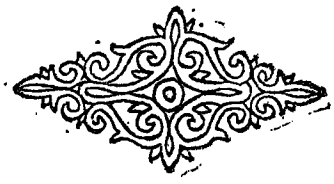

ئاق سېپىل قەدىمقى شەھرىنىڭ كىسەكلىرىدىكى يېزىقلار ھەققىدە دەسلەپكى مۇلاھىزە

سابىت ئەخمەت، قۇربان ۋەلى

ئاق سېپىل قەدىمقى شەھرى خوتەن ۋىلايىتىنىڭ لوپ ناھىيىسىدە بولۇپ، يۇرۇڭقاش دەريا سىنىڭ شەرق تەرىپىدە، ناھىيە بازىرىدىن غەربىي شىمال تەرەپ 17 كىلومېتىر① يىراقلىقتا ئورۇنلاشقان. بۇ قەدىمقى شەھەر خارابىسى تۇرغان جاي ھازىر تەكلىماكان قۇملىغىنىڭ بىرقىسمى بولۇپ قالغان. ئاق سېپىل قەدىمقى شەھرى بۇ قۇملۇقتا يىراق - يىراقلاردىن ئاپپاق كورۇنۇپ تۇرغاچقا، يەرلىك ئۇيغۇرلار ئۇنى "ئاق سېپىل" دەپ ئاتىغان.

ئاق سېپىل قەدىمقى شەھرى خارابىسى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى تەرىپىدىن تۇقتىلىق قوغدىلىنىدىغان مەدەنىي يادىكارلىق ئورنى. ئۇ، 1957 - يىلى ئېلىپ بېرىلغان مەدەنىي يادىكارلىقلارنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈشتە، سۇڭ سۇلالىسى (مىلادى 960 - 1279 - يىللار) دەۋرىدىكى قەدىمقى شەھەر خارابىسى، دەپ بېكىتىلگەن، 1981 - يىلى نەشر قىلىنغان «جۇڭگودىكى مەشھۇر سەيلگاھلار لۇغىتى»②دە تاڭ - سۇڭ سۇلالىلىرى (مىلادى 618 - 1279 - يىللار) دەۋرىدىكى قەدىمقى شەھەر خارابىسى دەپ يېزىلغان③.

بۇ قەدىمقى شەھەرنىڭ قايسى دەۋردە كىملەرنىڭ ئەمگىگى بىلەن بىنا قىلىنغانلىغى، ئۇنىڭ نامىنىڭ ئەسلىدە نىمە دەپ ئاتىلىدىغانلىغى ھەققىدە تارىخىلوگلار ۋە تارىخشۇناسلار ئىچىدە ھازىرغا قەدەر مۇئەييەن بىر يەكۈن چىقىرىلمىغىنى يوق. بۇ ماقالىمۇ يۇقۇرقى مەسىلىلەرنىڭ ھەممىسىگە جاۋاپ بېرەلمەيدۇ، پەقەت بۇ قەدىمقى شەھەرنىڭ قايسى دەۋرلەردە بىنا قىلىنغانلىغى توغرىسىدىلا پاكىت كورسىتىدۇ.

× ×

1979 - يىلى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مۇزېيىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى لى يۇيچۇن ئاق سېپىلغا بارغان. ئۇ چاغدا ئاق سېپىلنىڭ 106 مېتىر ئۇزۇنلۇقتىكى سېپىل تېمى قۇمدىن ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن 4 مېتىرچە ئىگىزلىكتە كوتىرىلىپ تۇراتتى. غەربىي جەنۇپ بۇرجەكتە 7 - 8 مېتىر ئۇزۇنلۇقتىكى تام بوران زەربىسىدە ئورۇلۇپ چۈشكەن، ئۇنىڭ كېسەكلىرى پارچە - پارچە بولۇپ، يەردە چېچىلىپ ياتقان ئىدى. كېسەكلەرنىڭ بىر يۈزىدە قەدىمقى كىشىلەر جىجىلاپ يازغان "يېزىق"لار كورۇنەتتى. بۇ چولدە ئۇزۇنراق تۇرۇپ خىزمەت ئىشلەش شارائىتى يوق ئىدى. شۇڭلاشقا، ئاران ئون نەچچە پارچە سۈتۈق كېسەكتىكى "يېزىق" لار فوتوغا ئېلىنغان. ئاق سېپىل قەدىمقى شەھرىنىڭ كېسەكلىرىدە يېزىق بارلىغى تارىخىلوگلارنىڭ، بولۇپمۇ يېزىقشۇناسلارنىڭ جىددى دىققەت ئېتىۋارىنى قوزغىدى. بىرمۇنچە كىشىلەر بۇنى تەتقىق قىلىشقا كىرىشتى. لېكىن ئۇلارنىڭ ئوز تەتقىقاتلىرىدىن

قانداق يەكۈن چىقارغانلىغى بىزگە مەلۇم ئەمەس.

1980 - يىلى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىۋۇق مۇزىيىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى سابىت ئەخمەت، كەسپىي خادىملاردىن ئەخمەت رىشت، خوتەن ۋىلايەتلىك مەدەنىي يادىكارلىقلارنى قوغداش ئورنىنىڭ مەسئۇلى رەجەپ يۇسۇپ قاتارلىق كىشىلەر ئاق سېپىل قەدىمقى شەھرىگە بېرىپ، سېپىلنىڭ كېسەكلىرىدىكى يېزىقلار ئۇستىدە ئىككىنچى قېتىم تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى. بۇ قېتىمقى تەكشۈرۈش ئالدىنقىسىدىن تەپسىلى ۋە ئەتراپلىقراق بولدى. بۇ ۋاقىت-تا، يەنى ئارىدىن بىر يىل ۋاقىت ئوتكەندىن كېيىن، بۇ قۇملۇقتا ئاران 75 مېتىر ئۇزۇن-لۇقتىكى قەدىمقى شەھەر سېپىلى قۇمدىن كوتىرىلىپ تۇراتتى، سېپىلنىڭ قالغان قىسمى كوچىمە قۇم بارخانلىرىنىڭ تېگىدە قالغان ئىدى④. بوراندا يىقىلىپ كەتكەن تام پارچىلىرى، چېچىلىپ ياتقان سۇنۇق كېسەكلەرمۇ كوپەيىپ قالغان ئىدى. بۇ قېتىم تېخىمۇ كوپ يېزىق ماتىريالى توپلاندى.

ئاق سېپىلنىڭ كېسەكلىرى ئولچەملىك ئەمەس، بەزىلىرىنىڭ ئۇزۇنلۇغى 31 سانتىمېتىر، كەڭلىگى 20 سانتىمېتىر، قېلىنلىغى 8 سانتىمېتىر، بەزىلىرىنىڭ بولسا ئۇزۇنلىغى 50 سان-تىمېتىر، كەڭلىگى 32 سانتىمېتىر، قېلىنلىغى 12 سانتىمېتىر كېلىدۇ. يىقىلىپ چۈشكەن سۇنۇق كېسەكلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ بىر يۈزىدە يېزىق بار. ئارخىلوگلارنىڭ تەكشۈرۈش نەتىجىسىدىن قارىغاندا، بۇ يېزىقلار كېسەكلەرنىڭ بىر يۈزىگە قول بىلەن ۋە تاياق بىلەن چىچىلاپ يېزىلغان. سېپىلنىڭ يەنە بىر يېرىدە شامال يالاپ يىقىتۋېتىشكە ئازلا قالغان بىر پارچە تام بار، ئۇنىڭ تېگىدە تۇرۇپ قارىسا، "يېزىق"لار كورۇنىدۇ. بۇنىڭدىن قارىغاندا، سېپىل بىنا قىلىنغاندا كېسەكلەرنىڭ "يېزىق" بار يۈزى دۇم قىلىپ تىزىلغان⑤. ئەپسۇسكى، كېسەكلەر سۇنۇپ ھەر تەرەپكە قالايىمىقان چېچىلىپ كەتكەچكە، "يېزىق" لارنىڭ مۇناسىۋىتى، يەنى سوز ياكى جۈملە بولۇپ شەكىللىنىش تەرتىۋىنى ئېنىقلاش مۇمكىن بول-مىدى. شۇڭلاشقا، بۇ يېزىقلار مۇشۇنداق رېتى قالايىمىقان بولۇپ كەتكەن، ھەرپ شەكلى ئوك - تەتۇر، ئاستىن - ئۇستۇن ھالەتكە كېلىپ قالغان بويىچە فوتوغا ئېلىندى.

دەسلەپتە سابىت ئەخمەت بۇ يېزىقلارنى قەدىمقى تۇرك يېزىغىنىڭ ئۇرقۇن - يېنىسەي ۋادىسىدا قوللىنىلغان شەكىللىرىگە سېلىشتۇرۇپ، بۇنى قەدىمقى تۇرك يېزىغى شەكىللىرىمە-كىن دەپ قارىغان ئىدى. كېيىن، 1983 - يىلى 2 - ئايدىن باشلاپ بىز بۇ يېزىقلارنىڭ دەسلەپكى تەتقىقاتىغا كىرىشتۇق. بىز ئالدى بىلەن ئاق سېپىلدىن تېپىلغان يېزىق ماتىرى-يالىرىنى رەتلەپ چىقتۇق، 30 پارچىدىن ئارتۇق يېزىق ماتىريالى ئىچىدە بىر بىرىگە ئوخشىمايدىغان 17 ھەرپ بارلىغى ئېنىقلاندى. بۇ بىرىنچى قەدەمدە ئىشلەنگەن خىزمەت، يەنى تەكرار - تەكرار سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق مەيدانغا كەلگەن يەكۈن ئىدى. ئىككىنچى قەدەمدە، دۇنيادا ھازىرغا قەدەر تېپىلغان قەدىمقى يېزىق شەكىللىرىنى توپلاپ، ئاق سې-پىلدىن تېپىلغان يېزىقلارنى ئۇلارغا سېلىشتۇردۇق. تەكرار - تەكرار سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق ئاق سېپىلدىن تېپىلغان 15 ھەرپنىڭ قەدىمقى كاروشتى يېزىغى ھەرپلىرى ئىكەنلىگى، 2 ھەرپنىڭ بولسا قەدىمقى بىراھمى يېزىغى ھەرپلىرى ئىكەنلىگى ئېنىقلاندى. ئاق سېپىلدىن تېپىلغان ھەرپلەرنىڭ كوپىنچىسى قەدىمقى تۇرك يېزىغىنىڭ ئورقۇن، يېنىسەي ۋادىسىدا قوللىنىلغان شەكىللىرىگىمۇ ئوخشاپ كېتىدۇ. بۇنىڭ سېلىشتۇرۇلۇشى تۆۋەندىكىچە: (ئاق

سىپىلدىن تىپىلغان يېزىقلارنىڭ فوتودىكى شەكلىنىڭ كوچۇرۇلمىسىدە كورۇلدىغان..بەلگە ھەرپلەرنىڭ كەمتۈك يېرىمى كورسىتىدۇ.)

فوتونومىرى	ئاق مىسىل يېزىغى فوتودىكى شەكلى	كاروشتى يېزىغى ھەرپ شەكلى	كاروشتى يېزىغى گۇۋالىشى	براھمى يېزىغى ھەرپ شەكلى	براھمى يېزىغى گۇۋالىشى	قەدىمقى تۈرك يېزىغى گورۇن شەكلى ھەرپ شەكلى	قەدىمقى تۈرك يېزىغى گورۇن شەكلى گۇۋالىشى	قەدىمقى تۈرك يېزىغى يېنىسەي شەكلى ھەرپ شەكلى	قەدىمقى تۈرك يېزىغى يېنىسەي شەكلى گۇۋالىشى
-1			A						
-2			kha						z
-3			cha						ç
-4			ja						
-5			tha						
-6			ṭri						z
-7			ṭa						
-8			ya						l
-9			21						
-10			ha						nç
-11-1			4						
-11-2			12						
-11-3			ḍa						ü
-12			31						
-13-1				ṭha					y
-13-2				ḍha					
-14			11						

يۇقۇرىدىكى سېلىشتۇرمىدا كورستىلگەن كاروشتى يېزىغى قەدىمقى ھىندىستاننىڭ ماۋۇرىيا خانلىغى (ملادىدىن ئىلگىرى 322—185- يىللار) دەۋرىدە قوللىنىلغان يېزىق شەكىللىرى ئىدى⑥. سېلىشتۇرۇش نەتىجىسىدە، ئاق سېپىلدىن تېپىلغان يېزىقلارنىڭ ھەرپ شەكىللىرى كاروشتى يېزىغىنىڭ باشقا دەۋرلەردە قوللىنىلغان شەكىللىرىگە ئوخشىماي، پەقەت ماۋۇرىيا خانلىغى دەۋرىدە قوللىنىلغان شەكىلگىلا ئوخشايدىغانلىغى ئېنىقلاندى. سېلىشتۇرمىدا كورستىلگەن بىراھمى يېزىغىمۇ ماۋۇرىيا خانلىغى دەۋرىدە قوللىنىلغان يېزىق شەكلى ئىدى ⑦. ئاق سېپىلدىن تېپىلغان يېزىقلارنىڭ ئىچىدە 2 ھەرپ بىراھمى يېزىغىنىڭ ھەرپلىرىگە ئوخشايدۇ. جۈملىدىن، ئاق سېپىلدىن تېپىلغان ھەر ئىككى خىل يېزىقنىڭ يىل دەۋرى ئوخشاش، يەنى ئۇلار ملادىدىن ئىلگىرىكى 2 — 4- ئەسىرلەرگە مەنسۇپ. سېلىشتۇرمىدا كورستىلگەن قەدىمقى تۈرك يېزىغى ملادى 8 — 9- ئەسىرلەردە ئورقۇن، يېنىسەي ۋادىسىدا قوللىنىلغان يېزىق شەكىللىرى ⑧. ئاق سېپىلدىن تېپىلغان يېزىقلارنىڭ بەزىلىرى بۇنىڭغا ئوخشايدۇ، بەزىلىرى يېقىن كېلىدۇ، بەزى سانلارنى پارچىلىسا، تۈرك يېزىغىنىڭ ھەرپلىرىگە ئوخشايدۇ، پارچىلىمىسا ئوخشىمايدۇ. بۇنى تەكرار - تەكرار سېلىشتۇرۇپ كورگەندىن كېيىن، ئاق سېپىلدىن تېپىلغان يېزىقلارنى تۈرك يېزىغى ئەمەس دىگەن خۇلاسىگە كەلدۇق. لېكىن، شۇنىسى ئېنىقكى، كاروشتى يېزىغى بىلەن تۈرك يېزىغى ئوخشاشلا ئەرەم يېزىغى سېستىمىسىغا كىرىدىغان يېزىقلار بولۇپ، ئۇلاردا پەقەت قوللىنىلغان دەۋرنىڭ ئىلگىرى - كېيىن بولغانلىغىدەك بىرلا پەرق بار. بىز يەنە تارىخىي جەھەتتىن تەھلىل يۈرگۈزۈپ، قەدىمقى تۈرك يېزىغىنىڭ ئاق سېپىلدىن تېپىلغان يېزىقلار بىلەن شەكىللىنىش مۇناسىۋىتى بولۇشى مۇمكىن، دەپ قارىدۇق.

بىزنىڭ يۇقۇرىدىكى يەكۈن ۋە پەرەزلىرىمىزنى ئىسپاتلايدىغان مۇنداق ئۈچ تارىخىي رىۋايەت بار. بۇ رىۋايەتلەر جۇڭگونىڭ تاڭ سۇلالىسى دەۋرىدە ئوتتۇرا ئاسىيا راھىبى شۈەنجۇاڭنىڭ "大唐西域记" دىگەن كىتابىدا بايان قىلىنىدۇ.

1 - رىۋايەت: "ئاسوكاخان غەزەپلىنىدۇ، ۋەزىرىنى ئەۋەتىپ (شاھزادىنى) سۈرگۈن قىلىدۇ، (ئۇ) قوۋملىرىنى باشلاپ شىمالدىكى تاغدىن ئوتىدۇ، چول، جىرالاردا قونىدۇ ئادەم - مۇلۇكلىرىنى ئېلىپ بۇ ماكاننىڭ غەربىدىكى قىرغاققا كېلىدۇ، تورىلەرنى تىكلەيدۇ، ئوزى خان بولىدۇ. شۇ ۋاقىتتا، شەرقىي ئەل شاھزادىسى قاچاقلارنى ئەيىپلەش ئۈچۈن شەرقتىكى قىرغاققا كېلىپ ماكانلىشىدۇ، قول ئاستىدىكىلەرنىڭ مەسلىھەتى بويىچە ئوزىنى خان، دەپ جاكالايدۇ. ئايلار، پەسىللەر ئوتىدۇ، ئۇلار دىن ۋە ئورپ - ئادەت جەھەتلەردە چىقىشالمايدۇ، يەر ئېچىپ تېرىقچىلىق قىلغان ۋاقىتلاردا چاتقاللىقلاردا ئۇچرىشىپ قالىدۇ جەمەتلىرىنى سۈرۈشتۈرۈشىدۇ، خوجايىنلىق تالىشىدۇ، گەپ - سوزلىرىگە تەگىشىدۇ، قورال تەڭلىمەكچى بولۇشىدۇ..... سۇبىھى كوتىرىلگەندە جەڭ بولىدۇ، غەرپ خانى يېڭىلىدۇ شەرق خانى غەلىبە قىلىدۇ، ئېلىدىن مەھرۇم بولغانلارنى توپلايدۇ، پايتەختىنى ئوتتۇرا رايونغا كوچۇرىدۇ، سېپىل بىنا قىلىدۇ، دولەت قۇرۇلىدۇ، ھازىر خان پايتەخت قىلىپ تۇرغان دەل شۇ شەھەردۇر." ⑨ بۇ تارىخىي رىۋايەت بىزگە خوتەن رايونىدا ئەڭ بۇرۇن سوقۇلغان سېپىلنىڭ دەۋرى قەدىمقى ھىندىستان تارىخىدىكى ئاسوكاخان دەۋرىگە توغرا كېلىدىغانلىغىنى چۈشەندۈرىدۇ. ئاسوكاخان ماۋۇرىيا خانلىغى دەۋرىدىكى مەشھۇر خانلارنىڭ

ئاق سىپىل قەدىمقى شەھەرنىڭ كېسەكلىرىدىكى يېزىقلارنىڭ
فوتوغا ئېلىنغان نۇسخىسى

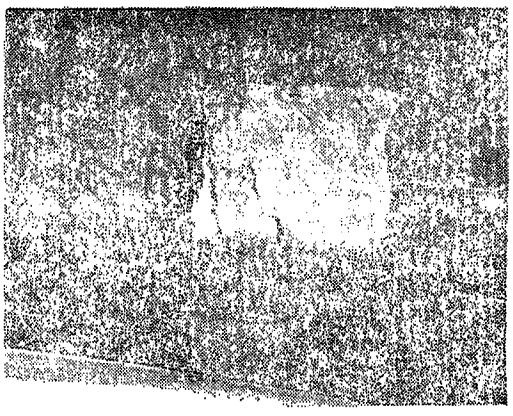

1

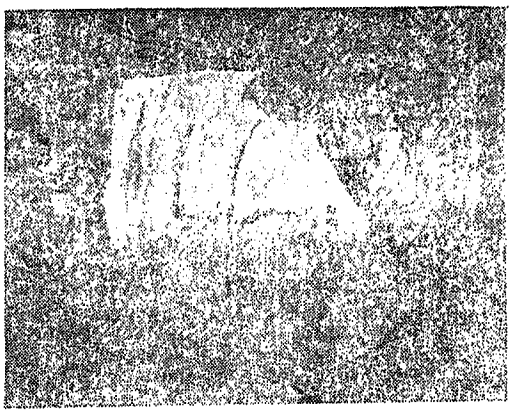

2

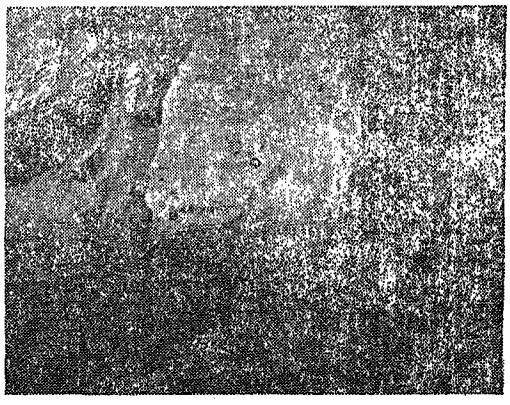

4

3

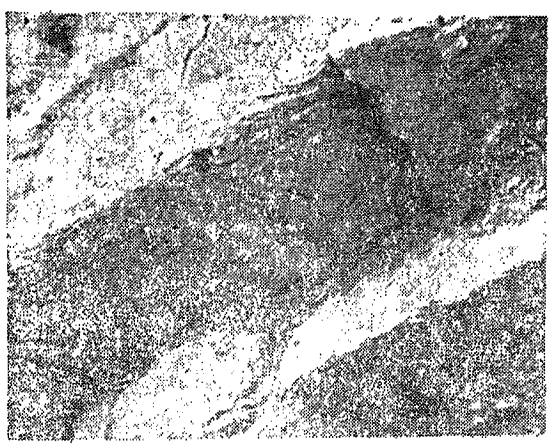

6

5

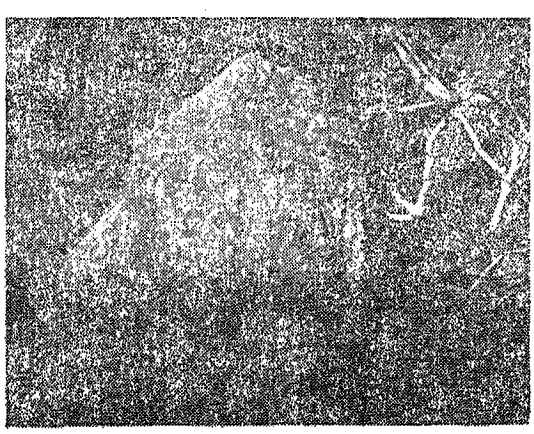

8

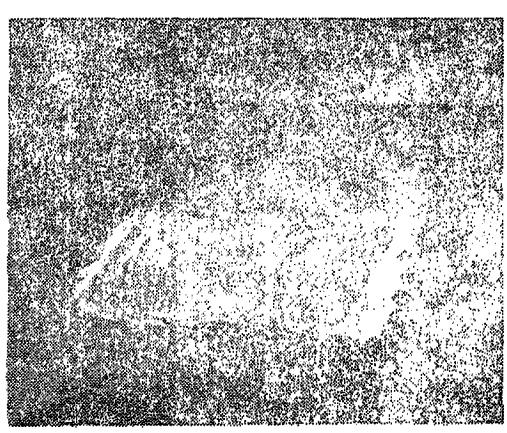

7

10

9

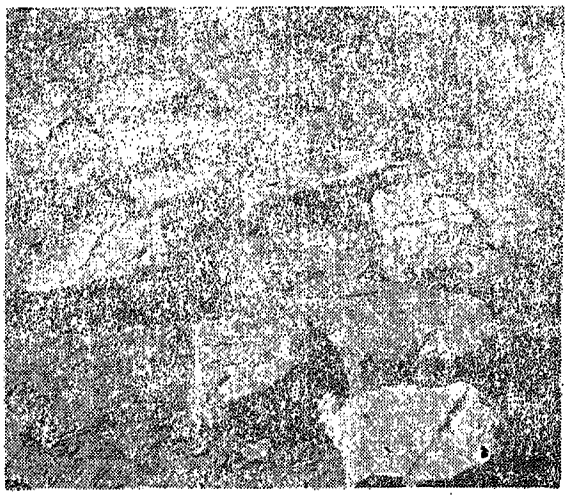

11

12

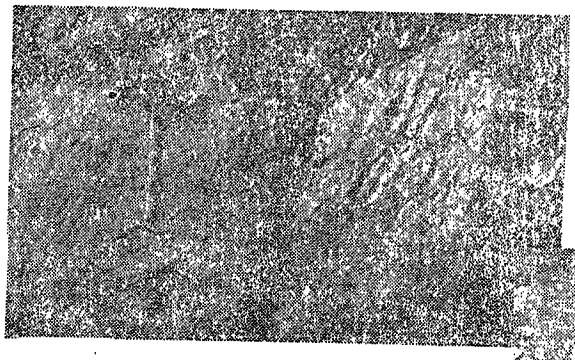

13

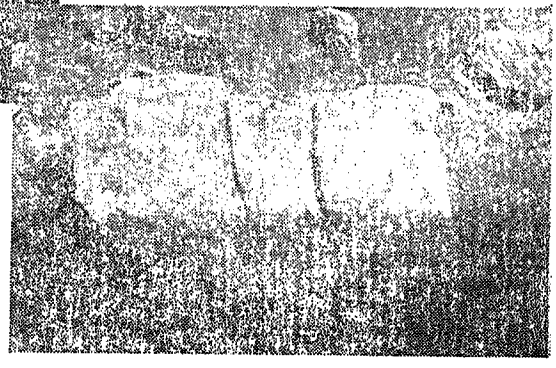

14

بىرى بولۇپ، ئۇنىڭ تەختىتە ئولتۇرغان يىللىرى مىلادىدىن ئىلگىرىكى 273 — 232- يىللار ئىدى. بۇ تارىخىي رىۋايەت ئاق سىپىلدىن تېپىلغان يېزىقلارنىڭ سېلىشتۇرما يېزىقشۇناسلىق ئۇسۇلى بىلەن ئېنىقلانغان يىل دەۋرىنى ئىسپاتلايدۇ. بەلكى دەۋر چېكىنى تېخىمۇ كونكرىتلاشتۇرىدۇ، يەنى بىزگە خوتەن رايونىدا مىلادىدىن ئىلگىرى 3- ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا سىپىل سوقۇپ شەھەر بىنا قىلىنىشقا باشلىغان، دىگەن مەلۇماتنى بېرىدۇ.

2 - رىۋايەت: (خاننىڭ) ئوغلى بولمىغانلىقتىن، نەسىبى ئۇزۇلۇپ قېلىشتىن ئەنسىرەپ ۋايىشراۋانا تەڭرى دەرگاھىغا بېرىپ ئىبادەت قىلىدۇ، ئىلاھ ئوبرازىنىڭ پىشانىسىدىن بىر ئوغلان ئۇنۇپ چىقىدۇ. ئۇنى مەپىگە سېلىپ ئېلىپ كېلىدۇ، دولەت خەلقى تەبرىكلەيدۇ. ئوغلان ئەمچەككە كونىمىگەنلىكتىن، يەنە ئىلاھتىن ئۇنىڭغا ئومۇر تىلەيدۇ. ئىلاھنىڭ ئالدىدىكى يەردىن بىر ئەمچەك ئۇنۇپ چىقىدۇ، ئىلاھى ئوغلان ئۇنى ئېمىپ ئەي بولىدۇ، ئەلدە تەڭدىشى يوق ئەقىللىق باتۇر بولۇپ يېتىلىدۇ..... شۇنىڭدىن كېيىن بۇ دولەتتە خانلىق نەسىبى ئۇزۇلۇپ قالمايدۇ، ....(خانلار ئەجدادى) يەردىن چىققان ئوغۇز (سۇت) نى ئېمىپ چوڭ بولغانلىقىنى ئۈچۈن بۇ ئەلنىڭ نامى كەھۇستان، دەپ ئاتالغان⑩. "كەھۇ" دىگەن سوز قەدىمقى ئارىيان خەلقلىرىنىڭ تىلىدا ئوغۇز دىگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. "ستان" دىگەن سوز "ماكان" دىگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. دىمەك، بۇ دولەتنىڭ نامى "ئوغۇز ماكانى" دىگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ، بۇ نام كېيىن، جانلىق تىلدا "س" تاشلىنىپ كەھۇ تان، كېيىن يەنە "ك" تاشلىنىپ ھوتان ياكى خوتەن دەپ تەلەپپۇز قىلىنغان. بۇ نام ھازىرغا قەدەر داۋاملىق قوللىنىلماقتا. بۇ تارىخىي رىۋايەت بىزگە خوتەن رايونىدا سىپىل سوقۇلۇپ شەھەر بىنا قىلىنىپ، دولەت قۇرۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، بۇ دولەتنىڭ نامىنىڭ نىمە دەپ ئاتالغانلىغىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

3. رىۋايەت: بۇرۇنقى زاماندا، ھونلاردىن يۈز مىڭلىغان ئادەم كېلىپ، ئەتراپتىكى شەھەرلەرنى بۇلاڭ - تالاڭ قىلىدۇ، چاشقان دوڭنىڭ يېنىدا بوز يەر ئاچىدۇ. كەھۇستان خانى ئون مىڭلىغان ئەسكىرى بىلەن ئۇلارغا تەڭ كېلەلمەي ئەنسىرەيدۇ.... ھونلار دەرھال مەپىلەرنى قوشۇپ، ئاتلارنى ئىگەرلىمەكچى بولىدۇ، لېكىن، ئىگەر، ساۋۇت، ئوق - يا، مەپە قاتارلىق يىپ - شوينىسى بار ئەسكىرى جابدۇقلارنىڭ ھەممىسىنىڭ چېتىلغۇلىرىنى چاشقانلار ئاللىقاچان قىيىپ تاشلىغان ئىدى....⑪. بۇ تارىخىي رىۋايەت بىزگە خوتەن دولىتى زامانىدا ھون خەلقلىرىنىڭ خوتەن دولىتى تەۋەسىدە ئېلىپ بارغان پائالىيەتلىرىنى خەۋەر قىلىدۇ. بۇ رىۋايەتتە خوتەنگە بارغان ھونلارنى "يۈز مىڭلىغان" دەپ تەسۋىرلىگەن. تارىخ قەدىمقى كىتابلاردا رىۋايەت شەكلى بىلەن بايان قىلىناتتى. ھەقىقىي تارىخىي ۋاقەلەر رىۋايەت شەكلى بىلەن بايان قىلىنغاندا، بەزى بىھۇدە مۇبالىغىلەردىن خالى بولالمايدۇ ئەلۋەتتە. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى ئارخىلوگىيە يولى بىلەن ئىسپاتلاشقا توغرا كېلىدۇ. بۇ سان ئىسپاتلانغىچە، بىزنىڭ قارىشىمىزچە، ياپونىيىلىك يۇشى لياۋدىنىڭ «غەرىپتە بۇددىزىم» دىگەن كىتاۋىدا خوتەننىڭ نوپۇسى ھەققىدە ئېلىپ بارغان تەھلىلىنى⑫، يەنى ئۇنىڭ، تارىخىي رىۋايەتلەردە غەرىپتىن كەلگەنلەر 7 مىڭ، شەرقتىن كەلگەنلەر ئون مىڭ دىيىلىدۇ، دەپ ئېيتقانلىغىنى نەزەردە تۇتۇشقا توغرا كېلىدۇ. «خەننامە. غەربىي رايون تەزكىرىسى. خوتەن»

بابىدا، ئائىلە سانى 3 مىڭ ئۇچيۈز، نوپۇسى 19 مىڭ ئۇچيۈز، ئەسكىرى 2 مىڭ توت يۈز دىيىلگەن. بۇنىڭدىن قارىغاندا، خوتەندە دولەت قۇرۇلغاندا 17 مىڭ نوپۇس بار ئىدى، دىگەن قاراش بىر قەدەر ئەقىلغا مۇۋاپىق. خوتەننىڭ شۇ زامانلاردا نوپۇسىنىڭ قانچىلىك بولۇشىدىن قەتئى نەزەر، بۇ رىۋايەت بىزگە شۇ زامانلاردا خوتەن نوپۇسىنىڭ كوپ ساندىكىلىرى تۇرك تىلىدا سۆزلىشىدىغان خەلقلەر (ھونلار تۇركى خەلق بولۇپ تۇرك تىلىدا سۆزلىشەتتى. قەدىمقى خەنزۇچە تارىخىي كىتاپلارنىڭ ھەممىسىدە ئۇيغۇرلارنىڭ ئەجدادى ھونلار دىيىلگەن) ئىكەنلىگىنى چۈشەندۈرىدۇ. خەنزۇچە ياكى باشقا يېزىقلاردا يېزىلغان تارىخىي كىتاپلاردا ھونلارنىڭ خانى بىلەن باشقا خانلار ئوتتۇرىسىدا ئوزئارا خەت - چەك ئەۋەتىشكەنلىگى تىلغا ئېلىنغان بولسىمۇ، لېكىن ھونلارنىڭ قانداق يېزىق ئىشلەتكەنلىگى خاتىرىلەنمىگەن. يەنە بىر مۇنچە تارىخىي كىتاپلاردا بولسا ھونلار يېزىق قوللانماي، ۋەقەلەرنى يىپ - شوينىدا بوقۇچ تۈگۈش ئۇسۇلى بىلەن خاتىرىلەيتتى، دىيىلگەن. ئارخىلوگلارمۇ خوتەن رايونىدىن ھازىرغا قەدەر يىل دەۋرى تېخىمۇ ئۇزۇن بولغان تۇرك يېزىقلىرىنى ئۇچراتمىدى. شۇڭلاشقا، ئاق سېپىلدىن تېپىلغان يېزىقلار بىلەن تۇرك يېزىقىنىڭ بەزى ھەرپلىرى ئوخشاپ كېتىدىغانلىقى ۋە ئۇلارنىڭ بۇ يېزىق سېستېمىسىغا كىرىدىغانلىقىغا، تۇرك تىلىدا سۆزلىشىدىغان خەلقلەرنىڭ مىلادىدىن ئىلگىرىكى 3 - ئەسىردىلا خوتەن نوپۇسىنىڭ بىر قىسمى بولۇپ شەكىللەنگەنلىگىگە ئاساسەن، بىز تۇرك يېزىقىنىڭ ئاق سېپىلدىن تېپىلغان يېزىقلار بىلەن شەكىللىنىش مۇناسىۋىتى بولۇشى مۇمكىن، دىگەن پەرەزگە كەلدۇق.

بۇ ماقالىدا پەقەت ئاق سېپىل قەدىمقى شەھرىنىڭ كېسەكلىرىدىكى يېزىقلار ھەققىدە مۇلاھىزە يۈرگۈزۈلدى. مۇلاھىزە ئارقىلىق ئاق سېپىل قەدىمقى شەھرى مىلادىدىن ئىلگىرىكى 3 - ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا بىنا قىلىنغان، دىگەن يەكۈننى چىقاردۇق. لېكىن ھازىر "ئاق سېپىل" دەپ ئاتىلىۋاتقان بۇ قەدىمقى شەھەرنىڭ ئەسلى نامى نىمە، ئۇ قەدىمقى خوتەن دولىتىنىڭ پايتەختىمۇ؟ دىگەنگە ئوخشاش مەسىلىلەر ئۈستىدە مۇلاھىزە يۈرگۈزۈش ئۈچۈن ھازىر ئارخىلوگىيە پاكىتلىرى تېخى يېتىشمەيدۇ. تارىخىي رىۋايەتلەردىكى "غەربىي قىرغاق"، "شەرقىي قىرغاق"، "شەرق خانى"، "ئوتتۇرا رايون" دىگەنگە ئوخشاش بىر مۇنچە تارىخىي جۇغراپىيە تەتقىقاتى دائىرىسىگە كىرىدىغان ئاتالغۇلار بۇ ماقالىنىڭ ۋەزىپىسى بولمىغانلىقى ئۈچۈن، بۇ ھەقتە تېخى مۇلاھىزە ئېلىپ بارمىدۇق. بىزنىڭ بۇ مۇلاھىزىمىز تېخى ئاق سېپىل قەدىمقى شەھرىنى رەسمىي ئارخىلوگىيىلىك قېزىش - تەكشۈرۈش ئارقىلىق قولغا كەلتۈرۈلگەن ماتىرىيالىلارغا ئاساسەن ئېلىپ بېرىلغان مۇلاھىزىمۇ ئەمەس، پەقەت بوران زەربىسىدە ئورۇلۇپ چۈشكەن سېپىل تاملىرىنىڭ سۈنۈق كېسەكلىرىدىكى يېزىقلار، ئۇنىڭ ئۈستىگە رەت - تەرتىۋى بۇزۇلغان يېزىقلار ئۈستىدىلا ئېلىپ بېرىلغان سىلىشتۇرما يېزىقشۇناسلىق جەھەتتىكى مۇلاھىزە خالاس. ماتىرىيال تولۇق بولمىغاچقا، ئاق سېپىل قەدىمقى شەھرىنىڭ كېسەكلىرىدىكى يېزىقلارنىڭ مەزمۇنى بىلەن تونۇشقىلى بولمىدى. بۇ يېزىقلارنىڭ مەزمۇنى بىلەن تولۇق تونۇشقاندا، نۇرغۇن مەسىلىلەر ئېنىق بولغان بولاتتى، بۇ مۇندىن كېيىنكى خىزمەتلەردە ئورۇنلىنىشى مۇمكىن.

ئىزاھلار:

① ② «شىنجاڭ گېزىتى» 1957 - يىل 7 - ئايىنىڭ 1 - كۈنىدىكى (خەنزۇچە) سانىغا قاراڭ. بۇنىڭدا ئاق سېپىل قەدىمقى شەھرى لوپ ناھىيىسىدىن غەربىي شىمال تەرەپ 40

كىلومېتىر يىراقلىقتا دەپ يېزىلغان، بۇ سان توغرا ئەمەس.

③ 中国名胜词典 1981 - يىل شاڭخەي نەشرى 1102 - بەتكە قاراڭ.

④ مۇشۇ ئەسىرنىڭ بېشىدا ستەيىن، 50 - يىللاردا خۇاڭ ۋىنبىي ئىسەپەندى تەكشۈرگەندە ئاق سېپىل قەدىمقى شەھرىنىڭ سېپىلى 100 مېتىردىن ئارتۇق ئۇزۇنلۇقتا ئىدى. 1979 - يىلى لى يۇيچۈن تەكشۈرگەندىمۇ 106 مېتىر ئۇزۇنلۇقتا ئىدى. 1980 - يىلى سابىت ئەخمەت تەكشۈرگەندە ئاران 75 مېتىر قالغان، قالغان قىسمىنى قۇم كومۇپ تاشلىغان. مۇشۇ بىر يىل ۋاقىت ئىچىدە تەكلىماكاننىڭ بوستانلىقلارغا قىلغان قۇملاشتۇرۇش ھۇجۇمى مۇشۇنداق شىددەتلىك بولغان.

⑤ 6 - 10 - فوتولارغا قاراڭ.

⑥ "Indian Petrology, Plate I" گە قاراڭ.

⑦ يۇقۇرقى كىتاپ "Plate II" گە قاراڭ.

⑧ "A.von. Gabain Alttürkische Grammatik" گە قاراڭ.

⑨ ⑩ "大唐西域记" 1977年上海版297页 گە قاراڭ.

⑪ يۇقۇرقى كىتاپ 299 - بەتكە قاراڭ.

⑫ 羽溪了谛著《西域之佛教》1956年商务版194页 گە قاراڭ.

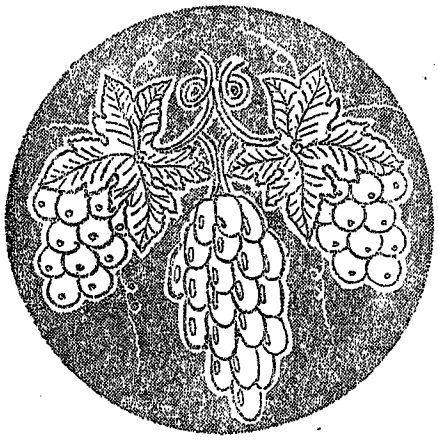

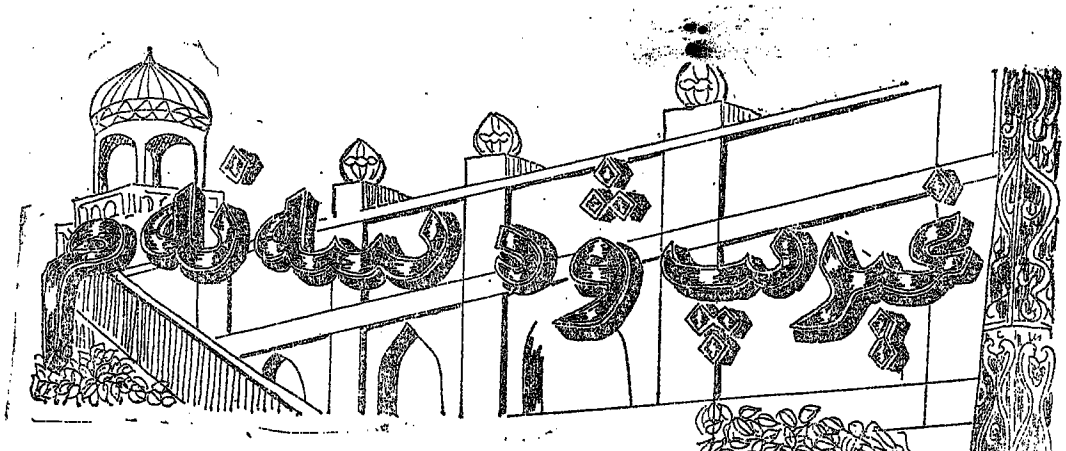

(خەلق داستانى)

نەشرگە تەييارلىغۇچى: باتۇر ئەرشىدىنوۋ

تەھرىردىن:

«غەرىپ ۋە سەنەم» — كوپ ئەسرلەردىن بۇيان ئۇيغۇر خەلقى ئىچىدە كەڭ تارقىلىپ ئەۋلاتتىن - ئەۋلاتقا ئوتۇپ كەلگەن يىرىك خەلق داستانلىرىدىن بىرى. داستاننى خەلقىمىز سويۇپ ئوقۇيدۇ ۋە ئاڭلايدۇ. داستاننىڭ شېئىرىي تېكىستلىرى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مەشھۇر تاريخىي مۇزىكىسى — ئون ئىككى مۇقام ئاھاڭلىرىغىمۇ ناخشا تېكىستى قىلىپ ئېلىنغان بولۇپ، بۇ ئولمەس ناخشىلار خەلق مەشرەپلىرىدە، توي - توكۇن، ھېيت - بايراملاردا، مېھماندارچىلىق ۋە مەھەللىي كوڭۈل ئېچىشلارنىڭ ھەر خىل تۈرلىرىدە تاكى بۈگۈنكى كۈنگە قەدەر كەڭ ئېيتىلىپ كېلىنمەكتە.

داستاننىڭ ئۇيغۇر خەلقى ياشايدىغان كەڭ زېمىننىڭ ھەرقايسى رايونلىرى ۋە جايلىرىدا جانلىق تىلدا ئېيتىلىدىغان، بىر - بىرىدىن ھەر خىل دەرىجىدە پەرقلىنىدىغان ئاغزاكى ۋاريىانتلىرى بار، شۇنىڭدەك، ئۇنىڭ ئۇيغۇر چىغاتاي ئەدەبىي تىلىنىڭ نەسرىي يازما ئۇسلۇبىدا خاتىرىلەنگەن قولىيازما نۇسخىلىرى ۋە تاش مەتبە نۇسخىلىرىمۇ ئاز ئەمەس. بۇ، تۈركىي خەلقلەر ئىچىدە ئالدى بىلەن ئۇيغۇرلارغا خاس بولغان ئۇزاق ئەسرلىك شەھەر مەدەنىيىتىنىڭ مۇقەررەر مەھسۇلى ئەلۋەتتە. ئۇيغۇرلاردا يازما ئەدەبىيات ۋە كىتابىپۇرۇش-

لۇق — مەتبەچىلىك ۋە كىتاپ سودىسى تارىخىتىن بۇيان تەرەققى تاپقان ساھە بولۇپ كەلگەن. ئېلىمىزدە ۋە چەتئەللەردە ساقلىنىۋاتقان، ئۇيغۇرلاردا بۇددا ۋە مانى مەدەنىيەتلىرى مۇھىتىدا بارلىققا كەلگەن تۇرغۇنلىغان كىتابلار بۇنى دەلىللەپ بېرىدۇ. تارىختىن بۇيان، ئۇيغۇرلارنىڭ يازغۇچىلىرى، شائىرلىرى، تارىخچىلىرى، كاتىپلىرى ۋە ھەر خىل دىنلار مۇھىتىدىكى زىيالىلىرى خەلق ياراتقان تۇرغۇن نادىر مىراسلارنى كىتابلاشتۇرۇپ كەڭ تارقاتقان ۋە نەسىلدىن - نەسىلگە قالدۇرغان. زامانىۋى نەشرىياتچىلىق ۋە مەتبەچىلىك ساھەسىدىن باشقا، ئەنئەنىۋى كىتابپۇرۇشلۇق ۋە كىتاپ سودىسى ئادەتتى خەلق ئىچىدە ھازىرمۇ بار. ئاقسۇ، غۇلجا، قەشقەر، يەركەن، خوتەن قاتارلىق جايلاردا غالتەك ھارۋىلىرىنى ھەيدەپ يۇرۇپ قەدىمىي كىتابلارنى ئېلىپ - سېتىش بىلەن، كىتاپ كوچۇرۇش ۋە كىتاپ شىرازلاش بىلەن مەخسۇس شۇغۇللىنىدىغان كىشىلەرنى ھازىرمۇ كەڭرى ئۇچرىتىش مۇمكىن.

بىز ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى مىراسلىرىنى نەشرگە تەييارلاشتا ئىلمىي ئورنەك بولار دەگەن مەقسەت بىلەن، بۇ قېتىم مەجمۇئەمىزدە «غېرىپ ۋە سەنەم» داستانىنىڭ قولىيازما نۇسخىسىنى ئېلان قىلىشتا، سوۋېت ئۇيغۇرلىرىدىن باتۇر ئەرشىدىنوۋ نەشرگە تەييارلىغان، سوۋېت قازاقىستانىنىڭ «جازۇشى»—(«يازغۇچى») نەشرىياتى 1982 - يىلى نەشر قىلغان كىتاۋى نۇسخىنى ئىشلىتىشنى مۇۋاپىق كوردۇق. «غېرىپ ۋە سەنەم» داستانىنىڭ بۇ نەشر نۇسخىسى ئەتراپلىق ئىزلىنىش ۋە ھەر خىل نۇسخىلارنى سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق، ئىلمىي پوزىتسىيە بىلەن ۋە ئەستايىدىل ئىشلەنگەن.

باتۇر ئەرشىدىنوۋ داستاننى نەشرگە تەييارلاشتا، س. س. ر ئازىيا خەلقلىرى ئىنستىتۇتى لېنىنگراد شوبىسىدە (321) 177 نومۇر بىلەن ساقلىنىۋاتقان، ھاجى يۇسۇپ دەگەن كىشى تەرىپىدىن ھىجرى 1290 - يىلى (مىلادى 74 — 1873 - يىللىرى) كوچۇرۇلگەن قولىيازما نۇسخىنى ئاساس قىلغان. باتۇر ئەرشىدىنوۋ نەشرگە تەييارلاش سوزىدە، بۇنىڭ يەتتە سۇ ئۇيغۇرلىرى ئىچىدە ئەڭ كەڭ تارقالغان نۇسخا ئىكەنلىگىنى، ھاجى يۇسۇپ مولا ئاشۇر خەلىپەم ناملىق بۇ مۇئەللىپ كوچۇرۇپ قالدۇرغان «جامىئۇل ھىكايەت» ناملىق يەنە بىر قولىيازمىنىڭمۇ بارلىغىنى، «غېرىپ ۋە سەنەم» داستانى خاتىرىلەنگەن قولىيازمىدا يەنە «پەرھات - شىرىن»، «بەختىيارنامە» ناملىق ئەسەرلەرنىڭمۇ بارلىغىنى، ھاجى يۇسۇپ مولا ئاشۇر خەلىپەمنىڭ يالغۇز زامانىسىنىڭ ئەدەبى بولۇپلا قالماي، بەلكى تارىخچىمۇ بولغانلىغىنى، ئۇنىڭ ئۆزى يازغان «جەمىيەت تارىخ» («تارىخلار توپلىمى») ناملىق ئەسىرىنىڭمۇ بارلىغىنى ئېيتىدۇ.

نەشرگە تەييارلىغۇچى كىتابنىڭ ئاخىرىدا، داستاننىڭ ئۇيغۇر ۋارىيانتلىرىدىن باشقا يەنە، تۇركمەن، ئۆزبېك، ئەزەربەيجان ۋە باشقا كاۋكاز تۇركلىرى ۋارىيانتلىرى ھەم سەھنە ۋارىيانتلىرىنى ئىلاۋە قىلىپ ئوتكەن.

داستاننىڭ نەشرىدە قولىيازما تىرانسىپىكسىيىسىنىڭ ئەينەن ئېلىنغانلىغى ناھايىتى ياخشى بولغان. بىز داستاننىڭ تىل ئۇسلۇبىدا ئۇيغۇر يازما مىراسلىرىدىن بولغان «قىسسەسۇل ئەنبىيا» ۋە «نەسىرى مىرزا مۇھەممەد ھوسۇينبەگ» («نەسىرى خەمسە») دىكىدەك چىغاتاي ئەدەبىي تىلىنىڭ نەسىرى شەكلىنىڭ تىپىك ئورگانىك ئۇلگىسىنى كورىمىز. بۇ، بىزنىڭ ئىجتىمائى پەن تەتقىقاتچىلىرىمىزنى ۋە تىلشۇناسلىرىمىزنى ئۇيغۇر يازما تىلىنىڭ تارىخىي

تەرەققىياتىغا دائىر ماتىريال ئاساسى بىلەن تەمىنلەيدۇ.

داستاننى سلاۋيان يېزىغىدىكى يۇقۇرقى نەشر نۇسخىسىدىن يولداش دەريا ھەسەن ئۇيغۇر كونا يېزىغىغا ئاغدۇردى.

ئەمما راۋىيان ئەخبارۇ ناقىلان ئاسار ئاڭداغ رىۋايەت قىلۇلەركىم، دىيار بەكرى دەب بىر شەھەر بار ئەردى، پادىشاھنى شاھ ئاببباس دەر ئەردى، (ئۇنىڭ)① ... بىر ۋەزىرى بار ئەردى، (ئاتى) ھەسەن ۋەزىر ئەردى. بىر كۈنى پادىشاھ شىكارغا چىقىب ئەردى، ئالدىغا بىر بوغاز توشقان ئۇچرادى، پادىشا ئاتاي دەب يادىنە تۇتۇپ: "خوتۇنۇم ھاملەدار ئەردى، قىساس بولماسۇن" دەب ئوقىنى قايتۇرۇب ئالدى. ئۇل توشقان ئوتۇب ۋەزىرنىڭ ئالدىغا كەلدى، ۋەزىر ھەم ئاتايىن دەب يادىغا تۇشتى: "خوتۇنۇم ھاملەدار ئەردى" دەب (ئوقنى) قايتۇرۇب ئالدى. ئەلقىسسە پادىشاھ شىكاردىن ياندى. ھەسەن ۋەزىرغە ئەيدى:

— ئۇل توشقاننى (مەن) ئاتمادىم، سەن نېچۈك ئاتمادىڭ؟— دىدى. ۋەزىر ئەيدى:

— خوتۇنۇمغا قىساس بولۇرمىكىن دەپ ئاتمادىم،— دىدى. پادىشاھ ئەيدى:

— ئەي، ۋەزىر! بۇ ئىككىمىزنىڭ نىيەتىنىڭ بىر كېلىگەنىگە بۇ فەرزەندلەر ئىككىلەسى ئوغۇل بولسا دىيار بەكرىنىڭ پادىشاھلىقىنىڭ دەۋرانىنى سۈرسۇن، ئەگەر ئىككىلەسى قىز بولسا بىر كۈيەۋ قىلسۇن، ئەگەر بىرى ئوغۇل، بىرى قىز بولسا نىكاھى بىر بولسۇن،— دىدىلەر. ھەسەن ۋەزىر ئەيدى:

— ئىككىمىزغە بىر موھر لازىمدۇر،— دىدى. ئاندا پادىشاھ:

— ۋەدىمىز خىلاف بولماسۇن،— دەب موھرنى باسىب ۋەزىرغە بەردى.— سەن يادكار قىلغىل،— دەب.

قەزارا ئايىدىن - ئاي، كۈندىن - كۈن ئوتۇب ئەردى، پادىشاھ ئاببباسنىڭ خوتۇنى بىر قىز تۇغدى، ھەسەن ۋەزىرنىڭ خوتۇنى بىر ئوغۇل تۇغدى. بۇلار توي - تاماشە قىلىب شاھ ئاببباسنىڭ قىزىنىڭ ئاتىنى شاھسەنەم قويدى، ھەسەن ۋەزىرنىڭ ئوغلىنى ئاتىنى شاھغېرىپ قويدى. بۇ فەرزەندلەر كۈندىن - كۈنگە كاتتە بولۇب يەتتە ياشقا يەتتى. ۋەزىر توي قىلىب، ئوغلىنى خەتمە قىلدۇردى. (ھەسەن ۋەزىر يەنە بىر قىز تاپتى، ئېتىنى گۈلجامال قويدى).② شاھغېرىب بىرلە شاھسەنەمنى بىر مولا — مۇئەللىمگە ئوقۇغالى بەردى. غېرىب ئوقۇب ئەردى، ھەسەن ۋەزىر قازا قىلىب كەتتى. شاھغېرىپ يىغلاپ، ئاتاسنى گور كەفەنگە ئالدۇرۇب جىنازە نەمازىنى ئوقۇب، دەفنە قىلىب، ئاب - ئاش قىلىب، خۇدايىنى بېرىپ، خەتمە قۇرئان بىرلە ئاتاسنىڭ نەزرەسىنى تامام قىلدى.

ئەلقىسسە، سەنەم بىرلە غېرىب ھەمدەرس ئوقۇر ئەردى، ياشلارى توققۇزغە يەتتى. ئىككىلەسى ئىلم ھال، ئىلم قالدىن خەبەر ئالىب ئەقل - فاراسەت بىرلە ئىش قىلۇر ئەردى. كۈندە مەكتەبكە بارغۇنچە ئوينىاشە - ئوينىاشە بارىب كېلۇر ئەردى. كۈندىن - كۈنگە مۇھەب -

① تىرناق ئىچىگە ئېلىنغان سوز ئوزىمىز تەرىپىدىن قوشۇلدى.

② بۇ جۈملە قولىازمىدا يوق، لېكىن گۈلجامال كىمنىڭ قىزى ئىكەنلىگىنى باشتا بىلدۇرۇپ كېتىشنى لازىم تاپتۇق.

بەتلەرى بىر - بىرىگە ئوتۇپ بىر كۈنى مەكتەبدىن كېلۋر ئەردى، ھەرقايسى ئويىگە كېتەدۇرغان كوچا باشىغە يەتتى. شاھسەنەم ئەيدى:

—بۇگۈن ۋەدە قىلىشالى، ئەرتە قايسىمىز مەكتەبكە بالدۇر چىقساق كېيىن قالغانىمىزدىن توققۇز گوھەر، توققۇز بوسە ئېلىشالى. شاھىپىرىپ خوشال بولۇپ:

— ئوبدان بولۇر،— دەپ ۋەدە قىلاشىپ ئويگە باردى.

شاھسەنەمنىڭ ئۇيقۇسى كەلمەدى، سەھەر كېلىپ يولنى توساپ ئولتۇردى. غىپىرىپ يېتىپ كېلىپ ئەردى، شاھسەنەم غىپىرىنى سۇرۇپ توققۇز بوسە، توققۇز گوھەرنى ئالدى. يەنە ئەرتە بىرلە شاھسەنەم يولنى ساقلاپ تۇرۇپ غىپىرىنى تۇتۇپ ئالدى. ئۇچىنچى كۈنى يەنە ۋەدە قىلاشىپ كەتتى. ئۇل كۈنى غىپىرىپ ئون سەككىز گوھەر، ئون سەككىز بوسە ئۇتتۇرغانىغە ھەيران بولۇپ، ئويگە بارىپ مىكرى قىلىپ ئەردىكى: "بۇ كېچە يەنە ئۇيقالاب قالۇرمەن" دەپ بىر ئۇستىرا ئالدىكى، "تىرناقىنى ئالاي" دەپ باھانە بىرلە بىر تىرناقنى كەسكەي. ئاناسى غىپىرىنىڭ قولىداكى تىغنى كورۇپ ئەيدىكى:

— ئەي، ھەرزەند، كېچەدە تىرناق ئالماق خوب ئەمەس،— دەپ تىغنى تارتىپ ئالدى. ئاندا غىپىرىپ يىغلادى. ئاناسى ئەيدىكى:

— ئەي، ھەرزەندىم، بۇگۈن ئۇچ كۈن بولدى نىمە دەردكە گىرىفتار بولدۇڭ؟— دىدى.

غىپىرىپ سەنەم بىرلە ۋەدە قىلىشىپ ئىككى كۈندىن بېرى ئون سەككىز گوھەر ئۇتتۇرغانىنى ئاناسىغە بەيان قىلدى. ئاناسى ئەيدى:

— ئەي، ھەرزەند، ھەرشان بولىمە، سەنەم بولسە سېنىڭ بەخشەندىڭ تۇرۇپ، شاھ ئاببىاس ۋەدە قىلىپ موھر باسقاندۇر. بۇ موھر ئاتاڭدىن بىزگە يادكار قالغاندۇر،— دەپ بىر موھرلۇق خەتنى غىپىرىكە كورسەتدى.

غىپىرىپ مۇلاھىزە قىلىپ كوردىكى، شاھ ئاببىاس بىرلە ھەسەن ۋەزىر ۋەدە قىلىپ باسقان موھىر ئىكەن. غىپىرىنىڭ كوڭلى تەسكىن تاپىپ كوزى ئۇيقۇغا باردى. ئۇل كېچە (سەنەم) ئوز ھوجراسىدا، غىپىرىپ ھەم ئوز ھوجراسىدا ياتىپ تۇش كوردىلەر. رەسۇللىلا قولىدا ئالتۇن قاسەدە مەي ئىچىپ، نىكاھى بىر بولۇپ تۇشەدى. سەھەر ۋاقتىدا شاھسەنەم ئويىغانىپ مەكتەب ساری بارماق ئۇچۇن چىقىپ بارۇر ئەردى. سەنەمنىڭ ئاناسى پادىشاھقە ئەرز قىلدى:

—ئەي، پادىشاھ، سەنەم بالىغ بولۇبدۇر، كۈندىن - كۈنگە سەھەر تۇرۇپ مەكتەب ساری چىقىپ بارادۇر، كوچەدە يالغۇز يۇرمەكى خوبمۇ؟— دىدى. پادىشاھ ئاببىاس دىدىكى:

— ئانداغ بولسە مەكتەبكە بارماسۇن، موللاسى مۇئەللىم مۇندا كېلىپ دەرس ئەيتىپ كېتۇر،—دىدى.

ئاندا سەنەمنى مەكتەب يولىدىن قايتۇرۇپ كىردى. پادىشاھ ئەيدىكى:

— سەنەم بالىغ بولسە غىپىرىكە بېرۇرمىز،— دىدى. ئايىم ئەيدىكى:

— بىر يىتىمچىگە بېرۇرمىزمۇ؟— دىدى.

ئاندا سەنەم ئاناسىدىن بۇ سوزىنى ئېشىتىپ ھوجراسىدە ئولتۇرۇپ: "ھەي، دەرىغ، ئىشىم دۇشۋار بولدى، زەغۋم زەلاف بولدى"، دەپ ئەيتادۇر:

زۇلمۇڭ بىرلە قەبا فەلەك
بىزنى غەيرى يارە سالدىڭ.
ئىبراھىمدەك ئوتقە ياقىب،
جەفا بىرلە نارە سالدىڭ.

كوتەردىڭ كوڭۈل خەستىنى،
بۇزدۇردۇڭ گۈلخان رىشتىنى.
سۈندۈرۈپ مۇھەببەت كەشتىنى،
بىزنى دايىم خارە سالدىڭ.

قايغۇ بىرلە خۇنلەر ئەتىب،
كوزدە ياشىم كەلكۈنلەتىب،
بىزنى مەجنۇن، لەيلى ئەتىب،
قىزلارنى بازارە سالدىڭ.

فەلەك باقتى ئىقبالىمىز،
يىراقغە تۇشتى يار ھالىمىز.
مۇنەججىم كوردى فالىمىز،
مىنىڭ بەختىم قەرا سالدىڭ.

سەنەم ئىستەر (ئوز) رەفىقىن،
ھىچ كىم بىلمەسدىمۇ كېيىن،
يۇرەكىمگە جەفا تىغىن،
مىنىڭ باغرىم ئەرا، سالدىڭ.

دەب، سەنەم ھوجراسىدا يىغلاماقغە مەشغۇل بولدى.

ئەلقىسسە، غەرىب ئول كۈنى تۇش كورۇپ، رەسۇللىلا قولىدا مەي ئىچىب، سەنەم بىرلە نىكاھى بىر بولۇپ ئويىغاندى. ۋەقت سەھەر تۇرۇپ مەكتەب يولىغا چىقتى. سەنەم بىرلە ۋەدە قىلغان كوچە باشىدا ئىنتىزار بولۇپ چاشتگاھغچە قاراب تۇردى. سەنەم كەلمەدى. غەرىب «يارىم كەلمەدى» دەب، يىغلايدۇر:

ئەي، يارەنلەر، مۇسۇلمانلەر،
نە بولدى يارىم كەلمەدى؟
ئىشق ئوتىغە كويىدى جانلەر،
نە بولدى يارىم كەلمەدى؟

كېلەرمەن دەب ۋەدە قىلدى،
كېلەر مۇددەتتىن ئوتتى،
ئېرتە چاشتگاھغە يەتتى،
نە بولدى يارىم كەلمەدى؟

يا بىر يامان دەرتكە قالدى،
يا بىر غەيرى بىرلە بولدى.
كوزۇم يولىغا تەلمۇردى،
نە بولدى يارىم كەلمەدى؟

يېگەن ئاشىم زەھەر بولدى،
كەيگەن تونۇم كېيغەن بولدى،
كوزۇم يولىدا ئەلمۇردى،
نە بولدى يارىم كەلمەدى؟

غېرىب دەرلەر بۇ ئاتىمنى،
كىمگە ئېيتاي بۇ دادىمنى،
ئاللا بەرگەي مۇرادىمنى،
نە بولدى يارىم كەلمەدى؟ــ

دەب، غېرىب يىغلاپ مەكتەبكە باردى. مولاسىدىن دەرس ئالدى. سەنەمدىن ئايرىلىپ، ئوقۇغالى بارمىدى. كىتابىنى قوينىغا سالىپ مەكتەبخانەنىڭ بىر بۇرچىدا يىغلاماقغە مەشغۇل بولدى.

ئەلقىسسە، سەنەم ئۇل كۇنى مەكتەبكە بارماغانىغە فەرىشان بولۇپ يىغلادى. ئاندا شاھ ئاببىاس سەنەمنىڭ ئاھ ئۇرغانىغە كوزى تۇشتى.

سەنەمنىڭ بىر ئانىكاسى بار ئەردى، ئاتىنى گۇلنىھال دەر ئەردى، ئاممىا لەقەبلەرىنى ئاغچە① ئانىكا دەر ئەردى. پادىشاھ ئانىكانى چىللادى، ئەيدىكى:

ــ سەنەم مەكتەبكە بارماغانىغە فەرىشان بولدى، ھەمرالارى قىزلارنى يىغىب، مەجلىس قىلىب، كوڭلىنى شاد قىلغىل،ــ دىدى.

ئانىكا:

ــ خوب بولۇر،ــ دەپ قىرىق كەنىزەكلەرىنى جەم قىلىب، نەغمەئى ئەرغۇۋان بىرلە مەجلىس تۇزدى. شاھسەنەم فىسەند قىلمادى. ئاغچە ئانىكا سورىدىكى:

ــ ئەي فەرزەند، نىمە ئۇچۇن بۇگۇن فەرىشان بولۇپ يىغلارسىز؟ ئەرزىڭنى ئەيتماساڭ بەرگەن سۇتۇمگە رازى بولماسمەن،ــ دىدى. شاھسەنەم ئەيدىكى:

ــ مەن غېرىپ بىرلە بىر ياشىمدىن توققۇز ياشقا يەتكۇنچە بىرگە ئوينىاپ، بىرگە

① قولىازمىدا "ئاقچى" دىيىلگەن.

ئوقۇبدۇرمەن. بۇگۈن ئۇچ كۈن بولۇپ ئىدىكى، ۋەدە قىلىشىپ ئىدۇق، ئىككى كۈن غېرىبنىڭ كوڭلىنى ئۈتۈپ ئالىب ئىدىم. بۇگۈن ئاتا - ئانام مەكتەبكە يىبەرمەدى. غېرىبنىڭ ھالى نە چەكتى ئىكىن؟ ئانىڭ ئۈچۈن يىغلارمەن،— دىدى.

ئانىكاسى بۇ سوزنى ئېشىتىپ ھەيران بولدى، ئەيدىكى:

— ئانداغ بولسە، "موللامدىن بىر دەرس ئالىب، ئوزۇم بارىب ئەيتىب كېلەي" دەپ ئاتاڭىزدىن روخسەت تىلەڭ، بۇ سوز بىرلە سىزگە رۇخسەت بەرسە كېرەك،— دەپ.

شاھسەنەم بۇ سوزىنى ئانىكادىن ئېشىتىپ دەرھال ئاتاسى شاھ ئاببىاس ھوزۇرىغە چىقتى، ئەيدىكى:

— مىنى مەكتەبكە بارماس قىلىپسىز. ئىجازەت بولسە موللامدىن دۇئا ئالىب، ئوزۇمنى ئەيتىب يانسام،— دىدى.

شاھ ئاببىاس، سەنەمدىن بۇ سوزنى ئېشىتىپ، خەزىنەدارلارنى چىللادى:

— بىر ھەمىيان تىللا چىقارغىل،— دىدى. ئاندا ھازىر قىلدى. ئانىكانى چىللاب ئەيدىكى:

— سەنەمنى بىرگە ئالىب بارىب، موللاسىنىڭ ئالدىدا بۇ تىللانى قويۇب، دۇئاسىنى ئالدۇرۇب كېلىڭ،— دىدى. ئانىكا:

— خوب بولۇر،— دەپ شاھسەنەمنى پەردە - نىقابكە چۇلغاب، بىر فەست كوچە بىرلە يۇگۇرۇشۇب مەكتەبخانەگە يەتتى. سەنەم ئەيدى:

— غېرىبنىڭ ھالىنى تەمەشە قىلاي،— دەپ. پەنجىرەدىن قەرادى، موللاسى غېرىبنى:

— دەرسنى ئوقۇمادىڭ،— دەپ بىر كاچات ئۇردى.

غېرىب موللاسىگە قەراب زار - زار چۇن ئەبرۇ نەۋ بەھار يىغلاب ئەيتادۇر:

ئەرزىم بۇدۇر، سىزگە، موللام،
بىر كورسەم ئەردى كاشكى.
ھىچ بىلمەسە بۇل خاسۇ ئام،
بىر كورسەم ئەردى كاشكى.

كۈن چىقىب چاشتگاھ ساڑى
مەن يارنى كورسەم كاشكى.
قولىدا ئالتۇن كاساسى،
چايىنى ئىچسەم كاشكى.

چاشتگاھدىن كىيىن تۇش بولۇر،
يارنىڭ كوڭلى نە خۇش بولۇر؟
كورمەسەم بىھوش بولۇر،
بىر كورسەم ئەردى كاشكى.

چۈشتىن كېيىن بولدى پېشىن،
يارىمىنىڭ كۆڭلى ئەبرەشىم،
ئەبرەشىمدەك بەللەرىگە،
چىرماشىب ئولسەم كاشكى.

پېشىندىن كېيىن بولدى دېگەر،
ئاشىق ئۇچۇن كويدى جىگەر.
كورسەتكۇچنى پەرۋەردىگەر،
بىر كورسەم ئەردى كاشكى.

دېگەردىن كېيىن شام بولۇر،
يارىنىڭ كۆڭلى غەم بولۇر،
كورمىسەم ئارمان بولۇر،
بىر كورسەم ئەردى كاشكى.

شامدىن كېيىن بولۇر خۇفتەن،
ئىككى ئاشىق (ئويىدە) جۇپ تەن.
تېپىشقۇنچە بىر جان - بىر تەن،
بىر كورسەم ئەردى كاشكى.

غېرىب دەرلەر بۇ ئاتىمنى،
كىمگە ئەيتاي مەن دادىمنى،
ئاللا بەرگەي مۇرادىمنى،
بىر كورسەم ئەردى كاشكى.

ئەلقىسسە، غېرىب مولالاسگە بۇ سوزنى ئەيتقانلاردا شاھسەنەم پەنجىرەدىن قەراپ تۇرۇپ غېرىبتىن بۇ سوزنى ئېشىتىپ، "جان مولالام غېرىبنى ئازادە قىل!" دەپ خۇن جىگەردىن ئاھ ئۇرۇپ يىغلاغانلارى:

بۇلبۇلى بىچارەسەن گۇل ئىشقىدىن فەريادە قىل،
ئاشىقى سەرگۇشتە بولساڭ ئۇيقىنى بەربادە قىل،
تىنمايىن شامۇ سەھەر يىغلاب يۇرۇپ بۇنيادە قىل،
بىر ئىمارەت مەن قىلىمەن، ئىشقىدىن ئابادە قىل①،
جانىم مولالام، بىر زەمان گۇل يارىنى ئازادە قىل.

① بۇ مىسرا ئېغىزدا: "سەن ئۇچۇن سالدىم ئىمارەت..." دەپ ئېيتىلىدۇ.

هەر كىشى مۇنداغ بەلالەر بىرلە بولسە بېشۇمار،
قالماغاي جاندا ئانىڭ زەررە يەڭلىغ ئىختىيار،
تىترەشۇر سىمابىدەك تەندە جانىم بېقەرار،
يارىمىز مەكتەبتە يىغلار بىز بۇ يەردە ئىنتىزار.
جانىم مۇللام، بىر زامان گۇل يارىنى ئازادە قىل.

تىغ بېدادىدۇر فەلەك يەرگە ئاققۇزدى قانىمە،
بىلمەدىم ھىجران تۇندە سۇد ئېلە نۇقسانىمە،
تىترەشۇر كوكدە مەلەكلەر ئېشتىب ئەفغانىمە،
تەگمەگىل سەن بۇ كەبى تەندە مەنىڭ جانىمە،
جانىم مۇللام، بىر زەمان گۇل يارىنى ئازادە قىل.

قويمادى ئۇز ھالىمە گەردۇن بۇ دەۋرەن مەنى،
ئىشق ئوتى ھەيران قىلىبدۇر بەسرۇ - سامان مەنى،
ھەجرى دەشتىدە قۇيۇندەك قىلدى سەرگاردان مەنى،
جانىم ئالماي قويمادى بىدەردى ئۇل دەرمان مەنى،
جانىم مۇللام، بىر زامان گۇل يارىنى ئازادە قىل.

بەر مۇئەللەم سەن زامانە، شوھرەتىدە باكەرەم،
دەرگاھىڭغە يۇز تۇتۇب، دايىم ۋىسالىڭ ئىستەرەم،
بال ئورنىغا ماڭا ئۇل ئاغۇ ئىچەردى دەردۇ - غەم،
يارىمىز مەكتەبدە يىغلار، بىز بۇ يەردە شاھسەنەم،
جانىم مۇللام، بىر زامان گۇل يارىنى ئازادە قىل.—

دەب ئەردىلەر، مۇللا - مۇئەللىم غىرىبدىن، شاھسەنەمدىن بۇ سوزنى ئېشىتىپ بىلدىكى، بۇلار ئىشق ھەققىدىن سوز قىلادۇر. ئۇل كۇنى تۇش ۋەقتى ئىدى، مۇللا - مۇئەللىم ئەيدىكى:
— ئەي، گودەكلەر، بۇگۇن سىلەرنى ئازاد قىلىدىم، ئەرتە ۋەقتىلىك كېلىڭلار، — دەب قويا بەردى.

غىرىب ھەم ئىشكىتىن چىقىب ئەردى، مۇللاسى گەجگەسىدىن تارتىب بىر كاچات ئۇردى.

دەرسنى قۇشقارىب كېتەرسەن، — دەب مەكتەبكە قاماب قويدى. غىرىب يىغلاب دىدىكى:
— خۇدا ئۇرغاننى پەيغەمبەر ھاساسى بىرلە قوشۇب ئۇرار ئىكەن، — دەب يىغلاب ئولتۇردى.

مۇللاسى ئىشىك ئالدىدا شەسۇپەدە ئولتۇرۇر ئەردى، شاھسەنەم بىرلە ئاغچا ئانىكا كېلىپ سالام قىلدى، بىر ھەمىيان تىللا ئالدىدا قويدى. شاھسەنەم دىدىكى:
— ئەي، مۇللام، مېنى ئاتا - ئانام مەكتەبكە يىبەرمەس بولدى، شۇنىڭ ئۇچۇن بىر

دۇئالەردىن ئۈمىدۋار بولۇپ كەلدىم، — دىدى.
مولالاسى دۇئا قىلىپ دىدىكى:
— بۇگۈن غىرىب سىزدىن ئايرىلىپ ئوقۇمادى، غىرىب بىلە دەرسىڭىزنى ۋۇشقارىپ كېتىڭ، — دەپ مەكتەپخانىنىڭ ئىشىكىنى ئاچىپ بەردى. ئاغچا ئانىكا، شاھسەنەم ئاندا كىردى، غىرىب بىرلە كورۇشتى، غىرىب ئەيدىكى:
— بۇگۈن نېچۈك ۋەدەنى خىلاف قىلدىڭىز؟
شاھسەنەم غىرىبقا قەراپ خۇن - جىگەرى بىرلە ئاھ ئۇرۇپ ئەيتادۇر:

جەۋاب سەنەم:

قۇلاق سالىپ ئېشىت مىنىڭ ئەرزىمنى،
دەۋرانىمىز قولدىن كەتتى، غىرىبىم.
ئاتام مەكتەپ ساڑى يىبەرمەس مىنى،
كەلگەن دەۋلەت قولدىن كەتتى، غىرىبىم.

جەۋاب غىرىب:

ئاتام يىبەرمەس دەپ مەلۇم بولماغىل،
بىزگە ئەزەلدە يازغانى باردۇر.
قىزىل گۈلدەك ئاچىلىپان سولماغىل،
مەن - مەنلىكنىڭ ئاخىر زەۋالى باردۇر.

جەۋاب سەنەم:

قايدادۇر ۋىساله، قايدادۇر كەمال؟
يەتكۈرمەسلەر بىزنى مۇندا ماھۇ سال،
ئىكۈلەن قەچالى، تەڭرى بىر يول سال،
دۇشمەن ئارامىزغە تۇشتى، غىرىبىم.

جەۋاب غىرىب:

بىر سوز بىرلە مۇندىن نېچۈك قاچارمىز،
ئوز ئەيىبىمىزنى ئوزىمىز ئاچارمىز.
ئاشقىلىق ئوتىدا كويىمەي ئوچەرمىز،
سەبر ئەيلەسەك ئاخىر ۋىسالى باردۇر.

جەۋاب سەنەم:

سەر قىلغان بىرلە پۇتمەس بۇ ئىشىك،
تەبىرىنى تېرىس كوردۇم كورگەن تۇشۇك.
تۇرساك قايغۇ ـ غەمدىن قۇتۇلماس باشىك،
فەلەك ساری ئويناب ئوتتى، غېرىبىم.

جەۋاب غېرىب:

ئاشىق بولماس خۇنەسەلەر يۇتماسە،
مەشۇق بولماس باغرىن پارە قىلماسە.
گەر ئاتاڭىز يالغان بىزگە ئەيتماسە،
بىزگە بىر يازىلغان ئىقبالى باردۇر.

جەۋاب سەنەم:

سىزنى، بىزنى يەتكۇزمەسلەر ۋىسالە،
ئەمدى قوشۇلماقىم ئەمرى مۇھالە.
بىزنى مۇندا يەتكۇزمەسلەر كەمالە،
كەلگەن دەۋلەت قولدىن كەتتى، غېرىبىم.

جەۋاب غېرىب:

قايغۇنى كوب يېسەك مېھنەتىك تارتار،
ئەيرانلىغ خەنجەرى باغرىڭنى يىرتار.
يالغان بۇ سوز تەقدىرىگە ئارتار،
ھەركىشىنىك يۇزىمك خىيالى باردۇر.

جەۋاب سەنەم:

سەنەم ئەيتۇر: مىنىك سوزۇم ئالماساك،
مېنى بىر كېچەدە ئالىب قاچمساك،
ئوزگە يەرگە بارىب ۋەتەن تۇتماساك،
پىچاق ئوستىخانغا يەتتى، غېرىبىم.

جەۋاب غېرىب:

غېرىپ ئەيتۇر: بۇ ھېلە سوزلەر دېمەگىل،
يۇرەكىمگە تۇرلۇك غەملەر سالماغىل،

جۇدا تۇشتۇم دىبان قايغۇ يىمەگىل،
ئەزلدە بىر قىسمەت يازغانى باردۇر.

ئەلقىسسە، ئىككىلەرى بىر-بىرلەرى بىرلە سوزلەشىپ، نامازدىگەر سارى مەكتەبتىن يانار بولدى. شاھسەنەم ئەيدىكى:

— ئەي، غىرىب، ئەمدى مەندىن ۋەدە قىلغان بوسەنى ئالغىل، — دىدى. غىرىب ئەيدىكى:

— ئۇل ئىشق مۇجەرىسى ئىدى. ئەمدى ئىشق ھەقىقى بولدى، راۋا ئەرمەس، — دىدى. ئاندا غىرىب شاھ ئابباس ۋەدە قىلىب باسقان موھرىنى سەنەمگە بەردى. شاھسەنەم خۇشۇەقت بولۇب موھرنى كىتابىغە سالىب ئوز ئويىغە كەتتى.

شاھسەنەم ئورداسىغە بارىب، كىتابىنى ئاچىب، ئاتاسى شاھ ئابباسنىڭ ئالدىغە قويۇب، ھەرەم-سارايىغە كىرىب كەتتى. پادىشاھ ئۇل كىتابنى قولىغە ئالىب شۇنداغ ئاچىب كوردىكى، بىر موھر كوردى، ئانى قولىغە ئالىب كوردىكى، ھەسەن ۋەزىر بىرلە شەكەرگاھىدا باسقان موھردۇر. پادىشاھ خوتۇننى ئالدىغە چىرلاب دىدىكى:

— بۇ موھرنى ئوز قولۇم بىرلە باسىب ئەردىم، غىرىب، سەنەم بالىغ بولۇبدۇر، ئەمدى توي قىلساق كىرەك، — دىدى.

خوتۇنى ئەيدى:

— ھەسەن ۋەزىر ئولدى، ئوغلى بىر يىتىمچە تۇرۇر، قىز بىرۇرمىزمۇ؟ — دىدى.

پادىشاھ بۇ سوز بىرلە ۋەدەسىنى سۇندۇرۇب، موھرنى يىرتىب تاشلادى، "غىرىب سەنەمگە مەلامەت يەتكۇرگۇدەك"، دەب. غىرىبنىڭ ئاتاسى باغداد شەھرىدىن ئەردى، "باغدادغە كەتسۇن"، دەب ھوكۇم سۇردى. ئەمدى غىرىب ئاناسنى گۇلجامال سىڭلىسىنى ئالىب ئۇچەيلەن بىر ئەراباغە تۇشۇب كىتەر بولدى. ئاندا شاھسەنەم، ئانىكاسى گۇلنىھالىغە باقىب يىغلادى:

— نە بولغاي غىرىبنى بىر كورۇب قالسام، — دىدى. ئاندا ئانىكاسى كىشى چىقاردى. "ئەرباكەش غىرىبنى سەنەمنىڭ رەۋاقىنىڭ تۇبىدىن ئالىب ئوتسۇن"، دەب. قىرىق كەنىزەك بىرلە سەنەمنى رەۋاقنىڭ ئۇستىگە ئالىب چىقتى، ئاندا شاھسەنەم رەۋاق ئۇستىدە تۇرۇب (ئەيتقانلارى).

جەۋاب سەنەم:

مۇندىن كىتەر بولساڭ باغداد شەھرىگە،
غىرىب، سىنى بىر ئاللاغە تاپشۇردۇم.
منى قويدۇڭ تۇگەنمەس ھىجران (ئوتى) گە،
غىرىپ، سىنى بىر ئاللاغە تاپشۇردۇم.

جەۋاب غىرىب:

منى كەتتى دەب يارىم، مەلۇل بولماغىل،
يىغلاماغىل سەنەمجان، كەتسەم كىلۇرمەن.

قىزىلگۈلدەك ئاچىلىبان سولماغىل،
يىغلىماغىل، سەنەمجان، كەتسەم كېلۇرمەن.

جەۋاب سەنەم:

يىغلاماي نەيلەيىن، كوڭلۇم بۇزۇلدى،
مۇھەببەتنىڭ رىشتەسى جاندىن ئۈزۈلدى.
پېشانەمگە شۇم قىسمەتلەر يازىلدى.
غېرىب، سېنى بىر ئاللاغە تاپشۇردۇم.

جەۋاب غېرىب:

مېنى كەتتى دېيان بولمە سەرگەردان،
بىر قىيا باقمىشىڭ جانىمغە دەرمان،
باشىم ئامان بولسە، تەندە خەستە جان،
يىغلىماغىل، سەنەمجان، كەتسەم كېلۇرمەن.

جەۋاب سەنەم:

كېلۇرمەن دەب مىنىڭ ئەقلىم ئالۇرسەن،
بىلمەيمەن، سەن كېتىب قاچان كېلۇرسەن؟
بۇ جانىمغە سىڭ ئوتلارنى سالۇرسەن،
غېرىب، سىنى بىر ئاللاغە تاپشۇردۇم.

جەۋاب غېرىب:

سىنى مەن كورمەسمەن ئاھ ئېلە زارە،
قەرار ئېيتسام بارىب باغداد شەھرىدە،
ئولمىسەم كېلۇرمەن يەنە ئۈچ ئايدە،
يىغلىما، سەنەمجان، كەتسەم كېلۇرمەن.

جەۋاب سەنەم:

سەنەم دەر: جافا ئېلە جەبرەم بار،
خەكغە ئاشىق، مىنى يولدا قەبرەم بار.
ئامان كەلسەڭ ئۈچ يىلغىچە سەبرەم بار،
غېرىب، سىنى بىر ئاللاغە تاپشۇردۇم.

جەۋاب غەربىب:

غەربىب دەرلەر، رىسق ئۇزگە بولماسە،
جانىم چىقىب، باشىم چولدە قالماسە،
ئەجەل يىتىب شۇم پەيمانىم تولماسە،
يىغلىما، سەنەمجان، كەتسەم كېلۇرمەن.

ئەلقىسسە، غەربىب يولغا تۇشۇب كەتتى. سەنەم بىھۇش بولۇب يىقىلىب قالدى. غەربىب نەچە كۈن يۇرۇب باغدادغە باردى. باغداد پادىشاھى، "ھەسەن ۋەزىرنىڭ ئوغلى كېلىبدۇر" دەب، ئالدۇرۇب، سەرۇپايى بەربىب، بىر تەخسە تىللا ئىنئام قىلىب چىقاردى.

ھەسەن ۋەزىر بىر مۇنچە خەزىنەسىنى ئاندا پىنھان قىلىب، خوتۇنغە ۋەسىيەت قىلىب ئەردى. ئانى تاپىب ئالىب، خانە قىلىب ئولتۇردى. بىر نەچە مۇددەت ئوتتى. بىر كۈنى غەربىب مىڭ ئەندىشە بىرلە ئىشىك ئالدىدا ئولتۇرسە، بىر نەچە ياش گودەكلەر ساقا ئويناشىب كەلدى. غەربىبنىڭ ھەم ئاتاسى قىلىب بەرگەن ئالتۇن ساقاسى بار ئەردى. ئويگە يۇگرۇب كىرىب ئالىب چىقتى. بۇ گودەكلەر بىرلە ئويناب بارۇر ئەردى. بىر قىرئەندازشەسۇپەدە كىتاب ئاچىب ئولتۇرار ئەردى. غەربىبنىڭ سەقاسى ساچراب قىرئەندازنىڭ ئالدىغە تۇشتى. قىرئەنداز سەقانى ئالدى. غەربىب كېلىب تالاشتى، قىر ئەنداز نەزەر قىلىب كوردىكى، ئەجەب خۇشروي ئوغلان ئىكەن، ئىككى كوزىدىن ئوت چىقاردۇر، پىشانە نۇرۇللا بالادۇر. دىدىكىم:

— ئوغلۇم، قىرئەگە تاشلايمۇ؟ — دىدى. غەربىب ئەيدى:

— كوڭلۇمدەكى مۇرادىمنى تاپساڭ ئۇشبۇ ئالتۇن سەقامنى سەڭا بىرەي، — دىدى.

قىرئەنداز قىرئەگە سالىب دىدىكى:

— دىيار بەكرىنىڭ پادىشاھىنىڭ قىزىغا ئاشىق ئىكەنسىز، — دىدى. ئاندا غەربىب بۇ سوزنى ئېشىتىب، قىرئەندازغە باقىب ئەيتادۇر:

قىرئەندازىم، يول ئاداشتىم،
مىنى بىر يولغە سالغىل.
مەجنۇن كەبى ھەددىدن ئاشتىم،
لەيلى كەبى چۆلگە سالغىل.

يار ئۈچۈن تىنماي يانارمەن،
گاھ ئوتتا (مەن)، گاھ سۇدا مەن.
بىر يالغۇز يۇرگەن تۇرنا مەن،
مەرغىزارە كولگە سالغىل.

ساڭا دەردىم كوڭۈل جايىن،
يىقىنلاتىب يول يىراغىن،

كورسەتكىل يارنىڭ باغىن،
قەرا ئاچىلغان گۈلگە سالغىل.

كېڭەش بەر ئاداشقان قۇلغە،
قوشۇلغايمۇ يارىم بىرگە؟
كارۋان كوچتى (بىر) مەنزىلگە،
مىنى بىر مەنزىلگە سالغىل.

غېرىب دەرلەر (شۇل) ئاتىمە،
ئىزهار ئەيلەي مەن دادىمە،
ئېشتكىل بۇ فەريادىمە،
مىنى يارىم بىرگە سالغىل.

ئەلقىسسە، قىرئەنداز باز ئىخلاس بىرلە قىرئە تاشلاب دىدىكى:
— سەنەمنىڭ باغبانىغە ئوغۇل بولساڭ كېرەك، باغبان بىرلە نامە يازىب يىبەرسەڭ نامەنى كورۇب باغىغە كەلسە شۇندا كورىسەن،— دىدى.
غېرىب ئالتۇن سەقانى قىرئەندازغە بېرىب، ئاناسى قەشىغە بارىب، زار - زار چۇن ئەبرۇ نەۋ باهار يىغلاب، رۇخسەت تىلەب يىغلاغانلەرىدۇر:

خوش قال ئەمدى كەئبەم ئانام،
مەن بۇگۇن كېتەر بولدۇم.
شاه ئاببا سخان دەردىدىن،
باش ئالىب كېتەر بولدۇم.

باش قويۇب پىرى ئۇستادە،
ئوزۇم سالىب بەرباده،
قوشۇلۇپ ئاشقى فەرهادە،
شېرىن دەب ئوتەر بولدۇم.

گەر ياتماسمەن بۇ يەردە،
سەنەم سالدى ئاه - دەردە،
يار - يار دەب يات ئەلدە،
بىر ۋەتەن تۇتار بولدۇم.

يىغلارەم يار دەردىدىن،
كېتەرمەن باغداد شەهرىدىن،

كوز يۇمۇپ ئىشق هەجرىدىن،
دۇر ئۇچۇن تەپار بولدۇم.

غەرىب دەرلەر، قەرىنداشىم،
كويەر بولدى ئىچى - تاشىم.
يات ئەللەرگە بۇ باشىم —
ئالىبان كېتەر بولدۇم.

ئەلقىسسە، ئاناسى بۇ سوزنى ئېشىتىپ، ئانچە مەنىسى قىلىپ يىغلاپدى، ناۋەر بولما-دى. ئاخىر مېھرىبان، غەرىبنىڭ پېشىنى تۇتۇپ، نا ئىلاج رۇخسەت بېرىپ، جان - جىگەر-دىن ئاھ تارتىپ، يىغلاپ ئەيتادۇر:

هەسەن ۋەزىر ئولدى (دەب) ساڭا قۇۋاندىم،
بالام، سېنى بىر ئاللاغە تاپشۇردۇم.
بىر نەچە كۈن بويۇڭ كورۇپ سۈيۈندۇم،
بالام، سېنى بىر ئاللاغە تاپشۇردۇم.

بىر يار ئۇچۇن خۇناسەلەر قويارسەن،
يات ئەللەرگە باشىڭ ئالىب كېتەرسەن،
ئەمدى مېنى، گۇلجامالنى نەيلەرسەن؟
بالام، سېنى بىر ئاللاغە تاپشۇردۇم.

كوزۇمنىڭ روشەنى، تۇرۇم سەن ئىدىڭ،
بېھىشتىم، فىردەۋسىم، هۇرۇم سەن ئىدىڭ،
يە بەخت مەدارىم، پىرىم سەن ئىدىڭ،
بالام، سېنى بىر ئاللاغە تاپشۇردۇم.

ئەمدى سەن كېتەرسەن ئۇزاق يوللارە،
مۇرۇۋۋەت ئەتمەدىڭ غەمكىن قوللارە،
سوراق سالسام كېرەك، ئەلدىن ئەللارە،
غەرىب، سېنى بىر ئاللاغە تاپشۇردۇم.

دۇشمەن يۇزى قارا بولسۇن ئارادە،
بىزنى قويدى تۇگەنمەسلەر بەلادە،
مېھرىبان دەر، يېتەلمەدىم مۇرادە،
بالام، سېنى بىر ئاللاغە تاپشۇردۇم.

غېرىپ يولغە چىقىپ بىركۆچە بىرلە بارۇر ئەردى، بىر خىلۋەتدە بىر قەلەندەر گۇلـ خان سالىب، جەندە كۇلاھسىندە، غېرىب ئالدىغە باردى، دىدىكى:

— ئەي، بېنەۋاھ! ئەۋرىشىم لىباسلەرىمنى سەڭا بېرەي، بۇ جەندە لىباسلەرىڭنى مەڭا بەرگىل، — دەب لىباسلەرىنى ئالىب كەيدى. ئۇزىنى پۇشدە قىلىب، نەمازدىگەر سا- رى باغداد دەرۋازەسىدىن چىقىپ بارۇر ئەردى، گۇلجامال دىگەن سىڭىللەرى بىرنەچە قىزلار بىرلە دەرۋازە تاشىغا سەيلە قىلماق ئۈچۈن چىقىپ ئەردى. يا- نىب كىرىب كېلۇر ئەردى، ئالدىدىن بىر ھەيۋەت، بىرسەلاپەت بىر دېۋانە ئوتۇب بارا- دۇر. گۇلجامال شۇندىغ پېشانەسىگە باقتى، غېرىب ئاكاسىنى تونىدى، يۇگۇرۇب بارىب جەندەسىنىڭ پېشىنى تۇتۇب ئەيتادۇر:

ئارادىن بىر سوز كەچمەيىن،
جان ئاكام، قايدا بارۇرسەن؟
مېنىڭ كوڭلۇمنى ئاچمايىن،
جان ئاكام، قايدا بارۇرسەن؟

ئانام خىزمەتىن قىلماي،
كېڭەن سوراغدا بولماي،
ئوز قولۇڭدا گوردە قويماي،
جان ئاكام، قايدا بارۇرسەن؟

بىزنى ئەيلەدىڭ بېچارە،
باغرىم بولدى پارە - پارە،
يۇرەكىمگە سالىب يارە،
جان ئاكام، قايدا بارۇرسەن؟

مەن كەچتىم ئەمدى بۇ جاندىن،
قول ئۇزدۇم پايدا - زىياندىن،
سولمادى ئۇمىدىم سەندىن،
جان ئاكام، قايدا بارۇرسەن؟

بىر نامەردىنىڭ پەندىن ئالىب،
كېتەر بولدۇڭ باشىڭ سالىب،
بىزنى بۇ يول ئوتغا سالىب،
جان ئاكام، قايدا بارۇرسەن؟

ياندى يۇرەك - باغرىم ياندى،
تىلەندى ئومرۇم تىلەندى،

تىرىكلىك سېنىڭ بىلەندى،
جان ئاكام، قايدا بارۇرسەن؟

يۇرەكسىم ئوتغە داغلاتىب،
بەختىمگە قارا باغلاتىب،
گۈلجامالنى قان يىغلاتىب،
جان ئاكام، قايدا بارۇرسەن؟

ئەلقىسسە، غېرىب ئەيدىكى:
— ئەي، سىڭلىم! سېنى، ئانامنى خۇداگە تاپشۇردۇم، — دىدىلەر. گۈلجامال بېخود بولۇپ يىقىلىپ قالدى. غېرىب ئەيدىكى:
— كىشى ئىشىق بالاسىغە گىرىفتار بولسە، ئاتا - ئانا، سىڭلىسىغا قەراغالى بولماس، — دەپ يېزلغا كىردىلەر.
گۈلجامالنى ھەمسوھبەت قىزلار ھۇشىغا كەلتۈرۈپ، ئاناسىغە ئالىب بارىب تاپشۇردى. بۇلار يىغلاماققە مەشغۇل بولدى.
ئەلقىسسە، غېرىب ئۇل كۈنى ناماز خۇفتەن بىرلە بىر تاغقە يەتتى، ئۇل تاغ كەنەرەسىدە بىرغار بار ئەردى. ئاندا شەيخ جۇنەيدىي باغدادىي مەكان قىلىب ياتقان ئەردى. غېرىب ئەيدىكى: "ھەر كىشى بىر پىرمىر شىبىدغە قول بەرمەگۈنچە ۋەسلىگە يەتكەلى بولماس"، دەپ غار ئىشىكىگە بارىب تەۋەججۇھ قىلىب ئۇردى. شەيخ جۇنەيدىي مىرەقبەدە ئولتۇرۇپ كوردىكى، ئون ئىككى ياشار بىر ئوغلان كېلىب ئىنتىزار بولۇپ تۇرۇبدۇر. ئەمما چىراغقە ياغنى قۇيۇپ، فىلىتەنى سالىب بىر پىرمىر شىبىدنىڭ دۇئاسى بىرلە يورۇتماقنى قەسد قىلىبدۇر. شەيخ جۇنەيدىي ئەيدىكى:
— ئەگەر كىشىنىڭ ئىشىكىگە مېھمان كەلسە، ئوي ئېگەسىگە ئالدىغە چىقماغلىق لازىمدۇر، — دەپ ئورنىدىن تۇردى. غاردىن چىقىب كېلىب غېرىبنى كورۇپ، شەيخ جۇنەيدىي سەلام قىلغانىنىڭ بەيانى:

جەۋاب جۇنەيدىي:

ئەسسالامۇئەلەيكۇم، غېرىب ئاشىغىم،
ھەق رەسۇل ئىكرامنى قايدىن ياراتتى؟
رەسۇل ئۈچۈن نەچە دەريا ياراتتى؟
ئوغلۇم، ئاشىق بولساڭ، مەڭا جەۋاب بەرە

جەۋاب غېرىپ:

ۋەئەلەيكۇمئەسسالام، جۇنەيدىي باغدادىم،
ھەق رەسۇل ئىكرامنى نۇردىن ياراتتى.

رەسۇل ئۇچۇن يەتتە دەريا ياراتتى،
مەڭا ئۇستاز بولساڭ، جەۋابىم شۇلدۇر.

جەۋاب جۇنەيدىي:

قەيسى دەرەختدۇر تېنىدىن سۇ ئىچەر؟
قەيسى دەرەختدۇر ئالەمنى قۇچار؟
قەيسى قۇشتۇر ھەر تەرەپ سەيلانە ئۇچار؟
ئوغلۇم، ئاشىق بولساڭ، مەڭا جەۋاب بەر.

جەۋاب غەرىب:

ئىمان - دەرەختدۇر، تېنىدىن سۇ ئىچەر،
كوكۇل بىر شاخدۇركى، ئالەمنى قۇچار.
روھىمىز بىر قۇشدۇر، سەيلانە ئۇچار،
مەڭا ئۇستاز بولساڭ جەۋابىم شۇلدۇر.

جەۋاب جۇنەيدىي:

ئۇلار كىمدۇر بېھىشتكە كىردى، چىقمادى؟
ئۇلار كىمدۇر، ئاسمانغا چىقتى، تۇشمەدى؟
ئۇلار كىمدۇر، تۇغۇلدى، ھەرگىز ئولمەدى؟
ئوغلۇم، ئاشىق بولساڭ، مەڭا جەۋاب بەر.

جەۋاب غەرىب:

ئىدرىس پەيغەمبەر بېھىشتكە كىردى، چىقمادى،
ئەيسا پەيغەمبەر ئاسمانغە چىقتى، تۇشمەدى.
خىزىر پەيغەمبەر تۇغۇلدى، ھەرگىز ئولمەدى،
مەڭا ئۇستاز بولساڭ، جەۋابىم شۇلدۇر.

جەۋاب جۇنەيدىي:

ئۇل نېمەدۇر كۇن - تۇن ئالەم چىراغى؟
ئۇچىۋز ئاتمىشدۇر ئانىڭ يافراغى.
ئىچىندە باردۇر سەر ئىسىل شاخى،
ئوغلۇم، ئاشىق بولساڭ، مەڭا جەۋاب بەر.

جەۋاب غەرىب:

ئاي بىلەن كۈندۈر، ئالەم چىراغى،
ئۇچيۇز ئاتمىش كۈندۈر، ئانىڭ يافراغى.
رامزان ئايىدۇر، سەر ئىسىل شاخى،
مەكا ئۇستاز بولساڭ، جەۋابىم شۇلدۇر.

جەۋاب جۇنەيدىي:

ئۇلار كىمدۇر، يىمەي - ئىچمەي تويىدىلەر؟
ئۇلار كىمدۇر، ئەرشگە قەدەم قويىدىلەر؟
ئۇلار كىمدۇر، ئوز فەرزەندىنى سويىدىلەر؟
ئوغلۇم، ئاشىق بولساڭ، ماكا جەۋاب بەر.

جەۋاب غەرىب:

مەلايىكدۇر، يىمەي - ئىچمەي تويىدىلەر،
ھەزرەت ئەلى ئەرشگە قەدەم قويىدىلەر،
ئىبراھىمدۇر، ئىسمائىلنى سويىدىلەر،
مەكا ئۇستاز بولساڭ، جەۋابىم شۇلدۇر.

جەۋاب جۇنەيدىي:

ئۇلار نەدۇر، ئاسمان ئۇزرە يىيىلغان؟
ئۇلار نەدۇر، كوكدىن يەرگە توكۇلگەن؟
ئۇلار كىمدۇر، قىزىل قانغە بويالغان؟
ئوغلۇم، ئاشىق بولساڭ، ماكا جەۋاب بەر.

جەۋاب غەرىب:

يامغۇر بولۇر، كوكدىن يەرگە توكۇلگەن،
بۇلۇت بولۇر، ئاسمان ئۇزرە يىيىلغان.
شىھىد بولۇر، قىزىل قانغە بويالغان،
مەكا ئۇستاز بولساڭ، جاۋابىم شۇلدۇر.

جەۋاب جۇنەيدىي:

ئۇلار كىمدۇر، قەناتى بار، سانى يوق؟
ئۇلار كىمدۇر، تىنىسى بار جانى يوق؟

ئۇلار كىمدۇر، ئاق يۈزدە قانى يوق؟
ئوغلۇم، ئاشىق بولساڭ، مەڭا جەۋاب بەر.

جەۋاب غەرىب:

جەبرائىلدۇر، قانىتى بار، سانى يوق،
قارا يەردۇر، تېنىسى بار، جانى يوق.
ئانىت ئىچكەننىڭ ئاق يۈزدە قانى يوق،
مەڭا ئۇستاز بولساڭ، جەۋابىم شۇلدۇر.

جەۋاب جۇنەيدىي:

ئۇلار نەدۇر، ئەكمەي، تىكمەي باغ بولغان؟
ئۇلار نەدۇر، سىنەلەرى چاك بولغان؟
ئۇلار كىمدۇر، بىر فەرزەندگە داغ بولغان؟
ئوغلۇم، ئاشىق بولساڭ، مەڭا جەۋاب بەر.

جەۋاب غەرىب:

جەڭگال بولۇر، ئەكمەي، تىكمەي باغ بولغان،
ئاشىق بولۇر، سىنەلەرى چاك بولغان.
پەيغەمبىرىم بىر فەرزەندگە داغ بولغان،
مەڭا ئۇستاز بولساڭ، جەۋابىم شۇلدۇر.

جەۋاب جۇنەيدىي:

ئۇلار نەدۇر، تولا تاشار، قۇرىماس؟
ئۇلار نەدۇر، ئولمەس، ھەيۋەت، قېرىماس؟
ئۇلار نەدۇر، قانلار ئاندىن ئېرىماس؟
ئوغلۇم، ئاشىق بولساڭ، مەڭا جەۋاب بەر.

جەۋاب غەرىب:

دەريا بولۇر، تولا تاشار، قۇرىماس،
بىر خۇدادۇر، ئولمەس، ھەيۋەت، قېرىماس.
كەربەلادۇر، قانلار ئاندىن ئېرىماس،
مەڭا ئۇستاز بولساڭ، جەۋابىم شۇلدۇر.

جەۋاب جۇنەيدىي:

ئۇلار نىدە ئۇر، ئارت ياقىدا ئاغزى بار؟
ئۇلار نەدۇر، سۇ ئىچىدە غازى بار؟
ئۇلار نەدۇر، ئوتراسىدا مىغىزى بار؟
ئوغلۇم، ئاشىق بولساڭ، مەڭا جەۋاب بەر.

جەۋاب غىرىب:

فىردەۋىسدۇر سۇ ئىچىدە غازى بار،
نوكەرمەندۇر ئارقاسىدا ئاغزى بار،
دانەلىدۇر ئوتراسىدا مىغىزى بار،
مەڭا ئۇستاز بولساڭ، جەۋابىم شۇلدۇر.

جەۋاب جۇنەيدىي:

جۇنەيدىي دەر، قەچان زۇلمەت بولادۇر؟
قەيسى كۇن دەججەل تاغدىن تۇرادۇر؟
قەيسى كۇن ئاخىر زەمان بولادۇر؟
ئوغلۇم، ئاشىق بولساڭ، مەڭا جەۋاب بەر.

جەۋاب غىرىب:

غىرىب دەر، دۇشەنبەكۇن زۇلمەت بولادۇر،
چەھارشەنبە كۇن دەججەل تاغدىن تۇرادۇر.
جۇمە كۇنى ئاخىر زەمان بولادۇر،
مەڭا ئۇستاز بولساڭ، جەۋابىم شۇلدۇر.

ئەلقىسسە، ئۇل كىچە شەيخ جۇنەيدىي بىرلە ھەمسوھبەت بولۇب دۇئاسىنى ئالىب يولغا كىردى. باغداد بىلەن دىيار بەكرىنىڭ ئارالىغى ئوتتۇز كۇنلۇك يول ئەردى، كىتىب بارۇر ئەردى، ئىككى قاراقچى قولىغە گىرىفتار بولدى. غىرىبنىڭ يان بىلىنى باقتى، بىر پۇللۇق نىشانە تاپمادى، "بازار مەيدانىدا ساتىب خىراجەت قىلالى"، — دەپ ئەيدىكى:

— ئەي، ئوغۇل، بىزگە قۇل بولغىل، بولماسە نابۇد قىلۇرمىز، — دىدى.

غىرىب «قولۇم بايلاندى» دەپ ئىتتقانلەرى:

مەن نەيلەيمن، نازۇك قولۇم بايلاندى،
يار جەمالىن كورمەي، ئولەر ئوخشايمەن.
قاراقچىلار ئولتۇرمەككە چاغلاندى،
يار جەمالىن كورمەي، ئولەر ئوخشايمەن.

بۇ جانىمغە قەست قىلدى قاراقچى ئاپەت،
مۇندىن قۇتۇلماغىم يوقتۇر سەلامەت،
گويا بولدى مەڭا روزى قىيامەت،
يار جەمالىن كورمەي، ئولەر ئوخشايمەن.

ياقامنى چاك ئېتىب ئەيلەسەم فەريياد،
ئەجەپ خۇشخۇي جۇۋانە، قامەتىم شەمشاد،
يىقىلسۇن، بۇزۇلسۇن بۇ چەرخى ناشاد،
يار جەمالىن كورمەي، ئولەر ئوخشايمەن.

غېرىبجاننىڭ پىرىدۇر جۇنەيدىي باغدادىي،
سەندىن ئوزگە كىمگە ئەيتاي بۇ دادى،
ئاللا بەرسۇن ئاشقلارنىڭ مۇرادى،
يار جەمالىن كورمەي، ئولەر ئوخشايمەن.

غېرىب ئەيدىگى:

ــ ئولگەندىن قۇل بولغان ياخشراقدۇر، ــ دىدى. قاراقچى غېرىبنى ئالىب بارۇر ئەردى. غېرىب: «يار جەمالنى كورمەدىم»، ــ دەپ يىغلاپ ئەيتادۇر:

غەمدىن قۇتۇلماغان مېھنەتلى باشىم،
كۇندە يۇزمىڭ ھىجرانە تولدى، نەيلەيمن؟
ۋەفاسى يوق شۇم فەلەكنىڭ گەردىشى،
تۇگەنمەس سەۋداغە سالدى، نەيلەيمن؟

بۇلبۇل بولۇب گۇلىستانىن كەزمەدىم،
باغبان بولۇب ئالمالارىن ئۇزمەدىم،
يارگە يېتىب شەكەر لەبىن سويمەدىم،
كوڭلۇمدە ئارمانىم قالدى، نەيلەيمن.

ياخشىلار ئىزلەبان يۇردۇم ھەريانە،
ھەممە سەۋدا ئىشلارىم بولدى زىيانە،

بىر قىيا باقتىلەر دەۋر يەگانە،
ئەقلىمنى لال ئېتىب ئالدى، نەيلەيىن؟

باشىمغە ھەر زەمان يەتتى سەۋدالەر،
يېتۈشتى جانىمگە يۈزمىڭ بەلالەر،
كوزلەرىمدىن ئاقار قانلىق دەريالەر،
غەرق ئېتىب جەھاننى ئالدى، نەيلەيىن؟

غەرىب قۇل دەر، ئەمدى مەنى ئاتىمە،
فەلەك ھېچ يەتمەدى كوڭۈل شادىمە،
ھەق مۇيەسسەر ئەتمەدى ئۇز مۇرادىمە،
ياخشى كۈن يامانە بولدى، نەيلەيىن؟

ئەلقىسسە، شاھسەنەمدىن سوز ئېشتىمەك كېرەك.

شاھسەنەم غەرىبدىن ئايرىلىپ، سىنەسىنى ھول يەرگە قويۇب ياتتى، ھېچ دەمساز بولمادى، ھەر تەرەپتىن شاھسەنەمنى ئالغالى پادىشاھلەر ئەلچىلەر يىبەردىلەر. شاھ ئاببىاس قىزىنىڭ زەبۇنلىغىدىن ئوزۇر ئەيتىب يانىدۇردى. بىر كۈن پادىشاھ جەمى مۇنەججىم، قىرئەندازلەرنى ئالدىغە چىللاب دىدىكى:

— بۇ قىزىم نىمە كېسەلگە گىرىفتار بولۇبدۇر، — دىدى. ئاندا مۇنەججىملەر دىدىكى:

— بۇ قىزنىڭ بەدەنىدە ھېچ كېسەل يول، ئىشق سەۋداسىغە گىرىفتار بولۇبدۇر.

— بۇ كېسەلگە باغۇ بۇستان، ھەرەم گۇلىستان بولسە، تەماشە قىلسە كوڭلى ئاچىلۇر، — دىدى.

— ئاندا پادىشاھ ئاببىاس ياساۋۇللارنى بۇيىردى:

— نە يەردە خۇش ھەۋا چاھار باغ بولسە تاپىڭلەر! — دىدى.

تونە دەرياسىنىڭ لەبىدە بىر باغ تەيىن قىلىب پادىشاھغە مەلۇم قىلدىلەر، پادىشاھ غەزنەسىنى ئاچتى:

— ھەر نىمە لازىم بولسە ئالىب باغنى راست قىلىڭلار، شاھسەنەمنىڭ خىزمەتىگە يۈز كەنىزەك، قىرىق قۇل تەيىن بولسۇن، — دىدى.

نەچە باغبان چىقاردى، ئاندا يۈز كەنىزەك راست بولدى، بىر كەم قىرىق قۇل تەيىن بولدى. بىر قۇل كەمىيب قالىب بازار-بازار يۇرۇب ئەردى. بىر گۇزەرگاھدىن ئوتۇب بارسە بىر كىمەرسە ئىككى قۇلنى بازارغە سالىبدۇر. باغبانلەر كورۇب خەرىدار بولدى.

— بەھاسى نىمە؟ — دەب سوردى.

— مىڭ تىللا، — دىدى قاراقچىلار.

— مىڭ تىللاسى فىدا بولسۇن، شاھسەنەمگە مۇناسىب ئىكەن، — دەپ ھەمىياندىن مىڭ تىللا چىقارىب بىرىپ يولغە كىردى. شاھسەنەمنىڭ باغبانى ئىكەننى غەرىب بىلمەدى،

غېرىب ئىكەننى باغبانلار بىلمەدى، يولدا بارغۇنچە باغبان سورادى:
ــ ئەي، ئوغلۇم، سەن راستىنى ئەيغىل، ئەسلىك قۇلمۇ؟ ــ غېرىب ئەيدى:
ــ سىز پۇل بېرىب ئالدىڭىز، قۇلۇڭىز تەرۇرمەن، ــ دىدى. باغبانىنىڭ ھىچ ئوغلى، قىزى يوق ئەردى، ئەيدىكىم:
ــ ئەي، ئوغلۇم! سەندىن قۇل نامەسىنى ئوچۇرەي، مەڭا قىيامەتلىك ئوغۇل بولغىل، ــ دىدى.
ــ سىز ھەم قىيامەتلىك ئاتام بولۇڭ، ــ دەب ۋەدە قىلىشىب يولغا تۇشۇب، شاھسەنەمنىڭ باغىغە باردى. باغبانىنىڭ سەمىۋق بۇۋۋى دەب خوتۇنى بار ئەردى:
ــ بۇ قۇلنى قانچەگە ئالدىڭىز؟ ــ دىدى، باغبان:
ــ قۇل ئاتىنى ئاغزىڭگە ئالمە، بۇ بىزنىڭ قىيامەتلىك فەرزەندىمىز، ــ دىدى.
غېرىب سىدىق ئىخلاس بىرلە خىزمەت قىلۇر ئەردى!① غېرىب باغدا ئىشلەپ بۇ ناخشىنى ئېيتتى:

فىراق مېنى ھازىر ئەيلەدى بەرباد،
بىر خۇداغا يىغلاپ ئەيلەدىم پەريات.
كېسەر ھامان تاغلارنى ئۇل فەرھاد،
فەرھاد كەبى شېرىن جاننى كورەرمۇ؟

نەيلەيىن، مەن شۇل يارىمدىن ئايرىلدىم،
قالىپ ئانا، سىڭلىم، ۋەيرانە دىيارىم،
تولۇن ئايدەك قىزىل يۇزلۇك نىگارىم،
سەنسىز ئەمدى بۇلبۇل ناله قىلارمۇ؟

فىغان چۇشتى ھەسرەت بىلەن باشىمە،
بىر يىتىممەن ئاغۇ چۇشتى ئاشىمە،
غېرىب دەرلەر ھىچ كىم كەلمەس قاشىمە،
يۇسۇف كەبى زىندان ئىچرە ياتارمۇ؟

بۇبى ئانا غېرىبنىڭ ناخشىسىغا بېرىلىپ:
ــ ئەي، ئوغلۇم، نېچە ئاي بولۇب، سەن ئوزىمىزنىڭ ئوغلىدەك بولدۇڭ، ئاتاڭ كىم، ئاناڭ كىم، قايدىن بولۇرسەن؟ ــ دەب سوردى. غېرىب، باغبان ئانىغا قاراپ بۇ سوزىنى ئېيتتى:

① مۇشۇ يەردىن باشلاپ قولىيازمىدا بىر نەچچە ۋاراق يوق، قاراڭ: ئا. م مۇگىنوۋ. ئوپىسانىنى ئۇيگۇرسكىخ رۇكوپىسىي، ئىنىستىتوتا نارودوۋ ئازىيى، م، 1962، ستىر، 112.
قول يازمىدىكى ئەينە شۇ ۋاراقلارنىڭ ۋەقەلىگى سارەندە ن. ناسىروۋ ئېيتىپ بەرگەن ئاساستا تولدۇرۇلدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنىڭ ئىملاسىمۇ يېڭىچە بېرىلدى.

جانىم ئانا، بولۇرمەن باغداد شەھرىدىن،
ئىشقى ئوتىگە تۆتاشىپ، يانە كېلۇرمەن.
سەنەم بىلەن جۇدالىقنىڭ دەردىدىن،
قانلار يۇتۇپ ھەريانە يۇرۇپ كېلۇرمەن.

مەن ئەيتۇرمەن سەنەمجاننىڭ دەردىنى،
قۇلاق سالىپ ئىشتىكىن مېنىڭ ئەرزىمنى.
سەنەم بىلەن يىراغلىقنىڭ دەردىنى،
مەجنۇن كەبى سەرگەندانە بولۇپ كېلورمەن.

نەيلەيىن مەن، ئاشنا يارىم يات بولدى،
بىر سوز بىلەن يۇرەك ـ باغرىم ئوت بولدى،
كېچە ـ كۇندۇز ئىشىم ئاھۇ ـ دەرت بولدى،
يۇسۇف كەبى زىندانە بولۇپ كېلۇرمەن.

غېرىب بىلمەس نەدۇر مېنىڭ ئەھۋالىم،
سىنەلەرىم گىرياندۇر، ئىشتىكىن زارىم،
مەندىن سوئال سورىساڭ، شۇلدۇر جاۋابىم،
پەرۋاندەك ھەريانە ئۇرۇپ كېلۇرمەن.

ئەلقىسسە، باغبان ئانا بۇ سىرلارنى پىنھان تۇتتى. غېرىب باققا سادىق، ئىخلاس بىلەن خىزمەت قىلار ئىدى. كۇنلەر ئوتۇپ باغنىڭ گۇللىرى ئېچىلىپ، بۇلبۇللار سايراپ، چىمەنلەر يايراپ، پەسىل باھار بولدى. باغبان بۇۋۋى ئېيتتىكى:

— ئەي، ئوغلۇم، ساڭا ئېيتمىسام بولماس، مەن شاھسەنەمنىڭ باغبانىدۇرمەن. باغدا گۇللەر ئېچىلدى، ماڭا گۇل تېرىشىپ بەرگىن، شاھسەنەم ئالدىغە ئالىپ بارۇرمەن.

غېرىب خوشال بولۇپ، رەڭگا ـ رەڭ خۇش پۇراقلىق گۇللەردىن بىر دەستە تىزىپ، ئاندىن بىر نامەنى يېزىپ، گۇلنىڭ ئىچىگە ئوراپ، بىر سوز ئېيتتى:

ئەي، گۇل، سېنى ئىزدەپ، چىمەن بايلايمەن،
بارىپ گۇلۇم — سەنەمگە سالام دېگەيسەن.
ئەرزۇ ـ ھالىمنى ئەيتىپ ساڭا يىغلايمەن،
ياشىڭ توكۇپ سەن ھەم سالام دېگەيسەن.

قىزىل گۇلۇم ئاچىلىپ، سولدى جاھاندا،
بۇلبۇل ھەتۋز گۇل ياندا فىغاندا،
گۇلنى ئۇزسەم بۇلبۇل قالۇر ئارماندا،
گۇل شاخىغە بۇلبۇلۇڭ قوندى دېگەيسەن.

سىنىڭ ئۈچۈن ۋەتىندىن ئايرىلغان،
پەرۋاندەك ئىشقى ئوتىدا كۆل بولغان،
ۋەسلىڭنى دەپ بىر باقچىگە قۇل بولغان،
يۇسۇف كەبى كەنئانىڭ كەلدى دېگەيسەن.

باغىڭ ئىچرە بىر يىتىم ئوغۇل كېلىپتۇر،
چىرايلارى سارغايىپ، ھوشىدىن كېتىپتۇر،
بىلەي دېسەڭ، ئانىڭ ئاتى غېرىبتۇر،
مەجنۇن سۈپەت غېرىبىڭنى كەلدى دېگەيسەن.

ئەلقىسسە، بۇبى ئانا گۈلنى ئېلىپ سەنەمنىڭ قېشىغا راۋان بولدى. شاھسەنەم ھوجرىسىدا چىرايى زەپىرەڭدەك سارغىيىپ، سىنەلىرى چاك بولۇپ بېقارار ياتار ئەردى. ھېچ بىر تېۋىپلەرنىڭ دورىسى كار قىلمىدى. چاھار-باغلار يات بولدى. نەغمە-ناۋا، كەيپى-ساپالار خۇش ياقمىدى، نازۇ-نېمەتلەر گەلدىن ئوتىمىدى، گۈللەرنىڭ پۇراقلىرى ئارام بولمىدى، بۇلبۇللارنىڭ سايراشلىرى بېۋاخ ئىدى. گۈلچى ئانا گۈللەرنى ئېلىپ سەنەم ھوزۇرىغا كىرىپ كەلدى. سەنەم ئېيتتىكى:

— ئەي، گۈلچى ئانا، گۈللەر ماڭا يېتەر، ئۇنىڭ بىلەن مېنىڭ كوڭلۇم ئېچىلماس، ئاۋارە بولماڭ، بۇبى ئانا جاۋابەن ئېيتتىكى:

— ئەي، ماھى تەبان ئىشقىنىڭ ئوتىدا كاۋاپ بولغان ھەسرەتلىك قىزىم!؟ بۇ دەستە گۈل، سەھەر كۈننىڭ شەپەقىدە قىزارغان، بۇلبۇللار ناۋاسىنى بەخش قىلغان، شەبنەم سۈيىنى ئىچكەن، ئاشىق-مەشۇقلار بىر-بىرىگە تۇتار بولغان گۈللەردۇر، بىر پۇراپ كورۇڭ، دەردىڭىزگە دەۋا، رەڭگىڭىزگە شىپا بولۇپ قالار.

شاھسەنەم گۈلنى قولىغا ئېلىپ، ئانداق ھەۋەس-ئىشتىياق بىلەن پۇرىدىكى ئورنىدىن ساچراپ تۇرۇپ كەتتى. گۈللەر ھىدىدىن غېرىبنىڭ ئېسى چىقار ئىدى.

ئاندا سەنەمنىڭ كوڭلىگە غېرىب ئايان بولۇپ، گۈلچى ئاندىن سوئال سورىغىنى، بۇبى ئاننىڭ جاۋابى بۇدۇر:

سەنەم:

چىمەنلەرنىڭ ئىچىدە نازۇك چىمەن بار،
راستىن ئەيغىن، جان ئانا، گۈلنى كىم تىزدى؟
راستىن ئەيغىن، جان ئانا، ئەيلەگىن ئىزھار،
راستىن ئەيغىن، جان ئانا، گۈلنى كىم تىزدى؟

بۇبى ئانا:

نە چىمەندۇر بالام مەندىن سورايسەن؟
بارىن ئۇزەم تىزدىم، بايان ئەيلەيىن؛

كۆنده يۆزمىڭ خىيالدا چىمەن بايلايمەن،
قايىسى بىرسىن، بوتام، ساڭا بايان ئەيلەيىن.

سەنەم:

هېچ قاچاندا تىزماس ئىدىڭ مۇنداق چىمەننى،
راستىن ئەيغىن، جان ئانا، قىنىناما مېنى،
ئولىمىسەم يەتكۆزەرمەن مۇراتقا سېنى،
راستىن ئەيغىن، جان ئانا، گۆلنى كىم تىزدى؟

بۇبى ئانا:

هەر سابادا ئاچىلۇر قىرمىزى گۆللەر،
گۆل ئۈستىدە جان بېرۇر خوشال بۇلبۇللار،
بالام ئويدە بىر ناتەۋان يىتىم ئوغلۇم بار،
ئانىڭ قىساسىن بوتام ساڭا بايان ئەيلەيىن.

سەنەم:

كورسەت ماڭا شۇل ناتەۋان يىتىم ئوغلۇڭنى،
قۇربان قىلاي مەن ئاڭا بارۇ-يوقۇمنى،
سىرداشىمىسەن، جان ئانا، ئاڭلا دادىمنى،
راستىن ئەيغىن، جان ئانا، گۆلنى كىم تىزدى؟

ئەلقىسسە، سەنەم: "غېرىبنىڭ مۇبارەك قولى تەككەن گۆلدۇر بۇ"، — دەپ گۆلنىڭ هەربىر شېخىنى بىر-بىردىن كوزدىن كەچۈرەر ئىدى. شۇندا گۆل ئىچىدىن بىر قەغەز نامايان بولدىكى، سەنەم ئۇنى دەرهال ئېلىپ ئوقۇدى. بۇ خەتتە غېرىب ئوزىنىڭ كەلگەنلىگىنى ئىزهار قىلغان ئىدى. سەنەم بىلەن گۆلنىهال ئايىم خوشال بولۇپ نەغمە-ناۋا قۇردى. كېنىزەكلەر: "سەنەمنىڭ كوڭلى ئېچىلىپتۇ"، — دەپ، شاد-خورام ئۇسۇلغا چۈشۈشتى.

سەنەم شاه ئاببباسقا بىر نامە يېزىپ، باققا چىقىشنى سوراپ گۆلنىهال ئايىمدىن كىرگۈزدى. نامەنى شاه ئاببباس كورۈپ:

— قىزىمنىڭ كوڭلى هەرنە خالىسا، خالىغانچە بولسۇن، چاهار باققا چىقىشى كەلگەن بولسا مەرهەمەت، رۇخسەت قىلۇرمەن، — دەپ رازىلىق بەردى.

شاهسەنەم ۋە گۆلنىهال ئايىم كېنىزەكلەرنى يىغىپ، باققا چىقىدىغانلىغىنى ئۇختۇرۇپ: "باغدا هەرنە كورسەڭ، ئۇنى سوز-چوچەك قىلمايمىز، پادىشاهقا يەتكۆزمەيمىز"، — دەپ

ئۇلاردىن قەسەم ئالدى. قىزلار داغدۇغۇلۇق بىلەن ھازىرلىق كورۇپ، ھېيتتەك ياسىنىشىپ، چاھار باققا يۇرۇپ كەتتى. غېرىب بۇبىي ئاندىن سەنەمنىڭ چاھار باققا سەيلىگە چىقىدىغىنىنى ئاڭلاپ، ئۇزىنى گۇللەر ئارىسىغا پىنھان قىلدى. بۇ ھېلە بىلەن سەنەمنىڭ مۇھەببەت ئوتى فىراقىنىڭ كۆچىنى سىناپ كورمەكچى بولدى. شاھسەنەم باققا كىرىپ، غېرىبنى تاپالماي ھەيران ۋە سەرسان بولدى. ئاندا سەنەم ئاغچىغا قاراپ بىر سوز ئېيتتى:

ئاغچى، كورۇڭ غەمسىز باشىم،
غەمخانە بولدى، نەيلەيمن؟
قاي سوز بىلەن ئاشنا يارىم،
بېگانە بولدى، نەيلەيمن؟

ئەندى تۇرماسمەن بىر سائەت،
كوڭلۇمدە قالمىدى تاقەت،
ئەمگەك بىلەن سالغان ئىمارەت،
ۋەيرانە بولدى، نەيلەيمن؟

مەن كەلدىم يارنى سوراغلاپ،
يار قاچتى مەندىن يىراغلاپ،
يۇرەكىمنى ئوتقا داغلاپ،
پىنھانە بولدى، نەيلەيمن؟

شاھسەنەم دەر چۇشتۇم يەرگە،
ھەركىم ئوز يارىنى كورەرگە،
يارنىڭ كوڭلى باشقا يەرگە،
گۇمانە بولدى، نەيلەيمن؟

ئەلقىسسە، غېرىب موكۇپ ياتقاندا، كېنىزەكلەر ئىزدەپ ھەريان راۋان بولدى. ئىككى قىز غېرىب تەرەپكە قەدەم قويۇپ كېلەر ئىدى. غېرىب ئۇلارنى كورۇپ بىر سوز ئېيتتى:

باققا ئىككى پەرى كېلۇر،
ئەجەپ سەيلانە - سەيلانە.
ئاشقلارنىڭ جانىن ئالىب،
كېلۇر سەيلانە - سەيلانە.

ئىككىلەسى ھەمدەم بولۇپ،
بىر - بىرىگە مەھرەم بولۇپ،

قىيا بېقىپ، قولىن سالىپ،
كېلۇر سەيلانە ـ سەيلانە.

بىرى گۈلدۇر، بىرى غۇنچە،
ھېچ قايسى يوق سەنەچە،
تاماشەگە كېلۇر بارچە،
كېلۇر سەيلانە ـ سەيلانە.

غېرىب ئىزلەر ئۇز يارىنى،
ئىزھار ئەيلەر ئەھۋالىنى،
يار كورسەتۇر جامالىنى،
ئەجەپ سەيلانە ـ سەيلانە.

ئەلقىسسە، سەنەم بېتاقەت بولۇپ، غېرىبنىڭ ئوت پىراقىدا ئېيتقانلىرى:

ئۇچۇردۇم شۇڭقار قۇشۇمنى،
ھېچ بىر يەردە دەرەگى يوق.
ھەسرەت بىلەن بۇ سەيادنى،
تۇتماغۇنچە قارارىم يوق.

قاچتى بۇ دەۋلەتنىڭ قۇشى،
ئاختۇرارمەن يازۇ ـ قىشى،
دەرەگىن بىلمەس ھېچ كىشى،
بۇ مەنزىلدە تۇرارىم يوق.

مەن ئەيتۇرمەن يارىم كەلسە،
كېلىپ غەمكىن كوڭلۇم ئالسە،
شۇم رەقىبلەر تۇيار بولسە،
ئىككىمزنى قويارى يوق.

كورسەت مۇھەببەت يولىنى،
بىر تۇتسام يارنىڭ قولىنى،
كەزسەم كەربالا چولىنى،
بۇ كوڭلۇمنىڭ ئارامى يوق.

ئاشىقلارنىڭ يەتمەس ئاھى،
كىمدىن سوراي كوڭۇل داغى،

خازاڭ بولسۇن چاهار باغى،
بۇ سوهبەتنىڭ بارارى يوق.

سەنەم ئەيتۇر، ئەي مېهربان،
ماڭا سالدى يۇز-مىڭ ئەلۋان،
نەچەن يىللار دەردىڭ بىلەن،
يۇرەكىمنىڭ مەدارى يوق.

ئەلقىسسە، غېرىب تەرەپكە كېتىۋاتقان ئىككى قىز، غېرىبنىڭ ئۈستىگە چۈشۈپ قالدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە گۈلجەمىلە خانىم دىگەن قىز غېرىبنى كورۇپ، "راست سەنەمنىڭ كويگىنىچە باركەن"، — دەپ ئويلاپ ئاشىق-بېقارار بولدى. گۈلجەمىلە خانىم غېرىبقا جىلۋەلەر بىلەن سوز تاشلاپ:

— ئەي، ئاشىق غېرىب، بۇ يەردە ئىككىمىز يالغۇز، هېچ كىشى كورمەس، يۇزۇمدىن بىر سويۇپ قويساڭ ياكى قولۇمدىن بىر تۇتۇپ قويساڭ، — دىدى.

غېرىب تەبەسسۇم بىلەن:

— ئەي گۈزەلىم، مېنىڭ ئوز مەشۇغۇم بار، مەن پاك مۇهەببەتنىڭ قۇلىمەن، سەنەمگە هەرگىز خىيانەت قىلماسمەن، يولۇڭغا بارغىن، — دىدى.

گۈلجەمىلە يەنە مىڭ ناز-كەرەشمە بىلەن:

— قورقمىغىن، مەن هېچ كىشىگە ئەيتماسمەن، سەنەم هەمدەم يارىڭ بولغاندا مەن سېنىڭ يوشۇرۇن يارىڭ بولۇپ يۇرسەم، — دەپ ناله قىلدى.

غېرىب دەرغەزەپ بولۇپ:

— كوزۇمدىن يوقال، قارا كوڭۈل! — دەپ سىلكىدى.

— ئەگەر سەن مېنىڭ بۇ تەلىۋىمنى يەردە قويىدىكەنسەن، بۇ ئىشنى شاهقا خەۋەر قىلىپ قويۇرمەن، — دىدى گۈلجەمىلە خانىم قورقۇتۇپ، غېرىب:

— ئىشتىن قورققان گاداي بولماس، شاهتىن قورققان ئاشىق بولماس، — دەپ رەت قىلدى. گۈلجەمىلە خانىم شاه ئوردىسىغا دەر-بەدەر يۇرۇپ كەتتى.

ئەلقىسسە، شاهسەنەم هوزۇرىغا غېرىبنى كورگەن قىز خەۋەر يەتكۈزۈپ كەلدىكى:

— غېرىب گۈل ئىچىدە موكۈپ يېتىپتۇ، — دىدى. سەنەم شۇندا گۈلنىهال ئايىمغا قاراپ بىر سوز دىدى:

ئاغچى ئانا، مېهربانىم،
يارىم غېرىبجاننى كەلتۇر.
قىزىل يۇزلۇك، قەلەم قاشلىق،
ئۇل شاهى تاباننى كەلتۇر.

مېنىڭ بىلەن ۋەدە قىلغان،
كېچىلىرى زار يىغلىغان،

باغ ئىچىدە گۈلدە ياتقان،
باغرى يارا، قاننى كەلتۈر.

مىسرى ئېلىدە يۇسۇف قالغان،
جافا تارتىپ، راھەت ئالغان،
جافا تاغىنى پارە قىلغان،
ئۇل بەندى زىندانىنى كەلتۈر.

شاھسەنەم دەر، قارا بەختىم،
يېقىنلاشتى ئولەر ۋاختىم.
كەلتۈر مېنىڭ تاجۇ-تەختىم،
دەردىمگە دەرمانىنى كەلتۈر.

گۈلنىھال ئايىم غېرىبنى كەلتۈرگىنى يۇرۇپ كېتىدۇ. غېرىب يەنە باشقا بىر يەرگە پىنھان بولۇپ، سەنەمنىڭ ئۈزىنى كۈتىدۇ، گۈلنىھال ئايىم غېرىبنى تاپالماي قايتىپ كېلىدۇ. سەنەم تاقەتسىزلىك بىلەن غېرىبنى ئىزدەپ، بىر چىنارنىڭ قېشىدىن ئوتۇپ كېتىۋاتقاندا غېرىب سەنەمنى كورۇپ بىر سوز دىدى:

باغۋەن بولۇپ باغىڭ ئىچرە،
تەرسەم تازا گۈللەرىڭدىن.
ئېگەم سېنى خۇش ياراتمىش،
ئەگسەم نازۇك بەللەرىڭدىن.

مېنى سورىساڭ ئۇشبۇ ھالدا،
رەڭگىم سارىغ، كوزۇم يولدا،
ئاي يۈزۈڭگە تۇتما پەردە،
تەرھى ناله قوللارىڭدىن.

مېڭىشىڭ مىسلى لالەدۇر،
باقىشىڭ جاننى ئالەدۇر،
ئاغزىڭ ئالتۇن پىيالەدۇر،
قۇيۇپ ئىچسەم چايلارىڭدىن.

سەھەر تۇرۇپ ساچىڭ تارا،
ئاي يۈزۈڭگە رومال ئورا،
دۇشمەن يۈزى بولسۇن قارا،
دانە-دانە خاللارىڭدىن.

غېرىب ئاشىق، بولدۇم پەقىر،
يار يولىدا يۇردۇم ھەقىر،
قىلىم سوزلەر ئەرزىم ئوقۇر،
بىللە ئوتسەم يوللاردىكىدىن.

ئەلقىسسە، ئاشىق-مەشۇقلار دىدار غېنىمەت قىلىشىپ ئاندا بىر-بىرىگە بىقىپ مۇھەببەتلىرىنى ئىزھار قىلىشىدۇ.

غېرىب:

نەچە ۋاقتىن ئاھ ئۇرۇپ مەن يارنى دەپ،
باغدا يارىم بار ئىكەنىن بىلمەدىم.
ھەسرەت بىلەن سەنەمجانىم قايدا دەپ،
سەنەمجاننىڭ باغدا ئىكەنىن بىلمەدىم.

سەنەم:

ھەيران قىلدى مېنى شېرىن سوزىڭىز،
بۇ باغ ئىچرە مېنىڭ بىلەن يۇرسىڭىز،
ئەمدى كەلدى خوشال پۇرسەت بىلىسىڭىز،
چاھار باغلار خاس ئىكەنىن بىلمەدىم.

غېرىب:

قۇربان بولاي قاشىڭ بىلەن كوزىڭگە،
فىدا بولسۇن جانىم ھەر بىر سوزىڭگە،
كەل، سەنەمجان، تويۇپ ئالاي ھوسنىڭگە،
تىلىگەن جانىم بار ئىكەنىن بىلمەدىم.

سەنەم:

بۇلبۇل بولۇپ شەكەر ئەفشان ئەيلەيىن،
گۇل ئىشقىدا تۇنلەر بويى زارلايىن،
كەل، غېرىبجان، بۇ باغ ئىچرە يۇرەيىن،
تىلىگىم جانىم بار ئىكەنىن بىلمەدىم.

ئەلقىسسە، غېرىب-سەنەم چاھار باغدا كېچە-كۈندۈز تاماشە قىلىپ، مەي-شاراپ بىلەن نەغمە-ناۋا قۇرۇپ، كېنىزەكلەرنىڭ ئۈسۈللىرىنى كورۇپ، كوڭۈللىرىنى ئېچىپ تۇرغىنىغا بىر نەچە كۈن بولغاندا، پادىشاھ ئابباسنىڭ قۇلىغا خەۋەر يەتتىكى: "غېرىب بىلەن سەنەم چاھار باغدا ئەدەپسىزلىك قىلىپ يۈرۈر"، — دەپ. ئاندا شاھ ئابباس دەرغەزەپ بولۇپ، غېرىبنى تۇتۇپ زىندانغا سېلىشنى بۇيرىدى. ئابدۇللا شاتىر ياساۋۇللار بىلەن ئاتلىنىپ چاھار باقتا يېتىپ كېلىپ، غېرىبنى كورۇپ تۇتۇپ باغلار بولدى. ئاندا سەنەم ئابدۇللاغا يالۋۇرۇپ بۇ سوزنى ئېيتتى:

ماڭا چۈشكەن تەنىلەر، بارچىگە چۈشەر،
تەگمىگىن سەن يارىمگە، ئاللا ھەققىدە.
سەن يارىمنى تۇتساڭ بەختىڭ نە ئاشار؟
تەگمىگىن سەن يارىمگە، ئاللا ھەققىدە.

زەھەر — زوقۇم باردۇرۇر سېنىڭ قولۇڭدا،
ھەرنە قىلساڭ ئىختىيار سېنىڭ ئوزۇڭدە.
بىزنى ئالىپ بارماغىل ئاتامنىڭ ئالدىغە،
تەگمىگىن سەن يارىمگە، ئاللا ھەققىدە.

ئاتام سېنى يىبەرىپتۇ، پەرمانلەر قىلىپ،
نە ئىشىڭ باردۇر سېنىڭ ياخشى - ياماننى بىلىپ؟
قۇلاق سالغىن، ئابدۇللا، سوزۇمگە كىرىپ!
تەگمىگىن سەن يارىمگە، ئاللا ھەققىدە.

زامىن بولما ئاشىقلەرنىڭ قانىنە،
رەھىمە قىلغىن غېرىبجاننىڭ ھالىنە،
سەن قالۇرسەن مەلامەتنىڭ قانىنە①،
تەگمىگىن سەن يارىمگە، ئاللا ھەققىدە.

سەنەم دەرلەر، بىرەيىن دۇنيا بارىمنى،
توكەيىن مەن خەزىنەمنىڭ بارىنى.
سەن (ھەم) پىنھان ئەيلەگىل ئاشىق سىرىنى،
تەگمىگىن سەن يارىمگە، ئاللا ھەققىدە.

ئەلقىسسە، ئابدۇللا شاتىر بۇ سوزنى ئىشتىپ، بۇ ئىككى ئاشىق ھەققىنى بىلىپ، قويۇپ بەردىلەر.

① مۇشۇ مىسرادىن باشلاپ قوليازما داۋاملىشىدۇ.

— مەن سىلەرنى كورمەدىم، — دەپ ئاتىلانىپ كەتتى. ئاندا سەنەم يەنە "ئاتام كىشى يىبەرىپ تۇتۇپ ئالىپ شەرمەندە بولۇرمىز"، — دەپ غېرىبكە قاراپ بىر سوز دىدى.

غېرىب دوستۇم، ئەيت غېمىڭنى،
دۇشمەن كار ئەتمەسدىن بۇرۇن.
ئىرتە بىرلە ئاتام تۇتۇپ —
ئۇل قۇربان ئەتمەسدىن بۇرۇن.

تۇيسە ھەممە سىللەر كېلۇر،
تورت تەرەفتىن قۇرشاب ئالۇر،
سېنى يالغۇز كۇنگە سالۇر،
كوكچە① كورمەستىن بۇرۇن.

ئېرتە بارۇر مۇندا يا تەن،
سېنى بىزنى بىرگە بىر تەن،
ئوزگە يەردە تۇتقىن ۋەتەن،
ئاشكار ئولمەسدىن بۇرۇن.

قۇتۇلا كور، مۇندىن قاچىب،
كوزۇڭنى يۇم، مەندىن كېچىب،
بىر ئەجدىھا، ئاغزىن ئاچىب،
ۋەھمە ئېلە يۇتماسدىن بۇرۇن.

شاھسەنەم دەر، ھىجران ئېلە،
تورت تەرەفدىن قۇرشاب كېلە،
باش پانا قىل، ئومرۇم تىلە،
شاتىر يىنىب كەلمەسدىن بۇرۇن —

دەپ ئەردىلەر، غېرىب، بۇ سوزنى ئېشتىب، شاھسەنەمگە قاراپ بىر سوز دىدى:

مەڭا مۇندىن كەتمەك بولماس،
ئاتاڭ تۇتۇپ ئالماغۇنچە.
خېلىل كەبى مەنچە ناقدە،
ھەجر ئوتىغە سالماغۇنچە.

① ئابدۇللا شاتىرنى «يۇسۇف — ئەھمەد» داستانىدىكى سەلبى پىرسۇناژ كوكچەگە قىياسلايدۇ.

باش ئۇراي ئاتاڭ داريغه،
جان باغلاي ئاتاڭ ناريغه،
قوچقارىم قۇربان ياريغه،
ئاتاڭ تۇتۇب چاپىۋغۇنچه.

جانىم باردۇر شېرىن تەنده،
مەن بولارمەن سەڭا بەنده،
جىنازامنى ئىشگىكده —
كېتەرىم يوق تىلماغۇنچه.

سەن گۇزارسەن گۇلگۇن كىيىب،
خال ئۇستىگه خاللار قويۇب،
قەقنۇس كەبى ئوتقا يانىب،
پەيمانەمىز تولماغۇنچه.

غېرىب دەرلەر ئاخىر مەقسەد،
ئەجەلگه بولماسدۇر فۇرسەت،
هالا غېنىمەت بۇ فۇرسەت،
كېتەرىم يوق ئولمەگۇنچه.

ئەلقىسسه، غېرىبدىن سەنەم بۇ سوزنى ئېشتىب، "غېرىب مۇندىن كەتىمەسه، دۇشمەنگه گىرىفتار بولسه، هالى نه كېچەر؟" دەب يەنه شاهسەنەم غېرىبكه بىر سوز دىدى:

ئەمدى سوهبەت ۋاقتى ئوتتى،
كەت غېرىب، تۇرماغىل مۇندا.
ئايرىلىش ۋاقتى يەتتى،
كەت غېرىب، تۇرماغىل مۇندا.

كېلەر كوردۇم سېنىڭ ۋەسلىڭ؟
بەرابەر يوق سېنىڭ ئەسلىڭ،
بىر گۇل ئىدىڭ، ئوتتى فەسلىڭ،
كەت غېرىب، تۇرماغىل مۇندا.

سەن نه گۇلنىڭ خىرمانى سەن،
نه دەردىمنىڭ دەرمانى سەن؟
ئوزى كەلگەن ئارمانى سەن،
كەت غېرىب، تۇرماغىل مۇندا.

سېنىڭ كويۇڭدا ئولۇرمەن،
سەن بار مۇندا، كويەرمەن،
سېنىڭ دەردىڭنى بىلەرمەن،
كەت غېرىب، تۇرماغىل مۇندا.

بەھرە تاپماي بۇ ۋەتەندىن،
شېرىن جانىم چىقتى تەندىن،
شاھسەنەم قول چەكتى سەندىن،
كەت غېرىب، تۇرماغىل مۇندا.

ئەلقىسسە، غېرىب ئەيدى:
— سېنى مۇنچە كەت، تۇرماغىل دەرسەن، خەير مۇنىدىن كېتەرمەن، ھەرگىز ساڭا كەلمەسمەن، — دەپ شاھسەنەمگە قاراب بىر سوز دىدى:

كوچ - كوچ ئەيلەدى كوڭۈل كارۋانى،
كوچكەندە ئاڭلىسام، بەلكى كەلمەسمەن.
بۇ يىلە سوزلەر ئاڭلاب سەنەمجانىمدىن،
ئولگەندە ئاڭلاسام، بەلكى كەلمەسمەن.

غېرىبلەرنىڭ بولماس باغى ۋەتەنى،
ئىستەمەسلەر غېرىبلارنىڭ كەتكەنى،
قىزىلگۈل تىكىپ تۇگرەسىدە تىكەنى،
تەرگەندە ئاڭلاسام، بەلكى كەلمەسمەن.

بۇ نە ئەيدى، ئاغۇ قوشتى ئاشىمە،
رەھىم ئەتمەدىڭ كوزدىن ئاققان ياشىمە،
ئەجەل ياستۇقىنى قويۇب باشىمە،
باشدە ئاڭلاسام، بەلكى كەلمەسمەن.

بىلمەيمەن ئوززەم سالدىم بۇ دەردە،
ھەمراھ بولدۇم سېنىڭ كەبى نامەردە،
يار - يار دەپ كېتەي ئەمدى بۇ يەردە،
كەزگەندە ئاڭلاسام، ھەرگىز كەلمەسمەن.

بىر دەيمىشلەر ئاشقىلەرنى قولىنى،
سەن سۇندۇردۇڭ ئاشقىلەرنى كوڭلىنى،

سەندىن دىلىم چەكتى، تۇتماي قولۇڭنى،
تۇت دىگەننى ئاڭلاسام، بەلكى كەلمەسمەن.

ئەمدى كېتەي ۋەسفىن ئەيتىب ئېللارە،
مېنى سوراب تاپماغىل ئۇزاق ئېللارە،
مەجنۇن كەبى نەچە يىللىق چوللەردە،
يۇرگەندە ئاڭلاسام، ھەرگىز كەلمەسمەن.

غېرىب ئەيدى، فەلەك بۇزدى شانىمنى،
ئوتقا سالمە گەۋھەر بىلە كانىمنى،
رازى ئېردىم خۇدا ئالسە جانىمنى،
ئولگەندە ئاڭلاسام، بەلكى كەلمەسمەن.

ئەلقىسسە، غېرىب دىيار بەكرىنىڭ شەھرىدىن چىقىب شەھەر سەماقغە باردىلەر. ئارادا قىرىق كۈن ئوتتى. پادىشاھ ئاببىاس نەچە نەۋبەت چاھار باغقە كىشى يىبەردى، غېرىب زاھىر بولمادى. ئاندا سەنەمنىڭ كوڭلى جەم بولۇب، ئاغچە ئانىكاسىگە باقىب ئەيتادۇر:

سىدىقىڭ بولايىن، گۇلنىھال ئايىم،
شېرۋان سەماقغە بارساڭ نە بولغاي؟
سەندىن ئۇزگە يوقتۇر مېنىڭ غەمخاھىم،
غېرىبجان ھالىدىن سورىساڭ نە بولغاي؟

قىرىق كۈن بولدى كەتتى شېرۋانە سەماقغە،
مېنى قويدى ئەدا بولماس بۇ داغقە،
قارا زاغلەر قونار بولدى چاھار باغقە،
باغبان خەبەرىن بەرسەڭ نە بولغاي؟

تاكى ئولتۇرايمەن مۇندا سارغەرىب،
سەن تاپماساڭ يۇرۇب بارىب ئاختەرىب،
مېنىڭ ئۈچۈن نەچە يىللار يالبارىب،
ئاياغغە باشىڭ قويساڭ نە بولغاي؟

شاھسەنەم دەر، ئولەر ۋاختىم يېتۇشتى،
ئەمدى يارىم خىيالى كوڭلۇمگە تۇشتى،
يۇرگەن يوللارى كوزۇمدىن ئۇچتى،
كەلتۇرۇب غېرىبىم بەرسەڭ نە بولغاي؟

ئەلقىسسە، ئاغچە شاھسەنەمدىن بۇ سوزنى ئېشىتىپ، مەردان لىباسنى كىيىپ سەماق شەھرىگە راۋان بولدى. بىرنەچچە كۈن مەنزىل ئەجەپلەرنى تەي قىلىپ، ئۇل شەھەرگە يەتتى. بىر گۈزەردە قەغەز، دۇۋەت، قەلەم يانغە ئاسىپ ئوزىنى خوجا سۈپەتىدە قىلىپ تۇردىلەر غېرىبنى ئاغچە تونۇدى، غېرىب ئاغچەدىن سوۋال سورغانى، ئاغچەنى جەۋابى:

سوۋال غېرىب:

باشىڭدىن ئورگۈلەي، مېھرىبان غوجام،
نە سەبەبدىن تۇشتىڭ بۇ ھېلە يوللارە؟
شاھسەنەم ئەھۋالىدىن ھالىدىن،
قۇربان بولاي سوزلە شېرىن تىللارە.

جەۋاپ ئاغچە:

سېنىڭ ئۈچۈن دىيار بەكرى ئېلىدىن،
بېلىم باغلاب تۇشتۇم ئۇزاق يوللارە.
سەنەم كوپ يىغلادى سېنىڭ دەردىڭدىن،
كوز ياشى قوشۇلۇب دەريا سېلىلارە.

جەۋاب غېرىب:

خوجا ھەرگىز بارماسمەن بۇ ھېلە نامەردە،
ئۇل يار سالدى مېنى تۇگەنمەس دەردە،
ئۇل مېنى قويماس ئەمدى بۇ يەردە،
باش ئالىب كېتەرمەن ئەلدىن ئەللەرە.

جاۋاب ئاغچە:

نېگە مۇنداغ ئاچچىغ سوزلەرنى دەرسەن،
بىر توھمەت سوز بىلەن غەملەرنى يەرسەن!
سەن كېتىب باغىڭ قالدى، ئېگەسى سەنسەن،
يۇر، باغبان بولغىل تازە گۈللەرە.

جەۋاب غېرىب:

كوڭۈل قۇشى فەرۋاز ئېتىب ئۇچماسۇن،
ئاشىق بولغان ياردىن ئايرىلماسۇن،

سەنەمنىڭ يۈزىگە يۈزۈم تۇشماسۇن،
كېتەرىم كۈسەت ئەيلەپ ئەلدىن ئەللارە.

جەۋاب ئاغچە:

سېنى كىم قوغلادى يەشرىن جايىڭدىن؟
سەنەم بېقەراردۇر ئاھۇ - ۋايىڭدىن.
كەل، غېرىبجان قايتغىل ئەمدى راھىڭدىن،
مۇرۇۋۋەت ئەيلەگىل غەمكىن قوللارە.

جەۋاب غېرىب:

ئەمدى بارماق بولماس مەنزىل مەكانە،
ئاتەش كەبى ئوتلار سالدى بۇ جانە،
يۈرگەنى قويماسە مۇندا مەستانە،
بۇلبۇل بولۇپ قونار شاخدىن - شاخلارە.

جەۋاب ئاغچە:

شاھسەنەم يىبەردى قويمايىن مېنى،
تا ئالىب كەتمەيىن قويماسمەن سېنى،
ئانى ئاندا قويۇپ، سويسەڭ ئوزگەنى،
تەڭرى سېنى سالۇر يالغۇز ھاللارە.

جەۋاب غېرىب:

غېرىب دەر، بارۇر دەب سالمە يادىڭە،
يېتەلمەسسەن بۇ يولە مۇرادىڭە،
مىڭ يىل يالبارساڭ يەتمام دادىڭە،
كوڭلۇڭنى ئاغرىتما قىلۇ قاللارە.

جەۋاب ئاغچە:

خوجە دەرلەر، مېنىڭ بىرلە كەتمەسەڭ،
بىر نار يارىڭ مۇرادىغە يەتمەسەڭ،

بۇ دېگەن سوزۇمنى قوبۇل ئەتمەسەڭ،
مەن ھەم كەتمەس بولدۇم ئاي - يىللارە.

ئەلقىسسە، ئاغچە ئانىكا غېرىبكە تولا يالباردى. ئاندا غېرىب ئاغچىغە قاراب بىر سوز دىدى:

جەۋاب غېرىب:

ئاغچە، ماڭا تولا سوزلەر دېمەگىل،
يار مېنى سويمەسە نېگە بارايىن؟
ئانىڭ كوڭلى بولەك كىشىنى دېسە،
يار مېنى سويمەسە نېگە بارايىن؟

جەۋاب ئاغچە:

سەلامىنى يىبەردى ئۇل بىبى سەرۋەر،
ئەلىغدەك قامەتى، لەبلەرى شەكەر،
ئاھ ئۇرسە ئاغزىدىن چىقار تۇتۇنلەر،
سەنەمجان يىبەردى، كەلسۇن غېرىبىم!

جەۋاب غېرىب:

شاھسەنەمنىڭ سەندىن تولادۇر دەردى،
ئەمدى ياد ئەتمەيىن بۇ يىبلە نامەردى،
كەلسۇن دېسە، نېچۇك قوغلاب يىبەردى،
ئۇل مېنى سويمەسە نېگە بارايىن؟

جەۋاب ئاغچە:

سەلامىن يىبەردى ئۇل گۇزەل خاسى،
كوز ياشى بولۇبدۇر مۇھىت، دەرياسى،
سەنسىز كورۇنمەيدۇر قانى دۇنياسى،
سەنەمجان يىبەردى، كەلسۇن غېرىبىم!

جەۋاب غېرىب:

شاھسەنەم بىلمەدى قىلۇر ئىشنى،
بېھۇدە ئاقتۇزۇر كوزدىن ياشنى،

يەنە بارسام باشلار قەدىم ئىشنى،
يار مېنى سويمەسە نېگە بارايىن؟

جاۋاب ئاغچە:

گۈلىنىھال دەر، ئەجەب دەرتكە قالىبسەن،
سەنەمنىڭ جانىگە ئوتنى سالىبسەن،
ئەمدى بىلدىم، بۇ يېلە نامەرد ئىكەنسەن،
سەنەمجان يىبەردى، كەلسۇن غېرىبىم.

جەۋاب غېرىب:

نېسلەر يېدىم جۇملە ئەلنىڭ تۇزىنى،
ھىجر ئېلە ئوتكەردىم يازۇ كۈزىنى،
غېرىب دەر، كورمەس ئەردىم يۇزىنى،
سېنىڭ ئۈچۈن ئەمدى بارسام بارايىن.

ئاغچە بىرلە غېرىب، يەنە سەنەمنىڭ باغىغە بارۇر بولۇب، ئاندا سەماق شەھرىنى پادىشاھى غېرىبىكە سەرۇپاھ بېرىب، بىر سەر ئالتۇن ئىنئام قىلدى. ئاغچە بىرلە غېرىب ئىككىسى يولداش بولۇب، بىرمۇنچە يول يۇرۇب، بىر خۇش ھەۋا يەرگە كېلىب تۇشتى. ئاغچە ئانىكا غېرىبكە زەۋق قىلىب بىر سوز دىدى:

كوب جەفالار چېكىب كەلدۇق بىز ئىكەۋ،
زەۋق - سەفا ئەيتادۇرغان يوللارە.
ئىككى ئاشىق بىر - بىرگە قوشۇلۇب،
مۇراد ھاسىل قىلادۇرغان يوللارە.

بىز كېلىبمىز بىر - بىرىمىزگە ئوخشانىب،
سەن تۇرماغىل گۈل يۇزىمدىن ئۇياتىب.
ئۇستىمىزدىن تونلارىمىز سالىشىپ،
قۇچاغلاشىب ياتادۇرغان يوللارە.

ۋەلى كوڭلۇم پەرۋاز ئەيتار بىر گۈلگە،
گۈل ئىچىلدى، فىغان تۇشتى بۇلبۇلغە،
ھەق يەتكۈردى تەرەف ئەجەب مەنزىلگە،
مەنزىل ھاسىل قىلادۇرغان يەرلارە.

مېنى ئىشقىم پەرۋاز ئەيتار قوزغالىب،
نامۇسىم تەرك ئېتىب، سەڭا نۇر سالىب،
سەنبۇل بىرلە سەرۋى كەبى چىرمالىب،
مەقسۇدىغە يېتەدۇرغان يەرلارە.

گۈلىنھال دەر، بىر - بىرىگە ئۇغلاشىب،
ئەھدى - پەيمان ئىقرار بىرلە باش قوشۇب.
كام دىلنى ھاسىل ئېتىب تەلاشىب،
مۇرادىغە يېتەدۇرغان يەرلارە.

ئاندىن كېيىن غېرىبنىڭ مېھرى كېلىپ، "ئەمدى يار قاشىغە بارماسىمەن"، — دەپ بىر سوز دىدى:

ئەمدى بارماس بولدۇم سەنەم يانىغە،
ۋەلى كوڭلۇم ئوزگە خىيالە تۇشتى.
ئاسايدى، باد ئۇردىلەر گۈلى،
بۇلبۇل خىيال ئېلە بۇل دانە تۇشتى.

سەنەم ئەلچى ئەيلەب يىبەردى سىزنى،
ئوزىنىڭ قەبەزىغە ئالماقچى بىزنى.
ھەرام ئېكەن ساڭا يېدۇرگەن توزى،
يەنە كوڭلۇم ئوزگە خىيالە تۇشتى.

غېرىب ئەيدى، ئالدىراب يارىدىن ئايرەدىڭ،
ماڭا ئىشرەت نىھالەنى قايرەدىڭ،
شەرىئەتدىن ئوزگە يولغە باشلادىڭ،
مېنىڭ ئىشىم ئەمدى مەھالە تۇشتى.

ئەلقىسسە، ئاغچە غېرىبدىن بۇ سوزنى ئېشىتىب دىدىكى:
— مەن سېنى سىناب كورەي دەپ بۇ سوزنى ئەيتىب ئېدىم، ئەمدى بىلدىم، سەنەمدىن ئوزگەنى دېمەس ئېكەنسىز. بۇ رۇھىڭىزدىن قايتىڭ، ئەگەر سىزگە يامان كوزۇم بىرلە قاراسام يۇزۇم قارا بولسۇن،— دەپ قەسەمياد قىلدى. ئاندىن نەچە كۇن يول يۇرۇب سەنەمنىڭ چاھار باغىغە يەتتى. ئاندا شاھسەنەم غېرىبنى كورۇب، خۇش كېلىبسىز دەپ بىر سوز دىدى:

باشىڭدىن ئورگۇلەي، گۈل يۇزلۇك يارىم،
خۇش كەلدىڭ، غېرىبىم، سەفا كېلىبسەن.

سەڭا فىدا بولسۇن بۇ شېرىن جانىم،
خۇش كەلدىڭ، غېرىبىم، سەفا كېلىبسەن.

كىشى مۇنداغ قەھر ئېتەرمۇ دوستىنە؟
كوز تىكىبسەن جان ئالماقنىڭ قەستىنە،
قويغان قەدەملەرىڭ تەجۇم ئۇستىنە،
خۇش كەلدىڭ، غېرىبىم، سەفا كېلىبسەن.

ئەلەر قالدىم سېنىڭ ئاھۇ ۋاھىڭگە،
پەرۋاز ئېتىب بەرالمادىم قاشىڭغە،
جان پايانداز بولسۇن خاك - پايىڭگە،
خۇش كەلدىڭ، غېرىبىم، سەفا كېلىبسەن.

ئاشىق ئولغان بىلۇر مەشۇق زارىنى،
كوتەرمەسمۇ ھەرنە ئەيغان سوزىنى،
ئانىڭ ئۇچۇن ئاغرىتارمۇ ئوزىنى؟
خوش كەلدىڭ، غېرىبىم، سەفا كېلىبسەن.

سەنەم ئەيتۇر، سەنسىز يەككەدۇر باشىم،
فىراقىڭدا ئاقار تىنماي كوز ياشىم،
ھەم بۇ دۇنيا ھەم ئاخىرەت سىرداشىم،
خۇش كەلدىڭ، غېرىبىم، سەفا كېلىبسەن.

ئەلقىسسە، شاھسەنەم غېرىبقە بىر پىياله مەي قۇيۇب تۇتتى. ئاندا ئاغچە بۇلارنىڭ شانىغە قاراب ئوزىنىڭ يارىنى ياد قىلىب بىر سوز دىدى:

لەيلى بىلەن مەجنۇن ئوتتى دۇنيادىن،
ئۇلاردىن ئات قالدى، بىزدىن قالمادى.
فەرھاد ئېلە شېرىن ئوتتى دۇنيادىن،
ئۇلاردىن ئات قالدى، بىزدىن قالمادى.

ھەر كىمنىڭ ئىشقىنى قىلسە زىيادە،
يار - يار دەب ئوتەرلەر فانى دۇنيادە،
يۇسۇف - زۇلەيخا يەتتى مۇرادە،
ئۇلاردىن ئات قالدى، بىزدىن قالمادى.

بىر تەۋەننىڭ ئىچىدە سۇرەتىن كورۇپ،
سەيغۇلمۇلۇك يىغلاب دۇنيادە يۇرۇپ،
ئاخىر تاپتى جاندىن ئۇمىدىن ئۇزۇپ،
ئۇلاردىن ئات قالدى، بىزدىن قالمادى.

بىر نەچە ئاشقلار يار ئۈچۈن ئولدى،
بىر نەچەلەر كويگەنىن، سويگەنىن ئالدى،
ھەركىمنىڭ ئوزىگە لايىق ئات قالدى،
ئۇلاردىن ئات قالدى، بىزدىن قالمادى.

سىزلەر غېرىب بىرلە سەنەم بولۇرسىز،
بۇ دۇنيادىن ئات كوتەرىب ئوتەرسىز،
بۇ ئارادا گۇلىنىالنى نەيلەرسىز؟
سىزلەردىن ئات قالدى، بىزدىن قالمادى.

ئەلقىسسە، ئاغچەدىن بۇ سوزنى ئېشىتىپ، كوڭلىنى كوتەرىپ، غېرىب بىر سوز دىدى:

سوزلە - سوزلە، سەڭا قۇربان بولايىن،
جانىم ئالدى شېرىن سوزلەرىڭ سېنىڭ.
ساڭا كەلگەن دەردنى ساتىب ئالايىن،
قانىم توكتى قارا كوزلەرىڭ سېنىڭ.

ئاشىق بولغان جاندىن ئۇمىدىن ئۇزەر،
كېچەلەر تىنمايىن نەۋچەلەر تۇزەر.
چەشمەلەر ئىچىندە ئالدىراب كېچەر،
ياشىل - ياشىل سۇۋەنە قاشلارىڭ سېنىڭ.

گۇزەللەر ئىچىندە سەن - سەن ئۇزاغە،
كەل ئىككىمىز سەير ئېتەلى بۇل باغە،
جەھاننىڭ مەھبۇبى سەندىن سەداغە،
مىڭ قىزغە تېگىشمەي نازلارىڭ سېنىڭ.

غېرىب ئاشىق، بىر قۇلىنىڭ زاردۇر،
كورسۇن كىشى، دېسۇن كىمنىڭ يارىدۇر؟
يول يۇرۇسەڭ كوزلەرىمگە دارۇدۇر،
قەدەمىڭدىن چىققان گەردلەرىڭ سېنىڭ،—

دەب ئەردى، شاھسەنەم گۇماندار بولۇپ يىغلادى. ئاندا غەربىب، سەنەمگە بىر پىياله مەي قۇيۇپ تۇتتى. ئاندا شاھسەنەم:

ــ نامەردنىڭ قولىدىن مەي ئىچمەسمەن، ــ دەپ بىر سوز دىدى:

نەچە ۋاقتىلەر كەزدىم سېنى دەپ،
باشقە يارىڭ بار ئېكەنىن بىلمەدىم.
مۇنىڭ مەندىن ئۇزگە كىمى باردۇر دەپ،
ئۇزگە يارىڭ بار ئېكەنىن بىلمەدىم.

بۇ سوزلەرنى قويۇپ مېنىڭ بوينۇمە،
بۇلبۇل ئۇچۇپ، قوندى زاغلەر باغىمە،
كاكۇلۇڭنى چىرماشتۇردۇم بوينۇمە،
ئادەم چاققان يىلان ئېكەنىن بىلمەدىم.

بۇ نە ئىدى، ئاغۇ قوشتى ئاشىمە،
رەھمە ئەتمەدىڭ كوزدىن ئاقغان ياشىمە،
گۇللەر ئېتىب سانچىب ئىدىم باشىمە،
قۇرۇت يېگەن ياغاچ ئېكەنىن بىلمەدىم.

بۇگۇن سالدى مېنى ھىجران ئوتىغە،
كىمسە يېتەر ئاشقلارنىڭ دادىنە؟
يار - يار دەپ نەچە ياندىم ئوتىنە،
قەقنۇس كەبى نار ئېكەنىن بىلمەدىم.

سەنەم ئەيتۇر، كوڭلۇم ساڭا بەند ئولدى،
سېنى يارىم دىدىم، سەندىن پەند ئولدى،
مۇھەببەتنىڭ يولى ئەمدى بەند ئولدى،
قىلغان ئىشىم ئار ئېكەنىن بىلمەدىم.

ئەلقىسسە، غەربىب سوزنى ئېشىتىب، دەر قەھر بولۇپ، سەنەمگە باقىب بىر سوز دىدى:

ماڭا مۇنداغ توھمەت قىلغۇنچە،
قىلۇر بولساڭ بىلىب توھمەت قىل، سەنەم.
كۇندە ئاچچىغ سوزلەپ جانىم ئالغۇنچە،
قىلۇر بولساڭ بىلىب توھمەت قىل، سەنەم.

سەن ئەيتارسەن ئەمدى يۇز مىڭ باھانە،
مېنى قويماس بولدۇڭ باغۇ جەھانە،
كېتەر بولدۇم ئەمدى خەلقە شىرۋانە،
قالۇر بولساڭ غەيرە تىلدە قال، سەنەم.

غەيرىب ئاشىق دەيدۇر دەردى بەر پارە،
كۈنۈم كەچتى يىغلاب فانى دۇنيادە،
يۇسۇف كەبى ئۈزەم سالىب بازارە،
خەرىدارسەن، مېنى ساتىب ئال، سەنەم.

ئەلقىسسە، شاھسەنەم غەيرىبدىن بۇ سوزنى ئېشىتىپ "ئەمدى ئېتىقات قىلدىم"، — دەپ غەيرىبنى قولىداكى مەيىنى ئالىب (ئىچتى). بۇلار ئەيىش - ئىشرەت بىرلە مەشغۇل بولۇپ، يەتتە كۈن سوھبەتدە ئەردى، شاھسەنەم ئەيدى:

— ئەي، غەيرىب، مۇندا سوھبەت ۋەقتى ئوتتى. ئاتام ئەمدى ماراقچى قويۇپ ئالسە ئولتۇرۇر، بولەك بىر شەھەرگە بارىب تىجارەت قىلساق، — دىدى. غەيرىب:

— ياخشى بولۇر، — دىدى. ئاندا سەنەم غەيرىبنى باغىنىڭ بىر يېرىگە يوشۇرۇپ قويۇپ، كەنىزەكلەرنىڭ ئىلاجىسىنى قىلغانى كەتتى. غەيرىب سەنەمنى كۈتۈپ، ئەندىشە قىلىب بىر سوز دىدى:

قۇربانىڭىز مەن بولاي، ئايىرۇزلۇك سەنەم،
ئەمدى مەن نەيلەيىن، قايتىب چىققۇنچە؟
سوزى توتى، لەبى شەكەر ئافشانەم،
ئەمدى مەن نەيلەيىن قايتىب چىققۇنچە؟

غەمنىڭ ئوقى تەگدى يۇرەك - باغرىمە،
شۇم رەقىبلەر ئەگەر تەگسە شانىمە،
يۇزمىڭ رىزادۇرمەن ئالسە جانىمە،
سىنى مۇندا يالغۇز تاشلاب كەتكۈنچە.

غەيرىب يىغلار چاھارباغنىڭ ئىچىندە،
شۇم رەقىبلەر ئاشقلارنىڭ قەستىندە،
پاتراق چىققىن، بىز قاچايلى ۋەقتىندە،
پات كەلمىسەڭ ئىنتىزارمەن ئولگۈنچە.

ئەلقىسسە، سەنەم كېنىزەكلەرىگە مەي بېرىب بېخۇد قىلدى، سەنەم بىرلە غەيرىب چاھار باغدىن چىقىب خەلقە شىرۋان (غا) بارماق بولۇپ چىقتى. ئاغچە ئانىكا دۇئا - دەڭلەر، — دەپ بىر سوز دىدى.

مۇندىن كېتەر بولساڭ خەلقە شىرۋانە،
مېنىڭ ئەھۋالىمنى بايان دېگەيسەن.
ئەزبەر خوجا ئاتلىغ شۇل شېرىن جانە،
مېنىڭ بۇ سوزلەرىم ئايان دېگەيسەن.

ئۇل بارىب، تۇتۇبدۇر خەلقەدە ۋەتەن،
يادىدىن چىقىبدۇر ۋەدەلەر ئەتكەن،
ماڭا مۇندا ئانىڭسىز ئىچكەن - يېگەن،
زەھەر، قاتىل، سۇدگەران دېگەيسەن.

يەككەلىكنىڭ جەبرىن مۇندا چېكەرمەن،
ئۇلار ئاندا ئەفلاتۇنغە ئەۋكەرەم،
بىر ئاھ ئېلە تۇتۇب باغرىن سوكەرەم،
فىراقىدا ئاھۇ - ئەفغان دېگەيسەن.

بۇ دىيار ئېلىڭدە تەنگە - تۇشۇم يوق،
غەم يېسەم، ھەمدەم ئەيتۇر كىشىم يوق،
تورت تەرەفكە باقىب كوڭۇل خۇشۇم يوق،
كەڭ جاھان كوزىگە زىندان دېگەيسەن.

مېنىڭ ئۇچۇن ئوزى مۇندا كەلمەسە،
غېرىب ئولگەنلەردە ھەمدەم بولماسە،
شىكەستە ھالىمدىن خەبەر ئالماسە،
ئەيتقان ۋەدەلەرى يالغان دېگەيسەن.

سەن كېتەرسەن بۇگۇن كورگەن مەنزىلگە،
ھەمنشىن بولارسەن ئەزبەرجان قۇلگە،
باغبانلىق قىلماي بۇ تازە گۇلگە،
غۇنچەلىكدە ئۇردى خەزان دېگەيسەن.

گۇلنىھال دەر، ئەجەب دەردكە قالىبمەن،
ئوز باشىمغە ئوزەم سەۋدا سالىبمەن،
جەمالىغە تەرەف مۇشتاق بولۇبمەن،
ئايلانماسۇن سائەت زەمان دېگەيسەن.

ئەلقىسسە، غېرىب - سەنەم ئاغچە بىرلە خوشلاشىب، چاھار باغدىن چىقىب، خەلقە شىرۋانە تەرەفكە راۋان بولدى. ئۇچ كېچە - كۇندۇز يول يۇرۇب ئەردى، سەنەمنىڭ ئاياغى

يەرامادى، پۇتلارى قەپارىب چىقتى. ئاندا غېرىب گاھ-گاھ ئۇچاسىغە يۇدۇپ بارۇر ئەردى. يەتتە كۈن بولغاندا بايابان تەرەفدىن بىر گەرد نامايان بولدى، گەرد يېقىن كەلدى. سەنەم نەزەر قىلىب كوردىكى، توپ، بايراقلارى بار. بۇ نىشانەلەرنى كورۇپ سەنەم يىغلادى. غېرىب ئەيدىكى:

— نېگە يىغلارسىز؟ — دىدى.

— بۇ كەلگەن نىشانە شاھ ئاببىاس، مېنىڭ ئاتام، — دىدى.

ئەلقىسسە، يەتتە كۈنلۈك شىكار ئىختىيار قىلىب چىققان ئېكەن. ئاندا شاھسەنەم ئەيدىكى:

— ئەي غېرىب، ئەندى سەن خەلقە شىرۋانغە بارغىل، مۇندا نابۇد بولمايلى، مەگەر مۇندا سەندىن ئۇزگەنى دېسەم كەلەم شەرىق ئۇرسۇن، قەسەم قىلاي، — دەب بىر سۇز دىدى:

مېنىڭ ئۇچۇن باغلىق بولۇب قالماغىل،
يېتۇشەكور خەلقە شىرۋان سارىگە.
قوھمەت بىرلە بۇ ئولكەدە ئولمەگىل،
يېتۇشەكور خەلقە شىرۋان سارىگە.

سەنسىز نېتەي ئومرۇم كويسۇن، كۇل بولسۇن،
ئىككىمزنى ئىقرارىمز بىر بولسۇن،
قەيدە بارساڭ شاھىمەردان يار بولسۇن،
ئۇتۇتماغىل ئەھدى-پەيمان سارىگە.

ھەرگىز قۇتۇلمادىم بەختى قارادىن،
بۇيىلە قىسمەت بىزگە يەتتى خۇدادىن،
نەچە يىللار كېچىب ئوتسە ئارادىن،
يېتە كورگىل خەلقە شىرۋان سارىگە.

گورىستاندۇر دەرۋىشلەرنىڭ مەكانى،
بۇلبۇل فىغان ئەيتار ئىستەب گۇلشەنى،
ئېشتىسەڭ بىركىشى ئالدى دەب مېنى،
كەتمەگەيسەن ھەرگىز نادان سارىگە.

غەم يېمەگىل غەلەك بىزنى سەچار دەب،
سەن كەتكەن سوڭ مېنى ئويدىن چىقار دەب،
ۋەھىمە ئەيلەمە سوزنى يالغان قىلۇر دەب،
ئانت ئىچەرمەن ئوزىم قۇرغان سارىگە.

غېرىب سەنەمنىڭ بۇ سوزىنى ئېشىتىپ، بىر سوز دىدى:

قۇلاق سالىپ ئېشىتكىل مېنىڭ ئەرزىمنى،
كۇندىن - كۇنگە بەتەر بولدۇم دەردىگدە.
ئەلەر چەكتىم فىراقىڭدا، ھىجرىندە،
قانلار يۇتۇپ ئولەر بولدۇم دەردىگدە.

بىر ئوق ئەيدىڭ، ھەر تەرەپكە ئاتىلدىم،
سەن يار ئۈچۈن ئىشكىلەرگە تەلمۇردۇم،
يار - يار دەپ، يات يەرلەرگە ساتىلدىم،
يار - يار دەپ ئولەر بولدۇم دەردىگدە.

غايىبانە باغبانغە خىزمەت ئېتۇرمەن،
بىلمەدىم مەن مەخسەتكە نېچۇك يېتۇرمەن،
چوللەر كېزىپ باشىم ئالىپ كېتۇرمەن،
ئوزگە ۋەتەن تۇتار بولدۇم دەردىگدە.

غېرىب ئەيدى، گۇل قويدى مېنىڭ ئاتىمنى،
بۇ ۋەتەندە ھېچ كىم بىلمەس دەردىمنى.
سەندىن ئوزگە كىمگە ئەيتاي دادىمنى،
مەن ساڭا ئەرز ئەيتار بولدۇم دەردىگدە.

ئەلقىسسە، غېرىب ئەيدىكى:
— مۇنچە كەتكىن دەرسەن، ئەمدى كېتەي، — دەپ خەلقە شىرۋان تەرەپكە رەۋان بولدى، سەنەم كوردىكى، ئاتاسى يېتىپ كەلدى. ئاندا شاھسەنەم بىر ئېگىز توفەگە چىقىپ، "ئاتام مېنى تونىماسۇن" دەپ بۇ سوزىنى دىدى:

قادىر ئاللا دەرگاھىڭغە سېغىندىم،
مەن نېچۇك بۇ يەردە ھەجەپ ئەيلەيىن؟
قاناتىم يوق ئۇچۇپ چىقسام ئاسمانە،
سېۋەر قوللارىڭغە ھەجەپ ئەيلەيىن.

ۋۇجۇدىغە يەتكۇر غەمزەمە ئوقىن،
نەۋكەرى بىلمەسۇن يارىم بار - يوقىن،
كوڭلىگە سالغايسەن ئاشقىلىق چوغىن،
ئوزۇم قۇتۇلماقغە ھەجەپ ئەيلەيىن.

كورۇب بۇزار ئاشقلارنىڭ شاننى،
ماڭا كەيدۇر بۇگۇن مەجنۇن تونىنى،
جىلۋە بىرلە ئالسام ئاتام جاننى،
بۇگۇن مەردانلىققە ھېساب ئەيلەيىن.

يۇزۇمگە يەتكۈرگىل ئۇزرا يۇزىنى،
تىلىمگە يەتكۈرگىل ۋامۇق سوزىنى،
كوزۇمگە باغىشلا لەيلى كوزىنى،
كويگەن باغرىڭنى كەباب ئەيلەيىن.

سەنەم دەر، مۇندا غېرىبلەر بولدۇم،
بىر تازە گۈل ئېدىم، ئەمدى مەن سولدۇم،
ئاتام شاھ ئاببباسقە مەن دۇچار ئولدۇم،
قايسى بىرىن مۇتلەقىم بەيان ئەيلەيىن.

ئەلقىسسە، شاھ ئاببباس يېتىب كەلگۈنچە سەنەم بۇ سوزىنى ئەيتىب يىغلاب تۇرغاندا خۇداتەئالا دۇئاسىنى ئىجابەت قىلدى، ئەۋۋەلقى ھوسنىگە توققۇز ھەسسە لەتافەت ئەتا قىلدى، پادىشاھى ئاببباس يېتىب كېلىب كوزى تۇشتى. خەلايىقلەرگە ئەيدىكى:

— چورەسىنى قورشاڭلار، بۇ سېھىر جادۇگەرمۇ، دەرد قۇشىدەمۇ، يا سىتەم رەسىدەمۇ، خەبەر ئالالى.

ئاندا خەلايىق ئەترافىنى قۇرشاب تۇردى. شاھسەنەم يۇزىدىن نىقابنى كوتەرىب بىر نەزەر سالدى. ھەر خەلايىقلەر بېخۇدلۇق رۇ بەردى، ھوشىدىن كېتىب يىغلادى. ئاندا سەنەم ئاتاسىنىڭ نەھرە ئاتىنى مىنىپ، غېرىبنى ئىستەب تاپالماي ئوز باغىغە كېلىب تۇشتى. ئاغچە ئانىكا سەنەمدىن غېرىبنى سوراب ئەيتادۇر:

ساڭا بىر سوز دەيىن گۈلىيۇزلۇك يارىم،
بىرگە كەتكەن غېرىبجاننى نەيلەدىڭ؟
نە سەۋدالەر تۇشتى ئانىڭ باشىغە،
غەمدە قالغان ناتەۋاننى نەيلەدىڭ؟

نە ۋەجھ ئىلە كەتتىڭ چەرخىن قەيرادى؟
نە ۋەجھ ئىلە سېنى تەڭرى ئايرادى؟
قىسمەت نەدۇر، غېرىبجاندىن ئايرادى؟
سوزلە، ھالى فەرىشاننى نەيلەدىڭ؟

تىلەگى بولمادى، كەتتى دىلدارىڭ،
قولۇڭدىن كەتتى يارە مۇرادىڭ،

شەرىن ئۇچۇن نەلەر چەكتى فەرھادىڭ،
ئۇ شۇل چاك-غەرىبانىنى نەيلەدىڭ؟

نەچۇك كوڭلۇڭ (بولدى) ئەمدى تانماقغە؟
قايداغ تاب كەلتۈردىڭ جۇدا بولماقغە؟
قورقمادىڭ تەڭرى يالغۇز سالماقغە،
قىش ئىچىلغان گۈلىستانىنى نەيلەدىڭ؟

گۈلناھال دەر، نەچۇك قىسمەت يازىلدى؟
نە سەبەبدىن ئۇبدان ئەھدىڭ بۇزۇلدى؟
نەچۇك ئەجەب ئاندىن قولۇڭ ئۇزۇلدى؟
بەختى قارا سەرگەردانىنى نەيلەدىڭ؟

ئاندا سەنەم فەلەكنىڭ سەرگەردانلىقىنى ئەيتىب بىر سوز دەيدى:

غەرىب بىرلە ئىكەۋ ئىدۇق مەسلەھەت،
ئەۋۋەلدە سوھبەتىم بەرار ئەيلەدى.
چىقىب يولغە تۇشتۇڭ خەلقە شىرۋانە،
فەلەكنى كور! نەچۇك گۈزار ئەيلەدى؟

ئىكەۋ دەمساز ئولدۇق، كون ئەھد ئەيلەب،
جاننى-جانغە قوشتۇق، شىكەر-شەھد ئەيلەب،
ئۇچ كۈن قاچتۇق يولغە كىرىب، ئەھد ئەيلەب،
فەلەك بىزگە مەقسەد گۈزەر ئەيلەدى.

ئولسەم كىرەك، بولماس ئەردى سوراغىم،
سەندىن ئۇزگەلەرگە ئەيتمادىم داغىم،
ئۇچ كۈندىن سوڭ يەرامەدى ئاياغىم،
باساي دەسەم جانىم ئەزار ئەيلەدى.

فەلەك بىزگە بىر نەچە قەسد ئەيتەردى،
ھەركىمسەنى بىر ئازابغە ئىيتەردى،
چىدايالماي غەرىب مەنى كوتەردى،
تەندە جانىم ماڭا نىسار ئەيلەدى.

ئەيتسام ئەدا ئولماس، فەلەك قەباسىن،
بىزلەرگە ئىچۇردى ھىجران شەرابىن،

سەنەم دەر، ئانى بەردىم جەۋابىن،
يار مەكانىن ئۇزگە دىيار ئەيلەدى.

ئەلقىسسە، شاھ ئابباس زەمان ئوتۇب خەلقلەرى بىرلە ھوشىغە كەلدى. بەقادۇركىم ئۇل كوزىگە كورۇنگەن ئافەتى دەۋران غايىبدۇر. ئەمما ئانىڭ ئىشقى سىينەسىدە قەرار تاپىبدۇر. ئاندا پادىشاھ مۇنەججىملەرنى كەلتۇرۇب:

— بۇ كوزۇمىزگە كورۇنگەن نەچۇك ئافەتدۇر؟ — مىنىڭ ئەقل - ھوشۇمنى ئالىبدۇر، — دەپ خەلايىق ئالدىدا بىر سوز دىدى:

ئەي، يارەنلەر، دىيار بەكرى ئىلىندە،
ئەقلىم ئالدى ئاھۇ كوزلۇك بىر پەرى.
ئەمدى ئولسەم كىرەك ئانىڭ دەردىندە،
قانىم توكتى قارا كوزلۇك بىر پەرى.

بۇلبۇل بولسام كىرەك يارنىڭ باغىندە،
سەھەرلەر سايراسام يار سوراغىندە،
شەبنەم شەكەرىندە، چاشكاھ چاغىندە،
ئەقلىم ئالدى ئاھۇ كوزلۇك بىر پەرى.

بىر پەرىدۇر تاۋۇس كەبى يۇرەنمىش،
قاشى كەمان، گىرىيان ئوقى كورەنمىش،
ئاشقلارنى ئولتۇرمەككە قەست قىلمىش،
قانىم توكتى قارا كوزلۇك بىر پەرى.

دوۋەنىڭ ئۇستىدە كوردۇم مەن ئانى،
تىللا تەراق بىرلە تارار ساچىنى،
كىمگە ئەيتاي، دوستلار، كوڭۇل ئەرزىنى،
ئەقلىم ئالدى ئاھۇ كوزلۇك بىر پەرى.

ھورلەر ئانچە بولماس جەننەت ئىچىندە،
كورۇنە، قويدى مىنى ھەسرەت ئىچىندە،
قىلدى تەئزىم بىرلە، قولى ئۇچىندە،
قانىم توكتى قارا كوزلۇك بىر پەرى.

شاھ ئابباس دەر، ئانىڭسىز جاننى نەيلەيىن،
ئولگۇنچە شۇل يارنى ئىزلەب ئولەيىن.

ئەمدى ئاشقلىقنىڭ يولىن تۇتايىن،
ئەقلىم ئالدى قارا كوزلۇك بىر پەرى،—

دەب يىغلار ئەردى، ئاندا پادىشاھنىڭ بىر ئاقىل ۋەزىرى بار ئەردى، ئەيدىكى:
— تەخسىر پادىشاھىم، ئولۇم گۇناھىدىن ئوتسەڭىز، ئەرزىمنى ئەيتايىن،— دېدى، كوزۇڭىزگە كورۇنۇپ شەيدا قىلغان ئوزىڭىزنىڭ قىزى شاھسەنەمدۇر. بۇگۇن يەتتە كۈن بولۇپ ئەردى، سىزگە ئەيتماب ئېدۇق،— دېدى.
ئاندا پادىشاھ زار-زار، چۈن ئەبرۇ نەۋ باھار يىغلاب بىر سوز دېدى:

تۇشەيىن، تۇشەيىن، قايتىب تۇشەيىن،
ئاشىق ئوتى يامان ئېكەن، جانلەرىم.
سەنەمنى مەن غىرىبكە بېرەيىن،
ئاشىق ئوتى يامان ئېكەن، جانلەرىم.

بارىب قازى بىرلە مۇفتى كەلتۇرۇڭ،
ۋەزىر، ۋەكىل- شاھىد كەلتۇرۇڭ،
ئاشىقلارنى مۇرادىغە يەتكۇرۇڭ،
ئاشىق ئوتى يامان ئېكەن، جانلەرىم.

قەبا فەلەك سالدى بىزگە بۇ غەمنى،
كوڭلۇمدىن چىقاردى دەردى- ئەلەمنى،
غىرىبكە تاپشۇردۇم مەن سەنەمنى،
ئاشىق ئوتى يامان ئېكەن، جانلەرىم.

شاھ ئاببىاس دەر، قىلغان ئىشىم ئەلامەت،
ئەمدى جان قۇتقارماق ئاندىن سەلامەت،
بوينۇمدا قالماسۇن كۇللى مەلامەت،
ئاشىق ئوتى يامان ئېكەن، جانلەرىم.

دەب پادىشاھ ئاببىاس شەھەرىگە كەلدى، سەنەمنى كوردى، پادىشاھ بايابانىدا كورگەن ئوز قىزى ئېكەن. ئاندا پادىشاھ باغدادكە كىشى يىبەرىب، غىرىبنىڭ ئاناسى، سىڭلىسىنى ئالدۇرۇپ كېلىب:
— ئوغلۇڭنى تاپقىل، سەنەمنى بەخشى قىلدىم، ھەر كىشىنىڭ باشىغە بىر ئىش كەلمەگۇنچە ئانىڭ قەدرىنى بىلمەس ئېكەن،— دەب پادىشاھ بىر سوز دېدى:

يۇرت قەدرىنى شاھلەر بىلمەس،
باشقە يۇرتكە تۇشمەگۇنچە.

ياخشى ئەرنىڭ قەدرىن بىلمەس،
بىر يامانغە تۇشمەگۇنچە.

سۇندۇرمە مومىن سەزاسىن،
ئوقۇر بەش ۋەقت نەمازىن،
بەگلەر بىلمەس مەزاسىن،
ھاتەم بولۇب تۇشمەگۇنچە.

قول ئۇزاتسام يارغە يەتمەس،
يارسىز مېنىڭ ئىشىم پۇتمەس،
ياخشى ـ ياماننى فەرق ئەتمەس،
بىر نامەرتكە تۇشمەگۇنچە.

ئىشىق بولماي سىينە چاك ئولماس،
بېشق ئولغان ھەلاك ئولماس،
ئىشىق دەردىدىن پاك ئولماس،
ئىشىق ئوتىغە تۇشمەگۇنچە.

شاھ ئاببباس دەر، مەن بىلمەدىم،
ئەۋۋەلدە نەدەب، مەن سورمادىم،
ئىشىق ئوتىنى مەن بىلمەدىم،
ئوز باشىمغە تۇشمەگۇنچە.

ئەلقىسسە، پادىشاھ ھەر تەرەفكە كىشى بۇيرىدى، غەربىنى ئىستەدى، ھېچ خەبەر تاپمادى، بوباخان شاتىر خەلەق شىرۋاندا غەربىنى كوردى. ئاندا غەرىب سەنەمگە بىر مۇنچە دۇئا ـ سەلام ئەيتىب، بىر سوز دېدى:

مۇندىن ئەگەر بارساڭ سەنەم يانىغە،
غەرىب ئوز ھالىنى ئەيتتى دېگەيسەن.
يەنە بارىب گۇل يۇزىنى كورگۇنچە،
ئىختىيار ئىلكىدىن كەتتى دېگەيسەن.

كىمسە يېتەر ئەمدى مېنىڭ دادىمە،
بىرىدىن سەلام ئەيتىڭ كوڭۇل شادىمە،
ئۇل كۇنلەرنى كەلتۇرمەسۇن يادىمە،
ئوتمەگەندۇر ئانلار ئوتى دېگەيسەن.

ئۇل ئاندا ساقدۇر ئاببباسنىڭ قىزى،
ھېچ كىمگە دېمەسۇن بۇ پىنھان سوزى،
يەتتە يىلدىن بېرى سورمايدۇ ئوزى،
سەڭا ئىقرار بولۇب ئەيتتى دېگەيسەن.

ئاندا ئامان بولسۇن، كورگەن مەكاندا،
باشىم يولىدادۇر، بولسام ھەرقايدا،
يۇرۇشۇم، مەكانىم خەلقە شىرۋاندا،
ئاندا بارساڭ ۋەسفىن ئەيتتى دېگەيسەن.

غېرىب ياد ئەيلەدى، ئو نىڭ نىگارىن،
يەتتە يىل تەرك ئەتتى بەكرى دىيارىن.
ساڭا زار ئەيلەدى، كوڭلىدە بارىن،
ئەلبەتتە، ئەلبەتتە سەلام، دېگەيسەن، —

دېدىلەر.

ئەلقىسسە، بوباخان دېگەن شائىر دىيار بەكرىگە يانىدى. غېرىب خەلقە شىرۋاندا دوستلارىدىن ئىززەت كورمەدى، مۇسافىرلىق تارتىب خۇن چىگەرىدىن بىر سوز دېدى:

قەبا فەلەك سالدى بىزنى بۇ دەرتكە،
مەن نەيلەيىن ئاشنا يارىم بولماسە.
يات يۇرتلاردە ئولەر بولدۇم بۇ دەردكە،
ئۇچسام، كەتسەم بارار يېرىم بولماسە.

مېنىڭ مۇندا گىرىفشەم كوڭۇل خۇشۇم يوق،
قېرىنداشىم، ھەمدەمىم ماڭا قۇشۇم يوق،
يىل. كوز، بەھار، يازۇ ـ قىشىم يوق،
مۇشكۇل بولدى مۇقەررەرىم بولماسە.

بىر كەسب — ھۇنەردىن ئالسام قولىمە،
ئەيلەنەبان چالسام ئوڭۇ ـ سولىمە،
ئىشق مېنى قويمەدى يۇرسەم يولىمە،
كاشكى سەنەم — دەردسەرىم بولماسە.

يىراغلىغ دەردىگە تۇرالمادىم،
كويۇب ـ يانىب ئەمدى ئولەلمەدىم،
يەتتە يىل بۇ يەردە تۇرالمادىم،
ئەيتار چەرخى گىرىبانىم بولماسە.

غەرىب ئەيتۇر، ھىجران بىرلە تىلەندىم،
بىسمىل بولۇب، ئوز قانىمغە بويالدىم.
گوزەل يارنىڭ خام سوزىگە ئىشەندىم،
قايدا باراي، بالۇ پەرىم بولماسە.

ئەلقىسسە، ئارادىن يەتتە يىل ئوتتى. غەرىب "سەنەمنىڭ ئاتىنى تۇتماسمەن"، — دەپ بىر سوز دەيدى:

سەنەم ـ سەنەم دەيدىم، ئومرۇم كەچۇردۇم،
ئەمدى سەنەم دەرگە ھالىم قالمادى.
مەن قولۇمدىن شۇڭقارىمنى ئۇچۇردۇم،
تاراج ئولدى مالۇ ـ مۇلكۇم قالمادى.

ئەمدى كويىمەس بولدۇم يارىم دەردىدىن،
سەنەم ئۇچۇن كەچتىم ئاتا يولۇمدىن،
كىچە ـ كۇندۇز يىغلاماقنىڭ جەبرىدىن،
قەددىم رۇست ئەتكۇدەك ھالىم قالمادى.

كويە ـ كويە قارا باغرىم كۇل بولدى،
ياردىن ماڭا ئاخىر قىسمەت شۇل بولدى،
ھەر بىر كۇتۇم ئاي، ئايىم يىل بولدى،
ئەقلىم شاشتى، ئايۇ ـ يىلىم قالمادى.

ئەيتسام ئەدا بولماس قايغۇ، ئەندىشە،
بىزگە تەڭرى سالدى مەگەر بۇ پىشە،
يار ـ يار دەپ، ئوتەر بولدۇم ھەمىشە،
دوست باغىدە تەزەكارىم قالمادى.

قىسمەتىم نە بولدى، ياراتقان رەھمان؟
سەرىمدىن كەتمەدى ھەمىشە تۇمان،
بارچەنىڭ كوزىگە كورۇندۇم يامان،
ياندى قەرىنداشىم، ئەھلىم قالمادى.

غېرىب دەرلەر نە سائەتدىن يولدا مەن،
كىشى بىلمەس مېنى نېچۈك ھالدا مەن،
كېچە-كۈندۈز مەجنۇن كەبى چولدە مەن،
ئوچتى ياشىم، باشى خۇنام قالمادى.

ئەلقىسسە، غېرىب خەلقە شىرۋاندا فىراق ئوتىدا سەرگەردان بولۇپ "سەنەمنى تۈشۈمدە بىر كورمەگۈنچە ئاتىنى تۇتماسمەن" دەپ بىر سوز دېدى:

شىددەتىنى كوردىك قەبا فەلەكنىك،
ئەجەب مېنى شېرىن جاندىن ئايرادى.
خۇداغا يەتمەدى مېنىك تىلەگىم،
سەنەم ئاتلىق زۇلفىقاردىن ئايرادى.

غېرىب ئولگەنلەرنىك بارمۇ سوراغى؟
كويدۇردى، ياندۇردى يارنىك فىراقى،
بىر ياندىن قايغۇسى، بىر ياندىن ھىجرانى،
بىر ياندىن بۇلبۇلنى گۈلدىن ئايرادى.

بىر تازە گۈل ئېدىم، سولار ئوخشارمەن،
مۇسافىر يۇرتلاردە ئولەر ئوخشارمەن،
بۇ مېھنەت، بۇ غەمدە قالۇر ئوخشارمەن،
باھاردا باغچالە گۈلدىن ئايرادى.

تۇگەنمەس سەۋداغە تۇشتى بۇ باشىم،
يارسىز ئوتەر بولدى ياز ئېلە قىشىم،
سېلاب كەبى كوزدە ئاقتى ياشىم،
تەگرى مېنى خۇش رەفتاردىن ئايرادى.

غېرىب ئەيتۇر، ھەرگىز قايتمام سوزۇمدىن،
يار يولدا ئاقار قانلەر كوزۇمدىن،
ئايرىلىبمەن، خەبەرىم يوق ئوزۇمدىن،
بۇ ئىشق مېنى ناموس-ئاردىن ئايرادى.

ئەلقىسسە، غېرىب بۇ سوزنى ئەيتىب يىغلار ئەردى.
ئەلقىسسە، سەنەم دىيار بەكردە بىر كۈن سەھەردە ئويغانىب "غېرىبنى تۇشۇمدە كورسەم نە بولغاي، دايىم غېرىبنى ياد قىلدۇرمەن، غېرىب مېنى ياد قىلمادى" دەپ، بىر سوز دېدى:

غېرىب - غېرىب دېدىم، ئوىرۇم كەچۈردۈم،
ئەمدى غېرىب دەرگە ھالىم قالمادى.
جان شەھرىگە بۇگۈن تەلان سالدۇردۇم،
سوھبەتكارىم دېمەس بولدۇم مەن ئەمدى.

ئاندىن ماڭا يەتكەن قايغۇ - غەم بولدى،
ئاھلەر چەكتىم ئو رۇم گۈلى قام ئولدى،
يىغلاماقدىن تىنماي كوزۇم نەم ئولدى،
ئۇمىدۋارىم دېمەس بولدۇم مەن ئەمدى.

بېزارەدۇر ھەركىم يارغە ئىشەنسۇن،
كور بولسۇن كوزلەرى، قانغە بويالسۇن،
قوشۇلسۇن ئوتلارغە، مالى تالانسۇن،
كار بارىم دېمەس بولدۇم مەن ئەمدى.

ھەمدەم — مۇنىسىم، قايغۇدۇر، غەمدۇر،
بىزگە تەڭرى باشدا بەرگەن ئەلەمدۇر،
ئون تورت ياشدا بىزگە بەرگەن كەرەمدۇر،
نامۇس - ئارىم دېمەس بولدۇم مەن ئەمدى.

سەنەم دەر (لەر)، بۇ يول بولدۇم ئاشكارە،
يار - يار دەب يىغلادىم مەن بىر پارە،
ئوزى كېتىب، مېنى قىلدى ئەۋارە،
سېنى يارىم دېمەس بولدۇم مەن ئەمدى، —

دەپ سەنەم يىغلار ئەردى، ئاندا ئاغچە ئەيدىكى:
— بۇگۈن باغقە سەيرگە بارالى، — دەپ. بىر نەچە كەنىزەكلەر بىلە سەيرگە چىقىب، تونە دەرياسىنىڭ لەبىگە بارىب، سەنەم ئەيدىكى: "غېرىب ئۇشبۇ دەريادىن كېچىپ ئوتكەندۇر"، دەب بىر سوز دېدى:

مېنىڭ ئۈچۈن ھىجر ئوتىغە توتاشىب،
تونە دەرياسىدىن غېرىب ئوتتىمۇ؟
ئالتە ئايلىق خەلقە شىرۋان يول ئاشىب،
تونە دەرياسىدىن غېرىب ئوتتىمۇ؟

تاقەتىم يوق مۇندا يارسىز تۇرماقغە،
ئەجەل كېلىب تەندىن جانىم ئالماقغە،

شىكەستە ھالىمدىن خەبەر ئالماقىغە،
تونە دەريا سىدىن غەرىب ئوتتىمۇ؟

مېنىڭ مۇندا يارسىز يوقتۇر قەرارىم،
ھېچ كىم بىرلە بولماس سوھبەت بەرارىم،
تىرىكلىگىم، خۇشۇم ھەمدە مەدارىم،
تونە دەريا سىدىن غەرىب ئوتتىمۇ؟

ئەمدى سەندىن سوراغ سالسام جەھانە،
زەررە ئىتمادىم قالمادى بۇ جانە،
بۇ دۇنيادا يېتەلمەدىم ئارمانە،
تونە دەريا سىدىن غەرىب ئوتتىمۇ؟

سەنەم دەر، فىرقىنە تاپمادىم ھىلە،
تەڭرى ئۇچۇن ئەمدى راستىنى سوزلە!
يار ئېلە ئوتكەندە ئاقمادىڭ بىللە،
تونە دەريا سىدىن غەرىب ئوتتىمۇ؟ —

دەپ سەنەم دەريا لەبىدە يىغلاب تۇرار ئەردى، ئاندا ئايجامال دەب بىر قىز بار ئەردى. شاھسەنەمنى كورۇب، يانغە كېلىب، "يار جۇدالىقىنى مەندىن ئېشت" دەب، بىر سوز دېدى:

ئەي، سەنەم، مەجرۇھ ئولۇبمەن ياردىن ئايرىلغالى،
بۇلبۇلى سۇۋۇرىدە گۇلزارىدىن ئايرىلغالى،
توتى يەڭلىغكىم سەنەم گۇفتارىدىن ئايرىلغالى،
ئۇل لەتافەت گۇل كەبى، غەمخارىدىن ئايرىلغالى،
دەردىغە بىماردۇرمەن ياردىن ئايرىلغالى.

بولماغاي ھېچ ئىش خۇدادىن بىسەبەب، ئەي دوستلارىم،
تەڭرى قىلدى ئۇل نىگارىمگە غەزەب، ئەي دوستلارىم،
تىنمايىن قان يىغلادىم ئولمەك ئەجەب، ئەي دوستلارىم،
ھىجر دەستىدە قىلىبمەن تەشنە لەب، ئەي دوستلارىم،
ھەۋزى كەۋسەر ساقەسى مۇختارىدىن ئايرىلغالى.

مېھنەتىڭ ئەييامىدىن تىنماي ئاقار كوزدە ياشىم،
دۇشمەنگە كار ئەيلەمەس ھەركۇندە قىلغان قارغەشىم،
تىترەشۇر ئەرزۇ سەمالار، دەد-غەمىدىن بۇ باشىم.

هالىمە شەرھ ئەتكەلى ئالدىمدا يوقتۇر بىر كىشىم،
يەككە مەن بىر ۋاسلى دىلدارىدىن ئايرىلغالى.

تىنمايىن قان يىغلادىم، ھەريان قاراب، يولغە باقىب،
يىغلادىم ھەر كىچە مەن باغرىم ئېزىب، سۇدا ئاقىب،
بىر يانىمدىن تەئنە ئەغيار، (بىر) يانىمدىن (دەرد) چاقىب،
كوزى ياشى بىرلە ئاغۇ بەردى يارىمنى باقىب،
قالمادىكىم تاقەتىم دىلدارىدىن ئايرىلغالى.

بەختىم كوردۇم: ھەريەردە، ئاچتىم چۇستى ھال،
تۇشى گۇفتە گۇل ئېدى، يىل تىكتى ئەينى بىمەھال،
يەتمەدى مەقسۇدىغە، تەڭرى ئاڭا بەردى مۇھال،
يىغلابان ئوز ھالىنى ئالدىڭدە ئەيتۇر ئايجەمال،
ئەلبەڭ ئاتلىغ گۇلى بىخارەدىن ئايرىلغالى.

ئەلقىسسە، ئايجامالدىن بۇ سوزنى ئېشىتىب، شاھسەنەم:
ـــ مەندەك يار جۇدالىقىنى كورگەن ئېكەنسىز،ـــدەب ئىكۇلان يىغلاشىب تۇرار ئەردى، بىر مۇنچە سودىگەرلەر كىلىب تونە دەرياسىدىن ئوتتى، ئاندا سەنەم سودىگەردىن غىرىبنى سوراب، بىر سوز دىدى:

يەتتە يىلدۇر شۇڭقار قۇشۇم قەچۇردۇم،
كورگەن بارمۇ، بىلگەن بارمۇ، يارانلەر؟
قەيغۇ ـ ھەسرەت بىلەن ئومرۇم كەچۇردۇم،
كورگەن بارمۇ، بىلگەن بارمۇ، يارانلەر؟

كىشىنى سويگۇچى مۇنداغ بولۇرمۇ؟
ئەۋۋەل سويۇب، ئاخىر كوزدىن يۇتۇرمۇ؟
يارىن مۇنداغ يىغلاتىبان قويارمۇ؟
كورگەن بارمۇ، بىلگەن بارمۇ، يارانلەر؟

يارىمە سەۋداسى تۇشتى باشىمە،
بىر سرداش تاپمادىم كەلسە قاشىمە،
ئەزەل كۇندە يازىلىبدۇر باشىمە،
كورگەن بارمۇ، بىلگەن بارمۇ، يارانلەر؟

كورگەن، بىلگەن تەڭگە ـ تۇشۇم ياد ئېتەر،
دۇئا بىرلە ئەرۋاھىنى شاد ئېتەر،

قەفا فەلەك ئادەم ئوغلى مات ئېتەر،
بىلگەن بارمۇ، كورگەن بارمۇ، يارانلەر؟

يەتتە يىلدۇر، فەلەك ساڭا چورۇلۇب،
هىجر ئوتىغە كويۇب، كۆلى سورۇلۇب،
شاهسەنەم گۆل يارىدىن ئايرىلىب،
يولغە باقىب قالغان بارمۇ، يارانلەر،—

دەپ ئەردىلەر، كىمەرسە كېلىب دېدىكى:
—خەلقە شىرۋاندا غېرىب ئولدى،—دەب ئوتۇب كەتتى. ئاندا شاهسەنەم ببخۇدلۇق رۇ ببرىب يىقىلدى، ئاغچە بىرلە كەنىزەكلەر سەنەمنى هوشىغە كەلتۈرۇب، ئورداسىغە ئالىب باردى. غېرىبنىڭ ئاناسىنى ئالدۇرۇب كىرىب، شاهسەنەم خۇن جىگەردىدىن بىر سوز دېدى:

غېرىبنىڭ ئولگەنى يېقىن بولۇبدۇر،
سۇيەنچەدىن، مەدارىڭدىن ئايرىلدىڭ.
كېچە-كۈندۈز فىغان قىلغىل هىجرىندە،
بۇلبۇلىڭدىن، گۈلزارىڭدىن ئايرىلدىڭ.

ئاشكارە بولۇب سەن دۇشمەن قولىغە،
قۇلاق سالغىن سىر نىهان ئەسلىگە،
ياخشىلەر كوزلەرى تولدى ياشىگە،
مەرىفەتلىك بازارىڭدىن ئايرىلدىڭ.

يەتتە يىل كېزىبدۇر خەلقە شىرۋانە،
قويدى مېنى قايغۇ بىرلە هىجرانە،
يۇسۇف كەنئانىدەك بولۇب زىندانە،
مىسرىي كەبى خۇنخارىڭدىن ئايرىلدىڭ.

سەنەم ئەيتۇر، كوڭلۇمدەدۇر ئارمانى،
ئەيتسام ئادا بولماس قايغۇ هىجرانى،
ئولگەنىن يېقىن قىلدى كارۋانى،
مەن يارىمدىن، سەن ئوغلۇڭدىن ئايرىلدىڭ.

ئەلقىسسە، غېرىبنىڭ ئاناسى سەنەمدىن بۇ سوزنى ئېشىتىب، ببخۇد بولۇب يىقىلدىلەر، زەماندىن سوڭ هوشىغە كېلىب، غېرىب هەققىدە بىر سوز دېدى:

بەختىم قەراسىدىن، فەلەك ئىلكىدىن،
فەراغەت قانە بولدى نەيلەيىن؟
ئىقرار يوق شاھ ئاببباس جەبرىدىن،
كوڭلۇمگە خەزانە ئۇردى نەيلەيىن؟

ئومرۇم ھاسىلىدىن بىر ئوي تۇزەتتىم،
ھىجراننىڭ ۋىسالىنى تۇزلەتتىم،
ئوغلۇم ئولمەي تۇرۇب ئۇزاتتىم،
سۇد ئىشىم زىيانە بولدى نەيلەيىن؟

ھىچ ئىغىرلىقىم يوقتۇر شاھسەنەم سەندىن،
ئەجەل يېتىب، جانىم چىقسە بۇ تەندىن،
يارۇ دوستۇم يۇزىنى قەيتىردى مەندىن،
ياخشىلەر يامانە بولدى نەيلەيىن؟

شاھ ئاببباس ئەۋۋەل ۋەدەلەر ئېيتتى،
ۋەدە ئەتكەن ۋەزىر ئالەمدىن كەتتى،
بۇ سوزلەر ئوغلۇمنىڭ باشىغە يەتتى،
تۇفراقى شىرۋاندا قالدى نەيلەيىن؟

ئابدان دەر، ئەيتسام تۇگەنمەس داغىم،
نەسلى كۇۋۋەتى سالغۇنچە بار باغىم،
غىرىب ئولگەن بولسە، ئوچتى چىراغىم،
ئومرۇمنىڭ چىراغى ئوچتى نەيلەيىن؟

ئەلقىسسە، غىرىبنىڭ سىڭلىسى غىرىب ھەققىدە بىر سوز بايان قىلدى:

دۇنيادىن ئەرمان (بىرلە) جان بېرىب،
مۇرادىغە يەتمەي ئولگەن جان ئاكام.
بىر يار ئۇچۇن رەڭگى-رويى سارغەرىب،
مۇرادىغە يەتمەي ئولگەن جان ئاكام.

بۇ دىيار بەكرىدىن بارىب خەلقە شىرۋانە،
نەچە يىللار قالىب قايغۇ-ھىجرانە،
گوزەل يارىم كورسەم دىبان غايىبانە،
مۇرادىغە يەتمەي ئولگەن جان ئاكام.

ئاتام ئولدى، تەڭرى سالدى بۇ دەردكە،
دۇچار ئەتتى شاھ ئاببباس نامەردكە،
كېچە-كۈندۈز كويۇب، يانىب بۇ دەردكە،
ماقسەدىگە يەتمەي ئولگەن جان ئاكام.

ئاكام ئولدى مەن ھەم ئولدۇم ئاشكارە،
سوز بولۇبمەن ئەمدى مۇندا دوست-يارە،
باغرىم بولدى ئاكام ئۇچۇن سەد پارە،
مۇرادىغە يەتمەي ئولگەن جان ئاكام.

گۈلجامال دەر، ئەمدى كويدى بۇ جانىم،
ئاكام ئولدى، ھېچ قالمادى دەۋرانىم،
بۇ دۇنياده كوبدۇر مېنىڭ ئارمانىم،
مۇرادىغە يەتمەي ئولگەن جان ئاكام.

ئەلقىسسە، ئابدان، گۈلجامال، شاھسەنەم بويۇن قۇچاغلاشىب يىغلاب مۇسىبەتدە بولغا-ندا، ئاغچە ئانىكا بۇلارغە تەسەللى-خاتىر بېرىب سوز دېدى:

يالغانچى فانى دۇنيادا،
ھېچ كىمسە ئامان قالمادى.
ياخشى كېتىب، نەۋبەتدە
ئولمەيىن يامان قالمادى.

ئولۇم ئۇچۇن يېمەڭىز غەم،
ئولمەي قالماسلەر ئادەم.
شۇكۇر ئەيلەڭىز (ھەردەم)؛
سۇد ئېلە زىيان قالمادى.

ئوزىنى بازارغە سالغان،
بىر قىز چىقىب ساتىب ئالغان،
مىسر ئەھلىگە پادىشاھ بولغان،
يۇسۇف كەنئان قالمادى.

دۇنياده بىر كوزده كورگەن،
ئادىل بولۇب يۇرتنى سورغان،
دېۋەلەرگە پادىشاھ بولغان،
شاھ سۇلايمان قالمادى.

ئىسكەندەر دۇنيانى كەچتى،
جەمشىد ئانىڭ مەيىن ئىچتى،
نە شەھبازلار جاندىن كەچتى،
رۇستەمى دەستان قالمادى.

ھەقنىڭ دوستى ئۇل مۇھەممەد،
ئۇممەد ئۇچۇن چەكتى مىھنەت،
بۇ دەمنى بىلگىل غىنىمەت،
شۇل شەيخى جەھان قالمادى.

ئاباباەكرى، ئومەر، ئوسمان،
پەيغەمبەرگە ئەردى ياران،
دەرگاھىدا شىرىيەزدان،
ئۇل شاھىمەردان قالمادى.

بۇ دۇنيا كونە سەراي،
نەچە يىل كەچتى نەچەند ئاي،
خىزمەتىدە شاھۇ-گەداي،
ئولمەيىن ئامان قالمادى.

گۇلنىھال دەر، كويدى يۇرەك،
ئولمەسلىككە بارمۇ دەرەك؟
بارچە ئادەم ئولسە (كىرەك)،
ئولمەيىن ئامان قالمادى.

ئەلقىسسە، شاھسەنەم ئەيدىكى:
ــ مەن خەلقە شىرۋانغە بارىب غىرىبنىڭ يەتتە كۇن قۇربانلىقىنى قىلايمەن،ــ دەب.
بوباخان دېگەن شاتىر غىرىبنى كورگەنىنى ئەيدى، سەنەم ئالدىغە چىللاب، شاتىرغا قاراب
بىر سوز دېدى:

بىر قۇش تاپار ئىدىم ئەمدى قولۇندا،
سەندىن ئوزگە ئىشىبارىم يوق مىنىڭ.
ئۇرۇش قىلدىڭ ئاتامنىڭ سەن ئورنىدا،
سەندىن ئوزگە بىر مەدارىم يوق مىنىڭ.

مۇندا تۇرسام ھەرگىز كوڭۇل خۇشتۇم يوق،
ينغلاماقتىن غەيرى باشقە ئىشىم يوق.

سەندىن ئۇزگە ئەرزىم ئەيتار كىشىم يوق،
قولۇم تۇتار يارۇ-دوستۇم يوق مېنىڭ.

كەل، مېنى ئالىب بار خەلقە شىرۋانە،
مۇندا كوزۇم تۇشەر ياخشى-يامانە،
ئومرۇم گۈلۈم بەردىم باد خەزانە،
كوڭلۇم ئىستەگۈدەك يارىم يوق مېنىڭ.

يارىمنىڭ مەزارىن قۇچۇب يەتايىن،
بۇ دۇنياده يار-يار دېبان ئوتەيىن،
قايناب چىقماس يۇلدۇز كەبى پەتايىن
بۇ ۋەتەنده ھېچ دەۋرانىم يوق مېنىڭ.

سەنەم ئەيتۇر، غېرىب سالدى ھېجرانە،
مېنى سەن باشلاغىل خەلقە شىرۋانە
شۇل كۇن ئولسەم رەھمى قىلمە بۇ جانە،
تىرىكلىگىم ئېتىبارىم يوق مېنىڭ.

ئەلقىسسە، بوباخان شاتىر، شاھسەنەم غېرىبنى ئىزدەب كېتەر بولدى.
غېرىب ئولگەن بولسە يەتتە يىل گور باشلىقلىغنى قاۋرمەن، تىرىك بولسە كورەشۇر-
مەن، — دەب ئاتا-ئانىسى، ئاغچە ئانىكاگە قاراب بىر سوز دېدى:

كېتەرمەن خەلقە شىرۋانە،
قېرىنداشلەر، خۇش قال ئەمدى.
كېلۇر-كەلمەسلىگىم گۇمانە،
سىرداشلارىم، خۇش قال ئەمدى.

بىزنىڭ بىلە خىلۋەت تۇتقان،
ئاغۇ-بالنى بىرگە يۇتقان،
ئاغچە دەب ئات كوتەرگەن،
گۇلنىھال، خۇش قال ئەمدى.

بارچەنى بىر كوزدە كورگەن،
ئادىل بولۇپ يۇرت سورغان،
مەن-مەنلىكنى تونى كىيگەن،
نامەرت ئاتام، خۇش قال ئەمدى.

توققۇز ئاي مېنى كوتەرگەن،
باقسب كەمالىم يەتكۇزگەن،
كەم مېھنەتدىن ئوتكەرگەن،
قەيىن ئانام، خۇش قال ئەمدى.

بۇگۇن قۇرايىن بىر مەھشەرى،
ياردىم كەتكەن چاغدىن بېرى،
قىرىق كېنىزەكىمنىڭ سەرداري،
نەردان گۇلۇم، خۇش قال ئەمدى.

مېنىڭ يارغە يېتەر ھالىم،
قۇزغالىب ئاتەشىم، داغىم،
مېھنەتلىك سالغان چاھار باغىم،
ۋەتەنلەردىم، خۇش قال ئەمدى.

بىزنى تەڭرى بۇيلە ئەتتى،
يار ئولدى دەب خەبەر يەتتى.
شاھسەنەم شىرۋانە كەتتى،
دىيار بەكر، خۇش قال ئەمدى.

ئەلقىسسە، بوباخان شاتىر شاھسەنەم بىرلە يولغە تۇشتى. شەيتان ۋەس-ۋەسە قىلدى. شاھسەنەمنى قازاق ۋىلايەتىگە ئالىب يۇردى. بىر كېچە-كۇندىن كېيىن يىراقدىن بىر ئەشـ-يان كورۇندى. ئاندا شاھسەنەم سورىدى:

— بۇ كورۇنگەن قايسى ئەشيان؟ — دېدى. بوباخان ئەيدىكى:

— بۇ قازاقنىڭ ئەشيانى. سېنى مەن ئوز نەفسىم ئۇچۇن ئالىب كەلدىم، — دېدى.

سەنەم سىرىنى پىنھان تۇتۇب يىغلادى بوباخان:

— ئوزۇڭنى (ماڭا) قىلغىل، — دەپ (سەنەمنى) تۇتتى.

ئاندا شاھسەنەم قىرىق تەڭگە پۇل بەردى:

— قازاق بازارىدىن قىرىق تۇرلۇك تەئام كەلتۇرگىل، — دېدى.

قىرىق مەرتەبە يۇگۇرتۇب ئاندىن بىر چەشمەنى كورسەتتى، — غۇسۇل قىلغىل، — دەب.

بوباخان غۇسۇل قىلغالى سۇغا كىردى. شاھسەنەم بوباخاننى سۇدىن چىقىنچە ئولتۇرۇب، بۇ دۇنيانىڭ بېۋەفالىقىغە بىر سوز دېدى:

ئەرز ئەيلەيىن، دۇنيا سېنىڭ قولۇڭدىن،
ھەركۇن بۇ زەماندا فانى دۇنياسىن.
نە بەگلەر، خانلار كەتتى قولۇڭدىن،
ھەركۇن بۇ زەماندا فانى دۇنياسىن.

هەركۇن بولسە بىر يىگىتكە تېگەرسەن،
يەتكەننىڭ بوينىنى ئاخىر ئېگەرسەن،
يەنە قالغانلارنىڭ قانىن توكەرسەن،
سۆد زىيانلى فانى دۇنياسىن.

سېنىڭ بىر قولۇڭ راستى بولۇرمۇ،
ساڭا كەلگەن ئادەم ئولمەي قالۇرمۇ؟
ھېچ كىم قولغە سېنى تۇتۇپ ئالۇرمۇ،
كۇندە بىر تورەلگەن فانى دۇنياسىن؟

شىرۋانە بارماقغە تاقەت قالمادى،
شاھسەنەمنىڭ ئەمدى ئەيشى بولمادى،
شاتىر ئولدى، مۇرادىغە يەتمەدى،
بەش كۇنلۇك تۇرغانى فانى دۇنياسىن.

ئەلقىسسە، شاھسەنەم مەردان لباسىنى كىيىب شەھەرگە كىردى، ئاندا كۇن كېچە بولدى، بارغالى يەر تاپالماي يىغلاب تۇرار ئەردى، ياساۋۇللار مەراشىب تۇتۇب زىندانغە سالدى.

سەنەم خۇدا تاتالەگە مۇناجەت، بەدەرگاھى ئەل ھاجەت قىلىب بىر سوز دېدى:

مېنى خەلەق ئەيلەگەن قادىر ئاللا سەن،
ئوزۇڭ يەتكىل ھالە-زارىمە مېنىڭ.
قىسمەتىم نە بولدى، نەدۇر گۇناھىم؟
ئوزۇڭ يەتكىل ھالە-زارىمە مېنىڭ.

بارچەنىڭ ئاتاسى ھەزرەتى ئادەم،
ساڭا پەيغەمبەرلىك بولدى مۇسەللەم.
بۇ چاھ ئىچىندە قولۇم تۇت بۇ دەم،
ئوزۇڭ يەتكىل ھالە-زارىمە مېنىڭ.

سوڭرە ۋەھى كەلگەن يا شىبىش بەنى،
سەن تۇزەتدىڭ جۇملە ئەلنىڭ مۇدبەنى،
تۇماننى يورۇتقىل يا نوھۇ بەنى،
ئوزۇڭ يەتكىل ھالە-زارىمە مېنىڭ.

پەيغەمبەرلەرگە ۋەھى بەرگەن جەبرائىل،
ئىبراھىم، خەلىل ئوغلى ئىسمائىل،

هەقنىڭ فەرمانىغە بولدىلەر قايىل،
رەھم ئەيلەگىل ھالە-زارىمە مېنىڭ.

يۇسۇفنىڭ ئاتاسى ھەزراتى ياقۇب،
يۇسۇف زىندانىدا خوب ئېلە ناخوب،
ھەقنىڭ بالاسىغە جەبرەلىق ئايۇب،
ئوزۇڭ يەتكىل ھالە-زارىمە مېنىڭ.

زىندانىدا بولۇبدۇر غەمىم پەراۋان،
ھەقنىڭ دوستىدۇر يا خىزىر جەھان،
ئابابەكرى، ئومەر، ئەلى، ئوسمان،
رەھم ئەيلەگىل ھالە-زارىمە مېنىڭ.

ھەزرەت يۇسۇفكىم تاپتى كەرامەت،
بالىقنىڭ ئىچىدىن چىقتى سەلامەت،
بۇگۇن بولدى ماڭا روزى قىيامەت،
ئوزۇڭ يەتكىل ھالە-زارىمە مېنىڭ.

مېنى بۇ زىنداندىن ئەيلەگىز خەلاس،
يا خىزىر، ئىلياس، يا غەۋۋاس، غىياس،
پەيغەمبەرلەر سرداشى يا ئىبىن ئەببىاس،
رەھم ئەيلەگىل ھالە-زارىمە مېنىڭ.

ھەسەن، ھۇسەيىن شەھىد شادمان،
ھەمراھىم بولۇبدۇر قاراڭغۇ زىندان،
شاھسەنەمنىڭ پىرى، يا شاھى مەردان،
رەھم ئەيلەگىل ھالە-زارىمە مېنىڭ.

ئەلقىسسە، زىندانبەند پادىشاھ بۇغراخانغە مەلۇم قىلدىكى:
—ئوغرى دەب بىر يىگىتنى زىندانغە سالىب ئېدىم، تولا سۇخەندان ئېكەن،—دېدى.
(بۇغراخان:)
—ئالىب كەلگىل،—دېدى.
شاھسەنەمنى زىنداندىن چىقارىب، ئالىب باردى. پادىشاھ بۇغراخان:
—نېچۇك ئادەمسەن؟—دەب سوردى. شاھسەنەم پادىشاھ ئالدىدا بىر سوز دېدى:

بىر يارنىڭ باغىدىن (ئۇچتۇم)،
تۇگەنمەس ھىجرانە تۇشتۇم.

لەيلى دىبان مەجنۇن كەبى،
چولدىن چولۇستانە تۇشتۇم.

بولمادى بىر كىشى ھەمدەم،
ئىشىم بولدى كونى ماتەم،
ياخشىلىق كورمەدىم بىر دەم،
كۇندىن - كۇن ئەفغانە تۇشتۇم.

ئاخىر - ئەۋۋەللەردىن بۇ غەمدىن،
دەردىم ئوتەر بۇ دەمدىن،
ئايرىلىپ ئاتا - ئانامدىن،
جەبر ئىلە بۇل يانە تۇشتۇم.

بىر شاتىر كەلتۇردى مۇندە،
يۇرتۇمدە شاھ ئىدىم، ئەندە.
ماراشىپ تۇتۇپ، قىلدى بەندە،
توھمەتلە زىندانە تۇشتۇم.

ئاندا بولسام ئازادە مەن،
بىر پەرىگە دىلدارە مەن،
ئابباس ئوغلى شاھزادە مەن،
كىلىپ بۇغراخانغە تۇشتۇم.

ئەلقىسسە، بۇغراخان بۇ سوزنى ئىشىتىپ، كىشى قوشۇپ، دىيار بەكرىگە يىبەردىلەر. ئاندا ئاغچە ئالدىغە چىقىپ ئەھۋال سوردى. سەنەم باشىغە كەلگەننى بىر - بىر بايان قىلىپ ئەيتادۇر:

تۇلغۇلماغان ئىدىم باشدا ئانادىن،
بۇ دۇنياغە كىلىپ راھەت كورمەدىم.
غىرىب بىرلە ئەھدە - پەيمان ئەتكەلى،
قايغۇ - غەمدىن ئوزگە دەۋلەت كورمەدىم.

بۇ ياخشىدىن يۇز يول بولدۇم سەداغە،
ئۇل سالدى مىنى تۇرلۇك بەلاغە،
ئوزى ئۇچۇن ئالىپ باردى قازاققە،
ھىچ كىمدىن ياخشىلىق سوھبەت كورمەدىم.

غېرىبىم كورمەدىم خەلقە شىرۋانە،
مېنى قويدى مۇندا قايغۇ - ھىجرانە،
دەردىمدە تاپمادىم ھەرگىز دەرمانە،
سىرىم ئايتماقغە ئىلقەت كورمەدىم.

شاتىرنى ئولتۇردۇم، قىرىق يول يۇگۇرتۇب،
سوغاق سۇغە سالدىم پەردەسىن يىرتىب.
ئوزۇم چاھغە تۇشتۇم، نەسىبەم تارتىب،
ئومرۇم ئىچىندە بۇيلە مېھنەت كورمەدىم.

سەنەم دەر، سوزلەشتىم بۇغراخان بىلەن،
دەردىمنى بىلگۇچى قەدىردان بىلەن،
بۇ دۇنياغە كېلىب، غېرىبجان بىلەن،
قەرەغەتلە ساز، سوھبەت كورمەدىم.

ئەلقىسسە، شاھسەنەم ئاغچە ئانىكاسىغە بۇ سوزنى ئەيتىب ئىدىلەر، ئاغچە ئەيدىلەركى:

— بۇ كېچە غېرىبنى تۇشۇمدە كوردۇم، ھەيات بارغە ئوخشايدۇر، (ئاغچە) تۇشى بەيان قىلىب بىر سوز دېدى:

سەنەمجان، يۇتۇردۇم، بىر ئەھۋال كوردۇم،
مەگەر رەھماندۇر، شەيتان ئەمەستۇر.
شەيتانمۇكىن؟ رەھمانە كوردۇم.
ئەيرانلەر ئىزھار يالغان ئەمەستۇر.

ئەي، يارانلەر، ئىزھار ئەيتتى ئەلى بار،
غەۋۋاس غەياس ھەقنىڭ سويەر قۇلى بار،
كەر بەلادا ئوتكەن ئىككى ئوغلى بار،
غېرىبجان تىرىكدۇر، ئولگەن ئەمەستۇر.

سەپاھ ھەلقەسى باردۇر يولدە،
تۇماغلى بىر قۇش كوردۇم قولدە،
ھېچ قىلۇ - قال بۇ ئەھۋالىمدە،
ئەيرانلار ئىزھار، يالغان ئەمەستۇر.

لەب شىرىن - شەكەر، ئۇل ئاب ھەيۋەت،
ئۇچارلەر ئىچىندە، بەندەدۇر سەييىاد،

سەبا چاشگاهدا بىر خوب پەرىزاد،
ئاغچەنىڭ ئەھۋالى يالغان ئەمەستۇر.

ئەلقىسسە، شاھسەنەم ئاغچەدىن بۇ سوزنى ئېشىتىپ:
— نە سەن بارىب ئالىب كېلىب بەرمەسەڭ بولماس، سەندىن ئوزگە ئەسرارىمنى بىلگۈچى يوقتۇر، — دەپ بىر سوز دېدى:

سادىغاڭ بولاي، ئاغزىڭغە بەندە،
مۇرادىم، مەقسۇدىم كورسەم غېرىبىم.
مەن يارىمنى تىلەب خۇدادىن كۇندە،
مۇراد - مەقسۇدىم كورسەم غېرىبىم.

مەن نەيلەيىن كورسەم يارىمە يۇزىن،
تۇرۇب تاۋاب قىلسام يارىمە ئىزىن،
ئولگۇنچە ئۇنۇتمام شاھ ئاببىاس قىزىن،
مۇراد - مەقسۇدىم كورسەم غېرىبىم،

سەنەم ئەيتۇر، غېرىب ئۇچۇن زار ئولدۇم،
بىر تازە گۇل ئېدىم، ئەمدى خار ئولدۇم،
ئوزەمنى كويدۇرۇب، ئەمدى زار ئولدۇم،
مۇرادىم، مەقسۇدىم كورسەم غېرىبىم.

ئەلقىسسە، ئاغچە تاقەت تۇتالىمادى، مەردانە لىباسىنى كىيىب، ئالتە ئاي يۇرۇب، خەلقە شىرۋانە باردى. غېرىب بىرلە كورۇشۇب، ئەيدىكى:
— سىزنى "ئولدى" دەپ ئاڭلاب، سەنەمنى ئەھۋالى ئوزگەدۇر، — دەپ بىر سوز دېدى:

سوز يەتمىش ياخشى - ياماندىن،
سەنەم باغرىن قان ئەيلەمىش،
بىر كىشى خەلقە شىرۋاندىن،
سۇد ئىشىن ئەيان ئەيلەمىش.

ئەيدگاھدا بەيرەم كۇنى،
بىر كىشى كوردى ئانى،
راست دېدى غېرىب ئولگۇنى،
سەنەمنى ھەيران ئەيلەمىش.

ئېشتىب، دېۋانە بولۇپ،
بىزنى سىزگە ئەلچى قىلىب،
غېرىب دېبان سەنەم كويۇپ،
ئوزىنى دېۋانە ئەيلەمىش.

ئاغچە دەر، ئەي مېھرىبان،
شۇل كۇنى بولدى ئاخىر زەمان.
ياخشى ئۇنى بولۇپ يامان،
غەم ئانى تەلان ئەيلەمىش.

ئەلقىسسە، ئاغچە بىرلە غېرىب دىيار بەكرىگە كەلدى. شاھ ئاببىاس، ئەركان دەۋلەتلەرنى ئالدىغە چىقىب، ئىززەت - ئىكرام بىرلە ئالىب كىرىب، قىرىق كېچە - كۇندۇز توي - تەماشە بىرلە سەنەمنى غېرىبكە ئەقدە قىلدى، شاھسەنەم، غېرىبكە بىر پىيالە مەي بېرىب، بىر سوز دېدى:

خۇش كېلىبسىز تازە گۇلۇم،
سەيرى قىلغىل گۇللەرىگدىن.
خوبلەر ئېلىندە سەن بۇلبۇلۇم،
سوزلە شېرىن تىللارىگدىن.

كوڭۇل چىنەسىن ئەچالى،
جان بىرلە شىرۋان كوچەلى،
قۇچاغلاشىب بىز ياتالى،
مەگەر كەلسە قوللارىگدىن.

مەن سېنى تىلەدىم ھەقدىن،
ئاھىگدە مەن يىراقدىن،
بوسە ئالغىل بۇ ياڭاقدىن،
مەن ئايلاناي بويلارىدىن.

سەنەم ئەيتۇر، بۇدۇر ئاھىم،
ساڭا ئەيتاي ئەمدى دادىم،
نەسىب قىلدى شۇل خۇدايىم،
قۇچاغلا، كەل بەللەرىمدىن، —

دەب غېرىب - سەنەم يىگىت - قىزلار بىلەن توي - تەماشە، نەغمە - نەۋالار قىلىب كوڭۇل ئېچىشتى. ئۇلار توينى ئوردىدىن چاھار باقتا كوچەرمەك بولۇپ، كەنىزەكلەر، يىگىت - قىزلار ۋە كوب خەلايىق چاھار باقتا توشتى. باھارنىڭ بۇلبۇللارى خۇش سايە-

راشىب گۈل ئۈستىدە جان بەرمەكتە ئىدى. شاھسەنەم بىلەن غەربىب كۆڭۈللىرى شادمان بولۇپ، بىر - بىرىنىڭ بوينىلىرىغە قوللارنى سالىب بىر سوز دېدى:

سەنەم:

كەل، غەربىجان، سەيلە ئېتىلى دائىم بۇ باغدا،
بۇلبۇل كورسۇن گۈللەرنىڭ تەماشەسىنى.
سال قولۇڭنى بوينۇمغە، جانلەر سەدىغە،
قىزلار كورسۇن بىزلەرنىڭ تەماشەمىزنى.

غەربىب:

ئىللاھىمەي يارەتمىش جەنەتۇل رىزۋان،
بۇ دۇنيادە نىمەتلەر بولدى مىڭ ئەلۋان،
يار ئۈچۈن يۈردى نەچچە يىل سەرگەردان،
لەيلى كورسۇن مەجنۇننىڭ تەماشەسىنى.

سەنەم:

ئاشىق يولى ھەركىمنى ئەيلەدى بەرباد،
ئۈچۈرغانلەر ئەيلەدى تۇمەن مىڭ پەريياد.
شۇل ئۈستۈن تاغلارنى قازدىلەر فەرھاد،
شىرىن كورسۇن فەرھادنىڭ تەماشەسىنى.

غەربىب:

ئىلاھىمەي ھەركىمگە سالدى بىر سەۋدا،
جاھان بازاردا تۇمەن مىڭ غەۋغا.
ئون ئىككى يىل ئاقتىلەر دەريادا ئۇزرا،
ۋامۇق كورسۇن ئۇزرانىڭ تەماشەسىنى.

ئىككىسى:

ئىككى ئاشىق كەلدى بىر - بىر جەم بولۇپ،
سىنەلەرى داغلاشۇر كوزىگە ياش تولۇپ،
غەربىب، سەنەم ئوينىشىلى شىرىن شاد بولۇپ،
قىزلەر كورسۇن بىزلەرنىڭ تەماشەمىزنى، —

دەب، كىچە - كۈندۈز ئەيش - ئىشرەتكە مەشغۇل بولۇپ، مۇرادىغە يەتتىلەر.
ھەر كىم جەفا كورسە، ئاخىر راھەت كورەر.

(خەلق داستانى)

ئەشرگە تەييارلىغۇچى: توختى ئابىخان

قەدىمقى زاماندىكى سوزمەن دانىشمەنلەر رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

ئوتكەن زامانلارنىڭ بىرىدە، يەمەن شەھرىدە ئادىل شاھ ئىسىملىك بىر پادىشا بولغان ئىكەن. بۇ پادىشا ئادالەت بابىدا بىباھا، شانۇ - شەۋكەتتە تەڭداشسىز، غەزىنە - دەپىنىدە ھىساپسىز بولۇپ، ھوكۇمى يۇز يىگىرمە شەھەرگە يۇرىدىكەن.

ئەلقىسسە، بىر كۈنى پادىشا تەختى سەلتەنەتىدە ئولتۇرسا، بىر قەلەندەر "شەيئۇللىلا!" دەپ كىرىپ كەپتۇ. پادىشا ئۇ قەلەندەرگە يەتتە سەر ئالتۇن خەيرى قىپتۇ. قەلەندەر يەتتە سەر ئالتۇننى ئېلىپ تاشقىرىغا چىقىپ، ئالتە نەپەر زەنگى قەلەندەر ھەمرالىرىنىڭ قېشىغا كېلىپ بولغان ئەھۋالنى سوزلەپتۇ، ئادىل شاھنىڭ سىخىلىغىنى تەرىپ قىپتۇ.

— ئەي يارەنلەر، — دەپتۇ ئۇ ھەمرالىرىغا، — بۇ پادىشا شۇنداق سىخىكەنكى، بىز ئۇنىڭدىن پادىشالىقنى تىلىسەكمۇ بىرىۋەتكۇدەك.

بۇ قەلەندەرلەر ئاشىق - دەرۋىش قىياپىتىگە كىرىۋالغان ئالدامچىلار ئىكەن. ئۇلار پادىشادىن شاھلىقنى تىلەشنى مەسلىھەت قىپتۇ. شۇ غەرەز بىلەن ئادىل شاھ ھوزۇرىغا كىرىپتۇ. پادىشا ئۇلارنى ئىززەت - ئىكرام بىلەن قىزغىن قارشى ئاپتۇ.

— دات پادىشاھى ئالەم! — دەپتۇ قەلەندەرلەر ساما سېلىپ بىرنەچچە قېتىم پىقىراپ ئايلانغاندىن كېيىن، — بىز سىزدىن بىر نەرسە تىلەيمىز.....

— قېنى ئېيتىڭلار، نىمە تىلەيسىلەر؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشا ئۇلاردىن، — سىلەردىن ئىلكىمدىكى ھىچنەرسىنى ئايىماسمەن، ئىنشا ئاللا.

— سىزدىن تىلەيدىغىنىمىز، — دەپتۇ قەلەندەرلەر دۇئاغا قول ئېچىپ، — بىزگە خۇدا يولىدا يەمەننىڭ قىرىق كۈنلۈك پادىشالىغىنى بېرىڭ.....

— ئەي دەرۋىشلەر، — دەپتۇ پادىشا ئورنىدىن قوزغىلىپ، — مۇنداق دەپ مېنى ئاسىي قىلماڭلار، پادىشالىقتىن بولەك نىمە تىلىسەڭلار مەيلى، ئۇنىڭدىن باشقا ھەرقانداق ھاجەتلىڭلار بولسا، ھەرگىزمۇ ھايال قىلماي راۋا قىلغايمەن.

— ئەي پادىشا، — دەپتۇ قەلەندەرلەر، — بىلىپ قويۇڭكى، بىزنىڭ بولەك نەرسىگە ھاجەتىمىز چۈشمىدى. پەقەت غەزىنە - دەپىنە بىلەن پادىشالىقنى قىرىق كۈنلۈكلا بەرسىڭىز بولىدۇ. بىزنىڭ تىلىگىمىز شۇ.

— ئەي سويۇملۇك خاراباتلار، — دەپتۇ پادىشا ھاياجانلىنىپ، — مېنىڭ بىر جېنىم بار، ئەگەر شىرىن جېنىمنى سورىساڭلار، خۇدا يولىدا پىدا قىلغان بولاتتىم. سىلەر قىرىق كۈنلۈك پادىشالىقنى خۇدا يولىدا تىلىدىڭلار. مەن بۇ پادىشالىققا ئاشىق ئەمەسمەن. پادىشالىق دىگەن بىر يەلدۇر. مەن ھاجىتىڭلارنى قوبۇل قىلىپ، پادىشالىقنىڭ قىرىق كۈنلۈگىنى ھوكۈمەت، غەزىنە - دەپىنىلىرى بىلەن سىلەرگە بەردىم.

ئادىل شاھ ئادىللىغنى كورىستىپ، قەلەندەرلەرگە پادىشالىقنى ئوتكۈزۈپ بېرىپ، ئوزى خوتۇنى بىلەن ئىككى ئوغلىنى ئېلىپ شەھەر سىرتىدىكى چاھار باققا كوچۇپ چىقىپتۇ.

ئەلقىسسە، قەلەندەرلەر پادىشالىقنى تاپشۇرۇپ ئېلىپ، خىزمەت تەقسىم قىلىشىپتۇ: قەلەندەرلەرنىڭ باشلىغى پادىشا بولۇپ بېشىغا ئالتۇن تاجنى كىيىپ سەلتەنەت تەختىدە ئولتۇرۇپتۇ. قالغانلىرى ۋەزىر بولۇپتۇ. كونا ۋەزىرلەرنىڭ ھەممىسىنى ئولتۇرۇۋېتىپتۇ. پادىشا بولغان قەلەندەر ئوزىگە قاراشلىق شەھەرلەرگە نامە ئەۋەتىپ: "قىرىق كۈنگىچىلىك پۇقرالار خاتىرجەم يۇرسۇن، ھوكۈمەتكە ھىچنىمە بەرمىسۇن" دەپ ئۇقتۇرۇپتۇ. ھەر كۈنى قوي - كالىلارنى ئولتۇرۇپ ھەرقايسى شەھەرلەرنىڭ سەركەردە - باشلىقلىرىنى چاقىرىپ زىياپەت بېرىپتۇ. قازى - مۇپتىلارغا كوپلەپ ھەدىيە — ئىنئاملار قىلىپ، ھەممىنى ئوزىگە جەلپ قىپتۇ.

ئەلقىسسە، قىرىق كۈن تامام بوپتۇ. بىر كۈنى ئادىل شاھ يەمەنىنىڭ كاتىتىلىرىنى، قازى - مۇپتىلىرىنى بىر يەرگە يىغىپ زىياپەت بېرىپتۇ.

— ئەي شەھەرنىڭ ئۇلۇغلىرى، — دەپتۇ ئۇ سوز باشلاپ، — مەن قىرىق كۈنلۈك پادىشالىقنى خۇدا يولىدا يەتتە قەلەندەرگە بەرگەن ئىدىم. بۇ ئىشىمدىن ھەرقايسىڭلارنىڭمۇ خەۋىرى بار. ھازىر پادىشالىق شۇ قەلەندەرلەرنىڭ قولىدا. مەن ئەمدى پادىشالىقنى يانداۋۇۋالىمەن. سىلەر ماڭا ھەدىمدە بولىساڭلار!

شەھەر ئۇلۇغلىرى: "ئىنشاۋاللا، خۇدايىم بۇيىرسا!" دەپ قايتىشىپتۇ. يەنە بىر كۈنى پادىشا بىر يەرگە چوڭ - كىچىك ئەمەلدارلار ۋە پۇقرالارنى چاقىرىپ زىياپەت بېرىپتۇ. ھىلىقى قەلەندەرلەرنىمۇ چاقىرىپتۇ. ئۇلارنى ئىززەت - ئىكرام بىلەن مېھمان قىلىپتۇ ۋە قەلەندەرلەرگە قاراپ مۇنۇ نەزمىنى ئوقۇپتۇ.

نەزمە:

ئادالەتلىك شاھى سۇلتان،
ھاجىتىمنى راۋا ئەيلەر.
جېنىڭغا جېنىم بولسۇن قۇربان،
كوز يېشىمنى سىيا ئەيلەر.

سۇلايماندەك سۇلتان بولساڭ،
جاھان ئىچرە دەۋران سۇرسەڭ.

راستىن ئۇزۇك ئادىل بولساڭ،
بۇ ئەرزىمنى راۋا ئەيلەر.

ئۇز ۋەدەڭگە ۋاپا قىلىپ،
نامەرتلەرگە جاپا قىلىپ،
ياخشىلارنى رازى قىلىپ،
بۇ ئەرزىمنى راۋا ئەيلەر.

ئادىل شاھمەن ھالىم ئېيتاي،
قىرىق كۈن بولدى ئەرزىم ئېيتاي،
سۇلتانىمغا پەريات قىلاي،
دۇشمەنلەردىن جۇدا ئەيلەر.

— ئەي سۇلتانى ئالەم، — دەپتۇ ئادىل شاھ قەلەندەر پادىشاغا قاراپ، — پېقىر سىلەرگە ھەقتائالانىڭ رازىلىغى ئۈچۈن پادىشالىغىمزنى قىرىق كۈنلۈك ئىنئام قىلىپ بەرگەن ئىدىم. قىرىق كۈنمۇ توشتى. ئەمدى ۋەدىگە ۋاپا قىلىپ، پادىشالىقنى، ھوكۈمەتنى ماڭا ياندۇرۇپ بەرگىن!

— ئەي شەھەر خەلقى، — دەپتۇ قەلەندەر پادىشا شەھەر خەلقىگە خىتاپ قىلىپ، — پادىشانىڭ سوزىنى سىلەرمۇ ئاڭلىدىڭلار، بۇ تەلەپكە نىمە دەيسىلەر؟

— ئەي ئادىل شاھ، — دەپتۇ خەلق ۋەكىلى سوزگە ئېغىز ئېچىپ، — ھەقتائالا بەرگەن دولەتنى كوتىرەلمەي قەلەندەرلەرگە ئىنئام قىلىپ بەردىڭىز. پادىشالىق دىگەن گۈلە - جىگدە، كونا چاپان ئەمەس. قەلەندەر دىگەنگە بىر ئىككى دەرەم بەرسە بولىدۇ ئەمەسمۇ؟ بۇ خاراباتى قەلەندەر بولسىمۇ، مۇشۇ كىشىنى پادىشا قىلىمىز، باشقا ئادەمنى پادىشا قىلمايمىز.

قەلەندەر پادىشا قازى - مۇپتىلارغا قاراپ سوراپتۇ:

— سىلەر نىمە دەيسىلەر؟

— خۇدا يولدا بېرىلگەن ئىنئام يانىدۇرۇلمايدۇ، — دەپتۇ قازى - مۇپتىلار، — بىزگە كىم كوپرەك مورۇۋەت قىلسا، بىز شۇنىڭ پادىشا بولۇشىنى خالايمىز. قەلەندەر بولسىمۇ يېڭى پادىشا بىزگە ياقىدىغان ئىشلارنى قىلدى، خەلقنىڭ بېشىنى سىلاپ، ھالىغا يەتتى، ھاسىل كالام شەھىرىمىزگە مۇشۇ خاراباتى قەلەندەرنىڭ پادىشا بولغىنى ياخشى، بىز شۇنى قوللايمىز.

شۇنداق قىلىپ پادىشالىق قەلەندەرگە مۇقىملىشىپتۇ. ئادىل شاھ ھەيران بولۇپ، سولاشقان ھالدا چاھار باققا قايتىپ كەپتۇ ۋە خوتۇنىغا بولغان كوڭۈلسىزلىكنى بايان قىپتۇ. پادىشانىڭ خوتۇنىنىڭ ئىسمى گۈلچىھرە بىبى ئىكەن.

— ئەي پادىشا، — دەپتۇ مەلىكە گۈلچىھرە ئېرىگە، — سىزگە تاپا - تەنە، مالامەت قىلسام خاپا بولىسىز. قەلەندەر دىگەنگە بىرەر نان، بىرەر دەرەم بېرىش كۇپايە قىلىدۇ، ئۇنىڭغا ئۇ-

نىمىسا تاياق بەرسە بولىدۇ. سىز بولسىڭىز پادىشالىقنى غەزىنە ـ دەپىنە بىلەن بەردىڭىز. ئۇ قەلەندەرلەر تەييار دۇنيا بىلەن چوڭ ـ كىچىك كاتتىلارنىڭ كوڭلىنى ئېلىپ، ئۇلارنى قولىغا كەلتۈرۈۋالدى. ئەمدى خالايىقلار ھەرگىزمۇ سىزنى دىمەيدۇ. كېيىنكى پۇشايمان ئوزىڭگە دۇشمەن!

پادىشانىڭ بېشى قېتىپتۇ، مەلىكە گۈلچىھرىمۇ ئويغا چومۇپتۇ.

قەلەندەر شاھ شەھەر ـ شەھەرلەرگە نامە ئەۋەتىپ پۇقرالاردىن ئۈچ يىلغىچە باج ـ سېلىق ئېلىنمايدىغانلىغىنى جاكالاپتۇ. بارچە خالايىق قەلەندەر شاھنىڭ بۇ ئىلتىپاتىنى كورۇپ خوشال بولۇپ: "ئىلگىرى ـ كېيىن مۇنداق ئادىل، سېخى، خەلقپەرۋەر پادىشا دۇنياغا كەلمەس"، دىيىشىپ، پادىشاغا ئۇزۇن ئومۇر تىلەپ دۇئا قىلىشىپتۇ.

ئىلگىرى ئادىل شاھتىن زەربە يىگەن بىر قىسىم ئوردا خادىملىرى قەلەندەر شاھنىڭ بېقىنىغا كىرىپ مەسلىھەت كورستىشىپتۇ:

ـ ئەي پادىشاھى ئالەم، ـ دەپتۇ ئۇلار، ـ سىزگە يۇز يىگىرمە شەھەر قارايدۇ، سىزگە دۇشمەن تولا، بۇ دۇشمەننىڭ يامانراغى ئادىل شاھ. ئۇنى خوتۇنى، ئىككى ئوغلى بىلەن قوشۇپ ئولتۇرۇپ، يىلتىزىنى ـ ئۇرۇغىنى تامام قۇرۇتۇپ يوقىتىش لازىم. بولمىسا ئۇلار بىر كۈن بولمىسا بىر كۈنى سىزگە خاتىرجەمسىزلىك كەلتۈرىدۇ.

بۇ مەسلىھەت قەلەندەر پادىشاغا ماقۇل كەپتۇ.

ـ ئۇنداق بولسا ئەتە توت دار پەيدا قىلىڭلار، ـ دەپتۇ قەلەندەر پادىشا، ـ ئۇلارنى دارغا ئېسىپ ئولتۇرۇپ خاتىرجەم بولايلى.

شۇ سورۇندا ئادىل شاھنىڭ سابىق بىر مەھرىمى بار ئىكەن. ئۇ بۇ سوزنى ئاڭلاپ، ئادىل شاھقا رەھمى كەپتۇ. ئۇ يېرىم كېچىدە چاھار باققا كېلىپ ئادىل شاھنىڭ ئويى ئوگ ـ زىسىگە چىقىپ قەلەندەر پادىشالارنىڭ مەسلىھەتىنى يەتكۈزۈپتۇ.

نەزمە:

ئاڭلىغىن ئەي پادىشاھىم
دۇنيادا سېنىڭدەك بىغەم بولۇرمۇ؟
تۇگىمەس ھەسرەتتە مېنىڭ بۇ جانىم،
يۇلتۇزلار بېشىڭدا شەبنەم بولۇرمۇ؟
بېغىڭدا ئېچىلىپ خۇشپۇراق گۈللەر،
چىمەن ئىچرە سايرىشۇر شوخ بۇلبۇللار،
ساڭا ھەمرا بولغان ياخشى ئوغلانلىرىڭ،
قانلىرى توكۈلۈپ شەبنەم بولۇرمۇ؟
ھوكۈم سۈردى ئاخشام ئۇ قەلەندەر،
غەمگە تولدى ئىچىم بۇگۈن شۇ قەدەر،
مەھروم بولغان قۇلۇڭمەن ئەپكەلدىم خەۋەر،
يىغلاپ ساڭا قىلغان ئەرزىم ئادا بولۇرمۇ؟
ئاڭلا، سېنى ئېلىپ بېرىپ دارغا ئاسىدۇ،

سېنى ئوغلۇڭ بىلەن بىللە باغلاپ چىقىدۇ،
ئاتا - ئانا، ئوغۇللار قېنىنى چاچىدۇ،
خانىماندىن سەندەك جۇدا بولۇرمۇ؟
قۇلاق سېلىپ ئىشىتكىن مېنىڭ ئەرزىمنى،
ئاڭلىمىسۇن ھىچكىشى (توكەر قېنىمنى).
ئەزىز جېنىمدىن جۇدا قىلۇر گۇلچېھرە خانىمنى،
بىگۇنا توت كىشىگە ئولۇم راۋا بولۇرمۇ؟
.....

مەھرەم يىگىت شۇنداق دەپ قايتىپ كېتىپتۇ. ئادىل شاھ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، دا - دۇ - پەريانلار قىلىپتۇ ۋە شۇ كېچىسى ھىچكىمگە تۇيدۇرماي توت كىشى توت ئاتقا مىنىپ، توت ئاتقا ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى يۈكلەپ شەھەردىن چىقىپ كېتىپتۇ.

ئۇلار ئۇچ كۈن يول يۈرۈپ، بىر تاغ تۈۋىگە كېلىپ چۈشۈپتۇ. مەلىكە گۇلچېھرە ئىككى ئوغلى بىلەن ئۇخلاپ قاپتۇ. ئەمما غەم - قايغۇدىن پادىشانىڭ كوزىگە ئۇيقۇ كەلمەپتۇ. تۇن نىسبىدىن ئوتكەندە تاغ ئۈستىدە بىر غەۋغا كوتىرىلىپتۇ. ئايدىڭدا قارىغۇدەك بولسا، ئون ئاتلىق قاراقچى كېلىۋېتىپتۇ. پادىشا ئۇلارنى كورۈپ، مەلىكە گۇلچېھرە بىلەن ئىككى ئوغلىنى ئېلىپ بېرىپ يوغان بىر تاشنىڭ كەينىگە يوشۇرۇنۇۋاپتۇ. قاراقچىلار كېلىپ سەكىكىز ئات بىلەن ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى ئاپتۇ، ئاندىن بۇ ماللارنىڭ ئىگىسىنى تېپىپ ئولتۇرىمەكچى بولۇپ ھەر تەرەپكە قاراپتۇ. پادىشا يوشۇرۇنۇپ بۇ مۇناجاتنى ئوقۇپتۇ.

نەزمە:

ئالەمنى يارالتقان قادىر خۇدايىم،
بۇگۇن بىزگە قاراقچىدىن ئامان بەر.
ئەۋەل - ئاخىر سەن - سەن مېنىڭ پاناھىم،
بۇگۇن بىزگە قاراقچىدىن ئامان بەر.
نە قىلغايمەن بۇگۇن بولدۇم بىچارە،
خارۇ - زار ھەيران بولۇپ ئاۋارە،
رەھىم ئەيلىگىن قويما مېنى بۇ زەرە،
بۇگۇن بىزگە قاراقچىدىن ئامان بەر.
پەلەك چەكتى بۇگۇن مېنىڭ گەردىمنى،
ئادا بولماس دەپتەر قىلسام دەردىمنى،
ئەرز قىلدىم خۇداۋەندە دەردىمنى،
بۇگۇن بىزگە قاراقچىدىن ئامان بەر.
يا مۇستاپا چىقار تەندىن بۇ جانىم،
يۇرىگىمدە قانلار تولا ئارمانىم،

رەھىم ئەيلىگىن ئىممىتىڭگە دەرمانىم،
بۇگۈن بىزگە قاراقچىدىن ئامان بەر.
مۇستاپا سىز ئەنبىيالار سەرۋىرى،
چاھاريارلار ئىممىتىڭنىڭ رەھبىرى،
ھەسەن-ھۇسەن شېھىتلەرنىڭ سەرۋىرى،
بۇگۈن بىزگە قاراقچىدىن ئامان بەر.
ئەرش كورس لەۋھىقەلەم مۇقەررەر،
ئوتكەن يۇز يىگىرمە توت مىڭ پەيغەمبەر،
بۇ دۇنيادىن بارچىسى قىلدىلەر سەپەر،
بۇگۈن بىزگە قاراقچىدىن ئامان بەر.
ئادىل شاھ دەر بۇ تەندىدۇر ھاياتىم،
بۇگۈن يېتەر كىمگە مېنىڭ پەريادىم،
بۇ غەمدىن بۇگۈن ماڭا بەرگىن نىجادىم،
بۇگۈن بىزگە قاراقچىدىن ئامان بەر.

ئەلقىسسە، قاراقچىلار ھەر تەرەپنى ئىزلەپ، مال ئىگىسىنى تاپالماي كېتىپتۇ. ئادىل شاھ خۇدايتاۋالاغا شۇكرە-سانالار بىجا كەلتۈرۈپتۇ، تاغدىن ئېشىپ يولغا چۈشۈپتۇ. ئوتلارنىڭ يىلتىزلىرىنى كولاپ يەپتۇ. يىگىرمە كۈندە يەنە بىر تاغنىڭ تۈۋىگە كېلىپ چۈشۈپتۇ.

شۇ چاغدا شامدىن بەش يۈز نەپەر سودىگەر كېلىپ يەنە بىر مەنزىلگە چۈشۈپتۇ. ئۇلارنىڭ بىر باشلىغى بار ئىكەن. ئۇ توت نەپەر مەھرىمىنى ئارقىسىغا سېلىپ ئوغرى-قاراقچىلارنىڭ ھۇجۇمىدىن ئېھتىيات قىلىپ، قىلىچ-نەيزىلىرىنى يالىڭاچلاپ باشقىلارنى مالىلارنى ساقلاشقا قويۇپ، بىر تاغنىڭ ئۇستىگە چىقىپ ئەتراپقا قاراپتۇ. كورۇپتۇكى، تاغنىڭ تۈۋىدە ئوت كويۇۋاتقىدەك. ئۇلار پەسكە چۈشۈپ ئادىل شاھنى ۋە ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ئىككى ئوغۇل بىلەن ئايدەك ساھىپجامال مەلىكىنى كورۇپتۇ. چوڭ ئوغۇل ئون توت ياشتا، كىچىگى ئون ئىككى ياشتا ئىكەن. مەلىكە گۈلچىھرەنىڭ گۈزەل ھوسنى-جامالى ئۇنى ئاشىق-بىقارار قىپتۇ. شۇئان، ئۇنىڭ قوسىغىغا جىن كىرىپتۇ-دە، ئاستا ئادىل شاھنىڭ ئالدىغا كەپتۇ، ئاتىتىن چۈشۈپ سالام بېرىپ كورۇشۇپتۇ. ئوزئارا ئىسەنلىك سورۇشۇپتۇ. بىر ئاز ئوتكەندىن كېيىن سودىگەرلەر باشلىغى ئورنىدىن تۇرۇپتۇ ۋە قول باغلاپ كەمتەرلىك بىلەن سوزگە ئېغىز ئېچىپتۇ:

— ئەلھەمدۇلىللا، مۇرادىمغا يەتتىم. بىزلەر بەش يۈز نەپەر سودىگەر ئىدۇق، ئۇشبۇ مەنزىلگە كەلگىلى توت-بەش كۈن بولدى. پېقىر بۇ سودىگەرلەرنىڭ سەرداری ئىدىم. مېنىڭ بىر مەستۇرە ئايالىم بار ئىدى، ھامىلدار ئىدى. بۇگۈن ئۇچ كۈن بولدى، تۇغۇتقا ئولتۇردى. يە بالا چۈشمەيدۇ يە ئۇ ئارام ئالالمايدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئارىمىزدا تۇغۇت ئانىسى بولغۇدەك بىرمۇ مەزلۇم كىشى يوق، بىزنىڭ قولىمىزدىن، بۇنداق ئىش كەلمەيدىكەن. ئايالىمنىڭ نالىسىدىن چىداشقا تاقىتىم قالمىدى. شۇ سەۋەپتىن مەزلۇم كىشى ئىزلەپ چىققان ئىدىم. ئوبدان ۋاقىتتا، ياخشى ماكاندا سىلەرگە يولۇقتۇم. خۇدا ھەققى، نىمە بولىدۇ ئايالىڭىز بېرىپ ئايالىمغا تۇغۇت ئانىسى بولۇپ بەرسە، سىلەرنىڭ مۇبارەك قەدىمىڭلار شەرىپىدىن بىچارە ئايالىم ساق-سالا-

مەت يەڭگىپ قالسا ئەجەپ ئەمەس. مەلىكنى يەنە مەن ئۇزۇم ئەپكىلىپ قويسام.

ــ سىز ماڭا بىگانە تۇرىسىز، ــ دەپتۇ پادىشا سودىگەرلەر باشلىغىغا، ــ مەلىكەم سىزگە نامەھرەم، مەلىكەمنى سىزگە قوشۇپ قويۇشۇم شەرىئەتكە توغرا كەلمەيدۇ.

ــ ئەي ئاتا، ــ دەپتۇ سودىگەرلەر باشلىغى يالۋۇرۇپ، ــ بۇ مەلىكەم مېنىڭ بىر تۇققان سىڭلىم بولسۇن، مەن تولا تەڭلىكتە قالدىم. بۇ ئىشلار ئەسلا خاتىرىڭىزگە كەلمىسۇن. بۇ-نىڭغىمۇ مۇمكىن بولمىسا، ئوغلىڭىزدىن بىرنى ھەمرا قىلىڭ.

ئادىل شاھنىڭ بۇ كىشىگە رەھمى كەپتۇ. بۇ كىشىنىڭ ھاجىتى راۋا بولسا، خۇدا بىزدىن رازى بولار، يەنە بىر تەرەپتىن ئالغاندا، ئۇلار ئاز-تولا بىر نەرسە بەرسە، بىر-قانچە كۈن ئىشلىتەرمىز، دىگەن نىيەتتە، ئوغلى پەرۇخ شاھنى ھەمرا قىلىپ مەلىكنى ئۇنىڭغا قوشۇپ قويۇپتۇ.

ئەلقىسسە، ئۇلار بىر ئاز مېڭىپ توختاپتۇ. سودىگەرلەر باشلىغى مەلىكنى ئوزىنىڭ ئارقىسىغا مىندۇرۇۋېلىپ، پەرۇخ شاھنىڭ بېشىغا قامچا بىلەن بىر نەچچىنى سېلىپ ياندۇرۇۋېتىپتۇ-دە، مەھرەملىرىنىڭ ھەمرالىغىدا ئوز يولىغا راۋان بوپتۇ.

پەرۇخ شاھ ئانىسىدىن ئايرىلغانغا يىغلاپ، ئىلاجسىز ئاتىسىنىڭ قېشىغا قايتىپ كېلىپ، بولغان ئەھۋالنى تولۇغى بىلەن ئىزھار قىپتۇ.

ــ ئەي ئاتا، ــ دەپتۇ ئۇ ئادىل شاھقا، ــ ئۇ ھىلىگەر، قاراقچى، ھارامزادە ئىكەن. مېنى ئۇرۇپ، ئانامنى ئېلىپ قاچتى.

بۇنى ئاڭلىغان پادىشا كوپ پۇشايمان قىپتۇ، ھەسرەت-نادامەت چېكىپتۇ، ئىچىگە قورقۇنچ-ۋەھىمە كىرىۋاپتۇ. "ئۇ بىزنىمۇ قاراقچىلار تۇتۇۋالمىسۇن" دەپ ئويلاپ، ئىككى ئوغ-لىنى ئېلىپ يولغا چۈشۈپتۇ. يولدا بارغىچە كاج پەلەك ئۇستىدىن شىكايەت قىلىپ مۇنداق بىر سوز ئېيتىپتۇ.

نەزمە:

مېنى سالدى ھىجران چولىگە،
پايتەختىم ئاندا قالدى.
كەلمەس بولدى تەختىم قولىغا،
تاجۇ-تەختىم چوللەر بولدى.
ئەجەپ بولدى بۇ زامانلار،
ھالىم بىلمەس بۇ نادانلار،
ھەمدەم بولغان دوست-يارانلار،
زارۇ يىغلاپ ئاندا قالدى.
زەپىرەڭ رەڭگى-رويىم،
سۇندى مېنىڭ قەددىم-بويۇم،
غېرىپلىقتا دۇئا كويۇم،
ياخشى دوستلار ئاندا قالدى.
كۈنلەر چۈشۈپ بۇ باشىمە،

زەھەر چۇشۇپتۇ ئاشىمە،
تۇپراق تولۇپ كوز ياشىمە،
نەۋجۇۋانلار ئاندا قالدى.
پەلەك بۇزدىلەر شەنىمنى،
ئوتتا سالدىلەر كانىمنى،
ھىچكىم بىلمەس بۇ ھالىمنى،
قەدىردانلار ئاندا قالدى.
ئادىل شاھتۇر مېنىڭ ئاتىم،
ئەجەپ قارا بولدى بەختىم،
خوش ھەمرىيىم گۇلچىھرە خانىم،
قاراقچىلار قولىدا قالدى.

ئەلقىسسە، ئادىل شاھ ئىككى ئوغلىنى ئەگەشتۇرۇپ ئۇچ كېچە-كۈندۈز يول يۈرۈپ ئوت-چوپ، قومۇش يىلتىزلىرىنى كولاپ يەپ، بىر دەريا بويىغا يېتىپ كەپتۇ، قارىسا بۇ دەريادىن ئوتۇشنىڭ ھىچبىر ئىمكانىيىتى يوق تۇرغىدەك. شۇنىڭ بىلەن بېشىنىڭ ئىچىمۇ، تېشىمۇ قېتىپ تۇرغاندا، يىراقتىن بىر ئاتلىق كىشى چىقىپ كەپتۇ. ئۇ كىشى كېلىپ ئېتىدىن چۈشۈپ كورۇشۇپتۇ، ھال-ئەھۋال سوراپتۇ. ئادىل شاھ ئۇ كىشىگە ئوزىنىڭ بېشىغا چۈشكەن ئىشلارنى بىر-بىرلەپ بايان قىپتۇ.

— بۇ يەرگە كېلىپ دەريادىن ئوتەلمەي بېشىمىز قېتىپ تۇرىمىز، — دەپ قوشۇپ قويۇپتۇ ئادىل شاھ، — مۇمكىن بولسا بىرگە ياردەم قىلىڭىز.....

— ئەي مۇساپىر، — دەپتۇ ئاتلىق ئادەم ئوزىنى توتۇشتۇرۇپ، — مەن بىر سۇچى بولىمەن. سىزلەرنى مەن بۇ دەريادىن ئوتكۈزۈپ قويايى.

بۇ سوزنى ئاڭلىغان ئادىل شاھ ناھايىتى خۇرسەن بوپتۇ. چوڭ ئوغلى پەرۇخ شاھنى ئۇ كىشىنىڭ كەينىگە مىندۇرۇپ قويۇپتۇ. ئۇ ئادەم ئېتىغا بىر قامچا ئۇرۇپ دەريانى كىرىپتۇ ۋە ئارقىسىغا قاراپ دەپتۇ:

— ئەي مۇساپىر، بىلگىنكى، مەن بىر قاراقچى، ئەمدى بالاڭدىن ئۇمىت ئۇزگەيسەن...

ئۇ شۇنداق دەپ دەريادىن ئوتۇپتۇ-دە، توختىماستىن يولىغا راۋان بوپتۇ، ئۇزاق ئوتىمەي كوزدىن غايىپ بوپتۇ. پادىشا ھەيران بولۇپ، زارۇ-زار يىغلاپ ناله قىپتۇ.

نەزمە:

شانۇ-شەۋكەت دولىتىم كەتتى نەگە،
پادىشالىق تاجۇ-تەختىم كەتتى نەگە؟
ساھىپجامال ئىلىپىتىم — خانىم قېنى؟
يۈرەك پارە كوزنۇرۇم جانىم قېنى؟
ھىجران ئوتى پارە-پارە قىلدى مېنى،
ئايرىلىسۇن خۇدايىم بالام سېنى.

ئاجىز ئاتاڭ ئورتىنىپ بولماقتا لال،
غېرىپ-ئاجىز بەندىدە نىمە ئامال؟
تاجى-تەختىدىن ئايرىغان خۇدا ئوزى،
يۇرەك پارەمدىن ئايرىغان خۇدا ئوزى.
خار قىلامدۇ، يا ئەزىز ھەقنىڭ ئىشى،
خارنى ئەزىز قىلالماس ھىچبىر كىشى.
ئالدى بىلەن ئىگەم ئىرادە قىلغاي،
ھاۋادىسلار شۇنىڭدىن ھەر يەردە بولغاي.
تەۋەككۇل قىلدى خۇدا بىرلا ساڭا،
رازىلىغىڭ لازىمدۇر پەقەت ماڭا.....
نارسىدە شۇ بالامنى ئامان قىل،
دۇشمەنلەرنىڭ چىرايىنى سامان قىل!

—ئەي ئوغلۇم،— دەپتۇ ئادىل شاھ كىچىك ئوغلىغا قاراپ،—ئاۋال ئاناڭدىن ئايرىلىدۇق، ئەمدى ئاكاڭدىن ئايرىلىدۇق. بىزلەرگە خۇدايىتائالانىڭ ئىرادىسى شۇنداق بولسا كېرەك. ئۇنى كورمەسلىككە بىزدە ھىچ چارە يوق. قېنى ئوغلۇم، قولۇڭنى ماڭا بەرگىن، بۇ دەريادىن كېچىپ ئوتەيلى.

ئادىل شاھ ئوغلى جەمشىتنىڭ قولىنى تۇتۇپ دەرياغا كىرىپتۇ. سۇ كېچىپ دەريانىڭ ئوتتۇرىسىغا بارغاندا، شىددەتلىك ئورىكەشلىگەن سۇ ئادىل شاھنى يىقىتىپتۇ. جەمشىت ئۇنىڭ قولىدىن ئاجراپ كېتىپتۇ. ئادىل شاھ بىر ئولۇپ، بىر تىرىلىپ دىگەندەك، ئېقىپ يۇمۇلىنىپ مىڭ بىر مۇشەققەتتە قۇرۇغلۇققا چىقىپتۇ. قارىسا ئوغلى جەمشىت يوق تۇرغۇدەك. ئۇ نادامەت چېكىپ، خوتۇنى ۋە پەرزەنتلىرىنىڭ دەردىدە زار-زار يىغلاپ باھار ياسىغۇردەك ياش توكۇپتۇ.

ئەزمە:

ئالەمنى ياراتقان قۇدرەتلىك رەھمان،
قەددىمدىن قۇدرەتتىن زامان ئەيلىدىڭ.
بارچىلارنىڭ قۇدرەتلىك دەرمانى،
قۇدرىتىڭنى ھەممىگە ئايان ئەيلىدىڭ.
بىر ئېتىڭ رەھىمدۇر سېنىڭ سىپاتىڭ،
يېتىشمەس ھىچكىشى قەدىمدىن زاتىڭ،
كېرىمدۇ ئىسمىڭ، ھەم زاتىڭ پاكىڭ،
قىسمىتىڭنى قەدىمدىن مىزان ئەيلىدىڭ.
.....
بىۋاپادۇر بىزلەرگە بۇ پانى جاھان،
قۇدرىتىڭدىن ئالەمنى ياراتقان رەھمان،

ساڭا ئەسىر ئەيلەيمىن جېنىمنى قۇربان،
قۇدرىتىڭنى ئەجەپ ماڭا زامان ئەيلىدىڭ.
جۇدا بولۇپ خانىماندىن ئايرىلىپ،
روزىگارىم، پەرزەنتىمدىن ئايرىلىپ،
بۇگۈن سۈندى قاناتلىرىم قايرىلىپ،
نە سەۋەپتىن مېنى ۋەيران ئەيلىدىڭ؟
شەھرىم ئىچرە قېلىپ ياخشى يارەنلەر،
جۇدا بولۇپ ھەممىدىن بولدۇم ۋەيرانلار،
شاھ ئادىلغا ئەجەپ بولدى زامانلار،
يۇرەك داغلاپ كوزۇمنى گىريان ئەيلىدىڭ.

ئەلقىسسە، ئادىل شاھ ئون توت كۈن يول يۈرۈپ، بىر دەشت-باياۋانغا يېتىپ كەپ-تۇ. قارىسا ئۇ يەردە ۋەيرانە بىر گۈمبەز تۇرۇپتۇ. تاملىرى ئورۇلۇپ، تۇغلىرى يىقىلىپ ۋەيـ-ران بولغان بۇ گۈمبەز ئادىل شاھنىڭ دىققىتىنى ئوزىگە تارتىپتۇ. گۈمبەز يېنىدىكى مىچىت-نىڭ ئەتكاپخانىلىرى ۋەيران بولغان، قۇدۇق لاي بىلەن تىنغان بولۇپ، ئۇزاق يىللاردىن بېرى بۇ يەرگە ئادەم كەلگەندەك ئەمەس ئىكەن. چۈنكى دەرەخلەر قۇرۇپ قاخشال بولغان، قۇدۇقنىڭ چېتىدىكى باغنىڭ ئالما-ئانار، ئۈزۈم، ئەنجۈرلىرىمۇ قۇرۇپ قالغان ئىكەن.

"بۇلارنىڭ ھەممىسى ماڭا ئوخشاش غېرىپ، مىسكىن بولۇپ قاپتۇ"، دەپ ئويلاپتۇ ئادىل شاھ، "ئادەملەرنىڭ ۋاپاسىزلىغىنى كوردۇم، ئەمدى مۇشۇ جايدا خۇداغا ئىبادەت قىلىپ ياتاي."

شۇنىڭ بىلەن ئادىل شاھ گۈمبەزنىڭ تۈغ-ئەلەملىرىنى قاداپتۇ، قۇدۇقنىڭ لايلىرىنى تارتىۋېتىپ سۇ چىقىرىپ دەرەخلەرنىڭ تۈۋىگە قۇيۇپتۇ. مىچىتنىڭ تاملىرىنى ئۇڭلاپ، سېرىپ-سۈپۈرۈپ سۇ چېچىپتۇ. بىر مەزگىل ئوتكەندە دەرەخلەر كوكلەپتۇ، گۈللەر ئۈتۈپتۇ، ھەر خىل قۇشلار پەيدا بولۇپتۇ.

ئادىل شاھ ئىبادەتكە بېلىنى چىڭ باغلاپ، قومۇش-يانتاقلارنىڭ يىلتىزىنى كولاپ يەپتۇ، كۈندۈزى روزا تۇتۇپ، كېچىسى بىدار بوپتۇ.

ئەلقىسسە، ئادىل شاھ بۇ گۈمبەزدە ئون توت يىل ئىبادەت قىپتۇ. كىيىملىرى تىتـ-لىپ تۈگەپتۇ. بارلىق ئەزالىرىنى تۈك بېسىپ، ئىككى كوزىدىن باشقا ئەزالىرى كورۇنمەي قاپتۇ.

بىر كۈنى ئادىل شاھ ئوزىگە قاراپ يىغلاپ ئولتۇرۇپ ئەتراپقا نەزەر سالغان ئىكەن، ئۇششاق جانىۋارلار ۋە قۇشلارنىڭ سايراۋاتقانلىغى، گۈللەرنىڭ ئىچچىلىپ، سۈلارنىڭ شىر-قىراپ ئېقىۋاتقانلىغى، بۇلبۇللارنىڭ گۈل ئىشقىدا خەندان ئۇرۇپ سايىرىشىۋاتقانلىغىغا كوزى چۈشۈپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كورۇپ ئۇ مۇنداق نەزمە ئېيتىپتۇ.

نەزمە:

ئۇستۇمدىكى تۈتى قۇشلار،
تورغىنىمنى كوردۈڭلارمۇ؟

سايراۋاتقان ئەي بۇلبۇللار،
تۇرغىنىمنى كوردۇڭلارمۇ؟
ھىچكىم سورىماس ھالىم قۇشلار،
يۇرگىنىمنى كوردۇڭلارمۇ؟
قانلار چۇشتى كوز ياشىمغا،
رەھىم ئەيلىمەس نالىشىمغا،
ھىچكىم كەلمەس ھەم قاشىمغا،
تۇرغىنىمنى كوردۇڭلارمۇ؟
غېرىپ بولۇپ باغرىم داغلاپ،
ئاشقلارنىڭ يولىن ئويلاپ،
چوللەر ئىچرە جېنىم قىيناپ،
تۇرغىنىمنى كوردۇڭلارمۇ؟
يەمەن ئىچرە دەۋران سۇرگەن،
خانىماندىن جۇدا بولغان،
داغى پەرزەنت بولۇپ قالغان،
مەن غېرىپنى كوردۇڭلارمۇ؟
مېنىڭ بىلەن ھەمدەم بولغان،
ئايدەك يۇزىن ياشلار يۇغان،
قاراقچىغا چاكار بولغان
روزىگارىمنى كوردۇڭلارمۇ؟
قاراقچىلار قولىن باغلاپ،
زۇلۇم تارتىپ يۇرەك داغلاپ،
مېنىڭ ئۈچۈن ھەردەم يىغلاپ.....
مېھرىبانىنى كوردۇڭلارمۇ؟
دەريا ئىچىدە جانىن ئالدى،
ھەقتىن ئوزگە كىملەر بىلدى،
ئادىل شاھ دەر: نە ئېتەي ئەمدى،
جەمشىتىمنى كوردۇڭلارمۇ؟

ئەلقىسسە، ئادىل شاھ زار - زار يىغلاپ ياشلىرىنى باھار ياغۇرىدەك راۋان تۇكۈپ خۇداغا ئىلتىجا قىلىپ مۇنداق دەپتۇ:

نەزمە:

ئەي خۇدايىم مېھرىۋانىم،
ساڭا پىدا مېنىڭ جېنىم،
مۇشنۇد بولساڭ مەندىن ھامان،

قالمىغاي دىلدا ئارمانىم.
خانىماندىن سەن ئايرىدىك،
تاجۇ - تەختتىن سەن ئايرىدىك،
گۈلچىھرەمدىن سەن ئايرىدىك،
يۈرەك پارەمدىن سەن ئايرىدىك.
جۇدا بولۇپ كېلىپ ياتتىم،
دەشت - باياۋان مازاراتقا.
بولدى مانا دەل ئون توت يىل،
ئۇچرىمىدىم ئادىمىزاتقا.
دەرگاھىڭدا شەرمەندىمەن
شۇملۇغۇمدىن ۋەيرانىمەن.
مېنى باشلاپ سائادەتكە،
بېشىم سىلا غەمخانەم سەن.

شۇ گەپتىن كېيىن ئادىل شاھ ئورنىدىن تۇرۇپ، گۈمبەز ۋە دەل - دەرەخ، سۇلار بىلەن خوشلىشىپ يولغا راۋان بوپتۇ. ئون بىر كۈن يول يۈرۈپ بىر كەنتكە كەپتۇ. بۇ يەردىكى دەرەخلەرنى كورۇپ شۇكرى قىلىپ، خۇداغا سانا ئېيتىپ ئارام ئاپتۇ. بۇ كەنت ئادەملىرى ئادىل شاھنى كورۇپ: "يۇرتىمىزغا ئالۋاستى كەپتۇ!" دەپ قورقۇشۇپتۇ. بۇ گەپ بىردەمنىڭ ئىچىدە ھەممە يەرگە تارقىلىپ كېتىپتۇ. كىشىلەر ھەيران بولۇپ، ئارقىمۇ - ئارقا كېلىپ ئادىل شاھنى كورۇپتۇ. ئادىل شاھ بېشىنى ئۇيان - بۇيان بۇراپ كىشىلەرگە قاراسا، ئۇلار ۋاقىرىشىپ ھەر تەرەپكە قېچىپتۇ. ھىچكىم يېقىن كەلگىلى ئۇنىماپتۇ.

ئادىل شاھ بۇ يەردىن قوزغىلىپ، ئۇچ كۈن يول يۈرۈپ بىر شەھەرگە كىرىپ كەپتۇ. ھىچكىشىدىن بۇ شەھەرنىڭ نامىنى سوريىالماپتۇ. ئاسمانغا قارىغىدەك بولسا، بىر ئاق قۇش ئۇچۇپ يۈرگىدەك. مىڭلىغان كىشىلەر قوللىرىدا بىر پارچىدىن گوشنى كوتەرگەن ھالدا: "گاھ - گاھ" دىيىشىپ نىمىگىدۇر ئىنتىزار بولۇۋاتقىدەك. ئۇلارمۇ ئادىل شاھنى كورۇپ قېچىشىپتۇ. ئادىل شاھ خىجىل بولۇپ ئوزىنى بىر دەرەخنىڭ دالدىسىغا يوشۇرۇپتۇ. بىر ئادەم كېلىپ ماراپتىكەن، ئادىل شاھ بېشىنى چىقىرىشىغا، ئۇمۇ قورقۇپ ۋاقىرىغىنىچە قېچىپ كېتىپتۇ.

— ئەي بۇرادەر، — دەپتۇ ئادىل شاھ، — قورقما مەن ئالۋاستى ئەمەس، ئادەم .....

ئادىل شاھ ھىلىقى ئادەمنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپتۇ، ئۇ ئادەم تېخىمۇ بەك قورقۇپ: "ۋايجان، مېنى ئالۋاستى قوغلاۋاتىدۇ" دەپ يىغلىغىنىچە ھەسرەپ - ھومىدەپ ھەمراللىرى يېنىغا يېتىۋاپتۇ. بىرمۇنچە ئادەملەر بۇ سوزگە بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي كېلىپ قاراپتۇ - دە، پۇتۇن ئەزايىنى تۇتۇق باسقان كالىدەك بىر ئادەمنى كورۇپ ھەيران بولۇپتۇ. قورقىشىدىن بۇلارمۇ قېچىپتۇ.

— ئەي بۇرادەرلەر، — دەپتۇ ئادىل شاھ ئۇلارغا، — مەن ئالۋاستى ئەمەس، ئادەم، دەشت - باياۋانلاردا يۈرۈپ ئىگىن - تاياقلىرىمدىن ئايرىلىپ شۇنداق بولۇپ قالدىم، مەندىن قاچماڭلار،

مەنمۇ سىلەرگە ئوخشاشلا ئىنسانمەن .....
كىشىلەرنىڭ يۈرىگى ئىزىغا چۈشۈپتۇ. لېكىن يەنە: "ئالۋاستى ئالدامچى كېلىدۇ، ئۇ بىزنى ئالداپ تۇتۇۋېلىپ قېنىمىزنى شوراش، گوشىمىزنى يىيىش ئۈچۈن شۇنداق دەۋاتقان بولسا كېرەك"، دەپمۇ ئويلاپتۇ. ئۇلار سىنچىلاپ قارىسا، ئۇ ئادەمنىڭ چاچ - ساقاللىرى ئوسۇپ خېلىلا توۋەن چۈشكەن، ھەممە ئەزايىسىنى تۇك باسقان بولۇپ، كوزى، ئاغزىدىن بولەك يېرىنى كورگىلى بولماپتۇ.

— ئەي بۇرادەرلەر، — دەپتۇ ئادىل شاھ، — بۇ قايسى شەھەر؟

— بۇ شەھرىمىزنى دەپتۇ بىرسى جاۋاپ بېرىپ، — دىيار بەكرى دەيدۇ.

— تۇرغۇنلىغان ئادەملەرنىڭ يىغىلىشىدىكى سەۋەپ نىمە؟

— شەھرىمىزنىڭ پادىشاسى قازا تاپقان ئىدى، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ يەنە بىر ئادەم، — پادىشالىقنىڭ دولەت قۇشى دىگەن بىر ئاق قۇشى بار. شەھرىمىزنىڭ ئادىتىدە پادىشا ئولسە، شۇ قۇش قويۇپ بېرىلىدۇ، ئۇ قۇش كىمنىڭ بېشىغا قونسا، شۇ ئادەم پادىشا بولىدۇ.

— پادىشالىق بالىلىرىغا مىراس قالمامدۇ؟

— ياق، — دەپتۇ ھىلىقى كىشى، — بىزدە ئۇنداق ئىش يوق. پادىشا ئولدى، تۇگىدى. دولەت قۇشى كىمنىڭ بېشىغا قونسا، مەيلى ئۇ باي، ياكى گاداي بولسۇن، شۇ پادىشا بولىدۇ. ئۇنى ھەممە خەلق ئېتىراپ قىلىدۇ.

— سىلەرنىڭ بۇ ئادىتىڭلار ياخشىكەن، — دەپتۇ ئادىل شاھ مەمنۇن بولۇپ، — مەنمۇ سىلەرگە ئوخشاش ئادەم. قورقماڭلار.

— دولەت قۇشىنى ئۇچۇرغىنىمىزغا قىرىق كۈن بولدى، — دەپ چۈشەندۈرۈپتۇ ھىلىقى ئادەم، — تېخىچە بىر يەرگە قونمىدى. شۇڭا خالايىق ئاشۇ قۇشقا ئىنتىزار بولماقتا. بۇ ئادەملەرنىڭ يىغىلىشىدىكى سەۋەپ شۇ.

ئادىل شاھ ئورنىدىن تۇرغان ئىكەن، خەقلەر يەنە قېچىشىپتۇ، ئادىل شاھ قانچە دىسىمۇ ئۇلار ئىشەنمەپتۇ.

نەزمە:

شەيتان لەئىن ئىمانىڭغا قەست ئېتەر،
ئۇشۇل كۈنى جان جەسەتتىن ئايرىلسا.
پەلەك مېنىڭ ئىقبالىمنى نەس ئېتەر،
مېھنەت كېلىپ، دولەت قولدىن ئايرىلسا.
دولەت كېلىپ قونسا چىۋىن باشىغا،
سۈمرۈغ كېباۋۇر كۈندە ئۇنىڭ قاشىغا،
شەكەر بولۇر سالسا زەھەر ئاشىغا،
ئول كۈنكى دولەت قولدىن ئايرىلسا.
مېھنەت كېلىپ دولەت قاچسا ئادەمدىن،
كېچە - كۈندۈز زەربە يېتەر دۈشمەندىن.

بەزى پاسق دائىم قاچار ئىماندىن،
پادىشالار خانىماندىن ئايرىلسا.
ئۇچار قۇشۇك قاناتىدىن قايرىلسا،
خانىماندىن شامال كەبى سورۇلسا،
جاندىن ئەزىز پەرزەنتىدىن ئايرىلسا،
غەرىپ بولۇر ئوز ماكانىدىن ئايرىلسا.
ئادىل شاھ دەر: چەكتىم تولا نادامەت،
ئولمەي تۇرۇپ بولدى ماڭا قىيامەت،
پەلەك سەندىن كوردۇم جاپا ئالامەت،
ئامان تاپسام روھنم تەندىن ئايرىلسا.

ئەلقىسسە، ئادىل شاھ ئوز بەختسىزلىگىدىن غەمگە چومۇپ ئولتۇرۇپتۇ. ئاق قۇش بولسا ھاۋادا ئايلىنىپ يۇرۇپ ھەر تەرەپتىن نىمىندۇر ئىزلەپتۇ. كىشىلەر قوللىرىدىكى گوشىلىرىنى تەڭلەپ "گاھ ـ گاھ" دەپ تۇرغان چاغدا، ئاق قۇش بىردىنلا توۋەنلەپ چۇشكىنچە ئادىل شاھنىڭ بېشىغا قونۇپتۇ. ئادىل شاھ ھەرقانچە قىلىپمۇ قۇشنى ئۇچىرالماپتۇ. خالايىق بۇنى كورۇپ يۇگۇرۇشۇپ كەپتۇ. قارىسا ئاق قۇش قوتازدەك بىر نىمىنى بىسىپ ئولتۇرغىدەك. ئادىل شاھ: "مەن پادىشا بولمايمەن" دەپ قۇشنىڭ چاڭگىللىدىن ئاجراشقا ئۇرۇنۇۋاتقۇدەك.

ـ ئەي خالايىق، ـ دەپتۇ ۋەزىر، ئولۇمالار، ـ خۇدايتائالانىڭ بۇيرۇغى بىلەن بىزلەرگە بىر ئالۋاستى پادىشا بولغانغا ئوخشايدۇ.

بارچە خالايىققا قورقۇنچ پەيدا بولۇپتۇ. ئادەملەر ۋەھىمىگە چۇشۇپ يېڭى پادىشاغا يېقىن كەلمەي قېچىپتۇ. ئادىل شاھ بۇنى كورۇپ ئازاپلىنىپ يىغلاپتۇ.

ـ ئەي خالايىق، ـ دەپتۇ ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، ـ مەندىن قورقماڭلار، مەن ئالۋاستى ئەمەس، ئادەم! چوللەردە ئون توت يىل يۇرۇپ مۇشۇ ھالەتكە كېلىپ قالدىم.

ـ ئەي خالايىق، ـ دەپتۇ ۋەزىر ئولۇمالار بۇ سوزلەرنى ئاڭلاپ سەل خاتىرجەم بولۇپتۇ.

ئولىشىپ كېلىپ ئۇنى تۇتايلى!

ـ ئەي خالايىق، ـ دەپتۇ ئۇلار خىتاپ قىلىپ، ـ ھەممىڭلار قاچماي يېقىن كېلىڭلار، سانسىزلىغان كىشىلەر يۇگۇرۇشۇپ كېلىپ ئادىل شاھنى تۇتۇپتۇ. قۇش شۇندا ئۇنىڭدىن ئاستا ئاجراپتۇ.

ـ ئوز قائىدىسىزنى بۇزمايلى، ـ دەپتۇ ۋەزىر، ئولۇمالار خالايىققا قاراپ، ـ خۇدانىڭ بىزگە پادىشا قىلىپ بەرگىنى شۇ ئوخشايدۇ.

ئۇلار ئادىل شاھنىڭ بېشىغا پادىشالىق تاجىنى، ئۇچىسىغا شاھانە تونلارنى كىيدۇرۇپ بىلىگە ئالتۇن كەمەر باغلاپ مۇبارەكلەپتۇ. كىمخاپ مەپىگە ئولىتۇرغۇزۇپ شەھەرگە ئېلىپ كىرىپ، تەخت سەلتەنەتتە ئولتۇرغۇزۇپتۇ. ئادىل شاھ خۇدانىڭ بۇ ئىلىتىپاتلىرىنى كورۇپ شۇكرى سانا بېجا كەلتۇرۇپتۇ.

نەزمە:

قەدىردانلار سىزلەرگە بىر سوز ئېيتاي،
چەرىخ پەلەك ماڭا جاپا ئەيلىدى.
بىرىگە كىيدۇرىدىلەر ئالتۇن تاجنى،
بىرىنى ئەل ئىچرە گادا ئەيلىدى.
بىروغا بېرىپتۇ تەخت بىلەن تاجى،
ئالەم خەلقى بولۇپ ئاڭا مۇھتاجى،
بىرى بولدى ئاچلىققا نائىلاجى،
مېھنەت بىلەن قەددىنى دوك ئەيلىدى.
بىرىگە بېرىپسەن تولا دولىتى،
بىرىگە يەتكۈزۈپ تولا مېھنىتى،
ساڭا ئەرز ئېيتاي كورگەن كۆلپىتى،
بىرىنىڭ بەختىنى قارا ئەيلىدى.
ئوغۇلنى ئايرىدىڭ مۇشفىق ئاتادىن،
قىزلارنى ئايرىدىڭ مۇشفىق ئانادىن،
ئوزۇڭ بىلىپ ئايرىدىڭ تەخت تاجىدىن،
ئاخىرىدا ئۇنى خەندان ئەيلىدىڭ.
بىرىگە ئىچۇردىڭ زەھەردىن شاراپ،
بىرىنىڭ باغرىنى قىلدىڭ ھەم كاۋاپ،
ئاخىرىدا قىلۇرسەن بارچىنى خاراپ،
ھەر كىمگە بىر قىسمەتنى بانا ئەيلىدىڭ.
ھەزرىتى داۋۇتنىڭ ئوغلى سۇلايمان،
ئۇلارنىڭ بەھرىدە يىغلىدى چەندان،
ياقۇپ ئوغلى ئۇچۇن بولدىلەر گىريان،
ئۇنى يۇسۇپ كەنئاندىن جۇدا ئەيلىدىڭ.

.....

بىرىنىڭ رەنجىگە بېرىپسەن داۋا،
بىرىنىڭ ھاجىتىنى قىلمايسەن راۋا،
بىرىنىڭ كوزىنى قىلىپ نابىنا،
قولىغا بىر ياغاچ ھاسا ئەيلىدىڭ.
بىرىگە بېرىپسەن چىراي دولىتى،
بىرىگە بېرىپسەن قارا مېھنىتى،
بىرىگە بېرىپسەن ئەيشى - ئىشرىتى،
بىرىنى ياردىن جۇدا ئەيلىدىڭ.
ۋامۇق - ئوزرا ھەم شىرىن - پەرھات،

بۇ پانى دۇنيادىن ئوتتىلەر ناشات،
پەلەكنىڭ قولىدا داد ئېتىپ پەريات،
بىرىگە مىڭ تۈرلۈك جاپا ئەيلىدىڭ.
لەيلى بىلەن مەجنۇن ئاشىقى شەيدا،
ئۇلارنىڭ باشىغا چۈشتى مىڭ سەۋدا،
بارچىنى ئولتۈرگەن ۋاپاسىز دۇنيا،
شاھلارنى نە ئۈچۈن گادا ئەيلىدىڭ؟
ئادىل شاھ دەر: ئىشتىكىل ئەمدى مىرادىم،
پىدا بولسۇن سىلەرگە مىڭ بۇ جانىم،
ئىزھار ئەيلىدىم ئىچتىكى دەردىم،
ئەي دۇنيا كىملەرگە ۋاپا ئەيلىدىڭ؟.....

ئەلقىسسە، ئادىل شاھ بۇ نەزمىنى ئوقۇغاندىن كېيىن، خالايىق يېڭى پادىشانىڭ شىرىن سوزلۈك كىشى ئىكەنلىگىنى بىلىپ خوشال بولۇپتۇ ۋە تەھسىن - ئاپىرىن ئېيتىپتۇ. بىر قانچە كۈنلەردىن كېيىن پادىشاغا تاماقلار سىڭىپ، ساقال، چاچ، كىرپىك، قاشلىرىدىن باشقا جايلار-دىكى تۈكلەرنىڭ ھەممىسى توكۈلۈپ ئەسلىگە كەپتۇ. ئادىل شاھ شۇنداق ئادىل، سەلتەنەت-لىك بىر شاھ بوپتۇكى، ھىچقانداق ئادەمنىڭ كوڭلىنى ئاغرىتماپتۇ، دادۇ - ئەدىلدە ئادىللىقنى ئىلگىركىدىن يۈز ھەسسە زىيادە جارى قىپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى ۋەزىرلەر پادىشانىڭ ئالدىغا كىرىپ دەپتۇ:

— ئەي پادىشاھى ئالەم، ئۇزلىرىگە بىر خوتۇن ئېلىپ بەرسەك، مۇنداق يالغۇز ئولتۇ-رۇپ بولمايدۇ. قانداق قىز كوڭۈللىرىگە ياقسا شۇنى ھازىر قىلساق، بەزى ئوردا ئەمەلدار-لىرىنىڭ گۈزەل قىزلىرى بار، ئۇلاردىن بىرنى تاللىسىلىمۇ مەيلى.

— ئەي ۋەزىرلەر، — دەپتۇ پادىشا خوشاللىغىنى بىلدۈرۈپ، — ئارزۇيۇڭلارغا رەھمەت. ماڭا ھازىرچە خوتۇن لازىم ئەمەس.

پادىشانىڭ يادىغا مەلىكە گۈلچىھرە كېلىپ كوڭلى بۇزۇلۇپتۇ. پىراق ئوتىدا زار - زار يىغلاپ باغرى قان بولغان ھالدا مۇنداق بىر سوز ئېيتىپتۇ.

نەزمە:

ھەركىشىكىم ئوز يۇرتىدىن ئايرىلسا،
باشقا يۇرتلار ئوز يۇرتىغا ئوخشارمۇ؟
ھەركىشىكىم ئوز يارىدىن ئايرىلسا،
ئوزگە يارلار ئوز يارىغا ئوخشارمۇ؟

ئەي يارەنلەر كوڭلۇم غەمدە،
يۈرەگىم داغ، كوزۇم نەمدە،
ئىلاجىم يوق يۇردۇم بۇندە،

لاچىن شۇڭقارغا ئوخشارمۇ؟
خانىمانىم ئاندا قالدى،
گۈلچىھرە خانىم بەنتتە بولدى،
قاراقچىلار قولىدا قالدى،
ئېرىق دەريىغا ئوخشارمۇ؟
كوككە يېتەر بۇ پەريادىم،
ئىشتىكەيلەر ئاھۇ - زارىم،
گۈلچىھرە خان ۋاپادارىم،
قاغىلار بۇلبۇلغا ئوخشارمۇ؟
پەرزەنتلىرىمدىن جۇدا بولدۇم،
غەم قولىدا ئادا بولدۇم،
داغى ھىجراندا ۋەيرانە بولدۇم،
تىكەنلەر گۈلگە ئوخشارمۇ؟
ئادىل شاھ دەر: غىرىپتۇرمەن،
قايغۇ بىلەن ساغىرىپتۇرمەن،
پەرزەنت داغىدا ھەيراندۇرمەن،
غېرىپلار ماڭا ئوخشارمۇ؟

ــ ئەي ۋەزىرلەر، ــ دەپتۇ پادىشا داۋام قىلىپ، ــ ماڭا رەھىمىڭلار كەلگەن بولسا، بىر غولام ئېلىپ بېرىڭلار. ئۇنتۇماڭلاركى، ھىچ كىشىگە سىياسەت قىلماڭلار، مال ئىگىسىنى رازى قىلىڭلار، ھىچكىشىنىڭ كوڭلىگە ئازار بەرمەڭلار. غەزىنىدىن پۇل ئېلىپ چىقىپ سەرپ قىلىڭلار. مال ساتقۇچىلارنىڭ مال باھاسىنى كەم قىلماڭلار، ئۇلار ئاھ تارتىپ قالمىسۇن. ماڭا كۈندۈزى خىزمەت قىلىپ، كېچىسى ھەمرا بولغۇدەك خۇشخۇي غولام ئېلىڭلار.

ۋەزىرلەر "خوش، خوش" دەپ، غەزىنىدىن تىللا ئېلىپ بازارغا چىقىپتۇ. بايلار ھەر تەرەپتىن ساتقىلى غولاملارنى ئېلىپ كەپتۇ. ۋەزىرلەرگە ھىچبىر غولام ياقماپتۇ.

ئەلقىسسە، داستان ئاڭلىماق كېرەك قاراقچىدىن: ئادىل شاھ مەلىكىسىدىن ئايرىلىپ دەريا بويىغا بارغاندا، قاراقچى پەررۇخ شاھنى ئېلىپ قېچىپتۇ ۋە ئىسمىنى غولامزادىگە ئۆزگەرتىپ ئون توت يىل مال باقتۇرۇپتۇ. لېكىن ھەرخىل سەۋەپلەر بىلەن قاراقچىنىڭ ماللىرى ئاستا-ئاستا تۈگەپ، ئۆزى بايلارغا قەرزدار بولۇپ قاپتۇ. بايلار ھەدىسە كېلىپ قەرزىنى تەلەپ قىپتۇ. ئۇلارغا بېرىدىغان ئارتۇقچە نەرسىسى بولمىغاچقا، قاراقچى غەمگە چوكۈپتۇ. شۇ ئارىلىقتا ئۇ پادىشاغا بىر غولام لازىملىغىنى ئاڭلاپ قاپتۇ - دە، غولامزادىنى سېتىپ، پۇلىنى خىراجەت قىلىش نىيىتىگە كەپتۇ.

نەزمە:

قۇلاق سالغىن جېنىم بالام،
ئەمدى سېنى ساتايىن.

نه ئەيلەيسن ئى بالام،
سېتىپ پۇلىن ئالايىن.
بۇيۇن سۇنغىل ئى بەندە،
قولۇڭ بەرگىن سەن مۇندە،
سېلىپ قولۇڭغا گۈندە،
بۇگۈن سېنى ساتايىن.
رازى بولغىن سەن مەندىن،
سېتىپ ئالاي پۇل بايدىن،
مىڭ تەڭگىنى ئالاي ئاندىن،
قەرزىم ئادا قىلايىن.
ماقۇل بولغىن بۇ پۇرسەت،
ياخشى قىلدىڭ سەن خىزمەت،
قۇتۇلارسەن مۇشەققەت،
سېتىپ تىللا ئالايىن.

شۇنىڭ بىلەن قاراقچى غولامزادىنىڭ قولىغا ياغاچتىن گۈندە سېلىپ، دىيار بەگرىنىڭ بازىرىغا ئېلىپ كەپتۇ. ئۇ يەردە ۋەزىرلەر غولام تاللاۋاتقان ئىكەن. ئۇلار بىرىدىن بىر خۇشچىراي غولامنىڭ كېلىۋاتقانلىغىنى كورۇپتۇ. غولامنىڭ قولىدا كويىزا، كوزىدە لىق ياش ئىكەن.

— ئەي ئادەم، — دەپتۇ ۋەزىرلەر قاراقچىغا، — بۇ غولامنى ساتامسەن؟

— بۇ غۇلام ماڭا ئاتامدىن مىراس قالغان ئىدى، — دەپتۇ قاراقچى، — ئەسلى ساتمايىتتىم، لېكىن بۇ ماڭا گۇستاخلىق قىلدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئېلىپ كەلدىم. ئۇنى قىلغان گۇناىى ئۈچۈن مىڭ تىللاغا ساتىمەن.

— بۇ غۇلامنىڭ ئىسمى نىمە؟ — دەپ سوراپتۇ ۋەزىرلەر.

— غولامزادە.

— خۇداغا شۈكرى، — دەپتۇ ۋەزىرلەر خوشال بولۇپ، — پادىشاغا لايىق غولام تاپتۇق. ئەگەر ئون مىڭ تىللا دىسىمۇ بەرگەن بولاتتۇق.

ئۇلار غولامنىڭ نەرقىنى مىڭ تىللاغا توختىتىپ، پۇلنى بېرىپ هوججەتلىشىپتۇ. غولامغا يېڭى كىيىملەرنى كىيدۇرۇپ ئوبدان ياساندۇرۇپ پادىشانىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەپتۇ. پادىشا قارىسا خۇشچىراي. شاهزادىلەردەك بىر غولام كىرىپ كەپتۇ، ئۇنىڭ هىچنەرىدىن غولاملىق ئالامەت سېزىلمەپتۇ. ئۇنىڭغا شۇئان پادىشانىڭ مېهرى - مۇهەببىتى باغلىنىپتۇ.

— سىلەرگە رەهمەت، — دەپتۇ پادىشا ۋەزىرلەرگە، — هەرنىمە بولسا ماڭا ئوبدان غولام ئېلىپ كەپسىلەر.

پادىشا كېچىلىرى ئۇخلىماي ئىبادەت قىلىدىكەن. غولامۇ كېچىلىرى ئۇخلىماي يىغلاپ خۇداغا ئىبادەت قىپتۇ.

بىر كۈنى غولام باققا كىرىپ سەيلە - تاماشا قىپتۇ. كورۇپتىكى، باغدا رەڭمۇ - رەڭ

گۈللەر ئېچىلغان، گۈلنىڭ ئىشقىدا بۇلبۇللار سايرىشىپ تۇرغان. غولامزادە ئوز ئەكسىگە كېـ-لىپ مۇنداق دەپتۇ:

نەزمە:

ئون توت يىل ئىچىدە،
قاراقچىغا بولدۇم بەندە،
مۇشەققەتلەر تارتىپ شۇنچە،
قانلار ئاقتى كوزدىن كۇندە.
غولام بولدۇم كېلىپ ئەمدى،
پادىشا پەقىر مۇندە،
خىزمەت قىلىۋېتىپ ھەردەم،
يىغلاش باردۇر مەندە.
مېھرىۋان ئانامدىن ئايرىلدىم،
قەدىردان ئاتامدىن ئايرىلدىم،
غەمگۇزار قېرىندىشىمدىن ئايرىلدىم،
نىمە چارە بۇنىڭغا ئەمدە؟
ئۇلار قەيەردە خاردۇر،
كوزلىرىدىن قانلار ئاقادۇر،
مېنى ئۇلار قانداق تاپادۇر،
نىمە چارە بۇنىڭغا مەندە؟

غولام ئوزىنى توختىتىپ ئالالماي يىغلاپ، باھار يامغۇرىدەك تىنماي ياش توكۇپ يەنە مۇنداق دەپتۇ:

نەزمە:

خۇش سايرىغان تۇتى قۇشلار،
ئۇرۇق قاياشلىرىمغا سالام دىگەيسەن.
مەندەك غېرىپ ئى تۇتى قۇشلار،
بىزنى سورىغانلارغا سالام دىگەيسەن.
بىزنىڭ بىلەن ھەمدەم بولغان،
كوزلىرىدە پۇر نەم بولغان،
بىزنىڭ ئۇچۇن مەجنۇن بولغان،
جانانلارغا سالام دىگەيسەن.
مېنىڭ ئۇچۇن يۇرەك داغلاپ،
ئارمان بىلەن جېنىن قىيناپ،

كېچە - كۈندۈز قانلار يىغلاپ،
ئانام گۈلچىھرىخانغا سالام دىگەيسەن.
ھەق كالامىن بەرھەق بىلگەن،
يۈرەك باغرى قانلار بولغان،
ئەجەل قولىدا شاراپ ئىچكەن،
ئادىل شاھ ئاتامغا سالام دىگەيسەن.
سالام دەڭلار پەررۇخ شاھقا،
زار يىغلىغان بىناۋاغا،
قېرىندىشىم جەمشىدىمگە،
ئەي يارەنلەر سالام دىگەيسەن.

ئەلقىسسە، غولامزادە زار - زار يىغلاپ چاھار باغدىن يېنىپ چىقىپ پادىشانىڭ خىز - مىتىدە بوپتۇ. كېچىلىرى ئاتا - ئانا ۋە قېرىندىشىنىڭ پىراقىدا ئۈيقۇسى كەلمەي يىغلاپتۇ..... شۇ تەرىزدە بىر يىل ئوتۈپتۇ.

بىر كۈنى پادىشانىڭ غولامزادىگە رەھمى كېلىپ، ۋەزىر - ئولۇمالىرىغا ئەمىر قىپتۇ:

— ئەي ۋەزىرلىرىم، مەن ئۇزەمنى دەرتىمەن دىسەم، بۇ غولام مۇھەررەم مەندىن بەك دەرتىمەن ئىكەن، كۈندۈزلىرى ماڭا كوپ ئىشلارنى قىلىدۇ، كېچىسى ئۇخلىماي يىغلايدۇ. مەن ئۇز ھالىمغا يىغلىسام، بۇ غولاممۇ ئۇز ھالىغا يىغلاپ، يىپى ئۈزۈلگەن مارجاندەك ياش توكىدۇ، ئەسلا ئۇخلىمايدۇ. ئەمدى مۇشۇ غولامغا ھەمرا بولىغۇدەك يەنە بىر غولام ئېلىپ كېلىڭلار!

— خوپ پادىشاھى ئالەم، — دەپتۇ ۋەزىرلەر ئورنىدىن تۇرۇپ قول قويۇشتۇرۇپ، — پەرمانلىرىنى ھازىر ئورۇنلايمىز.

ئۇلار — ۋەزىر - ئولۇمالار پادىشانىڭ ئالدىدىن بازارغا چىقىپ قۇل بازىرىغا كەپتۇ ۋە مۇنداق جاكا قىپتۇ:

— ھەركىمنىڭ پادىشاغا لايىق ئوبدان غولامى بولسا ئېلىپ كەلسۇن، دىگىنگە ئالغايمىز!

بۇ جاكانى ئاڭلاپ بايلار ھەرتەرەپتىن غولام ئېلىپ كېلىشكە باشلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئەچچە مىڭ غولام يىغىلىپتۇ، ئەمما ھىچبىرسى ۋەزىرلەرگە يارىماپتۇ.

ئەلقىسسە، بىر پەس داستان ئاڭلىماق كېرەك. سەھرالىق بىر بېلىقچىدىن:

دىيار بەكرىنىڭ سەھراسىدا سەييىاد ئىسىملىك بىر بېلىقچى بار ئىكەن. ئۇ ھەر كۈنى دەريانىڭ تور سېلىپ بېلىق تۇتۇپ، شۇنىڭ بىلەن تىجارەت قىلىپ كۈن كەچۈرىدىكەن. بىر ئاي دەريانىڭ تور سېلىپ، بىرمۇ بېلىق تۇتالماپتۇ. تورغا باشقا جاندارلارمۇ چۈشمەپتۇ. بالىلىرى ئاچلىقتىن ئاھ ئۇرۇپ يىغلىشىپتۇ.

بىر كۈنى ئەر خوتۇن خاپا ھالدا دەريا بويىغا بېرىپ، بويىنى سۇغا سېلىپ (غۇسلى قىلىپ) ئىككى راكەت نامىز ئوقۇپ، خۇداغا نالە بىلەن ئىلتىجا قىپتۇ:

نەزمە:

يەر - كوكنى، خەلقنى بىنا ئەيلگەن،
بۇگۈن بىزگە بىر بېلىق ئاتا ئەيلىگىن.
بۇ دەرياغا بىزنى قىلما ئىنتىزار،
بۇگۈن بىزگە بىر بېلىق ئاتا ئەيلىگىن،
نەچچە يىلدىن تور سالۇر ئىدۇق بېلىققا،
بېلىق سېتىپ يېتەر ئىدۇق خولۇققا،
بىر ئاي بولدى ئىلاج بولمىدى ئاچلىققا،
بۇگۈن بىزگە بىر بېلىق ئاتا ئەيلىگىن.
كۈندىن - كۈنگە بەتتەر بولدى ئەھۋالىم،
كوككە يېتەر بۇگۈن مېنىڭ پىغانىم،
ماڭا رەھىم قىلغىن ئۇلۇق خۇدايىم،
بۇگۈن بىزگە بىر بېلىق ئاتا ئەيلىگىن.
مۇھەممەتتۇر ھەقتاڭالا ھەببى،
ئىككى دۇنيا ئىممەتلەرنىڭ تىببى،
سەن ئۇزەڭسەن سەۋەپكارلار سەۋەبى،
بۇگۈن بىزگە بىر بېلىق ئاتا ئەيلىگىن.
.....
بىر ئاي بولدى ئاچلىق بىلەن ھەمزارا،
يوقتۇر بىزگە ھەقتىن ئۇزگە غەمخارە،
كوككە يېتەر بىز غېرىبنىڭ ئاھ زارى،
بۇگۈن بىزگە بىر بېلىق ئاتا ئەيلىگىن.

ئەلقىسسە، بېلىقچىلار بېشىنى سەجدىدىن كوتىرىپ، بىسمىللاھىرەھمانىررەھىم، دەپ دەرياغا تور ساپتۇ. دۇئاسى ئىجابەت بولۇپ تورغا بىر يوغان بېلىق چۈشۈپتۇ. بېلىقچى بۇنى كورۇپ خۇداغا شۈكرى قىپتۇ. بېلىقنى توردىن ئېلىپ قاراپ: "بۇ بېلىق بوغاز ئوخشايدۇ" دەپ ئويلاپتۇ. ئۇلار ئاخىر تەرەددۇت بىلەن بېلىقنىڭ قارنىنى يارغان ئىكەن، ساھىبجامال بىر ئوغۇل چىقىپتۇ. بېلىقچى: "بۇ لەھەڭ بېلىق ئادەمنى يۇتۇۋالغان ئىكەن - دە" دەپ بالىنى ئېلىپ بېرىپ قۇمغا كومۇپتۇ. بىر نەچچە سائەتتىن كېيىن بالىنىڭ ئاغزىدىن بىر مۇنچە سۇ يېنىپتۇ. بالا كوزىنى ئېچىپ ھۇشىغا كەپتۇ. ئاندىن ئۇلار بېلىقنى پارچە - پارچە قىلىپ قاردىساۋ، ئىچىدىن توقسۇز دانە مەرۋايىت چىقىپتۇ. بېلىقچى بۇنى كۇرۇپ خۇدايىتاڭالاغا شۈكرى قىلىپ، سانالار ئېيتىپ، مەرۋايىتلارنى سېتىپ خىراجەت قىپتۇ. ئوغۇلنىڭ ئېتىنى خۇدا بەردى قويۇپتۇ، بۇ ئوغۇل ئادىل شاھنىڭ دەريادا سۇ ئېقىتىپ كەتكەن كىچىك ئوغلى جەمشىت بولۇپ، ئۇنى بېلىق يۇتۇۋالغان ئىكەن.

خۇدا بەردى بېلىقچىنىڭ خىزمىتىنى ئون توت يىل قىپتۇ. بېلىقچىنىڭ تاپقان پۇللىرى تۈگەپتۇ. قېرىپ پۇل لازىم بولۇپ قاپتۇ.

— ئەي خوتۇن، — دەپتۇ بىلىقچى خوتۇنىغا، — پادىشاغا غولام لازىم بولۇپتۇ ۋە ھىچ بىر غولام يارىماپتۇ. خۇدابەردىنى كورسىتىپ بىقىپ، ياراپ قالسا سىتىپ پۇلنى خىراجەت قىلساق قانداق؟

بۇ مەسلىھەتكە خوتۇنىمۇ قوشۇلۇپتۇ. لېكىن ئېتىراز بىلدۇرۇپ مۇنداق دەپتۇ:

— خۇدا بەردى ئوز بالامدەك بولۇپ قالغان ئىدى، قانداقمۇ چىدارمىز؟

— ئادەمنىڭ ئاتا - ئانىسىمۇ ئولۇپ قالىدىغۇ، — دەپتۇ بىلىقچى، — چىدايلى. چىدىمىساق بولمايدۇ.

بىلىقچى خۇدا بەردىنى بىر چەتتە توختىتىپ مۇنداق دەپتۇ:

نەزمە:

ئەي خۇدابەردى ئوغلۇم بىزلەر سېنى،
نەچچە يىللار پەرۋىشلەر قىلغان ئىدۇق.
سەنمۇ بىزگە بىر ئوبدان ئەسقاتقانىڭ،
لېكىن بۇگۇن بىز سېنى ساتماق بولدۇق.
قولىمىز ئۇزۇك، قەرزىمىز قىلدى خاپا،
بايلار كېلىپ كۇنلىگى سالدى جاپا،
يىيىشىمىزگە يوقتۇر ھەتتا تېرىق - ئارپا،
شۇڭا بۇگۇن بالام سېنى ساتماق بولدۇق.
ئوزئارا ئامراق - ئىجىل تۇققان ئىدۇق.
شۇڭا ساڭا خۇدابەردى دەپ ئات قويغان ئىدۇق،
قولغا قول، پۇتقا پۇت بولغىنىڭدا سەن،
قېرىلىقتا بالام سەندىن شاتلانغانتۇق.
قەرز بىلەن قولىمىزنىڭ ئۇزۇكلۇگى،
باي زالىم گەپلىرىنىڭ سىىسقلىغى،
جېنىمىزدىن ئوتكەن ئازاپ ھەر كۇنلىگى،
بۇگۇن بالام سېنى بىز ساتماق بولدۇق.
رازى بولغىن خۇدابەردى ئەلۋىدا،
ئايرىلىمىز ئەمدى دىگىن ئەلۋىدا،
جۇدالىققا سالدى بىزنى ئول خۇدا،
بۇگۇن سېنى بالام بىز ساتماق بولدۇق.

بۇ سوزنى ئاڭلىغان خۇدا بەردىنىڭ كوڭلى بۇزۇلۇپ زار — زار يىغلاپتۇ، ئوزىنى توختىتىپ ئالالماي بىلىقچىغا قاراپ چىن يۇرىگىدىن مۇنۇ سوزنى ئېيتىپتۇ:

نەزمە:

ئەرزىم ئىشىتكىن ئەي ئاتام سەييادە،
ئاللادىن كەلسە ماڭا نە چارە؟

كۈندىن - كۈنگە كۆكلۈم نەشات ئولدىلەر،
ئاللادىن كەلسە مەندە نە چارە؟
خانۇماندىن جۇدا بولدۇق بىز،
غىرىپلىق يولىغا كىردۇق بىز،
قاراقچىدىن ئازات بولدۇق بىز،
ئاللادىن كەلسە مەندە نە چارە؟
ئاتام ئىدى ماڭا غەمخار،
ئانام ئىدى ماڭا گۈل باھار،
ئاكام ئىدى ماھى رۇخسار،
ئاللادىن كەلسە ماڭا نەچارە؟
بۇگۈن بولدى ماڭا قىيامەت،
ھەردەم چەكتىم ئاھۇ - نادامەت،
زامانە بولدى ئەجەپ ئالامەت،
ئاللادىن كەلسە ماڭا نە چارە؟
مېنى ساتساڭ قۇلۇڭدۇرمەن،
دەرتىمەن پەقىر ناتىۋاندۇرمەن،
ھەرنە قىلساڭ رازىدۇرمەن
ئاللادىن كەلسە ماڭا نە چارە؟...

ئەلقىسسە، بېلىقچى شاھزادە خۇدابەردىنى قولىدىن تۇتۇپ ئېلىپ چىقىپتۇ، بازارغا — چاھار سۇغا ئېلىپ كەپتۇ. قۇل كورۇۋاتقان ۋەزىر - ئولۇمالار ئۇنى كورۇپتۇ - دە، دەرھال كېلىپ باھاسىنى سوراپتۇ.

— ئەي بېلىقچى، بۇ غولامنىڭ باھاسى قانچە؟

— بۇ غولامنى بويى بىلەن تەڭ پۇل بەرسىمۇ ساتمايىتتىم، — دەپتۇ بېلىقچى، — قەرزىم قىستاپ خاپا قىلدى.

نەزمە:

ئى يارەنلەر بۇرادەرلەر،
قەرز يامانكەن ھەممە دەرتتىن.
ئوبدان، ئىسىل بۇ غولامنى،
ساتماق بولدۇم شۇ سەۋەپتىن.
ھەر نەرسىنىڭ ئەيىپلىرىنى،
ئوز ئىگىسى ئوبدان بىلۇر.
قەرزدارمەن بۇ غولامنى،
ساتماق بولدۇم شۇ سەۋەپتىن.
ھەر كۈنلىگى قەرزىم بار،

سىبىسق سوزلەپ ھارماي تىللار.
دەريا بولۇپ ئاقتى ياشلار،
ساتماق بولدۇم شۇ سەۋەپتىن.
ئازاپلاندۇق ئەرۇ - خوتۇن،
ئويدە يوق ئۇن، ياغ ۋە ئوتۇن—
كىر يۇيۇشقا پۇچۇق سوپۇن،
ساتماق بولدۇق شۇ سەۋەپتىن.
بۇ غولامنى ساتساق پۇلغا،
كىرسە تىللا قىسقا قولغا،
قەرزنى تولەپ بارساق گورغا،
ساتماق بولدۇق شۇ سەۋەپتىن.
ئادا بولسا قەرزلەر تامام،
كۆزنى يۇمساق ئاندىن ھامان،
خاتىرجەملىك بولسا شادىمان،
ساتماق بولدۇق شۇ سەۋەپتىن.

— ئەي بوۋاي، — دەپتۇ ۋەزىرلەرنىڭ بىرى سېلىقچىنىڭ سوزىنى بولۇپ، — مەقسىدىڭنى چۈشەندۇق، گەپنى قىسقا قىل. غولامنىڭ نەرقى زادى قانچە؟

— غولامنىڭ نەرقى، — دەپتۇ سېلىقچى تىترەپ ھولۇققان ھالدا، — ئارتۇق كېمى يوق مىڭ تىللا. قولۇمغا شۇ تەگسە رازى بولىمەن.

— بولىدۇ، — دەپتۇ ۋەزىر، ئولۇمالار خوشال بولۇپ، — ئۇنداق بولسا مىڭ تىللانى ساناپ ئېلىۋال!

ئۇلار سېلىقچىغا مىڭ تىللانى بېرىپ تىلىدىن خەت ئېلىۋاپتۇ. ئاندىن كېيىن خۇدا بەردىنى ئوردىغا ئېلىپ كېلىپ پاكىز يۇيۇندۇرۇپ، يېڭى كىيىملەرنى كىيگۈزۈپتۇ.

ئادىل شاھ يېڭى غولامنى كورۇپ ناھايىتى خۇرسەن بوپتۇ. لېكىن ئۇنى تونۇماپتۇ.

ئىككى غولام ئوزئارا ناھايىتى ئامراق بولۇشۇپ كېتىپتۇ. ئۇلار ھەر جەھەتتە بىر بىردىن كەم ئەمەس ئىكەن. كېچە - كۈندۈز چەبدەسلىك بىلەن پادىشانىڭ خىزمىتىنى قىلىپ، شاھ ئۇخلىغاندا تائەت - ئىبادەت قىلىدىكەن، قاتتىق يىغلاپ ياشلار توكۈپ ناله قىلىدىكەن.

ۋادەرىغا! — دەپتۇ پادىشا ئەجەپلىنىپ، — تېخى دۇنيادا مەنلا دەرتمەن ئوخشايمەن، دىسەم، بۇ غولاملار مەندىن ئوتە دەرتمەن ئىكەن.

لېكىن پادىشا غولاملاردىن گەپ - سوز سورىمايتۇ. بۇ غولاملارغا پادىشانىڭ شۇنداق مېھرى چۈشۈپتۇكى، بىر سائەت ئايرىلىشقا تاقىتى يوق ئىكەن. غولاملار ياخشى. راھەت - پاراغەتلىك تۇرمۇش كەچۈرسىمۇ، ئەمما ئاتا - ئانىسىنى ئەسلەپ كوپ يىغلايدىكەن. شۇنداق قىلىپ، بىر كۈنى شاھزادە خۇدابەردى ئوزىنى توختىتىپ ئالالماي بىر سوز ئېيتىپتۇ:

خانىماندىن جۇدا بولغان،
ئادىل شاھ ئاتام قايدا سەن؟

غېرىپلىقتا گاداي بولغان،
ئادىل شاھ ئاتام قايدا سەن؟
بىزنىڭ ئۈچۈن چېكىپ جاپا،
قىلاي سىزگە جانىم پىدا،
زارۇ يىغلاپ قىلىپ ندا،
شەھسۇۋارىم سەن قايدا سەن؟
تەخت ئۈستىدە دەۋران سۈرگەن،
مۇھەببەتنىڭ ئوتىدا كويگەن،
دەرت ـ ئەلەمدە كۆڭلى چۈرگەن،
غەمگۈزار ئاتام قايدا سەن؟
كېچىلەردە بىدار تۇرغان،
خۇدا ئەمرىنى مەھكەم قىلغان،
كامالىغا ھەم يەتكۈزگەن،
مېھرىۋانىم ئانام قايدا سەن؟
قاراقچىلار سىنەڭ داغلاپ،
ئارمان بىلەن جانىڭ قىيناپ،
بىزلەر ئۈچۈن چەندان يىغلاپ،
ئى ۋاپادار ئانام قايدا سەن؟
قاراقچىغا بەندە بولۇپ،
قىزىل يۈزۈڭ گۈلدەك سۇلۇپ،
نەركەس كوزۇڭ قانلار بولۇپ،
قېرىنداشىم سەن قايدا سەن؟
قېنى سەندەك ۋاپادارىم،
ئىشتىمەس مېنىڭ ئاھۇ ـ زارىم،
مەندەك غېرىپ يوقتۇر دائىم،
قەدىردانىم سەن قايدا سەن؟

شاھزادە خۇدابەردى ئۇز ھالىغا تولا يىغلاپتۇ. شۇ ئەھۋالدا ئالتە ئاي ئوتۇپتۇ.

ئەلقىسسە، ئەمدى سوزنى مەلىكە گۈلچىھرەدىن ئاڭلايلى: ئۇ كۈنى سودىگەرلەر باشلىغى مەلىكىنى ئۇز چېدىرىغا ئېلىپ بېرىپ قول ئۇزىتىپتۇ.

— ئەي نائىنساپ! — دەپتۇ مەلىكە غەزەپلىنىپ، — سەن مېنى ھىلە بىلەن ئالداپ ئەپكېلىپ، يەتمەكچى بولغان مەقسىدىڭ شۇمىدى؟ مەن كىشىنىڭ ئامانىتى، شەرىئەتتە ئاما ـ نەتكە خىيانەت قىلىش راۋامۇ؟!

سودىگەر يىگىت بۇ سوزگە قۇلاق سالماي چېدىرنى چىڭ ئېتىپ يەنە قول سوزغان ئىكەن، مەلىكە پەقەت ئۇنىماپتۇ.

— ئەي نائىنساپ! — دەپتۇ مەلىكە خىتاپ قىلىپ، — ئەگەر مەقسىدىڭ شۇنداق بولسا، بىر سائەت سەۋرى قىلغىن، مەن ھېيىزدا، ئاۋال ئوزەمنى پاك قىلاي، ماڭا سۇ بەرگىن.

سودىگەر يىگىت بىر قاچىدا سۇ بېرىپتۇ. مەلىكە كامىل غۇسلى قىلىپ، ئىككى رىكەت نامازنى ئوقۇپ، بېشىنى سەجدىگە قويۇپ زار - زار يىغلاپ ئۆزىنى زادىلا توختىتالماپتۇ. يۇرەك باغرى قان بولۇپ مۇنۇ نەزمىنى ئېيتىپتۇ:

نەزمە:

دۇنيانى ياراتقان قادىر خۇدايىم،
مېنى بۇ يەردە رەسۋا ئەيلىمە.
سەندىن بولەك يوقتۇر پاناھىم،
مېنى بۇ يەردە رەسۋا ئەيلىمە.
ئەرش، كورس، لەۋھى قەلەم مۇقەررەر،
يۇز يىگىرمە توت مىڭ ئوتكەن پەيغەمبەر،
بۇ دۇنيادىن بەرىبىر قالىدىلار سەپەر،
مېنى بۇ يەردە رەسۋا ئەيلىمە.
.....
مۇشكۇلۇم ئاسان ئەت غېرىپلىق ئىشى،
بىمەقتى ئاشقىلار كېسىلگەن باشى،
بىمەقتى يېتىملار كوزىنىڭ ياشى،
مېنى بۇ يەردە رەسۋا ئەيلىمە.
ئاشقىلار سەرۋىرى يۇسۇپ - زىلەيخا،
مەزلۇملار سەرۋىرى فاتىمە - زوھرا،
مەلىكە گۇلچىھرىگە بولغايسەن پانا،
مېنى بۇ يەردە رەسۋا ئەيلىمە.....

مەلىكە يىغلاپ - قاخشاپ مۇناجات قىلىپ خۇداغا يالۋۇرۇپتۇ. شۇ سائەتتە سودىگەرنىڭ كوزى ئۇيقۇغا ئەسىر بولۇپ، چۈش كورۈپتۇ: ئاسمان تەرەپتىن بىر ئالتۇن تەخت پەيدا بوپتۇ. تەخت ئۇستىدە ھەيۋەتلىك، زور بىر مالائىكە ئولتۇرغۇدەك. ئۇ مالائىكە ناھايىتى غەزەپلىك ئىكەن. شۇئان سودىگەر يىگىتنىڭ ۋۇجۇدىغا قورقۇنچ چۈشۈپتۇ، لاغىلداپ تىتىرەپ، نىمە قىلارىنى بىلمەي تۇرۇپ قاپتۇ.

غەزەپلىك مالائىكە كەلگەنچە كېلىپ سودىگەر يىگىتنىڭ يۇزىگە بىر كاچات ئۇرغان ئىكەن، سودىگەر يىگىتنىڭ ئىككى يۇزى قارا بوپتۇ.

— ئەي بەدبەخ! — دەپ خىتاپ قىپتۇ ئۇ مالائىكە قەھرى بىلەن ۋاقىراپ، — سەن خۇدانىڭ خاس بىر بەندىسى، گۇناسىز، پاك بىر مەزلۇم كىشىگە مەينەت كوزۇڭ بىلەن يامان نىيەتتە قاراپ، ئىپلاس قولۇڭنى ئۇزىتىپ، ئۇنى گۇناكار قىلىدىڭ! ئوزۇڭنى دوزاققا لايىق قىلدىڭ. ئەمدى بىز سېنى دوزاققا تاشلايمىز.

كوز يۇمۇپ ئاچقىچە ياراق - جابدۇقلىرى بىلەن بىرقانچە مالائىكە ھازىر بولۇپ،

سودىگەرنى قوپاللىق بىلەن سورەپ دوزاقتا ئېلىپ ماڭماقچى بولۇپتۇ. لېكىن سودىگەر يىگىت ھىلىقى كاتتا مالائىكىنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ، زار - زار يىغلاپ يالۋۇرۇپتۇ.

نەزمە:

ھەق قەھرىدىن يارالغان ئى پەرىشتە،
توۋە قىلاي يېنىپ گۇناىىم كەچۇرگىن.
ئومۇرۋايەت ياخشىلىقنى قىلاي مەن پىشە،
توۋە قىلاي يېنىپ گۇناىىم كەچۇرگىن.
قىلغان ئىشىم تامام بولدى گۇنالىق،
شەيتان يولىغا كىرىپ قىلدىم خاتالىق،
كاچات ئۇردۇڭ يۇزۇمگە ئى مالائىك،
توۋە قىلاي يېنىپ گۇناىىم كەچۇرگىن.
خۇدايىمنىڭ ئەزىز ئاشىق - مەشۇقى،
بارچە ئابىد، زاھىر.....لارنىڭ بەھەققى،
پىدا بولسۇن سىلەرگە بۇ جاھانى پانى،
توۋە قىلاي يېنىپ گۇناىىم كەچۇرگىن.

قەھرىلىك كاتتا مالائىكە مالائىكىلەرگە سەۋرى قىلىشقا ئەمىر قىلىپتۇ ۋە سودىگەرگە قاراپ شۇنداق دەپتۇ:

— ئەي بەدبەخ! ئەگەر سەن بۇ بىچارە مەزلۇمنى نامەھرەمگە كورسەتسەڭ ياكى ئامانەتكە خىيانەت قىلساڭ كورگۇلىگىنى ئاندىن كورىسەن. ئۇ چاغدا سەندىن مۇھەممەت ئەلەيىھىسسالام بىزار بولىدۇ، ئاندىن خۇدا بىزار بولىدۇ. ئالدىمىزدا قىلغان يىغا - زارەڭ، يېلىنىپ قىلغان ھەرقانداق سوزلىرىڭ بىزگە كار قىلمايدۇ. دوزاقتا تاشلىنىپ كاپىرلاردىن بەتتەررەك ئازاپ - ئوقۇبەتكە گىرىپتار بولىسەن.

نەزمە:

ئەي بۇرادەر ئاگاھ دانا بولمىساڭ،
نەسىھەتنى قۇلاقتا چىڭ تۇتمىساڭ،
توۋە قىلىپ يامان ئىشتىن يانمىساڭ،
توغرا يولغا دائىم قەدەم قويمىساڭ،
ئاخىر ھالىڭ قالار ئېغىر خەتەردە،
مەيلى ساما، مەيلى زىمىن — ھەر يەردە،
ساڭا ئازاپ قىلالايمىز شۇ يەردە،
توغرا يولغا ئەگەر قەدەم ئالمىساڭ.
ھەركىشىكى خاتا يولغا يۇزلەنسە،

پەس ھەۋەسلەر ھەر دەقىقە كوزلەنسە،
ھىلە - مىكىر بىلەن كالام سوزلەنسە،
پۇشايمانغا قالار يولۇڭ تاپمىساڭ.
زۇلۇم قىلسا يىتىم - غىرىپ ئاجىزغا،
قول ئۇزارتسا نامەھرەمگە — ھەر قىزغا،
تاشلانغۇسى ئوتلۇق قايناق دوزاققا،
پۇشايمانغا قالار يولىن تاپمىسا.
ھەر كىشىكى گۇناھىنى تونىسا،
قايتا يەنە ئىغىر گۇنا قىلمىسا،
دائىم مەھبۇپ رىزاسىنى ئويلىسا،
بەخت كورگەي توغرا يولنى بويلىسا.
ئى بۇرادەر ئەقىل تىپىپ ئاگاھ بول،
نامەھرەمگە ئەمدى ھەرگىز سوزما قول،
كورسىتىلدى ساڭا داغدام توغرا يول،
كىشى تاپقاي مۇرادىن توغرا يولغا چاققىسا.

— كەل ئەي بۇرادەر، — دەپتۇ مالائىكە. سودىگەر يىگىت يىقىن بىرىپتۇ. مالائىكە بىر ئىسىمنى ئوقۇپ دەم سىپلىپ ئوزى غايىپ بوپتۇ. سودىگەرنىڭ يۇزى ئاقىرىپتۇ.....ئۇ چوچۇپ ئويغىنىپتۇ. ئاندىن دەرھال مەلىكىنىڭ ئالدىغا بىرىپ، يەرگە ئوزىنى تاشلاپ يىغلاپتۇ:

— ئەي مەلىكە، — دەپتۇ ئۇ ئىچىنىشلىق ھالدا، — سەن مىنىڭ سىڭلىمسەن. مەن شەيتاننىڭ ئارقىسىغا كىرىپ خاتا قىلدىم، كەچۇرگىسىز گۇنا سادىر قىلدىم.....مەن گۇناكار..... ھەممە ئەيىپ مەندە!.....مىنىڭ گۇنايىم تاغدىن ئىغىر. شۇنداق بولسىمۇ ماڭا رەھىم قىلىپ گۇنايىمنى كەچۇرۇپ، خۇدادىن ماڭا مەغپىرەت تىلەپ بەرگىن.

نەزمە:

مەن ئوزۇمنى ئادەم ساناپ كىبىرلىپ،
يامان ئىشقا ھەدىسلا بىرىلىپ،
ھەق قەھرىنى زادى ئۇنتۇپ قاپتىمەن،
نامەھرەمگە قانچە نەزەر ساپتىمەن.
خوتۇن - قىزلار ئارىسىدا بار ئىكەن،
قەلبى تازا ساڭا ئوخشاش ئۇز سەنەم.
پۇل ۋە قىلىچ ئالدىڭدا بولدىلەر مات،
توغرا يولدىن بەردىڭ سەن ماڭا ساۋات.
گوھەر ئوخشاش نەسىھەتتىن ھۇشۇمنى،
تاپتىم ئەقىل، شۇڭا توكتۇم يىشىمنى.
مۇندىن كىيىن ئەگەشىمەيمەن شەيتانغا،

يادلىغايمەن ھەقنى ماڭسام ھەريانغا.
خاتىرەڭنى مەندىن ئەمدى جەم ئەيلىگىن،
غەم ئىلكىدە قورقۇپ خىيال سۇرمىگىن.
يەتكۈزگەيمەن مۇرادىڭغا مەن سېنى،
سىناپ باقسۇن ئەمدى مېنى ھەق قېنى.....

بۇ سوزنى ئاڭلاپ گۈلچىھرىنىڭ غەمكىن دىلى ئازراق بېسىقىغا چۈشۈپتۇ، لېكىن تولۇق ئىشەنچ قىلالماي، يەنىلا تۈگىمەس ۋەھىمە چاڭگىلىدىن قۇتۇلالماپتۇ.

سودىگەر يىگىت بىر مۇنچە پۇل - ماللىرىنى يىتىم - ئاجىزلارغا سەدىقە بېرىپ، مەلىكە گۈلچىھرىنى ئېلىپ ئادىل شاھنى ئىزلەپ يولغا راۋان بوپتۇ. ئولتۇرسا - قوپسا ئاما - نەتنى ئىگىسىگە سالامەت يەتكۈزۈشنى ئويلاپ ئاھ ئۇرۇپتۇ. مەلىكىنىڭ چىرايىغىمۇ قارىماپتۇ. يامان نىيەتتە قولىمۇ ئۇزارتماپتۇ، بەلكى بەزى ھالىلاردا ئاۋازىنى ئاڭلاپ قالغىنى ئۈچۈن قورقۇپ ئەنسىرەپتۇ. ئادىل شاھنى ئىزلەپ كوپ جايلارنى كېزىپتۇ. ھىلىقى مەلىكىنى دەسلەپتە ئېلىپ قاچقان تاققا كەپتۇ. پادىشا ئۇ يەردىمۇ كورۇنمەپتۇ. سودىگەر پىغان چېكىپ ھەسرەتلىنىپ، ئاخىر بىر چېدىر تەييارلىتىپتۇ. ئالتۇن - كۈمۈشتىن قوزۇقلارنى، ئەۋرىشىمدىن تاناپلارنى ھازىرلىتىپتۇ. مەلىكىنى ئاي - كۈنگىمۇ كورسەتمەپتۇ. ئۇ مەلىكىنى بەش يۈز سودىگەر بىلەن ئون توت يىل ئەنە شۇنداق بىللە ئېلىپ يۈرۈپتۇ. ھەچىيەردىن ئادىل شاھنىڭ خەۋىرىنى ئالالماپتۇ.

ئەلتىسىە، ئاخىرى ئۇلار قەدىمىي دىيار بەكرىگە يېتىپ كەپتۇ. بەش يۈز سودىگەر كېلىپ شەھەر سىرتىغا چۈشۈپتۇ. چېدىرلىرىنى تىكىپ، ئات - ئۇلاقلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ، مال - مۇلۇكلىرىنى بىر يەرگە قويغاندىن كېيىن خاتىرجەم بولۇپتۇ. ئاندىن پادىشاغا لايىق سوغا - سالاملارنى ئېلىپ ئىككى غۇلامنى بىلەن ئادىل شاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ كەپتۇ. ئادىل شاھ ئۇلارنى ھورمەت قىلىپ، ھەممىسىگە شاھانە لىباسلارنى ئىنئام قىپتۇ.

— ئەي پادىشاھى ئالەم، — دەپتۇ سودىگەر يىگىت، — بىزلەر بەش يۈز سودىگەرمىز. شەھەرنىڭ سىرتىغا كېلىپ چۈشتۇق. مەن بەش يۈز سودىگەرنىڭ چوڭى — كارۋان بېشىدۇرمەن. بارلىق ماللىرىمىزنى كورۇپ باج ئېلىشقا ئەمىر قىلىسلا ئىكەن.....

ئادىل شاھ بۇ سودىگەر يىگىتكە قاراپ، سوز - ھەركىتىگە دىققەت قىلىپ ئۇنى خىلى بىر نەرسە بىلىدىغان، كوپنى كورگەن، ئاقىل - زىرەك، مەرت ھىس قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر كېچە مۇڭدىشىش ھەۋىسى قوزغىلىپ، مېھمانغا تىلىگىنى ئىزھار قىپتۇ.

نەزمە:

ئەرزىم ئىشتىكىل ئەي كارۋان بېشى،
بىر كېچە مۇندا قونساڭ نە بولغاي.
كوڭلۇڭدىكى سىرىڭنى ئەيلىگىن ئىزھار،
بىر كېچە مۇندا قونساڭ نە بولغاي.
چىمەندە يىغلىشار گۈللەرگە قۇشلار،

ئىنتىزاردۇر گۈللەرگە شوخ بۇلبۇللار،
ئەرز - دادىڭنى ئېيتقىن غېرىپ قۇللار،
بىر كېچە مۇندا قونساڭ نە بولغاي.
يىگەن - ئىچكىنىم زەھەر - زوقۇمدۇر،
ئولتۇرۇپ - قوپقىنىم دەردۇ - ئەلەمدۇر،
بۇ پانى ئالەمدە كوڭلۇم پۇر غەمدۇر،
بىر كېچە مۇندا قونساڭ نە بولغاي.
كۈندىن - كۈنگە بۇ ھالىم بەتتەر،
كېچە - كۈندۈز دۇنياداە يىغلابان ئوتەر،
بىر ئاتلىق قاراقچى بالامنى ئالدىلەر،
بىر كېچە مۇندا قونساڭ نە بولغاي.
ئوتۇپ باج - خىراجدىن ئىنئام ئەيلىسەم،
تۇشكۇن قونالغۇ قىلىپ مېھمان ئەيلىسەم،
رەقىپلەر ئىلكىدىن جۇدا ئەيلىسەم،
بىر كېچە مۇندا قونساڭ نە بولغاي.
يولۇڭدا قىلاي بۇ جانىم قۇربان،
پىدا بولسۇن ساڭا بۇ پانى جاھان،
تەڭرىم ئەيلىسۇن مۇشكۈلۈڭ ئاسان،
بىر كېچە مۇندا قونساڭ نە بولغاي.
قۇلاق سېلىپ ئىشتىكىل بۇ قۇل ئەرزىنى،
سەندىن تىلەرمەن كوڭۈل شادىنى،
ئادىل شاھ دەرمەن غېرىپ ئاتىنى،
بىر كېچە مۇندا قونساڭ نە بولغاي.

— ئەي پادىشاھى ئالەم، — دەپتۇ سودىگەر، — مۇندا قونسام ياخشى بولاتتى. لېكىن مەندە بىر كىشىنىڭ ئامانىتى بار. مۇبادا ئامانەتكە خىيانەت بولۇپ قالسا ئۇنىڭ ئەھدىسىدىن ئەسلا چىقالمايمەن.

— ئۇنداق بولسا، — مەن ئامانەتكە خىيانەت قىلمىغۇدەك كىشىنى چىقىراي. قاچانكى ئامانەتكە خىيانەت بولۇپ قالسا، ئۇنىڭ جاۋاۋنى مەندىن ئالغىن.

پادىشا ئىككى غولامنى چاقىرىپ، ئۇلارغا تاپىلاپتۇ:

— ئەي غولاملار، بۇ مېھماننىڭ قولىدا كىشىنىڭ ئامانىتى بار ئىكەن، ئۇ ئامانەتتىن كېچىچە ئۇخلىماي خەۋەر ئېلىڭلار.

ئادىل شاھ ئىككى غولامغا بىردىن قىلىچ بېرىپتۇ ۋە سودىگەرگە قوشۇپ قويۇپتۇ. سودىگەر ئىككى غولامنى باشلاپ چىقىپ ھىلىقى مەلىكە بار چېدىرنى كورسىتىپ دەپتۇ:

— ئامانەت مۇشۇ چېدىرنىڭ ئىچىدە. ئۇخلىماي سەگەك تۇرۇپ، ئوبدان خەۋەر ئېلىڭلار.

سودىگەر قايتىپ پادىشانىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ. ئۇ كۈنى پادىشا سودىگەرنى ھەرخىل ئوبدان

تاتاملارنى قىلدۇرۇپ، ئىنتايىن ياخشى كۆتۈۋاپتۇ. بېشىدىن ئوتكەن سەرگۈزەشتىلىرىنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ. پەرزەنتلىرى بىلەن مەلىكىسىدىن ئايرىلىپ تارتقان دەرت - ئەلەملىرىنى سۆزلەۋېتىپ يىغلىۋېتىپتۇ. لېكىن سودىگەر ئۇز سىرىنى ئىزھار قىلماپتۇ.

ئەلقىسسە، داستان ئاڭلىماق كېرەك غولاملاردىن:

— ئى خۇدابەردى ئاداش، — دەپتۇ چوڭ غولام سوز باشلاپ، — مېنى بۇ پادىشا ئالغىنىغا بىر يىل بولدى، سىلىنى ئالغىلى يېرىم يىل بولدى. كۈندۈزلىرى پادىشانىڭ خىزمىتىدە بولىمىز، كېچىلىرى بولسا ھەرقايسىمىز ئۇز ھالىمىز بىلەن بولۇپ، ئۇزئارا مۇڭدىشىپ ئەھۋاللاش - قۇدەك بولىمىدۇق. بۇگۈن بىر كېچە بىزنى بۇ ئامانەتتىن خەۋەر ئالغىلى چىقاردى. بۇ چېدىر ئىچىدە قانداق نەرسە بارلىغىنى بىز بىلمەيمىز. كېچە يېرىملىشىپتۇ. بۇ ۋاقىتقىچە ئۇخلىماي ئوبدان ساقلىدۇق. بۇ چاققىچە سودىگەرلەر ئۇخلاپ قالغان بولۇشى مۇمكىن. ئەمدى ئۇخلاپ قالساق، شۇنداق ئامانەتكە خىيانەت بولۇپ قالسا، ئۇنىڭ ئەھدىسىدىن ھەرگىزمۇ چىقالمايمىز. ئەمدى تاڭ يورۇغىچە ئۇخلىماي ئولتۇرۇپ، بېشىمىزدىن ئوتكەن سەرگۈزەشتىلىرىمىزنى بايان قىلىپ ئولتۇرايلى.

— بولىدۇ، — شۇنداق قىلايلى.

ئۇلار چېدىرغا يېقىن كېلىپ، چېدىرغا يولىنىپ ئولتۇرۇپ سەرگۈزەشتىلىرىنى سوز - لەشكە كىرىشىپتۇ.

— ئەي ئاداش، — دەپتۇ خۇدا بەردى، — مېنىڭ بېشىمدىن ئوتكەن سەرگۈزەشتىلىرىمنى سوزلەشكە دىلىم كويىدۇ. جېنىم قاخشايدۇ. ئەگەر بايان قىلىدىغان بولسام، ئەرش. كۇرس، لەۋھى قەلەم تەۋرەيدۇ. ئاي، كۇن، دەريا - دېڭىز، تاغۇ - دەشتىلەر لەرزىگە كېلىدۇ. ئاۋال سىلەر سەرگۈزەشتىلىرىڭلىنى بايان قىلىڭلار، ئاندىن كېيىن مەن سوزلەي.

— ئەي ئاداش، — دەپتۇ چوڭ غولام، — مېنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىمنى ئىشتىكلى سىلە ئاجىز كېلىسىلە. ئەگەر مېنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىمنى ئاڭلىساڭلار ھەرگىزمۇ تاقەت قىلالمايسىلە. مېنىڭ دەردىمگە سىلىنىڭ دەردىڭلار ياماقمۇ بولالمايدۇ. ئاۋال سىلە بايان قىلىڭلار. سوز ئاڭلاشقا مەن خۇشتارمەن.

ئەلقىسسە، خۇدابەردى بارلىق سەرگۈزەشتىلىرىنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ ئوتۇپتۇ.

نەزمە:

بايان قىلاي سەرگۈزەشتىم،
سوزۇم ئىشت جېنىم دوستۇم.
ساڭا ئېيتاي بۇ دەردىمنى،
سوزۇم ئىشت جېنىم دوستۇم.
پايتەختىمىز شەھرى يەمەندە،
ئاتام ئىدى ماڭا خۇرسەندە،
بۇلبۇللار سايرىشاتتى چىمەندە،
سوزۇم ئىشت جېنىم دوستۇم.
بىر كۇن يەتتە تەن قەلەندەر،

مۇشدىئى ئاللا دىدىلەر،
ئالتۇن بەردى يەتتە سەپەر،
سوزۇم ئىشت جېنىم دوستۇم.
چىقىپ كەتتى قەلەندەرلەر،
مەسلىھەت قىلىپ ئۇ بەنگىلەر،
تىنىم تاپماي يەنە كىردىلەر،
سوزۇم ئىشت جېنىم دوستۇم.
قىرىق كۈن پادىشالىقنى تىلىدىلەر،
خۇدا رىزاسى ئۈچۈن دىدىلەر،
ئالەم قوشۇمىسنى تۇردىلەر،
سوزۇم ئىشت جېنىم دوستۇم.
ئاتام ئۇلارغا بەردى شەھەرنى،
بەردى بىكارلاپ ئوردا ھەممىنى،
ئۇلار ئولتۇرمەك بولدى بىزلەرنى،
سوزۇم ئىشت جېنىم دوستۇم.
كۈندىن ـ كۈنگە كوڭۈللەر خاپا،
قىلغان ئىشىمىز بولدىلار خاتا،
بىزگە قىلدى ئۇلار بەك جاپا،
سوزۇم ئىشت جېنىم دوستۇم.
ئات قۇيرۇغى ساچىلدىلار،
ئاتام بىزلەرنى قاچۇردىلەر،
مۇھەررەم بەچچە خەۋەر بەردىلەر،
سوزۇم ئىشت جېنىم دوستۇم.
ئاتام ئىدى خۇش يولداشىم،
ئانام ئىدى دىل سىرداشىم،
شاھ پەررۇخ قېرىنداشىم،
سوزۇم ئىشت جېنىم دوستۇم.
يوللار يۇرۇپ بىر جايغا كېلىپ،
ئاتقا مىنگەن ئوغرىلار كېلىپ،
ئالداپ ئانامنى كەتتى ئېلىپ،
سوزۇم ئىشت جېنىم دوستۇم.
ئوغرى قولىدا ئانام قالدى،
مەن يىتىمنى غەمگە سالدى،
خۇش مەنزىلىمىز ئاندا قالدى،
سوزۇم ئىشت جېنىم دوستۇم.
شاھ پەررۇخنى قاراقچى ئالدى،

دەریادا ئاتام ماڭا ھەمرا ئىدى،
ئوزۇم ئاقتىم، ئاتام قالدى،
سوزۇم ئىشت جېنىم دوستۇم.
مەن ئۇلاردىن ھەم ئايرىلىپ،
سۈندى قاناتىم ھەم قايرىلىپ،
پادىشاغا بەندە بولدۇم،
سوزۇم ئىشت جېنىم دوستۇم.
شاھ جەمشىت دەرھەم ئاتىمنى،
كىشى بىلمەس بۇ ھالىمنى،
سورىساڭ تارتقان دەردۇ - ئەلەمنى،
سوزۇم ئىشت جېنىم دوستۇم.

ئەلقىسسە، كىچىك غولامنىڭ سوزىنى ئاڭلىغان چوڭ غولام تاقەت قىلالماي: "ئاھ، جەمشىتىم ئۇكام، شۇ قېرىندىشىڭ مەن ئەمەسمۇ؟!" دەپ ئوزىنى خۇدابەردىگە ئېتىپتۇ. ئۇلار ھاياجانلىنىپ ھۇشلىرىدىن كېتىپ يىقىلىپتۇ. مەلىكىمۇ بۇ غولامىلارنىڭ سوزلىرىنى ئاڭلاش نىيىتىدە چېدىرغا يېقىن كېلىپ ئولتۇرغان ئىكەن. كىچىك - چوڭ غولامنىڭ سوزلىرىنى ئاڭلاپ، بۇندىن ئون توت يىل ئىلگىرى جۇدا بولغان پەرزەنتلىرى شۇ ئىكەنلىگىنى بىلىپتۇ - دە، چېدىرنىڭ ئىشىگىنى بۇزۇپ تاشقىرىغا چىقىپ، ئىككى نەپەر يۇرەك پارىسىنىڭ بوينىدىن قۇچاقلاپ ھوڭ - ھوڭ يىغلاپ، يېگىۋاشتىن ياشارغاندەك بوپتۇ.

— ئەي يۇرەك پارەم، ئەزىز پەرزەنتلىرىم، — دەپتۇ مەلىكە ياشلىرىنى راۋان قىلىپ، — ئون توت يىلنىڭ مابەينىدە گۈلدەك جامالىڭلارغا ئىنتىزار بولغان، پەرزەنت دىدارىغا قانمىغان، دەرت - پىراقىڭلاردا ۋەيران ۋە سەرگەردان بولغان گۈلچىھرە ئاناڭلا مانا مەن ئەمەسمۇ؟...

ئەزمە:

دەرد - ئەلەمدە خانىماندىن ئايرىلغان،
ۋاپادار غېرىپ ئاناڭلا مەن ئەمەسمۇ؟
ئىشق ئوتىدا قاناتلىرى قايرىلغان،
غەمگۇزار غېرىپ ئاناڭلا مەن ئەمەسمۇ؟
ئاھ بالام دەپ پەريات ئۇرۇپ سورۇلغان،
يۇرەكلىرى ھىجران داغىدا قورۇلغان،
سىلەرنى دەپ يىغلاپ ئىنتىزار بولغان،
ۋاپادار غېرىپ ئاناڭلا مەن ئەمەسمۇ؟
نە بولدىلەر ئەجەپ بەختىم قارادۇر،
پەرزەنت ئوتىدا يۇرەك - باغرىم يارادۇر،
ھەسرەت بىلەن كوز ياشلىرىم ئاقادۇر،
ۋاپادار غېرىپ ئاناڭلا مەن ئەمەسمۇ؟

سىلەر ئۇچۇن خۇدايىمغا يالۋۇرۇپ،
گۈلدەك يۈزۈم زەپىرەڭدەك سارغىيىپ،
ئاھ ۋالام دەپ سىلەر ئۇچۇن ياش توكۇپ،
شۇل ئىستىگەن غېرىپ ئاناڭلا مەن ئەمەسمۇ؟
گۈلچىھرىدىن ئىشت مېنىڭ دادىمنى،
ھىچكىم بىلمەس ئېچىنىشلىق ھالىمنى،
سىلەر ئۇچۇن پىدا قىلاي جانىمنى،
مېھرىۋان غېرىپ ئاناڭلا مەن ئەمەسمۇ؟

مەلىكە گۈلچىھرە ئىككى ئوغلىنىڭ يۈزىگە يۈزىنى قويۇپ، قولىنى ئۇلارنىڭ بوينىغا ساپتۇ، بۇ پەرزەنتلەرمۇ ئانىسىنىڭ مۇرىسىگە ئېسىلىپ زارۇ - زار يىغلاپ بىھۇش بولۇپ يىقىلىپتۇ.

قۇياش شەرقتىن باش كوتىرىپ ئالەم يۈزىنى روشەن ۋە مۇنەۋۋەر قىلىشقا باشلاپتۇ. سودىگەر يىگىت كېلىپ قارىغۇدەك بولسا، چېدىرنىڭ ئىشىگى بۇزۇلۇپتۇ، ئىككى غولام مەلىكە بىلەن گىرەلىشىپ يېتىشىپتۇ. بۇ ھالنى كورگەن سودىگەر پادىشانىڭ ئوردىسىغا چېپىپتۇ.

— دات پادىشاھى ئالەم! — دەپتۇ ئۇ ئوردىغا كىرىپلا، — ھىلىقى غولامىلىرىڭىز دەر-دىدىن دات! مېنى رەسۋا قىپتۇ!.....

— ئەي دوستۇم، — دەپتۇ ئادىل شاھ ئىشنىڭ ئەسلىنى چۈشەنمەكچى بولۇپ، — ئالدىرىماي سوزلەڭ، نىمە ھادىسە يۈز بېرىپتۇ؟

— ئەي پادىشاھى ئالەم، — دەپتۇ سودىگەر، — مەن باشتىلا ئامانىتىمدىن ئەنسىرەيمەن، دەپ ئېيتقان. جاناپلىرى ئامانەتكە خىيانەت قىلمايدىغان ئادەم چىقىرىمەن، دەپ ئوبدان ئىككى بورنى، خوتۇنسىزلىقتا زارىقىپ كەتكەن ئىككى قاراقچىنى چىقارغان ئىكەنسىز. مانا ئەمدى كورۇڭكى، ئامانەتكە خىيانەت قىلغاندىمۇ راسا خىيانەت قىپتۇ.....

ئەزمە:

مېنى قوندۇرۇپ پادىشاھىم،
جەھەننەمگە راۋا قىلدىڭىز.
ئىگىز تاغدىن كوپ گۈنايىم،
مېنى دوزاققا راۋا قىلدىڭىز.
سىزگە ئېيتاي مەن دەردىمنى،
كورمىگەنسىز مەندەك ھەركىمنى،
قۇرۇتتىڭىز ئەمدى نەسلىمنى،
جەھەننەمدىن چىقالماس قىلدىڭىز.
ئەزىز جانغا جاپا قىلىپ،
مەن غېرىپنى غەمگە سېلىپ،

دوزاق ئوتنى جانغا سىلىپ،
ئىمانىمدىن جۇدا قىلدىڭىز.
ئىيتمىدىممۇ ئى سۇلتانىم،
چىقىپ كەتسۇن تەندىن جانىم،
ۋەدە يالغان توكۇلسۇن قانىم،
بار - يوقۇمنى ئادا قىلدىڭىز.
نەلەر كېچەر تىجارەت مالىم،
دوزاق ئىچرە بولدى جايىم،
كىمگە بولۇر بۇ ۋابالىم،
دوزاقنى ماڭا راۋا قىلدىڭىز!.....

— ئەي پادىشاھى ئالەم! — دەپ ئىدا قىپتۇ سودىگەرلەر باشلىغى، — مىنىڭ دادىمغا يېتىڭ!

— بۇ ئوڭۇممۇ ياكى چۈشۈممۇ؟ دەپتۇ ئادىل شاھ ھەيران بولۇپ. ئاندىن ۋەزىرلەرنى چاقىرىپ بۇ ئەھۋالنىڭ ھەقىقىتىنى ئېنىقلاپ تېپىشقا ئەمىر قىپتۇ.

ۋەزىرلەر چىقىپ قارىسا، سودىگەر دىگەندەك ئىككى غولام گۈزەل بىر مەلىكە بىلەن چىرمىشىپ يېتىپتۇ. ئۇلار دەرھال يېنىپ كىرىپ، پادىشاغا كورگەنلىرىنى يەتكۈزۈپتۇ. پادىشا دەرغەزەپ بولۇپ، "جاللات!" دىگەن ئىككى تەرەپتىن: "لەببەي پادىشاھى ئالەم!" دەپ، توققۇزدىن ئون سەككىز جاللات ھازىر بوپتۇ.

— ئەي ئۇلۇغ پادىشاھى ئالەم، — دەپتۇ جاللاتلار پادىشانىڭ ئالدىغا كېلىپ، — ئوزلىرىنىڭ ئومۇرلىرى ئۇزۇن، دولەتلىرى پۇزۇن بولسۇن. تىغىمىز ئىتتىك، ئوزىمىز تەيىار. قېنى كىمنىڭ ئومرى ئاخىرىغا يېتىپتۇ، كورسەتكەيلا. دەرھال ئومۇر رىشتىسىنى دۇنيا يۇزىدىن ئۇزۇپ تاشلىغايمىز.

— ئەي جاللاتلار، — دەپتۇ ئادىل شاھ ئورنىدىن تۇرۇپ بۇيرۇق قىلىپ، — بۇ سودىگەرلەرنىڭ ئامانىتىگە خىيانەت قىلغان ئىككى غولامنىڭ باشلىرىنى كېسىپ، كاللىسىنى تەنلىرىدىن جۇدا قىلىپ، ئېلىپ كېلىڭلار.

جاللاتلار ئۇچقاندەك چىقىشىپ، چېدىرغا يېتىپ كېلىپ قارىسا، ئىككى غولام گۈزەل بىر سەنەم بىلەن چىرمىشىپ ھۇشسىز يېتىپتۇ، مەلىكە ئازراق ھۇشىغا كەلگەن ئىكەن. جاللاتلار پادىشانىڭ ھوكمىگە ئاساسەن ئىككى غولامنى سورەپ يانغا چىقىرىپ، باشلىرىنى كېسىپ تېنىدىن جۇدا قىلىپ، پادىشانىڭ ئالدىغا ئېلىپ بېرىپتۇ.

ئەلقىسسە، مەلىكە گۈلچىھرە ئورنىدىن تۇرۇپ قارىسا، ئىككى غولامنىڭ تەنلىرى قانغا مىلىنىپ باشسىز ياتقۇدەك. مەلىكە بۇ ئىچىنىشلىق ھالنى كورۇپ، يورۇق جاھان كوزىگە قاراڭغۇ كورۇنۇپتۇ. ھىجران ئوتىدا ئورتىنىپ ئوزىنى توتالماي ھۇشسىزلىنىپ يەنە يىقىلىپتۇ. بىر ئازدىن كېيىن يەنە ھۇشىغا كېلىپ باشتىن - ئاياق يالىڭاچ بولۇپ، بېشىغا توپ-راق چېچىپ پەرزەنتلىرىنىڭ بېشىنى ئېلىپ كەتكەن تەرەپكە قان ئىزىنى بويلاپ يۇگۇرۇپتۇ. بەزى سودىگەرلەر بۇ ئەھۋالنى كورۇپ ئۇنى توتۇۋالماقچى بولۇپتۇ. ئەمما مەلىكە قەھرى

بىلەن زەربە بېرىپ ھەچكىمنى يېقىن كەلتۈرمەپتۇ.

ھەر خىل توسالغۇلارنى بوسۇپ ئوتكەن مەلىكە ئوردىغا كىرىپ، يانغا قويۇلغان ئىككى كاللىنى قولىغا ئېلىپ، قانلىق يۈزنى يۈزىگە سۈرتۈپ، ئوزىنى يەرگە ئېتىپ ناله قىپتۇ:

نەزمە:

ئاھ پەرزەنتىم، ئاھ پەرزەنتىم، ئاھ پەرزەنتىم،
يۈرىگىمنى قان قىلدىڭلار ئەي پەرزەنتىم.
ئون توت يىل مەن قان يىغلىدىم ئاھ پەرزەنتىم،
كەلمەس بولۇپ كەتتىڭلا نەگە ئاھ پەرزەنتىم.
ئون توت يىل كويۇپ ھىجران - پىراقىڭلاردا،
ھىچ خوشلۇق كورمىدىم بۇ ھاياتىمدا،
غەم - غۇسسىدىن قالمىدى نۇر يۈز سىياقىمدا،
مېنى داغدا قويدۇڭلا زەپ ئاھ پەرزەنتىم.
سودىگەر دەپ بىر قاراقچى مەككار تۇلكە،
تونۇشتۇردى كېلىپ ئوزىن شاھ يەمەنگە،
بولغاچ ئاتاڭ بەك مېھرىۋان غېرىپ - يىتىمگە،
قاراقچىنىڭ دامىغا چۈشتى ئاھ پەرزەنتىم.
قەلەندەر كەلسە تىلەپ پادىشالىقنى،
ئادىل ئاتاڭ قىلدى ئىھسان تاجۇ - تەختىنى،
قەلەندەر بۇزۇپ ئەھدە، قىلغان توختامنى،
ئولتۈرمەك بولدى بىزنى ئاھ پەرزەنتىم.
بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ قاچتۇق يۇرتنى تاشلاپ،
ئاتاڭ ماڭدى توختىماي تېز بىزنى باشلاپ،
مەندىن جۇدا ئاتاڭ قالدى يۈزىنى ياشلاپ،
مېنى قويۇپ قايان كەتتىڭ ئاھ پەرزەنتىم.
مېھرىۋان ئاناسىغا باغرى قانمىغان،
كوڭۈللىرى بىر قېتىمۇ خوشال بولمىغان،
يۈرىگى قان زەرداپ بىلەن لىقمۇ - لىق تولغان،
كەتتىڭ قايان يۈرەك پارەم ئاھ پەرزەنتىم.

مەلىكە ھۇشىدىن كېتىپ يىقىلىپتۇ. ئوردا خادىم خوتۇن - قىزلىرى يولەپ ئورنىدىن تۇرغۇزۇپتۇ، يۈزلىرىگە گۈلاپ چېچىپ، بۇرنىغا دورا پۇركۈپتۇ. مەلىكە ھۇشىغا كېلىپ كوزدىنى ئېچىپتۇ ۋە ئادىل شاھتا قاراپ شۇنداق دەپتۇ:

نەزمە:

ئون توت يىلنىڭ ئىچىدە بولدۇم مەن گادا،
ئى پادىشا بى رەھىم مېنى ھەم ئولتۇرگىل.
پەرزەنتىم ھىجرىگە قىلدىڭ مۇپتىلا،
ئى پادىشا بى رەھىم مېنى ئولتۇرگىل.
مەن بىلمىدىم ئەجەپ بەختىم قارادۇر،
پەرزەنتىمنىڭ دەردىدە باغرىم كويەدۇر،
جاھان خەلقى مېنى ئولتۇرسەڭ رازىدۇر،
ئى پادىشا بى رەھىم مېنى ئولتۇرگىل.
جاللاتلىرىڭ پەرزەنتلىرىم بېشىنى كەستىلەر،
ئەزىز تېنى سارغىيىپ تۇپراقتا قالدىلەر،
قىزىلگۈلدەك يۈزلىرى تۇپراق بولدىلەر،
ئى پادىشا بى رەھىم مېنى ئولتۇرگىل.
پەرزەنتىم دەپ خانىماندىن مەن كېچىپ،
ھەسرىتىگدە بېشىمغا تۇپراقلار چېچىپ،
تەساددۇقۇڭ بولاي بۇ جاندىن كېچىپ،
ئى پادىشا بى رەھىم مېنى ئولتۇرگىل.
توققۇز ئاي توققۇز كۈن كوتەردىم ئۇلارنى،
تۇنلىرىمۇ ئۇخلىماي بەردىم سۈتۈمنى،
نە سەۋەپتىن ئولتۇردۇڭ غېرىپ قوزامنى،
ئى پادىشا بى رەھىم مېنى ئولتۇرگىل.
رەھىم ئەيلىمەي نائىنساپ مېنىڭ ھالىمغا،
قويدى خۇدايىم مېنى يامان زالىمغا،
رازىدۇرمەن بۇگۈن توكسەڭ قانىمغا،
ئى پادىشا بى رەھىم مېنى ھەم ئولتۇرگىل.
گۈلچىھرە دەرۋاھىم ئاقار كوز يېشىم،
پەرزەنتلىرىم ئىدى مېنىڭ مۇڭدىشىم.
ئىككى دۇنيا مېنىڭ ئۇلپەت سىردىشىم،
ئى پادىشا بىرەھىم مېنى ئولتۇرگىل.

مەلىكە يەنە ھۇشسىز بولۇپ يىقىلىپتۇ. پادىشا بۇ ھالنى كورۇپ ھەيران بولۇپتۇ.

— ئەي سودىگەر، — دەپ سوراپتۇ پادىشا مېھماندىن، — بۇ مەزلۇم كىشىنى باشقىلارنىڭ ئامانىتى دىگەن ئىدىڭ. بۇ مەزلۇم بۇ غۇلاملارنى پەرزەنتلىرىم، دەيدۇ. بۇ زادى قانداق ۋەقە؟ ..... راستىنى ئېيتقىنا، بۇ مەملىكە زادى قانداق ئادەمنىڭ ئامانىتى ئىدى؟! .....

— ئەي پادىشاھى ئالەم، — دەپتۇ كارۋان باشلىغى ئوزىنى ئوڭلاپ جاۋاپ بېرىپ، — جاناپلىرىنىڭ ئومۇرلىرى ئۇزۇن، دولەتلىرى پۇزۇر بولغاي. بىر كۈنىسى بەش يۈز سودىگەر

بىلەن بىر تاققا كېلىپ چۈشتۈق. كۈن ئولتۇرۇپ كېچە بولدى. ناھايىتى قاراڭغۇ بولغاچقا، شۇ يەردە يېتىشقا مەجبۇر بولدۇق. باشقىلار يېتىپ ئارام ئېلىشتى. مەن ئۇچ-توت غولام-لىرىم بىلەن "ئوغرى-قاراقچىلار بىزگە زىيان سالمىسۇن يەنە" دىگەن ئۇيى بىلەن ئەترايقا نەزەر سالدۇق. تاغنىڭ يەنە بىر تەرىپىدە ئوت كورۇندى، ئۇ يەرگە قاراپ ماڭدۇق بىرىپ كوردۇقكى، پادىشاھەك بىر كىشى ئولتۇرۇپتۇ، ئۇنىڭ يېنىدا شاھزادە سۈپەتلىك ئىككى ئوغۇل بالا ۋە گۈزەل بىر مەلىكە ئولتۇرۇپتۇ. مەلىكىنى كورۈپلا ئاشىق-بىقارار بولدۇم، ھەرخىل ئويلاردا بولدۇم. مېنى شەيتان لەئىن يولدىن چىقاردى. مەن ھىلە بىلەن غەممازلىق قىلىپ، ئۇ كىشىنى ئالداپ بىر پەرزەنتنى بىلەن مەلىكىنى ئېلىپ يولغا راۋان بولدۇم. ئازراق مېڭىپ ئوغۇل بالىنى ئۇرۇپ ھەيدىۋېتىپ مەلىكىنى مەجبۇرى ئېلىپ قاچتىم-دە، ئوز چېدىرىمگە ئېلىپ كەلدىم. ماڭا شەيتان غالىپ كېلىپ شۇم نەپسىم تەقەززا قىلدى. مەلىكىگە قول سۇندۇم. مەلىكە ماڭا قارشى تۇرۇپ، تەلۋىمنى شەرتسىز رەت قىلدى. مەنمۇ ئۇنىماي ئوز تەلۋىمدە چىڭ تۇردۇم ۋە يەنە مەلىكىگە قول سۇندۇم. مەلىكە: "ئۇنداق بولسا ھازىر مەن ھېيىزدارمەن، بىر قاچا سۇ بەرگىن، تاھارەت ئېلىپ ئوزۇمنى پاك قىلاي، ئاندىن كېيىن ھەر قانداق سوزۇڭ بولسا قوبۇل قىلاي" دىدى. بىر قاچا سۇ كەلتۈرۈپ بەردىم. مەلىكە ئۇزىنى يۇيۇپ ئىككى رىكەت ناماز ئوقۇپ، بېشىنى سەجدىگە قويغاندا، كۈتۈۋېرىپ كوزۇم ئۇيقىغا باردى. چۈش كوردۇم. چۈشۈمدە ئاسمان تەرىپىدە بىر تەخت ۋە تەخت ئۈستىدە نۇرانە بىر كىشىنى كوردۇم. ئۇنىڭ ئەتراپىدا بىر قانچە نەپەر ھەمراللىرى ۋە مالائىكىلەر بار ئىدى. قولىدا ئوتلۇق ئۇمۇد تۇتقان، ناھايىتى ھەيۋەتلىك، ئىنتايىن قورقۇنچلۇق، غەزەپكار بۇ مالائىكە كەلگىنىچە يۇزۇمگە قاتتىق بىر كاچات ئۇرغان ئىدى، يۇزۇم شۇئان قارا بولدى. ئۇ مېنى دوزاقىقا تاشلاشقا بۇيرىدى. ياراق-جابدۇقلۇق بىر قانچە مالائىكە كېلىپ، مېنى قوپالىلىق بىلەن سورەپ ئېلىپ ماڭدى. مەن بەكمۇ قورقۇپ كەتتىم. يىغلاپ ناله-زارە قىلىپ يالۋۇردۇم، گۇناللىرىمغا توۋە قىلىپ ئەپۇ-مەغپىرەت قىلدىم.

ھىلىقى مالائىكە ماڭا: "ئەگەر مەزكۇر مەزلۇمگە خىيانەت قىلساڭ دوزاقىقا راۋان قىلىمەن، ئەگەر ئامانەتكە خىيانەت قىلماي ئىگىسىگە تاپشۇرساڭ خاتىرجەم بولساڭ بولدۇ"، دىدى ۋە بىر نىمىنى ئوقۇپ يۇزۇمگە ھۇردى، يۇزۇم ئاق بولدى. ئاندىن ئۇلار كوزۇمدىن غايىپ بولۇشتى. ئويغانسام كورگەنلىرىمنىڭ ھەممىسى چۈشۈم ئىكەن.

قورقۇپ دەرھال ئورنۇمدىن تۇردۇم. كوڭلۇمنى ۋەھىمە، قورقۇنچ ۋەھشىتى ئىگەللىدى. بۇ مەلىكىنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ قاتتىق تەۋۋە قىلىپ گۇناھىمنى تىلىدىم. مەلىكىنى ئىگىسىگە تاپشۇرماقچى بولۇپ ھىلىقى ئوت قالانغان يەرگە كەلسەم، ئۇ يەردە ھىچكىم كورۇنمىدى. شەھەرمۇ-شەھەر يۇرۇپ ئىزلىدىم، ئۇ كىشىنى تاپالمىدىم. نامەھرەمگە قارىمىدىم. مەلىكىنى چىن كوڭلۇمدىن سىغىل قىلدىم. شۇڭا پەردە ئىچىگە ئېلىپ يامان كوزلەردىن يوشۇردۇم، ئوزەممۇ قارىمىدىم. مانا ئون توت يىل بولدى، بۇ مەلىكىنى بەش يۇز سودىگەر بىلەن بىللە شەھەرمۇ-شەھەر، چۈلمۇ-چۈل ئېلىپ يۇردۇم. لېكىن تېخىچە ئىگىسىنى تاپالمىدىم. شەھەرىڭىزگە كېلىپ مانا بۇ ئاجايىپ ئىشقا دۇچار بولدۇم. ئىشىنىڭ مۇنداق بولۇشىنى مەن نەدىن بىلەي؟!

بۇ سوزلەرنى ئاڭلاپ ئادىل شاھنىڭ يۇرىگى تىترەپتۇ، چىرايى زەپىرەڭدەك سارغىيىپتۇ.

— ئەي سودىگەر، — دەپتۇ ئادىل شاھ ئوز كوزىگە ئىشەنمەي، — ھىلىقى مەلىكە مۇشۇمۇ؟ ھەئە شۇ، — دەپتۇ كارۋان بېشى.

ئادىل شاھ دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، مەلىكىنىڭ بېشىنى يولەپ شەربەت ئىچۇرۇپتۇ. مەلىكە ھۇشىغا كېلىپ كوزىنى ئېچىپتۇ.

— ھەي بىچارە مەزلۇم، — دەپ سوراپتۇ ئادىل شاھ مەلىكىدىن، — مېنىڭ بۇ غولامىلىرىم قانداقلارچە سېنىڭ پەرزەنتىڭ بولىدۇ؟

مەلىكە كوز ياشلىرىنى تىنماي توكۇپ تۇرۇپ يەتتە قەلەندەر ۋەقەسىدىن باشلاپ، تاكى ھازىرغا قەدەر كورگەن كۇنلىرىنى بىر بىرلەپ سوزلەپتۇ. ئادىل شاھ مەلىكىنىڭ ئېچىنىشلىق سەرگۇزەشتىلىرىنى ئاڭلاپ، ھەرقانچە قىلىپمۇ ئوزىنى تۇتالماپتۇ. بېشىدىكى تاجنى يەرگە ئېتىپ، ئوزىنى يەرگە تاشلاپ ناله - زارە قىلىپ يىغلاپتۇ. ئىككى ئوغلىنىڭ تېنىنى كەلتۇرۇپ بېشىغا جۇپلەپ قويۇپتۇ. ئىشتىكلار، پادىشاھ نىمە دەيدۇ قېنى:

نەزمە:

ئەرزىمنى ئىشتىكىل ئەمىرزادىلار،
خارۇ - زار بولغان شاھىڭ ئەمەسمۇ؟
ئوز تېغىمدا شەھىت بولغان شاھزادە،
قانى - باغرى يىغىر ئاتاڭ ئەمەسمۇ؟

تىغىم بىلەن ئوزەم پارە ئەيلىسەم،
ياقام يىرتىپ ناله - پەريات ئەيلىسەم،
غەملىك قۇلمەن ئوزۇم ناشاد ئەيلىسەم،
قان يىغلىغان پەقىر ئاتاڭ ئەمەسمۇ؟

پىشانەمگە مۇنداق قىسمەت پۇتۇلدى،
پەرزەنتىم دەردىدىن باغرىم ئۇزۇلدى،
ھەسرىتىڭدە ئاھ ئۇرۇپ يۇرەك يېرىلدى،
قان يىغلىغان غېرىپ ئاتاڭ ئەمەسمۇ؟

ئارمان بىلەن يىغلاي قادىر خۇداغە،
يەرۇ - كوكلەر يىغلىشۇر ئاھۇ - ناداغە،
تونۇتمىدىڭ بالامنى غېرىپ گاداغە،
جامالىڭغا تويمىغان ئاتاڭ پەقىر ئەمەسمۇ؟

غېرىپ بولدى ئەمدى مېنىڭ بۇ باشىم،
غەمگۇزارىم، روزىگارىم، يولداشىم،
ھەم بۇ دۇنيا ھەم ئاخىرەت سىرداشىم،
بۇلبۇل كەبى سايرىغان ئىدىڭ ئەمەسمۇ؟

مەن بىلمىدىم بەختىم ئەجەپ قارادۇر،
ئارمان بىلەن ئومرۇم ئوتۇپ بارادۇر،

ئادىل شاھ دەر: ئولۇم ماڭا راۋادۇر،
قان يىغلىغان غىرىپ پادىشاھ ئەمەسمۇ؟.....

ئەلقىسسە، پادىشاھ يىغا-زارە قىلىپ ئوزىنى توختىتالماپتۇ.

— ئەي ۋەزىر-ئولۇمالىرىم، — دەپتۇ ئۇ ياشلىرىنى توختىتالماي يىغلاپ تۇرۇپ، — ئەمدى مېنىڭ بۇ دۇنيادا تىرىكچىلىك قىلىشىم دۇرۇس ئەمەس. مېنى بۇ ئىككى پەرزەنتىمنىڭ ئولۇگى بىلەن بىللە تىرىكلا كومۇۋېتىڭلار، مەن سىلەردىن ئىككىلا دۇنيا رازى بولايكى، شۇنداق قىلىڭلار، تېزدىن شۇنداق قىلىڭلار!.....

ۋەزىر-ئولۇمالار، ئوردا ئەمەلدارلىرى، ھوكۇمالار تەسەللى بېرىپ، سەۋرى قىلىشنى تەۋسىيە قىلىشتى. لېكىن پادىشا بىلەن مەلىكىنىڭ ئاھۇ-نالىسى بارغانسېرى ئەۋج ئالدى.

ئەزمە:

پەلەك شۇنداق قىپتۇ قىسمەتنى،
بىز قانداق كوتىرىمىز ئەمدى بۇ دەرتنى،
ھىجران ئوتى پارە قىلدى يۇرەكنى،
بىز خالايىمىز ئەمدى تىرىك ئولمەكنى.
دەرت تولا، ھىجران تولا ھاياتتا،
بىز كورمىدۇق بۇنداق دەرتنى ھىچۋاقتا،
قانلىرىمىز كوز ياش بولۇپ ئاقماقتا،
بىز خالايىمىز ئەمدى تىرىك ئولمەكنى.
پەرزەنت دىمەك جان ئىكەن ئەجەپ راستىن،
يۇرەكلەرگە سىغامدىغان دەردۇ-غەزەپ.
بۇ ۋۇجۇدنى پارە-پارە قىلساق قانچىلەپ،
بىز خالايىمىز ئەمدى تىرىك ئولمەكنى.
ئى بۇرادەر، يارۇ-دوست، ئاغىنىلەر،
بىزگە كەلدى پۇتمەس ئېغىر غەم-قايغۇلەر.
كوزلىرىمىز ئوچۇق تۇرۇپ كور بولدىلەر،
بىز خالايىمىز ئەمدى تىرىك ئولمەكنى.

ئەلقىسسە، ئۇ كۈنى شەھەرنىڭ ئىچىگە بىر غۇلغۇلا ئەزىم پەيدا بولۇپتۇ. ئاسمان-زىمىن لەرزىگە كەپتۇ. بارلىق ۋەزىر، ئولۇمالار پادىشانىڭ ئېچىنىشلىق ھالىغا يىغلاپ، ئىچ ئاغرىتىپ تەسەللى بېرىپتۇ، پادىشانى يولەپ دورا ئىچكۈزۈپتۇ.

— ئەي پادىشاھى ئالەم، — دەپتۇ ئۇلار تەسەللى بېرىپ، — قازاغا رىزا، بالاغا سەۋرى قىلىش لازىم. ئوزلىرىگە بىر مەسلىھەت: باغدات شەھىردە ئابدۇلقادىر ئىسىملىك بىر ئۇلۇغ زات بارمىش، ئۇ زات ئولگەن ئولۇككە ئىشارەت قىلسا، ئولۇك تىرىلىپ قوپارمىش. ئۇ كىشىنىڭ ئالدىغا بېرىپ نەزىر-سەدىقە قىلىپ ئىلتىجا قىلسىلا، ئۇ زاتنىڭ رەھمى كېلىپ دۇئا

قىلسا، بۇ شاھزادىلەر تىرىلسە ئەجەپ ئەمەس.

بۇ مەسلىھەت پادىشاغا ناھايىتى خوش كەپتۇ. باغدات شەھرىنىڭ تەييارلىغىنى قىلىپ (مەپىگە ئالتۇن - كۈمۈشلەردىن سېلىپ، نۇرغۇن توگە - قويلارنى ئېلىپ) يولغا چىقىپتۇ.

سودىگەر زار - زار يىغلاپ "بۇ ئىككى شاھزادىنىڭ كاللىسى مېنىڭ سەۋەبىدىن كېسىلدى. ئەمدى مەنمۇ بېرىپ ئول ئۇلۇغ زاتتىن گۇناھىمنى تىلەپ، قارا يۈزۈمنى شىپالىق توپىلارغا سۈرتۈپ كېلەي"، دەپ بارلىق غۇلامىلىرىنى ئازات قىلىپ، دۇنيالىرىنى غېرىپ - يىتىم، ئاجىز - پەقىرلەرگە ئۈلەشتۈرۈپ بېرىپ، ئىككى ئايدا باغداتقا يېتىپ بېرىپتۇ.

پادىشا خۇداغا يىغلاپ، نۇرغۇنلىغان خەيرى ئىھسانلارنى قىلىپ، تىلەكلىرىنى تىلەپتۇ. ئۇلارنىڭ دۇئاسى ئىجابەت بولۇپ، ئۇلۇغ زاتنىڭ نەزىرى بىلەن شاھزادىلەر تىرىلىپتۇ. ئادىل شاھ بىلەن مەلىكە دەرھال كېلىپ شاھزادىلارنىڭ بويۇنلىرىغا ئېسىلىپ يىغلىشىپتۇ. خۇداغا شۈكرى ئېيتىپ، باغدات بىلەن خوشلىشىپ، دىيار بەكرىگە يېنىپ كەپتۇ.

ئەلقىسسە، ئەمدى ئىككى كەلىمە سوزنى ھىلىقى يەتتە قەلەندەردىن ئاڭلايلى: ئۇ كۈنى ئادىل شاھ يەمەن شەھىرىدىن قېچىپ چىقىپتۇ، ئەتىسى قەلەندەر شاھنىڭ كىشىلىرى ئادىل شاھنى ئىزلەپ تاپالماپتۇ. ئۇلار: "پادىشالىق بىزلەرگە ئوڭچە قالغان ئوخشايدۇ" دەپ ئويلاپ، بارچە شەھەرلەرنى ئوز تەسەرۋىمىغا ئېلىپ، ئوزلىرى خالىغانچە ھەركەت قىلىپ، دولەتنى پاراكەندە قىپتۇ. بەزى قازى - مۇپتىلارنى، يۇرتنىڭ ئۇلۇغلىرىنى تۇتۇپ ئولتۇرۇپتۇ، بەزىلىرىنى زىندانغا ساپتۇ.

ئەلقىسسە، قەلەندەرلەر شەھەرنى ئون توت يىل سوراپتۇ. بەزىلەر گادايلىشىپ، بەزىلەر باي - كاتتىلاردىن بولۇپ كېتىپتۇ. پەقىرلەر زۇلۇمغا چىدىماي ھەر تەرەپكە قېچىپ كېتىپتۇ. يەتتە بەگگى قەلەندەر ئوزئارا پادىشالىق تالىشىپ جىدەل قىلىشىپ، بىر بىرىنى ئولتۇرۇپتۇ. ئاخىرىدا بىرلا بەگگى قاپتۇ.

بىر كۈنى زىندانغا سېلىنغان شەھەرنىڭ ئۇلۇغلىرىدىن يەتمىش كىشى ئوزئارا مەسلىھەتلىشىپتۇ.

— ئەي بۇرادەرلەر، — دەپ خىتاپ قىپتۇ ئۇلارنىڭ ئىچىدىن كاتتىراق بىرسى، — ئەمدى بىز مەردانە بولمىساق بولمايدۇ. شۇنداق ئادىل شاھتىن يۈز ئورۇپ، ھورۇن، بىكار تەلەپ بەگگىلەرنىڭ ئالدىمىغا چۈشۈپ بولغان يېرىمىز مۇشۇ. ئىش - ئەمگەكنى ياقتۇرمايدىغان، نىشىدىن باشقىنى ياخشى كورمەيدىغان، دىندار نىقابىغا كىرىۋالغان، ھورۇن، بىكار تەلەپ بۇ بەگگىلەر ئون نەچچە يىلدىلا ئاۋات، گۈزەل شەھرىمىزنى ۋەيران قىلىپ بولدى. ئاخىرىدا بىزنىمۇ ئولتۇرۇۋەتمىسۇن يەنە.

نەزمە:

ئەي بۇرادەرلەر قەدىردانلار،
ئاگاھ، دانا بولايلى ئەمدى.
بىكار تەلەپ زەنگىلەرگە،
بوزەك بولۇپ تۇرمايلى ئەمدى.
زەنگىلەرنى بىز ئادىل ئويلاپ،

ئىشىپ ئاخىر بىز بولدۇق خاراپ،
قېرىنداشلارمۇ كەتتى تاراپ،
قورقۇپ قاراپ تۇرمايلى ئەمدى.
ئوز ۋاقتىدا ئېلىپ ساۋاق،
زەنگىلەرنى ئاغدۇرمىساق،
بۇرنىمىزدىن بولغاي بۇلاق،
قورقۇپ قاراپ تۇرمايلى ئەمدى.
ئىتتىپاقلىشىپ قىلىپ بىز غازات،
ئادالەت دەپ قىلايلى جاھات،
ئاخىر ھەممىمىز بولۇشچۇن ئازات،
مۇشنى قاتتىق تۇگەيلى ئەمدى.
قەھرىمانلىق كورسىتىپ بىز،
ئادالەتكە يەتكەيمىز تېز،
ئەلنى - يۇرتنى قۇتقۇزغايمىز.
قورقۇپ قاراپ تۇرمايلى ئەمدى!.....

ئەلقىسسە، ئۇلار مۇڭدىشىپ مەسلىھەتلىشىپ قەتئى قارارغا كەپتۇ: شەھەر خەلقى جەم بولۇپ، يېرىم كېچىدە قوزغىلىپ چىقىپ ئوردىغا باستۇرۇپ كىرىپ، ھورۇن، بەگگى پادىشاھنى تەختتىن تاۋۇتقا تارتىپ، ئەل يۇرتنى ھالاكەتتىن قۇتقۇزماقچى بوپتۇ. شۇ مەسلىھەت بىلەن بىر كۇنى يېرىم كېچىدە قوزغىلىپ، پۇتۇن خەلقنى قوزغاپ ئەگەشتۇرۇپ پادىشانىڭ ئوردىسىغا باستۇرۇپ كىرىپتۇ. ھىلىقى ھايات قالغان زەنگى قەلەندەر باشقا ھەمراللىرى بىلەن نەشە چېكىشىپ چالا مەس ئولتۇرغان ئىكەن. ئۇلار نىمە ھادىسە بولغانلىغىنى بىلمەي قاپتۇ. خالايىقلار ئۇنى باغلاپ دارغا ئېسىپ ئولتۇرۇپتۇ.

نەزمە:

قوزغىلىپ ئەل چىقسا جەڭگە،
تەڭ كېلەلمەس ئاڭا بەگگە.
ئادالەت كۇلمەيدۇ بېقىپ،
قورقۇپ ئەل ئالسا يېتىپ.
ئاخىر ئولۇم ھەممىمىزگە بار،
قورقساق زۇلۇم بىزنى قىلار خار.
قورقۇنچاقلىق بىزگە نومۇس - ئار،
زالىملارغا ياسايلى بىز دار.
ئەلنى - يۇرتنى يۇيۇپ قان بىلەن،
قىلايلى ئازات ئېزىز جان بىلەن.

سوققا بېرىپ دۇشمەنلەرگە،
تەڭسىزلىكنى كومەيلى يەرگە! .....

ئەلقىسسە، يەمەن خەلقى غەلىبە قىلىغاندىن كېيىن، ئادىل شاھنىڭ دىيار بەكرىدە بارلىغىنى ئاڭلاپتۇ. شەھەر خەلقى مەسلىھەت قىلىپ، ئادىل شاھقا نامە يېزىپ ئەۋەتىپتۇ. نامىسىڭ مەزمۇنى مۇنداق ئىكەن.

نەزمە:

ئادىل شاھ سوزىمىزنى ئاڭلىغايلا،
ئىلتىپات قىلىپ تەلىۋىمىز يەردە قويمىغايلا،
ھورۇن - زالىم بەڭگىلەرنى قۇرۇتتۇق،
ئۇمىت - ئارزۇ، ئىشەنچ بىلەن تۇرۇپتۇق.
يۇرتىمىز باش - ئىگىسىز بولۇپ قالدى،
ئوزلىرىنى يۇرەكلەر كوپ سېغىندى.
كېلىپ تېزدىن بولغايلا يۇرتقا ئاتا،
توۋە قىلدۇق بىز قىپتىمىز كوپ خاتا.
ئاتا ئوتەر بالىسىنىڭ گۇناھىدىن،
سىلىگە تىلىدۇق رەھمەت ئىلاھىدىن.
يۇرتىمىزغا قايتىپ كېلىپ ئى ئادىل شاھ،
پەقىرلەر دادىمىزغا بولغايلا ئاگاھ.
تەنلىرىنى ساق قىلسۇن ئۇلۇغ خۇدايىم،
ئەمىرلىرىگە بوي سۇنغايمىز ئەمدى بىز دائىم.

خالايىقلار تۇرغۇن سوغا - سالام بىلەن ئەلچىلەرنى يولغا ساپتۇ. ئەلچىلەر نامەنى ئېلىپ نەچچە ۋاقىت يول يۇرۇپ، دىيار بەكرىگە يېتىپ كەپتۇ. ئادىل شاھ بىلەن كورۇشۇپ، سوغا - سالاملارنى ھەدىيە قىلىپ، نامىنى ئىكىكى قولىلاپ تۇتۇپ بېرىپ، قول قوشتۇرغان ھالدا جاۋاپ كۈتۈپ تۇرۇپتۇ.

ئادىل شاھ نامەنى قولىغا ئېلىپ مۇلاھىزە قىلىپ كورۇپتۇ.

نەزمە:

يەمەننىڭ پۇقرالىرىدىن كېلىپتۇ نامە،
ئۇستۇمىدىدۇر دىيار بەكرىدىن جامە.
بۇ يەردىن يۇز ئورسەم ھەرگىزمۇ بولماس،
ئۇلارغا ئىلتىپات قىلمايمۇ بولماس.

خار بولۇپ يۇرگىنىمده چوللەرنى كېزىپ،
بېشىمغا قوندىلەر ئاق قۇش كېلىپ.
ئوزەمنى ئول قۇشتىن قىلالماي جۇدا،
دىدىمكى: "مىڭ رەھمەت ساڭا ئەي خۇدا!"
پادىشالىق تاجىنى كەيدۇرۇپ باشقا،
ئاغزىم ئۇلاشتىلەر لەززەتلىك ئاشقا.
پادىشالىق تاجۇ-تەخت مېنىڭ بولدى،
سائادەت دولىتى كېلىپ قوندى.
كۇنسېرى ئىقبالىم يۇرۇپ باردى،
نىجاتلىق يۇلتۇزۇم پارلاپ ياندى.
شۇكرى خۇدانىڭ شۇ رەھمىتىگە،
رەھمەت يۇرتىنىڭ شۇ ھىممىتىگە.

ئادىل شاھ ئىلگىرى يەمەن خەلقىدىن كوڭلى رەنجىگەنلىگىنىمۇ ئەسلەپتۇ. ئەمما ئاخىرى ئۇنى ئىچىگە يۇتۇۋېتىپتۇ. ئوز ئورنىدا كارۋان بېشىنى پادىشا قىلىپ خەت پۇتۇپتۇ-دە، موھرىنى بېسىپ ئەلچىلەرگە قوشۇپ يەمەنگە ئەۋەتىپتۇ.

ئۇ سودىگەر يەمەنگە بېرىپ پادىشا بولۇپ، شەھەرلەرنى ئوز تەسەرۇپىغا ئاپتۇ. ۋەيران بولغان يۇرتلارنى ئاۋات قىلىش، غېرىپ، ئاجىز پەقىرلەر ھالىغا يېتىش تەدبىرلىرىنى قىلىشقا باشلاپتۇ. دادۇ-ئەدىل بىلەن ئىش كورۇپ، يۇرتنى مۇنەۋۋەر قىپتۇ.

رىۋايەتچىلەر شۇنداق ھىكايە قىلىپتۇركى، ئادىل شاھ ئالەمدىن ئوتۇپتۇ، ئورنىغا مەلىكە گۇلچېھرە شاھلىق تەختىدە قارار تېپىپتۇ. ئەل-يۇرتنى دادۇ-ئەدىل بىلەن باشقۇرۇپ، يۇرتنى پاراۋان، گۇزەل، ئەلنى باي، خوشال قىپتۇ.

ئۇيغۇر خەلىق قوشاقلىرى

ئاتام بولسا، ئانام بولسا،
ئولۇم بولمىسا.
ئولگەنلەرگە جەننەت بولسا،
دوزاق بولمىسا.

ئاتامۇ هايات بولسا،
ئانامۇ هايات بولسا.
هالىغا بۇدەم يەتسەم،
دەردىنى ماڭا ئېيتسا.

ئاتا ـ ئانا، قېرىنداشنى،
تېرىسا ئۇنمەس.
كوز ياشىمنى دەرىيا قىلىپ،
سۇغارسام قانماس.

ئاتاسى يوقمىكىن يارىنىڭ،
ئاناسى يوقمىكىن يارىنىڭ.
بىرىپ چوللەردە ياتقۇنچە،
ماكانى يوقمىكىن يارىنىڭ.

ئاتامۇ ئولۇپ قالغان،
ئانامۇ ئولۇپ قالغان.
ئاتام بىلەن ئانامدىن،
بىر پارچە پالاز قالغان.

ئاتام مېنى تاشلاپ ئەتتى،
ئەسكى چالما دەپ.
ئانام بولسا باقار ئىدى،
قىزىل ئالما دەپ.

ئاتاسىز قالغان ئادەم مەن،
ئاناسىز قالغان ئادەم مەن.
كىشىنىڭ يارىنى يار دەپ،
يارسىز قالغان ئادەم مەن.

ئاتا لازىم، ئانا لازىم،
چىن دوستقا ۋاپا لازىم.
ۋاپادار يارىڭ بولسا،
باشقىسى نىمە لازىم.

ئاتا ـ ئانام كويى تاغ
ئولۇپ كېتەرىن بىلمىدىم.
بۇ مېنىڭ يالغۇز بېشىم،
مۇڭغا قالارىن بىلمىدىم.

ئاتالاردىن ئايرىلدۇق،
ئانالاردىن ئايرىلدۇق.
قىزىلىگۈل غۇنچىسىدەك،
ياخشى يارىدىن ئايرىلدۇق.

ئاتامدىن كەيىندىم مەشرۇ،
ئانامدىن كەيىندىم مەشرۇ.
خۇدايىم بەختىمنى بەرسە،
كىيەرمەن يارىمدىن مەشرۇ.

ئاتنى ساتمىسام بولماس،
دەرتنى تارتمىسام بولماس.
پۇلۇم يوق دىگەن بىلەن،
خوتۇن ئالمىسام بولماس.

ئاتام سەنسەن، ئانام سەنسەن،
قايدا باردۇرسەن.
قاشنى ئېتىپ، كوزنى قىسىپ،
جاننى ئالۇرسەن.

ئاتا لازىم، ئانا لازىم،
تاماكىغا چىلىم لازىم.
سېنىڭدەك ياخشى يار بولسا،
ماڭا ئوقەت نىمە لازىم.

ئات مىندىم ئىگەر بىلەن،
باشندا يۈگەن بىلەن.
دەردىم تولا ئىچىمدە،
مەن مۇنداق يۈرگەن بىلەن.

ئاتلىرىڭنىڭ ئىچىدە،
مىنگىدەك ئېتىڭ بارمۇ؟
مىنىپ ئارقاڭغا قارايسەن،
يارغا بىر گېپىڭ بارمۇ؟

ئاتلىرىمنى قويۇپ ئەتتىم،
كوكو بۇلاققا.
بىزنىڭ يارلار چىقتىمىكىن،
جىگدىلىك باققا.

ئات مىنىپ كىمخاپ كىيىپ،
قۇش قۇشلىماغلىق قانچە ئىش؟

ئوز ئىشنى ئۆزى بىلگەن،
قانداقلا بولسۇن ياخشى ئىش!،

ئاتلارنى ھەيدەپدىكەن،
ياپ - يېشىل يايلاقلارغا.
يار دەردى يامان ئىكەن،
چىقىپ كەتسەم يىراقلارغا.

ئاتنى مىندىم ئىگەرسىز،
تاققا چىقتىم يۈگەنسىز،
يارى تۇرۇپ يار تۇتقان،
يۈزى قارا ئىمانسىز.

ئاتلىدىم ئوتەلمىدىم،
چامدىدىم يېتەلمىدىم.
ئارزۇلاپ تۇتقان يارىمنى،
مەن تاشلاپ كېتەلمىدىم.

ئاتلارنى تۇتۇپ قويىدۇق،
كورۇنگەن قارا تۇزگە.
بارساڭلا سالام دەڭلا،
بىزنىڭ يار قارا كوزگە.

ئاتلاپمۇ ئوتەلمەيمەن،
سەكرەپمۇ ئوتەلمەيمەن.
بالدۇر قىلغان ۋەدەمگە،
ئۇمىتنى ئۇزەلمەيمەن.

ئاسمانغا چىقاي دەمسەن،
بۇلۇتقا مىنەي دەمسەن.
ئوزەڭ قىلىپ يامانلىقنى،
كىملەرنى يامان دەيسەن؟

ئاسمانلاردا ئاي پاتتى،
بىر ۋاقلاردا تاڭ ئاتتى.
بىۋاپانى يار تۇتسام،
يوللىرىغا قاراتتى.

ئالما ئاتتىم تېرەككە،
يېنىپ چۈشتى كوكرەككە.
ئالتى ئاي بولدى بۇ دەرتكە،
ئورناپ كەتتى يۈرەككە.

ئالما يەيلى، غورا يەيلى،
توپە شاخلارنى ئېگىپ.
مېنىڭ ئاندا بىر يارىم بار،
ئولمىگەيلەر تىل تېگىپ.

ئالما گۈلى قىسماڭلار،
توزۇپ كېتىدۇ يەرگە.
چىرايلىقتىن يار تۇتماڭ،
تېگىپ كېتىدۇ ئەرگە.

ئالموتۇغا بارمايمەن،
سايدا پۇتۇم ئاغرىيدۇ.
ئىلىدىكى يارىمغا،
ئەمدى ئىچىم ئاغرىيدۇ.

ئالتەشەدە بارمىكىن،
سەن يارىمدەك ئاي چىراي.
ئىلاندەك تولغىنىپ چىقساڭ،
قانداق سەندىن ئايرىلاي؟

ئالما پىشتى چۈشسىكەن،
سۈەتلىرىم تولىسكەن.
يىراقتىكى يارىمغا،
خەت ئەۋەتسەم تەگسىكەن.

ئالما شېخى گۈل شېخى،
سۈنسا سۈنار قايرىلماس.
چىن يۈرەكتىن سويگەن يار،
ئولمىگىچە ئايرىلماس.

ئالما بەرمىگەن يارنى،
ئالما بەردى دەرمەنمۇ؟

كوڭۈل بەرمىگەن يارنىڭ،
ئوتىدا ئولەرمەنمۇ؟

ئالمىنىڭ شېخى تولا،
ئېگىلىپ سۈنمايدىكەن.
يارنىڭ دەردى تولا،
گېپىدە تۇرمايدىكەن.

ئالتۇن قەپىزىم بولسا،
بۇلبۇلنى باقاي دەيمەن.
كوڭلۇمدىكى يار بولسا،
كوكسۇمگە ياقاي دەيمەن.

ئالمىلىق دەريا بويىدا،
ئېچىلىپتۇ لەيلىگۈل.
سەن ئوزەڭگە لەيلى بولساڭ،
مەن ئوزەمگە تاجىگۈل.

ئالما بەرسەم ئالمايسىز،
جىگدە بەرسەم يىمەيسىز.
قايسى باينىڭ قىزىسىز،
بىزنى كوزگە ئىلمايسىز؟

ئاللا يارىم كەڭ يايلاقتا،
ئوزەڭ يايلامسەن؟
سېمىز قوينىڭ قوزىسىدەك،
سەكرەپ ئوينامسەن؟

ئالتاي ياتتۇق مىنگاڭدا،
سوكسوك بىلەن ئوت قالاپ.
كوزىنىڭ خۇمارى ئاقتى،
يارنىڭ يولىغا قاراپ.

ئالتىنچى ئاينىڭ ئاپتۇۋدا،
كويدى پىشانەم.
ئولۇپ كەتسەم سىزگە قالسۇن،
مېنىڭ نىشانەم.

ئالتۇن بولسا، كۈمۈش بولسا،
سالسام بىلەككە.
يىراقتىكى يارنىڭ ئوتى،
تەگدى يۈرەككە.

ئالتۇن پىچاق، كۈمۈش پىچاق،
بىلىمسە ئوتىمەس.
يىراقتىكى يارنىڭ ئوتى،
سۇ قۇيسام ئوچمەس.

ئالادۇرسەن، رازىدۇرمەن،
ئالساڭ جانىمنى.
بىر ئاللادىن تىلەيدۇرمەن،
كوڭۈل شادىمنى.

ئالتۇن بىلەن ئەينەكنى،
كىم سوققاندۇ چەينەكنى.
تاپقان بولساڭ مەندەكنى،
مەن تاپارمەن سەندەكنى.

ئاق ئالما، قىزىل ئالما،
چىچىكغا جالا سالما.
ئاكام سېنى ئالمايدۇ،
كەلگەنلەرنى يانداۇرما.

ئاق سارايدىن چىقتى يارىم،
چىن توگانى پۇركىنىپ.
قولىدا زەيتۇنە ياغلىق،
تال چۈشۈپتەك تولغىنىپ.

ئاق دادام، ئاپپاق دادام،
قەشقەرغە بارغۇم كېلىدۇ.
ئاق سارايىمڭ ئالدىدا،
تاماكا تارتقۇم كېلىدۇ.

ئاققىنە ئايدەك يۈزۈڭگە،
زەيتۇنە خالىڭ بولاي.

كېچە يانىڭدا يېتىپ،
كۈندۈزى خەبىردارىڭ بولاي.

ئاققىنادۇر ئۈزىڭىز،
تاتلىققىنادۇر سوزىڭىز.
چاۋا يىگەن مۇشۇكتەك،
پاقىرايدۇ كوزىڭىز.

ئاق بوز ئېتىم ئوبدانمۇ،
كوك بوز ئېتىم ئوبدانمۇ.
پۇل تېپىپ بەرسەم ئوبدانمۇ،
ئوزەم ساڭا يامانمۇ؟

ئاق تاۋاردىن تون كىيىپسىز،
شايىتوۋادىن يوقمىدى؟
شەھەر ئارىلاپ يار تۇتۇپسىز،
شەھرىڭىزدە يوقمىدى؟

ئاق ئۈزۈم پىشتى توكۈلدى،
يەپ باقمىدىم تاتلىقمىكەن.
بۇ دۇنيانىڭ دولىتى،
ئاتام بىلەن ئانام ئىكەن.

ئاقتى سۇلار، تامدى سۇلار،
دەريانىڭ بەختى.
مەن يارىمغا باقاي دىسەم،
ئوقەتتىڭ ۋاقتى.

ئاقسا سۇلار، تامسا سۇلار،
دەريانىڭ بەختى.
قاچان تۇگەر، قاچان كېتەر،
زۇلۇمنىڭ ۋاقتى.

ئاق ئالماڭنى تەرمەيمەن،
ئېتىگىمنى لاي قىلىپ.
سەن يارىمنى سويىمەيمەن،
مەن ئوزەمنى خار قىلىپ.

ئاق تېرەكنىڭ تۈۋىدە،
مېنىڭ يارىم سازەندىدۇر.
سازىدا ئۈن بېرىدۇ،
دىدار كورۇشمەك نەدىدۇر!

ئاق ساراي ئاپپاق ساراي،
ئالدىڭغا مەن باراي.
ئاداۋەت ساقلىساڭ يارىم،
چاي قۇيۇپ كوڭلۇڭنى ئالاي.

ئاغرىپ ياتسام ئولگىنى،
يارىم كەپتۇ كورگىنى.
قوپقىلى دەرمانىم يوق،
يارغا تازىم قىلغىنى.

ئاغزىدىن ئالما پۇرايدۇ،
لەۋلىرىدە باردۇر ئانار.
بىردەم ئولتۇرسىلا قاشىمدا،
ئۈسسۈلۈق باغرىم قانار.

ئاشىق بولسەن دەيدۇ،
جانغا كويسە بولمامدۇ؟
ئادەم بالىسى تولا،
قەدىرىنى بىلسە بولمامدۇ؟

ئاشىق تۇتساڭ مېنى تۇت،
بىر كون كېرەك بولارمەن.
دۇشمىنىڭنىڭ ئالدىدا،
تاش يۇرەكلىك بولارمەن.

ئاھ يارىم چاققان جۇگان،
جاھانغا ئوت ياققان جۇگان.
بېشىنى قاتتىق تاراپ،
يارىنى قاخشاتقان جۇگان.

ئاھ يارىم چىداڭ هامان،
قاراڭغۇ ئايدىڭ يامان.

ئىشقى ئوتى ماڭا چۈشتى،
دوزاق ئوتىدىن يامان.

ئاپپاق ئايدىڭغا چىقسام،
ئاي ماڭا يولداش بولسا.
مەن ئوزەم يالغۇز ئوغۇل،
يار ماڭا مۇڭداش بولسا.

ئاپپاق ئايدىڭغا چىقىپ،
ئاي كورۇندۇمۇ ساڭا؟
ئىشىگىڭدىن تولا ئوتۇپ،
خار كورۇندۇمۇ ساڭا؟

ئاپپاق ئوپكىدەك يارىم،
تاۋار كوپىدەك يارىم.
هىلىقى قىلغان خۇيلىرىڭغا،
قوساق كوپكىدەك يارىم.

ئامبالنىڭ قىزى،
دايىنىڭ قىزى.
چوقۇر دىمەڭلا،
تاياقنىڭ ئىزى.

ئامبىلى ئالدىدا،
دايىسى كەينىدە.
مەن قانداق قىلاي،
زۇلۇم دەردىدە.

ئامبىلى ئاق ئاتلىق،
دايىسى كوك ئاتلىق.
كۇندىلا يىغلايدۇ،
گۇناسىز "تاتلىق".

ئامبىلغا ئاق چاي،
دايىسىغا كوك چاي.
گۇندىغا سالغانىنىڭ،
كېپىنىنى پىچاي.

ئامرىغىم سېنى بار دەپ،
بۇ مەلەڭدە ئويناىمەن.
سېنى مەلەڭدە كورسەم،
تاڭ ئاتقىچە ئويلايمەن.

ئايۇننىڭنى بىلمەيمەن،
ساربىيىڭغا كىرمەيمەن.
قاچان كېلىسەن يارىم،
قارايىڭنى بىلمەيمەن.

ئايۇننىڭدا جۇپ ساندۇق،
ساربىيىڭدا يوق ساندۇق.
ئالتاي بولدى خېتىڭ يوق،
نىمە بولغاندۇ دەپ قالدۇق.

ئايمۇ كوكتە، كۇنمۇ كوكتە،
چاقى پەلەكتە.
يىمەكتە ئەمەس ئىچمەكتە ئەمەس،
يارنى كورمەكتە.

ئاينىڭ ئايدىڭى يوق،
بۇلۇت قېشىدا بار ئۇچۇن.
يارنىڭ يادىدا يوق،
يار قېشىدا بار ئۇچۇن.

ئايمۇ كوكتە، كۇنمۇ كوكتە،
چاقى پەلەكتە.
يارنىڭ كوڭلى بولەك يەردە،
مەن بۇ ئەمگەكتە.

ئايمىدۇ، ئايلامىدۇ،
ئايغا بۇلۇت دالدامىدۇ؟
بىۋاپا يارلار ئۇچۇن،
تۇگمەن تېشى زاياىمدۇ؟

ئايرىلغىنى ئۇچ كۇندۇر،
يارنىڭ دەردى مۇشكۇلدۇر.

بىلمەيمەن نىچۇك ھالدۇر،
چىرايىم سېرىق گۇلدۇر.

ئارا ئوستەڭ توغراقلىقتۇر،
يارىمنىڭ جايى.
قاراپ يارغا ئەسىر بولدى،
كوزنىڭ قاراغى.

ئاردا تام بولمىسا،
يارىمنى كورسەم پات - پات.
يارىمنىڭ باسقان ئىزىدا،
ئېچىلدى گۇللەر قات - قات.

باغ ئارالاپ، تاغ ئارالاپ،
تەگەن ئوقنىڭ سانى يوق.
ئوق تېگىپتۇ يار جانىغا،
قىمراغۇنچە ھالى يوق.

باغدا بىر گۇل بار ئىدى،
شاخدا بۇلبۇل سايرىدى.
ئول خۇدانىڭ بۇيرۇغى،
بۇلبۇلنى گۇلدىن ئايرىدى.

باققا كىرمەڭ ئاساندۇر،
شورى بولغاندىن كېيىن.
يارنى سويمەڭ ئاساندۇر،
كوڭلى بولغاندىن كېيىن.

باغىڭغا كىرىپ ئالىپ،
ئۇرۇك ئىرغىتاي يارىم.
ناخشامغا قوشۇپ ئالىپ،
سېنى يىغلىتاي يارىم.

باغىڭدىكى تاللارنى،
خامان ھايدىسا لازىم.
ئويناىمەن دەپ ئېيتساڭچۇ،
مەن ساڭا قىلاي تازىم.

باغىڭغا كىرىپ ئالدىم،
شاپتۇلاڭنى يەپ ئالدىم.
ئوينىمساڭ ئوينىما،
مەن سەندىن كوڭۈل ئالدىم.

باغدىكى تېرەكلەرنى،
بەسلىشىپ كېسەيلىمۇ.
ئىككى دەرتىمەن بىر بولۇپ،
ئوز يۇرتقا كېتەيلىمۇ؟

باغۇلۇق، ھەي باغۇلۇق،
تامدىن مارىلاپ يانغۇلۇق.
بەندىلىككە چارە يوق،
يىغلاپ يۇرۇپ ئاھ ئۇرغۇلۇق.

باققا بوستان سالىمەن،
سايىسىدىن ئوتسەڭچۇ يارىم.
گۈل ھارىغى تۇتىمەن،
مەس بولۇپ ئىچسەڭچۇ يارىم.

باققا كىردىم گۈل ئۈزەي دەپ،
گۈل ياتىدۇ شېخى بىلەن.
گۈل ئېچىلغاندا كىرىڭ،
باغلاپ بېرەي باغى بىلەن.

باغچىلارەي، باغچىلار،
گۈل ئېچىلغان باغچىلار.
سىز خېنىم قۇلاق سېلىڭ،
سىزگە ئېيتقان ناخشىلار.

باغىڭدىكى ئالماڭنى،
چىشلەپ يەيمەن ئۈزمەيمەن.
سېنىڭدەك گۈزەل ياردىن،
ئولسەم ئۈمىت ئۈزمەيمەن.

باغدا ئالما پىشىپتۇ،
يەرگە توك ـ توك چۈشۈپتۇ.

قاملاشمىغان يىگىتكە،
ئەجەپ كوڭلۇم چۈشۈپتۇ.

باراڭنىڭ ئىچى سايى،
ئەتراپى ئۇنىڭ گۈلدۇر.
گۈل سايىسىدا ئولتۇرغان،
مېنىڭ يارىم قىزىلگۈلدۇر.

باراي دەپ جابدۇپ ئىدىم،
قويىمدى پەلەك بىزنى.
بېرىپ يانغان كىشىلەردىن،
تولا سورىغۇم كىلۇر سىزنى.

بارادۇرمىز، يانادۇرمىز،
ياخشى قېلىڭلار!
ئىگىز داۋان ئاشادۇرمىز،
شوتا سېلىڭلار.

بارساڭ يار بېرىپ تۇرغىن،
ئارقاڭدىن يېتىشەرمەن.
يامان ئېرىڭدىن قورقساڭ،
سايىدا تېپىشارمەن.

بارغىدەكمۇ ئەمەسمەن،
بارالىغىدەكمۇ ئەمەسمەن.
يارىنىڭ تىللىغان ئەلىمىگە،
چىدالىغىدەكمۇ ئەمەسمەن.

بارغىچە ئاسانلا باردىم،
يولنى بىلمەي ساي بىلەن.
يانغىچە ياردار كىيىكتەك،
ئىككى كوزۇم قان بىلەن.

بارچە ئىللەتنى ماڭا،
سالدى خۇدايىم نە قىلاي.
ئەغدىرى ئاللا خۇداغا،
مەن نەچۈك چارە قىلاي.

باغچە، باغچە گۈل تېرىپ،
بىر باغچە گۈلگە تولمىدى.
شۇل خۇدانىڭ تەغدىرى،
مېنى يارغا قوشمىدى.

باغنىڭ ئىچىدە ئىلان،
كوس-كوس بوپتۇ چىلان.
مېنى ئوتۇڭغا سېلىپ قويۇپ،
ھەجەپ قاداڭغۇ ۋەيران.

بىلىڭزنى باغلايسىز،
تۇڭمىڭزنى ئەتمەيسىز.
بېشىمىزغا مۇڭ چۈشتى،
ھالىمىزغا يەتمەيسىز.

بىۋاپادىن ئاڭلىدىم،
باغرىغا تاشنى باغلىدىم.
بىۋاپا سەن يار ئۈچۈن،
گوبىدا قان يىغلىدىم.

بىر بالاغا سالدىلا،
ئىككى بالاغا سالدىلا.
بوينى باغلاق بوز لاچىندەك،
ئىنتىزارغا سالدىلا.

بىر كىتاپتا سوزلىگىدەك،
تامغۇدەك ياشىم مېنىڭ.
ئاقىۋەت يار كويىدا،
كەتكۈدەك باشىم مېنىڭ.

بىر ۋەدە قىلىپ ئەردىم،
ۋەدەمدە تۇرۇپ كەلدىم.
يار ۋەدىسىگە تۇرماپتۇ،
ئورۇلۇپ يېنىپ كەلدىم.

بىزنىڭ ئويىمىز بەك پەس،
ئۇستىدىن بۇلۇت كەتمەس.

ماختىغان بىلەن يارنى،
كىشىنىڭ ھالىغا يەتمەس.

بىزنىڭ باغدا جىنەستە،
تۇگەپ كەتتى يىمەستە.
يار ئىگىزدە مەن پەستە،
ئۇركۈپ كەتتى كورمەستە.

بىزنىڭ يارلا ئوزى كىچىك،
چىرايى كۈلگەك.
مەن شۇ ياقتىن دارىپ ئوتەي،
يارىمنى كورگەچ.

بىزنىڭ باغدا ئانار گۈل،
ئانارلىرىدىن يەپ قويۇڭ.
بىزنى يارلا سورىسا،
يۇرىدۇ ئامان دەپ قويۇڭ.

بۇلبۇل دىگەن بىر قۇشتۇر،
سايرىسا ئۈنى خوشتۇر.
بەش كۈنلۈك شۇ ئالەمدە،
يار بىلەن كوڭۈل خوشتۇر.

بۇگۈن ئايغا ئون يەتتە،
يارىم كەلسە ئەلۋەتتە.
يارىم كەلسە كەلمەمدۇ،
ئەمدى بىز خىجالەتتە.

بۇگۈن ئالتى كۈن بولدى،
قەلەندەرخانىدا ياتتۇق.
كۈلا بىلەن جەندىنى،
خۇدا يولىدا ساتتۇق.

داۋانچىڭدىكى قورغان،
مەھرەم باللانىڭ جايى.
يەتمەمدۇ خۇدايىمغا،
غېرىپ باللانىڭ ئاھى.

دەرتنىڭ تولىسى كەتتى،
مەن ئاتىمنى سالمايمەن.
بۇ ئالەمدە دەرت تارتسام،
ئاخىرەتتە تارتمايمەن.

دەردى تولىدۇر يارنىڭ،
كوڭلىنىڭ ئارامى يوق.
بىللە يۇرەيلى يارىم،
بۇ ئىشنىڭ يامانى يوق.

دەرتنىمۇ دەرتمەن بىلۇر،
ئاغرىقنىمۇ تارتقان بىلۇر.
كۇچ بىلەكتە دەرت يۇرەكتە،
دەرتنى سارغايغان بىلۇر.

دەرتتە قويدى ئۇ مېنى،
چىن يار دەپ يۇرسەم سېنى.
ئارمىنىمۇ يوق ئىدى،
گەر ئولگۇچە سويسەم سېنى.

دەريادا سۇ بولمىسا،
بېلىق ياتامدۇ تاشتا.
بىر خىيالى بولمىسا،
جۇۋان ياتامدۇ قاشتا.

دەريا بويى قومۇشلۇق،
قومۇش ئىچىدا قوراي.
مەن ساڭا كويۇپ قالدىم،
يارىڭ بارمىكىن سوراي.

دەريا بويىدا تاش تۇت،
بىر ياخشىنى ئاداش تۇت.
ئادەشڭ يامان بولسا،
ئويناپ كۆلۈپ هاراق تۇت.

دەرياغا تاشقىن كەلگىدەك،
تاشنى ئېلىپ تۇغاننى تۇت.

ياخشىغا بولسا مەيلىڭ،
يامانىنى قويۇپ ياخشىنى تۇت.

دەردىڭ بىلەن پىراقىڭدا،
ئولگىدەك بولدۇم.
شۇ هالەتتە بولساڭ ياردىم،
سويگىدەك بولدۇم.

دەردىڭدە يارا بولدۇم.
كويۇگىڭدە جۇدا بولدۇم.
قانداققىنە يارىمسەن،
بىر كورگىلى زار بولدۇم.

دىلبىردىم سەندەك جاهاندا،
هىچكىمى رەنا ئەمەس.
شۇ سېنىڭ رەنالىغىڭغا،
مەندەك ساڭا شەيدا ئەمەس.

دىلبىردىم مەندىن يىراق،
دىلبىردىمدىن مەن يىراق.
دىلبىردىم قېشىمغا كەلسە،
ياندۇرىمەن شام چىراق.

دىلبىردىم كەتتى يىراققا،
ئوتى مەندىن كەتمىدى.
ئاھ ئۇرۇپ قان يىغلىسام،
دادىم خۇداغا يەتمىدى.

دوستسىزلىغىڭنى بىلسەم ئىدىم.
ئاشنا تۇتماس ئىدىم.
دەستە ـ دەستە گۈل ئېلىپ،
كەلسەڭ قىيا باقماس ئىدىم.

دۇتار چالغان قولىڭىز،
ئەجەپمۇ ئاپپاق ئىكەن.
ئويىڭىزنى كوزلىسەم،
ئەجەپمۇ يىراق ئىكەن.

دولىتىڭنىڭ بارىدا،
دوستىمۇ دوست، دۇشمەنىمۇ دوست.
باشقا مۇڭ كەلگەن زاماندا،
جان قېرىنداش جانغا دوست.

ئېتىمنى چاپتۇرۇپ ئوتتۇم،
يارىمنىڭ كوچاسىدا.
ئامرىغىم چىقىپ كەلدى،
تاۋار كوينەك ئۇچاسىدا.

ئېتىمنى توقۇپ قويدۇم،
شۇمرغان يامان قاردا.
مەن مۇندا يۇرگەن بىلەن،
كوڭلۇم مېنىڭ هامان ياردا.

ئېتىمنىڭ خۇيى يامان،
سۇندۇردى ئىگەرىمنى.
ئاتام بولسا ئالار ئىدىم،
قارىقاش جىگەرىمنى.

خاڭغا بارىمەن ئاتا،
كومۇر قازىمەن ئاتا.
كىشى يۇرتىدا يۇرۇپ،
قانداق تۇرىمەن ئاتا؟

ئىشىك ئالدى بىر تۇپ تال،
بىر تۇپ تالغا ئۇلاق سال.
مەن ساڭا كويۇپ قالدىم،
سوزلىرىمگە قۇلاق سال.

ئېدىردا ئوتلىغان تايچاق،
مېنىڭ تېيىم ئەمەسمۇ،
قەدىر بىلمىگەن يارغا،
ئېقىدىم زايا ئەمەسمۇ؟

ئىشىك ئالدى تېرەك بوستان،
ئانار باغدىن ئوتەلمەيمەن.

كىراغا ئات مىنىپ بېرىپ،
جامالىڭنى كورەلمەيمەن.

ئىچىمە دەيدۇ، ئىچىمە دەيدۇ،
ئىچىمگەنلەر قايدا بار.
ياخشىلار تۇتقان هاراقنى،
ئىچىمە يۇرەككە پايدا بار.

جان دوستۇم، جېنىم دوستۇم،
خويما كەلمىدىڭ يېنىمغا.
يار دەردى مۇنداق بولسا،
دورا يەي بۇ جېنىمغا.

جانىم ئورگىلەي دەيمەن،
خانىم ئورگىلەي دەيمەن.
بىر زەردە ئەلەم كەلسە،
يارغا يېتىشەي دەيمەن.

جان چىقاردا كەلسەڭدىڭ،
جاناننى قاشىمغا مېنىڭ.
نى ئالامەت تاغلىرى،
سىرىلدى باشىمغا مېنىڭ.

جانۋار تاپسا دەرەخنى،
بىردەم ئۇچۇپ، بىردەم قونۇرە
ئارزۇلۇق يارىنى كورسە،
ئۇسسىغان باغرى قانۇر.

جاندىن ئەزىز يارىمىز،
كوڭلۇمنى ئالالامسىز؟
جايىمىز مۇشكۇل يەردە،
هاجەتكە بارالامسىز؟

جىلىلىۋزىنى دەيمۇ،
تۇرپان يۇزىنى دەيمۇ.
ناۋاتتەك ئالماڭ تۇرۇپ،
ئەلدىن قەن تىلەپ يەيمۇ؟

جىرغىلاڭنىڭ يوللىرى،
تارام - تارام كىچىك ساي.
جىرغىلاڭدىن قىز ئالدىم،
ئۇچ - توت كۇنلۇك يېڭى ئاي.

جىرغىلاڭنىڭ يوللىرى،
ئەگىم - ئەگىم كېچىگى.
جىرغىلاڭدىكى شۇل يارىم،
قىزىل ئالما چىچىگى.

كاككۇك قوندى تېرەككە،
قوغۇن چۇشتى پىلەككە.
ھىچكىم قاراپ قويمايدۇ،
مەندەك ئاجىز دىدەككە.

كاككۇگۇمنىڭ ئۇنىنى،
قەشقەردىن ئاڭلاپ كەلدىم.
يارىم بەرگەن پوتىنى،
بېلىمگە باغلاپ كەلدىم.

كاۋاپتەك ئورتىلىپ بولماس،
ساماندەك سارغىيىپ بولماس.
خۇدا بەرگەن ئەزىز جاننى،
ساڭا خار قىلىپ بولماس.

كەت دىسەڭمۇ كېتىمەن،
كەتمە دىسەڭمۇ كېتىمەن.
ئاردىدا ئالتى قونۇپ،
يايرىم قېشىغا يېتىمەن.

كەمبەغەل مېنىڭ يارىم،
باي مېنىڭ خىلىم ئەمەس.
پۇل تاپسا ئوزى تاپقان،
تېڭىنى بولۇپ بەرمەس.

كەت دىسەڭ سەھراغا كېتەي،
قالدى قەشقىرىڭ ساڭا.

ئەلىمىڭنى تولا تارتتىم،
راھىتىڭ بارمۇ ماڭا.

كەتتى دەپ كوڭلۇڭنى بۇزما،
كەتمىسەم نالەت ماڭا.
ئالتى قارا چېچىمدىن،
ئوزگىسى دۇشمەن ماڭا.

كەچ كىردى زاۋال بولدى،
يارىمغا ئۇۋال بولدى.
جالانى يوغان سالىپ،
لاچىندەك جۇۋان بولدى.

كەچ بولۇپ يۇلتۇز چىقىپتۇ،
مەن قاچان ئويگە يانماي.
بىرگىنە ئالما بېرىڭ،
يولداش قىلىپ ئويگە يانماي.

كەل يارىم ئولتۇر قېشىمدا،
قالغانلار قالسۇن قاراپ.
كوزلىرىگە قان يۇگۇرسۇن،
بىز ئىككىمىزگە قاراپ.

كېتىپ بارغان ئومرۇمگە،
تولادىن - تولا ئاغرىيىمەن.
يەرگە چۇشكەن غازاڭدەك،
كۇندىن - كۇنگە ساغرىيىمەن.

كېچە ئۇيقۇدا ياتسام،
ئات سالدۇرۇپ سەن ئوتتۇڭ.
ئۇن چىقارماي يولۇڭدا،
يۇرەككە ئوت يېقىپ ئوتتۇڭ.

كېتەرىڭنى بىلگەن بولسام،
ئۇزاتماس ئىدىم.
جەمە مېچىت، تاختا كوۋرۇك،
سالدۇرماسمىدىم.

كېلەرمۇ دەپ تاما قىلما،
كەتكىنىم شولدۇر.
ئاشىق تۇتۇپ مۇرادىغا،
يەتكىنىم شولدۇر.

كېچە يېتىپ هويلامدا،
سانايمەن يۇلتۇز.
يارىم مېنى سېغىنغاندا،
ياتىدۇ يالغۇز.

كىردىڭىز شەنىڭ يولىغا،
هىچقايان باقمىدىڭىز.
سېلىپ قويۇپ هەيران ئوتىغا،
ئۇۋالدىن قورقمىدىڭىز.

كىم بىلەن كىمنىڭ ئىشى،
يار تۇتمىغان نادان كىشى.
يارنى ماڭا كورسەتمىگەن،
مەلىڭىزنىڭ ئەللىك بېشى.

كىچىككىنە باغ ئىچىدە،
سارغىيىپ تۇرغان تېرەك.
بىۋاپا يار ئوتىدا،
ئورتىنىپ كويگەن يۇرەك.

كول بويىدا نىمىلەر بار،
ئودەك بىلەن غازلار بار.
ئودەك ئاتساڭ غاز قالسۇن،
دەرتىمەن ئولۇپ دوست قالسۇن.

كوڭلۇم چۈشتى كوڭلۇڭگە،
كىردىم سېنىڭ كەينىڭگە.
ساق بېشىم ساراڭ بولدى،
يارىم سېنىڭ دەردىڭدە.

كوينىگىڭنىڭ ئېتىگى،
ئېتىگىدە چىچىگى.

بىزنى تاشلاپ سويگىنىڭ،
ئايىغىمنىڭ پېتىگى.

يارىم ئىتلىرىڭ يامان،
ئالدىم قولۇمغا تاشنى.
دوست - دۇشمەن ئارىسىدا،
ئەمدى كورۇڭ ئوينىشنى.

يارغىنىم گۈل بېرىدۇ،
باغدا تۇرۇپ يەڭ ئىچىدە.
گۈلنى مەن قانداق ئالاي،
شۇنچە خالايىق ئىچىدە.

يار بار چاغدا ياخشى ئىدى،
يار كېتىپ يامان بولدۇق.
يار ئوتى يامان ئىكەن،
سارغىيىپ سامان بولدۇق.

يار بىلەن ۋەدە قىلغان،
خالى ئويدە بىر كېچە.
شۇ خوشاللىق خاتىرە،
چىقماس ئىچىمدىن ئولگىچە.

يار بېغىدا ئېچىلغان،
ئانار گۈلىنىڭ نارىسىمەن.
ئوزۇم ئوخشاش بىر گاداي،
دىدەك قىزنىڭ يارىسىمەن.

يارنىڭ ئىشىگى تاللىق،
شاخ - شاخلىرى مارجانلىق.
سېنى سويگەن ئاشىقلار،
هەر كوچىدا هەيرانلىق.

يار بولسا ياراشقىدەك،
دۇشمەنلەر ماراشقىدەك.
ئوزى ئۇيقىدا تۇرۇپ،
تولغىنىپ كوز ئاچقىدەك.

يار بار مەلىگە بارسام،
يۇرىگىم پوكۇلدايدۇ.
دۇشمەنلەر مېنى كورۇپ،
تولىمۇ كوتۇلدايدۇ.

يار قوسىغى ئاغرىپتۇ،
باققا كىرىپ ئالما يەپ.
يامان ئۇگىنىپ قاپتۇ،
خالىغان گېپىنى دەپ.

يار كويىدا كەتكىدەك باشىم،
مەن تېخى يارنى كورمىسەم.
سىز تىرىك بولۇڭ يارىم،
دىدار كورەرمەن ئولمىسەم.

يارىم بىلەن مەن باردىم،
باغدىن گۇل ئۇزۇپ ياندىم.
يارىم ئاندا يار تۇتسا،
مەن ئۇمىت ئۇزۇپ ياندىم.

يار خاراپ ئەتتىك مېنى،
جىگەر كاۋاپ ئەتتىك مېنى.
ھەر خىياللاردا يۇرۇپ،
سەن بىر بالا ئەتتىك مېنى.

يارلار كېتىمىز دەيدۇ،
كەتكىنىگە يول بولسۇن.
بىزنى يامان دەپ بارسا،
ئىككى كوزى كور بولسۇن.

يارنىڭ ھەرەم بېغىدا،
ساقلىغان كەپتىرى بار.
كوڭلىنى ئوزگە بېرىپ،
بىزگە ساختا گەپلىرى بار.

يار بارادۇر يورغىلاپ،
ئالدىدا تۇردۇم توغرىلاپ.

شۇنچە يارنى داغدا قويۇپ،
سويدۇم سېنى ئارزۇلاپ.

يارى دەيدۇ، يارى دەيدۇ،
ياردا يوقتۇر ۋاپا.
يار ئېتىنى ئاتىماڭلار،
قىلىدۇ جانغا جاپا.

يارىم بەرگەن ئالمىنى،
بىكار بەردى دەپتىمەن.
كوڭۇل بەرمىگەن يارنى،
كوڭۇل بەردى دەپتىمەن.

يار باغىدا ئېچىلغان،
ئانار گۇلىنىڭ نارىمەن.
ھەر تەرەپكە يول سالغان،
بىۋاپانىڭ يارىمەن.

يارىمنىڭ قىيا ئىشىگى،
ئېچىلسا يېپىلمايدۇ.
بىزنىڭ يارىدەك قەلەم قاش،
ئىزلىسەڭ تېپىلمايدۇ.

يارىمنىڭ يارى تولا،
مەندىن بولەك، مەندىن بولەك.
مەن تېخى يار تۇتمىدىم،
جېنىم يارىم سەندىن بولەك.

ياغلىغىمنى بويىاتتىم،
بەلۋىغىمنى ھاۋارەڭ.
بىزنىڭ باغدا غورا پىشتى،
كۇندە بېرىپ غورا يەڭ.

يالغۇزۇم يالغۇز تېرەكنىڭ،
يېنىدا سىز ياتامسىز؟
مىڭ تىكەننىڭ دەردىنى،
بىر گۇل ئۇچۇن تارتامسىز؟

ياغلىغىم يارىمدا قاپتۇ،
كوزىمنى سۇرتۇپ يۇرگىدەك.
كېچىلىرى ئۇخلىماي،
مېنى تىللاپ يۇرگىدەك.

يالغۇز ئويدە ئولتۇرسام،
يالغۇزلىغىمنى كىم بىلۇر.
قول سېلىپ ئىشىككە چىقسام،
مېھرىۋان يارىم كېلۇر.

يامانلىق ئەيلىمەك يارىم،
بۇگۇن تاڭلا قىيامەتتۇر.
يامانلىق ئەيلىگەنلەرگە،
قىيامەتتە نادامەتتۇر.

يېڭى ئايدەك كورۇنۇپ،
غايىپ بولۇرنى بىلمىدىم.
ئالتى كۇن مېھمان بولۇپ،
تاشلاپ كېتەرنى بىلمىدىم.

يەل بورانىدەك يەلپۇنۇپ،
كەتسەم يارىمنىڭ قاشىغا.
مىرزا گۇلدەك ئېچىلىپ،
سانچىلىپ يۇرسەم بېشىغا.

يىگىرمە ئىككى ياشىمدا،
مۇڭلار چۇشتى باشىمغا.
دەردىمنى ساڭا ئېيتاي،
بىر تۇققان قېرىنداشىمغا.

يول بىلەن ئوتۇپ بارسام،
ئويلىرىگە چىللاتتىلا.
بۇ مېھرىۋان كوڭۇلنى،
چىللاپ بېرىپ ئاغرىتتىلا.

يۇقۇرىدىن چۇشۇپ كەلسەم،
ئىككى بورىنىڭ ئىزى.

كوڭلۇمنى ئېلىپ كەتتى،
ساۋۇت ئاكىنىڭ قىزى.

يۇقۇرىغا بارىمەن،
توقۇپ بېرىڭ جەددىنى.
ئېيتسام - ئېيتسام تۇگىمەس،
بىۋاپانىڭ دەردىنى.

يۇرىگىم غەلۋىر ئوخشاش،
قويسا تۇرمايدۇ تېرىق.
شۇنچە جاراھەتلەر بىلەن،
بولدى چىرايىم ساپ - سېرىق.

غانجۇغىدا ئاغامچا،
ئۇردۇم سالمىنى ئاتقا.
مېنى دىسەڭ يارىم،
كوڭۇل بەرمىگىن ياتقا.

غېرىپتۇر مېنىڭ باشىم،
كوزۇمدىن ئاقىدۇ ياشىم.
بۇ يولدا يوق يولداشىم،
يېقىن قوۋمى - قېرىنداشىم.

ھاۋادىكى بوز لاچىن،
كورۇپ تورغا چۇشەمدۇ؟
ئادەم ئوغلى بېشىغا،
مۇنداق كۇنلەر چۇشەمدۇ؟

ھاۋادا پەرۋاز ئۇرۇپ،
ئۇچقان كىمنىڭ كەپتىرى؟
كوڭلۇمنى ئۇتۇۋالدى،
بىۋاپانىڭ گەپلىرى.

ھاۋادا ئۇچار قۇشمەن،
لېۋەن گەپ قىلما بىھۇشمەن.
سەن قەدرىمنى بىلمەيسەن،
ئالتۇن بىلەن كۇمۇشمەن.

هاۋانى تۇتتى تۇمان،
يارىم سېنىڭ ئوتۇڭ يامان.
ئولۇمگە ئىلاج يوقتۇر،
ئىرىك ئايرىلغان يامان.

هاۋادىكى لاچىننى،
قوندۇراي بىلەكىمگە.
يارىمنىڭ سوزلىرى دورا،
سىگدۇرەي يۇرەكىمگە.

هاۋادا بۇلۇت قويۇق،
ياغسا ياغار، ياغمىسا يوق.
يار دىگەن كوڭلى قارا،
كەلسە كېلۇر، كەلمىسە يوق.

هاراق ئىچتىم ئولگىلى،
يارىم كەپتۇ كورگىلى.
تۇرغىدەك ماجالىم يوق،
يارىمغا تازىم قىلغىلى.

هاراق ئىچسە ئىچكۇلۇك،
ئاشنالىرىدىن كەچكۇلۇك.
ئاشىغى قارىمىسا،
ئىزلەپ يۇرۇپ ئەگەشكۇلۇك.

هارۋىگىزنىڭ چاقىدىن،
كەپتەر ئوتەمدۇ قارا كوز.
سىزنى مەن كورمىگىلى،
ھەپتە ئوتەمدۇ قارا كوز.

ئەجەپمۇ ياراشىپتۇ،
سېپىل تۇۋۇگە خەندەك.
ئاتاسىدىن ئايرىلىپ،
ھىچكىم بولمىسۇن مەندەك.

ئەجەپمۇ ياراشىپتۇ،
پىشايۋاننىڭ تۇرىگى.

قىيامەتكە باقىدۇ،
ئىككىمىزنىڭ يۇرىگى.

ئوسما قويغان پەلكۇچىك،
تۇرار تامدا سانچىلىپ.
ھەر كورگەندە ئاھ ئۇرۇپ،
كەتتىم تولا يانچىلىپ.

ھويلاڭدىكى ئۇۋۇمەڭنىڭ،
بىر شېخى راۋاپ بولدى.
سەن يارىمنىڭ ئوتىدا،
يۇرىگىم كاۋاپ بولدى.

قاراڭغۇ قارا ياغاچ،
مېنىڭ يولداشىم.
يوپۇرمىغى شىلدىر ئەتسە،
توكىلۇر ياشىم.

قاراڭغۇدا قارا لاچىن،
قايرىلىپ ئۇچتى.
ئايغىدا تاسما باغى،
تارتىلىپ ئۇچتى.

قاراڭغۇ ئەجەپ يامان،
ئاھ يارىم چىداڭ ھامان.
ئىشقى ئوتى كويدۇردى،
دوزاق ئوتىدىن يامان.

قارلىغاچ قارا بولۇر،
قانىتى ئالا بولۇر.
يارىڭ بىۋاپا بولسا،
بېشىڭغا بالا بولۇر.

قارا ماشنى تېرىسام،
ئۇنتۇپ چىقتى يېشىل ماش.
مەن ساڭا كويۇپ قالدىم،
بىر ئوينايلى قەلەم قاش.

قارلىغاچ ئۇۋۇلاپتۇ،
پىشايۋاندا پەرماندا.
بىز شۇنداق ئوتەرمىزمۇ،
كويۇك ئوتى ئارماندا.

قاپقارا بوران كېلىپ،
ئۇرسا يامان بولمامدۇ گۇل؟
شاخى ـ شاخىغا تېگىپ،
بالدۇر غازاك بولمامدۇ گۇل؟

قارغاي كېسىپ قويدۇم،
قۇرىسا قالارمەن دەپ.
لايىقنى تېپىپ قويدۇم،
بۇيرۇسا ئالارمەن دەپ.

قارچۇغاڭنىڭ بالاسى بار،
ئالتۇن ئۇۋۇندا.
ئەمدى بارسام تونىمايدۇ،
ئەسكى جۇۋۇندا.

قار ـ يامغۇر يېغىۋاتىدۇ،
بۇلۇت داۋاندىن سېرىلىپ.
چېرىكلەر كېلىۋاتىدۇ،
ئەزرائىلدەك كېرىلىپ.

قارىساق كورۇنمەيدۇ،
بىرىنىڭ ئوينىڭ ياغىچى.
ئېتىزلاردىن يەر تەگمەي،
ماكان بولدى تاغ ئىچى.

قارىسام كورۇنمەيدۇ،
دۇنيانىڭ ئۇچى.
دۇنيا دىگەن ئەسكى راۋاق،
مەن يول ئوتكۇنچى.

قار بىلەن مولدۇر يېغىپتۇ،
تولىسى تاغلار سايان.

ئالتى ئاي توشمىغىچە،
قاراتمىدىك ئويلەر سايان.

قاراڭغۇدىن قورقمايمەن،
ئوك قولۇمدا تاشىم بار.
بۇاپانى سويمەيمەن،
ئىچ كويەر ئاداشىم بار.

قاغىلار قاتاردا قالدى،
بىر بالا بولدىمىكىن.
ئوزى ئاق كوڭلى قارا،
مەندىن جۇدا بولدىمىكىن.

قەشقەرگە چۈشۈپ كەتتى،
يول بىلمەيدىغان باللا.
سودىسىنى قىلالمايدۇ،
سودا قىلمىغان باللا.

قەشقەرنىڭ يولى قاتتىق،
تولا ماڭىدۇ ئاتلىق.
مۇز داۋاندىن ئوتكىچە،
ئەزىز جانلىرى تاتلىق.

قەشقەرلىك بولاي دەيمەن،
ئەنجانلىق بولاي دەيمەن.
بوكۇمنى قىرلاپ قويۇپ،
جاناننى ئالاي دەيمەن.

قېنى مىك ياشىغان لوقمان،
ئولۇمگە ھىلىلەر قىلغان.
ئەجەل ئوتى قادالغاندا،
تېنىگە تاپمىدى دەرمان.

قېرىدىم قىلمىدىم توۋە،
ئەۋەلدىن قاخشىغان تۇلمەن.
ئەسىھەت سوزىنى دائىم،
قۇلاققا ئالمىغان قۇلمەن.

قېرىنداش يېقىن بولسا،
خويما هالداش، خويما مۇڭداش.
قېرىنداشىم بولساڭ سەن،
قۇرۇمامدۇ كوزۇمدىكى ياش.

قېشىڭنى قارا كوردۇم،
تال بويۇڭنى تۆز كۆردۇم.
ئاخشام كورگەن بويۇڭنى،
كېيىن يېتىپ چۈش كوردۇم

قېشىڭ بىلەن كوزۇڭگە،
ئاشىق بولدۇم يۈزۇڭگە.
بىرنەچچە زامان بولدى،
ئىيتالمىدىم ئۆزۇڭگە.

قىز بالا دىگەن نەرسە،
قىزىل ئەڭلىنى كەيسە.
قارا كوزىگە قاراپ،
قىزىل يۈزىدىن سويسە.

قىش كۈنى قارلار ياغار،
يازلىغى يامغۇر ياغار.
مەندەك بى تەلەي قىزغا،
شۇ ئالەمدە كىم ياقار.

قىلۇندىن شامال چىقسا،
دەرەخ ئىگىلەي دەيدۇ.
يۇرتۇمنى خىيال قىلسام،
ئۇپكەم ئورۇلەي دەيدۇ.

قىر بېشىدىكى كوچەتلەر،
تال دەرەخ بولدىمىكىن.
يامانلاپ كەتكەن يارغا،
يار تىرەك بولدىمىكىن.

قىزىل گۈلۈم ئېچىلار،
شاخ ـ شېخىغا يەتكەندە.
يار قەدىرى ئوتۇلەر،
يار يىراقتا كەتكەندە.

قوغۇن پىلەك ئاتىلدى،
تاۋۇز تاپىمەن ئەمدى.
شۇڭقارىمدىن ئايرىلىپ،
يالغۇز ياتىمەن ئەمدى.

قۇم چوگۇنگە چاي سالسام،
ئوخشىدى قايماق بىلەن.
ئوزىنىڭغا توپلى ئالسام،
پاتمىدى پايپاق بىلەن.

قومۇل دىگەن شەر ئىكەن،
شىڭشىڭشادىن بېرىكەن.
يايلاقلىرى يىراقتا،
ئاتقا بوغۇز دورىكەن.

قومۇل يولى يامانمۇ،
يارىم ئۇندا ئامانمۇ.
بەش يىل بولدى كەلمىدى،
بىزدەك يارلار يامانمۇ؟

قومۇلۇمغا كېتىمەن،
هارۋۇلىرىڭ قالسۇن ساڭا.
دولىتىڭنى خويما كوردۇم،
روخسىتىڭ بولسۇن ماڭا.

ئەل مېنى يامان دەيدۇ،
مېنىلا كورەمدىكىن.
شەرىنى قويۇپ بەرسەم،
كوڭلى خوش بولامدىكىن.

ئەللەر شاپىلەك دەيدۇ،
باشتىكى ئېتىم هاسان.
قىلغان ـ ئەتكىنىم تولا،
خۇدايىم قىلدۇ ئاسان.

ئەللەر مەشۇغۇم دەيدۇ،
بىر قارا كورۇنگەننى.
ئەقلى بولسا بىلمەمدۇ،
مىڭ ئولۇپ تىرىلگەننى.

ئەقلى دەيدۇ، ئەقلى دەيدۇ،
ئەقلى ئىماندىن.
يار كەلگىچە يىغلاپ - يىغلاپ،
كوز يېشىم قاندىن.

ئوستەڭنىڭ سۇيى ئاز،
قوناق پىشىپ شال قالدى.
نىمە ئانچە كەلمەيسەن،
شەرەت قىلىپ قول تالدى.

ئوستەڭ ياقىلاپ ماڭسام،
نۇغايلارنىڭ مۇنچىسى.
كىچىككىنە يارىم بار،
قىزىل گۇلنىڭ غۇنچىسى.

ئوزى ئاق كوڭلى قارا،
دەرت ئەلەم قىلدىڭ ماڭا.
قىلغىنىڭ ئەستە تۇرامدۇ،
مەنمۇ قىلغايمەن ساڭا.

ئويۇم يار قاشىدا بولسا،
تۇشۇپ ئاغزىمدا دان بەرسەم.
ئوزەمنىڭ ئىلكىدە بولسا،
يېتىپ قۇچىغىدا جان بەرسەم.

ئوينىڭ ئىچىدە ئوزۇم،
يىغلايدۇ قارا كوزۇم.
دۇشمەن ئارىلاپ قاپتۇ،
ئوتمەيدۇ مېنىڭ سوزۇم.

ئوچ كوردۇممۇ ئوچ كوردۇم،
غىرىپلىقتا چۇش كوردۇم.

تولغىنىپ ئويقۇدا ياتىپ،
باللىرىمنى چۇش كوردۇم.

ئوزى ئاق، قانىتى قارا،
كىمنى ئاپتۇ يانىغا.
مەنمۇ تاپتىم ئوز خىلىمنى،
ئوت يېقىغلىق چانىغا.

ئودەك بىلەن كەررەڭنىڭ،
سۇ چېچىشقىنى خوپتۇر.
ئاشىق بىلەن مەشۇقنىڭ،
يول تېپىشقىنى خوپتۇر.

ئۇرۇمچىنىڭ يولىدا،
ئاتمىش يەردە بۇلاق بار.
ھەر ئىشنى ئويلاپ قىلىڭ،
ئاخىرەتتە سوراق بار.

ئۇچىۋز ئاتمىش كۇنلەردە،
بىر ياتمىدۇق ئويلەردە.
بىزنىڭ ياردىن خەت كەلسە،
خوش بولىمىز چوللەردە.

ماڭسەن بىر - بىر بېسىپ،
دەريا سۇيىدەك ئايرىلىپ.
مۇنداقمۇ باغرىڭ قاتارمۇ،
باقمىدىڭ بىر قايرىلىپ.

مەن كورەگە بارغاندا،
توت سەر يامىغىم بولسا.
مېنىڭ كوڭلۇم ئوسمەمدۇ،
كوڭلۇمدىكى يار بولسا.

مەن يىتىمغا كىم قويۇپتۇ،
سودىگەر يار تۇتقىنى.
سودىگەر سودىغا كەتسە،
ئاھ ئۇرۇپ قان يۇتقىنى.

مەن ئولسەم ئېتىم ئوچەر،
باشىمدىن شامال ئوتەر.
مېنى دىگەن دوستلىرىم،
باشىمدىن يىغلاپ ئوتەر.

مەن ئوزۇم بۇ يەردە بولسام،
ئامرىغىم ئاستاندا.
بارسائلا سالام دەگلا،
كوزلىرى مەستانىغا.

مەن سېنىڭ غېرىۋىڭ مەن،
ئوتلىرىڭ ھەجەپ يامان.
ئولۇمگە ئىلاجى يوق،
تىرىك ئايرىلغان يامان.

مەن باردىم بۇلۇڭ بىلەن،
تارتىپ ئۇردى تۇلۇم بىلەن.
ئارزۇلاپ تۇتقان يارىمدىن،
ئايرىۋەتتى زۇلۇم بىلەن.

مەستانە قەلەم قاشلىق،
بوينۇڭدا تۇمار بارمۇ.
ئاخشاملىققا كەل دەيسەن،
قاغىدەڭ گېپىڭ بارمۇ؟

مەس بولۇپ يوقتۇر مادارىم،
يار يولەپ ئالسۇن مېنى.
گۇل بولۇپ ئالدىڭدا تۇرسام،
بىر كورەي دىمەيسەن مېنى.

مېنىڭ مەخمەل گېلىمىمنى،
توقۇپسەن بىر قارا بىلەن.
ئۇنى يۇسام ئېچىلمايدۇ،
ئېقىن دەريا سۇيى بىلەن.

مېنى ساڭا كويدۇرگەن،
قارا قېشىڭ بىلەن كوزدۇر.

ئۇلۇغ دەريانى كەزدۇرگەن،
ئىلاڭ تاغلاردىكى مۇزدۇر.

مىلتىق ئاتتىم تۇرنا دەپ،
غاز ئىكەنىن بىلمىدىم.
چېچىغا جالا سېلىپتۇ،
تاز ئىكەنىن بىلمىدىم.

مولىلىنى قايدىن بىلۇرسەن،
دۇتتارىدا قەلىمى.
يېڭى يارنىڭ دەردى تولا،
كونا يارنىڭ ئەلىمى.

ناخشىنى ئېيتقان بىلەن،
ناخشىنىڭ قازاسى يوق.
يار يىراققا كەتكىلى،
ئىچىمنىڭ تازاسى يوق.

نامازدىگەر شام ئارىلاپ،
گۇل باغدا ياتسام.
چولام تەگسە يار قاشىغا،
بارۇرمەن ئاخشام.

ئوچاققا ئوتۇن سالسام،
تۇتۇن بولۇپ كويمەيدۇ.
باي قىزىنى يار تۇتماڭ،
چىن كوڭلىدىن سويمەيدۇ.

ئوقۇيمىز خوجا ھاپىزنى،
خۇدا ئايرىمىسۇن بىزنى.
ئەقىللىق ۋاپادارىم،
دەيمەن ئولگىچە سىزنى.

ئوڭ كوزۇمنىڭ ئېقى تولا،
سولغاي كوزۇمنىڭ قارىسى.
بىۋاپا سەن يارىغا،
كويىدۇ يۇرەكنىڭ چورىسى.

ئوك قولۇمدا ئون ئۇزۇك،
چەپ قولۇمدا جۇپ ئۇزۇك.
دۇنيادا بىر بارمىكىن،
مېنىڭ يارىمدەك سۇپ ـ سۇزۇك.

چاپىنىڭنىڭ يېڭى تار،
ساپسام قولۇم قانداق پاتار.
بىزنى كويدۇرگەن جۇۋانلار،
ئويىدە قانداق ياتار.

جاپىنىمنىڭ يېڭىنى،
باشىمغا قويدۇم تېڭىنى.
ئارزۇلاپ تۇتقان يارىمنىڭ،
رەنجىتمەيمەن دىلىنى.

چىننى سۇنۇق دىمەڭلا،
چىنىدىن كوڭلۇم سۇنۇق.
يارىدىن ئايرىلغىنى،
دۇنيا ماڭا قاراڭغۇلۇق.

چىرىغىڭنى ياندۇرۇپ،
قويسام مۇراڭنىڭ بېشىغا.
ياغ قۇيۇپ پىلىك سالاي،
ئايلا جۇۋاننىڭ ئىشقىدا.

چىنىدىكى چاينى كورۇڭ،
تېگىدىكى لاينى كورۇڭ.
هاراق ئىچىپ مەس بولغاندا،
كوڭۇلدىكى يارنى كورۇڭ.

رەڭمۇ رەڭ گۈللەر ئېچىلدى،
ئەتىيازدىن كۈزگىچە.
هەركىشى يارىنى تاپسا،
شۇۋەقەدرى شۇل كېچە.

رۇخسەت بەرسەڭ پات بەرگىن،
رۇخسەت سورىماستىن بۇرۇن.

ئىككى پەشنى قىستۇرۇپ،
يولغا چىقماستىن بۇرۇن.

سايرىدى بۇلبۇل سەھەردە،
ئول قىزىل گۈل ئىشقىدا.
بۇلبۇل بولۇپ سايرايمەن،
ئول نىگارىم ئىشقىدا.

سايراڭ بۇلبۇلۇم سايراڭ،
قىزىل گۈلنىڭ شېخى سۇنسۇن.
يار ئايرىلىمەن دەيدۇ،
ئايرىلىپ كوڭلى تىنسۇن.

ساي بىلەن يۇگۇرۇپ ئىدىم،
سانجىلدى ئاياغىمغا تىكەن.
نىمە دەپ يۇگۇرۇپ ئىدىم،
يار ماڭا باقماپتىكەن.

ساي بىلەن يۇگۇرۇۋېدىم،
سايدا ئىلاننىڭ قۇيرۇغى.
سەن قىزىڭنى بەرمىسەڭ،
باردۇر خۇدانىڭ بۇيرۇغى.

سارايىڭدا ياتمايمەن،
ئايۋىنىڭغا پاتمايمەن.
راست گېپىڭنى ئېيت يارىم،
سېنىڭ دەردىڭنى تارتمايمەن.

ساغىرىپتۇ، ساغىرىپتۇ،
شول جۇۋاننىڭ دەردى بار.
دەردى بولمىسا ساغىرامدۇ؟
يىراقتا كەتكەن يارى بار.

سامانىدەك ساغىرىپ بولماس،
بۇلۇتتەك ئاقىرىپ بولماس.
خۇدا بەرگەن ئېزىز جاننى،
يامانغا خار قىلىپ بولماس.

ساناققا سەككىز ئاي بولدى،
جۇدا بولدۇم ۋىسالىڭدىن.
يۇرەكلەر خۇن بولۇپ ئاقتى،
سېنىڭ دەردى پىراقىڭدىن.

ساغىرىپ ئوسكەن تېرەكنىڭ،
سايىسى بولماس ئىكەن.
يار ئۇچۇن كويگەن يۇرەكنىڭ،
دوزىسى بولماس ئىكەن.

سارغىيار ئولمەس چىرايىم،
قايغۇغا قالغان بىلەن.
مەنمۇ ئولمەسمەن جېنىم،
سېنىڭدىن ئايرىلغان بىلەن.

سەھەردە سايرىغان بۇلبۇل،
كوڭۇلنىڭ زېھنىنى ئاچتى.
ئېچىلغان قىزىل گۇلنى،
يار قۇلىغىغا قىستى.

سەھەردە سايرىغان بۇلبۇل،
خۇداغا ناله قىلمامدۇ.
ئاتامىز يوق، ئانامىز يوق،
خۇدايىم رەھمى قىلمامدۇ.

سەھەرلەردە مەن باردىم،
ئىتلىرىڭغا يول بەردىم.
چىقمايسەن تالا-تۇزگە،
زەپىرەڭدەك سارغايدىم.

سەھەر ۋاقتى غاز ئۇچتى،
غېرىپنىڭ شەرىگە چۇشتى.
خۇدانىڭ تەغدىرى شۇنداق،
مېنىڭ مەيلىم ساڭا چۇشتى.

سەن بىزنى سوقتىم دەمسەن،
سىپىي چولاق قامچاڭ بىلەن.

خۇدايىم كەسسۇن قولۇڭنى،
ئوتمىگەن قايچاڭ بىلەن.

سەن تېرىق تېرىمساڭ،
قۇشقاچ كېلىپ قونارمىدى.
سەن گۇمبەز قوپارمساڭ،
ئايلا جۇۋان ئولەرمىدى.

سەن يارىمنىڭ رومالى،
ساچ باغدا تۇمارى.
ئۇچ كۇن بولدى كەلمىدىڭ،
ئەمدى تۇتتى خۇمارى.

سەن مېنى يارىم دىسەڭ،
كۇندە كورۇشسەڭ.
بىز ئىككىمىز كوڭۇل دەردىنى،
شۇندا بىلىشسەڭ.

سەن چىمەننىڭ گۇلى بولساڭ،
مەن چىمەننىڭ بۇلبۇلى.
سەن چىرايىڭغا ئىشەنسەڭ،
مەن خۇدايىمنىڭ قۇلى.

سېنىڭ ئوت پىراقىڭدا،
بوغىزىمدىن غىزا ئوتمەس.
بەش يىل بولدى كويگىنى،
كويگەن ئوت ساڭا يەتمەس.

سېرىق سەبدە گۇلۇمنى،
قۇلاققا قىسارمەنمۇ.
شۇنچە ئوتىڭدا كويۇپ،
مەن سېنى ئالارمەنمۇ؟

سېنىڭ يارىڭ بولسا شۇنداق،
سەنمۇ داڭلىغىن.
يارنى قاتتىم قوشاغىمغا،
ئوقۇپ ئاڭلىغىن.

سېنىڭ بىلەن ماڭا كەلگەن،
قۇرۇق ئالامەت.
يارنىڭ ئوتى يامان ئىكەن،
بولدى قىيامەت.

سېنىڭ بىلەن مەن باراي،
دوڭدىكى چىمغىچە.
ھىممەت قىلساڭ ئوينايلى،
جانلار چىققىچە.

سېنىڭ ئۇچۇن ياتسام ياتاي —
بەش يىل زىنداندا.
بەش يىل زىندان بەش كۇنچە يوق،
باغى بوستاندا.

سېنىڭدەك بىر ياخشى گۇل،
باغدا ياتامدۇ.
سورايمۇ مەن باغۋەنلەردىن،
پۇلغا ساتامدۇ؟

سىلكىنىپ چىمەنگە چىقتىم،
ئەي نىگارىم قايدىسەن.
ساغىرىپ سامان بولدۇم،
ساق - سالامەت بارمۇسەن.

سۇزۇك سۇنى لاي قىلغان،
تاختا كوۋرۇك توپىسى.
بىرنىڭ يارنى ئاي قىلغان،
كۇچارلىقنىڭ دوپپىسى.

تاققا چىققان ئەجدىھانىڭ،
ئويى يوق نەدە ياتار؟
ياغسا يامغۇر، چىقسا بوران،
قايغۇ قىلىپ قايدا بارار؟

تاققا چىقسام تاغ شامىلى،
كوكولامنى يايىدۇ.

قارىكوز يارىمغا يەتسەم،
ئەقلى ھۇشۇم ئازىدۇ.

تاغدا يايلىغان كالىلار،
تاغنى يات قىلىپ كەتتى.
ئاۋال ئوينىغان دوستلار،
ئەمدى يات بولۇپ كەتتى.

تاغ تۇۋىگە بارماڭلار،
تاغ تۇۋىدە قىيامەت.
ياردىگەن شۇنداق بولسا،
كويگىنىمگە نادامەت.

تاغ سايان قىمادۇق سەپەر،
ئەمدى نىچۇك ھاللار كېچەر.
تاغدىمۇ ئادەم تولا،
ئوينىاپ كۇلۇپ كۇنلەر ئوتەر.

تاغلار ئارا چاكاندىنىڭ،
مۇنىسى بولماس؛
ئارچى بىلەن شەرتى بىردۇر،
قىش ياز قۇرىماس.

تاغلار بېشىغا چىقسام،
ئانام كورۇنەمدىكىن.
ئانامدىن خەت كەلسە،
كوڭلۇم سويۇنەمدىكىن.

تاغدىكى يالغۇز كىيىكتەك،
سەنمۇ يىتىم، مەنمۇ يىتىم.
مەن سېنى يوقلاي دىسەم،
يوقتۇر مېنىڭ ئاق بوز ئېتىم.

تاغلار يولى توپىلۇق،
ھارۋىلىرى دىغىر - دىغىر.
يېڭى يارنى يار دىمەڭلار،
كونا يار يۇرەك بېغىر.

تاققا چىقتىم بىر كۈنى،
كورۇپ قالدىم تۈلكىنى.
خۇدا بۇيرۇسا تىچ بولساق،
كورۇشەرمىز بىر كۈنى.

تال كېسىپ، تاللار كېسىپ،
تالنى قويۇپ جىگدە كېسىپ.
كوڭلىڭىز قانداق چىدايدۇ،
بىر كېلىپ تاشلاپ كېتىپ.

تال كەسكىنىم يوق ئىدى،
تالدۇردى بىلەكىمنى.
يار سويگىنىم يوق ئىدى،
كويدۇردى يۈرەكىمنى.

تال كوكەردى مايسا بولدى،
قول سېلىپ كەلسەڭچۇ يار.
جان چىقار ھالەتكە يەتتى،
بىركېلىپ كەتسەڭچۇ يار.

تال دەپتىمەن، تال دەپتىمەن،
تېرەك ئىكەنسىز.
كوڭلى يېقىن يار دەپتىمەن،
يىراق ئىكەنسىز.

تاڭ سەھەر بولماغۇنچە،
بۇلبۇل چىمەندە سايرىماس.
دەرت ـ ئەلەم كەلمىگىچە،
بەندە خۇدا دەپ يىغلىماس.

تاڭ ئاتقىچە ئويلايمەن،
چۈشۈمگە كىرەرمۇ دەپ.
ئىلكىمگە ئېلىپ ئاخىر،
ئومۇرلۇك بولارمەن دەپ.

تام تۈۋىدە ئولتۇرۇپ،
تام باستىمۇ يار سېنى.

چىرايىڭ ساغىرىپ قاپتۇ،
غەم باستىمۇ يار سېنى.

تام توپىسىدە ئالتى پاختەك،
ئاغزىدا دانانىسى.
كىم مېنى يارىم دىسە،
مەن ئۇنىڭ جانانىسى.

تام پۇتەمدۇ لاي بىلەن،
سۇ ئاقارمۇ ساي بىلەن.
ئومرۇم شۇنداق ئوتەرمۇ،
كوڭلى قارا يار بىلەن.

تام تۈۋىدە ماڭماڭلار،
ماڭسا ئىز بولۇپ قالىدۇ.
يارنىڭ چۈشىگە كىرسەم،
كوڭلى خوش بولۇپ قالىدۇ.

تام بېشىدا ئولتۇرغان،
بوينى ئالا بوز لاچىن.
مەلىكىزگە مەن كەلدىم،
ئويىڭىزگە يول ئاچىڭ.

تاماكىنى تارتقان بىلەن،
غىزا بولامدۇ؟
قۇرۇق ئەلەم تارتقان بىلەن،
كوڭۈل ئۇنامدۇ؟

تاماكىنى تارتىۋالسام،
چوغلارنى سېلىپ.
مەن يارىمنى كورۇۋالسام،
ئوقەتتىن كېلىپ.

تاشلىۋەتمەڭلار گادايىنى،
پادىشا بولماق بىلەن.
پادىشالىق كەتمەس ئىلكىدىن،
بىر قىيا باقماق بىلەن.

تەرپىياتىڭنى ئىشتىپ،
مەنمۇ كەلدىم كورگىلى.
كورمىگەنلەر كورۇۋالسۇن،
ھەسرىتىڭدىن ئولگىنى.

تەلىيىم بولسا مېنىڭ،
يانغان چىراق ئوچەرمىدى؟
كورۇپ ئوتكەن تاغلىرىم،
تۇۋى بىلەن كوچەرمىدى؟

تەلپۈنۈپ تەلمۇردى كوڭلۇم،
بۇلبۇلى سەگەك بولۇپ.
ئەمدى يەتتى مەقسىدىگە،
تاغ ئېشىپ چوللەر يۇرۇپ.

تېرىغان بىلەن ئېلىپ بولماس،
ساينىڭ تېشىنى.
دەرت كەلگەندە تۇتۇپ بولماس،
كوزنىڭ يېشىنى.

توۋارنىمۇ پىچىمەن،
دۇردۇننىمۇ پىچىمەن.
خەتكە خەت قايتۇرمىساڭ،
سەندەك ياردىن كېچىمەن.

تولۇن ئايدەك يۈزۈڭنىڭ،
چۈشتى سېپىلغا شولىسى.
نىمە ئانچە يىراقتۇر،
ئىككىمزنىڭ ھويلىسى.

توغاي تولا سايرايدۇ،
نوغايتۇنىڭ غولدا.
ئولمەيمەن دىگەن بىلەن،
جان خۇدانىڭ قولدا.

تولىدىن تولا توشقان،
ساي يەردە تولا توشقان.

ئىچىم دەرتكە توشقاندا،
دەرتكە پايلماي قاچقان.

تۇغۇلۇپ تورۇلۇپ كورگىنىم يوق،
مۇنداق كۇنلەرنى.
پىشانەمگە يازغان ئىكەن،
قارا كۇنلەرنى.

تۇڭلۇكتىن قاراپ باقسام،
يارىم تولغىنىپ ياتتى.
ئايرىلىپ كېتەي دىسەم،
دەردىمنى تولا تارتتى.

تۇنۇگۇن بۇ چاغدا،
ئوت كويدى ئوچاغدا.
ئولسەم ئارمىنىم يوقتۇر،
يارىمنىڭ قۇچاغدا.

تۇزگە چىقسام قارارمەن،
قاپ - قارا سايلار سايان.
ئەمدى ھەرگىز قارىماسمەن،
بىۋاپا يارلار سايان.

ئۇ مەلەڭدىن بۇ مەلەڭگە،
يولى بارمىكىن.
دەرت ئاغرىغى بولۇپ قالدىم،
دارى بارمىكىن.

شەھەردىكى يارىمنىڭ،
ئىككىدىن سارايى بار.
ئاشۇ دىدەك يارىمنىڭ،
ئالتۇندەك چىرايى بار.

شوتا قويدۇم شاتۇتقا،
بىز مۇساپىر بۇ يۇرتقا.
مۇساپىرنى خار كورمەڭ،
يېنىپ كېتىمىز ئوز يۇرتقا.

شۇ توپەنىڭ قىرىدا،
گۈل ساقلىدىم مەن ساڭا.
گۈل دىگەن قانچە نىمە،
گۈلدىن ئارتۇق مەن ساڭا.

شۇ ئەزەلدىن بارئىكەن،
مېنىڭ بۇ يەرگە كەلمىگىم.
كېچە-كۈندۈز غەم بىلەن،
تارتىپ يۈرىمەن ئەمگىگىم.

شۇندا ئولتۇرۇپ سانارمەن،
كىرپىگىڭنىڭ تالىنى.
ھەرگىزمۇ بىلمەس ئىكەن،
ئاشۇ كىشىنىڭ ھالىنى.

شۇ كېچە مەشرەپ كېچەسى،
يار بىلەن، يارلار بىلەن.
دوست كۈلۈپ، دۇشمەن ئاڭلىسۇن،
شول كېچە مەن يار بىلەن.

توپلىغۇچى: تېيىپجان ھادى